BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
41 A
35

Digitized by Google

6-15-

Digitized by Google

Euangelicarum
INSTITVTIONVM
LIBRI OCTO
ERVDITISSIMI, ET VTILISSIMI
Nunc primum Venetijs editi.

AVTHORE

PETRO GARSIA GALARZ BELLANENSI,

Doctore Theologo, publico Salmanticæ Profeſſore;
Epiſcopo Caurienſi.

CVM PRIVILEGIIS.

VENETIIS, M DC. IIII.

Apud Io. Baptiſtam Ciottum Senenſem.

Digitized by Google

Digitized by Google

ILLVSTRISSIMO, ET REVERENDISSIMO D.

D. ALVISIO MOLINO Epiſcopo Taruiſino.

IO. BAPTISTA CIOTTVS SENENSIS, Typographos Venetus.

PETRVS Galarſa Epiſcopus Hiſpanus, Vir acerimi iudicij, ſcripſerat Euangelicas Inſtitutiones, quibus & ad nouum imprimis Teſtamentum, & ad Vetus intelligendum uiam egregie complanauit. In ijs cum ſimul eruditionem ſingularem excruiſſet, qui eas Theologi inſignes uerſarunt, faſſi ſunt ingenuè, gemmas inueniri cæleſtes. Quæ cum ad meas manus tandem perueniſſent, non debui, qui alijs ſcriptis lubens operam, & ſcriptus impendo,

Digitized by Google

non has ipſas Inſtitutiones in chriſtianæ Eccleſiæ, ac præſertim concionatorum commodum in lucem emittere. Deerat unum, quo facem iſtam præferrem, qui item tanto labori eſſet non minus ornamento, quàm pręſidio; cùm tu Pręſul Vigilantiſſime, ac nobiliſſime occurriſti animo meo, ut eas tibi offerrem, atque dicarem. Et offero igitur, ac dico, ſperans, qui ſeminaria, Oratoria, & alia pleraque ſancta inſtituiſti neque adeo umquam ceſſas inſtituere in Dioceſi iſta tua, fore, ut per te fructus ex hoc opere quaquauerſum uberes propagentur, qui tibi denique immarſcibile coronam in Cœlis conflabunt. Deus benedictus Illuſs. ex Reuerendiſs. D. Tuam perpetuis donis auctam diu ad ſui ſanctiſsimi nominis gloriam ſeruet.

Venetijs Idibus Martij. 1604.

INDEX CAPITVM, QVÆ hoc in Libro continentur.

Liber primus, de Euangelij præſtantia, ueritate, & linguarum uſu.

CAput primum, de operis, & authoris ſcopo, & uerborum Chriſti efficacia. fo. 1

Caput 2. Quod Deus ſit primus author ſcripturarum, & cur Chriſtus manu propria non ſcripſerit Euangelia. 5

Caput 3. De ſanctæ ſcripturæ præ aliis ſcientiis Excellentia, & maieſtate. 9

Caput 4 De plurima utilitate ex Euangelicæ hiſtoriæ lectione. 14

Caput 5. De inconcuſſa Euangeliorum ueritate, & cur non ab uno tantũ Euangeliſta conſcripta ſint Euangelia. 19

Caput 6. De Euãgeliſtarum conſenſu, & abſque contraditione concordia. 22

Caput 7. De ſimillimis factis, uaria, & permutata ordinis, & temporis narratione ab Euangeliſtis, & qua de cauſa. 36

Caput 8. De euangeliſtarum ſtylo, lingua, & ſingulorum idiomate. 38

Caput 9. Quod Hebraica lingua omnium prima ſit, eadem uetus Caldæa, & aliarum mater 42

Caput 10. An ſit neceſſaria linguarum Hebrai-

Digitized by Google

cæ, Caldaicæ, & grecæ cognitio ad exactam ſcripturæ intelligentiam. 46
Caput 11. De idiomatibus, ſeu Hebraiſmis, quæ in quatuor Euangeliſtis paſsim occurrunt. 61
Caput 12. De editione græca ſeptuaginta interpretum, tempore, & authoritate eiuſdem. 76
Caput 13. De editione græca noui teſtamenti græciſmis, & idiomatibus eiuſdem in quatuor Euangeliſtis. 83
Caput 14. De uulgata editione latina, à quo & quantæ authoritatis ſit, an ſit indubbijs recurrendum ad eam, & de eiuſdem conſenſione cum Hebraica, Caldaica & Græca ueritate. 91
Caput 15. De idiomatibus, & vulgaribus phraſibus editionis vulgatæ latinę in quatuor euangeliſtis. 99
Caput 16. De figuris, tropis et rhetorũ floribus quibus abundant euangelia. 111
Liber ſecundus. De ſenſu litterali.
Caput primum de ſenſibus ſacræ ſcripturæ. 114
Caput 2. De ſacræ ſcripturæ ſenſu, quid ſit, & unde ſumendus. 117
Caput 3. De multiplici diuiſione ſenſus literalis in hiſtoriam, analogiam allegoriam, & figuram. 122
Caput 4. De figuris ditionis in additione ut Epizeuxi, Anadiploſi, Epanalepſi, & Zemeo zeleuton. 128
caput

Caput 5. de figuris dictionis in repetione, ut Anaphora, Epiſtrophe, & ſimploce. 131
Caput 6. de figuris dictionis in gradatione, ut Climace, epanodo, Auxeſi, Synonimia, & congerie. 134
Caput 7. de figuris dictionis in denominatione, ut Paronomaſia polyptoton, Antitheſi, & Metatheſi. 139
Caput 8. de figuris dictionis indetractione, ut Zeuma, Hyppozeuſi Syllepſi, & Apposiopeſi. 141
Caput 9. de figuris dictionis in abundamtia, & defectu, ut pleonaſmo, polyſinteto, & Anſiteſo. 145
Caput 10, de figuris ſentiarum in petitione cum reſponſione ut Aporia, Erotema, & reliquis. 147
Caput 11. de figuris ſentiarum in petitione abſque reſponſione, ut Prolepſi, Antiphora & Aetyologia. 152
Caput 12. de figuris ſentiarum in conceſsione, ut ſinquereſi, Pharrhſia, Hippomene, & Meriſmo. 154
Caput 17. de figuris ſentiarum infitione, Proſopeia, Hipotpoſi, Memeſi, Onomatopeia, ſomatopeia, Dialogiſmo. 157
Caput 14. de figuris ſentiarum negationis, ſeu abrupſionis, paralepſi, parentheſi parcbaſi, & epanortoſi. 163

Digitized by Google

Caput 15. De tropis eorumq; generibus, & cur ſacra ſcriptura tropis utatur 167
Caput 16. de metaphara, & illius generis. 172
Caput 17. de catachreſi, allegoria uerborum, Aenigmate, & Periphraſi. 175
caput 18. de paremia, paradigmate, & Parabola quo differat a Metaphora, et ſimilitudine. 180
Caput 19. De Metonimia, & Metalepſi illi cognata. 186
caput 20. de ſinecdoche tropo & generibus illius. 190
caput 21. de Antonomaſia, & epitheton. 193
caput 22. de Ironia Sarcaſmo, Antiphraſi, & Apophaſi. 195
Caput 23. de Hyperbole & eius generibus. 199
Caput 24 quod ſacra ſcriptura nunquam deſtituatur literali ſenſu. 203
caput 25. quod ſcriptura ſub eiſdem uerbis plures interdum habeat ſenſus literales. 105

Liber Tertius, de Myſticis ſcripture ſenſibus.

caput primum. Quid ſit ſpiritualis ſenſus ſeu myſticus, & etymologia illius. 209
caput 2. à quibus ſit primum deſumptus ſpiritualis ſenſus. 212
cap. 3 de impugnationibus quibus impetitur, & elucidatur ſenſus ſpiritualis. 217
caput 4. Quod extra ſacras literas nuſquam ſit ſpiritualem ſenſum reperire. 221
apud 5. Qua de cauſa in ſcriptura ſpiritualis ſen-

ſenſus poſitus ſit. 224
Caput 6. Quomodo ſenſus ſpiritualis dignoſcendus ſit. 226
Caput 7. Quis potior ſenſus ſpiritualis, an literalis: & an ex ſpirituali aliquando colligi poſſit efficax argumentum. 228
Caput 8. De triplici ſenſu ſpirituali, Allegoria, Tropologia, & Anagoge: & quod ſimul eidē literæ poſsint accommodari. 230
Caput 9. De Allegoria ſpiritus. 234
Caput 10. De Tropologia ſeu ſenſu ſpirituali ad mores. 245
caput 11. De Anagoge, ſenſu ſpirituali, de futura beatitudine. 251
caput 12 Ex euāgelicarū inſtitutionū arte quaſi ex prototypo, exempla exprimuntur. 255
caput 13. De deo per tropos. 258
cap. 14. De externis Dei per eoſdem tropos, et dequibuſdā affectib⁹ ex operib⁹ externis. 263
caput 15. De Deo Allegorice. 266
caput 16. De Deo tropologice. 268
caput 17. de deo per Anagogen. 270
Liber 4 de ſcripturis tū canonicis tum Apocryphis.
sao. 1. de libri canonici ueteris teſtamenti, de uaria eorū partitione, nom & authoritate. 723
caput 2. de libris canonicis noui, & utriuſq; teſtamenti ex Synodo Tridentina: & eorum partitione ex Auguſtino. 277
caput 3. de ſcriptoribus, materia, tempore, & ſti-

& ſtylo librorum chronicorum ueteris teſta menti, quibuſque linguis primo ſcripti. 283
caput 4. de libris propheticis, ſcriptoribus; materia, tempore, & ſtylo, quo ſcripti ſunt. 292
caput 5. de ſcriptoribus librorum noui teſtamẽti materia tempore, ſtylo, & lingua, quibus ſcripti ſunt. 303
caput 6. de libris ueteris teſtamenti amiſſis, quorum mentio eſt in eiſdem ſacris libris, è quibus integre fidei teſtimonia afferũtur. 307
caput 7. de teſtimonijs, que afferuntur ex humanis authoribus in utroque teſtamento, quam authoritatem habeant. 312
caput 8. de apocryphis multiplicibus, tum literis ſacris admiſſis, tum reiectis, deque eorũ fide & authoritate. 315

Liber Quintus de confutatione ſectarum & de monſtratione Euangelij.

caput primum de Balaam propheta gentium et ſybillinis oraculis. 325
caput 2. de Sybillinis oraculis prædicentibus euangelium, & geſta chriſti, deque numero Sybillarũ, et quo ſpiritu prophetauerint. 328
capua 3. de cumea sybilla, & illius oraculis. 331
caput 4. de sybilla cumana, et illius oraculis. 333
caput 5. de sybilla perſica & oraculis illius. 335
caput 6. De sybilla Helleſpentica, & ſuis oraculis. 336

caput

caput 7. de sybilla lybica, & oraculis illius. 337
caput 8 de sybilla ſamia & ſuis oraculis ibidem
caput 9. de sybilla delphca et oraculis eius. 338
caput 10. de sybilla phrigia, & oraculis illius. 339
caput 11. de sybilla tiburtina, & ſuis oraculis. 340
caput 12. de sybilla eirtthea, & de authoritate ſuorum oraculorum. 341
caput 13. de ſcriptoribus syb arum, & authoritate oraculorum illarum 334
caput 14 de aliis tum s billarum, tum diuinorum oraculis, quę exprimunt euangelium, & de confutatione gentium per ea. 347
caput 15. Quod deus ſit unus, & de confutatione ſectarum, & deorum gentium. 353
caput 16. teſtimonijs philoſophorum confutantur errores gentiū de pluralitate deorum. 159
caput 17. de prophetarum uaticiniis ſpectantibus ad pręcipua fidei Chriſtianę miſteria 166
caput 18 de tempore aduentus M ſsię. 171
caput 19. de utriuſque teſtamenti conſonantia, & primū de conceptione Meſsię ex uirgine, & de ijs, quę pertinent ad infantiā illius. 180
Caput 20 De prædicatione Baptiſtæ, Chriſti doctrina & miraculis. 185
caput 21. De traditione chriſti, & uenditionis precio. 198
caput. 22. De alapis, ſputo, & flagellis, & reli-
quis

quis ad paſsionem ſpectantibus. 191
caput 23. de reſurrectione chriſti, & reſiduis myſteriis illius. 195

Liber ſextus de geographia terræ promiſsionis, ad intelligenda loca in ſcripturis contenta, præſertim ea, in quæ Chriſtus diuertit.

caput 1. de Geographia Palęſtinę & Phœnicis, & terminis totius terræ promiſsionis. 201
caput 2. de quatuor terminis terræ promiſsionis qui ſunt Mare, Lybanus, Iordanis, Maiona. 203
caput 3. de Iudæa & oppidis illius. 205
caput 4. de Philiſtæa prouincia, ſeu proprius Philiſtina ſub Iudæa, reliquis. 211
caput 5. de geographia Samariæ prouinciæ, & oppidis illius. 216
caput 6. de geographia prouinciæ Galileæ inferioris, & oppidis illius. 221
caput 7. de ſuperiore Galilæa Neptalin, Nahaſon, cæſarea Philippi, Ior, & dan fontibus, & reliquis. 226
caput 8. de monte Galaad, & oppidis ultra Iordanē, ſitis in quæ chriſtus diuertit. 229

Liber

Digitized by Google

Liber Septimus, de ſcriturarum Chronographia, temporum ratione in eis contenta.

caput 1. de diebus, hebdomadibus & Sabbatis Hebræorum. 231
caput 2. de menſibus Hebreæorum & feſtis in eiſdem. 235
caput 3. de annorum menſura, initio & uaria ſuputandi ratione ſecundum Hebraicam ueritatem, & ſeptuaginta interpretes. 240
caput 4. de annorum ratione ab Adamo ad diluuium per primam ætatem. 247
caput 5. de annorum ratione à diluuio ad abrahamum per ſecundam ætatem. 249
capnt 6. ad abrahamo ad dauidem per tertiam ætatem. 251
caput 7. a dauide ad captiuitatem per quartam ætatem. 256
caput 8. a captiuitate ad chriſtnm per quintam ætatem. 262
caput 9. ve ſexta, ſeptima, & octaua ætatibus a chriſto ad deſolatiouem templi, & finem mundi. 282

Liber

Liber octauus de hiſtoriæ euangelicæ ſumma,

caput 1. De ſapientia Dei, figura Chriſti externa et corporis ſtatura. 288
caput 2. De forma glorioſæ virginis Deiparæ, et genealogia eius ex matre 291
caput 3. De genealogia Chriſti ab Adam uſq; ad virginem, ex Matthæo & Luca. 297
caput 4. Vita ſancti Matthæi per authorem ex vetuſtiſsimis patribus collecta, cum elencho euangelij eiuſdem. 310
caput 5. Vita ſancti Marci per authorem ex uetuſtiſsimis patribus collectam, cum ſumma euangelij eiuſdem. 318
caput 6. Vita ſancti Lucę per authorem ex uetuſtiſsimis patribus collecta, cum ſumma euangelii eiuſdem. 325
caput 7. Vita ſancti Ioannis per authorem ex vetuſtiſsimis patribus collecta, cum ſumma euangelij eiuſdem. 338
caput 8. Epitome hiſtoriæ, doctrinæ, peregrinationis, & totius vitæ domini noſtri Ieſu chriſti, cum ratione temporis. 350

Digitized by Google

INDEX LOCVPLETISSImus rerum omnium quæ in his octo Euangelicarum inſtitutionum libris reperiuntur, ordine alphabetico digeſtus.

A

ABdias Propheta, quo tempore prophetauerit, & mortuus ſit 298

Abacuch Propheta, cõtra quem prophetauerit, et quando mortuus ſit 299

AEggeus Propheta, quo tẽpore prophetauerit, & mortuus ſit 300

Aenigma quid ſit, & à quibus ſumatur 177

Aetyologicus ſcripturæ ſenſus explicatur 123

Allegoricus ſcripturæ ſenſus explicatur 125

Allegoria quid ſit, & quotuplex 176

Allegoria rerum quid ſit, explicatur multis ex ſcriptura petitis exemplis. c.9. per totum 14

Amos Propheta, quo tempore prophetauerit, et qualiter occiſus ſit 298

Annorum menſura, de initio & varia ſupputandi ratione, ſecundum Hæbraicam veritatem, & ſeptuaginta interpretes explicatur cap.3. per totum 440

Anagogicus ſcripturæ ſenſus explicatur 124

Anagogicus ſermo explicatur exemplis ab ſcriptura petitis 251

Antiphaſis quid ſit fo.195

Antonomaſia quid ſit, & à

& à quibus ſumatur 193

Anaphora ſeu Epinaphora quid ſit, & quotuplex f.131

Anadiploſis quid ſit f.129

Anni ab Adamo ad diluuium ex ſcriptura ſupputantur f.247

Anni à diluuio ad Abrahamum ex ſcriptura ſupputantur 249

Anni ab Abrahamo ad Dauidem ex ſcriptura ſupputantur pa.1. cap.6. per totum. 251

Anni à Dauide ad captiuitatem ex ſcriptura explicantur cap.7. per totum. 256

Anni à captiuitate ad Chriſtum ſupputantur pag.1. cap 8. per totum. 262

Apophaſis quid ſit fo. 197

Apocryphi libri tum admiſſi, tum reiecti, deque eorum fide & autoritate, fo. 315

Aquilæ editio tempore Adriani imperatoris, anno Chriſti. 129. quæ fuit ſecunda post ſeptuaginta interpretum 79

Archelaus filius Herodis Scalonitæ, mortuo patre ſuccedit in regnum, illo in Viennam ab Auguſto relegato, fratres eius thetrarchæ creati ſunt f.283

B

Babylonica captiuitas, & excidiũ Hieruſalem in quo terminantur libri regum, fuit anno ab orbe condito. 3347. & ante Chriſti natiuitatem. 615 286

Balaam propheta, & eius prophetia 325

Balaam & illius prophetiam: orietur ſtella ex Iacob: multi philoſophi veram, & indubitatæ fidei crediderunt, vt Plato in Alcibi, & Cicero lib.1. de diuinat. Plinius lib.6. natur. hiſto. ca.20. 5. Philaſtrius

Digitized by Google

laſtrius in vitam Apollo nij, & præceteris apertius Calcidius Platonicus cõ. vlti. in Thimæum Platonis 226

Baruch propheta, vbi & quo tempore, & eius prophetiam eſſe canonicã fo. 296

Bethlehem. f. 208. iuxta Bethlehem Tecua Rhamah, Mambre, de quibus in ſcriptura fit mentio fo. 209

Bethulia, Sunna deſcribuntur 224

C

Canonici lib. qui ſint iuxta decretũ concilij Trident. 277

Canonici libri in quas claſſes diuidantur, ſecundum Auguſtinum, & in quas ſecundum ſcholaſticos Theologos f. 279

Canonici libri veteris teſtamenti et eorum numerus, autoritas & partitio fo. 272. per totum. c.

Capharnaum metropolis Galileæ deſcribitur fo. 223

Catachreſis quid ſit fo. 175

Chriſtus cur non manu propria ſcripſerit euangelia f. 8. nu. 4.

Chriſti natiuitas in Bethlehem ex veteri teſtamento f. 181

Chriſti præſentatio in templo ex veteri teſtamento f. 182

Chriſtus à ſtella oſtenſus, & à Magis adoratus ex veteri teſtamento fo. 183

Chriſti fuga in Aegyptum ex veteri teſtamento fol. ibidem

Pro Chriſti infantes interimendos ex veteri teſtamento f. 184

Chriſti reditus de Aegypto ex Oſea f. ibid.

Chriſtus Nazarenus ex veteri teſtamento, ex conceptione, & educatione poſt reditum ex Ae-

gypto fo.ibidem

Chriſti prædicatio ex veteri teſtamento f.185

Chriſti miracula ex veteri teſtamento f.186

Chriſti ingreſſus in Hieruſalem cum triumpho fol.188

Chriſti traditio, & venditionis pretium ex veteri teſtamento f.189

Chriſti ſpontanea oblatio, & quod eſſet a ſuis derelinquendus, et concilium contra ipſum, ex veteri teſtamento f.190

De Chriſti alapis, ſputo & flagellis, crucifixione, eclypſi ſolis, partitione veſtium, deſcenſu ad inferos, & patrum liberatione, ex veteri teſtamento f. per totum. c.191

Chriſti reſurrectio, aſcenſio ad cælos, Spiritus ſancti miſſio, & Chriſti aduentus ad iudicium ex veteri teſtamento fo. per totum. c.195

Chriſti natiuitas fuit anno ab orbe condito. 3962. ſecundum Hæbraicam veritatē, à diluuio & Abraham, ab exitu de Aegypto, ab initio regni Dauid, à deſolatione prima tēpli, ab initio imperij Alexandri, à principatu Machabæorum & ab initio imperij Auguſti Cæſaris, quo anno, vide f.282

Chriſtus baptizatur anno decimo quinto Tyberij annorum. 30. & moritur annorum. 33. & 3. fere menſium 283

Chriſti figura externa, & corporis ſtatura deſcribitur. f.288. cap. 1. per totum.

Chriſti genealogia deſcribitur fo. 297. cap. 3. per totum.

Chriſti genealogiā cur Luca à Chriſto vſque ad Adam, & Matthæus ab Abraham ad Chriſtū deſcripſerint f. 300. p. 2.

Chriſti genealogiā deſcribens Matthæus, cur

Ocho-

Ochoziam, & Amaſiam prætermiſerit fo.302

Chriſti genealogia. Matthæus à Dauide per Salomonem, & Lucas per Nathan filium Dauid & Berſabee deſignatum regni ſucceſſorem poſt Solomonem fo.301

Chriſti genealogia, multas continet difficultates de quibus. f.153. p.1. vſq; ad finem capitis

Chriſti ætas, doctrinæ epitome, & peregrinationis eius decurſus, p annos, menſes & dies deſcribitur f.350. & ſeq.

D

D*Auid mortuus eſt anno 293. & ante Chriſti natiuitatem. 932. fo.247*

Danielis prophetia, & quando mortuus ſit f.297

Danielis hedomades explicantur f.173

Danielis hebdomades ſexaginta nouem implentur cum Chriſtus baptizatus eſt, & dux verbi declaratus f.283

De Deo multa prædicãtur in ſcriptura ſenſu literali, vel hiſtorico, de quibus. fol.255. Multa & per tropum de quibus. fo.258. 2. c.13. & 14. Multa etiam allegoricè, de quibus 266

Deũ eſſe vnum ex Ethnicorum dictis f.152

Deum eſſe vnum ex teſtimonijs philoſophorum oſtenditur. f.159. cap.16. per totum.

Deuteronomij liber continet hiſtoriam à manſione in campeſtribus Moab vſque ad mortem Moſis. ſ. duorum menſium ſpatio f.284

Docet nos ſacra ſcriptura moralẽ diſciplinã multis ab ipſo Deo petitis exẽplis de quibus f.268

Docet nos vtraque legis p. multa de futura beatitudine f.270

Digitized by Google

E

EDitio ſeptuaginta interpretũ opera Ptolomæi Philadelphi, facta eſt ſub Eleazaro Iudæorũ Pontefice f.76

Engaddi montes deſcribuntur f.214

Epanalepſis quid ſit fo.130

Epizeuxis ſeu Palilogia quid ſit fo.129

Epiſtrophe quid ſit fol.133

Epitheton quid ſit 195

Eſdre libri à quo ſint conſcripti f.286

Eſther liber à quo fuerit conſcriptus f.290

Eſayas à quo, & quo tempore occiſus ſit, & quo ſermone, & ſtylo ſcripſerit fo.295

Euangelicæ doctrinæ, pater eſt autor. fo.6. Item filius, & Spiritus ſanctus, ibidem.

Euãgelicæ doctrinæ excellentia à materia f.9.nu.1. Item ab effectu ibi. 10. Item à magnitudine rerũ, & perſonarum f.11

Euangelicæ doctrinæ veritas ex multis oſtenditur f.19.c.5.per totum.

Euangeliſtarũ conſenſus & concordia inter ſe explicatur f.22.c.6

Euãgeliſta vnus aliquãdo tacet quod alius proponit, & aliquando eadem referũt permutata ordinis & temporis narratione fol.36

Euangeliorum hiſtoria multa continet difficillima fo.39

Euangeliſtarum uarius dicendi ſtylus eadem autoritas, & eorum typus fol. 41.nu.4.

Exhortatio ad lectionẽ euangelicæ doctrinæ f.14

Exodi liber continet hiſtoriam annorum. 146. à morte, ſcilicet, Ioſeph vſq; ad conſtitutionem tabernaculi in deſerto f.283

Ezechiel Propheta quando mortuus ſit, & eius

eius prophetia fo.297

F

FEſta Hebræorum explicantur f.235

Figura quid ſit, & quotuplex, et de figura edictionis in additione, & illius ſpeciebus f.128

De figuris dictionis in repetitione f.131

De figuris dictionis in gradatione, & ſpeciebus f.135.& ſeq.

Figura dictionis in denominatione, & illius ſpecies explicantur fo.139. & ſequentibus.

Figura dictionis in detractione, & illius ſpecies explicantur fo.141. & ſequentibus.

Figura dictionis in abūdantia & defectu, & eius ſpecies explicantur f.145

Figuræ ſententiarum in petitione & reſponſione, & ſpecies eius explicātur fo.147.& ſeq.

De figuris ſentētiarum in petitione abſque reſponſione, & ſpecies eius explicato f.152. per totum caput.

Figuræ ſententiarum in conceſſione, & ſpecies eius explicantur fo.254.& ſequentibus.

Figura ſententiarum in fictione, & eius ſpecies fo. 157. & ſequentibus.

Figura ſententiarum negationis, ſeu abruptionis, & eius ſpecies fo.163.& ſequentibus.

Filius alicuius Hebræorum more appellatur, qui ab eo originem ducit fo. 62.nu.2.

Filius hominis quot modis accipiatur in literis ſacris f.55.nu.7

G

GAlaad mons & oppida vltra Iordanē ſita, in quæ Chriſtus diuertit, deſcribuntur f.226

Galileæ prouincia deſcribitur, & eius oppida fo.221.c.6.per totum.

Galilæa ſuperior & eius

tus ciuitates Cæſarea Phi-lippi, Sidon, Sareth, Tyrus, puteus aquarũ viuentium deſcribuntur f.226

Gelboe Pontes & torrens Siſon deſcribuntur fo.219

Geneſareth lacus Tyberiadis, Magdalum, Bethſayda deſcribuntur f.222

Geneſis liber continet hiſtoriam 2308. annorum. f. à creatione mundi ad mortem Ioſeph. f.283

Græca editio à Luciano martyre, quam ſeptuaginta appellamus, opera Leonis decimi, & Cardinalis Ximenez, & Philippi ſecundi regis redintegrata circumfertur, ex omnibus editionibus f.81.nu.7

Græcanicæ fraſes Matthæi explanantur f.85

Græcanicæ phraſes Marci explanantur f.87

Græcanicæ phraſes Lucæ explanantur f.84

Græcanicæ phraſes Ioannis explanantur f.89

H

Hebraica ligua à quo ſic appellata ſit, et fuiße ante cunfuſionẽ linguarum. f.13.p.2.num.1. immo ab initio mundi fo.44.nu.3

Hebraica & Chaldaica vetus eadem f.14

Hebraicę phraſes Marci explanantur f.68

Hebraicæ phraſes Lucę explanantur f.71

Hebraicæ phraſes Ioãnis explanantur f.74

Hebraiſmi varij à Mattheo vſurpati explanantur f.62

Hebræorum menſes & qualiter noſtris reſpondeãt explicautur f.235

Hermon mons triplex deſcribitur f.220

Herodes primus Aſcalonita miſerabiliter moritur anno 47 Auguſti, & filius Archelaus ſuccedit in regnum f.285

Herodes Antipa filius Herodis Aſcalonitę ſub

quo

quo Chriſtus paſſus eſt, re pore prophetauerit, & gnauit in Galilęa annis.24 fo.ibidem.

Herodes Antipa Tyberiadem cōdidit in gratiam Tyberij f.283

Herodes Agripa è carcere educitur à Caligula, & ab eodem rex Iudę conſtituitur Herode Antipa regno priuato, & regnauit Agripa 7. annis, & mortuus eſt ab angelo percuſſus quarto Claudij anno 284

Hieremias quo tempore prophetauit, & quo anno lapidatus f.296

Hieruſalem diſcribitur & nomen illius f.206

Hiſtoricus ſcripturæ ſenſus explicatur f.122

Hyperbole & eius genera f.199

I

IOānes Epheſi ſub Neruaa poſt apocalypſim euangelium ſcripſit grecè fo.41

Ionas peopheta quo tēpore prophetauerit, & quando mortuus ſit f.298

Ioannes quo tempore ſcripſerit euangelia f.301

Ioannes græcè ſcripſit tres epiſtolas & apocalypſim f.305

Ioannes baptiſta anno decimo quinto Tyberij prędicat f.283

Ioannis baptiſta prædicatio ex veteri teſtamento f.183

Ioannis euangeliſtæ vita & elenchus capitum euangelij eiuſdem. f.358.c.7.per totum.

Iōānis vulgares loquen phraſes explicantur fo.109

Iob pronepos Eſau, quo tempore ſcripſerit, & quo ſermone 287

Ioel propheta, ſub quo prophetauerit & mortuus ſit 298

Ioſue liber ab ipſo Ioſue inceptus, & finitus à Samuele propheta, vel (vt alij volunt) ab Eſdra, continet

tinet tempus annorum 57 fo.284

Iudas apoſtolus vnam ſcripſit epiſtolã græco ſermone, de qua fo.94

Iudeæ prouinciæ termini illius, & oppida deſcribuntur f.125

Iudæa montana deſcribuntur f.176

Iudicum liber Hebraice à Samuele compoſitus continet ſpatium . 317. ſ. à mortuo Ioſue vſque ad Heli f.285

Iudith librum qui ſcripſerit, & qua lingua et quo tempore f.289

Iudith mortua eſt cum eſſet centum viginti annorum, anno ab orbe condito 3560. Erat quindecim annorum cum Bethuliam liberauit, ſecundum Philonem f.289

Ironia quid ſit f.61

L

Latina editio ſeptuaginta interpretũ per Hieronymum f.82

Lectio euãgelicæ doctrinæ valde vtilis f.15

Leuitici liber cõtinet hiſtoriã vtriuſque teſtamenti, ſcilicet, à tabernaculi erectione excluſiue, vſque ad numerationem eorum qui capti erant ad bellum excluſiue 283

Lingua Hebræa fuit ante turrim Babylonis f.42

Linguarum vſus valde vtilis multis oſtenditur fol.46. & in toto decimo capite.

Literalis ſenſus ſcripturæ quid & quotuplex fo. 122.nu.1.& ſeq.

Literalẽ ſenſum in ſcriptura ſacra nunquam deeſſe oſtenditur f.203

Literalis ſenſus plures eſſe eiuſdẽ loci oſtenditur fo.205.cap.25

Literales ſenſus ſit ne ſpiritnali potior necne

Lucas in Achaia paulo poſt Marcũ græcè ſcripſit f.41

Lucas quo tempore ſcripſe-

ſcripſerit, & quo ſermone fo.301

Lucæ euangeliſtæ vita, & elenchus capitum euangelij eiuſdem. fo.325. cap. 5. per totum.

M

Machabæorum libri primus & ſecundus canonici fo.325

Machabæorũ libri tertius, & quartus apocryphi f.292

Machabæi qua ratione ſic appellati ibidem

Malachias propheta quo tẽpore claruerit 300

Marcus Romæ ſub Nerone ſcripſit fo.41

Marcus quo tempore ſcripſerit, & quo ſermone, & quando mortuus ſit fo.301

Marci euangeliſtę vita & elenchus capitum euangelij eiuſdem fo.379. per totum. cap.

Marci vulgares loquendi phraſes explanantur fo.103

Mardochæus quo tempore mortuus ſit fo.290

Mare mortuum deſcribitur f.128.p.1.

Maria virgo moritur in cænaculo, ſepelitur in valle Ioſaphat, reſurgit, et ad cælos aßumitur, anno Neronis nono fo 293

Mariæ uirginis Dei matris forma deſcribitur 291

Mariæ virginis genus ex matre deſcribitur 293

Matthæus Hebraicè ſcripſit euangelium 40

Matthæi euangelium à quo translatum ibid.

Matthæi vulgares loquendi phraſes explicantur fo.99

Matthæus quo tempore ſcripſerit euangelium, & mortuus ſit 301

Matthęi euangeliſtæ uita & elenchus capitum euangelij eiuſdem f.310

Meſſias mediator hominum ex prophetarum oraculis 167

Meſſias verus Deus, ex vtrinſ-

vtriuſque teſtamenti pagina. fo.168
Meſſias filius Dei ex prophetarũ vaticinis 169
Meſſias homo ex prophetarum oraculis 170
Meſſias ex Dauid, & Abraham f.171
Meſiæ tempus aduentus demonſtratur ibid.
Metalepſis quid ſit 186
Metaphora & illius genera f.172 & ſeq.
Metonimia, & quibus modis fit f.186 & ſeq.
Michæas propheta quo tempore precipitatus occubuerit f.299
Micheæ vaticinium in vulgata editione apud Malachiam, & apud Matthæum idem eſſe oſtenditur.nu.8. 96
Myſticus ſenſus ſeu ſpiritualis quis dicatur 209
Moſes mortuus eſt annorum 120. anno ab orbe condito.2493. qui fuit ante Chriſti natiuitatẽ 1465 fo.284

N

NAhum propheta quo tempore mortuus fo.299
Nazareth, Canà deſcribuntur f.130.p.2
Numerorum liber continet hiſtoriã a prima die menſis ſecundi, anni ſecũdi egreſſionis de Aegypto vſque ad menſionem in campeſtribus Moab ſuper Iordanẽ, ſcilicet, triginta octo annorum, mẽſium nouem, & dierum viginti 283

O

ORigenes ſex græcas translationes in vnum volumen coniecit 80
Oſeas propheta quando mortuus ſit 298

P

PArabola quid ſit, & quotuplex 183
Paradigma quid ſit fo.182
Parœmia 180
Paralypomenon libri duo ab Eſdra conſcripti, et qua ratione 286

Paulus

Paulus apoſtolus tredecim epiſtolas ſcripſit græco ſermone, & vnam Hæbraico ad Hebræos, de quibus 302

Pentateucum à Moſe conſcriptum fo.87

Periodus hiſtoriæ euangelicæ 397

Periphraſis quid ſit fo.179

Petrus apoſtolus græcè ſcripſit duas epiſtolas, de quibus fo.304

Philiſtæa prouincia, Ioppe, Erimathæ, & Emaus, Bethel, Bethania, Belphage deſcribuntur fol.211

Pilatus anno duodecimo imperij Tyberij à Tyberio Iudeæ procurator eligitur 283

Pſalterium Dauidis an ab ipſo integrè compoſitũ, necne. fo.192

R

Regum liber tertius et quartus à Hieremia compoſiti, cõtinent à morte Dauid vſque ad deſtructionem Hieruſalem & captiuitatem Babylonicam ſpatium annorum.4017. fo.285

Regum libri primus, et ſecundus à Samuele incepti, à Natham et Gad prophetę, eodem dictionis generis abſoluti eſſe creduntur, licet Iſidorus à Dauide conſcriptos crediderit, continent centum et viginti annos, ſcilicet, ab Heli vſque ad mortem Dauidis fo.ibidem.

S

Sacra ſcriptura cur vtatur figuris & tropis 111.c.16

Samariæ, Sichen, vel Sichar Salin, Sebaſte deſcribuntur f.217

Sapientiæ liber à Salomone conſcriptus, non à Philone, vel à Ieſu filio Sirach, oſtenditur 294

Sarcaſmos quid ſit 195

Senſum

Senſum ſcripturæ diui di in hiſtoricum, propheticam, prouerbialem, & moralem aliquibus placet fo.127

Senſus ſpiritualis quid ſit 211

Senſus ſpiritualis à quibus primum deſſumptus oſtenditur 212

Sẽſus ſpiritualis extra ſacras literas nõ reperitur fo.221

Senſus ſpiritualis quibus impetitur 217

Senſus ſpiritualis qua de cauſa in ſcriptura ſit poſitus f.224

Senſus ſpiritualis quo modo ſit dignoſcẽdus 226

Septuagĩta interpretes quæ volumina ſcripturæ verterint f.77.nu.2

Sybillæ quo ſpiritu prophetauerint, & de earum numero f.328

Sybilla Cumæa et illius oracula 331

Sybilla Cumana, & illius oracula f.333

Sybilla Perſica et illius oracula f.335

Sybilla Helleſpontica, & eius oracula 336

Sybilla Lybica 337

Sybilla Samia & eius oracula ibid.

Sybilla Delphica, & eius oracula f.338

Sybilla Phrygia, & eius oracula 339

Sybilla Tiburtina, & eius ora f.340

Sybilla Erythrea, & eius oracula f.341

Sybillarum oracula quam autoritatem habent & de autoribus qui de illis honorificam faciunt mentionem f.344

Sybillarum oracula ab Auguſtino, & Lactantio collecta 347.c.14

Simmachi editio ſub Seuero anno Domini f.80

Simploce quid ſit 134

Synecdoche & eius genera explicantur f.190

Salomon ſcripſit prouerbia, Eccleſiaſten, Canticum

ticum canticorum & Sapientiæ librum 293

Sophonias propheta quo tempore mortuus fo.93.p.1

Scopus totius operis ad normam vitæ Domini noſtri Ieſu Chriſti mores noſtros componere fo.2

Scripturæ ſacrę author Spiritus ſanctus f.5

Scripturæ primarius author Deus, ſecundarius homo fo.36

Scripturæ ſenſus quid ſit, & quotuplex f.117. Cap.2.per totum.

Scripturæ ſenſus litera lis quando per tropum ſumendus ſit f.120

Spiritualis ſenſus an efficax argumentum ſubminiſtret f.228

Spiritualis ſenſus diuiditur in tropologicum, allegoricum, & anagogicum, qui omnes eidē literæ conuenire poſſunt 230,c.8

T

Tabor, Hermō, Nain Dothain, deſcribuntur 224

Temeoteleuton quid ſit fo.130.nu.5

Templi inſtauratio ab Eſdra quemadmodum ſit facta f.287

Terræ promiſſionis termini paleſtbinæ, Phęnicis deſcribuntur fo.201. & ſequenti.

Teſtamēti veteris libri amiſſi, quorum mentio fit in ſacris literis fo.307.et ſequentibus.

Teſtimonia, quæ in vtroque teſtamento afferuntur ex humanis authorib. & quam habeant authoritatem f.312

Tobias mortuus eſt, anno ab orbe cōdito. 357. ante Chriſti natiuitatem fo.288

Tobiæ liber à Tobia cō ſcriptus Chaldaica lingua ſub Salmanaſar Aßyriorum rege 288

Theo-

Digitized by Google

Theodotij editio ſub Cõmodo, anno Chriſti, 173. f.879 num.4.

Tropus quid ſit, & cur ſacra ſcriptura tropis vtatur f.111.n.2.

Tropi primum reperti in ſacra ſcriptura 112.n.3.

Tropologicus ſenſus explicatur multis appoſitis ſcripturæ exemplis 245

V

VErbi Dei efficacia fol.3

Vulgata editio aliarũ regula nobis eſſe debet fo.91.c.14.

Vulgata editio defenditur, & explanatur 92

Vulgata editio Hieronymi approbatur à Damaſo, & à concilio Tridentino f.92

Vulgatæ editiones omnes ueluti interpretationes vulgatæ editionis haberi debent ibid.

Ad vulgatã editionem quando recurrendum eſt, quando ad originem f.94

Vulgatam cum originibus conſentire monſtratur fo.94.nu.5.& ſeq.

Z

ZAcharias propheta quo tempore obierit fo.300

FINIS.

GENSVRA OPERIS.

IN his euangelicis inſtitutionibus, quæ libris octo comprehenſæ ſunt, & quas iuſſu Regij ſenatus accurate per legi, nihil eſt quod fidei Catholicæ Romanæ, aut moribus chriſtianis aduerſetur; immo vero ex probatis autoribus veteribus, & recentioribus multa ſunt in eas congeſta, quæ fidelibus & ſtudioſis ſacræ ſcripturæ valde vtilia eſſe poſſunt. Quod atteſtor decimo quarto Octobris, anno, M. D. CIIII.

D. Sebaſtianus Perez.

Digitized by Google

Corte di Pachino: informandolo inſieme del modo, che ſi doueua tenere, acciochè il negotio haueſſe felice ſucceſſo, come hauerebbe fatto vno della noſtra Compagnia.

Hora con queſte, e ſomiglianti accoglienze di Mandarini, paſſarono i noſtri il camino quietamente inſino a Linſino, città molto principale della medeſima prouincia di Sciantuno, doue il P. Lazaro Cattaneo, & il fratello Sebaſtiano Fernandez due anni auanti uenendo da Pachino, s'erano fermati vn'inuerno.

Di queſta città è gouernatore, & Amminiſtratore del patrimonio del Rè, uno Eunuco molto graue, uol ſi dire auaro, che riſcuote le gabelle, ò per dir meglio, rubba e ſcortica i poueri paſſaggieri, che gli capitano in mano. In tutte le prouincie, città, et paſſi principali della Cina, ſtanno per queſto effetto più di mille Eunuchi. Di modo che le impoſitioni, che inſin'hora ſono ſtate molto moderate, per l'ingordiggia del Rè ſono al preſente fuor di modo eceſſiue, & il regno è ripieno per queſto d'ingiuſtitie & angarie. Perciochè eſſendo gli Eunuchi plebei, e nati da padri coſi poueri, che per non hauere da mantenerli, ſono forzati a farli Eunuchi, acciochè in queſta guiſa godano l'aſſegnamēto del Rè, che li ſoſtenta, per ſeruirſene poi ne' detti vffici, ne' quali queſta e non altra gente impiega, e vedendoſi eglino dopo un tratto da tanta baſſezza ſaliti a dignità coſi ſublime, e con tanta auttorità di fare e disfare (il che a niuno Mandarino, per grande che egli ſia, è conceſſo) e tutto ciò per conto di mandare molto argento

EVANGELICARVM INSTITVTIONVM, LIBER PRIMVS.

De Euangelij prȩſtantia, veritate, & linguarum vſu.

Caput primum, de operis, & authoris ſcopo, & verborum Chriſti efficacia.

MAGNO & excellenti acumine ingenij, ad omnes doctrinas capeſſendas, cũ opus ſit, id præſertim in diuinæ ſapientiæ principijs edocendis, operæpretium erit exigere: cum quia principia omnia difficillima ſunt, tum quia plus eſt docere, quàm diſcere, tum etiã quod doctrina Dei, altiſſimarum eſt cognitio rerum, quæ quanto illuſtriores ſunt, & mundi ſole clariores, tanto fortius mentis noſtræ aciem retundunt, & hebetant. Vere vocat Apoſtolus lucem inacceſſibilẽ, quam nullus hominum vidit, ſed nec ſua ipſius

Exordium a dignitate operis.

1.Timoth. 6.16.

Digitized by Google

virtute videre poteſt. Nec habemus acumen viſus Aquilæ, donum Euangeliſtæ Ioanni conceſſum, quo ſi è conſpectu tanti luminis opponamur, eam propius intueri poſſimus: quinimo ad eam velut noctuæ, & veſpertiliones, ob noſtræ mentis imbecillitatem, quę tantum ſplendorem ferre non poteſt, cæcutiamus. Ea enim cauſa eſt, vt quæ manifeſtiora natura ſunt, nobis ſint minus nota, ſicut gentium Philoſophus ait. Enimuero, quò diuina miſteria & abditiora ſunt, & cognitu difficillima, eò notitia illorum, tametſi parvula, digniſſima eſt, & pluris facienda. Quare enitendum nobis pro viribus eſt, vt principia intelligendi ſacras literas, potiſſimum Chriſti Euangelia, quæ tradimus, facile, perſpicuè, & ordine congruo diſponantur: vt arcanæ ſapientiæ ſtodioſi, ſuauius ea deliberare poſſint, minore labore comparare, & ad illius intellectum expeditius accingi, aptioreſque reddi.

2. Metaph. 1.

Authoris ſcopus.

Vt igitur meum, & operis ſcopum aperiā, ad normam vitæ domini noſtri Ieſu Chriſti mores noſtros componere inſtitui, vitam eius quaſi ſpeculum præ oculis gerere, & veluti viuum & expreſſum virtutis exemplar pro viribus imitari. Quamobrē libro huius operis vltimo, Chriſti redemptoris vitam ſeruata ratione temporis, in compendium redegi, daturus breuii euangeliſtarum hiſtoriam cum ſcholiis, deinde cum integris commentariis. Sed quia nec nos componere, nec

lectores

Digitized by Google

lectores opus intelligere ſine his euangelicis inſtitutionibus perfecte, & facile poſſumus: proinde hic labor, & à nobis libenter ſuſceptus eſt, & ab omnibus ipſum lecturis, benigne recipiendus. Ita enim fiet, vt qui nō ſolum Euangelicæ hiſtoriæ verba percurrendo legerint, ſed alta mente repoſita, attenta, ac profunda cogitatione, ſingulis quibuſquè diebus, vel vnū caput reuoluerint, ſi de præteritis delictis doleant, & futura proſpiciāt, Chriſtum crucifixum in corde gerent, & charitatis igne ſuccenſi, compendio amoris diuini, celerrime eam vitæ perfectionē acquiret, quam alioqui per alios authores, longo temporis ſpatio vix aſſequerentur.

Habent enim Chriſti verba vim quādam efficaciſſimam, nō ſecus ac Dei docentis, prædicantiſq; vox viua. Vnde Petrus abire non poterat, nec ab ipſis Chriſti verbis amoueri, Quo ibimus? inquit, quia verba vitæ habes. *Ioan. 6. 61.* Erat enim docens, vt author vitæ poteſtatē *Math. 7. 29* habens, (Matthæus ait) non ſicut Phariſæi, & cæteri doctores legis. Vſque adeò hominum corda, dummodo ſua ipſorum culpa obdurata non eſſent, penetrabat, vt Phariſæorum miniſtri, qui ad ipſum comprehendendum miſſi fuerant, libere eò relicto, à diuina verborum ipſius virtute compulſi, reuerterentur clamantes: Nunquam ſic locutus eſt homo. Experimur in Euangeliorum doctri *Ioan. 7. 46* na, neſcio quos igniculos, quibus ipſe amans Deus intus iaculatur corda fidelium, quæ di

Verbi Dei efficacia.

uino illo igni, quaſi ſagittis ardentibus, immiſſo accenduntur, inflammantur. Quo ſe ardere ſenſit Auguſtinus cum aiebat: Sagittaueras tu domine cor meum. Ad has voces ſponſi, præ amoris dulcedine ſponſa tenereſcit, & dum exterius pio affectu auribus audit & demulcetur, interius mens longum bibit amorem. Sauciantur pectora, vulnerantur viſcera, carpitur cor, anima deliquium patitur, & corpus langueſcit amore. Vnde ait: Anima mea liquefacta eſt, vt dilectus locutus eſt: Renunciate illi quòd amore langueo.

Cantic. 5. 6.

Exhortatio ab exemp.

4 Profecto ex quo euangelia propius perluſtrare cæpi, (abſit vlla iactantia dictis, vera namque fateor) vbicunque Chriſti verbum, inter exponendum, orandum, aut legēdum occurrit, etſi gelu frigidior ego, tamen intus non ſecus, ac animæ meæ ſponſi longe amantiſſimi, vocem mihi amiciſſimam audire videor, qua in me reuerſus, illam agnoſco, & ſuſpirans cum ſponſa clamo: vox dilecti mei. Tum ſubortis illico lacrimis, incaleſcit cor, & recedente frigore pectus ardet, glacies liquefit. Ita inſpirante Deo, aquarum fluenta decurrunt è Lybano, vnde ſæpe cum pſalmographo in vocem erumpo: Mittis Domine cryſtallum tuam ſicut buccellas, ante faciem frigoris tui quis ſuſtinebit? Emitte verbum tuum & liquefac ea, perflet ſpiritus tuus, & fluant aquæ. Quod ſi in rudi ſaxo, adamantinoque corde hæc accidunt, in viris, quos Dominus ad perfectionem elegit, quid fiet? Pla-

Pſal. 147. 17.

ne

ne Matthæus thelonarius, ſubito relinquit nummos: Magdalena peccatrix abiicit ſine mora delicias: Saulus perſecutor ſtatim deponit iras: Petrus negans, ad ſolam verbi Chriſti recordationem erratum agnoſcit. Ergo ſemper habeamus Chriſti uerba in ore noſtro, immo vero in corde, vt inceſſanter diebus ac noctibus, aſſidua & profunda mẽtis cogitatione, tanquam animalia munda, ruminantes meditemur in illis.

Caput 2. Quod Deus ſit primus Author ſcripturarum: & cur Christus manu propria non ſcripſerit Euangelia.

1 IN Euãgeliis, & canonicis libris omnibus Spiritus sãctus loquitur, & princeps autor eſt. Nam quos ſibi ex hominibus aſſumpſit ad ſcribendum, quaſi amanuenſes tabellarii ſunt, quibus diuinus Spiritus ſcribenda ſuggerebat, vt olim Dominus dixit: Paraclетus Spiritus ſanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & ſuggeret uobis omnia quæcunque dixero vobis. Quapropter tametſi homines cæleſtia miſteria docere opus ſit, ſanctiſſimæ triadis indiuiſum & peculiari ratione ſapientiæ, id eſt, filio attribuendum, tamen Spiritui ſancto cõfertur, cum apoſtolos inſtruere (quod ad Chriſti præſentiam plura edoceri, naturę eorum imbecillitas non ferret ipſo docente: Multa habeo vobis dicere, ſed non poteſtis

Author ſcripturæ ſpiritus ſãctus.

Ioã. 14. 9?.

Ioã. 16. 26.

portare modo, Spiritus ſanctus docebit vos omnia) tum ſcriptoribus canonicis ſcribenda ſuggerere, tum etiam Pontifici ſummo, conciliiſquè rectè congregatis, ne in definiēdis quæ ad fidem, mores, & Eccleſiæ ſacramenta pertinent, errare poſſint, aſſiſtere. Præſertim cum doctrinā ſuggere opus ſit charitatis, non ſecus, ac mire ſplendeſcit maternus amor, dum pueris in ſinu receptis, á nutricibus vbera panduntur, & lac ſuggeritur. Hinc charitas ſimili typo depingitur. Magiſter ergo dum mentis concepta reſerat, & in diſcipulorum animos transfundit, maternum officium implet, & quaſi lacteum præbet poculum cum Apoſtolo dicente: Tanquam paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi. Proinde Spiritui ſancto, cuius immenſi amoris eſt, & congregare diſcipulos, & eodem, quæ ad pacis vnionem, charitatiſq; vinculum ſpectant, edocere, id attributum Theologorum doctrina accōmodatur. Hinc Chriſtus Ioan. 16. aiebat: Spiritus verax docebit vos omnē veritatē. Hinc & Petrus in ſua canonica inquit: Spiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines. Et in ſymbolo confitetur Eccleſia: Spiritum ſanctum per prophetas fuiſſe locutum.

1. Cor. 2. 3.

2. Petri. 1. 21.

2 Alioqui Euangelicæ & canonicæ doctrinę Pater eſt author dicente Filio. Ioā. 7. Mea doctrina non eſt mea, ſcilicet, hoīs tātū, ſed eius, qui miſit me. Et ibid. 8. Quæ audiui à patre, hæc loquor vobis. Et rurſus 15. Quæcunquè

Author ſcripturæ Pater & filius.

cunque audiui à patre meo, nota feci vobis. Quinimo cum patre & Spiritu ſancto Filius: ait enim propheta Baruch cap. 3. Hic eſt Deus noſter, & non æſtimabitur alius aduerſus eum: hic inuenit omnem viam diſciplinæ, & tradidit illum Iacob puero ſuo, & Iſrael dilecto ſuo. poſthæc in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt. Et ipſe Dominus Moyſi deutero. 18. prophetam de gẽte tua, & de fratribus tuis ſuſcitabit dominus Deus tuus, ipſum audies, quæ loquetur tibi. Et ipſe apud Matth. cap. 11. Nemo nouit Filium niſi pater, neque patrem quis nouit niſi Filius, & cui voluerit Filius reuelare: reuelat autem per Euangelii doctrinam. Vnde paulus fatetur ſe accepiſſe, & didiciſſe Euangelium non ab hominibus neque per hominem, ſed à Deo per reuelationem Ieſu Chriſti, Quinimo teſtimonium quod affertur à Ioanne cap. 12. Eſayæ reuelatum per Dei filium Ieſum Chriſtũ quando vidit gloriam eius & locutus eſt de eo: idem paulum actorum. 28. Attribuit Spiritui ſancto dicẽs: Bene Spiritus ſanctus locutus eſt per Eſayã: Aure audietis & non intelligetis.

Galat. 1.

Ioan. 12.

Eſay. 6. 9.

3. Quare Deo ipſi abſque perſonarum diſcretione, immo tribus perſonis ex æquo canonicam ſcripturam condere conuenit, & homines docere per eam, aſſumptis miniſtris velut inſtrumẽtis ad ſcribendũ, quorũ ore loquatur ipſe nobis, & doceatur ſpõſa Eccleſia, Quod eleganti typo præfiguratum eſt

Author primarius Deus. Secundarius homo.

Exod. 20. 19. quando populus dicebat: Non loquatur nobis Dominus, ſed loquatur tecum, vt referas nobis verba illius. Vnde Zacharias apud Lucam cap. 1. Locutus eſt, inquit, per os ſanctorum, qui à ſæculo ſunt prophetarum eius. *Pſal. 44. 2.* Et per regium vatem ipſe quoque Dei ſpiritus non obſcure pronunciauit dicens: Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribẽtis. Scripſit enim, & dictauit in ſanctorum virorum mentibus, quos ad id munus elegit, quę ad noſtram omnium ſalutem conferunt diuinus author, qui tardare neſcit, velociſſimè. Inde velut è quodam mirabili ſacrario prophetæ, & apoſtoli nobis arcana Dei deducentes reſerarunt, & in libros canonicos, ſanctáque volumina referentes tradiderunt.

Cur non ſcripſit Christus manu propria. *Ioan. 8. 6.*

4 Noluit autẽ ipſe Dei filius manu propria Euangelia conſcribere, quæ alios ſcribenda docuit, proque muliercula ab adulterii pæna liberanda in terra ſcripſit, facile potuit. Sed quia maieſtatem Dei per alios ſcribere decebat, ne in errorem paruifaciendi, minoriſque æſtimandi cætera prophetarum, & apoſtolorum ſcripta, laberemur. Curabatq; magis in mentibus hominum legem ſcribere, quàm olim in lapideis tabulis: quò Euangelicæ legis excellentiam commendauit. Ita adimpletum eſt Hieremiæ prophetæ uaticiniũ: *Hiere. 31. 32.* In nouiſſimis diebus feriam pactũ nouum cum domo Iuda, & Iſrael, non ſicut pepigi cum patribus eorum in die, qua eduxi eos de terra Aegypti, ſed hoc erit pactum meũ:

Dabo

Digitized by Google

dabo legem meam in viſceribus eorum, & in mentem eorum ſcribam eam. Hinc Paulus ſapienter (vt cetera) Euangelium miniſtrationem ſpiritus appellauit. 2. Cor. 3. Non atramento, ſed ſpiritu Dei viui, nō in lapideis tabulis, ſed in corde. Præſertim quòd ad authoritatem nil deeſt, nam vt Auguſtinus in libris de conſenſu Euangeliſtarum contendit, dicendum eſt, Dominum ſcripſiſſe, quando quidem membra eius literis exararunt, quod dictante capite cognouerunt. Quidquid enim de ſuis dictis, aut factis nos legere voluit, hoc ſcribendum illis tanquam ſuis manibus imperauit.

Caput 3. De ſanctæ ſcripturæ præ alijs ſcientijs excellentia, & maieſtate.

1 INter omnes humanas doctrinas, ea ceteris præſtare cōperitur, quæ excellētiorē materiam habet circa quam verſetur. Vt enim aureus vas precioſius eſt quam argenteum, aut luteum, quòd materiæ ſit multo nobilioris: ita in diſciplinis à materia earum præſtantia ſumitur. Quare cæleſtis doctrina, & cælitus demiſſa Theologia merito ceteras antecellit, cuius ſubiecta materies De⁹ eſt. Sed cum huius diuinæ ſapientiæ multæ ſint partes, ea præcipua imprimis æſtimanda eſt, quæ Dei naturam, & conſilia nobis aperit, arcana recondita reſerat, & abditiſſima miſteria reuelat. Nullibi autem ea hominibus

Excellentia ſcripturæ à materia.

Digitized by Google

bus traduntur apertius, quam in hiſtoria Euāgelica, vbi Chriſtus Dei filius verus De⁹, & ſapientia patris nobis loquitur ore proprio, ſuaq́uè ipſius miſteria tanquam amicis non per ora prophetarum vt olim, ſed proprio ipſius ore docet: Vos inquit, dixi amicos, quia quæcunq; audiui à patre meo, nota feci vobis. Quare vt eſt oĩum prima, ita primum omnium locum obtinere debet. Accedit ꝙ ibi ſe exerit virtus Dei, maieſtas, gloria, atq; ſublimitas. Vnde Paulus Rom. 1. Euangelium appellat virtutem Dei. Et 1. Timoth. 1. Euangelium gloriæ Dei. Quare non abſq; rōne diuinus hortatur ſpiritus, vt volumen legis ab ore noſtro non recedat; ſed in eo potius per integros dies ac noctes, quibus hac vita mortali frui licebit, meditemur.

Habræ. 1. 1
Ioan. 15. 15

3 Nulla enim diſciplina reddit hominem vndequaq; munitum, & vanis huius ſæculi curis, rebuſq; momentaneis auocatum, vt diuina lectio. Nec valet vlla hominum facultas, nedum gentium philoſophia, ſic hominẽ intra ſacrarĩum recōditę ſapientiæ intromittere ĩ regis cellariam, vbi Nectar, & Ambroſia delibatur, ac ſacrorum voluminum meditatio. Splendent in illis monimenta maiorū, fulgent morum ꝓcepta, veterum reſeruātur hiſtoriæ, ſelectiſſimæ traduntur ſententiæ, quas Gręci apothegmata: Hebræi parabolas appellitant. Docetur de rerum natura ſcientia, & quis eſſe debeat precipuus hominis ſcopus, Deum videlicet, timere, & mandata

Ab effectu & varia rerum tractatione.

Canti. 1. 4.

eius

eius ſeruare. Poeſis ſelectiſſima à Dauide cũ ſociis, & cantoribus exercetur. Epithalamium elegantiſſimum, & diuinis amoribus plenum canit Solomon, in quo ſuauiſſimæ ſanctiſſimæq; delitiæ, nuptiarum ſacramenta, arcanaq; reconduntur. Rerum autẽ præteritarũ memoria nullibi antiquior, verior, & exactior ab orbe ſcilicet condito, ad aſcenſum vſque Chriſti in cælum, Euangeliique promulgationem.

3 Texitur clariſſimarum rerum, virorum, ac fœminarum hiſtoria, in qua elucent interim illuſtria geſta, præclara facinora, frequẽtia bella. Quatuor centum vernaculis delet Abrahamus quatuor regum exercitum: Sangarus ſexcentos viros interficit vomere: Sanſon aſini mandibula mille: Vnus Ionathas cum armigero numeroſum fugat exercitum, percuſſit Dauid decem millia: & interfecit Goliath gigante Philiſtæum, & octingentos alios impetu vno. Laudant Romani Oratium quendam, qui aduerſariorum exercitum repreſſit in ponte, & tranſitum ademit. At Semma in medio campi Iſraelem fugientem ab exercitu Philiſtinorum ſolus tutatus eſt, ac cæſis inimicis inuerſam fecit victoriam: Tres fortiſſimi viri per medium Philiſtinorum exercitum erumpentes, aquam de ciſterna Bethlehem reduxerunt: Abiſai haſta configit trecentos: Banaias duos leones, & Aegyptiũ gigantẽ interemit. De Iuda Machabæo quid dicam? Lyſiam Nichanorẽ, &

A rerum hiſtoria magnitudine à
Gen. 14. 14.
Iudic. 3. 31.
Ibid. 15. 16
1. reg. 14. 13
1. reg. 18. 7.
1. reg. 23. 8.
2. reg. 23. 12.
Ibidem. 16.
Ibidem. 18. & 19.

Gor-

Gorgiam cum orientalibus; & Aſſyriis co-
1. Machab. 7. 12, & 46. piis fere quinquaginta millia militum, cum
2. Machab. 15. 27. tribus millibus proſtrauit. Deinde octingen-
1. Machab. 9. 6. & 10. tis viris aduerſus Bachidem, & viginti duo
millia, commiſſo prælio à mane uſque ad ve-
ſperam, maiorem eorum partem fugauit.
Sed dum fugientes inſequitur, à tergo vulne-
ri locum præbuit. Itaque glorioſam magis
mortem elegit, quàm triumphum, ſi turpem
acciperet fugam: Sic enim aiebat: Mori de-
cet magis quàm fugere, ne crimen noſtræ re-
Ioſue. 10. 9. & 13. linquamus gloriæ. Quid de Ieſu Nabe? qui
vno prælio quinq; reges, cum exercitibus
deuicit: Deinde cum aduerſus Gabaonitas
præliaretur, ne nox impediret victoriam,
magnitudine mentis, & fidei clamauit: Sta
ſol: & ſtetit, donec victoria conſummaretur.
Iudic. 9. 19 Quid de Gedeon qui trecentis viris, ingen-
tem, & fortiſſimum hoſtium exercitum fu-
1. Machab. 7. & ſequẽtibus. gauit? Quid de altero Ionatha, Simone, Ioã-
ne, & aliis, qui cum parua manu aduerſus
grandes phalangas dimicãtes glorioſos triũ-
phos reportauerunt? Quid de plurimis a-
liis quorum præclare geſta longum eſſet ſin-
gula recenſere? Quid dicam de actuum Apo-
ſtolorum narratione? quam admiranda ope-
ra; quàm cognitione digniſſima; quam ſtupẽ-
da miracula; quàm ſuauiſſimus rerum geſta-
rum diſcurſus?

A propheta doctrina. 4. Futurorum vero præſcientiæ aut præno-
tionis, quã Græci prophetiam vocant, Deũ
ingentem, quam latus ac fertilis campus, tot

pro-

prophetarum veterum vaticinia, tot oracula Chriſti in Euangelio, Pauli, & aliorum in ſuis epiſtolis Ioannis in Apocalipſi: Nil eſt tandem quòd ad vitam humanam bene trā ſigendam, rectèq; formandos mores, inſtituendam, illuſtrandamq; mentem conducat, quod non ſit hic appoſitiſſimum, vt tam in aduerſis quàm in proſperis conſtans ſit & firmus hominis animus. Denique hic docentur homines, vt ſeſe rebus in omnibus gerere debeant. Sed mirum eſt, quàm ad hæc frigemus omnes. Digladiamur interim in ventilandis ſtultis Philoſophorum, & ineruditis quæſtionibus, & in aliis genealogiarū, quas Apoſtolus reſpuendas monet, diſceptationibus: diuina vero ſtudia, ſacramq; lectionem, parum, aut nil curamus, ſpernimus, contemnimus, ſtultas, inquam, & ineruditas quæſtiones reſpuimus, nam ad diſciplinam ſcholaſticam neceſſarias non tollimus, ſed probamus. Porphirium, Ammonium Iamblicum, & huius farinæ homines immo verò & alios, quos nominare pudet, Auerroem, Auicenam, Algazelum per integram vitæ periodum ſecuntur homines. Sectas maiorum vſque ad mortem tuentur, ſed diuinorum librorum meditationem non eſt qui curet: magis libet prædictorum hominum deliramenta ſectari, quæ interim obſunt potius, quàm proſunt moribus: tametſi donemus ad acuenda iuuenū ingenia interim conducere. Sed ī illis cōſeneſcere quaſi gētilitiū eſt.

Ergo

Exhortatio ob vtilitate.

5 Ergo diſcite mortales Theologica diſciplina imbui, ſacriſq; canonibus informari, diuinis literis erudiri, nam hinc moribus medicina petenda, hinc lux mentibus, hinc omnibus manat ſapientia, & nullibi purior. Schematibus pulcherrimis, rhetorum floribus, plauſibilibus poematum rithmis, argutis diabolicæ diſputationibus, cognitis per philoſophiam rerum naturis, veritatis via argumentis Theologicæ efficacibus, decretis ſaluberrimis, vaticiniis, & oraculis diuinis docetur, integerrima veritas, & viuendi modus inſtituitur. Deniq; ſacra volumina ſuos amatores reddunt benignos, modeſtos, continentes, caſtos, manſuetos, & tandem omnibus numeris abſolutos.

Caput 4. De plurima vtilitate ex Euangelicæ historiæ lectione.

Fructus ex lectione Euangelica.

1 EVangelicæ hiſtoriæ lectio non ſatis exprimi poteſt, quam plurimum vtilitatis ſit aſſidue legentibus allatura. Primum efficiet, vt Chriſti vita, & doctrina breuius, ac facilius addiſcatur, firmius, tenaciuſquè adhæreat, quod propemodum minime fieret, quantumuis ſingula ſeorſim pluries per legantur. Deinde locorum in ſpecie diuerſorum facilis habebitur concordia. Inſuper, temporis ratio perſpicua in rebus geſtis redditur, & notitia locorum, aliorumquè adiunctorum, quæ cognitione, tum digna,

gna, tum neceſſaria ſunt. Ad hæc res dubiæ ex adiectis ab aliis Euangeliſtis clareſcunt. Præterea dici nequit quantus ardor, & quã magna vlterius legendi ac progrediendi cupiditas tenet animum, ne à perpetua continentis hiſtoriæ narratione diuelli poſſit, dum abſquè hyperbatis, conciſſionibus, battologiis, quibus aliorum concordiæ ſcatẽt, ſed ſimplici, nitido, ac puro ſtylo abſquè verborum inutili repetitione hiſtoriam Chriſti legendo percurrimus: quod ſolus hic labor noſter præſtare videtur.

2 Rurſus, virtutum omnium ſemina huius hiſtoriæ lectione, & frequenti meditatione, in fidelium cordibus facilius inſeruntur, & vberiores fructus reddunt. Nam fides illuſtratur, Ieſu dicente: Creditis in Deum, & in me credite: Et alibi: Qui crediderit & baptizatus fuerit ſaluus erit: Et iterum: Hæc eſt uoluntas Patris mei, vt omnis, qui videt, & credit in Filium non pereat, ſed habeat vitam æternam. Porro cum de fide in Chriſtũ eſt ſermo, de viuaci & formata intelligere debes, iuxta Auguſtini diſtinctionem in libro de fide ad Petrum. Spes erigitur: Gaudete inquit, & exultate, quoniã merces veſtra multa eſt in cælis. Et rurſus: Gaudete & exultate, quoniam nomina veſtra ſcripta ſunt in cęlis. Et alibi: Qui ſequitur me, habebit lumen vitæ: Et inſuper: Ego vici mundum confidite. Quid tandem? Paralitico remittuntur peccata: domui Zacheæ fit ſalus: latroni promittitur

Virtutes cõparantur ex lectione euangelica.
Fides.
Ioan. 14. 1.
Mar 16. 16.
Ioan. 6. 40.
Spes.
Matth. 5. 12.
Luc. 10. 20.
Ioan. 8. 12.
Et cap. 16.
Matth. 9. 2.
Et cap. 19.

titur paradiſus. Charitas inflammatur erga
Charitas. Deum: Diliges, inquit, dominum Deũ tuũ
ex toto corde tuo, ex tota anima, ex tota mẽ-
Matth. 22. 37. te tua, & ex omnibus viribus tuis: hoc eſt pri
mum & maximum mandatum in lege. Dein
de erga proximum cum addit: ſecundum ſi-
mile huic: Diliges proximum ſicut te ipſũ.
Ioan. 15. 18 Rurſus: Hæc mando vobis, vt diligatis in-
uicem ſicut dilexi vos. In hoc cognoſcunt
quod eſtis diſcipuli mei, ſi dilexeritis vos in
Matth. 5. 44. uicem. Inſuper, erga inimicos. Ego autem
dico vobis: diligite inimicos veſtros, bene-
facite his, qui oderunt vos: orate ergo pro
calumniantibus, & perſequentibus vos.

Virtutes morales. Humilitas Matth. 23. 12. 3 Humilitas docetur ibi: Qui ſe humiliat
exaltabitur. Et: Cum inuitatus fueris, recũ-
be ĩ nouiſſimo loco: Et ibi: Diſcite à me quia
mitis ſum & humilis corde: Et: Niſi efficia-
mini ſicut paruulus iſte, non poteſtis ingre-
Luc. 14. 10. Matth. 11. 19. & c. 18. Obedientia Ioan. 15. 14 Matth. 11. 29. di in regnum Dei: Obedientia vero: Vos
amici mei eſtis ſi feceritis, quæ ego præcipio
vobis, Ita: Omnis anima poteſtatibus ſubli-
mioribus ſubdita ſit. Et: Tollite iugũ meũ
ſuper vos. Et: Si diligitis me, mandata mea
ſeruate. Et: Sicut mandatum dedit mihi Pa-
ter ſic facio. Et ipſe factus eſt obediens Pa-
Ioan. 14. 15 & c. 31. 14. tri vſque ad mortem, mortem autem crucis.
Manſuetudo. Matth. 5. 4 Manſuetudo: Beati mites, quoniam ipſi poſ-
ſidebunt terram. Ita: Dirigit manſuetos in
iudicio, & docet mites vias ſuas. Et: Diligit
manſuetos Dominus, & ipſe mitis, maledi-
ctis laceſſitus non reſpõdet: alapa percuſſus,
manſue-

Digitized by Google

manſuetè corrigit percutientem. patiẽtia: Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum. Et rurſus: In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. Et: Si quis te percuſſerit in maxillam vnam, præbe illi alteram. Et beati eſtis cum maledixerint vobis homines, & perſecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduerſum vos, mentientes propter me. Caſtitas etiã docetur, nam præter illa: Quam pulchra eſt caſta generatio cum claritate. Et: Non eſt ponderatio digna continentis animæ. Ipſe caſtus docuit beatos fore, qui ſe caſtrauerũt propter regnũ Dei. Matrem elegit ſibi virginẽ omnino caſtam. Dilectus ſibi Ioannes caſtus; & virgo. 4 paupertas: Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum. Et: Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos, filius autem hominis non habet vbi caput ſuum reclinet. Naſcitur in præſepi non ſuo, viuit abſque proprio ſine domo, moritur ĩ cruce, ſepelitur in alieno ſepulchro. Iniuriarum remiſſio: dum in cruce clamat: Pater ignoſce illis, quia neſciunt quid faciũt. Docet orare: Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris: Et in concluſione parabolæ: Sic pater meus cæleſtis faciet vobis, ſcilicet, tradens vos tortoribus cum ingrato debitore: Si nõ remiſeritis vnuſquiſquẽ fratri ſuo de cordibus veſtris. pœnitentia: Niſi pœnitentiam egeritis omnes ſimul peribitis. Et Ioannes initium

Patientia *Math. 5. 10* *Luc. 21. 19.* *Matth. 5. 39. & 11.*

Caſtitas *Sapien. 4. 1* *Eccle. 6. 15.* *Matth. 14. 12.*

Paupertas *Matth. 5. 3.* *Matth. 8. 20.*

Remiſſio.

Luc. 34. 23. *Matth. 6. 12.* *Idẽ cap. 1. 35.*

Pœnitentia *Luc. 13. 3.*

Digitized by Google

prædicationis ſumpſit à pœnitentia: Pœniten
Matth.3.2 *Ibid.4.17.* tiam agite, appropinquauit enim regnum cæ-
lorum. Chriſtus ad eundem modum exor-
ſus eſt. Timor Dei: Nolite timere eos qui oc-
Timor Dei *Matth.10.28.* cidunt corpus, ſed potius timete eum, qui poſt
quàm corpus occiderit, poteſt, & animam per-
Luc.6.25. dere, & in gehennam mittere. Et: Væ, qui nūc
Pſal.33.6. *Pſ.110.10* ridetis, quoniam flebitis. Et accedite ad me, &
illuminamini, timorem domini docebo vos.
Et: Initium ſapientiæ timor Domini. Elemoſi
Eleemoſina *Eccle.33.3.* na: Date elemoſinam, & ecce omnia munda
Pſal.34.10 ſunt vobis. Et: Sicut aqua ignem, ita eleæmoſi
na extinguit peccatum. Et: Beatus, qui intelli-
git ſuper egenum, & pauperem: in die mala li
berabit eum dominus. Dominus opem feret
illi ſuper lectum doloris eius: vniuerſum ſtra
Matth.25.41. tum eius verſaſti in infirmitate eius. Tandem
laturus eſt ſententiam in eos, qui miſericordię
opera non præſtiterint, cum poſſent. Ite male-
dicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabo
lo, & angelis eius: quia eſuriui, & non dedi-
ſtis mihi manducare, ſitiui, & non dediſtis mi
hi bibere. Demum, quod vni ex minimis meis
feciſtis, mihi feciſtis. Ecce fons ſcripturæ pe-
renniter manans, Theſaurus abſconditus,
quem vbi vir prudens inuenit, celeriter cum
gaudio dat omnia ſua pro illo.

Caput

Caput 5. De inconcuſſa Euangeliorum veritate: & cur non ab vno tantum Euangeliſta conſcripta ſint Euangelia.

1 CHriſtianorum mentibus immotum, & fixum eſſe debet, in Euangeliorum verbis, ſicut nec in ſanctarum ſcripturarum, nullum ineſſe mendacium, quando quidem Spiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines, qui ea ſcripſerunt, vt Petrus ait. At Spiritus ſanctus, Spiritus veritatis eſt, nec vllius author mendacij eſſe poteſt. Eſt quippe Deus verax, omnis autem homo mendax, referente Paulo ex pſalmographo: immo vero veritatis ipſe Deus: Ego, inquit, ſum via, veritas, & vita. Quare ſi quid primo aſpectu mendacium appareat: id per hyperbolem, aut tropum aliũ miſticè dictum catholice iudica: Vt illud: Tanta fuit argenti copia in Hieruſalem, quanta & lapidum. Et illud: Multa alia fecit Ieſus, quæ ſi ſcriberentur per ſingula, nec ipſum arbitror mundum capere poſſe eos, qui ſcribendi ſunt, libros: quibus in locis, vt vtriuſquè rei abundantia commendaretur eleganti illa exaggeratione, quæ non eſt mendacium, vt libro ſecundo dicemus, opus fuit.

Veritatis fundamentum ab authore Deo.
2. Pet. 1. 12
Ioan. 15. 26
Pſa. 115. 11
Rom. 3. 4.
Ioan. 14. 6.
3. Reg. 16. 27.
Ioan. 21. 25

2 Deinde, cum tres ſint euangelicæ doctrinæ præcipuæ partes, vna hiſtoria rerum, ſcilicet, geſtarum, alia ꝑdictiones futurorum. Tertia morum documenta: in duobus prioribus apparet ueritas, non ſolum noſtrorum teſtimo-

Veritas ex partium diuiſione.

1.Pet. 1.19. nio, ſiquidem, & Prophetæ eadem futura prædixerunt, nobis firmiſſimam fidem facientes. Vnde Petrus ait: Habemus firmiorem propheticum ſermonem, cui benefacitis attendentes tanquam lucernæ lucenti in caliginoſo loco: Quinimo, & alienorum, nam, & gentium oracula, *Sibillæ*, hiſtoriographi, philoſophi, & poetæ, eadem quanuis inuiti, vt veritatis impulſi, quæ magna eſt, confeſſi ſunt: qua de re in poſterum dicturi ſumus. At morum doctrina adeo in ſe ipſa verax eſt, adeò veritatis lumen fulget in ea: adeò lucis radios comminus, & eminus emittit, vt de eius veritate, nemo quãtumuis ſtupidus, vnquàm dubitare ſit auſus. Quis.n.in dubium vertat colendum eſſe Deũ, amandos parentes, benefaciendum omnibus etiam de nobis malemeritis? Non veneri cedẽdum, non iræ: non aliarum rerum cupiditati? Nulli irrogandam iniuriam, omnibus condonandam, in pace viuendum? A furtis, latrociniis, interfectionibus, maledictis, falſo ferẽdis teſtimoniis prorſus abſtinendum? Ac tandem quod lumine naturæ docemur, ſic nos gerere debere erga omnes, quales in nos experiri cupimus?

Veritas à narratione ſine fuco. 3. Inſuper: eam ipſam præſefert veritatem ſcripturæ ſimplicitas abſquè vllo orationis fuco, & lenocinio, quibus in prophanis ſcriptoribus ſæpius inuoluitur mendacium, & falſa pro veris proponuntur. Simplex quippe, & nuda veritas luculentior eſt, & per ſe ipſam ſatis ornata, neq; conquiſita forma indiget extrinſe-

cus

eus addita: Mendacium vero ſpecie placet alie na: Non ſecus ac faciei turpitudinem fallacibus coloribus extrinſecus appoſitis celare ſolent mulierculæ, & ornatu aliunde quæſito informes vultus polire.

4 Accedit ordo, & rerum ab orbe condito cõnexio, conſonantia pceptorum, puritas doctrinæ, prædicãtium denique qualitas. Qũo enim diuina homines, æterna mortales, excelſa viles, infacundi ſubtilia, niſi diuino repleti ſpiritu tradidiſſent? Tum euangelicæ prædicationis virtus, quæ tametſi à paucis, & deſpectis prędicaretur: ſolo veritatis pondere obtinuit, & mundi philoſophos, reges, ac ſapientes oppreſſit, donec ab omnibus ſuſciperetur. Tanta enim euangelii lux eſt, vt nemo poſſit eſſe tam cæcus, niſi ſuis peccatis præpeditus, qui non videat ingerentem ſe oculis diuinam claritatem. Huius rationis vim attigit Apoſtolus Corinthiis ſcribens: Videte vocationem veſtram fratres, quoniam non multi diuites, non multi nobiles, nõ multi ſapientes, ſed contẽptibilia mundi elegit Deus, vt fortia quæq; confunderet: ſcriptum eſt enim: Perdã ſapientiam ſapiẽtum, & prudentiam prudentum reprobabo. Quoniam enim non cognouit mundus per ſapientiam Deum, placuit Deo per ſtultitiã prædicationis ſaluos facere credentes.

Veritas oſtẽditur ab aſfectu rerũ.

1. Cor. 1. 26.

5 Tandem ea etiam cauſa eſt, cur non vnus Euangeliſta omnia ſcripſerit. Sed cum quatuor ab vno ore omnia loquantur, non ſecundum eadem tempora, neque in eiſdem locis con-

Cur quatuor Euangeliſta.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

uenientes, nequè ad inuicem colloquentes: maxima ſit demonſtratio veritatis. Manet quippe firma diuinæ mentis ſententia: In ore duorum vel trium ſtat omne verbum. Et hoc ipſum quod in aliquibus modis abſquè pugnantia diſſonare videntur, maximum ſignum veritatis eſt, & efficax argumentum illius. Si enim vnus omnia tradidiſſet, facile repelleretur ab inimicis: ſi quatuor per omnia conſonarent, ab impiis conſilio quodam humano conuenientes, fabulas arte compoſitas ſcripſiſſe putarentur. At licet verborum appareat diſcrimen, re tamen nec minimum differunt: ita vt non tam quatuor quàm vnum Euangelium edidiſſe videantur.

Deute. 19. 15.

Caput 6. De Euangeliſtarum conſenſu, & abſque contradictione concordia.

Conſonantia ſcripturarum.

1 COnſentiunt vbiquè Euangeliſtæ, & nulla ratione ſibi, nec ſanctarum ſcripturarum oraculis aduerſantur, quantumuis diuerſa referant. Calami namquè ſunt & inſtrumenta, per quæ nobis ſcribit, & loquitur princeps author Spiritus ſanctus, qui pugnantia ſibi dicere nequit, quippe qui vnus Deus eſt cū Patre, & Filio, & nil ignorat, omnia noſcit, omnia ſibi præſentia ſunt: nec decipi poteſt cum ſit ſumma ſapientia, nec decipere cum ſit ſumma bonitas. Porrò contradictionis origo in humanis, authorum pluralitas eſt, ignorantia atquè malitia. Quare ſi oppoſitas ad verbum

bum ſententias, & pugnantia proferre interim videantur, diuerſa ſignificatione dixiſſe intelligendum eſt.

EX MATTHAEO.

1 Sicut dum cap. 1. Matthæus narrat Chriſti generationem dicens: Liber generationis Ieſu Chriſti, & infra: Chriſti generatio ſic erat: At Eſayæ 53. dicitur: Generationem eius quis enarrabit? quaſi id hominibus id impoſſibile reputans. Veruntamen propheta loquitur de generatione diuina: Euangeliſta narrat generationem humanam. *Non pugnat Matthaus cum reliquis. Matth. 1. 1. & 18. Eſay. 53. 8.*

2 Sic illud Matth. 2. Ioſeph iuſtus cum audiret Archelaum regnare in Iudæa pro Herode patre ſuo timuit illo ire: non eſt contra illud domini: Nolite timere eos, qui occidunt corpus: nam hic ſermo eſt de timore cogente ad male operandum, ne videlicet præ timore hominum defficiamus à timore Dei. At Ioſeph ſponſus Virginis, cuſtos & nutritius pueri prudenter præcauit illorum ſaluti, & incolumitati. *Mattha. 2. 22. ibidem 10. 23.*

3 Matthæus cap. 4. Dæmonem inducit dubitantem: ſi filius Dei es: At cap. 8. Quid nobis, & tibi Ieſu filii Dei? Conciliatio eſt: Nũquam dæmonem ante Chriſti mortẽ eius diuinitatem apertè cognouiſſe, ſed ſuſpicabatur, principio minus, poſt magis, explorando. Nam in paſſione per viſum multa intulit vxori Pilati, quaſi nondum certus. *Matth. 4. 3. Ibid. 8. 29.*

4 Matthæus 5. dicitur: Ne iuretis omnino: at Deutero. 6. in nomine eius iurabis. Sed nõ *Mattha. 5. 34. Deut. 6. 14.*

cogit iurare, immo prohibet in alterius Dei nomine id facere. Apud Matthæum vero quod perfectionis eſt, conſulit, vt ſermones noſtri ſint: eſt, eſt: non, non: abſquè iuramentis.

Matth.6.1. *Ibid.5.16.* 5 Matthæus ait: cap. 6. Attendite ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus: Non aduerſatur ei quod ipſe dixerat cap. 5. Luceat lux veſtra coram hominibus, & videant opera veſtra bona: nam ex vtriuſquè ſententiæ fine intellectus ambarum planus monſtratur. Docet nanquè, ne operemur coram hominibus inannis gloriolę gratia, proinde ſubnectit: Vt videamini ab eis. Hortatur contra nos operari coram eiſdem ad gloriam Dei: ſic enim adiunxit: Vt glorificent patrem veſtrum, qui in cælis eſt.

Matth.6.13. *Iacob.1.12.* 6 Inſuper cum Dominus ibidem docet nos orare. Ne inducamur in tentationem; non pugnat cum Iacobi capit. 1. qui ait. Beatus vir, qui ſuffert tentationem. Nam Dominus loquebatur de tentatione, qua vincimur, & ſuccumbimus. Iacobus de ea qua probamur, tamen vincimus. Sicut illud, Nemo cum tentatur dicat quoniam à Deo tentatur: Deus enim neminē tentat: *Iacob.1.13.* *Gen. 22.1.* Non aduerſatur ei quod dicitur Gen. 22. Tentauit Deus Abraham; nam illud intelligitur de tentatione impiorum; qua ſuccumbunt, proinde ſubnectit; Deus enim intentator malorum eſt. At Abrahamus per tentationem probatus eſt, & inuentus iuſtus.

Matth.7.21. 7 Deinde cum ait dominus Matthæus 7. Non qui dicit Domine Domine ſaluus erit; non pugnat

gnat cum Paulo. 1. Cor. 12. dicente: Nemo poteſt dicere: Dominus Ieſus, niſi in Spiritu ſancto. Chriſtus enim loquitur de eis, qui ſono vocis, dominum Deum appellant: Paulus vero de eis, qui corde puro, conſcientia bona, & fide non ficta, ſed viua, Chriſtum confitentur dominum ad Deum verum. 1. Cor. 12. 3.

8 Neque cum ait cap. 10. Chriſtum prohibuiſſe apoſtolis ſacculum, virga, & calciamenta: pugnat cum Marco capit. 6. qui ait Chriſtum vtraque illis conceſſiſſe. Nam conceſſit, qui dē virgam qua innitcrentur, ſed negauit qua ſe defenderent. Rurſus annuit ſimplicia calciamēta, & veſtes, ſed abnuit duplicia mutatoria, quo expreſſit decentem, ac expeditum euangelici prædicatoris habitum. Matth. 10. 9. Mar. 6. 8.

9 Ad eundem modum non repugnat quod Matthæus 10. dixit diſcipulis ſuis: Si perſecuti vos fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam: cum eo, quòd Ioan. 10. ait: Bonus paſtor ponit animam ſuam pro ouibus ſuis, mercenarius vero fugit. Nam cum ingruit neceſſitas, ouiū ſaluti conſulendum eſt. Sin minus licet corporaliter fugere, & ad maius commodum Eccleſiæ ſe ſeruare, vt Paulus in ſporta demiſſus per murum. Et dominus cum in templo ſubtraxit ſe ab oculis eorum, qui ipſum lapidare volebant. Et iterum, è ſupercilio montis, nondum enim tempus paſſionis aduenerat. Matth. 10. 23. Ioā. 10. 12.

10 Mattheus 10. Non veni pacem mittere in terram, ſed gladium. Et Ioan. 14. ait: Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis. Matth. 10. 34. Ioā. 14. 27.

Et

Et non contrariatur ſibi. Nam duplex eſt pax, vna Dei, quam nobis ipſe reliquit, & Paulus Philippenſibus cap. 4. commendauit. Pax Dei quæ exuperat omnem ſenſum, cuſtodiat corda, & corpora veſtra. Alia mundi, de qua ſaluator anectit: Non quomodo mũdus dat eam, ego do vobis.

Philip. 4. 7.

Ioan. 14. 27

Matth. 16. 6.

Idem. 23. 2.

11 Ita quod Matth. 16. Dominus ait: Cauete à fermento, & doctrina Phariſæorum, non pugnat cum ſe ipſo cap. 23. dicente: Super cathedram Moyſi ſederunt ſcribæ & Pharſæi, quæcunquè dixerint vobis, facite: Nam hic loquitur de bona doctrina recipienda, non de malo exemplo imitando. Subnectit enim: Secundum opera eorum nolite facere. At dum monet cauendum a fermento eorum, intelligit de praua, & corrupta doctrina & ſubdolis exemplis: proinde ſe exponit à fermento, quod eſt hypocriſis.

Matth. 18. 10.

Heb. 1. 14.

12 Angeli Matth. 18. dicuntur ſemper videre faciem patris in cælis: At Paulus Hebræo. 1. ait: Omnes eſſe miniſtros, qui in miniſteriũ mittuntur. Sed conſenſus eſt, quia ſiue in cælo aſſiſtant, ſiue exterius mittantur, ſemper vbiq; vident faciem Dei in beatitudine.

Matth. 19. 17 & Mar. 10. 18.

Matth. 12. 35. & idem 25. 21.

13 Apud Matthæum cap. 19. Chriſtus ait: Nemo bonus niſi Deus: at apud eundem cap. 12. dixerat: Bonus homo profert de theſauro cordis ſui bona. Et 25. Euge ſerue bone. Non tamen ſunt pugnantia, nam ex ſe, & per ſuam eſſentiam ſolus Deus bonus eſt, & ipſe bonitas. At à Deo, homines iuſti, accepta bonitate, quæ

illis

illis inhæret, boni ſunt.

14 Apud eundem cap. 23. Prohibet magiſtri nomen: Ne vocemini magiſtri. At apud Ioan. 13. ait: Vos vocatis me magiſter, & benedicitis: Sed non recuſat magiſterium, qui addit: Vnus eſt magiſter veſter, nempe ipſe Chriſtus. Nobis autem interdicit non ſemper, ſed cum id illud vanitatis cauſa vſurpamus. Obid carpebat phariſæos, quod amarent primos accubitus, & primas cathedras, & vocari Rabbi, ideſt, magiſtros. Alioqui, vt Paulus ait: Deus ſuæ Eccleſiæ dedit quoſdam doctores, id eſt, magiſtros: alios paſtores. *Matth. 23. 8* *Ioan. 13. 13* *Ephe. 4. 11.*

15 Præteream Matthæus ibidem ait: Patrem nolite vocare ſuper terram, vnus eſt pater veſter qui in cælis eſt: At Ioan. 6. inquit: Patres veſtri manducauerunt manna. Et alibi: Abraham pater veſter: Neque vlla eſt pugnantia: Nam ſolus Deus pater tanquam creator, & naturæ author, & redemptor, & miſerator. Sic enim Eſai. 36. Tu es enim pater noſter, nam Abraham non nouit nos, & Iſrael neſciuit nos. Alii vero patres dicuntur, vel natura, quia nos genuerunt per carnen: vel ſpiritu: quia regenerant per ſpiritum: vnde quidam patres carnales, quidam ſpirituales appellantur. *Matth. 23. 9.* *Ioan. 6. 49.* *Ioan. 8. 56.* *Eſay. 63. 16*

16 Matthæus 26. Pauperes (inquit Chriſtus) habebitis ſemper vobiſcum; me autem non ſemper. At 28. ait: Ecce egò vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſæculi. Veruntamen non contradicit ſibi: Nam præſentia cor- *Matth. 26. 11.* *Idem 28. 20.*

porali

porali (niſi in Euchariſtiæ ſacramento) non erat ſemper cum eis futurus, ſed per mortem ab eis ſubtrahendus: ſpirituali vero, & diuina aſſiſtentia maieſtatis perpetuo erat eiſdem aſtaturus: vbiquè enim, & ſemper Deus præſens eſt per ſuam ipſius eſſentiam, potentiam, & maieſtatem. Hæc apud Matthæum.

EX MARCO.

Conſenſio Marci cum reliquis. *Marc. 1. 6.* *Matth. 11. 18.*

1 Sed circa Marcum cap. 1. de Ioanne dicitur: Locuſtas, & mel ſilueſtre edebat. At Chriſtus ait Matthæus 11. Venit Ioannes non mãducans, nequè bibens: ſed per tropum, & hyperbolem veriſſime dictum eſt, quaſi parũ edens: & id extra communem victum, quo homines vtuntur.

Marc. 14. 20. *Luc. 22. 45.* *Ioan. 16. 20.* *Pſa. 68. 21.*

2 Rurſus: Marci. 14. dicitur de diſcipulis: Erant oculi eorum grauati præ triſtitia, vt Lucas addit: ſic quoquè Ioannes: Vos contriſtabimini, & triſtitia implebit cor veſtrum. At pſal. 68 dicitur: Suſtinui qui mecum contriſtaretur, & non fuit: Dicendum, de morte corporali Chriſti contriſtatos fuiſſe, & diſcipulos, & mulieres, quibus Chriſtus dixit Lucæ 23: Nolite flere ſuper me: At non triſtitia de perditione hominum, qua Chriſtus affligebatur: Niſi per tropum dictum ſit: Nullum fuiſſe qui contriſtaretur, quia pauci admodũ, iiquè ex amicis, ex inimicis vero, nullus: Nam & principes, & populus, & prætereuntes blaſphemabant eum.

In-

3 Inſuper Marcus ait cap. 16. quod Chriſtus ſedet à dextris Dei. Stephanus actorum. 7. Video, inquit, cælos apertos, & Ieſum ſtãtem à dextris Dei. At dicitur ſedere, quaſi in maieſtate iudicis: ſtare vero, quia ad conferẽdum nobis auxilium, ſicut illic in ſuo agone martyrii Stephano, præſto eſt. Marc. 16. 19.

EX LVCA.

1 Iam ex Luca cap. 1. Erant iuſti ambo ante Deum, ſcilicet, Zacharias, & Eliſabeth: at pſalmus 142: Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens: Sed bene intellecta non pugnant: Nam Lucas ait, illos iuſtos coram piiſſimo Deo tanquam teſte, qui omnia nouit, & pro ſua miſericordia nos adiuuat: pſalmus verò ait coram iudice in iudicio inexorabili, qui ſi vellet nobiſcum de rigore iuſtitiæ expoſtulare, cum ipſe ſumma iuſtitia ſit, nos ex noſtra natura imbecilles, & procliues, non poſſumus comparatione illius iuſti apparere. Tametſi ex diuina gratia, & iuſti, & beatitudine digni ſumus, iuxta Paulum dicentem: Repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ. *Concordat: Lucas cum ceteris. Luc. 1. 6. Pſal 142. 2.*

2 Rurſus, ibidem ait: Eliſabeth fuiſſe de filiabus Aaron, ſcilicet, de tribu Leui, & paulo poſt, appellat eam cognatam virginis, quæ erat de tribu Iudæ. Non repugnat ſibi: fuit enim virgo Maria de vtraquè tribu, vt fuſius diximus in commentariis. Et lib. 8. harum inſtitutionum cap. 2. *Luc. 1. 5. Luc. 1. 36.*

3 PRAETEREA, ibidem Chriſtum Dauidis filium appellat, & regnaturum in ſede *Luc 1. 32. Pſal 110. 1.*

Dauid

Digitized by Google

Dauid patris ſui, cum pſalmo. 110. Dauid appellet eum Dominum, & non filium. At filius dicitur quatenus homo: Sic Apoſtolus dixit Rom. 1. Ex ſemine Dauid ſecundum carnem. Tamē quatenus Deus, dominus eius dicitur. Hanc verborum contradictionem oppoſuit Dominus phariſæis ad aſſerendam illis ſuam ipſius diuinitatem. Lucæ 18. Si filius, inquit, Dauidis eſt, quomodo eum in ſpiritu loquens Dominum appellat dicens: Dixit dominus domino meo, ſede a dextris meis?

Luc. 1. 41.
Ioan. 7. 39.

4 Inſuper, ibidē dicitur: Ioannes repletus Spiritu ſancto, & Zacharias, & Eliſabeth, & Simeon, cum Ioannes cap. 7. dicat: Nondum erat ſpiritus datus, quia Ieſus non dum erat glorificatus. At omnes dicuntur repleri iuxta menſuram gratiæ, & donorum congruentium ſuis officijs, ſuperabundantia vero illa ſpiritus, quam Apoſtoli acceperunt per Spiritum ſanctum in linguis igneis in die Pentecoſtes, non fuit ante Chriſti glorificationem, & aſcenſionem in cælum. Sic enim Chriſtus dicebat: Niſi ego abiero, paracletus non veniet ad vos.

Matt. 7. 13.
Luc. 13. 24.
Pſ. 118. 56.
Matth. 11. 30.
Pſ. 16. 4.

5 Ad hæc Luc. 13. dicitur: Anguſta porta, & arcta via, quæ ducit ad vitam: idem Matth. 7. at Pſalm. 118. Latum mandatum nimis. Ad eundem odum Matth. 11. dicitur: Iugum ſuaue, & onus leue. At pſalm. 16. Propter verba labiorum tuorum ego cuſtodiui vias duras. Veruntamen inchoantibus iuxta carnis fragilitatem, arcta eſt via, anguſta porta, & viæ duræ. Viris

autem

autem perfectis, & ſpirititualibus valde ſpatioſa eſt via mandatorum, lata, & ampliſſima porta regni cæleſtis, ſuaues viæ, blandum iugum, & onus leue: omnia quippe quantumuis aſpera carni, Dei amore molleſcunt, & dulcia fiũt. Hinc Apoſtoli Actu: 5. Ibant gaudentes a conſpectu concilij: quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati. *Luc. 14. 26*

5 Præterea Lucæ 14. Dominus ait: Qui non odit patrem, & matrem, & vxorem, non poteſt meus eſſe diſcipulus. At legis præceptum eſt, Exod. 20. & Luc. 10. honorare parentes, & diligere proximos. Et Apoſtolus Epheſ. 5. Viri, diligite vxores veſtras. Verum hæc ita conſentiunt, vt qua ratione obſunt viæ Domini, & legis obſeruationi, odio habeamus. *Luc. 10. 27. Exo. 20. 12.*

7 Sic ibi Lucæ 14. Qui non odit animam ſuã propter me, non eſt me dignus. Et pſalm. 10. Qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam. At illic odiſſe animam, eſt in hac vita non acquieſcere delitijs, & carnalibus deſideriis, cum eius voluptatibus reluctamur. Qui vero in his acquieſcit, vere odit æternam ſalutem animæ ſuæ, pro futura vita. *Luc. 14. 26 Pſal. 10. 5.*

EX IOANNIS.

1 Tandem ad Ioan. in cap. 1. precurſor ait: Nõ ſum Helias: At Matth. 11. Redemptor ait: Ipſe eſt Helias, ſed quod Ioannes negat de perſona, Chriſtus affirmat de officio, prædixerat quippe angelus eum venturum in ſpiritu, & virtute Heliæ. ſicut enim Ioannes præuenit primum Chriſti aduentum: ita Helias præcedet *Cõſenſio Ioãnis cum reliquis. Ioan. 1. 21. Matth. 11. 14.*

Digitized by Google

det ſecundum.

2 Ibidē Ioannes ait. Non ſum propheta. Chri-
Ioan.1.21. ſtus verò appellat eum prophetam, & pluſquā
Matth.11.10. prophetam. Sed Ioannes negabat ſe eſſe prophetam, illum nempe Meſſiam in lege promiſſum. Vel forte ob ſuam humilitatem ſe non reputabat eo nomine dignum. At Chriſtus dixit illum eſſe vere prophetam, cæteris prophetis ſanctiorem, & eo nomine digniorem, quod digito moſtrauerit præſentem, quem abſentem illi prænunciauerunt.

3 Ibidem agnoſcens Chriſtum demonſtrauit cæteris: dicens: Ecce agnus Dei. Et vidit Spiritum ſanctum deſcendentem ſuper illum, & vocem patris audiuit. Et tamen Matth. 11. mittit è carcere diſcipulos dicens: Tu es qui venturus es, an alium expectamus?

4 At hic non dubitat, nec interrogat, ſed potius rem confirmat, ac ſi dicat: Tu es ille profecto, & non alius.

Ioan.3.13. 4 Ioan. 3. Chriſtus ait: Nemo aſcendit in cælū
4.Reg.2.11 niſi filius hominis, qui deſcendit de cęlo. At. 4.
Ioan.12.26 lib. reg. dicitur: Heliam aſcendiſſe in cælum. Et Ioan. 12. Volo, vt vbi ego ſum, miniſtri mei ſint mecum. Sed tamen Helias per aerem raptus eſt in locum, quo Deus eum ſeruat: nam cælum ibi pro aere ſumitur. Noſtrū vero nullus aſcenderet, antequam Chriſtus per aſcenſionem ſuam ianuam aperiret, & ſecum deferret. Quidam ſic interpretantur: nemo aſcendit in cælum, id eſt, nemo nouit res cæleſtes, niſi per eum. Id enim ſignificat Ioan. cap. 3. vbi

proximè

proximè ante ea verba, quæ dominus dixit Nicodemo, ait, Si terrena dixi vobis, & non creditis, quomodo ſi dixero cæleſtia credetis? *Ioan. 3. 12.*

5 Ioannes 5. pater meus vſquè modo operatur, non pugnat cum illo Geneſi. 2. Requieuit die ſeptimo ab omni opere: Nam requieuit à condendis denuò creaturis, verum non ceſſauit ab opere gubernationis, quo regit, & adminiſtrat omnia. Ibidem. *Ioan. 5. 17.* *Gen. 2. 2.*

6 Si ego teſtimonium perhibeo de me ipſo, teſtimonium meum non eſt verum. Et Ioann. 8. Et ſi teſtimonium perhibeam de me ipſo, teſtimonium meũ nõ verũ eſt: ad verbum apparent omnino pugnantia, ſed reuera non ſunt: nam prius illud hunc habet ſenſum: Teſtimonium meum apud vos non eſt verum, qui non creditis mihi veritatẽ dicenti: phariſæi quippe aiebant: Tu de te ipſo teſtimoniũ perhibes: teſtimonium tuum non eſt verũ; ꝙ cum nihil ſupra hominem ſuſpicarentur, teſtimoniũ proprium ſuſpectum hẽbant. Poſterius verò intelligitur de veritate teſtimonii in ſe, quod cum a ſumma veritate procederet, quamquam eſſet pro ſe ipſa, mendoſum eſſe non poterat. *Ioan. 5. 31.* *Ioan. 8. 14.*

7 Ioan. 6. Chriſtus ait: Caro non prodeſt quicquam, Et ibidem: Caro mea eſt pro mundi vita. Non pugnant hæc, nam caro noſtra nil prodeſt: Chriſti verò propter vnionem ad verbũ Dei, maxime. De illa dixit apoſtolus: Caro, & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt: & Chriſtus Petro: Caro, & ſanguis non reuelauit tibi. De hac vero: Niſi manducaueritis carnem *Ioan. 6. 32.* *Ibid. 6. 52.*

Digitized by Google

filij hominis, non habebitis vitam in vobis.
Ioan. 7. 39. *Eſai. 61. 1.* 8 Ioan. 7. Nondum erat ſpiritus datus: quia Ieſus nondum erat glorificatus. Non pugnat cũ Eſaia. 61. Spiritus Domini ſuper me: Quia licet antiqui patres non fuerint ſine gratia Spiritus ſancti, tamen illa abundantia ſpiritus nõ fuit data vſque ad aduentum Spiritus ſancti in linguis igneis ſuper apoſtolos. Præſertim quod illud teſtimonium potius de ſe, quàm de Eſaia Chriſtus interpretatur Luc. 4.
Ioan. 8. 51. *Pſ. 88. 49.* 9 Ioan. 8. Chriſtus ait: Si quis ſermonem meum ſeruabit, mortem non videbit in æternum: at pſalmus 88. Quis eſt homo, qui viuit, & non videbit mortem? Et Paulus Hebræ. 11. Statutum eſt omnibus hominibus ſemel mori. At Chriſtus loquebatur de morte æterna, Dauid, & Paulus de temporali.
Ioan. 8. 50. *Ioan. 5. 22.* 10 Ibidem ait Chriſtus: Non quæro gloriam meam, eſt qui quærat, & iudicet, ſcilicet, pater, & Ioann. 5. Pater non iudicat quemquam, ſed omne iuditium dedit filio. Non aduerſantur ſibi: Nam pater iuditio diſcretionis diſcernit gloriam filij à Phariſæorum inflatione, & tumore. Sic pſalmus 42. Iudica me, & diſcerne me cauſam meam de gente non ſancta. At iuditium damnationis extremo die futurum dedit filio, vt homo eſt. Ita Ioan. 6. Poteſtatem dedit ei iuditium facere, quia filius hominis eſt. Sed de hoc poſtmodum.
Ioan. 9. 39. *Ioan. 12. 47* 11 Ioan. 9. In iuditium veni in mundum. Et Ioann. 12. Non veni vt iudicem mundum. Illud de iuditio diſcretionis, quo videntes à

cæcis

Digitized by Google

cæcis diſcreuit, intelligendum eſt, nam ſubnectit: vt qui non vident, videant, & videntes cæci fiant; ideſt: humiles, qui ſuam inſcitiam faſsi, medicum quæſierunt, videre meruerunt: ſuperbi, qui ſe videre putabant de ſua iuſtitia confidentes, cæci eſſe oſtenſi ſunt. Iſtud verò de iuditio extremo: non enim in primò aduentu ad id venit, ſed ad vocandos peccatores, & quærendas oues perditas, venturus in ſecundo ad iudicandum.

12 Ioan. 10. ait: Alias oues habeo, quas oportet me adducere. Et Matth. 15. Non ſum miſſus niſi ad oues, quæ perierunt domus Iſrael. Conſenſio eſt ex eo quod Apoſtolus ait, Romanis ſcribens capit. 15. Dico Chriſtum Ieſum miniſtrum fuiſſe circuncisionis, propter confirmandas promiſſiones patrum, gentes autem ſuper miſericordiã honorare Deũ. Itaquè ipſe ſuam præſentiam ſolum exhibuit Iudæis, propter promiſſiones illis factas. Gentes vero adducendas ait per apoſtolos, non ex promiſſionibus, ſed ex Dei magna miſericordia. Hæc ex Hieronymo, Auguſtino, Gregorio, Origene, & maiore ex parte ex Iuniolo, qui ex eis multa mutuauit. Qui plura deſiderat, legat Seraphinum Cumiranum, de conciliatione locorum in ſpecie contrariorum.

Ioan. 10. 16
Matth. 15. 24.
Rom. 15. 8.

Caput 7. De ſimillimis factis, varia, & permutata ordinis, & temporis narratione ab Euangeliſtis, & qua de cauſa.

Diuerſa narrãt euãgeliſta.

1 SAepe ſolent Euangeliſtæ eiuſdem hiſtoriæ varias partes narrare: quinimo, & diuerſas omnino hiſtorias referre, dum vnus tacet, quod alius proponit. Ob eam rem ſolent ad alia tranſitionem facere, ac ſi nihil eſſet medio in tempore geſtum, cum tamen aliter intelligenda res ſit. Multa namque per vnum diuinus ſpiritus ſilentio præteriuit, quæ per alium explicauit. Marcus enim initium à Ioannis prædicatione ſumpſit, de infantia Chriſti nullum verbum. Matthæus vero, & Lucas diuerſa, de ortu, de adoratione, purificatione, fuga, & aliis inuicem ſuccedentibus retulerunt. In reſurrectione Domini, vnus refert duas mulieres, alius plures ſepulchrũ adiiſſe, alius Magdalenæ tantum meminit, nec id veritati obeſt. Sicut nec in referendis Chriſti verbis, vnus.n. hęc dixiſſe, alius alia tamen commemorat, & vtraquè dicta eſſe, intelligendum eſt. Quod, & humanis hiſtoriographis eſt frequẽtiſſimum, nec ob id mentitos fuiſſe, aſſerimus.

Multa repetũtur ab euãgeliſtis.

2 Ad hæc molta dixit Chriſtus, ac prædicauit quaſi iterando ſimilia, vt lamentationes, quibus ſcribas, & phariſæos deplorabat: & ſignum, quod replicauit Ionæ, & doctrina de orãdo Deum, de ferenda cruce, de morte ſua, de cõtẽptu ſæculi, de negatione ſui, de proprio amore abiiciendo, & alia id genus multa, quæ ob id

ſæ-

ſæpius repetiuit, vt alius quaſi Chriſtianæ philoſophiæ cardines mentibus noſtris inſiderēt. Vt ſolent optimi præceptores, concionatoreſquè magis neceſſaria ſæpius iterare. Ad eūdem modum fecit plura diuerſis temporibus, tamē ſimillima: vt, eiectiones vendentium, vnam initio pdicationis, alterā prope mortem, quas propemodum, niſi ex diligenti temporis obſeruatione, nemo putaret eſſe diuerſas. Sic fere eodem dictionis genere, eiſdē rebus adiacentibus, & circunſtātiis exponuntur. Sic Ioā. 6. narratur miraculū, quo quinq; panibus, & duob⁹ piſcibus ſaturati ſunt quinq; mille homines, quod referunt Math. c. 14. Marc. 6. Luc. 9. Eſt tamē longe diuerſum ab eo qꝫ referunt Math. 15. Marc. 8. De vtroq; .n. mentio eſt apud Marcum ibidem paulo poſt etiam diuerſa narrat. Plura alia præterea, ne breuitatis metam excedere videar. Namquè.

Ioan. 16. 7a Matth. 14. 13. Marc. 6. 32 Luc. 9. 10. Matth. 15. 34. Marc. 8. 5. Ibidem 19.

Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines,
Quos vltrà, citraquè nequit conſiſtere rectum.

3 Diuerſo ēt ordine narrant euāgeliſtæ, interim poccupādo, interim recolendo, prout ab Spū ſancto ducti ſunt, qui ad noſtrā vtilitatem ſic eorū memorię ſuggerebat. Locus mihi ſe offert, iſq; aptiſſimus, in huius rei cōfirmationē, de occiſione Baptiſtæ, quam per recordationē vbiquè poſitam legimus. Cum primum ſe obtulit de Ioanne mentio multis diebus poſt mortem illius: lege apud euangeliſtas interfectionem eius. Cur autem diuinus ſpiritus tēporis rōnē ſeruari noluerit, ipſe ſolus nouit,

Ordo dicendorum permutatur.

Digitized by Google

qui fecit: dicit enim propheta: Nimis profun dæ factæ ſunt cogitationes tuæ, vir inſipiens non cognoſcet, & ſtultus non intelliget hæc. Fortaſſe vt per ea, quæ prima fronte apparẽt contraria, multi exercentur in diuinis, & labo randi in eis daretur occaſio, quo magis veritas eluceſceret. Vel certe, vt ſermonis perſpicuitas rerum altitudine, ſententiarum profunditate, ordinis, & temporis permutatione compenſaretur: vtquè impiis hæreticis, ac ſcelera tis hominibus ſuam ob culpam eſſet, iuxta Simeonis vaticinium, Eſaiæ oraculum], & Pauli doctrinam, in ruinam, & petram ſcandali. Ita in fide probati, fideles, & pij manifeſti fiunt.

Pſal. 91. 6.

Caput 8. De Euangeliſtarum ſtylo, lingua, & ſingulorum idiomate.

Cur facilis euangeliſtarum ſtylus.

1 QVanquam facili, ac perpicuo ſtylo ab omnibus euangeliſtis conſcriptum eſt euangelium: vt in hiſtoriæ narratione omnibus eſſet obuium, quod eſt pro ſalute omniũ inſtitutum: Non caret tamen multis difficultã tibus, quæ obſcuram ſententiam reddunt, & ſanctorum expoſitione indigent. Cum enim Dei filius in terram ſub hominis forma deſcen derit, vt virtutes ſeminaret, extirparet radicitus vitia, & penitus aboleret, iuſtitiam doceret homines, morum præceptis inſtrueret, doctri nis cæleſtibus imbueret, magiſterio fungeretur, quo lapſos in mortem reuocaret ad vitã: ſumme decens fuit, vt tanti Dei mira doctrina

eſſet

eſſet mortalibus quibuslibet in cortice literæ quam planiſſima. Vt enim orationis virtus eſt perſpicuitas: ita ſi ad eis intelligentiam quoad hiſtoriæ narrationem, & rerum decurſum diuinatione ſit opus vitium erit obſcuritas. Verum quia in ſenſibus multa difficilia occurrũt: ſubinde in Euangeliorum doctrina patrum interpretationes ſunt quidem ſummopere neceſſariæ: licet ſimpliciſſimus hiſtoriæ decurſus, & literæ cortex in euangelica narratione, & Apoſtolorum actis facilis ſit, apertus, & planus pluſquam in cæteris noui teſtamenti voluminibus.

2 Ad hæc præter miſteriorum abyſſum, ſanctorum fidei dogmatum traditionem, Deum immenſum, in ipſa quoquè litera quot difficultates emergunt? quot quæſtiones inſurgunt? quot ſenſus ſe offerunt? quot apparent contradictiones niſi multa cum prudẽtia legeris? Reuela, inquit regius vates oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua, non cælitus dimiſſum intelligendi lumen requiſiturus, niſi opus eſſet pro arcanis literis capeſſendis. Et in prouerbiis Salomon: tanquam argentum quærere ſapientiam: & tanquam aurum pſcrutare. Ad quod dominus alluſit, cum in Euangelio dicebat: Scrutamini ſcripturas, quod non vtiq; dixiſſet ſi perfacile, & prima tantum lectione omnia quæ in eis traduntur, haberentur. Quod enim in promptu eſt, ſcrutinio non indiget: ſed ſi latet. Proinde theſaurũ in agro abſconditum, ſcripturas appellauit, vt ad eorũ

Multa difficilia in euãgeliorum hiſtoria.

Pſal. 18.18

Prouerb. 16. 163.

Ioan. 5.39.

quiſitionem tanti theſauri cupiditate ſegnitiā noſtram excuteret, & animos excitaret. Dum autem dixit, in campo abſconſum, planitiem literæ nobis appoſuit, & facilem aditum indicauit. Erat Chriſtus lux vera, quæ in mundum venit illuminaturus omnes in orbe natos, & accenſurus in eis fidei, & doctrinæ lucernas, & eas ſuper mentium prudentum candelabra poſiturus: quomodo ergo Euāgelicam lucem ſub tenebrarum, & obſcuritatum modio collocaret? Nequaquam. Sed quemadmodum in epiſtolis Pauli paſſim occurrunt multa difficilia, quæ perditi homines ad ſuam ipſorum perditionem corrupunt, & deprauant, vt Petrus ait: ita quoquè interim non nulla in euangeliis ſe offerunt, quæ expoſitione opus habent.

2. Pet. 3. 16

Singulorū euangeliſtarum ſtilus.

4 Ergo breuibius periodis, iiſquè facilimis ſuam texunt hiſtoriam diuini hiſtoriographi: Matthæus quidem Hebraice, ſicut Paulus hebræis, teſte Hieronymo, qui ſe vidiſſe, ac legiſſe refert, quanquam de Euangelio Nazarenorum, & Hebionitarum, quod Matthæi autenticum appellabant, loqui videtur. Sed de hac re libro 5. in vitam Matthæi latius dicemus Græcum autem Matthæi Euangelium, aut ipſe ex ſuo Hebræo tranſtulit, vt quibuſdam placet, aut certe Ioannes Euangeliſta, ſi Theophilacto in præfatione ad Matthæum, credimus. Ceteri Euangeliſtæ proculdubio Græce ſcripſerunt, quæ erat eo tempore communis, & vulgatiſſima lingua: vt ſicut Matthæus primū ſub Caligula in Iudęa ſuis, qui ex iudaiſmo crediderant;

cerant: ita pòſt eum ceteri omnibus orbis gen tibus euangelicam doctrinam literis tradiderunt. Marcus quidem Romæ ſub Nerone, paulo poſt eum Lucas in Achaia. Tandem Ephiſi ſub Nerua Ioannes, poſt à ſe conditam Apocalypſim, & aliorum trium perlecta euangelia. Vnde temporis, & paſchatum ordinē, & geſta in primo prædicationis anno, priuſquam prȩcurſor clauderetur in carcere, ab aliis prætermiſſa appoſuit.

4 Omnibus eadem communis veritas, & authoritas: veruntamen pro cuiuſquè ingenio, varius dicendi ſtylus, & cuiquè ſermonis proprietas. Non ſecus, ac ſcriba diuerſis calamis varia depingit elementa, eiuſdem tamen authoritatis: Sic Spiritus ſanctus, pro dicentis natura, ſuum cuiquè attemperauit ſermonem. Matthæo quidem ſermo fuſior eſt, & moralis doctrinæ copioſior. Marco contractior, & rerum geſtarum exquiſitior: Lucæ Græcanicæ literaturæ proprior, purior, ac verborum ſelectior: rerum, & doctrinæ medius incedit. Ioannes profunditate ſententiarum altior, & explicandæ diuinitatis curioſior. Hinc apud Ezechielem Matthæo facies hominis, quod de humana Christum natura initiò diſſerat: Marco Leonis, quod a voce clamantis in deſerto, quaſi Leonis in eremo rugientis, incipiat: Lucæ vituli, quod à ſacrificio Zachariæ, & ſacerdotio, cuius munus erat eiuſmodi animalia ſacrificare: Ioanni Aquilæ, q̃d

Euāgeliſtarum ſueritas authoritas, & ſtylus.

Ezec.1.10.

Digitized by Google

vt illa lumen ſolis intuetur: ita hic diuinitatis ſplendorem, & lucem in principio æternitatis enarrat. Sic etiam in Apocalypſi, eiſdem quatuor faciebus deſcribuntur. In Geneſi quatuor fluminum typo, quibus orbis terræ irriguus, & fæcundus erat: Et in lege quatuor lignis, & annulis, quibus teſtamenti arca circunferebatur. Ergo Chriſti naturam humanam, prædicationem, ſacrificium, & diuinitatē explicant, & inſtar quatuor fluminum, qui a Dei ſapientiæ fonte decurrunt, diuina propinantes pocula, mundi ſitim extingunt. In modum circulorum vnde quaquè perfecti arcam Dei ferunt nobis fidelibus, intus Chriſtum, illiuſquè doctrinam quaſi manna, legem & Dei virtutem mirabilia facientem, mira quadā ſuauitate denuntiant. Ad hos fontes, ad hanc diuinitatis arcam (ſi famem, & ſitim ſedare cupimus) accedamus. Clamat enim propheta; Accedite ad eum, & illuminamini. Et: Guſtate, & videte quam ſuauis eſt dominus: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua ſuper mel ori meo. Dulciora plane ſuper mel, & fauum: Deſiderabilia ſuper aurum, & lapidem pretioſum multum.

Apoca. 4. 7. *Gen. 2. 20.* *Exo. 25. 26.* *Pſal. 13. 6.*

Caput 9. Quod Hebraica lingua omnium prima ſit: eadem vetus Caldæa, & aliarum mater.

Quæ lingua ante turrim Babylonis, & cur poſt

1 Diuus Hieronymus comment. In primū Danielis, & in tertium Sophoniæ caput, linguam Hebræam omnium aliarum eſſe matri-

matricem, atquè parẽtem conſtanter affirmat. *ea dicta hebraica.*
Cui Auguſtinus ſubſcribit, libr. 16. de ciuitate Dei caput 11. magna quidem ratione ducti, vt decet grauiſſimos, & ſapientiſſimos patres. Cum enim ante linguarum confuſionem, quæ apud Babylonem facta eſt, vna eſſet omnium gentium lingua, quam in plures fuiſſe multiplicatam, in ſuperbi ædificii pœnam, ſcriptura commemorat: *Gen. 11. 7.* vt qui diuinæ voluntatis placita reſpuerent, ſua ipſorum loquela confunderentur, ab inceptoquè deſiſterent, & ſe ipſos ignorarent, qui Deum intelligere noluerunt. Non defuerunt pij inter impios, quos ſolet ſibi dominus, quaſi inter ſpinas lilia, ſeruare, qui in tantum nefas nõ inciderunt, quos ab illius pœna iure remanſiſſe liberos, non immerito *Gen. 10. 25.* credendum eſt. Hic fuit Heber abnepos Sem primogeniti Noe, qui adhuc viuebat cum ipſius filio Phaleg: hic ab ea linguarum diuiſione ſortitus eſt nomen, in cuius poſteris, vſque ad Habrahamum, eadem integra, & incorrupta permanſit. Ab Heber appellata eſt Hebræa, quod in domo illius remaneret ad aliarum diſtinctionem: nam primitus humana lingua, ſine alio peculiari nomine appellabatur. Ergo cum mutatione linguarum aliæ gentes plecterentur, ad domum Heber non peruenit tale ſupplitium.

2 Accedit Philonis Iudæi authoritas, qui Hebræorum linguam arbitratur eſſe veterem primam Chaldaicam, eo quod Abrahamus, à quo in poſteros transfuſſa eſt, à Chaldæa primum *Hebraica, & Chaldaica eius eadem.*

egreſ-

egreſſus ex parentibus, acceptam loquelam in Paleſtinam aduexerit. Fuerunt enim Heber, Pheleg, & alii Abrahæ progenitores in Chaldæa, donec ipſe Dei iuſſu in terram Chananęorum deſcendit, vt legibus Geneſ. 12. Sed vt fieri ſolet, vicinarum gentium commercio, & vulgi barbarie apud Chaldæos corrupta, in ſolis patriarchis, eorumq; ſucceſſoribus vſq; ad Moſem, qui libros legis literis exarauit, integra, ac pura, non ſine Dei ſumma prouidentia, vt in ea nobis arcana fidei miſteria, & prophetarum oracula reconderentur, ſeruata eſt, & vſq; ad captiuitatem Babylonicam permāſit Iudæorum ēt in plebe: ſed Chaldæorum communione in linguę eorum corruptionem, degenerauit. Vndę poſt reditum è captiuitate ſemi Chaldaice loquebātur Hebræi, vt apparet ex peculiaribus vocibus Golgotha, Gabbatha, Acheldemach, & aliis, quas Euangeliſtæ reliquerunt. Igitur Eſdras libros ſacros à Chaldæis fere cōbuſtos, hebraicæ linguæ primeuę ſtylo conſcripſit, & characteribus forte diuerſis reſtituit: vt Hieronymus ait, quos pro diuina ſcriptura veneramur, vt par eſt. Hinc vt veteris, & iā abolitæ legis teſtimonio nobis ſint, inter Iudæos eiuſdē tenaciſſimos permanent, qui nobis, vel inuiti, ſcripturarum oracula ſeruant, ipſis pereuntibus ad noſtrā fideliū ſalutē. Non ſecus ac lucerna, in qua ignis eſt, q̄ dū aliis lucet, ſe ipſam conſummit, & exterminat.

3 Ab orbe igitur condito, linguam hanc in vſu fuiſſe, & multo ante Moſem ſuos Characte-

Gen. 11. 31
Gen. 12. 1.
Eſdras.
Iudæi.
Lingua Hebraica ab orbe condito.

res

res habuiſſe, teſtatur Auguſtinus lib. 18. de ciuitate Dei cap. 39. tametſi (vt diximus) in certum ſit, fuerint ne hi, quibus nunc vtimur, an alii, quos amiſſos non nulli arbitrantur, aut forte in vſu Syris: hos vero, quos habemus ab Eſdra repertos, conſonantium ſcilicet abſque vocalibus, quarum loco poſt Chriſti ortū plu ribus annis, Rabbini puncta ſuppoſuerunt. Ergo non glorientur Aegyptii de ſua vetuſtiſſima antiquitate, & Philoſophia, cum poſt aduētum Iſraelis in Aegyptum, literas, & doctrinā habere cæperint, Aſtrologiam primum, deinde Philoſophiam, quarum primus apud eos inuentor, vt ab Hebræis didicerat, Iſis fuit. Poſt quem magnus aſtrologus Athlas, tempore Moſis, qui fuit maternus auus Mercurii maioris, cuius nepos fuit Mercurius alter, cognomento Triſmegiſtus. De qua re Auguſtinus Eugubinus, & Sanctespaninus copioſe diſſeruerunt. Ante Chriſti verò aduentum in carnem pluribus quidem annis ſcripſit ſimpliciſſimam paraphraſin Rabbi Ionathas, quam targū appellauit, literis, & verbis Chaldaicis vulgaribus, quæ ad noſtræ fidei miſteria confirmanda, plurimum valent. Verum de antiquitate Hebraicæ, & Chaldaicæ linguæ hæc ſatis ſint. An verò ſit illius cognitio neceſſaria, ſeu vtilis ad ſacrarum literarum intelligentiam, iam nunc dicendum eſt.

Aegyptij.

Caput

Principium quod loquos vobis, vt per filiũ crearet Deus pater omnia, iuxta Paulum, per quem fecit, & ſæcula. Sed hæc potius ſententiæ interpretatio, quam verbi ſignificatio eſt, porrò qui ignorauerit geminam ſignificationem dictionis: Ros, vnico illo priori ſenſu cõtentus erit, alium non rimabitur. Quinimmo decipi poterit, vt Hieronymum annotauit in quæſtionibus Hebraicis, exiſtimans tertium Hilarii ſenſum eſſe literalem. Ita quoquè Ambroſius in pſalmum ſecundum. Alterum exẽplum eſt pſal. 2. vbi Hebraicè legimus Arſe is. Beatitudines viri: & quoniam carent Hebræi adiectiuis, ex eorum phraſi tantundem eſt, ac beatus vir. Non dixit autem: beatitudo viri, ſed beatitudines in plurali, tum ex linguæ conſuetudine, vt latinis diuitiæ, tenebræ, tum vt cumulus virtutum, quibus felicitas comparatur, & præmiorum, quibus fruitur, explicaretur: Atque hunc ſenſum veriſſimè exprimit editio vulgata. Alius eſſe poteſt, vt quaſi in ſumma, & per compendium proponatur in hoc primo pſalmo aliorum omnium ſcopus, ſcilicet, beatitudines viri iuſti, virtutes, & merita huius vitæ, & æternæ fælicitatis præmia. Tertium exemplum ſit ex pſal. 2. vbi nos legimus: Apprehendite diſciplinam, Hebraice eſt. Naſqueſu: quod eſt, adorare, oſculari, & capere, ſeu deſiderare, &, Bar: quod & filium, & pure, ſeu purum ſignificat. Hinc triplex ſenſus, primus, oſculamini filium, ſeu adorate; idem enim eſt: nam oſculo manuum, aut pedum

Pſal. 11.

Iob.31.27. dum adoratio fit. Vnde Iob 31. Si vidi ſolem cum fulgeret, & lunam incedentem clare, & oſculatus ſum manum meam.i.adoraui, vt ſenſus ſit, adorate, ſeu recipite Meſſiam Chriſtum domini, de quo Paulo ante dixerat: Filius meus es tu ego hodie genui te. Quinimo, & de Dauide etiam intelligi poteſt, vt in principem ſuſciperent quem tanquam filium, in regem vnctum Deus elegerat ſuper Sion, & Hieruſalem, vt ibidem præmiſerat. Alter ſenſus eſt: adorate pure: ideſt, ſuſcipite, & veneramini illum puro, & ſincero corde, ſine fuco, ſimulatione, & hypocriſi. Ad quod alluſiſſe videtur Dominus per Eſaiam dicens: Populus hic *Eſay.29.13* labiis me honorat, cor autem eorum longe eſt a me. Vtrumque ſenſum ſecutus eſt Hieronymus ad literam. Tertius eſt, vt verſiculi præcedentis: Erudimini, qui iudicatis terram, repetitio ſit. Apprehendite purum, ideſt, diſciplinam, eſt namque eruditio, & diſciplina quędam animi puritas, & mundities ab erroribus. Ita Chaldæus interpres, quem ſecuti ſunt ſeptuaginta, & noſtra editio vulgata latina. Verũ qui Hebraice, Chaldaiceque nõ nouerit, duos priores ſenſus ignorabit. At dices indicauit Hieronymus, fateor, quod ſi Hieronymus, aut prior alius linguarum peritiam non haberet, ſenſus hos non eſſet aſſecutus, nec nos vtique doceret illos. Ergo ſi non peritia, quam ille habuit, ſaltem qualis qualis notitia in nobis requirenda eſt. Quem locum tractans ipſe Hieronymus lib. 1. apologiæ aduerſus Ru-

finum

ſinum ait: niſi prolixum eſſet, & gloriolam re doleret, iam nunc tibi oſtenderem, quid vtilitatis habeat magiſtrorum, limina terere, & artem ab artificibus diſcere, & videres, quanta ſilua ſit apud Hebræos ambiguorum nominum atque verborum. Quæ res diuerſæ interpretationi materiam præbuit, dum vnuſquiſque inter dubia, quod ſibi cõſequentius videtur hoc transfert. atquè hæc de pluribus eiuſdem vocis ſignificationibus.

2 Deinde verborum alluſiones non ſatis habentur ſine aliqua linguæ cognitione. Eſai. 5. legimus. Expectaui, vt faceret iudicium, & ecce iniquitas, iuſtitiam, & ecce clomor. Cum Hebraicæ voces habeant elegantiſſimam colluſionem, ac ſi nos diceremus, pro æquitate iniquitatem reddiderunt, pro iuſtitia iniuſtitiam. Sic quoquè Hieremi. 1. vbi rogatus Propheta à Domino, quid videret: virgã ſoqued, ideſt, amigdalinam, reſpondit. Sed quia eadem vox Hebraice ſignificat etiam vigilantem, verbi alluſione vſus eſt dominus, ſubdens: Bene vidiſti, quia vigilabo ego. Quod ſi interpres tranſtuliſſet, virgam amigdalinam, vt ſeptuaginta effecerunt, non remaneret alluſio verborum. Quod Hieronymus annotauit cõment. in hunc locum: & Hierem. 21. & in 12. Eccleſiaſtes.

Secunda vtilitas linguarum. Iſay. 5. 7.

Hiere. 1. 11.

3 Inſuper multòties accidit plures ſenſus venari, immo vero, & conciliationem locorum in ſpecie contrariorum ex varia punctatione. Nam Hebraicæ literæ ex ſua prima

Tertia vtilitas linguarum.

Iob.31.27. dum adoratio fit. Vnde Iob 31. Si vidi ſolem cum fulgeret, & lunam incedentem clare, & oſculatus ſum manum meam. i. adoraui, vt ſenſus ſit, adorate, ſeu recipite Meſſiam Chriſtum domini, de quo Paulo ante dixerat: Filius meus es tu ego hodie genui te. Quinimo, & de Dauide etiam intelligi poteſt, vt in principem ſuſciperent quem tanquam filium, in regem vnctum Deus elegerat ſuper Sion, & Hieruſalem, vt ibidem præmiſerat. Alter ſenſus eſt: adorate pure: ideſt, ſuſcipite, & veneramini illum puro, & ſincero corde, ſine fuco, ſimulatione, & hypocriſi. Ad quod alluſiſſe videtur Dominus per Eſaiam dicens: Populus hic *Eſay.29.13* labiis me honorat, cor autem eorum longe eſt à me. Vtrumque ſenſum ſecutus eſt Hieronymus ad literam. Tertius eſt, vt verſiculi præcedentis: Erudimini, qui iudicatis terram, repetitio ſit. Apprehendite purum, ideſt, diſciplinam, eſt namque eruditio, & diſciplina quędam animi puritas, & mundities ab erroribus. Ita Chaldæus interpres, quem ſecuti ſunt ſeptuaginta, & noſtra editio vulgata latina. Verũ qui Hebraice, Chaldaicequè nõ nouerit, duos priores ſenſus ignorabit. At dices indicauit Hieronymus, fateor, quod ſi Hieronymus, aut prior alius linguarum peritiam non haberet, ſenſus hos non eſſet aſſecutus, nec nos vtiquè doceret illos. Ergo ſi non peritia, quam ille habuit, ſaltem qualis qualis notitia in nobis requirenda eſt. Quem locum tractans ipſe Hieronymus lib. 1. apologiæ aduerſus Ru-

finum

ſinum ait: niſi prolixum eſſet, & gloriolam re doleret, iam nunc tibi oſtenderem, quid vtilitatis habeat magiſtrorum, limina terere, & artem ab artificibus diſcere, & videres, quanta ſil ua ſit apud Hebræos ambiguorum nominum atque verborum. Quæ res diuerſæ interpretationi materiam præbuit, dum vnuſquiſque inter dubia, quod ſibi cōſequentius videtur hoc transfert. atquè hæc de pluribus eiuſdem vocis ſignificationibus.

2 Deinde verborum alluſiones non ſatis habentur ſine aliqua linguæ cognitione. Eſai. 5. legimus. Expectaui, vt faceret iudicium, & ecce iniquitas, iuſtitiam, & ecce clomor. Cum Hebraicæ voces habeant elegantiſſimam colluſionem, ac ſi nos diceremus, pro æquitate iniquitatem reddiderunt, pro iuſtitia iniuſtitiam. Sic quoquè Hieremi. 1. vbi rogatus Propheta à Domino, quid videret: virgā ſoqued, ideſt, amigdalinam, reſpondit. Sed quia eadem vox Hebraice ſignificat etiam vigilantem, verbi alluſione vſus eſt dominus, ſubdens: Bene vidiſti, quia vigilabo ego. Quod ſi interpres tranſtuliſſet, virgam amigdalinam, vt ſeptuaginta effecerunt, non remaneret alluſio verborum. Quod Hieronymus annotauit cōment. in hunc locum: & Hierem. 21. & in 12. Eccleſiaſtes.

Secunda vtilitas linguarum. Iſai. 5. 7.

Hiere. 1. 11.

3 Inſuper multòties accidit plures ſenſus venari, immo vero, & conciliationem locorum in ſpecie contrariorum ex varia punctatione. Nam Hebraicæ literæ ex ſua prima

Tertia vtilitas linguarum.

D inſti-

Iob.31.27. dum adoratio fit. Vnde Iob 31. Si vidi ſolem cum fulgeret, & lunam incedentem clare, & oſculatus ſum manum meam. i. adoraui, vt ſenſus ſit, adorate, ſeu recipite Meſſiam Chriſtum domini, de quo Paulo ante dixerat: Filius meus es tu ego hodie genui te. Quinimo, & de Dauide etiam intelligi poteſt, vt in principem ſuſciperent quem tanquam filium, in regem vnctum Deus elegerat ſuper Sion, & Hierufalem, vt ibidem præmiſerat. Alter ſenſus eſt: adorate pure: ideſt, ſuſcipite, & veneramini illum puro, & ſincero corde, ſine fuco, ſimulatione, & hypocriſi. Ad quod alluſiſſe videtur Dominus per Eſaiam dicens: Populus hic
Eſay.29.13 labiis me honorat, cor autem eorum longe eſt a me. Vtrumque ſenſum ſecutus eſt Hieronymus ad literam. Tertius eſt, vt verſiculi præcedentis: Erudimini, qui iudicatis terram, repetitio ſit. Apprehendite purum, ideſt, diſciplinam, eſt namque eruditio, & diſciplina quędam animi puritas, & mundities ab erroribus. Ita Chaldæus interpres, quem ſecuti ſunt ſeptuaginta, & noſtra editio vulgata latina. Verũ qui Hebraice, Chaldaiceque nõ nouerit, duos priores ſenſus ignorabit. At dices indicauit Hieronymus, fateor, quod ſi Hieronymus, aut prior alius linguarum peritiam non haberet, ſenſus hos non eſſet aſſecutus, nec nos vtique doceret illos. Ergo ſi non peritia, quam ille habuit, ſaltem qualis qualis notitia in nobis requirenda eſt. Quem locum tractans ipſe Hieronymus lib. 1. apologiæ aduerſus Ru-

finum

ſinum ait: niſi prolixum eſſet, & gloriolam re
doleret, iam nunc tibi oſtenderem, quid vtili-
tatis habeat magiſtrorum, limina terere, & ar-
tem ab artificibus diſcere, & videres, quanta ſil
ua ſit apud Hebræos ambiguorum nominum
atque verborum. Quæ res diuerſæ interpreta
tioni materiam præbuit, dum vnuſquiſque in
ter dubia, quod ſibi cōſequentius videtur hoc
transfert. atquè hæc de pluribus eiuſdem vo-
cis ſignificationibus.

2 Deinde verborum alluſiones non ſatis ha- *Secunda v-tilitas linguarum. Iſay. 5. 7.*
bentur ſine aliqua linguæ cognitione. Eſai. 5.
legimus. Expectaui, vt faceret iudicium, &
ecce iniquitas, iuſtitiam, & ecce clomor. Cum
Hebraicæ voces habeant elegantiſſimam col-
luſionem, ac ſi nos diceremus, pro æquitate
iniquitatem reddiderunt, pro iuſtitia iniuſti- *Hiere. 1. 11.*
tiam. Sic quoquè Hieremi. 1. vbi rogatus Pro-
pheta à Domino, quid videret: virgā ſoqued,
ideſt, amigdalinam, reſpondit. Sed quia ea-
dem vox Hebraice ſignificat etiam vigilan-
tem, verbi alluſione vſus eſt dominus, ſub-
dens: Bene vidiſti, quia vigilabo ego. Quod ſi
interpres tranſtuliſſet, virgam amigdalinam, vt
ſeptuaginta effecerunt, non remaneret alluſio
verborum. Quod Hieronymus annotauit cō-
ment. in hunc locum: & Hierem. 21. & in 12.
Eccleſiaſtes.

3 Inſuper multòties accidit plures ſenſus *Tertia vtili-tas lingua-rum.*
venari, immo vero, & conciliationem
locorum in ſpecie contrariorum ex varia pun
ctatione. Nam Hebraicæ literæ ex ſua prima

Iob.31.27. dum adoratio fit. Vnde Iob 31. Si vidi ſolem cum fulgeret, & lunam incedentem clare, & oſculatus ſum manum meam. i. adoraui, vt ſenſus ſit, adorate, ſeu recipite Meſſiam Chriſtum domini, de quo Paulo ante dixerat: Filius meus es tu ego hodie genui te. Quinimo, & de Dauide etiam intelligi poteſt, vt in principem ſuſciperent quem tanquam filium, in regem vnctum Deus elegerat ſuper Sion, & Hieruſalem, vt ibidem præmiſerat. Alter ſenſus eſt: adorate pure: ideſt, ſuſcipite, & veneramini illum puro, & ſincero corde, ſine fuco, ſimulatione, & hypocriſi. Ad quod alluſiſſe videtur Dominus per Eſaiam dicens: Populus hic
Eſay.29.13 labiis me honorat, cor autem eorum longe eſt a me. Vtrumque ſenſum ſecutus eſt Hieronymus ad literam. Tertius eſt, vt verſiculi præcedentis: Erudimini, qui iudicatis terram, repetitio ſit. Apprehendite purum, ideſt, diſciplinam, eſt namque eruditio, & diſciplina quędam animi puritas, & munditics ab erroribus. Ita Chaldæus interpres, quem ſecuti ſunt ſeptuaginta, & noſtra editio vulgata latina. Verũ qui Hebraice, Chaldaiceque nõ nouerit, duos priores ſenſus ignorabit. At dices indicauit Hieronymus, fateor, quod ſi Hieronymus, aut prior alius linguarum peritiam non haberet, ſenſus hos non eſſet aſſecutus, nec nos vtique doceret illos. Ergo ſi non peritia, quam ille habuit, ſaltem qualis qualis notitia in nobis requirenda eſt. Quem locum tractans ipſe Hieronymus lib. 1. apologiæ aduerſus Ru-

ſinum ait: niſi prolixum eſſet, & gloriolam re doleret, iam nunc tibi oſtenderem, quid vtilitatis habeat magiſtrorum, limina terere, & artem ab artificibus diſcere, & videres, quanta ſilua ſit apud Hebræos ambiguorum nominum atque verborum. Quæ res diuerſæ interpretationi materiam præbuit, dum vnuſquiſque inter dubia, quod ſibi cõſequentius videtur hoc transfert. atquè hæc de pluribus eiuſdem vocis ſignificationibus.

2 Deinde verborum alluſiones non ſatis habentur ſine aliqua linguæ cognitione. Eſai. 5. legimus. Expectaui, vt faceret iudicium, & ecce iniquitas, iuſtitiam, & ecce clomor. Cum Hebraicæ voces habeant elegantiſſimam colluſionem, ac ſi nos diceremus, pro æquitate iniquitatem reddiderunt, pro iuſtitia iniuſtitiam. Sic quoquè Hieremi. 1. vbi rogatus Propheta à Domino, quid videret: virgã ſoqued, ideſt, amigdalinam, reſpondit. Sed quia eadem vox Hebraice ſignificat etiam vigilantem, verbi alluſione vſus eſt dominus, ſubdens: Bene vidiſti, quia vigilabo ego. Quod ſi interpres tranſtuliſſet, virgam amigdalinam, vt ſeptuaginta effecerunt, non remaneret alluſio verborum. Quod Hieronymus annotauit cõment. in hunc locum: & Hierem. 21. & in 12. Eccleſiaſtes.

Secunda vtilitas linguarum. Iſay. 5. 7.

Hiere. 1. 11.

3 Inſuper multòties accidit plures ſenſus venari, immo vero, & conciliationem locorum in ſpecie contrariorum ex varia punctatione. Nam Hebraicæ literæ ex ſua prima

Tertia vtilitas linguarum.

Digitized by Google

ſinum ait: niſi prolixum eſſet, & gloriolam re doleret, iam nunc tibi oſtenderem, quid vtilitatis habeat magiſtrorum, limina terere, & artem ab artificibus diſcere, & videres, quanta ſil ua ſit apud Hebræos ambiguorum nominum atque verborum. Quæ res diuerſæ interpretationi materiam præbuit, dum vnuſquiſque inter dubia, quod ſibi cōſequentius videtur hoc transfert. atquè hæc de pluribus eiuſdem vocis ſignificationibus.

2 Deinde verborum alluſiones non ſatis habentur ſine aliqua linguæ cognitione. Eſai. 5. legimus. Expectaui, vt faceret iudicium, & ecce iniquitas, iuſtitiam, & ecce clomor. Cum Hebraicæ voces habeant elegantiſſimam colluſionem, ac ſi nos diceremus, pro æquitate iniquitatem reddiderunt, pro iuſtitia iniuſtitiam. Sic quoquè Hieremi. 1. vbi rogatus Propheta à Domino, quid videret: virgā ſoqued, ideſt, amigdalinam, reſpondit. Sed quia eadem vox Hebraice ſignificat etiam vigilantem, verbi alluſione vſus eſt dominus, ſubdens: Bene vidiſti, quia vigilabo ego. Quod ſi interpres tranſtuliſſet, virgam amigdalinam, vt ſeptuaginta effecerunt, non remaneret alluſio verborum. Quod Hieronymus annotauit cōment. in hunc locum: & Hierem. 21. & in 12. Eccleſiaſtes.

Secunda vtilitas linguarum. Iſay. 5. 7. Hiere. 1. 11.

3 Inſuper multòties accidit plures ſenſus venari, immo vero, & conciliationem locorum in ſpecie contrariorum ex varia punctatione. Nam Hebraicæ literæ ex ſua prima

Tertia vtilitas linguarum.

inſtitutione conſonantes dumtaxat ſunt ſine vocalibus: verum Rabbini Babylonici pluribus annis poſt Chriſti ortum puncta, ſeu motiones pro vocalibus ſuppoſuerunt: vnde fit vt eadem dictio cum poſſit plures punctationes recipere, plura habuerit ſignificata ante pũctationem, quam poſtea. Per puncta quippe addita, contracta eſt, vel ad vnam, vel aut pauciores. Verbi gratia: In pſalmi quarepigraphe, & in pluribus pſalmorum titulis occurrant quædam vnius dictionis conſonantes, quas editio vulgata ibi vertit, in finem, cum alias vertat, victori, rationem ignorabis, niſi tantillum Hebraicæ literaturæ intelligas. Ergo non quod illa dictio vtrunquè ſignificat Hebræis poſt punctationem, ſed quod ante illam potuit diuerſas motiones recipere; iuxta vnam ſonat lamnazeah, ideſt, ad victoriam, ſeu victori. Sic Hieronymus ibi ad veritatem Hebraicam iuxta aliam lenezah, ex puncto.m. hoc eſt in æternum, ſeu in finem: Sic ſeptuagin ta, & ipſemet Hieronymus in editione vulgata. Vnde apparet liquido, quam fit fœcunda in ſenſibus Hebraica lingua, ac ſubinde ſacra ſcriptura, cum per eam nobis traddita ſit: quã-que ſit vtile, ad exactam ſenſuum notitiam habendam, vel tantillum illius deguſtare. Sic etiam in latinis editionibus ex varia punctatione varius ſenſus, immo interim hæreticus oritur, vt Ioannis 1. In principio erat verbũ, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, hoc erat in principio apud Deum. Arria

ni

ni negantes verbi diuinitatem ſic diſtinguebant. Deus erat, illic colon: deinde verbum hoc erat apud Deum: Sed Auguſtinus deprehendit hæreticam diſtinctionem. Sic Item paulo poſt: Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil: vt cõis habetur punctatio in editione noſtra. At Græcis ſecus: Sine ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt, illic periodus. Sequitur: In ipſo vita erat, ſed vtraquè catholica diſtinctio. Et tandem vbicunque verbum ad præcedentia, & ad ſequentia referri poteſt, niſi ex ipſis originibus quis germanus literæ ſenſus ſit, ægre dignoſcitur.

4 Præterea plures dictiones ſunt, quæ emphaſim habent, aut aliquam innatam proprietatem apud Hebræos, Chaldæos, & Græcos, quos latinus ſermo abſquè ambagibus exprimere non poteſt, quas plures animaduertit Hieronymus in quæſtionibus Hebraicis, & lib. 1. aduerſus Iouinianum, & paſſim in commentariis. Hilarius etiam in expoſitione pſalmorum, Ambroſius commentariis in pſalmũ 118. Quod latinus ſermo Hebraici, aut Græci vim, & proprietatem in omnibus reddere nõ valeat: quia maior in illis vis eſt, aut pompa ſermonis. Sic pſalmo primo, vbi nos legimus: Non ſic impii, ſed tanquam puluis: Verbum Hebraicum: Camoz: quod Hiſpani corrupta voce appellant, Zamo: non quemuis puluerem, vt terræ, arenæve ſignificat: ſed illum, qui ex folliculis, & in tegumento granorum tritici, dum atteritur, reſultat, qui omnium le-

Quarta inæqualitas linguarum. *Pſal. 1.*

Marc.6.48 uiſſimus eſt: quò magis impiorum leuitatem, & animi inconſtantiam notat. Sic Marci 6. vbi nos legimus: Cum dimiſiſſet eos: Græcis eſt, benigne, & gratiosè dimittere, vt fieri ſolet *Ephe.1.4.* poſt conuiuium, cum amicis vale dicimus. Sic illud Pauli ad Epheſios. 1. a conſtitutione mũdi: verbum Græcum deſignat, videlicet, exordium fundamenti, cum deorſum iacitur, quod vno verbo reddi non potuit. De quo latius ibidem in commentariis Hieronymus.

Quinta utilitas linguarum. ¶ Amplius quamplurima ſunt eloquia, quaſi ſententiæ vulgares, & prouerbia linguarum originalium, ita propria, vt in alias tranſire non poſſint, quæ plenè aſſequi non valebis, niſi *2.reg.25.22.* in origine agnoueris. Sic illud. 2. reg. 25. NON *Gen.19.17.* relinquam vſquè mane mingentem ad parietem, id eſt, homines robuſtioris ætatis. Et illud Geneſis 19. Ne reſpicias poſt tergum. Et illud 4. reg. Lucæ 10. repetitum. Neminem ſa*4.reg.4.29* lutaueritis per viam: quibus maxima celeritas *Luc.10.4.* abſquè mora prouerbialiter ſignificatur. Vn*Matth.13.12.* de Hiſpanè: No ſeas oydo ni viſto. Item il*Eccle.37.9.* lud: habenti dabitur: ab eo autem, qui non habet, & quod habet, auferetur ab eo. Vnde Hiſpanè: Al rico todos le dan, al pobre aun lo que tiene le quitan. Et apud Eccleſiaſticum de conſiliario infido, & traditore dicitur. A conſiliario ſerua animam tuam, ne forte mittat ſudem in terra, & dicat: bona eſt via tua. Vnde Hiſpanè. Habla os bien, y coge piedras: enlazaros quiere. Et innumera alia, quæ videre licet in prouerbiis Salomonis,

de

Digitized by Google

de quibus Hieronymus in capite vltim. Eccleſiaſtes. Prouerbiorum (inquit) liber non vt quidam arbitrantur, patentia habet præcepta, ſed quaſi in terra aurum, in nuce nucleus, in hirſutis caſtanearum operculis abſcõditus fructus inquiritur, ita in eis diuinum ſenſum altius perſcrutandum.

6 Rurſus, Multa verba non interpretata, tum Hebraica, tum Chaldaica, tum etiam Græca in ſacris libris inuenimus, vt, Amen, alleluya, racha, oſiahna, ſiue oſanna, mammona; ſicera; Cephas, Bariona; acheldemach, golgotha, gabbatha, manaratha, ſelah, rabbi, rabboni, corban, Bethſaida, Geneſaret, boanerges, ephpheta, eli, eloi: Tum etiam Græca, vt, anathema, peripſema, ſcandala, quinimo, & ipſum Euangelii nomen, & innumera alia, quæ vel propter ſanctiorem vetuſtatem, vel quia congrue in aliam linguam tranſire non potuerunt, abſque translatione ſeruata ſunt. Ad quorum perfectum intellectum, linguarum Hebraicæ, Chaldaicæ, & Græcæ, vel minima cognitio, niſi ab aliis mendicare velis, eſt quàm vtilis, & commoda. At dices: Docuerunt nos hæc omnia veteres.

Sexta vtilitas linguarum.

Non inficior: verum niſi, & priores nouiſſent horum, & ſimilium verborum ſignificatus ex natiua linguarum proprietate, quas callebant: nec illi nos docere, nec nos ab eis diſcere poſſemus. Modo vt ab ipſis edocti ſumus, non tam integra, ſed q̃dam

tenus, ſaltim imperfecta, requirenda eſt, ne in minimis turpis ſit lapſus, qui ſolet obſcurare maiora. Hanc rationem longius perſecutus eſt Hieronymus in epiſtola ad Marcellam, & in alia ad Damaſum, in qua notat Hilarium, quòd ob Hebraicæ linguæ imperitiam, male ſit interpretatus verbum, Oſanna. Et Auguſtinus lib. 18. de ciuitate Dei cap. 11.

Septima vtilitas linguarum.

7 Item multoties amphibolus ſermo, vt in omnibus linguis, ita in noſtris editionibus occurrit: cuius liquidus intellectus, ex linguarũ præſertim originalium cognitione clareſcit, Auguſtino item teſte libro 18. de ciuitate Dei cap. 11. Sic illud Matth. 11. Pauperes euangelizantur: cuius duplex ſenſus eſt: Primus, quod apoſtoli pauperes bonum nuntium mundo afferrent, ſcilicet, diuitibus, & legis doctoribus, contra quàm accidit in mundi principatibus, vbi diuites ſunt, qui primo cognoſcunt ſecreta regum, & bona nuntia, & per eos ad pauperes deriuantur. At in regno Chriſti non ita, ſed contemptibilia mundi elegit Deus, qui euangelium ſuum deferrent coram regibus, & principibus terræ. Aliter pauperes accipiunt bonum nuntium, ſeu pauperibus euangelizatur, ideſt, affertur bonum nuntium, iuxta illud: Euangelizare pauperibus miſit me. Sic per amphibologiam ſermonis apoſtolus ait: Hæreticum hominem deuita, quibus verbis vitandũ eſſe ait. Quidam exponit, deuita tollendum, quod tametſi monet ſalubriter, & veriſſime, non ad verbi expoſitionem. Sic filius hominis

Matt. 11.6

Ad Titum 3.10.

Matth. 16. 14.

pis exponitur à pluribus: filius virginis, quòd verbum homo apud latinos communis generis ſit. At Græcis articulus additus gignendi caſui amphibologiam tollit, vt filius viri, ideſt, Adam intelligatur, ſcilicet, verus homo factus pro nobis. Tametſi interdum filius hominis abiectum ſignificat, & contemptibilem, præſertim cum opponitur filiis viri: vt in pſalm. 48. hæbraicæ: Audite omnes gentes: tam filii hominum, quam filii viri, ſequitur explanatio: ſimul in vnum diues, & pauper. Et in pſalm. 10. Oculi eius in pauperem reſpiciunt: & ſequitur eiuſdem repetitio: & palpebræ eius interrogant filios hominum. Sic etiam Lucæ 11. Quod ſupereſt date eleemoſynam, poteſt latinè plures intellectus habere, ſcilicet, quod reſtat faciendum, vel quod ſuperfluit. Ita Beda commentariis in hunc locum, & Gregorius in epiſtola ad Auguſtinum Anglorum Epiſcopum, & refertur 12. quæſt. cap. Quia tua: quos ſequitur diuus Thomas. At Græcè habetur, ex his quæ ſunt vobis date eleemoſinam, vt ex alienis dare non approbet. Ita Theophilactus commentariis in hũc locum. Cyrillus, ſeu magis Origenes, libro ſecundo in Leuiticum. Auguſtinus in pſalmum 125. & Chriſoſtomus homil. 33. ad populum Anthiochenum, & homilia 9. in epiſtolam ad Hebræos.

Pſal. 10. *Luc. 11. 41.*

8 Præterea Hebræorum propria nomina, quorum ſignificatio ſummopere iuuat, tum ad literam, tum ad miſticos ſcripturæ ſenſus, *Octauo vtilitas linguarum.*

Sec.17.5. vt Auguſtinus ait libro ſecundo de doctrinâ Chriſtiana capit.26. ſine huius linguæ cognitione intelligi non poſſunt: vt Abram primo appellatus; idest, pater excelſus, quod vel ipſius perfectionem, vel locum notat originis: at vbi promiſit illi Deus poſteritatem multam, immutauit illi nomen Abraham, quod eſt, pater gentium. Sic Deus olim excelſus Dominus reſpiciebat humilia: at vbi cæpit per Euangelium, & mortem filios regenerare, pater multarum gentium dictus eſt: illas ergo proprias voces Græci, ac Latini æquè tranſcribere non poſſunt, quòd interdum illis defficiant aſpirationes, & alia Hebræorum elementa: vnde, & ſignificationes variari neceſſe eſt. Quinimmo ſi aliqua ſemel bene translata fuerunt, tamen ſcribentium vitio contigit olim deprauari, & ob nimiam vetuſtatem corrumpi, vt Hieronymus atteſtatur commentario in quadrageſimum Ezechielis caput, quæ & ipſe reſtituit.

Nona vtilitas linguarum. 9 Denique cum maiore ex parte typorum excuſores imperiti ſint, eorum imperitia, aut Calchographorum incuria fit, vt innumera menda codicibus quotidie obrepant. Ad quorum emendationem plurimum iuuabit linguarum cognitio.

Decima vtilitas linguarum. *Gen.8.7.* 10 Præterea ad iudicandum, & dignoſcendũ varias codicum lectiones, quæ paſſim plures occurrunt: vt in Geneſi de Coruo Hebraice legimus: egrediebatur, & reuertebatur: in noſtra editione: Egrediebatur, & non reuertebatur:

Vbi

Vbi illis deeſt,non: quod in noſtris codicibus habetur . Deinde Ioſue.11. Non fuit ciuitas , quæ ſe non traderet : ſecunda negatio eſt in latinis, & tamen deeſt Hebræis, & Græcis,quod ex conſequentibus apparet, niſi loquatur de ciuitatibus,ad quas Ioſue peruenerat , vt exponit Auguſtinus. Item in pſalm: 26. Vt videam voluntatem Domini: pro quo habent græci : voluptatem; Ad hæc in titulo pſalmi. 62. Idumea: pro quo Græci codices,atque Hebręi habent; Iudeæ. Præterea in pſal.65. Exultaui ſub lingua mea:pro quo Hebræi, & græci: exaltaui. Inſuper ps 106. Effuſa eſt intentio ſup principes:vbi græcis eſt,contemptio:locus deſumptus ex lib.12. Effudit ; inquit, deſpectionem ſuper principes. Eandem vocem in pſal. 122. vertit interpres, in deſpectionem. Et Rufinus libro 8.hiſto.Eccleſ. cap.1. transfert : Effuſa eſt contumelia ; Rurſus pſalm. 197. Interfecta eſt terra à ſanguinibus : pro quo Hebræi , & Græci : infecta. In Hebraicis quoque , & Græcis codicibus ſimilis varietas occurrit. Vt. 2.reg.21.vox Michol:pro, Merob:eſt ſubſtituta a typographis Hebræis , vt apparet liquido ex lib.1.reg.cap.18.vbi legimus, Merob ex Hadriela generaſſe liberos. Et ex.2.reg.6. vbi dicitur: Michol non genuiſſe . Deniquè pſal. 131.in quibuſdã Græcis codicibus eſt:Chira , ideſt,vidua:&ob vocũ affinitatẽ in quibuſdam eſt:thira,ideſt venatio:vt ait Hierony. in epiſt. ad Sũniam. Et plurima alia, quæ ex diuo Hierony.Euſebio, Valla,collegit Cano lib. ſecũd.

Ioſu.11.19

Pſ.26.4

Pſ.62.1

Pſ.16.17

Pſ.106.40

Iob.12.21

Pſ.122.3

Pſ.107.38.

2.reg.21.8

1.reg.18.19

2.reg.6.23

de

Pſ.131.15. de locis. Verum hæc omnia ſeruanda ſunt, vt in editione vulgata leguntur: niſi typographorum manifeſtus error appareat. Cetera diſcutienda ad vetuſtatis, & variæ lectionis intelligentiam.

Vndecima vtilitas linguarum. *Luc. 6.8.* 11 Tandem multa ſunt obſcure reddita, quæ linguarum præſidio clareſcunt: vt apud Math. Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud: pro, vigoroſi, & animoſi aſſecuntur illud. Item filij huius ſæculi prudentiores ſunt filiis lucis: per hebraiſmum poſitum eſt, prudētiores pro aſtutioribus. Nam in prauis non eſt prudentia virtus ſimpliciter, ſed aſtutia. Amplius Ioannis 4. Erat quidam Regulus: Græcis eſt baſilicos, id eſt, Regius, ſeu de aula Regia. Sic Hieronymus in Eſaiæ caput 65. Itaque Regulus, pro: Regalis: Aut interpres legit Baſiliſços.

Ioan.4.46. *Ioan.1.27.*

Rurſus Ioannis primo. Qui poſt me venturus eſt, ante me factus eſt: pro, mihi prælatus eſt. Sic Auguſtinus in Ioannem homil.3. & quæſtio.51. ſuper numeros. Inſuper Actorum 27. Non erat tuta nauigatio, eo quod ieiunium iam preteriiſſet, pro eo quod vltra tempus ſuſtinuiſſent inediam. Præterea ad Rom. 12. Non vos metipſos defendentes, pro: vlciſcentes: ſequitur enim: Mihi vindictam: alioqui defenſio inculpata eſſe poteſt. Deniquè illud Apocalip. 1. Ego ſum alpha, & omega, pro eo, quod ſequitur, principium, & finis: quia alpha primum elementum eſt in alphabeto Grecorum, ſicut omega vltimum.

Acto.27.9. *Ro.12.19.* *Apocalyp. 1.8.*

Atquè

12 Atque hæc ſatis ſunt ad monſtrandum quam multum iuuabit linguarum, non ſolum Hebraicæ, ſed etiam Chaldaicæ exacta cognitio: præſertim ad intelligendum præclariſſimum illud opus, quod quidem trecentum annis ante Saluatoris aduentum rabbi Ionathas, tanquam diuino afflatus ſpiritu compoſuit. Vbi ad noſtræ fidei confirmationem in Chaldaicam linguam omnia diuinarum ſcripturarum volumina tranſtulit, quæ interpretatio Ionathæ, Targum appellatur: cuius tanta authoritas eſt, vt quaſi in eo prophetarum ſpiritus fuiſſe recipiatur. *Duodecima linguarum vtilitas.*

13 Adde quòd plures voces Chaldeæ frequenter occurrunt in euangeliis: vt erat illis temporibus poſt reditum è Chaldæa Hebraica lingua ſemicorrupta, vt pro: gulgoleth, golgotha: pro, oſiahna, oſanna: pro, eli, eloi: & pro, rabbi, rabboni: pro, betheſda, bethſaida: pro, Cynereth, Geneſareth. *Tertia vtilitas linguarum.*

14 Hinc ſi quam dubitationem circa prædicta attulerat græcorum, aut Latinorum interpretum infinita varietas, ad origenem Hebraicæ veritatis, vbi fuiſſet incorrupta, recurrendum eſſe Hieronymus vbique contendebat, præſertim in epiſtola ad Sunniam, & Fratellam. Verum quia ea lingua abditiſſima eſt, & difficiles aditus habet, & per quàm raro, niſi apud pauciſſimos Rabbinorum, à quibus ſummo Iudaicæ perfidiæ labore exactiſſimè comparatur, qui, vt ſunt noſtræ religionis infeſtiſſimi hoſtes, & ſuæ perfidiæ tenaciſſimi, poterant deinceps *Quæſtio de recurſu ad codices.* *Ad editionem vulgatam recurrendũ poſt concilium.*

Digitized by Google

inceps aliqua peruertere, & immutare; ficut & noſtris hiſce temporibus hæretici in ſuorum errorum patrocinium effecerunt: Proinde iam nunc à patribus Tridentinæ Synodi Sanctiſſime decretum eſt, vt vulgata Latina editio pro authentica habeatur, ita vt ſi Hebræorum, Chaldæorum, aut Græcorum codices impoſterum illi contradicant, id inueteratæ Iudæorum, & hæreticorum perfidiæ tribuendum, deprauatos, ac falſatos eſſe liquido cognoſcamus. De qua re infra in cap. 15. Et in libro de editionum differentia, & in conſenſione diſſeruimus. Vbi ſimul oſtendimus teſtimonia, quæ Chriſtus, & Apoſtoli è veteri teſtamẽto deſumpta, quaſi noſtræ religionis cardines retulerunt, in Hebræis nunc codicibus ſic haberi, vt ab ipſis relata ſunt. Quam ſententiã, & rationem afferunt Origenes, & Hieronymus commentariis in ſextum Eſaiæ caput, explanantes illud: Excæca cor populi huius. Quare iam ad abſolutam veritatis confirmationẽ, ſatis erit ad vulgatam incorruptam editionem recurrere.

Epilogus, & 14. vtilitas linguarum.

15 Verum ad meliorem illius intelligentiam, & perſpicacius dignoſcendos codices incorruptos, diuerſitates interpretũ iudicandas, plures ſenſus rimandos, amphibologiam vitandã, propriorum nominum ethimologiam habendam, & derelictarum nobis vocum interpretationem, & orthographiam aſſequendam: plurimum iuuabit linguarum originalium exacta cognitio. Hinc ab Eccleſia decretum eſt

in

in Clementina.i.de magiſtris, linguas in ſcholis perdiſcendas eſſe, quæ ſola authoritas pro linguarū patrocinio ſatis erat. Maxime quod Hebraicæ linguæ, ſicut, & græcæ paſſim occurrunt idiomata in codicibus noſtris, quæ ſine earum adminiculo facile intelligi non poſsūt. Nam Euangeliſtæ cum eſſent Hebręi, tametſi Græcę ſcripſerint, Spiritu ſancto ſuauiter diſponente, nec alio cogente, natiuæ linguæ proprietates non exuerunt. Quod in ſequenti capite ſit manifeſtum.

Caput II. De idiomatibus, ſeu Hebraiſmis, quæ in quatuor Euangeliſtis paſſim occurrunt.

1 NEmo putet me vulgatæ editionis interpreti velle ſuggillare, vt quidam hoc tempore petulanter, ac perperam efficere conati ſunt. Non eſt quippe is meus animus, ſed prorſus defendere, & quæ ille ſumma fide, & verborum Chriſti, & Apoſtolorum religione veraciter ad verbum tranſtulit, vt illi Hebræorum phraſi locuti ſunt, nos eandem ueritatem ex eiuſdem linguæ proprietate, apertioribus verbis explanare cupimus. Verbi gratia: filius hominis dixit: pro homine: de quo paſſim in Euangelio, & filius orientis, pro orientali: & filiæ Hieruſalem, pro Hieroſolimitanis, de quibus frequenter in prophetis: & filii excuſſorum, pro robuſtis, & expeditis, pſalm. 126. de quo *Vulgata editio defenditur, & explanatur.*

Hiero-

Digitized by Google

Pſ.126.4. Hieronymus ad Marcellam. Et filię carminis,
pro auribus, Eccleſiaſtes 12. Sic filius vnius an
Eccle.12.4. ni, pro innocenti. 1 Regum de Saule. Sic robu
ſtus venator coram Domino, pro: robuſtiſſi-
1.reg. 13.1 mus omnium qui ſub cælo. De Nemrot in Ge
neſi, & de Ioanne Lucæ 1. Erit magnus coram
Domino, pro, maximus omnium, qui ſub cæ-
Hen. 10.9. lo. Sic filius prodigus apud Lucam, ait ad pa-
trem: Peccaui in cælum, & coram te, pro, præ
ceteris mortalibus, qui ſub cælo ſunt, & contra
Luc.1. 15. diuina præcepta egerunt. Sic pluuiſſe Dominũ
à Domino, pro, deſuper. Et huiuſmodi innume
ra alia, quæ in vtroque teſtamento paſſim oc-
currunt, ſed quæ ex quatuor Euangeliſtis edu
cere potui, hæc ſunt, quæ ſecuntur.

EX MATTHAEO.

Hebraicæ phraſes Matthæi explanantur.

2 Quia Hebræorum conſuetudine filius ali-
cuius appellatur, qui genus ducit ab illo, vt in
libris regum paſſim legimus, poſteros Reges
ſepultos in ſepulchro patris ſui Dauid, proin-
de Matthæus ſuæ linguæ morẽ ſequens Chri
Matth.1. 1 ſtum filium Dauidis, & Abrahami appellat ca
pit. 1. Quaſi genus ducens ab eis, quod aliis
Matth.3.8 Euangeliſtis eſt frequentiſſimum. Sic infra ca-
pit 3. Filios ſuſcitandos Abrahamo dixit, pro,
ſobolem illi ſpiritualem futuram. Eodem capi
Matth.5. 18. te primo Matthæi, Maria dicitur in vtero habe
re, ex Eſaiæ cap. 7. Pro: grauidam, ſeu prægnã
tem eſſe. Matth. 3. Ex Eſaia capite quadrageſi-
Matth.3.8 mo, Vox clamantis in deſerto dicit Ioannis,
pro,

pro,voce clamatura,quaſi diceret: vox clama- *Matth. 3.*
bit. Et ibidem. Baptizare in Spiritu ſancto, *11.*
& igni,pro,abluere à peccatis, dato Spiritu ſã *Matth. 3.*
cto,igne purgante,& inflammante. Et ibi re- *15. Matth. 11.*
ſpõdere, pro ſimpliciter loqui,aut ſermonem *25.*
ordiri. Sicut Matth. 11. In illo tempore,reſpõ
dens Ieſus, dixit. Confiteor tibi pater: quia *Matth. 4. 4*
nulla præ ceſſerat interrogatio: ſenſus eſt, tũc
cæpit verba facere. Sic apud alios paſſim. Mat-
thæ. 4. Non in ſolo pane viuit homo, ſed in *Matth. 4.*
omni verbo quod procedit de ore Dei: ideſt, *16.*
omni alia re,qua Deus volet illum ali. Ibidem
in regione vmbrę mortis: pro regione tene- *Matth. 5.*
brarum exitialium, vmbram quippe mortis *17.*
appellant, pro eo quod proxime affert mortẽ.
Sic vulgo: fulano trae conſigo ſombra de muer
te. Matthæi 5. Ammen quippe dico vobis: He
bræorum affirmatio de qua nos in commenta
riis fuſius. Verum huius loci ſenſus eſt: Ve-
ritatem dico, ſiue quod res habet: Rurſus ibi-
dem: Donec tranſeat cælum,& terra,pro: nun
quam: Item ibidem: Vnum iota aut vnus apex *Matth. 5.*
non præteribit: pro, nec minimum deerit, quin *22.*
impleatur. Nam iod Hebræis minima lite-
ra,apex punctus eſt,ſicut & Græcis. Ibidem:
Qui iraſcitur fratri ſuo: fratrem pro quouis
homine poſuit,more Hebræorum: racà, vox
eſt Chaldaica pro homine nequam, & nullius
frugis: quanquam, & indignantis interiectio
nem eſſe alii dicunt,de qua re latius in cõmen-
tariis diximus.

Amplius Matthæi capite ſexto dicitur: Cũ *Matt. 6. 2.*

facis eleemoſynam, noli tuba canere ſicut hypocritæ faciunt in Synagogis. Duplex Hebraiſmus: prior, tuba canere, eſt quaſi per præconem publicare, quod præcones ſoleant buccina concrepare, priuſquam rem voce euulgent: poſterior, in Synagogis dixit pro conuenticulis, ſeu populi congregationibus in foro, & in vicis. Ibidem: Mammona, vox Chaldæa ſignificat opes, & diuitias. Matthæi ſeptimo. In nomine tuo prophetauimus, & Demonia eiecimus: nomen pro facultate, & virtute, quaſi diceret: facultate à te accepta euangelizauimus, & tua virtute miracula edidimus.

Matth. 6. 24.
Matth. 7. 22.

Matthæi nono. Per Hebraiſmum dixit: filij ſponſi, pro hominibus qui ſponſalibus, aut nuptiis interſunt, hi ſolent filii thalami nuptialis appellari. Sic filius mortis, ideſt, dignus morte: filius orientis, ideſt, orientalis, filius exercitus, ideſt, miles. Sic Lucæ decimo. Filius pacis, ideſt, pacificus. Matthæi decimo. Quod in aure auditis, prædicate ſuper tecta: Hebræis, loqui in aure, eſt ſecreto ad vnum audientem loqui. Sic Exod. 10. Super tecta verò, publicè coram omnibus, quaſi è locis editis, vt a pluribus audiatur. Ibidem. Qui non accipit crucem, & ſequitur me: ideſt, qui non fert æquo animo afflictiones propter me, non eſt me dignus. Matth. 10. Qui inuenit animam ſuam, perdet illam: & qui perdiderit, inueniet. Hebræi inuenire animam dicunt, pro: amare vitam. Ioan. 12. Qui amat animam ſuam, peret

Matth. 9. 15.
Matth. 10. 27.
Mat. 10. 39.
Mat. 11. 25.

deſ eam, & qui odit eam in hoc mundo in vitam æternam cuſtodit eam. Ad eundem modũ Matth.11. dicitur mitis, & humilis corde Chriſtus, ideſt, animo miti, ſuaui, minime elato. Mat.11.2
Matth. 12. Miſericordiam volo, & non ſacrificium Hebraico more, pro: ante pono illam ſacrificiis, & præfero, tanquam magis gratum ſacrificium, nondum enim eo tempore abhorebat legis veteris ſacrificia, ſed eis prætulit miſericordiam, quaſi animi gratiſſimam hoſtiam. Mat.12.29
Ibidem. Quomodo quis poteſt intrare in domum fortis, & vaſa eius diripere, niſi prius alligauerit eum? Tunc domum illius diripiet, Hebraico more poſuit vaſa, ꝓ inſtrumẽtis bellicis, & domum, pro arce. Rurſus capit. 13. Regnum cælorum, pro regno cæleſti, quia carent Hebræi adiectitiuis nominibus, & ſubſtantiuis in gignendi caſu vtuntur pro eis. Porrò regnum cæleſte dixit illud, cui rex cæleſtis præficitur: vnde, & eccleſia militans ſub Chriſto, & triumphans cum eo, apprime dicitur regnum cęlorum. Mat.13.11
Ibidem, ideo: Omnis ſcriba doctus, Hebraico more conciſus ſermo, colon conſtituendum eſt, poſt verbum, ideo: non enim ſubſequentium rationem reddit, ſed præcedentium: quaſi dicat: ideo, ſupple dixit vobis hæc, & interrogaui, an intellexeritis? ſeu: hæc dixerim, quod deceat ſcribas doctos regni cæleſtis, ideſt, doctores euangelii, quales vos eſtis futuri noua, & vetera intelligere. Per ſcribam ſignificauit prędicatorẽ, aut doctorem euangelii; per theſaurum, pena- Mat.13.52

rium, per noua, & vetera, legem veterem, & Mat. 13. 55 Euangelicam. Ibidem: fratres Chriſti appellantur Hebræorum more cognati illius, ſcilicet conſobrini virginis, & Ioſephi ex Alpheo Mat. 15. 4. fratre Ioſephi, & Maria Salome ſorore Virginis, lege cap. 2. libri octaui. Matth. 5. Qui male dixerit patri, vel matri, morte moriatur, ideſt, vere morte intereat ita, vt non amplius viuat ea quippe geminatione mors certiſſima ſignificatur. Ibidem. Qui dixerit patri, vel matri, Munus quodcunquè eſt ex me, tibi proderit, & non honorificauit patrem ſuum, aut matrē Ibidem 5. ſuam. Vbi apud Marcum relicta eſt vox corbam, ideſt, munus tanquam initium traditionis phariſaicæ: locus eſt in extricabilis, niſi linguarum cognitione iuueris, aut ab expoſitoribus in eis peritis interpretationem petas: Senſus eſt. Deus præcipit Exo. 20. honorare parētes, ac ſubinde neceſſaria ſubſidia illis impendere: vos autem ob nimiam auaritiam veſtrā, ſub ſpecie oblationis in templo retrahitis filios ab opitulatione parentum, vt vobis offerant, quæ in parentum neceſſitatem erant erogaturi, ac docetis filios, vt parentibus opē poſtulantibus reſpondeant: Dono, quod a me profecturum eſt in templum, iuuaberis, ideſt, quidquid doni in templum dicaturus ſum, in tuum vertetur commodum. Et ſequitur: ob hanc cauſam filius non honorificabit patrem Mat. 6. 14. ſuum, & fit irritum Dei mandatum de alendis parentibus. Exod. 21. Leuit. 20. prouer. 20. itaquè taxat oblationes, quæ imprudenter fiebant

Digitized by Google

bant contra præceptum Dei de parentibus alendis. Matth. 16. Quem dicunt homines eſſe filium hominis? ideſt, quem ſolum hominem putant. Vel melius: quem vulgarem, & plebeium, parumque nobilem reputant? lege. capit. 10. huius libri ſub ſeptima vtilitate linguarum. Ibidem: Bar, Iona, ideſt filius Ioãnis, ponitur nomen patris; vice agnominis, quo carent Hebræi. Ibidem. Non guſtabunt mortem pro, non morientur, Hebræi dicunt; ſũpta methaphora ab eis, qui venenum epotant, vt Socrates cicutam, tunc enim guſtu mortẽ ſummunt. Matthæ. 18. Si peccauerit inte frater tuus, ideſt, coram te, ſeu te præſente, & vidente, aliquod ſcelus admiſſerit in iniuriam Dei, & ſic te offenderit. Ibidem: ſi te audierit ideſt, ſi obedierit: ſicut illud Domini: Quoniam audiſti vocem meam, ideſt, quoniam obediſti mihi. Matth. 19. duo in carne vna Hebraico more, quaſi vnus homo cenſebuntur: Nã ſequitur: Itaquè iam non ſunt duo, ſed vna caro. Sic illud Geneſis 2. caro de carne mea ideſt, mihi coniunctiſſima, vt vna caro ſunt vir, & vxor. Matthæ. 21. Hoſan--na filio Dauid: vox poſt reditum a captiuitate vulgo corrupta pro Hoſiah--na, ideſt, ſaluum fac obſecro, conſtruuntur cum datiuo, ac ſi dicat; fer opem filio Dauidis, regnum patris ineunti, & inſtauranti, fer opem de excelſis. Verſiculus eſt ex Pſal. 117. Matthæ. 22. Diliges dominum, & diliges proximum. diliges, pro dilige, futurũ pro imperatiuo; & proximum, pro quouis homine.

Ibidem 17.

Ibidem 21.

Mat. 18. 15

Ibidem.

Mat. 19. 5.

Math. 21. 9.

Mat. 22. 37.

Matt. 23. 2 mine. Matth. 23. ſuper cathedram Moiſi ſederunt ſcribæ: ſcribas vocat Sacerdotes, legis peritiſſimos, quibus commiſſa erat cura enarrandi libros ſacros: hi enim in cathedris conſidentes legebant, & interpretabantur eos. Matth. 24. Matthæ. 24. Abominationem deſolationis dixit, pro: abominandam deſolationem ſtantem in loco ſancto, ſcilicet, illam templi, & ſacrorum, & ciuitatis ſanctæ, quæ facta eſt a Veſpaſiano, & prædicta a Daniele, cum ingreſſæ Ibidem. 22. fuerunt gentes ſanctuarium, de quibus præceptum erat: ne illuc ingrederentur, vt vaticinatum fuerat a Hieremia in Threnis. Ibibem. Niſi breuiati fuiſſent dies illi, non fieret ſalua omnis caro, ideſt: Si tribulatio illa diu duraret, ne vnus quidem è Iudæorum natione, qui Hieroſolimis collecti erant, ſuper- Matth. 25. 12. ſtes eſſet. Matthæ. 25. Neſcio vos: aut non noui vos, ideſt, non eſtis mihi gratæ. contra verò de iuſtis dicitur illud Pauli: Nouit dominus qui ſunt ſui. Et pſal. 1. Nouit dominus viam Matt. 28. 1 iuſtorum, pro: grati ſunt illi. Matth. 28. prima Sabbati, pro prima die hebdomadæ, nam Sabbatum pro hebdomada etiam vſurpant Hebræi. Seu quod poſt ſeptimum diem, & vltimum hebdomadę præcedentis, hic eſſet dies primus, quaſi diceret, poſtridie feſti: lege de hac re cap. 1. lib. 7. harum inſtitutionum.

EX MARCO.

§ Marci. 1. Homo in ſpiritu immundo: pro, habens

bens ſpiritum immundum. Marci. 3. animam perdere, an ſaluam facere, pro, vitam. aut hominem in vita ſeruare, an perdere. Et Capit. 4. Dicebat illis in doctrina ſua, pro docendo dicebat illis, vel iuxta ſuum docendi genus concionabatur ad eos. Ibidem. Hi ſunt qui circa viam, vbi ſeminatur verbum: pro ſemina iactata ſecus viam, allegorice ſunt hi, quibus ſeminatur verbum. Et cum audierint confeſtim venit ſathanas, & aufert verbum de cordibus eorum. Sic & hi, qui ſuper petroſa, pro ſemina quæ ceciderunt ſuper petroſa, ſunt hi, qui cum audierint, cum gaudio ſuſcipiunt verbum, ſed non habentes radicem orta tribulatione ſcandalizantur. Si qui in ſpinis, pro ſemina, quæ ſeminatur inter ſpinas hi ſũt, qui verbum audiunt, ſed ærumnæ, ideſt, curę, & ſollicitudines huius ſæculi, & deceptio diuitiarum, ideſt, diuitiæ deceptrices, & circa reliqua concupiſcentiæ, ideſt, cæterarum rerũ cupiditates ſuffocant verbum. Cap. 6. Non poterat ibi virtutem vllam facere: pro non ferebat animus eius, aut nolebat ob infidelitatẽ eorũ ibi multa miracula operari. Non quidem deficiebat poteſtas, & virtus faciendi, ſed fides, quam dominus exigebat in eis, quorum gratia facienda erant. Alioqui quomodo ſubnectitur, niſi paucos infirmos curauit. Ibidem: Cum iam hora multa fieret, more Hebræorum locutus, pro, cum iam multum diei præteriiſſet. Capit. 7. Ephpheta, imperatiuus eſt Chaldaicus, ideſt, apertus eſto, hoc eſt, aper-

Hebraica phraſi.
Marci explanantur.
Marci 1. 25
Marci. 3. 4
Marci. 4. 2
Ibidem. 15
Marci. 6. 2
Ibidem 35.
Marc. 7. 33

tas,& audientes habeto aures. Nam per inter pretationem additur: quod eſt, adaperire.
Marc.8.12 Cap.8. Amen dico vobis, ſi dabitur generationi iſti ſignum: Hebraice,pro,non dabitur: ſic pſal.94. Iuraui in ira mea,ſi introibunt in requiem meam. Matthæus quippe Cap.16. referens hæc verba,ait Chriſtum dixiſſe, ſignum non dabitur ei. Sic pſal. 88. ſi Dauid mentiar, ſemen eius in æternum manebit,ideſt non mẽtiar illi,ſed ſtabo promiſſis. Porrò generationi dixit,pro huic hominum generi.cap 9.Bonum eſt tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentem mitti in Gehennam: vbi vermis eorum non moritur.Hebraiſmus, ideſt,bonum pro,melius: carent enim Hebræi
Mat.9.34. comparatiuis. Sic pſal. Bonum ſperare in Domino,quam in homine,ideſt,melius. Deinde
Pſ.117.8. Gehenna, vallis Ennon, vbi per ignem filios trasferebant in honorem Idoli Meloch: inde pro inferno, vbi eſt ignis inextinguibilis. Et vermis,ideſt, pœna, & cruciatus non ceſſat, ſumpta metaphora a lignis tinea, & vermibus corroſis,quod præſenſerunt. Ethnici menda
Mar.9.49. cium fabularum inuolucris: nempe Titij, cuius cor ſemper à vulture dilaceratur.Ibidem:
Mar. 11. 10. Omnis enim igne ſalietur,& omnis victima ſale ſalietur,pro; Omnis homo ſalietur igne tribulationis,& prudentiæ, vt Deo ſit gratus: Et pro, ſicut omnis victima in lege cum ſale erat offerenda,alioqui non erat Deo grata. cap.11: BENEDICTVM quod venit regnum patris noſtri Dauid: ideſt,fælix, & fauſtum regnum
illud

illud Dauidi promiſſum, quod inſtauratur, & innouatur in filio ſuo Ieſu Chriſto. Sicut in pſal. dicitur: De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam. Quod non ſolum de Salomone, ſed de Meſſia intelligitur. Et rurſus ibidē: Si cuſtodierint filii tui teſtamentum meum, filii eorum vſque in ſæculum ſedebunt ſuper ſedem tuam. Sic angelus: Dabit illi Dominus ſedem Dauid patris eius, & regnabit. capit. 15. Erunt dies illi tribulationis tales: pro, in illis diebus erit tribulatio talis], qualis non fuit à primordio rerum conditarum, vſque ad finem earum. capit. 14. Tranſiret ab eo hora, & transfer calicem: orabat, vt liberaretur a ſupplitio, quod paulo poſt erat ſubiturus, & ab acerba morte ſibi imminenti. Ibidem: Dormite iam, requieſcite: imperatiui, more Hebræorum pro futuris, quaſi diceret: Dormietis poſthac, & requieſcetis: nunc vero ſufficit. Similis locutio apud Ioannem: Soluite templum hoc: ideſt, ſoluetis, & poſt triduum reædificabo. Aliter vulgaris eſt phraſis, lege ibi annotationem noſtram. capit. 16. Vna Sabbathorū, pro prima die hebdomadæ, Hebræi namque vnum dicunt, pro primo, ſicut Gen. 1. Factum eſt veſpere, & mane dies vnus, ideſt, primus.

Pſ. 131. 11.

Luc. 1. 32.

Mar. 13. 18

Marc 14. 35.

Marc. 16. 2

EX LVCA.

1 Capit. 1. de vice Abia, id eſt, qui fungebatur officio Sacerdotis in ordine familiæ poſterorum Abiæ, videlicet, in ſua hebdomada, vt

Hebraica phraſes loca explantur.

Digitized by Google

Luc.1.5 ſorte olim obtigit illi. 1. Paralippom. 24. Ibidem: Sicera, vox Hebraica ſignificatione, at formatione, & fine Chaldea, ſignificat quidquid epotum inebriat, quod Ioannes non potauit. Ibidem: Benedicta tu in mulieribus, ideſt, fœliciſſima mulierum, quæ donis es nobilitata præ cæteris. Ibidē, inueniſti gratiam: pro: Deo gratiſſima es, & accepta. Sic. 1. Regum 16. Si inueni gratiam in oculis tuis: pro, ſi tibi gratus ſum.

Ibidem. Regnabit in domo Iacob in æternum, ideſt, ſuper domum, & familiam Iacob, videlicet, ſuper populum fidelem, vſque ad conſummationem ſæculi in Eccleſia militanti: poſt, in triumphanti in æternum, & vltra.

Luc.2.19. Ibidem. Magnificauit Dominus miſericordiam cum illa, ideſt, vſus eſt ſingulari miſericordia erga eam.

Ibidem: Poſuerunt omnes in corde ſuo: pro cogitauerunt apud ſe, Cap. 2. Maria conſeruabat omnia verba hæc conferens in corde ſuo, ideſt: hæc omnia memoriæ mandabat, conferens apud ſe alia cum alijs. Ibidem Maſculinum aperiens vuluam, ſanctum domino vocabitur, ideſt, primogenitū domino dedicabitur, & conſecrabitur. Cap. 3. Poteſt Deus de lapidi-

Luc.3.8 bus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ, ideſt, vobis funditus ad vnum deletis, inſtaurare poſteritatē Abrahamo. Ibidem: Baptizabit vos in Spiritu ſancto, & igni, ideſt: purgauit vos p Spiritū ſanctū venturū in linguis igneis, vel intus inflā-

mantem,

mantē,quaſi ignis, vel qui ignis eſt: Deus nāq; noſter ignis cōſummens, vt ait propheta. c.4. in poteſtate erat ſermo eius, ideſt: magna autoritate verba ad eos faciebat. Ibidem. Non ſinebat ea loqui, quia ſciebant ipſum eſſe Chriſtum, ideſt, quia dicebant, quod ſciebant, ipſum eſſe Chriſtum, niſi ſcire dicebantur, quia vehementi quadam ſuſpicione id ſuſpicabantur, & deuulgabant, ac ſi ſcirent, liquido quippe non cognouerunt, donec ipſe deſcendit ad inferos ſpoliaturus eos. cap. 5. ſtagnum Geneſareth: vox Chaldea: Hebraice dicitur: mare Cinereth. cap. 6. in Sabbatho ſecundo primo, ideſt: in die ſeptimo à paſchate, qui adeo erat venerabilis, vt primus, Exod. 13. cap. 7. Iuſtificauerunt Deum, ideſt, ingenue faſſi ſunt, Deum eſſe iuſtum, approbantes diuinum conſilium. cap. 14. Exi in vias, & ſepes, & compelle intrare: ideſt, in loca ſepibus cincta, hoc eſt, in pagos, & domos ruſticas. cap. 16. A tempore Ioannis regnum Dei euangelizatur, & omnis in illud vim facit, proquiuis ad illud auidiſſime rapitur, & omni vi, & conatu ſuo tendit in illud. cap. 22. Non manducabo paſcha, donec impleatur in regno Dei, ideſt: iam non amplius manducabo paſcha ante mortem meam, & reſurrectionem, per quam accepturus ſum regnum à Deo: Poſt vero tanquam abolitum non er. manducaturus impleta iam figura: niſi an. gogice in beatitudine: iuxta illud: non bi bam de hoc genimine vitis donec illud biban

Luc. 4. 23

Luc. 6. 1. 6.
Exod. 12. 10
Leuit. 23. 7
Luc. 7. 29.

Luc. 14. 23

Luc. 16. 16.

Luc. 22. 16.

nouum

nouum in regno patris mei. cap.23. Neque tu times Deum qui in eadem damnatione eſt id-eſt: Cum ſis ſimili genere ſupplicii damnatus, oſtendis tamen, te Deum non timere, cum ſupplicii ſocio detrahis? cap.24. Vna ſabbathi, pro prima die hebdomadæ; vel primo die, qui poſt feſtum ſequebatur. Ibidem: Coram Deo, & omni populo, ideſt approbante Deo tam mira illius opera, & etiam populo: vel teſte Deo, & omni populo.

Luc. 24.1.

Hebraicæ phraſes Ioānis explanātur.

Ioan.1.13.

EX IOANNE.

2 Cap. 1. Qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt, pro: non ex commertio ſeminum, tam muliebris, quam virilis: vbi carnem pro mulier poſuit. Ac ſi diceret: qui non carnaliter ex hominibus, ſed ſpiritualiter ex Deo naſcuntur. Ibidem: verbum caro factum eſt, ideſt, homo, caro pro homine per ſinedochen. Sic illud ad te omnis caro veniet. Et illud: non fieret ſalua omnis caro. Ibidem Chepas: vox Chaldæa eſt, quæ rupem ſignificat. cap. 2. Soluite templum hoc: more Hebræorum, imperatiuum pro futuro, ſoluetis templum hoc corporis mei, ideſt: Separabitis hoc corpus ab anima, & tunc poſt tres dies reſtituam ego illud vitæ. Alioqui quomodo poſſet interfectionē ſuam imperare? cap.3. Nemo aſcendit in cælum, niſi qui deſcendit de cælo, ideſt: Nemo nouit res cæleſtes præter me. Itaque aſcende-

Ioan.2.19.

Ioan.3.13.

re

ſe in cælum eſt per intellectum capere, & optime noſſe res diuinas. Ad eandem phraſim ptinet, & illud: Deſcendant in infernum viuentes, ideſt, conſideratione intelligant, quæ illic geruntur. cap. 5. Beth. Saida, ſeu Bet. Zeda. ſignificat effuſionis domum, videlicet, lacum in quem refundebatur aqua pluuialis, piſcinam appellabant per cathacreſim, quod nullos haberet piſces. Ibidem: Iam multum tempus haberet: ſicut paulo ante: Triginta octo annos habens in infirmitate: pro, iam multum tempus morbo detinebatur. Ibidem: Procedent qui bona fecerunt in reſurrectionem vitæ, qui vero mala in reſurrectionem iudicij, pro: alij excitabuntur, vt viuant, alii vt damnati pereant. cap. 17. Non aſcendam ad diem feſtum, pro: nondum aſcendo, ſeu aſcenſurus ſum, alioqui feſto mediante aſcendit. cap. 8. Amen, amen: pro, quam veriſſime, hebræi enim ſuperlatiuum faciunt tàm in aduerbiis, quam in nominibus, eiuſdem vocis geminatione. cap. 9. Dixerunt Phariſæi: Da gloriam Deo: ſub intelligendum potius quam Chriſto. Tribue hoc beneficium deo potius quam huic omini, quem certo ſcimus non poſſe miracula edere, quod peccator ſit. Similis phraſis Ioſue 7. Da gloriam Deo Iſrael, & confitere, id eſt tribue ali hoc factum, quo ſignauit te ſuffuratum fuiſſe quid de anathemate. cap. 19. Gabbattha, vox eſt origine Hebraica, tamen Chaldææ inflexionis, vt erat lingua vulgo corrupta illis temporibus, ſignificat locum editum, & altũ. c. 20.

Ioan. 5. 2.

Ioan. 7. 8.

Ioan. 8. 51.

Ioan. 9. 24.

Ioã. 19. 13.

Ioan. 21. 1.

Vna

Vna ſabbathi: pro prima die hebdomadæ, vel poſtridie feſti. ibidem: Pax vobis, Hebræorum

Ioan.21.15 formula imprecãdi omnia fauſta, & proſpera, quæ perficitur, ſi addideris à Deo. Vnde Paulus in omnibus Epiſtolis dempta ad hebræos exorditur ſic. Gratia, & pax a Deo. cap. 21. *Simon Ioannis* alibi, bar, iona: ſed per cõtractionem, pro Bar, Ioãna: nam ea ætate vulgo chaldaica lingua vtebantur, q̃ erat hebraica ſemi corrupta. Ibidẽ clarificaturus eſſet Deum, pro glorificaturus ꝑ mortis martyrũ, quo teſtificatur gloriam Chriſti filii Dei, pro cuius vera fide occumberet. Hæc exemplorum vice ſufficiant ad vulgatam editionem noſtram illuſtrandam ex Hebræorum phraſibus.

Caput 12. de editione Græca ſeptuaginta interpretum, tempore, & authoritate eiuſdem.

Origo editionis ſeptuaginta. 1 POſt Alexandri Macedonis mortem, cũ duces exercitus illius, imperium, quod occupauerat, ampliſſimum inter ſe diuiſiſſent, Antiocho ægyptus obtigit, & deinde Ptolomæo primo, Lagi filio, cui alter Ptolomæus Philadelphus ſucceſſit. Hic cum eſſet ingenio clarus, literarum ſtudioſus, & propenſus ad philoſophiam, audiſſetq; Iudæorum legem eſſe vetuſtiſſimam, ac pariter veriſſimam, quæ de Deo, & optimo reipublicæ ſtatu ceteris melius philoſopharetur, ab Eleazaro Iudæorum põtifice petiit ſacras ſcripturas ſibi dari, ad ditãdã bibliothecam, quam libris vndiq; conquiſitis

Digitized by Google

ſitis ornatiſſimam extruxerat. Eas ergo illi põtifex miſſit cum ſeptuaginta duobus hominibus, è ſingulis tribubus ſenis, linguarum hebraicæ, chaldaicæ, & grçcæ doctiſſimis, qui hebræorum diuina volumina apprime poſſent græce transferre. Quod (vt refertur) effecerũt mirabili, ac plane diuino conſenſu: quinimmo & Spiritus ſancti afflatu, ad nos iam deſtinantis ſcripturarum veritatem. Nam cum eorum fidem rex explorare vellet, ne ſimul transferẽtes ſibi illudere poſſent, ác alia conſulto tradere, quam ſacra volumina haberent, ſeparari eos iubet in Pharo, ac in diuerſis manſionibus cellularum conſtitui, ibiq; ſeorſum interpretari. Huius ſententiæ ſunt, ex noſtris, Iuſtinus martyr in Apologetico, Ariſtæas, Theodoret⁹, & Chriſoſtomus contra Iudæos, Origines, Baſilius, Euſebius in hiſtoria, & vterq; Gregorius, Beda, Eugubinus, & Mirandulanus princeps. ex Iudæis vero, Philo atque Ioſephus. Quæ tametſi Hieronymo in prologo ꝓſertim paralypomenon ad Chomatriũ non arideãt. Auguſtinus vero lib. 18. de ciuitate Dei ca. 42. & 43. vbi, & Hieronymi ſententiã refert, rem probat, & ait: in nullo verbo, qđ idem ſignificaret, & tantundẽ valeret, nec in eorum ordine, vel minimũ alterũ ab altero diſcrepauiſſe, ſed tanq̃ ſi vnus eſſet interpres vnũ, & idem, quia vnus erat in eis, & idem ſpiritus, tranſtuliſſe. *Septuaginta interpretes.*

2 Nõ quidem verterunt omnia hebræorum volumina, ſed dumtaxat quinq; libros legis, vt Ariſtæas ait, & poſt eũ Ioſephus in ꝓfatione ad *Quæ verterint ſeptuaginta.*

Digitized by Google

ad libros de Iudæorum antiquitatibus, & Hieronymus comment. in cap. 5. Ezechielis. Plures tamen ex prædictis ſanctiſſimis patribus prophetarum quoquè volumina tranſtuliſſe dicunt. Nam Chriſoſtomus ibidem aſſerit, Ptolomæum Philadelphum ſanctas ſcripturas à ſeptuaginta conuerſas inſano Serapidis repoſuiſſe, & ad ſua vſquè tempora libros prophetarum ibidem translatos haberi. Quinimmo id ipſum ſæpe confirmat Hieronymus, tũ in præfatione paralypomenõ, tum in Iob priore. Multa verò, quæ ad diuinarum perſonarũ diſtinctionem, incarnationis verbi Dei miſterium ſpectat, vt Hieronymus ait ne ethnico regi adorandi plures Deos occaſionem darẽt, ſubticuerunt. Hanc ſeptuaginta interpretum editionem appellitant ſub maiore numero, minore, ſcilicet, duorum comprehenſo: cuius tãtam eſſe authoritatem, Auguſtinus ait ibidem cap. 43. vt tametſi non vnus apparuiſſet in eis ſpiritus ſine dubitatione diuinus, ſed inter ſe verba interpretationis ſuæ ſeptuaginta duo in lege doctiſſimi, & vtraquè lingua peritiſſimi more hominum contuliſſent, vt quod placuiſſet omnibus hoc maneret, nullus tamen eis vnus interpres debeat anteponi. Præſertim q̃d cum trecentis, & pluribus annis ante Domini aduentum tranſtulerint, nulla poteſt in eis argui adulationis nota, dum noſtræ fidei miſteriis fauent: De hinc magnæ authoritatis viros fuiſſe apparet, cum à tanto pontifice ad id opus electi, & ad magnum regem deſtinati

fuerint,

fuerint. Quare Spiritum ſanctum per eos, ſicut per ora prophetarum, locutum fuiſſe, nō dubitat tantus Eccleſiæ doctor. Vnde ſi ab hebrçorum codicibus interim diſcrepare videantur, id non ſine diuino numine factum, inquit, credendum eſt: Hæc Auguſtinus.

3 Poſt editionem vero ſeptuaginta interpretum, annis quingentis, videlicet, centeſimo vigeſimo anno poſt Chriſtum natum, tempore Adriani Imperatoris, ſecunda editio in hunc modum exiit. Aquila quidam Sinopæus è Pōto, cum eſſet Iudæus, ad Chriſti fidem conuerſus eſt. Sed quaſi canis ad vomitum, iterum in iudaiſmum lapſus, doloſo, & peruerſo animo omnia veteris teſtamenti volumina in ſuæ gentis defenſionem, de Hebræo in Græcum ſermonem tranſtulit. Veruntamen non eſt acceptus, cum propter perfidiam, & ſiniſtram mentem: tum etiam quoniam velut ſcrupuloſior, verborum portenta excogitauit, vt herbificare, motabilitare, & id genus plura, quæ à Hieronymo de optimo genere interpretandi irridentur. Quare tametſi Græci eiuſmodi verborum compoſitionibus gaudeant, Aquilam non receperunt, quia nimium eaſdem affectauit. Sic Euſebius, Origenes, Thodoretus, Hieronymus, & Eugubinus. *Aquila interpres.*

4 Tertia editio à Theodotione facta eſt, poſt annos quinquaginta tres ſub Commodo. Is namque, cum prius eſſet ex hæreſi Martiani Pontici, in euerſionem ſuæ ſectæ, veteris inſtrumenti volumina Græcè reddidit. Qui li- *Theodotion interpres.*

Digitized by Google

cet pluris habitus, quàm Aquila (cuius etiam verſionis Hieronymus vbiq; ſtudioſus fuit) nunquam tamen ab Eccleſia publicè receptus eſt, & quia neophitus, & quia codices Marcioniſtarum, è quibus tranſtulit, in multis deprauati erant, Hæc quoquè Theodoretus cum reliquis.

Symmachus interpres. 5 Quarta editio fuit Symmachi: Is cum eſſet Samarites circunciſus, Chriſtianus effectus eſt: ſed cum magiſtratuum, honorumquè cupiditate teneretur, nec ad illos aſcitus fuiſſet, refugit ad Iudæos, iteratoquè circunciditur. In Iudæorum autem gratiam, & Samaritanorum euerſionem, vetus teſtamentum Græce tranſtulit poſt annos triginta ſub Seuero. Sed nequè receptus eſt a noſtris, quia bis circunciſus, nunquam Chriſtianus, quaſi per æmulationem potius, quam propter veritatem tranſtulerit. Sic etiam Theodoretus, & prædicti.

5. & 6. editiones. 6 Poſt annos ferè octo Hieroſolymis repertæ ſunt duæ editiones abſquè nominibus interpretum, quæ proinde quinta, & ſexta editiones nuncupantur: ſed & ſi vulgatæ non ſunt, tamen receptæ, quia ſine authoribus, quaſi apocryphæ habitæ ſunt.

Origenis Hexapla. Deinceps poſt annos decem, & octo, tempore Alexandri Seueri, Origenes ſex has translationes in vnum volumen coniecit, & hexapla nuncupauit. Primo loco repoſuit ſeptuaginta in lege tantum, & prophetis, addẽs, quæ illis deerant in eiſdem libris legis, & Prophetarum, ex Theodotionis editione, quæ aſteri-

Digitized by Google

ſco notauit,& redundantia iugulauit obelis. Quam editionem in Paleſtina Euſebius,& pã-philus vulgauerunt,vt Hieronymus ait in prę fatione ad libros Paralypomenon. Sed hæc quæ intacta ferè manebat, vt a Septuaginta edita, cum Origenis correctione, ſignis tamen notata,temporum iniuria prorſus ammiſſa eſt hexapòlis,& altera Heſichij emendatione,qua vtebantur Aegyptij, vt ibidem aſſerit Hieronymus.

Heſychius.

7 Solum remãſit Luciani martyris Syri Samoſatenſis opus in editionem Septuaginta, quo Græcia,teſte ibidem Hieronymo,vſa fuit. Ille quippe quæ,vel conſulto illi omiſſerant,vel ſcriptorum vitio deprauata fuerãt,in lege, & prophetis,ex Hebræis reſtituit,& vno decurſu,ſine aſteriſcis,& òbelis, continentur fluere fecit, addens aliorum Hebraicorum voluminum interpretationem, quæ Septuaginta intacta reliquerunt:ita vt Luciani editio,& Septuaginta,quodammodo eadem,quodammodo diuerſa ſit. Sed à pleriſque Septuaginta nuncupatur. Nam tametſi in ea tantum operis præſtiterit Lucianus,priorum authorum nomẽ obtinuit, vt riuuli quantumuis initio paruuli ad mare vſque primum nomen reſeruare ſolent: quamquam abundantiorem aquarum copia ab aliis receperint, maioraque flumina biberint. Hanc ſæpius deprauatam fuiſſe ob inueteratam conſuetudinẽ legendi originarios codices Septuaginta inemendatos, conqueritur Hieronym. pluribus in locis, tum in præfatione euãgelio-

Lucianus interpres reſtituit Septuaginta.

rum, tum præſertim in ea, quæ eſt ad Sumniã, & Fratellam, epiſtola. Igitur iſtam Luciani editionem, ſeu potius Septuaginta, ab eo reſtitutam, & integram, nunc Græcam editionem appellamus, quia eam ſolã habemus, quam Græci omnes ſanctiſſimi, atque doctiſſimi patres olim in ſuis operibus interpretati, ac ſecuti ſunt. Quæ tametſi ob nimiam vetuſtatem pluribus in locis olim interciſa fuerit: iam nunc tamen ope, & diligentia Leonis X. & Ximenis Cardinalis, & Philippi regis catholici, ex eorundẽ patrum cõmentariis redintegrata circumfertur tã Græca, q̃ latinè reddita: cæteris amiſſis Græcorũ editionibus, quæ prorſus perierunt.

Latina editio Septuaginta interpretum, per Hierony.

8 Hanc tranſtulit Hierony. primum ex Septuaginta, correctam per Origenem cum eiſdem obelis, & aſteriſcis latinè appoſitis, cuius meminit ipſe, & Auguſt. in epiſt. adinuicem miſſis, ſed non in omnibus ſanctæ ſcripturæ libris. Deinde ad imitationem Luciani, ex eodẽ tranſtulit omnes ſacros libros, abſque ſignorum notulis, continenti orationis decurſu, quæ editio licet maiore ex parte periit, certè in pluribus ſacris codicibus manſit, vt in libris quinque legis Ioſue, Iudicibus, Iob, & Prophetis: quòd apparet ex ipſius Hieron. commen. in eoſdem. verſio quoque pſalmorum, quàm habemus in editione vulgata latina, ex hoc Hierony. opere remanſit integra, vt paulo poſt dicturi ſumus, nam cæteri libri ex Hebræo verſi ſunt. Hæc de veteris teſtamenti Græcis editionibus dicta ſint. Si quis plura deſiderat, legat prædictos patres,

præſer-

præſertim ipſum Hieron. & Auguſt. locis adductis, & Euſtechium Eugubinũ in opere, quod inſcripſit: an editio vulgata ſit Hieronymi.

Cap. 13. de editione Græca noui teſtamenti, Græciſmis, & idiomatibus eiuſdem in quatuor Euangeliſtis.

1 NOui teſtamenti ſermo Grecus ab Euangeliſtis, & Apoſtolis conſcriptus (euangelium Matth. & ad Hebræos epiſtolam excipio, de quibus plurium opinio eſt Hebraicè primum fuiſſe conſcriptam) ſuas ſeruat proprietates, & idiomata, quæ Græciſmos appellamus; quos ſine linguæ Græcæ aliqua notitia facile intelligere nequibimus. Nec rurſus velim exiſtimes, me damnare verſionem interpretis, abſit: ſed apoſtolorum Græcas phraſes, quas ad verbum pari fide, & religione vetus interpres tranſtulit, ad eius laudem, & defenſionem explanamus: ne quid deſit Græcam linguam, aut Hebraicam ignorantibus, quominus vulgatam editione intelligant. Eandem quippe ſententia, alia, & alia phraſi, aliis, & aliis verbis reddi poteſt. Eodem igitur ordine ad Græciſmos retexendos euangeliſtas iterum percurramus.

Græciſmi explanatur ad intellectum vulgata editionis.

EX MATTHAEO.

2 Apud Matth. c. 1. ex phraſi Græcanica dicitur: Ioſiam genuiſſe Iechoniam in tranſmigratione Babylonis, ſic namque Græcè dictum eſt: ſed pro tranſmigratione Babylonica: ſeu in Babylonem; alioqui amphibologia eſt, Ba-

Græcorum phraſes explanantur in Matth.

Matt. 2.11 bylonios aliò demigraſſe. Ibidem Chriſti generatio ſic erat: pro, Chriſti natiuitate: nam Geneſis præter generationem, natiuitatem quoq; ſignificat græcis. Ibidem: In vtero habere: græcanicè dicitur elegantiſſime pro ferre vterum: ſeu grauidam eſſe: non damnamus verſionē interpretis, ſed græciſmum, quem ad verbum infideliter tranſtulit, interpretamur. Ibidem. Nollet eam traducere, ideſt, promulgare, & in publicum vulgi ſermonem efferre, & fieri in populi fabulam, & exemplum, publicare, ſeu diffamare, & in ius vocare: hæc quippe omnia verbum græcum importat. Sic Apoſto. ad Colo. 2. Expolians principatus, & poteſtates traduxit confidenter. Ibidem: Quod in ea natum eſt, pro: genitum eſt, aut conceptum, ex voce græca, quæ ſignificat, & genitum, & conceptum, & natum: ne intelligas iam in lucem editum. Matthæi ſecundo. A bimatu, & infra, dictum eſt ex phraſi græca, pro: bimulis, & mino-
Matt. 2.16 ribus. Ibidem. Quoniam Nazaræus vocabitur: non reddit cauſam, ſed ex græcorum more abundat, quoniam: ſicut paſſim in euangeli-
Matt. 3.17 ſtis, & ſacris aliis libris.

Matthæi tertio: in quo mihi complacui: ex
Matt. 5.5. praſi græca tantundem eſt, ac ſi diceret: quem vnicè diligo, ſeu quem vehementiſſimo amore proſequor, ſeu in quo recreor, ſeu per quem ſum placatus. Matthæi quinto. Beati qui lugent, quoniam ipſi cōſolabuntur, ex phraſi græca dixit: pro conſolationem accipient. Ibidem: Non veni ſoluere legem, ſed adimplere:

more

more græcorum, pro non veni ad ſoluendā, ſed ad implendam. Ibidem: Iota vnum, aut vnus apex: ex græca editione deſſumpta ſunt hæc elementorum nomina, quò apparet interpretem è codice Hebraico non tranſtuliſſe, ſed è græco: dicturus alioqui: iod, & de apicibus nil appoſiturus, cum nondum ea eſſent in Hebraica lingua. Ibidem: Volenti mutuare à te, pro cupientem mutuum accipere à te. Matthæi ſexto. Orationi Dominicæ in editione græca huiuſmodi coronis additur: Quia tuum eſt regnum, & potentia, & gloria in ſæcula ſæculorum. Sed non recipit in canonem Ecclesia, quia in editione vulgata non habetur. Matthæi ſeptimo: Erat docens ſicut poteſtatem habens: ideſt, authoritatem: nam vox græca ſignificat authoritatem, poteſtatem, & ius faciendi aliquid. Matthæi nono: Blaſphemat: verbum græcum, ideſt, detrahit Deo, & authoritatem minuit, vel ſumit ſibi, quod Deo ſoli tribuendum eſt. Sic parum infra: Telonion, vox greca, pro locus eſt in quo publicani ſedent exigentes tributum, Matth. 10. Simplices ſicut columbæ: græca vox ſignificat expertes iniuriæ, innocentes, & mites. Matthæi 11. Pauperes euangelizantur: græcanicè dixit: pro, pauperibus affertur lætum nuntium, eam quippe ſignificationem, & conſtructionem habet verbum græcum euangelizo, de quo ſupra diximus. Ibidem: Confiteor tibi pater, ideſt, gratias ago, ſeu laudo. Matthæi 13. Ille non habet radicem, qui perſecu-

Matt. 6. 13
Matt. 7. 29
Matth. 9. 3
Matt. 11. 5
Matth. 11. 25

tione propter verbum ſcandalizantur: verbo Græco vſus eſt, ac ſi diceret, offenditur tribulationibus, quominus credat euangelio. Sic ſtatim: Angeli Dei colligent ſcandala, ideſt, eos, qui in virtutis fuerunt obſtaculo, & offendiculo. Matthæi decimo quarto. Virtutes operantur in eo, ideſt, miracula patrantur, & fiunt per illum. Græcum enim ſic quoque verti poteſt: virtutes operatur, ſcilicet, Ioannes. Ibidē: Saltauit filia Herodiadis, ex verbo græco intelligimus, laſciua geſticulatione, vt fit in choreis, ſaltauiſſe: Prodeſt ad mores: nam in præmium impudicæ ſaltationis, tanti prophetæ, honeſtiſſimi, ac ſanctiſſimi viri caput datur. O tempora, ò mores. Ibidem phantaſma: vox græca, ſpectrum, & terriculum nocturnū ſignificat. Rurſus, mergi, pro, vndis marinis inuolui: ob earū tumultū è ventorum vi. Matth. 17. Magiſter veſter non ſoluit didragma: & ſtatim: da ſtaterem ꝓ me, & te: Stater quatuor dragmis valet, quantum, & ſiclus: didragmum duobus dragmis: dragma pluſquam vno argenteo hiſpanico, qđ viritim penſitabant. Matth. 18. Ponere rationē: Græcè dicitur pro conferre, aut ſuſpicere computum. Matthæi 20. Dare animam ſuam pro multis, ita Græcè ad literam: ſed phraſis eſt, pro multitudine, ſeu populo, vt omnes ſignificet. Nam vt Ioannes ait; Mortuus eſt non ſolum pro peccatis noſtris, ſed totius mundi, niſi quoad efficaciam intelligas pro multis: quoad ſufficientiam pro omnibus. Matthæ. 21. In qua poteſtate facis: ideſt, qua authoritate, & quo

Matth. 14. 2. *Matth. 17. 24.* *Matth. 18. 23.* *Matth. 20. 28.*

quo iure. ſic vox græca. Ibidem fodit torcular: pro, effodit locum, ſeu pilam ſubtus terram, in qua muſtum ab agricolis vuarum racemos calcantibus exprimitur: vulgo dicitur, xaraiz: vt non intelligas ligneum inſtrumentum, quod effodi non poteſt. Matthæ. 23. Dilatant philacteria: appellant Græci philacterion: conſeruatorium, videlicet, membranam, in qua deſcripta erant Dei præcepta, quam fronti, & brachio circumponebāt phariſæi ad oſtentationē: vt ſanctiores legis obſeruatores viderentur: quorum hypocriticum ſtudium damnat Dominus. *Matt.24.*

EX MARCO.

3 Marci primo: Erat Ioannes in deſerto baptizans: Atticiſmus eſt: pro, baptizabat, & baptizare verbum eſt græcum à latinis vſurpatum: Dictus eſt autem baptiſmus Ioannis pœnitentiæ: quia diſponebat ad pœnitentiam ſuſcipientes, vt remiſſionem peccatorum per Chriſtum faciendam conſequerentur. Marc. 2. Conuenerunt multi, ita vt non caperent, neque ad ianuam: ſic vulgo. No cabian a la puerta. Codex græcus habet: ita vt non caperent, neque quæ ad ianuam, Scilicet, proſtibula, quæ relinquuntur pro ſtatione ſalutatorum, non capiebant tantam hominum multitudinem, ſic noſtra litera exponenda eſt. Ibidem: Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores Græcis additur, ad pœnitentiā: quaſi interpretatio eſt noſtri tex-

Græcanicæ phraſes in Marco explanantur. Marc. 1.

Marc. 2.

Digitized by Google

Matt. 6. 17 tus. cap. 6. Herodes miſit, tenuit Ioãnem, vnxit: præterita pro acriſtis: miſerat, tenuerat, vinxerat: refertur enim per recordationem, nam iam *Mar. 14. 1.* olim geſtum erat. Cap. 4. Paſcha, & azima. *Ibidem* Alabaſtrum vnguenti, nardi ſpicati pretioſi: Matth. piſtici dixit, id eſt, fidelis, & probati. Nam piſtis, græcis eſt fides, quaſi diceret vas alabaſtrinum vnguenti pretioſi è nardo piſtica, & probata, niſi ſpicati dixerit pro confecto ex ſpica nardi. Ibidem, lagenam a*Mar. 15. 42* quæ, ideſt, aqualem fictilem aqua plenam. Ibidem: Anathematizare, ideſt, deteſtari, deuouere, vel execrari. cap. 15. Paraſceue, quod eſt ante Sabbatum, ideſt, dies præparatorius eorum, quæ neceſſaria erant ad celebrandam Sabbathi feſtiuitatem.

EX LVCA.

Græcanicæ phraſes explanantur in lata. Luc. 1. 4. 4 Cap. 1. Vt cognoſcas verborũ, de quibus eruditus es veritatẽ, ideſt, quã certi ſint hi ſermones, quos viua voce cum cathecumenus eras, edoctus fuiſti. *Ibidem*: Miſſus ſum hæc tibi euãgelizare, ideſt, vt hoc tibi lætum nuntium perferrem. Ibidem: Maria abiit in Montana in ciuitatem Iuda: Non in Bathlehem, quæ per anthonomaſiam ciuitas Iudæ appellabatur, tanquam illius tribus metropolis: ſed propter articulum græcis additũ, in quandã ciuitatẽ Iudæ, in qua habitabat Zacharias in Montana, cuius vſq; hodiernũ diẽ veſtigia manent, quæ tametſi eo tpe

non

non niſi oppidulum ex ruinis erat, tamen ciuitatis antiquæ nomen retinebat. cap. 6. Ipſe benignus eſt ſuper ingratos, & malos: vox Græca ſignificat commodum, humanum, ac facilem ad gratificandum. Ibidem: Nolite iudicare, & non iudicamini: vox Gręca, etiam ſignificat, accuſare: vt dictum quoquè ſit: Neminem accuſetis, niſi ipſi accuſari velitis. cap. 16. Inter nos, & vos chaos magnum firmatum eſt, id-eſt, hiatus magnus, vorago latiſſima, & altiſſima fouea intercedit, vt nequeamus vltro, citroquè commeare. cap. 23. Dies erat paraſceues: ideſt, præparatorius, in quo præparabant neceſſaria ad feſtum, & Sabbathum illuſceſcebat: ideſt, iam aduentabat ingreſſurus ad occaſum ſolis, ac ſi inciperet ad initium lucis, vt Græcis. capit. 24. *Ibant in caſtellum*, ideſt, oppidum: appellant enim Palæſtini oppida, caſtella, quia olim erant muris cincta.

Luc. 6. 35.

Luc. 16. 26.

Luc. 23. 54.

Luc. 24. 13.

EX IOANNE.

¶ Capitè primo dictio: verbum: multotiès repetita, Græcis eſt logos, quod indiſcriminatim ſermonem quoquè ſignificat. Sic Sapiē. 18. Cum quietum ſilentium tenerent omnia, omnipotens] ſermo tuus è regalibus ſedibus proſiliuit. Ita quoquè Matthæ. 21. Interrogabo uos unum ſermonem: pro, unum uerbum, nam Græce eſt eadem uox. c. 2. Architriclinus, prefectus eſt magiſter triclinii,

Græcanica phraſes explanantur in Ioanne.

Ioan. 1. 1.
Sap. 18. 14.

ſiue

ſiue trium lectorum: nam olim in lectis accu-
Mat. 21. 24 bebant, erantque illis vice menſarum noſtra-
Ioan. 2. 9. rum. capit. 4. In ciuitatem Samariæ, quæ dici-
tur Sichar: pro, Sichen: ſic enim in Geneſi le-
Ioan. 4. 5. giſi, ſed tempore Chriſti iam vulgo corruptè
pronunciabatur, præſertim quod Græcis pe-
culiare eſt omnia Hebraica paulo ſecus quàm
Hebræi proferre, & conſcribere. cap. 5. Proba
Ioan. 5. 2. tica piſcina Græce: ſuper Probatica piſcina: lo-
cus erat, in quo pluuiæ colligebantur: probati-
ca à voce Græca, probaton, ideſt, ouis, quaſi
forum ouium, vbi oues ad ſacrificium macta
bantur. Ibidem: Quia filius hominis eſt, noli-
te mirari: ſic enim Græcis eſt colon: latinis ve
rò ſic: Dedit ei iudicium facere, quia filius ho-
minis eſt, vt homo homines, à quibus ſpretus
Ioan. 8. 20. eſt, ſit iudicaturus. cap. 8. In Gazophilatio, vi-
delicet, in atrio maiore, vbi erat arca pecunia-
Ioan. 10. 20. ria, quam primus inſtituerat rex Ioas. cap. 10.
Facta ſunt Encænia, feſtum erat renouationis,
& inſtaurationis altaris per Iudam Macha-
Ioan. 19. 13. bæum, quod contaminatum fuerat ab Antio-
cho. 1. Machabæorum. 4. Inſuper cap. 19. Li-
thoſtrotos, quaſi lapidibus ſtratum, quod ſo-
leant iudicium tribunalia ab humo lapidibus
quadratis altius excitari. Ibidem: Propter pa-
raſceuem Iudæorum, ideſt, quia iam paraſce-
ue, ideſt, dies præparatorius vergebat ad ve-
ſperam inſtante iam Sabbato, quaſi diceret: Ne
Sabbatum præueniret eos, antequam ſepelien
di opus finirent. cap. 21. Græcis: ſic eum volo
Ioã. 21. 22. manere, ideſt, ſic volo eum ſeruare ſuperſtitem
vſque

Digitized by Google

vſque ad meum aduentum: vel non ſequi me eodem genere mortis, & martyrii quo tu, quid ad te.

Capue 14. De vulgata editione Latina, à quo, & quantæ authoritatis ſit, & an ſit in dubijs recurrendum ad eam, & de eiuſdem conſenſione cum Hæbraica, Chaldaica, & Græca veritate.

1 IN primis fidei temporibus cū Romę florere cœpiſſet chriſtiana religio, non fuit inter patres qui integros diuinæ ſcripturæ libros in latinum ſermonem transferret, ſed quodquiſquè vtriuſquè linguæ peritus opus habebat, ex græca ſeptuaginta interpretum editione, quæ in vſu erat, auſus eſt interpretari. Vnde quaſi è centonibus compilatam, non in omnibus, ſed in quibuſdam libris italam quandam editione habebant, non integram, nec vndequaquè perfectam, ſed primæ editioni ſeptuaginta, in qua multa deerant, in pleriſquè reſpondentem. Ita diuus Auguſtinus lib. 18. de ciuit. ex ſeptuaginta interpretatione inquit, in linguam latinam interpretatum eſt, quod eccleſiæ latinæ tenent. Id quoquè teſtatur Hieronymus ſæpiſſime. Ob id non ſolum græci, verum latini patres ante Hieronymi editionē ſeptuaginta latine verſos ſecuti ſunt, vt Arnobius Lactantius, Ciprianus, & alii.

De latinis editionibus.

Itala editione ſeptuaginta.

2 Poſt id vero temporis, diuus Hieronymus trium linguarum peritiſſimus, Origenem imitatus,

Hieronymi editionē ſeptuaginta.

tatus, è græca editione ſeptuaginta aſteriſcis, & obelis præfixis tranſtulit libros aliquot è diuinis literis. Deinde ex eadem integra, & continenti, ut erat a Luciano martyre reſtituta, ac perfecta, latinam quoq; integram fecit editionem, ſine ſignorum notulis perpetuo decurrentem: cuius, & Auguſtinus meminit in epiſtolis ad Hieronymum ſcribens, & Hieronymus etiam reſpondens Auguſtino, & in præfatione ad Iob poſteriore.

Vulgata editio hieronymi approbatur à Damaſo.

Verum cum illa ab hebraica ueritate in multis diſſentiri uideretur, ex hebræorum codicibus iterum uniuerſam ſcripturam ipſe Hieronymus tranſtulit in latinum ſermonem, quā Damaſus Romanus pontifex approbatam eccleſiæ catholicæ legendam tradidit, & euulgauit: unde & uulgatæ editionis latine nomen ſuſcepit. De hac ſic loquitur Aug. lib. 18. de ciuitate Dei: presbyter Hieronymus homo doctiſſimus, & oĩum linguarum trium peritus, ex hebræo in latinum eloquium diuinas tranſtulit ſcripturas. Quæ quidem editio initio non fuit recepta ab oĩbus, reluctantibus nonnullis eccleſiis ob ueterē, & receptā ſeptuaginta interpretū autoritatem, quod ibidem teſtatur Auguſt. De qua re paſſim conqueritur Hieronymus, ꝓſertim in prologis, & ſacrorum librorū prefationibus. Poſt Damaſi uero Romani pōtificis approbationē, omnes latinæ eccleſiæ eā auidiſſimè ſuſceperūt in omnibus ſacris libris præterquam in pſalmis, quos ob inueteratam pſallendi in eccleſiis conſuetudinē non potuerunt,

runt, prout erant memoriæ traditi, ex editione Græca non reſeruari. Hanc ergo uulgatam editionem, quæ ꝑ omnia (præterq̃ in pſalmis) reſpondet Hebræis, nouiſſime ſacroſancta Synodus tridentina approbauit, & ceteris latinis editionibus innumeris, quæ circumferuntur, prætulit, & authenticam haberi decreuit, ita ut nemo deinceps audeat eam quauis occaſione reiicere, aut non admittere: ceteras uero editiones latinas, qualis eſt Pagnini, & aliorum fidelium, in quibus nil erroris admixtum eſt, non damnat, ſed permittit, ut ſint uelut huius interpretationes. Vnde ſi in hebræorum, aut græcorum approbatis condicum editionibus aliter legimus, quam in ea, dummodo non aduerſetur, utrobiq; ſenſus catholicus eſſe poteſt & uterquè ſcripturæ ſanctæ, ita ut nullius ſit reiiciendus: poſſunt enim uerba hebræa, chaldaica, aut græca plures interpretationes ſuſcipere, ut diximus, quarum unam catholicā vulgata habet editio: ceteras quia ſimul transferre non potuit, in eiſdem originibus a uiris doctis, & linguarum peritis conquirendas, & eruendas reliquit.

Concilium Tridentinum

Aliæ editiones latinæ n n damnātur.

4 Quare ad alios ſacros ſenſus eruendos, erroreſq; ex typographorum in curia corrigendos, ſi fortè irrepſerint in noſtris codicibus, aut hæreticorum peruerſitate, ut his temporibus accidit, qui in ipſis bibliorum impreſſionibus multas hæreſes inſeruerunt, quas in cenſura generalis inquiſitioni: uidere licebit: tūc à uiris linguarū ꝑitis recurri poterit ad ueri-

Quando ad origines, quando ad vulgatā recurrēdum.

Digitized by Google

veritatem hæbraicam, & chaldaicam in veteri teſtamento, in nouo vero ad græcam tanquam ad fontis originem: vt ſæpe olim docuit Hieronymus pluribus in locis ſuorum operũ, præſertim in euangeliorum præfatione, & in epiſtola ad Sunniam, & Fretellam. Ad dignoſcendum vero anſit verum quod eſt in editione vulgata, reſpondeatquè hebraicis, chaldaicis, aut græcis originibus, vt inde authoritatem, & certitudinem habeat, quod legimus in illa: non opus eſt poſt concilij Tridentini approbationem ad chaldaicos, hebraicos, aut græcos codices recurrere. Quinimmo mendacium, etiam erroris inſertum vetuſtiſſimorum codicum latinorum collatione iam poterit deprebendi, & reprobari. Ita enim, & Hieronymi ſententiam tuemur, & concilii decretum, & vulgatæ editionis authoritatem venerantes deoſculamur, & amplexamus. Hinc liquet in tribus primariis editionibus incorruptis, cum noſtra vulgata latina contradictionẽ non reperiri, vt in libro de conſenſione editionum oſtendimus. Si autem in poſterum aduerſari reperiatur, credendum eſt proculdubio hebræorum, aut græcorum codices eſſe falſatos, integræ veritatis manente latina vulgata editione ob eccleſiæ vniuerſalis approbationem: quare illi ſtandum eſt. Verum eſt tamen quod qui linguarum idiomata norunt, luce meridiana clarius collatis codicibus originariis in eis reperient mutationis innouationem.

Conſentio vulgata, cũ originibus.

5 His vero temporibus neſcio quis ſpiritus hebræo-

Digitized by Google

bræorum literaturæ homines auidiſſimos excitauit, qui ſub prætextu veritatis hebraicæ, noſtræ vulgatæ editioni petulanter ſuggillarent, ac ſecus in ea, quam in codicibus originalibus haberi contenderent: quod quam gratis aſſertum eſſet, & ab ipſa veritate alienum, in libris prædictis eorum ignorantiam propalantes commonſtrauimus, vbi per omnia conſentire vulgatam latinam editionem cum hebraica veritate, chaldaica, & græca ſatis aperuimus. Nam, & ſi primo aſpectu longe aliud transferre videatur, quam habeatur in ipſis, re tamen interius perſpecta, reperietur ibidem ipſemet ſenſus, quem transfert.

6 Primum omnium id accidere poteſt, ex varia hebraicarum vocum ſignificatione, verbi gratia. pſal. 3. legimus in editione vulgata: quoniam tu percuſſiſti omnes aduerſantes mihi ſine cauſa, dentes peccatorum contriuiſti. Sic quoque ſeptuaginta, quos (vt diximus) ſequitur in pſalmis editio noſtra: At in editione diui Hieronymi ad veritatem hebraicam habetur: Percuſſiſti omnes aduerſantes mihi in maxilla. Vbi prima fronte ignorantibus rem, apparebit alteram editionem eſſe mendacem, ſed non eſt prorſus, immò vero vtraq; veriſſime transfert, nam verbum: Lechi, vtrunque ſignificat hebræis, & fruſtra, & maxillam, quare vterquè ſenſus catholicus, & vterq; veritatis hebraicæ, nam editio vna tranſtulit vnum, altera alterum, cuius generis exempla paſſim occurrunt in ſacris literis.

1: radix controverſionis.

Pſal. 3. 8.

Qui

7 Quinimmo, & abſquè pluralitate ſignificationis in verbis hebraicis accidit diuerſa veraciter transferre ex varia punctatione, vt ſupra diximus: nam cum hebræi careant vocalibus, omneſquè literæ ſint conſonantes, fieri potuit, vt rabbini, qui puncta, & motiones ſubtus literas pro vocalibus addiderunt, vt in unam tantum punctationem verbum coarctarent, quod plures poterat habere, & ſingularum plures ſignificationes. Quod maxime notandum eſt ad intelligendam fæcunditatem ſenſuum ſacrarum literarum, ſed de hoc ſupradiximus capit. 13.

2. radix cōſenſionis.

8 Immò vero ipſa hebræorum phraſi, & natiua linguæ conſuetudine accidit non raro', vt eadem dictio cum eadem ſignificatione, & punctatione poſſit non ſolum in diuerſos ſenſus transferri, verum in cortice, & prima fronte contrarios. Appoſitiſſimum exemplum eſt Micheæ vaticinium cap. 4. de loco vbi Chriſtus erat naſciturus, quem Matth. affert. cap. 2. Ita legimus hebraicæ: Tu Bethlehem Ephrata, paruulus vt ſis in millibus Iuda, quod editio vulgata apud Malachiam vertit: Tu Bethlehē ephrata paruulus es. Apud Math. vero ipſamet transfert: nequaquam minima es. Quę ad verbum videntur pugnantia, & tamen vterq; ſenſus eſt prophetæ, & literalis. Id vero vt fiat notiſſimum, animaduertendum eſt primum: hebræis Bethlehem, maſculinum genus eſſe, tametſi nobis ſit fæmineum: vnde interpres, qui non ſolum ſenſuum, ſed & verborum obſeruan-

3. radix cōſenſionis.

Michea.

ſeruantiſſimus fuit, tranſtulit (vt reperit) paruulus, non paruula. Deinde Malachias, Bethlehem cognominauit Ephrata, ad differentiam alterius, quæ erat ſub Zabulone. Hæc enim ſub tribu Iudæ Ephrata cognominata eſt, vt Geneſi. 35. dicitur: Mortua eſt Rachel, & ſepulta eſt in via, quæ ducit Ephratam, hoc eſt, Bethlehem. Proinde apertioris intelligentiæ gratia Matthæus adducens hoc vaticinium: pro ephrata, poſuit: terra Iuda, quaſi æquiualens. Gene. 35. 1.

9 Eſt ergo geminus ſenſus vaticinii: prior ex ipſa litteræ planitie ſumitur, ſcilicet, Bethlehem Ephratæam, ſeu terram Iuda, numero ciuium paruulum eſſe oppidulum. Hunc ſenſum ſecuti ſunt ſeptuaginta interpretes apud Malachiam: & chaldæus paraphraſtes Ionathæ, ipſa vulgata latina editio ibidem. Alter ex ipſa linguæ hebraicæ phraſi, & eloquendi conſuetudine: Hebræi namquè genere neutro carentes, maſculino, & fæmineo vtuntur pro eo quam ſæpiſſime, vt bonus pro bonum. Sic Geneſ. 2. Non eſt bonum hominem eſſe ſolum; Hebraice eſt non bonus. Sic vnam, pro vnum pſal. 26. Vnam petii à domino, & hanc requiram, pro vnum petii, & hoc requirã. Ita Hieronymus in calce commentariorum in caput ſeptimum Eccleſiaſtes: Quod nos (inquit) ſolemus abſolute, & neutraliter dicere, vt hoc quæſiui, illud volui inuenire, hebræi fæmineo genere, aut maſculino pronuntiãt: vt illud Eſai. 7. Nunquid parũ eſt vobis moleſtos eſſe hominibus, pro quo hebraice: paruulus vobis.

Duplex ſenſus vaticinij Malachiæ.

Gene. 2. 18.

Pſal. 26. A

Digitized by Google

Eſaia.7. 8. Et Eſai.49. Parum eſt, vt ſis mihi ſeruus ad ſuſcitandas tribus Iacob: hebræi habent: paruulus vt ſis. Ad eundem modum in vaticinio *Eſaia.49.6* Malachiæ hebraicæ habetur. Tu Bethlehem Ephrata paruulus vt ſis; pro, parum vt ſis in millibus, aut principibus Iuda; quod eſt, nequaquam minimam eſſe inter vrbes Iudæ; ſed potius ipſam pre ceteris dignitate maximam. Atquè hunc ſenſum tranſtulit Euangeliſta Matthæus, vt natione Hebræus, & natiuæ linguæ diligentiſſimus, quem ſecuti ſunt interpres græcus Matthæi, & noſtra editio vulgata Hieronymi. Quare, & Bethlehem eſſe minimam numero ciuium, & nequaquam minimam natiuitate principum, non ſolum eſt ab expoſitoribus conſenſio locorum in ſpecie contrariorum, ſed vterque ſenſus Hebraicæ veritatis, & literalis prophetæ: è cuius litera, diuino ſpiritu in Malachia, qui preceſſit Chriſti aduentum, tranſtulit interpres, cum Chaldaico, & Septuaginta, id in quo erat minima; ſcilicet, numero ciuium: poſt Chriſti verò ortum ex eadem litera, vertit cum Matthæo; id in quo erat maxima, nempe dignitate, ob Chriſti natiuitatem.

Explanatur reſiduũ vaticinij. 10 Subinde eodem Spiritus ſancti artificio vſus eſt in verſione ſequentis verbi; ſcilicet; Aleph: quod, & millia, & principes ſignificat, nam in propheta tranſtulit, ſicut, & in Septuaginta, in millibus, ſcilicet, ciuium, quorum numero Bethlehem erat minima: in Matthæo autem vertit cum editione Græca, in principibus

bus,quorum ortu,præſertim Chriſti,illuſtrata erat dignitate maxima. Sic in libris de editionum differentia, & conſenſione hunc locũ explanauimus: ſed de huius loci interpretatione, in noſtris ad hiſtoriam euangelicam commentariis fuſius diximus.

Caput 15. De idiomatibus, & vulgaribus phraſibus editionis vulgatę latinæ in quatuor Euangeliſtis.

1 SVnt autem in hac editione vulgata catholica plures vulgares phraſes, quas ad ſacrorum voluminum, præſertim euangeliorum intelligentiam,& vulgatæ editionis illuſtrationem, ex vulgari loquendi more interpretari,& annotare,operæpretium eſt.

EX MATTHAEO.

Matth.1. Ex ea,quæ fuit Vriæ: pro Bethſabee ponitur: ſic mulieres ex vulgari phraſi nominibus virorum nominantur, la de fulano, quaſi per notius. Ibidem: Antequam conuenirent, inuenta eſt in vtero habens. Ex vulgari phraſi dixit, pro nunquam congreſſu connubiali conueniſſe: ſic namquè vulgo de iudice iniquo dicimus: priuſquam vtranquè partem audiret, ſententiam tulit. Nec ſequitur poſtea audiuiſſe. Rurſus ibi: Non cognoſcebat eam, donec peperit: iuxta ſenſum Chriſoſtomi, illius dignitatem non agnouit, donec angelo-

Vulgares phraſes explanantur in Mattheo. Matth. 1. 8. Ibidem 18. Ibidem 25.

rum choros in Chriſti natiuitate conſpexit: ſic vulgo: No conoceys con quien hablays. Sed aliter iuxta vulgarem phraſim, cognoſcere mulierem eſt, cum primum pro cognoſcitur eſſe fœmina. Vnde vulgo: No ſe ſi es muger, pro: non habui rem cum ea, quia tunc familiarius tractatur quaſi res notiſſima. Itaque Ioſeph nunquam ſic cognouit Mariam perpetuo Virginem. Nec quia additur: donec peperit, ſequitur poſt partum cognouiſſe, ſic vulgo: Non peperit mulier donec vixit, vt de Michole dicitur 2. regum 6. at poſt mortem certum eſt non peperiſſe. Ita Geneſ. 8. dicitur non eſt reuerſus coruus ad arcam, donec ſiccarentur aquæ: At nec poſt deſiccatas. Sic pſa. 109. dicitur ſedere à dextris patris filius, donec ſtrauerit aduerſarios illius, perpetuo tamen ſeſſurus: Matth. 4. oſtendit ei omnia regna mundi, ideſt, magnam partem eorum per hyperbolem tropum, & vulgarem phraſim abſquè mendacio. Sic illud Ioan. 12. Totus mundus poſt eum abiit, & illud Rom. 1. Fides veſtra annuntiatur in toto mundo. Matth. 6. Nolite ſolliciti eſſe in craſtinum, craſtinus enim dies ſollicitus erit ſibi ipſi, ſufficit diei malitia ſua: ſollicitum fore dixit, pro ſollicitudinem afferet, & malitiam pro labore: quaſi diceret: labor quotidianus non eſt augendus, cura futuri. Sic vulgo. Malos dias, pro laborioſis. Ita in Geneſi Iacob: Dies mei pauci, & mali. Et Paulus: ſcientes quoniam dies mali ſunt. Matth. 7. vulgariter dixit: noſtis bona data dare filiis veſtris, pro: bona

2. reg. 6. 23.
Geneſ. 8. 7.
Pſal. 108. 1
Matth. 4. 8
Ioan. 12. 19
Rom. 1. 8.
Math. 6. 34
Geneſ. 47. 9
Epheſ. 5. 16
Math. 7. 11

bona dona, ſic vulgo: Buen dado le de Dios.
Matth. 10. Non cõſummabitis ciuitates Iſrael, *Matt. 10.*
donec veniat filius hominis: vulgaris phraſis.
No acabareis las ciudades: pro, non facietis fi
nem prædicandi in illis, cum ego ſubſequar *ibidem 12.*
vos. Ibidem: pax veſtra reuertetur ad vos, id-
eſt, contemptam ab illis ſalutationem veſtram,
& pacem ad vos denuo recipite, patienter ſuf-
ferte, non enim amittetis mercedem. Si vulga- *Matt. 11.*
ri phraſi ſpreta ſalutatione dicere ſolemus: poſt
hac ipſi eam mihi ſeruabo. Alioqui reuertetur
ad vos: idem eſt ac, non eſtis perdituri merce-
dē vobis promiſſam. Matth. 11. Tu es qui vētu
rus es, an alium expectamus? Affirmatio eſt p
interrogationem, quaſi diceret: Vere tu es, nec
alium expectamus: vt vulgo dici ſolet: hic tuus
pater eſt, num quæris alium? Nam adiuncta in
terrogatio rem magis confirmat. Sic Ioan. 9.
Cæcus ait: Dixi Ieſum meos aperuiſſe oculos:
num vultis iterum audire? quaſi diceret, nequa
quam opus eſt. Matth. 12. Sacerdotes ſabbatū *Matth. 12.*
violant, & ſine crimine ſunt, ideſt, profanant
& operantur eo die, perinde, atquè profeſto in
miniſterio templi, & non eis imputatur, quod
legis præceptum de obſeruatione ſabbati trāſ-
grediantur. ibidem. Spiritus autem blaſphe- *ibidem 3*
miæ non remittetur: vulgariter dixit, & con-
tra poſitione caſuum, per antiphraſim, vſus
eſt; ſpiritus blaſphemiæ: pro blaſphemia ſpiri-
tus, nam græce blaſphemia. Eis topnem ma-
ægion, ideſt, in Spiritum ſanctum, vt ſtatim
ſub nectitur: qui peccauerit in Spūm ſanctum

non remittetur ei. Tum etiam non remitti, pro, difficile remitti poſuit juxta vulgara phraſim. Matth. 13. Malos piſces foras miſſerunt. Vulgari phraſi malos dixit, pro putridos, venenoſos, eſui non aptos. Sic vulgo: es malo, no es de comer. Matth. 17. Væ mundo à ſcandalis: vulgari phraſi dictum eſt, quaſi diceret: Infeliciſſimus eſt mundus propter ſcandala, quæ puſillis meis aſſidue dat. Math. 20. Oculus nequam, pro, inuido, ſic vulgo: Teneis malojo, ideſt, inuides, ibidem. Bibere calicem: pro ferre ſupplitium, quod ipſo toleraturus erat: Sic vulgo dare alicui: Vn mal trago, eſt afflictionem, ſeu laborem illi inferre. Matthæ. 21. *I*nterrogabo vos vnum ſermonem, pro verbum vnum: nam vox Græca Logos, vtrumquè ſignificat: & eſt vulgaris phraſis: Reſponded me à vna palabra: niſi per Hebraiſmum, ſermonem, pro re, poſuit, quaſi diceret: Interrogabo vos rem vnam. Matth. 22. Impletæ ſunt nuptiæ diſcumbentium, pro, locus conuiuii nuptialis impletus eſt diſcumbentibus. Sic conuiuium plenum dicitur. ibidem. Mittite in tenebras exteriores, ideſt, obſcuriſſimas, ſeu denſiſſimas, & à vera luce longe alienas, ac ſemotas: ſic enim vulgo appellamus: exterius, quod longius abeſt. Matth. 23. Excollantes culicem, camellum deglutientes: quaſi prouerbium ex vulgari phraſi tritum, quaſi diceret: in minimis ſuperſticioſi, in maximis negligentes: vulgo. Allegadores dela ceniza, derramadores dela harina, ſi accommodes ad neglectũ

man-

Margin notes: *Mat. 13. 48* — *Matt. 18. 7.* — *Mat. 20. 15* — *Ibidem 22.* — *Matth. 21. 24.* — *Matth. 22. 10.* — *Ibidem 13.* — *Matth. 23. 24.*

mandatorum Dei. Matth. 25. *Intra*: in gaudiũ Domini tui, poſt verbum, intra, colon eſt conſtituendum. Sic, intra: ſcilicet, in domum meã, in gaudium domini tui, quaſi dicat, in maximum gaudium meum: vulgari phraſi dicimus. Para mucho gozo de vueſtros padres ſeays venido. Math. 26. Spiritus prõptus eſt, caro infirma, ideſt, dæmon tentator animoſus, & potens eſt, caro, ideſt, homo imbecillus, vt ſine Dei adiutorio reſiſtere non poſſit, proinde vigilandum, & orandum, ne ſuccumbamus. Sic Luc. 9. Spiritus pro dæmone: ſpiritus allidit illum. Adhunc ſenſum Petrus dixit: ſobrii eſtote, & vigilate, quia aduerſarius veſter diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret. Math. 27. precium ſanguinis, ideſt, mortis precium, quo fuit empta cædes hominis innocentis. Sic paulo poſt: ſanguis eius ſup nos, & filios noſtros, ideſt, ſi quæ pœnæ dandę erunt ob eius mortem, dabimus eas nos, & filii noſtri. Sic vulgo: vender, o comprar la ſangre del juſto.

Matth. 25. 21. *Mat. 26. 41.* *Luc. 9. 39.* *1. Pet. 5. 8.* *Mat. 27. 6.*

EX MARCO.

Mar. 1. Non ſinebat dęmonia loqui, quia ſciebant eum, vulgari phraſi, pro quia dicebant ſe noſſe Chriſtum: alioqui dæmon nunquam fuit certus de Chriſto, donec ad inferos deſcendit ſpoliaturos eos animabus ſanctorum patrum: ad hunc modum dicebant alibi, ſcimus te filium Dei eſſe: & Chriſtum, ſed men-

Vulgares phraſes explicant in Marco. *Mar. 1. 34.*

Mar.3.10. tiebātur, niſi ſcire, pro ſuſpicari vſurpauerint.
Mar.3. Irruebant in eum, quotquot habebant
plagas, ſeu flagella, volgari phraſi appellauit af
flictiones, quibus Deus corripit homines. ca•
Mar.4.36 pit.4. Aſſummunt eum, vt erat in naui, ideſt,
Ioan.4.6. ſuſceperunt eum traiiciendum, vt ſe compo-
Mar.5.7. ſuerat in naui iacentem ſuppoſito ceruicali.
Ita illud: Sedebat ſic ſupra fontem. capit.5.
ibidem. Quid mihi, & tibi, ideſt, quid rei tibi mecum,
ſic vulgo. Que tenemos que ver vos y yo,
por, que teneys que ver conmigo. ibidem.
Adiuro te per Deum, pro, rogo te, & per Deū
Ibidem 23. te obteſtor, & quaſi illius ſacramento te con•
ſtringo, quod non me torqueas. ibidem. Filia
Mar.6.8. mea in extremis eſt: vulgaris eſt phraſis, pro,
in ſummo, & extremo vitæ diſcrimine cap.6.
ibidem 9. Dedit eis poteſtatem ſpirituum immundorū:
pro aduerſus ſpiritus immundos. ibidem. Ne
induerentur duabus tunicis, vulgari phraſi.
No tener dos veſtidos, ideſt, ne haberent du•
Matt.5.40. plicia mutatoria veſtimenta, alioqui tunicam,
ioan.19.23. & palliū ſemper differebant, vt Math.5. innuit
Dn̄s, ſi quis voluerit auferre a te tunicā, dimit
mar.6.21. te ei, & pallium. Et Ioan.19. Veſtimenta Chri•
ſti diuiſerunt, tunicā vero inconſutilē integrā
reliquerunt, mittentes ſortes ſuper eā. Ibidē.
Natalis ſui cænam, vulgari more dicimus. La
Ibidem 22. fieſta de ſu naſcimiento: pro cænam in natali-
tiis ſuis. ibidem: Non intellexerant de pani-
bus: pro non fuerant facti prudentiores ob
miraculum panum, ſic vulgo: No lo enten-
dieron, tametſi cognouerunt miraculum, &

lau-

laudauerunt Chriſtum.cap.8. ſignum de cælo quærebant, ideſt, miracula è ſupernis venientia, vt fuerunt ignis Heliæ, & pluuia & tonitrua Samuelis, & retroceſſio ſolis Gedeonis, & Eſaiæ. petebant vero hæc infidi, vt experirentur, num in cælo haberet eandem poteſtatem, quam in terris oſtendebat. cap.9. Non videbunt mortem, donec videant regnũ Dei veniens in virtute: vel in maieſtate, & potẽtia, per gloriæ ſplendorem in transfiguratione, vel vt vulgo dicitur: virtualmente, o altãto, quaſi diceret donec viderint typum, & exemplar regni Dei venturi. ibidem. Eliascum venerit reſtituet omnia, ideſt, dabit operam, vt omnia reſtituat. iuxta vaticinium Malachiæ: Conuertet corda patrum in filios, & filiorum ad patres eorum, ideſt: Conuertet, & reſtituet vtroſquè ad Deum: vel ſartiet concordiã inter eos, parare domino plebem perfectam, quod eſt, reparare omnia quantum eſt ex ſe, alioqui Ioannem alterum Heliam non omnes audierunt: ait quippe dominus: venit Ioannes non manducans, neq; bibens, & dixerunt: dæmonium hẽt: & fecerunt in eũ quodcũq; voluerunt. cap.5. Multi venient in nomine meo dicentes: Ego ſum, vulgari phraſi dicitur: En mi nombre, pro vẽdicantes ſibi nomẽ meum falſo, alioqui authoritate Chriſti nõ venient, ſed demonis, aut ſua ipſorum. ibidem: videte vos metipſos, tradent enim vos, vulgariter dicitur. Mira por voſotros quaſi diceret: Cauete vobis metipſis. ibidem. Cælum, & terra tranſibunt, verba mea non tran-

Mar.8.11 *Mar.9.13* *ibidem 12* *Mar.13.5*

tranſibunt, ideſt, Illa potius redigentur in nihilum, quam verba mea eant incaſſum, & mendacia ſint. cap. 14. Quod habuit hæc, fecit: præuenit vngere corpus meum in ſepulturam: vulgo. Lo que pudo bizo: præſagiit breui condiẽdum corpus meum aromatibus, & ſepeliendum. Ibidem: dormite iam, & requieſcite: vulgaris ironia, quaſi dicat: Siquidem toties admoniti non deſtitiſtis à dormitione, dormite iam: ſed ſtatim retexit tropum dicens: ſufficit, venit hora. cap. 15. Turba cæpit rogare, ſicut ſemper faciebat illis: ſub intelligendum eſt, aut interpretandum aliquid hoc modo: Turba cæpit rogare Pilatum, vt dimitteret eis vinctum, ſicut ſemper conſueuerat facere illis. capit. 16. Prædicate Euangelium omni creaturæ, ideſt, omnibus hominibus, per authonomaſiam excellentiam, quam habent ad omnes corporeas creaturas.

Mar. 14. 8. *Mar. 15. 8.* *Mar. 5. 16.*

EX LVCA.

Vulgares phraſes explicantur. Luc. 1. 19. Ibidem 35.

3 Cap. 1. Ego ſum Gabriel, qui aſto ante Deũ, periphraſis eſt vulgo trita, pro: ſeruus dei ſũ. Nam ſerui, & famili aſtant coram Dominis ſuis ad omne ſeruitium præſtandum parati. Ibidem: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi; ſuperuentione Spiritus ſancti in te, & altiſſimo, ſcilicet, patre obumbrante te, generabitur in tuis viſceribus ſanctus filius Dei. Vulgo dicimus, de puella nuptui tradenda: cubridla con la ſombra de

ſu

ſu marido,more auis incubantis ſuper oua. At altiſſimum appellat Deum, eſt vulgatiſſima phraſis: el delo alto, quod illic illius regnum, maieſtas, & gloria maxime appareat. Ibidem: Recordatus miſericordiæ ſuæ, pro, vt recordaretur, ideſt, oſtenderet ſe memorem fuiſſe miſericordiæ: ideſt, promiſſionis ſuę, quam fecerat pro ſua miſericordia. Sic vulgo: acordoſe de ſu miſericordia, videlicet, quia vſus eſt ea. Ibidem. Quaſi menſibus tribus: vulgari phraſi, caſi tres meſes, nõ quod minus, ſed paulò plus extiterit: nõ enim credendum eſt, iam iam inſtante partu cognatam reliquiſſe, ſed euangeliſta per anticipationem, ait illam reuerſam in domum ſuam. cap.2. poſtquam impleti ſunt dies purgationis eius: i. dies, quibus continuerat ſe domi, impuritatem, quam non habebat, ſimulans iuxta legis Moſaicæ mandatum, ne trangreſſionis ſubnotaretur. Ibidem: Gratia Dei erat in illo: vulgaris phraſis: la gracia de Dios eſtaua enel, pro, erat gratiſſimus Deo. Ibidem: Ecce pater tuus, & ego: vulgari phraſi, & perurbanè patrem filii ſui vocat, quem ſciebat tantum eſſe nutricium. capit. 3. Facite fructus dignos pænitentiæ: ideſt, qui deceant veros pænitentes: quod eſt, factis declarare, quòd pęnituerit eos anteactæ vitæ. Ibidem: Erat Ieſus incipiens quaſi annorum triginta: id eſt, cum incępit prædicationem, erat quaſi triginta annorum, non quòd attingeret trigeſſimum, ſed quod paulo poſt impletum illum incæperit, videlicet, à baptiſmo, qui fuit deci-
ma

Ibidem 54.

Ibidem 5.

Luc. 2. 22.

Ibidem 4.

Ibidem 48.

Luc. 3. 8.

Ibidem 23.

Digitized by Google

ma tertia die,ſupra trigeſimum expletum. c.6.
Luc. 6.12. Erat pernoctās in oratione Dei, ideſt, ad Deū, quia, ſcilicet, ad Deum orabat, vel in oratione
ibidem 45. magna, diu durante. ibidem: Bonus homo de bono theſauro cordis ſui profert bonum: ideſt ex his, quæ in corde ſuo conſeruata habet, ve-
Luc. 8.8. luti theſaurum. capit. 8. Qui habet aures audiendi, audiat, ideſt, cui donatum eſt, vt audi-
ibidem 1.3. ta intelligat. ibidem: Miſteria regni dixit, pro quibuſquè ſacramentis obſcuris, quæ ad re-
Luc. 9. 43. gnum Dei pertinent. cap. 9. Obſtupebant omnes in magnitudine Dei, ideſt, ob magnificentiā, & maieſtatē Dei, quam oſtendebat per miracula, quæ filius ſuus faciebat. Seu in magnitudine virtutis, & potētiæ illius, quæ per tam grande miraculū ſe exeruit. cap. 10. Videbam
Luc. 10. 40. Sathanam ſicut fulgur de cælo cadentem: vulgari phraſi; pro ſciebam ruituras eſſe vires illius, cum miſi vos ad prædicandum. ibidem:
ibidem 40. Martha ſatagebat circa frequens miniſterium, ideſt, diſtrahebatur circa multam, & abundantem miniſtrationem. Vnde illi dictum: ſollicita es, & turbaris erga plurima ad eſum præparanda, cum vno cibo opus ſit, & ille ſatis.

Luc. 12. 15. Cap. 12. Non in abundantia cuiuſquam vita eius eſt: ideſt; non propterea quis viuet diu
ibidem 29. tius, quòd amplas habeat facultates. ibidē: Nolite in ſublime tolli: Alludit ad geſtū eius, qui præ magna ſollicitudine angitur, & diſcruciatur, vultum ad cælum attollens. Vel ne ſublimia deſideretis, & maiora, q̄ decet, aut vobis
Luc. 17.6. opus ſunt. cap. 17. Si habueritis fidem, ſicut gra

num

num ſynapis: non quod exigat vel minutiſſimam, aut minimam fidem, qui modicam damnauit in diſcipulis: dicens: O modicæ fidei: Sed ſenſus eſt: ſi tantæ efficaciæ, & vehemētiæ fidem, tam incendentem vos ad charitatem Dei, & proximi, quàm incendit corpus ſynapis deuorata, habueritis: efficietis, quæ iuſta deſideratis. cap. 23. Centurio, erat præfectus centuriæ, quam habebat Pilatus Hieroſolymis. cap. 24. Tu ſolus peregrinus es in Hieruſalem? id eſt: Tu ne ſolus, quaſi aduena, & externo homini ſimilis fuiſti in Hieruſalem, vt non curaueris res ciuitatis, in qua verſabaris? Solent enim externi homines, qui ad paucos dies verſaturi ſunt in vrbe, res illius non inquirere. Tamen paſſio Chriſti, & mors tam nota fuit, vt mirum ſit, te latere. ibidem: Cognouerunt eum in fractione panis, id eſt, ex conſuetudine frangendi panem, gratiis ſuo more prius actis. Vel ad menſam, cum frangeretur panis initio cœnæ:

Luc. 23. 47.

Luc. 24. 18.

ibidem 35.

EX IOANNE:

4 Capite 2. Quid mihi, & tibi mulier? Vulgari phraſi: que nos va a ti, y a mi? quod vinum illis deſſiciat? Ibidem. Cum inebriati fuerint, id eſt, cum egregiè, & liberaliter biberint, vulgo, alegres, cum iam à vino epoto cor eſt lætum, & lætitia ſuffuſſum. cap. 4. Non coutuntur, pro, nullum commertium habent, non ſecus, ac nos, cum excommunicatis conſortium

Vulgaris phraſis ex Ioanne.

Ioan. 2. 4.
ibidem 10.
Ioan. 4. 10.

Digitized by Google

ſortium fugimus, quia ab Eccleſia interdictũ. *Ibidem 46.* Ibidem: Erat quidem Regulus, id eſt: qui nomine Cæſaris magiſtratu fungebatur. Sic vulgo: Reyezicos, homines vocamus, qui *Ioan. 5. 27.* pro Rege ſunt in parua iuriſdictione. capit. 5. Pater meus vſque modo operatur, & ego operor: quaſi diceret: nunquam ceſſat operari à creatione mundi vſquè nunc producendo, cõſeruando, & gubernando res ipſas: cum quo, & ego ſimul operor. cap. 6. Filium pater ſi- *Ioan. 6. 27.* gnauit, ideſt, ſuo teſtimonio, velut annulo ſignatorio appoſito, confirmauit eſſe filium ſuũ vnice dilectum: ſolent enim homines obſignãdo ſigillare, quæ firma, & rata haberi volunt. *Ioan. 11. 33* cap. 11. Turbauit ſeipſum: vulgari phraſi, turbosſi, ideſt, vultum mutauit, vocem, & geſtum *Ibidem.* præ dolore. Ibidem. Vt ſanctificarent ſeipſos, ideſt, purificarent ſe, & præpararent orationibus, & ſacrificijs ad perſoluenda vota, quæ Deo reddere debebant. cap. 19. Non habemus *Ioan. 19. 15* regem niſi Cęſarem, ideſt, Imperatorem Romanum; ex vulgari loquendi Romanorum conſuetudine, qui ſuos Imperatores Cæſares appellauerunt, quòd primus, qui tyrannidem Imperatoriam vſurpauit, C. Cæſar fuit. Sic Aegiptii Pharaones: Babyloni Nabuchdonoſores, Perſæ Darios. cap. 20. Noli me tangere; *Ioan. 20. 17* nondum enim aſcendi ad patrem meum, vulgari phraſi. Aun no me ſoy ido: adhuc manebo vobiſcum per quadraginta dies, quibus per otium me frueris, quid tam anxie pedes meos *Ioan. 21. 25* modo complexaris? cap. 21. In calce elegantiſ-

ſima

ſima hyperbole eſt citra mendacium; ſed rei magnitudo tãtum dicendi exceſſum exigebat: melius enim in huiuſmodi rebus vltra, quam citra ſtat oratio: vt Fabius ait.

Caput 16. De figuris, tropis, & rhetorum floribus, quibus abundant Euangelia.

1 MVlta in Euangeliorum hiſtoria frequenter occurrunt, quæ citra ſchema, & tropum intelligi nequeunt, quorum cognitio propria ſcripturarum ambiguitatibus diſſoluendis eſt neceſſaria. Cum enim ſenſus ad proprietatem verborum ſi accipiatur, abſurdus eſt, quærendum eſt vtique, ne forte vno, aut altero tropo dictum ſit, quod non aſſequimur: quo plæraq; inueniuntur, quæ latebãt. Deinde per tropos, & figuras multoties clareſcunt, quæ alioqui obſcura nimis eſſent, niſi eiſdem illuſtrarentur: vt plurimum enim familiarem hominibus loquendi modum imitantur. Sic enim noſtræ imbecillitati Dominus conſuluit, vt, quæ pro ſua dignitate ab infirmo hominis ingenio (qui ad Diuinarum rerum ſplendorem cæcutit, & opprimitur à gloria) percipi non ſatis poſſent, facilius intelligerentur. Itaquè noſtro ſe captui attemperãs diuinus Spiritus, ſæpius vulgari per tropos ſermone nobiſcum loqui non dedignatur, quo magis ſua miſteria explicet, magiſquè noſtris animis fixa reddat, & familiaria. Hinc

Cur ſacra ſcriptura vtatur figuris, & tropis.

ergo eſt, vt præter ſimplicem, & proprium ſermonem, quem habet hiſtoria Euangelica, interim tamen orationis floribus, quaſi luminibus, rerum geſtarum narratio adornetur, & illuſtretur.

Cur ſancta ſcriptura interdum aliqua obſcuret per tropos.

2 Quod ſi interea quibuſdam abditioribus, & retruſioribus ſchematum formis vtatur, vt ænigmatibus, parabolis, quibus veluti amictibus intelligenda obteguntur, id non ſine magna ratione factum eſſe, credendum eſt. Primò, vt ſenſus pie quærentium ea difficultate exerceantur: deinde ne nuda, & aperte prompta vileſcant: inſuper in hominum flagitiis, & ſceleribus obduratorum ſupplitium, ne porcorum more ſacra conculcent, & docentes rabie ſua, ac dentibus diſrumpant: ita enim fit, vt tametſi audiant, non intelligant, ſed veluti pecora à diuini verbi doctrina abeant infelices

Luc. 8.10.

ieiuni. Quod Dominus aperte pronunciauit, apoſtolis dicens: vobis datum eſt noſſe miſteria regni, cæteris in parabolis: vt videntes non videant: & audientes non intelligant.

Tropi primum reperti in ſcriptura.

3 Ergo euangelica hiſtoria frequenter abundat figuris, & tropis, præſertim parabolis, metaphoris, hyperbolis, ſeu exaggerationibus citra veritatis tranſgreſſionem, allegoriis, ænigmatibus, methonimia, ſynecdoche, alluſionibus, anthonomaſiis, onomatopeis, periphraſibus, hypperbatis,

cata-

catachreſibus, metalepſis, apoſiopeſibus, & id genus multis. Quare non glorientur Græci ſe figurarum, & troporum repertores fuiſſed, ſed Deo acceptum referant, & à ſancta ſcriptura, & ab ipſo loquendi hominum more (tametſi donemus illis hæc primum in artem redegiſſe) ſe accepiſſe fateantur. Quo ſatis apparet arcanas literas ceteris aliis non ſolum authoritate, quia diuinę ſunt, & à Deo authore: vtilitate, quia ad beatitudinem conducunt: antiquitate, quia multis ante ſæculis priores, quę omnia hactenus demonſtrauimus, ſed etiam rethorum floribus, & orationis ornatu, præferendas eſſe. Quod ſequenti librn dicere fuſius inſtituimus.

EVANGELICARVM INSTITVTIONVM,

LIBER SECVNDVS.

De ſenſu literali.

De ſenſibus ſacræ ſcripturæ. Caput primum.

Exordium cum tranſitione.

QVANQVAM primo libro multa, ad veram ſacrarum literarum intelligentiam p̄monſtrauerim, quibus homines earum ſtudioſi communirentur: tamen ne q̄d ad literam neceſſarium relinquatur, hic ſecundus liber intelligentiæ fontem patefaciet, ſenſuſque omnes, quos literales appellant, explicabit, quibus, & alienos errores confutare, & noſtræ fidei dogmata confirmare poſſimus. Geſtio enim detectis rhetorum, & philoſophorum furtis, arcanæ ſapiẽtiæ aſſerere maieſtatem: ſuſcipiens magnum, & vtile officium reuocandi homines a turbidis vanitatis riuulis, & ad purum, ſacratumq; diuinæ eloquentiæ fontem deducendi. Ethnici namquè philoſophi, aut rhetores, quos ſapientes iactat gentilitas, quæ à diuinis oraculis ſuffurati ſunt, miſerrimi negauerunt, ma-

fueruntquè in furto deprehendi, quã Deo ſan ctæ ſcripturæ authori, gloriam illi debitam de accepto dono referre.

2 Ergo, vt omnem ignorantiæ occaſionem amputarem, nilquè quod ad ſacrarum literarum intelligentiam conduceret, omitterem; efficeremquè, ne Ethnici ſe figuratum, aut troporum repertores fuiſſe glorientur, ſed a prophetarum libris ſe accepiſſe fateri cogantur: libuit in vnum collectis exemplis oſtendere dicendi figuras, quas Græci ſchemata vocant, in arcanis literis primum reperiri, & ipſi in ſua ipſorum arte à noſtris ſuperari, ſuiſque ſcientiis ſacram ſcripturam plurimum anteferri: ſimulquè docere veros, ac natiuos literæ ſenſus, & ex vulgaribus phraſibus perquirere. Quin immo è præcipuis ſæcularis eloquentiæ authoribus in medium adducere meliora, quæ non immerito Grammaticorum vulgus miratur, & in cælum vſque ſummis laudibus extollit, vt cum arcanis literis collata, meridiana luce clarius appareat, quam ſint modis omnibus inferiora, quamquè, vt par eſt, humana à diuinis ſuperentur: iuuabuntquè ad genuinos literæ ſenſus aſſequendos. Nemo igitur miretur, ſi ab iis tanquam ab iniuſtis poſſeſſoribus, vt olim Iſraelitæ ab Aegyptiis diuitiarum, eloquentiæ ſupellectilia, ut poſſumus, auferamus. *Huius libri ſcopus.*

3 Refert quippe diuus Auguſtinus in libro de principiis rethoricæ figuras, & ſchemata, à Ciceronequè petit exempla. Id ipſum doce- *Sancti Doctores docēt schemata in libris ſacris*

mur à Beda fuſius, & ab aliis doctoribus frequenter, ita, vt non ſit mihi vitio vertendum, ſed ad honoris, & gloriæ cumulum cum eiſdē patribus aſſequendum. Tropos, inquit idem pater lib. 3. de doctrina Chriſtiana cap. 29. qui nouerunt, in literis ſacris agnoſcunt: eorumque ſcientia ad res intelligendas adiuuantur. Vnde admonet, vt ante acceſſum ad ſacras literas addiſcantur: ſicut frequenter hortatus eſt libro 2. eiuſdem tituli. Hieronymus etiam cōmenta. in epiſtolam ad Galat: cap. 5. allegoriæ tropum interpretari non dedignatur, immo verò figuras, & ſchemata cum latinæ linguæ proprietate ſe agnouiſſe ait. D. Tho. Aquinas initio ſuæ incomparabilis theologiæ ſummæ, duobus articulis, de ſchematibus non nihil attigit, quaſi initiaturis, ac delibaturis ſacros theologiæ fontes, aliquādo eorum notitiā habere, neceſſariū eſſe iudicās. Idipſum Hilarius in enarratione pſalmorum, & Iuniolus ī lib. de partibus diuinæ legis, & Eucherius in lib. de ſpiritualibus formulis, & patres innumeri, quorum ſanctitate, & doctrina fulget eccleſia, quorumq; veſtigiis inſiſtere mihi glorioſum eſt, troporum notitiā ad plurima ſcripturæ loca intelligenda, plurimū cōducere pariter aſſerētes, conſtāter confirmauerūt. Atq;, vt audio, vir religione, pariter, & doctrina inſignis frater Luiſius Granatenſis his diebus in lucē emiſit de rethorica eccleſiaſtica libellum, quem videre per loci diſtantiam non licuit.

Troporum cognitio neceſſaria.

4 Quis enim cum audit Chriſtum eſſe petrā,

leonem,

leonem, agnum, viam, oſtium, & ſimilia, citra metaphoræ cognitionem intelliget? Quis cum legit apud Ioannem probaticam piſcinam, nõ putaret piſcibus ſcaturire, quæ à piſcibus nomen accepit? Cum tamen non propter piſces quos habeat, aut quorum gratia facta ſit, ſed per catachreſim, ſit locus intelligendus. Quis illud, quod Dominus Iudæ ait, probe nouerit: quod facis fac citius: niſi calleat ironiam? Quis deniq; Ioannis coronidem, quam ſæpe retulimus: multa alia feciſſe Ieſum, quæ ſi ſigillatim ſcriberentur, nec mundum capere poſſe eos, qui de eiſdem ſcribendi forent, libros, ipſe arbitratur, niſi qui hyperbolem teneat? Tẽpus me defficiet, ſi omnia ad vnguẽ commemorare vellem. Sed iam tandem accingamur ad opus: & rectam dicendi methodum obſeruemus, ab ipſius ſenſus ſcripturæ finitione exordiamur.

Ioã. 13. 27.

Ioã. 21. 25.

Caput 2. De ſacræ ſcripturæ ſenſu, quid ſit, & vnde ſumendus.

1 SAcræ ſcripturæ ſenſus ſignificatio eſt, cũ verborum, tum rerum illius, aut vtrorũque intelligentia. Eſt autem duplex, vnus literalis, alter ſpiritualis eſt intelligentia ſcripturæ, quæ ex verborum ſignificatione ſumitur: ſpiritualis vero ex rebus res alias ſignificantibus. Bipartito quippe contingit aliquid edoceri, verbis, aut rebus: dum verba dico, ſcripturam etiam intellige. Sicut enim verbis tranſeuntibus, ſic literis permanentibus

Quid ſit, & quotuplex ſenſus ſcripturæ.

Digitized by Google

erudimur. Ex his ergo ſenſus fit literalis,ſiue per propriam,& ſimplicem eorum ſignificationem, ſiue per tropum,rebus pro eorũ proprietatibus acceptis: ex rebus vero res alias ſignificantibus ſenſus colligitur ſpiritualis.

Ioan.3.14. Verbi gratia: hiſtoria, quæ habetur numeri. 21. Fecit Moſes ſerpentem æneum,& ſuſpendit in ligno, quem cum percuſſi aſpicerent ſanabantur,duplicem habet ſenſum,literalis ſeu hiſtoricus eſt exaltatio ænei ſerpentis a Moſe, vt per aſpectum in eum percuſſi ſanarentur: id enim ibi hiſtoriæ litera narrat. Deinde re-

Num.21.9 bus ipſis quid altius ab Spiritu ſancto ibidem eo facto deſignatum eſt:nempe Chriſti crucifixio,qui myſticus ſenſus eſt,& illius literæ ſpiritus.Quem redemptor in euangelio, per ſimilitudinem, ad literam expoſuit dicens: Sicut Moſes exaltauit ſerpentem in deſerto,ita oportet exaltari filium hominis. Sed de litera modo, de ſpiritu in poſterum libro tertio dicturi ſumus.

Opinio quorundam cõtra definitionem ſenſus ſcriptura.

2 Prius tamen oſtendamus, quàm non deſint vbiquè veritatis impugnatores, tametſi interim religione,& ſapientia præſtantiſſimi, qui non conſulto diſſentiunt,ſed vt ſunt hominum ingenia,conquirendæ veritatis ſtudio. Sunt enim,qui conentur aſtruere, literæ ſenſum non eſſe,qui ex vocum ſignificatione ſumitur,eo quod in huiuſmodi tropicis locutionibus: Ego ſum vitis,& vos palmites.Ioa.15. Petra eſt Chriſtus. 1. Cor. 10. Chriſtus eſt agnus,Ioan.1. Vicit leo de tribu Iuda, Apoc.5.

Ioan.15.5. 1.cor.10.4. Ioan.1.37. Appoc.5.5.

Et

Et id genus alia: mendacium appareat, ſi ex ipſa vocum ſignificatione intelligentia obſeruetur. Proinde addendum putant, quod ſit ſenſus à præcipuo authore, nempe Deo intentus: quales ſunt prædictorum locorum intelligentiæ.] Ita Burgenſis habet in prologo additione prima: & Caſtrus libro 1. aduerſus hæreſes cap. 4.

3 Verum quoniam finitiones etymologiæ iuxta vocum ſignificatum, & vulgarem loquẽdi morem oportet ſtabilire: nec fruſtra licet verba multiplicare, ſi pauciora ſunt ſatis: nec aliud literalis ſenſus, quam qui ex litera colligitur, deſignare videtur, id ipſum pro ſufficiẽti finitione adhibetur à patribus: præſertim Auguſtino libro de vtilitate credendi, capit. 3. Hieronymo Comment. in Ezechielem, & ad Eldibiam quæſtione 9. Origene libro 4. Peri arcon. cap. 2. Thoma. 1. parte quæſti. 1. artic. 10. quodlibeto. 7. quæſt. 6. in primis tribus articulis. Nec eam ob rem teſtimonia illa adducta veritate deſtituuntur, cum eiſdem ipſorum verbis non ſignificetur Chriſtum eſſe arborem vitis, ſed per metaphoram totius boni fontem, à quo vniuerſæ pendent fortunæ noſtræ, & velut in palmites deriuantur: nec ſaxum, ſed firmiſſimam fortitudinem, ſub qua tuto conſiſtere, & ſecuri eſſe poſſimus, quam regius vates ait refugium eſſe herinaceis, & ſupra eandem ſui ipſius labeſcentis pedes collocaſſe: Nec agnum ouium, ſed virum innocentiſſimũ: quoniam iuxta Eſaiæ vaticinium, quaſi agnus

Refellitur opinio, & ſtabilitur definitio.

Pſ. 130. 18.

Eſai. 9. 4. iudic. 7. 22.

manſuetiſſimus ad victimam pro nobis ductus eſt: Nec Leonem animalium, ſed de tribu Iuda virum fortiſſimum, qui exactoris ſceptrum, hoc eſt, imperium dæmonis confregerit: multo felicius quam olim Gedeon ſuperauerit Madian. Sic fere de reliquis: atq; ea eſt verborum ſignificatio, & literæ ſenſus, nō proximus tamen, ſed per figuram, & tropum.

Quand per tropū deſumēdus ſcriptura ſēſus

4 Nec mouearis, quod te non poſſe dignoſcere exiſtimes, quando per tropum, quando per ſimplices voces accipiendus ſit literæ ſenſus: nam id facile conſequi poteris, ſi obſerues ſemper eſſe ex proxima verborum ſignificatione ſumendum, niſi illa quid mendacium, aut abſurdum pſeferre videatur: Cuius doctrinæ au thor eſt Auguſt. lib. 3. de doctrina Chriſtiana. c. 29. & Hieronymus comment. in Oſſeam: Et Thomas vbi ſupra articu. 10. ad 3. Non tamen quauis leui occaſione à litera deſcedēdum eſt, & ad tropos, ſeu ſpiritum recurrendum, niſi aperta cogamur neceſſitate. Quare merito Hieronymus in epiſtola ad Pammachium carpit Origenem, quod Geneſeos hiſtoriam myſtice interpretetur, per arbores, angelos, p flumina, virtutes intelligens. Immo vero Caietanus Euam ex Adæ coſta fuiſſe factam ad literam accipere non vult: quem errorem ſubnotauit Katarinus, ſed de his alibi.

Aliorum opinio circa diſinitionē ſenſus ſcriptura refellitur.

5 Alii (inter quos noſter Abulenſis extat) in 2. Matth. cap. quæſt. 57. Et in 13. quæſtione 28. eum eſſe literæ ſenſum contendunt proculdubio, quem author homo, propheta apoſtolus,

aut

aut Euangeliſta docere curauit. Et tametſi in ſcripturis humanis ita ſit, & in diuinis, vt plurimũ: accidit tamẽ interdum, vt author homo non penetret omnes ſcripturæ diuinæ ſenſus. Nam Eſaias, 4. Reg. 20. Non intellexit comminatorum eſſe vaticinium, quod dominus illi ſuggeſſerat prædicendum Regi Ezechiæ, donec ipſe Deus iterũ præcepit, vt reuerteretur, & illi in quindecim annos protractam eſſe vitam nuntiaret. Lege Eſaiam cap. 38. Nec Ionas cum Niniuitis minaretur post quadraginta dies Niniuẽ ſubuertendam, vt in eiuſdem oraculo apparet c. 3. Quinimmo conſequeretur, inter literalem, & ſpiritualem ſenſum non ſemper eſſe diſcrimẽ, vtrumq; enim potuit author homo intendere, ſi Deus illi tanq̃ prophetæ, ideſt videnti ſua myſteria reuelauerit, vt de Iona, & Eſaia quidam cõtendunt. Ergo ab authore Deo ſemper literæ ſenſus intenditur: Ab homine vero non ſemper, ſed interdum.

4. reg. 20. 1.
2. par. 32. 24.
Eſai. 38. 1.
Iona 3. 4.

6 Hallucinãtur hoc loco nonnulli, ꝙ in ſacris literis reperiantur plura, quæ ſi ſenſum ex verborum ſignificatione ſumant, apparent falſa, vt Geneſ. 3. Eritis ſicut dij ſcientes bonum, & malũ. Et illud Caim: Maior eſt iniquitas mea, quam, vt veniam merear: & illud Non eſt Deus, quod inſipientem dixiſſe pſalmus ait. Et illud phariſæorum: in Beelzebub eiicit dæmonia. Sed immerito commouentur. Nam iſthęc & ſimilia, quaſi ab aliis pronunciata, in ſcriptura reperiuntur, quæ dum alios ea dixiſſe refert, vera narrat, qui vero ea primũ protulere, falſa,

Illuſtratio quorundã hallucinationis.
Geneſ. 3. 5.
Gene. 4. 13.
Pſal. 13. 1.
Luc. 11. 15.

falſa. Nec eorum aſſerta ſacræ ſcripturæ ſunt, ſed quod dixerint. Vnde ſenſus eſt, illos dixiſſe illa mendacia, & blaſphemias: iſquè literalis eſt ex verborum ſignificatione ſumptus, & verus: blaſphemiæ tamen, & mendacia non ſunt vera.

Caput 3. *De multiplici diuiſione ſenſus literalis in hiſtoriam, ætiologiam, analogiam, allegoriam, & figuram.*

Quid, & quotuplex ſenſus literalis.

1 PRimum quidem literæ ſenſus bifariam diuiditur. Vnus enim proprius eſt, & germanus, qui ex verborum natiua ſignificatione oritur, vt abiit Ieſus, venit, ſanauit, & id genus alia, quorum contextu vniuerſa ſcriptura connectitur. Alter improprius eſt, qui ex aliena, & translatitia ſignificatione, per tropum habetur. Sed de tropis poſtmodum, nūc de literæ proprietate dicendum. Senſus itaq; à propria ſignificatione ortus in hiſtoriam, ætiologiam, analogiam ſimilitudinis, allegoriā verborum, ſeu figuram elocutionis ſecatur, vt fere ex Auguſtino colligitur in Geneſim opere imperfecto, capit. 2. & libro de vtilitate credendi cap. 8. Quem ſequitur Thomas. 1. par. quęſt. 1. art. 10. de quibus ſigillatim à nobis breuius diſſerendum eſt.

Senſus hiſtoricus ſcripturæ.

2 Ergo hiſtoria rerum geſtarum narratio eſt, quæ potiſſimum in his viginti ſeptem libris continetur: quinquè Moſis, Ioſuæ, Iudicum, Ruth, quatuor regum, duobus paralipo-

menon

menon, Iob, Tobiæ, Iudit, Eſther, duobus Eſdræ, duobus Machabæorum, quatuor Euangeliorum, & actuum Apoſtolorum: quinimmo, & per modum narrationis in ceteris omnibus. Nam prophetiæ, prouerbia, morum doctrina, & alia id genus plura, precationes, cantica, obſecrationes, & præcepta, quæ in prophetis habentur, tam maioribus, quam minoribus, pſalmorum, Salomoniſquè libris, Pauli, & aliorum epiſtolis, & Ioannis apocalypſi, per modum hiſtoriæ referuntur. Quare ſimul cum hiſtoria ceteræ partes incedunt, ſed non vſquè adeo præcipue. Nam tametſi cum primum à quibuſdam dicta ſunt, ſecundum huiuſmodi ſpecies ſint prolata: ab authore tamen libri quaſi in hiſtoriam relata ſunt. Sicut benedictiones Iacob Geneſ. 49. ab ipſo quidem, vt propheta prædictiones ſunt: Moſes vero qui eas refert ordine narrat hiſtorico. Et cum ipſe Moſes ait: *In principio creauit Deus cælum, & terram*: prophetico quidem de præteritis ſpiritu dicit, ſed nil ſubinde minus hiſtoriam texit. Sic, & prouerbia Salomonis, ſeu ſententiæ eccleſiaſtici, ſic Apoſtolorum moralis doctrina. Non ſolum autem hæc, verum, & huius diuiſionis ceteræ partes hiſtoriæ ſubiacent, quas ad rerum narrationem vſurpat, vt ætiologiam, analogiam, ſimilitudinem, & figuram. Dicitur autem hiſtoria Apotu hyſtorion, quod eſt videre, quoniam per hiſtoriam res geſtæ ob oculos ponuntur.

Gene. 49. 1.

Geneſ. 1. 1.

Senſus etiā l... ſcriptura.

3 Aetiologia vero eſt, cum eius, quod dicitur,

Math.1.21 tur, cauſa redditur, quale eſt illud apud Matthæum.c.1. Vocabis nomen eius, Ieſus, ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum, cum enim Hebræis, Ieſuagh, ſaluator ſit, & ſalus: per ætiologiam impoſitionis nominis rōnem reddit, quia ſalutem populo ſit allaturus. Rurſus Matth. 19. Chriſtus ait: Moſes pmiſit libellum repudii: & ſubnectit rōnem dicens: ob duritiem cordis veſtri. Dicitur autem Græcis ætiologia, Apotuætiu, & logu, nempe à cauſa, & ſermone, quod videlicet, ſermonis cauſam reddat. In hanc recidit etymologia, id-eſt nominis ratio. *Mat.19.8*

Senſus ana logicus. *exod.3.2.* *Ioan.1.18.* *acto.7.20.*

4 Analogia eſt, cum oſtenditur veritatē vnius loci veritati alterius non repugnare, immo alludere: ſeu vnius loci per alterum intelligētia. Vt Exodi.3. Apparuit dominus Moiſi in flamma ignis de medio rubi: cui aduerſari videtur illud Ioā.1. Deum nemo vidit vnquam: Quæ tamen per Analogiam exponuntur ab Stephano actorum 7. dicente. Apparuit Moiſi angelus in deſerto montis Syna in igne flammæ rubi: ſignificans non Dei perſonam, ſed angelum vices illius gerētem apparuiſſe, ac proinde quaſi perſonæ Dei verbis vtebatur: Ego dominus. Vt ſolent proreges, præſides, præfecti, & prouinciatum, ac ciuitatum gubernatores, authoritate, & nomine regis verba proferre. Ad eūdem modum, & illud Gen.32. Vidi Deum facie ad faciem: exponit per analogiam Paul. 1. Cor.13. Videmus eum facie ad faciem: vbi addens verbum, ſicut, & cognitus ſum, indicat *gen.32.30.* *1.cor.13.12*

non

non ſic viſum eſſe à Iacob. Ceterum ſi Moiſi, & Paulo id ex peculiari Domini priuilegio conceſſum ſit, adhuc ſub iudice lis eſt, aduersũ Auguſtinũ, & Thomã, reclamãtibus ceteris ſcholæ theologis. Ad analogiam refertur ſimplex ſimilitudo, q̃ eſt abſq; tropo, nã vnius ad aliud per explicationem alluſio eſt. Id enim quod affertur, per ſimile explicatur. Hoc verò genus tam late patet, quàm ſunt rerum explicationes per ſimilitudines.

5 Allegoria ſi eſt in rebus ipſis, ſpiritualis ſenſus eſt rerum miſticarum, quæ cum typus ſit, ad ſpiritum ſpectat, quam proinde in librũ tertium reſeruamus: ſi vero in verbis (de qua nũc diſſerimus) cum orõnis figura conuertitur, atquè dictionis exornatio eſt, vt ait Beda ĩ libro de tropis, & D. Auguſtinus in lib. de vtilitate credendi. Quã, quia latiſſimè per ſacram ſcripturam diffunditur, hoc libro ſub nomine figuræ ſchematum, & troporum proſequemur. Allegoria verborum ſi in genere accipiatur, omnia ſchematum genera comprehendit latiore quodam ſignificatu. In ſpecie vero peculiare quodam genus metaphoræ eſt, de quo cap. 17.

¶. Allegoria verborum litera ſenſus eſt.

6 Interim obſeruandum non deeſſe, quibus magis arridet alia diuinæ ſapientiæ in partes diſtributio. Nam Iuniolus Africanus Epiſcopus in quatuor duntaxat ſpecies ſcientiam diuinæ legis partitur: nempe in hiſtoricam, propheticam, prouerbialem, & ſimplicèm morũ doctrinã. De hiſtoria diximus ceteras perſequamur.

Alia partio ſenſuum ſcripturh ea Iuniolo.

Pri-

Senſus prophetICUS. Primum ſe offert prophetia, quæ rerum latentium, præſentium, aut futurarum ex diuina inſpiratione manifeſtatio eſt. Sic Moſes præteritam expoſuit creationem, & Dauid in pſalm. Verbo, inquit, Domini cæli firmati ſunt. Sic præſentem Ananiæ, & Saphiri fallaciæ culpam prophetico ſpiritu Petrus agnouit. Et Heliſęus auaritiam Giezi. Sic Eſaias futurumq́; vt Virgo conceptura eſſet in vtero, & Deum paritura. Hæc vero omnia latentia ſunt; alioqui cũ iam nunc nos futuram reſurrectionem, & iudicium prædicamus, prophetæ non ſumus, quod per fidei articulos, à prophetis, & apoſtolis prædicta, & manifeſtata vulgamus. Nec ſi ex dæmonum inſtinctu quis latentia propalet, propheta nuncupandus erit: ſed falſo propheta, non tantum quia falſa vaticinetur, ſed quia a fallace ſpiritu prodeuntia. Prophetia vero in his eſt libris potiſſimum recondita: in pſalmis, Eſaia, Hieremia, Ezechiele, Daniele, Oſſea, Ioele, Amos, Abdia, Iona, Michæa, Nahum, Abachuch, Sophonia, Aggeo, Zacharia, Malachia, & Apocalypſi: in quibus tametſi ꝑ modum hiſtoriæ nonnulla referantur, vt in Eſaia de Achaz, & Ezechia regibus Iuda, ad prophetiæ tamen probationem apponuntur. Ad prouerbia, & morum etiam doctrinam multa ſunt in eiſdem ſpectantia, tamen ea conſequenter ad prophetię commendationem inſerta.

Prouerbiales ſenſus. 7 Prouerbiorum vero doctrina verborum conciſione, & breuitate miras, ac profundas ſenten-

ſententias continet: vt in parabolis Salomonis, & in Eccleſiaſtico Ieſu filii Sirach. Nec ſubinde minus ad mores prouerbia ſpectant, immo vero maxime, ſed relucet in his hęc ſpecies præſertim. Sed de prouerbiis ſub nomine Parœmiarum infra cap. 18. fuſius dicemus.

8 Aethica vero doctrina, quæ ſimplex appellatur, & plana, mores componere docet ſine verborum inuolucris: quæ propterea ſimplicis doctrinę nomen ſortitur, quod neq; hiſtoriam texat, nequè prophetiam adumbret, neq; prouerbia proferat, ſed ſolum ſimpliciter doceat: vt fit præcipue in libro Eccleſiaſtes Salomonis, in Pauli, & aliorum apoſtolorum epiſtolis. Quod ſi in his non nihil aliarum ſpecierum immiſceatur, non præcipua quidem intentione, ſed ad doctrinæ commendationem. Nam cum ait Paulus: Dum veniſſem Troade in Euangelio Chriſti, oſtium mihi apertum eſt cumquè peregrinationem ſuam in Arabiam reditum in Hieruſalem, Euangelicæ prædicationis ſucceſſus, multaſq; perſecutiones à ſe perpeſſas refert, hiſtoriam texere videtur. Rurſus cum ait: Ecce miſterium vobis dico: Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur, ſuaſquè futuras calamitates, captionem, mortem, & alia vaticinatur, prophetæ opus aggreditur. Inſuper cum ait: Cretenſes malæ beſtiæ, & corrumpunt bonos mores colloquia praua, prouerbiorum vtitur verbis: omnia tamen hæc pro doctrinæ commendatione inſeruntur,

Moralis doctrina, ad literæ ſenſum.

9 Con-

Quo differant, & quo conueniant.

9 Conueniunt autem hiſtoria, & moralis doctrina, quod vtræquè ſuperficie faciles apparent, cum ſint inſpectione, intellectu, & diſputatione plerumquè difficiles. Prophetiæ vero, & prouerbia, vtraquè ſuperficie difficilia sũt, ſed plæraquè intellectu non ardua. Sed iam ad figurarum, ſeu ſchemmatum enarrationem accedamus: & primum de figuris dictionis ad ſenſum literæ proprium ſpectantibus dicẽdũ.

Caput 4. De figuris dictionis in additione: vt Epizeuxi, Anadiploſi, Epanalepſi, & Zemeozeleuton.

Quid figura & quotuplex.

1 FIgura eſt orationis elocutio, ſeu exornatio, qua a plana, ſimplici, & populari loquendi, & ſentiendi cõſuetudine diſcedimus. Sic Fabius lib. 9. cap. 1. Non quod vulgus nũquam iſtis dicendi ornamentis vtatur, quod natura duce facit interdum, ſed quod huiuſmodi orationis lumina in imperitis ſermonibus rariſſime eniteant. Figurarum autem duo ſunt genera, Lezeos, ideſt, dictionis, & Dianæias, hoc eſt, ſententiæ: de illa modo, de hac paulo poſt dicemus. Illa eſt nnmerus quidam orationis, & modulus, ſeu harmonia, quo apte, & ſuauiter dictiones conformantur, & cũ delectatione percipiuntur. Quintilianus ibi ſuauem, concinnam, & iucundam verborum modulationem eſſe dixit. Efficitur autem hic numerus, ſeu modulatio, aut certa iunctura, de quibus rethores: aut magis vocum ſono, & di-

Quid figura dictionis

ctionum ſimilitudine, certa etiam ordinis, & diſpoſitionis ratione circa initia, media, fineſq; orationis: cuius multæ ſunt ſpecies.

2 Prima eſt Epizeuxis, ſeu palilogia, quæ coniugatio ſeu combinatio eſt, qua idem ſonus continenter in eadem periodo repetitur. Fit autem quoties idem verbum, ſine interpretatione geminamus. Sic illud pſalmi. Domine, Domine, virtus ſalutis meæ. Sic illud Hierem. 2. Me dereliquerunt fontem aquæ viuę, & quæſierunt ſibi ciſternas, ciſternas diſſipatas, quæ non valent aquam continere. Sic illud Eſai. 40. Conſolamini conſolamini popule meus. Et Eſai. 38. Viuens viuens ipſe confitebitur tibi. Si illud pſalmi. Qui dicunt exinanite, exinanite vſquè ad fundamentum in ea. Et illud: qui dicunt mihi euge, euge. Sic & illud Matthæ. 25. Domine Domine aperi nobis: Et illud: non qui dicit: Domine Domine, intrabit in regnum cælorum, ſed qui facit voluntatem patris mei. Sic Cicero in Verrem actione 7. Crux, crux infelici, & miſero. Et in Catilinam: Senatus intelligit, conſul videt, hic tamē viuit: viuit: immo, & in ſenatum venit, & ad mortem diſignat vnumquemq; noſtrum. Et Vergilius Egloga 5.

Ipſa ſonant arbuſta, Deus, Deus ille Menalca.

Et Aeneid. 9.

Me me adſum qui feci, in me conuertite ferrum.

3 Ad epizeuxim conſequitur Anadiploſis, q̄ eiuſdem verbi geminatio eſt in fine pręcedētis, & initio ſequentis periodi, Ioanni euangeliſtę

Epizeuxis. ſeu palilogia. Pſ. 139. 8. Hier. 2. 13. Eſai. 40. 1. Eſai. 38. 19. Pſal. 136. 7. Pſal. 32. 16. Mat. 25. 1. Mat. 7. 21. Anadiploſis.

Digitized by Google

quam familiariſſima, vt. In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus e-

Ioan.1 1. rat verbum. Et paulo poſt: in ipſo vita erat, & vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Sed pſ. 121. Stantes erant pedes noſtri in atriis

Pſ. 121. 2. tuis Hieruſalem, Hieruſalem, quæ ædificatur, vt ciuitas. Sic Vergilius Egloga. 10.

Pieridès hæc vos facietis maxima Gallo,
Gallo, cuius amor tantum mihi creſcit in horas.

Epanalepſis. Ad illam quoquè fertur Epanalepſis, quę geminatio eſt eiuſdem verbi, in principio, & fine eiuſdem periodi. Sic pſ. 82. Deus quis ſimilis tibi? ne taceas, nequè compeſcaris Deus. Sic

Pſal 82. 2. *phel. 4. 4.* ad Philip. 4. Gaudete in Domino ſemper, iterum dico gaudete. Sic Cicero act. 6. Multi, & graues dolores inuenti parentibus, & propinquis multi. Vergil. Georg.

Ante etiam ſceptrum Dictai regis, & ante.

Idem Aeneid. 1.

Multa ſuper Priamo rogitans, ſuper Hectore multa.

Nec intereſt vnicum verbum, an plura repetantur. Martialis.

Phoſphore redde diem, quid gaudia noſtra moraris.
Cæſare venturo Phoſphore redde diem.

Temeoteleutō. ¶ Conſequitur etiam illa Temeoteleuton, cum diuerſæ dictiones in eodem ſono continenter efferuntur, & terminantur: vt pſal. 97.

Pſal. 97. 4. Iubilate Deo omnis terra, cantate, exultate,

& pſal-

Digitized by Google

& pſallite. Sic pſal. 84. Benedixiſti domine terram tuam, redemiſti iniquitatem plebis tuæ, mitigaſti omnem iram tuam, auertiſti ab ira indignationis tuæ. Et Ezechielis 18. Si genuerit filium latronem ſanguinem effundentem, in montibus comedentem, vxorem proximi ſui polluentem, aliena rapientem, pignus nō reddentem, abominationem facientem, ad vſurā dantem amplius accipientem: numquid vita viuet? Eccleſiaſt. 6. Melius eſt videre quod cupias, quam deſiderare quod neſcias. Item Melius eſt a ſapiente corripi, quam ſtultorum adulatione decipi. Sic Cicero de republica aruſpicum Carthaginem a multis imperatoribus obſeſſam, oppugnatam, labefactatam, pene captam, aliquando quaſi fatali euentu ſolus Scipio euertit: Sic Titus Annius ad illam peſtem comprimendam, extinguendam, funditus delendam natus eſſe videtur. Sic illud Ennii.

Pſal. 18.16

Ezec. 18.16

Eccle. 6. 9.

Eccle. 7. 6.

Mærentes, flentes, lacbrimantes, commiſerātes.

Caput 5. De figuris dictionis in repetitione, vt Anaphora, Epiſtrophe, & Simploce.

1 ANaphora, ſeu Epinaphora, relatio eſt, ſeu repetitio eiuſdem verbi per principia inciſſorum, vel membrorum, vel periodorum. Vnde tria ex ſtunt genera: primum ſpectatur in principiis inciſſorum ſimiliter ſonantibus. Sic pſal. 28. Vox domini in virtute, vox domini in magnificentia, vox domini confringentis cedros, Cicero pro Quintio. Quid hæc *Anaphora.* *Pſal. 28. 4.*

amentia? quid hæc feſtinatio? quid hæc immaturitas tanta ſignificat? non viam? non ſcelus? non patrocinium? Verg. Aeneid. 1.

Nate, meæ vires, mea magna potentia ſolus,
Nate patris ſummi, qui tela Typhœia temnis.

Secundum genus eſt, cum fit repetitio ꝑ initia membrorum. Sic pſalmus: Si aſcendero in cælum, tu illic es, ſi deſcendero in infernum, ades, ſi ſumpſero pennas meas diluculo. Et pſ.
Pſal. 117.5 117. Melius ſperare in dño, quam ſperare in principibus: melius ſperare in domino q̃ ſperare in homine. Cicero pro Cluentio: legum magiſtri magiſtratus, legum interpretes iudices: legum deniquè idcirco ſerui ſumus, vt liberi eſſe poſſimus. Verg. Egloga 2.

Pan primus calamos cera coniungere binos
Inſtituit, Pan curat oues, ouiumq; magiſtros.

Tertium cum idem verbũ repetitur in principiis periodorum. pſ. 26. Dominus illumina-
Pſal. 26.1. tio mea, & ſalus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? Si conſiſtant aduerſum me caſtra, non timebit cor meum. Si exurgat aduerſum me prælium, in hoc ego ſperabo. Matth. 5. Beati pauperes ſpi
Math. 5.3. ritu quoniam ipſorum eſt regnum cælorum. Beati mites, quoniã ipſi poſſidebũt terrã. Ver
Mat. 23.13 bum, beati, pluries repetitur Matth. 23. Vę vobis phariſæi hypocritæ. Hoc idẽ verbũ ſępiſſime iteratur in pluribus continuis periodis. Cicero pro lege Agraria oratione 2. Quid tã populare quam pax? quam nõ ſolum ab hominibus, verum à beſtiis expeti, atquè omnibus

rebus

rebus anteponi videtis? Quid tam populare q̃ otium? quod ita iucundum eſt.&c. Hoc ſchema permouendis affectibus inſeruit maxime, proinde vſitatiſſimum oratoribus, præſertim poetis, maxime vero in pſalmis.

2 Epiſtrophe, conuerſio eſt, & eiuſdem verbi ad extremum repetitio, cuius eſt præclariſſimum exemplum in pſalmo 135. Confitemini Domino quoniam bonus: quoniam in ſæculum miſericordia eius: Confitemini Domino dominorum, quoniam in ſæculum miſericordia eius. Sic per omnes verſiculos. Et pſalm. 144. Exaltabo te Deus meus rex, & benedicã nomini tuo in ſæculum, & in ſæculum ſæculi. Per ſingulos dies benedicam tibi, & laudabo nomen tuum in ſæculum, & in ſæculum ſæculi. & ibidẽ paulo poſt. Generatio, & generatio laudabit opera tua: & potentiam tuam narrabunt. Magnificentiam gloriæ ſanctitatis tuæ loquentur, & mirabilia tua narrabunt. Et virtutem terribilium tuorum dicent, & magnitudinem tuam narrabunt. Ita eleganter Paulus 2. Cor. 11. In quo quis audet, in inſipientia dico, audeo, & ego. Hebræi ſũt, & ego. Iſraelitę ſũt, & ego. Semen Abrahæ ſunt, & ego. Miniſtri Chriſti ſunt, & ego. Vt minus ſapiens dico, & plus ego. Cicero in Verrem: Cum ego legem de ambitu tulerim, ex ſenatus conſulto tulerim, ſaluis auſpiciis tulerim, ſine vi tulerĩ, tu eam legem nõ putes? Idem Philipp. 2. Doletis tres exercitus populi Romani interfectos? interfecit Antonius. Deſideratis clariſſimos ciues

Epiſtrophe.
Pſal. 135. 1
pſal. 144. 1.
Ibidem 4.
2. cor. 11. 22

Digitized by Google

eos quoque eripuit nobis Antonius. Authoritas huius ordinis afflicta eſt? afflixit Antonius Vergil. Egloga. 8.

Debent hæc pignora Daphnim.

Ducite ab vrbe domum mea pignora, duce Daphnim.

Martialis lib. 2.

Capto tuam (pudet heu) ſed capto Maxime cænã,
Tu captas alias: iam ſumus ergo pares,
Mane ſalutatum venio, tu diceris iſſe
Ante ſalutatum: iam ſumus ergo pares
Sum comes ipſe tuus, tumidiq; anteambulo regis,
Tu comes alterius: iam ſumus ergo pares.

Simploce. *pſal. 112. 1. Dan. 3. 58. pſ. 148. 2.*

3 Cum Anaphora, & Epiſtrophe ſimul reſonant Græci Simplocem, latini complicationẽ, ſeu congeminationem, dum variæ dictiones initio, & fine repetuntur. pſal. 112. Laudate pueri Dominum, laudate nomen Domini. Danielis 3. Benedicite angeli Domini Domino, benedicite cæli domino, &c. & pſal. 148. Laudate Dominum omnes angeli eius, laudate eum omnes virtutes eius. Cicero pro Milone: Quis eos poſtulauit? Appius. Quis produxit? Appius. Pro lege Agrar. 2. Quis legem tulit? Rullus. Quis maiorem populi partem ſuffragiis priuauit? Rullus. Quis comitiis præfuit? idem Rullus.

Ca-

Caput 6. De ſiguris dictionis in gradatione, vt Climace, Epanodo, Auxeſi, Synonimia, & Congerie.

1 CLimax, ideſt, gradatio, orationis progreſſio eſt, quando poſitis quibuſdam gradibus, ſiue in laudibus, ſiue in vituperatione ſemper accreſcit, poſtremo verbo antecedẽtis inciſſi, initio ſequentis iterato. Vt Paulus Roma. 5. Tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio ſpem, ſpes autẽ non confundit. Item epheſ. 5. Caput mulieris vir, caput viri Chriſtus, Chriſti vero caput Deus. Quem locum ſublimius, figuræ Climacis nomine, & Gradationis, tractat Auguſtinus opere imperfecto in Geneſim cap. 2. pſal. 105. Effunderunt innocentem ſanguinem, ſanguinem ſuorum filiorum, filiarumquè ſuarũ. Et quamuis appareat inſerta Anadiploſis, intereſt tamen multum inter eam, & Climacem. Nam illa in vnius tantum dictionis geminatione conſiſtit. Hæc vero in pluribus, immo in integra ſententia accidere poteſt, & cum accretione ſemper. Vt Matth. 5. Qui iraſcitur fratri, reus erit iudicio. Qui dixerit racha, reus eſt concilio: qui dixerit fatue, reus eſt gehennæ ignis. Cicero pro Quintio. Si debuiſſet, petiiſſes ſtatim, ſi non ſtatim, paulo quidem poſt, ſi non paulo poſt, aſt aliquando. Huc occinit illud vulgo tritum apud Hiſpanos: Quem preſta, no cobra, y ſi cobra, no todo, y ſi todo, no

climax: ideſt, Gradatio.

Rom. 5. 3.

Ephe. 5. 23.

pſ. 105. 38.

en tiempo, y ſi en tiempo, no tal, y ſi tal, enemigo mortal. Verg. Egloga 2.

Torua læena lupum ſequitur, lupus ipſe capellã:
Florentem citiſum ſequitur laſciua puella.

Panodos, ideſt, regreſſio.

2 Ad climacem refertur, Epanodos, ſeu Plocæ, quæ vltra gradationem, quam interdum inuoluit, regreſſio eſt, ſeu traiectio verborum, quæ ordinis mutatione, & ſimilitudinis gratia delectat: vt Matth. 13. Habenti dabitur, & ei qui non habet, auferetur ab eo. Cicero pro Planco: Gratiã qui refert, habet: & qui habet, in eo quod habet, refert. Fit quoque in ſenſu, cum ea, quæ iunctim, & ſimul dicta fuerant, per ſingula repetuntur. Vt illud pſ. 113. Mare vidit, & fugit: Iordanis conuerſus eſt retrorſum. Montes exultauerunt, vt arietes, & colles ſicut agni ouium. Subnectit: Quid eſt tibi mare quod fugiſti? & tu Iordanis, quia conuerſus eſt retrorſum? Montes exultaſtis ſicut arietes, & colles ſicut agni ouium. Vergil. Egloga 8.

Mat. 11. 12

Crudelis tu quoque mater,
Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
Improbus ille puer, crudelis tu quoque mater.

Auxeſis, ideſt Amplificatio.

3 Huc accedit Auxeſis, ſeu amplificatio, quæ tam in verbis, quàm in ſententijs duplici genere fit. Primum à minoribus ad maiora progreſſu, verbis omnibus altius atquè altius inſurgentibus. Sic Paulus. Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? tribulatio? an anguſtia? an fames? an nuditas? an periculum? an perſecutio? an gladius? Et paucis interiectis. Certus

Rom. 6. 35.

ſum,

ſum, quod neque mors, neque vita, neq; ange li, neque principatus, neq; virtutes, neque inſtantia, neque futura, neque fortitudo, neq; al titudo, neq; profundum, neque creatura alia poterit nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu domino noſtro. Et illud Ambroſii ab eccleſia in Chriſti paſſionem, & crucem decantatum.

Hic acetum, fel, arundo,
Sputa, claui, lancea,
Mite corpus perforatur
Sanguis, vnda, profluit.
Terra, pontus, aſtra, mundus,
Quo lauantur flumine.

Tres ſunt elegantiſſimæ amplificationes, & in ſingulis plures gradus, quibus ad maiora mi ra quadam aſcenſione progreditur. Ita Cicero in Verrem: Facinus eſt vincire ciuem Romanum, ſcelus verberare prope parricidium ne care, quid dicam in crucem tollere? Et illud: Aderat ianitor carceris, carnifex prętoris, mors terrorq; ſociorum, & ciuium Romanorum, li ctor Sextius.

4 Alterum genus eſt, cum non per gradus, ſed per verborum, ac ſententiarum congeriē quaſi aceruo quodā alleuatio fit, vt illud Matt. 24. & Mar. 13. De die aūt illo, & hora nemo ſcit, neq; angeli cælorum, neque filius hominis, niſi ſolus pater, iuxta communē expoſitionē, q̄ non refello, aſcenſio eſt ab angelis ad Chriſtum, vt neq; illi, neq; Chriſtus, vt homo, ſciāt ad dicēdum. Sed forte ſenſus eſſe poteſt. Nemo nouit neque

Congeries. Mat. 24. 36 Marc. 13. 32.

neque angeli, neque homines, niſi ſolus De?: ex vulgari phraſi: No lo ſabe hijo de madre. Ac tunc non eſt progreſſio: ſed congeries. Cicero pro. Q. Ligario. Quid tuus ille Tubero diſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat? Cuius latus mucro ille petebat? Qui ſenſus erat armorum tuorum? Quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? Quid cupiebas? quid optabas?

Minutio.

5 Huic oppoſita eſt Minutio, cuius tot ſunt gradus minuendi, quot Auxeſis amplificandi. Eadem enim vtriuſquè ratio, nam totidem ſunt aſcendentibus, quot deſcendentibus gradus. Ita Fabius lib 8. cap. 4.

6 Synonimia eſt plurium nominum idem exprimentium congregatio. Latinis interpretatio dicitur, ad figuras quoquè ſententiarum refertur, cum inſtandi, augendi, & apertius dicendi gratia plura verba idem ſignificantia cōferuntur. Vt pſal. 112. Laudate pueri Dominum, laudate nomen Domini. Sit nomen Domini benedictum. Item pſal. 94. Venite exultemus Domino, iubilemus Deo ſalutari noſtro, præoccupemus faciem eius in confeſſione, & in pſalmus iubilemus ei. Cicer. in Catil. oratione 1. quæ cum ita ſint, Catilina, perge quo cæpiſti, egredere aliquando ex vrbe, patent portæ, proficiſcere. Verg. Aeneid. 2.

Iacetquè ingens in littore truncus,
Auulſumquè humeris caput, & ſine nomine corpus.

7 Ad ſynonimiam refertur frequentatio, Græcis

Græcis ſimatriſmos, niſi quod illa eſt vnus verbi multiplicatio, hæc multarum rerum cõgeries, ad perorandum plurimum iuuat, cum ea, quæ per orationem ſparſa ſunt, in vnum colliguntur, & velut agmine facto in animos audientium irrumpunt. Vt Eſai. 3. In illa die aufert Dominus ornamentum calciamentorum, lunulas torques, monilia, armillas, mitras, & diſcriminalia, periſcelides, murenulas, olfactariola, in aures, & annulos. Sic quoquè Paulus. Vſquè in hanc horam, & eſurimus, & ſitimus, & nudi ſumus, & colaphis cædimur, & laboramus operantes manibus noſtris. Item ad Hebr. 11. Ab eo loco: qui per fidẽ vicerunt regua: vſquè ad calcem capitis. Ciceroni, & omnibus oratoribus in epilogis frequentiſſima.

Cap. 7. De figuris dictionis in denominatione, vt Paronomaſia, Polyptoton, Antitheſi, & Metatheſi.

1 Paronomaſia: Annominatio eſt ſeu mutatio in ſimile verbum ex ſola vocum colluſione, vt pſal. 21. iuxta Hebraicam veritatẽ: In te confiſi ſunt, & non ſunt confuſi. Philip. 3. Videte malos operarios, videte conciſionem, nos vero eſſe circunciſionem, qui ſpiritu Deo ſeruimus. Eſai. 5. vbi nos legimus: expectaui, vt faceret iudicium, & ecce iniquitas, iuſtitiam, & ecce clamor. Hebraicè elegans verborum annominatio eſt, cum rerum antitheſi: vt ſi pro

Paronomaſia.
Pſal. 27. 6.
Philip. 3. 2.

pro æquitate iniquitas, pro iuſtitia iniuſtitia fieret. Cicer. Qui fuit locus feliciſſimus, nunc lucus deſertiſſimus, &: cuſtodiam ſacrorum non honoris, ſed oneris eſſe. *Item* in ſomnis credere, non hominis, ſed ominis: Hanc noſtrates deriuationẽ appellant, cuius frequens eſt, & gratiſſimus vſus. Teren. in Andria.

Nam inceptio eſt amentium, haud amantium.

Polyptoton. Rom. 11. 36 pſal. 67. 16.

2 Polyptoton Græcis, Latinis eſt traductio, cognationem quandam habet cum Paronomaſia, quod alluſionem retineat in eodem verbo, dum vario dictionis exitu ſimilitudo retinetus, & diuerſa inflexione eiuſdem verbi variatur oratio. Rom. 11. Quoniam ex ipſo, per ipſum, & in ipſo ſunt omnia, ipſi gloria in ſæcula. pſal. 67. Selmon, mons DEI, mons coagulatus, mons pinguis, vt quid ſuſpicamini montes coagulatos: mons in quo beneplacitum eſt DEO, habitare in eo. Cicero pro Cælio: *Ipſius* autem veneni, quæ ratio fingitur? vbi quæſitum eſt? quemadmodum? quo pacto? cui? quo in loco traditum? Idem pro lege Agraria 2. deducuntur coloniæ, quo? quorum hominum? in quæ loca? Verg. Aeneid. 4.

Littora littoribus contraria, fluctibus vndas
Imprecor, arma armis.

Idem Aeneid. 5.

Quo deinde ruis, quo proripis, inquit
Quem fugis? aut quis te noſtris complexibus arcet?

3 Antitheſis, & Antitheton ad idem genus referuntur: contentionem appellant Cic. & Quintilia-

tilianus. Quidam ſententiarum figuris eam annumerant. Eſt autem contrapoſitio cum ex verbis contrariis conficitur oratio: vt 2. reg. Diligis odientes te, & odio habes diligentes te. Et pſal. Reddiderunt mihi mala pro bonis, & odium pro dilectione mea. Cic. pro Cluentio. Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. Interdum ſententiæ ſententiis opponantur. Cic. pro Murena. Odit populus Rom. priuatam luxuriem, publicani magnificentiam diligit.

Metatheſis commutatio eſt, cum duæ ſententiæ interſe diſcrepantes ita efferũtur, vt a priori poſterior illi contraria proficiſcatur, vt Matthæ. Sabbathũ propter hominem factum eſt, non homo propter Sabbathum. Itẽ Paul. Qui peccatum non fecit, pro nobis peccatum fecit ideſt ſuſtinuit pænam, qui non commiſerat culpam, mortuus pro iniuſtitiis noſtris, vt nos iuſtitiæ viuamus. Cic. pro cluen. Vt, & ſine inuidia culpa plectatur, & ſine culpa inuidia ponatur. Item, non vt edam viuo, ſed vt viuam edo. Rurſus: Si poema loquens pictura eſt, pictura tacitum poema erit.

Caput 8. De figuris dictionis in detractione, vt Zeuma, Hyppozeuxi, Syllepſi, & Apposiopeſi.

1 ZEVMA multorum pendentium coniunctio eſt, quæ vno verbo, aut ſententia concluduntur. Vt Paul. Epheſ. 4. Zeuma.

Omnis

Ephe.4.31. Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blaſphemia tollatur à vobis. *Idem* Corinth.6. Neque adulteri, neque rapaces, nequè molles, nequè maſculorum concubitoret regnum Dei poſſidebunt. pſal.14. qui in-
Cor 9. 9. Pſal.14.2. greditur ſine macula, & operatur iuſtitiam, qui loquitur veritatem in corde ſuo, & non egit dolum in lingua ſua, nec fecit proximo ſuo malum. &c. Ad vltimum per Zeumam concludit: qui facit hæc, non commouebitur in æternum: & pſal.23. Innocens manibus, &
Pſal.23.4. mundo corde, qui non accepit in vano animā ſuam, nec iurauit in dolo proximo ſuo: Hic accipiet benedictionem à Domino. Vergil. Aeneid.3.

Troiugena interpres Diuum, qui numina Phœbi,
Qui volucrum linguas, & præpetis omina pēnæ,
Qui tripodas, Clarij lauros, qui ſydera ſentis.

Hyppozeuxis. Huic contraria eſt Hyppozeuxis diſiunctio, in qua ſingula verba, vel ſententiæ ſingulis
pſ. 144.4.5. quibuſquè clauſulis ſubiunguntur. Vt pſ.144. Potentiam tuam pronunciabunt, magnificentiam gloriæ ſanctitatis tuæ loquantur, & mirabilia tua enarrabunt, virtutem terribilium tuorum dicent, & magnitudinem tuam narrabunt. Memoriam abundantiæ ſuauitatis tuę eructabunt, & iuſtitia tua exultabunt. Et Apoſtolus 1. Cor.13. Siue prophetiæ euacuabun-
Cor.13.8. tur, ſiue linguæ ceſſabunt, ſiue ſcientia deſtruitur. Verg. Aeneid.10.

Regem adit, & regi memorat nomenque, genuſquè

Violen-

Violentaquè pectora Turni
Edocet, humanis, quæ ſit fiducia rebus.
Admonet, immiſcetquè preces, haud ſit mora, Tarchon
Iungit opes, fæduſquè ferit.

Syllepſis eſt plurium diſſimilium in vnum cõglutinata conceptio, fit autem tribus modis: primo, dum plures clauſulæ exigentes verba diuiſi numeri, vno tamen comprehenduntur. Sic illud pſal. 48. Terrigenæ, & filii hominũ, ſimul in vnum diues, & pauper audite. & pſal. 148. Laudate Dominum Sol, & Luna, laudate eum omnes ſtellæ, & lumen. Sic Vergil. Aeneid. 1. Sylepſis. *pſal. 48. 1.* *pſal. 148. 3.*

Hic illius arma: hic currus fuit.

Secundo: cum ſingularis dictio verbo pluralis numeri copulatur. Vt pſal. 77. Attendite popule meus legem meam. Verg. Egloga. *pſal. 76. 1.*

Sunt nobis mitia poma
Caſtaneæ molles, & preſsi cópia lactis.

Tertio fit etiam Syllepſis in ſenſu, quoties pro multis vnus, aut pro vno multi ponuntur. pſal. 104. Dixit, & venit locuſta, & bruchus, cuius non erat numerus, & commedit omne fænum, & omnem fructum terræ eorum. Locuſtam, & bruchum pro locuſtis, & bruchis poſuit. Exod. 8. Venit muſca grauiſſima in domos Pharaonis, & ſeruorum eius. Rurſus pro vno multi. pſal. 2. Aſtiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum: reges pro Herode, principes pro Pilato. Sic videtur Petrus in actis interpretari: niſi illos duos re- *pſal. 104. 34* *Exod. 8. 24.* *pſal. 2. 2.*

ges, phariſæos, & pontifices, populi principes
Pſal. 1. 3. intelligas. pſal. 1. Erit tanquam lignum quod
plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, pro
vno riuulo, fieri enim nequit, vt arbor vna
Mat. 27. 44 ad plures riuos confidat. Matth. 27. Id ipſum,
& latrones blaſphemabant eum. Solus quippe
vnus blaſphemauit, vt ex Luca apparet. Itaque plurale pro ſingulari poſitum eſt à Matthæo figurate.

4 Apoſiopeſis, reticentia eſt, ex Cice. lib. de oratore, ab aliis interruptio appellatur. Fit autem, cum ex grandi cuiuſdam iræ, vel doloris affectu, verbum orationis neceſſarium reticetur, quo ſententia interrumpitur. Appoſitiſſi-
Luc. 19. 42. mum exemplum eſt Luc. 19. Cum Dominus
proſpiciens Hieroſolymam, & præuidens illius ſubuerſionem, calamitatem illi imminentem deplorans aiebat: *Si cognouiſſes, & tu, & quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi, nunc autem abſcondita ſunt ab oculis tuis.* Verbum deeſt incertum, longiore ſermone explicandum. Cic. pro Milone: An huius ille legis, quam Clodius à ſe inuentam gloriatur, mentionem facere auſus eſſet, viuo Milone, ne dicam conſule? De noſtrum enim omnium non audeo totum dicere. Terentius.

Ego ne illam, quæ illum, quæ me, quæ non.

Verg. Aeneid. 1.

Quos ego? ſed præſtat motos cõponere fluctus.

Caput

Caput 4. De figuris dictionis in abundantia, & deffectu, vt pleonaſmo, polyſinteto, & aſinteto.

1 PLeonaſmus ſuperabundantia eſt, dum ad maiorem rei expreſſionem, ſeu propter vulgarem phraſim, ſic loquimur, vt aliquid ſuperabundare videatur. Fit autem duobus modis. Primo in verbis, vt illud pſal. 73. Incenderunt igni ſanctuarium tuum, certum quod aqua incendere non poterant. Et pſ. 141. Voce mea ad dominum clamaui: clamor quippe vocis eſt. & Math. 5. Cum ſediſſet aperiens os ſuum docebat eos, eo namquè ſedente, de doctrina vocis eſt ſermo. Tametſi non me latet hæc abſq; pleonaſmo ob myſteriorum inuolucra exponi poſſe. Verg. Aened. 2. *Pſ. 73. 7. Pſal. 141. 1 math. 5. 2*

Sic ore locuta eſt.

Secundo in ſententiis, cum eſt multitudo earum idem ſignificantium, vt Eſai. 1. Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, ſemini nequam, filiis ſceleratis. & pſal. 105. Peccauimus cum patribus noſtris, iniuſte egimus, iniquitatem fecimus. Et illud. *Eſai. 1. 4. Pſal. 105.*

Marſa manus, Peligna cohors, feſtina virum vis.

2 Polyſinteton Oratio eſt multis nexa coniũctionibus, & quaſi annexa præcedenti, quod illis abundet. Simile eſt illud in pſ. 40. Dñs conſeruet eũ, & viuificet eũ, & beatũ faciat eũ in terra, & non tradat eũ in animã inimicorum eius. Ioanni Euangeliſtæ frequens. Sic illud. Poliſinteton. *pſal. 40. 3.*

Athamaſquè,Thoaſque.
Pelideſque Neoptolemus,primuſquè Machaõ.
Huic contraria eſt Aſindeton,ſeu Dialiton. Cum oratio prorſus caret coniunctionibus, vt illud pſal. Iubilate Deo omnis terra, pſalmum dicite nomini eius, date gloriam laudi eius, dicite Deo: Quam terribilia ſunt opera tua domine. Verg. Aeneid. 4.
Ferte citi flammas, date vela, impellite remos.

Caput 10. De figuris ſententiarum in petitione cum reſponſione, vt Aporia, Erotema, & reliquis.

Quid ſit figura ſentẽtia, & quotuplex.

1 FIgura ſententiæ eſt, quæ circa ſenſum orationis verſatur, per propria verba, non translatitia, ſeu mutata, ſeu tranſpoſita, quæ quadrifariam accidit: quoniam in omni oratione quatuor modis nos gerere poſſumus: aut petimus, aut concedimus, aut fingimus, aut negamus. De his itaquè quæ in petitione cum reſponſione verſantur, primum dicendum eſt.

Aporia.

2 Aporia, ſeu Diaporrhiſis, addubitatio eſt, quæ præſefert ſolliciti hominis, & hæſitantis affectum, vt: Quò me vertam? Quo fugiam miſer? quid agam? & ſimilia. Sic illud pſalm. Quò ibo à ſpiritu tuo, aut quò à facie tua fugiam? Et Iob 7. Peccaui: quid faciam tibi, ò cuſtos hominum? Sic Luc. 16. villicus dicebat, quid agã? fodere non valeo, mendicare erubeſco, ſcio quid faciam. Cicero pro Roſcio: Quid primũ

Pſ. 138. 7. Iob. 7. 28. Luc. 16. 6. 3

que.

querat? aut vnde potiſſimum iudices exordiar? aut quod, aut à quibus auxilium petam? Deorum ne immortalium? populi ne Romani? veſtram ne, qui ſummam poteſtatem habetis, hoc tempore fidem ne implorem? Vergil. Aeneid.4.

En quid agam, rurſus ne procos irriſa priores
Experiar? Nomadumquè petam connubia ſupplex,
Quos ego ſum toties iam didignata maritos?
Iliacas igitur claſſes, atq; vltima Teucrum
Iuſſa ſequar?

3 Erotema interrogatio eſt, cum quadam dicendi vi in orationis initio. Simile eſt in pſ.2. Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania? & pſ.3. Domine quid multiplicati ſunt, qui tribulant me? & pſ. 73. Vt quid domine repuliſti in finem? iratus eſt furor tuus vehementer? & pſ.12. Vſquè quò domine obliuiſceris me in finem? vſquè quò auertis faciem tuam à me? Sic Matth. 17. O generatio incredula quamdiu vos patiar? Sic Cicero in Catilinam oratione 1. Quouſquè tandem abutere Catilina patientia noſtra? quandiu nos etiam furor iſte tuus eludet? Et Aiacis exordium illud apud Ouidium.

Erotema. *Pſal. 2. 1. pſal. 13. 1. pſal. 73. 1. pſal. 12. 2. Mat. 17. 17*

Agimus (prò Iupiter) inquit
Ante rates cauſam, & mecum confertur Vlyſſes?

4 Deeſis, deprecatio eſt, qua Deum, aut homines oramus, eorumq; auxilium imploramus. Sic in initio cuiuſq; operis nos Chriſtus orare Deeſis.

Digitized by Google

docuit: Pater noſter, qui es in cælis: ſanctificetur nomen tuum: quæ omnium gentium, etiã Ethnicorum, de precationum eſt elegantiſſima: & Ioan. 17. Initiaturus paſſionem ſuam, ſi orauit: Pater clarifica filium tuũ, vt filius tuus clarificet te. Sic oratores, & poetæ in ſuorũ operum initio, Dei, & ſanctorum, aut heroum auxilium implorant. Cicer. pro Rabir. Primum, quod in tanta dimicatione capitis, famæ, fortunarumque omnium fieri neceſſe eſt, ab Ioue optimo maximo, ceteriſquè diis, deabuſquè pacem, & veniam peto. Deinde vos Quirites, oro atquè obſecro. Idem pro Deiotari. Per dexteram iſtam tuam ego obteſtor, per has lacrimas. Verg. Aeneid. 1.

Ioan. 17. 1.

Muſa mihi cauſas memora.

Et ibi. 1. Geor.

Vos clariſſima mundi.
Lumina, labentem cælo, quæ ducitis annum,

Ouid. lib. 1.

Dij cæptis
Aſpirate meis, primaq; ab origine mundi,
Ad mea perpetuum deducite tempora carmen.

Epithimia.

Hic refertur Epithimia, ideſt, optatio, quæ voti ſignificatio eſt, vt illud deſiderium Dauidis regis 2. reg. 23. O ſi quis mihi daret potum aquæ de ciſterna, quæ eſt iuxta portam Bethlehem. & pſal. Quis mihi dabit pennas, vt columbæ, volabo, & requieſcam. 2. reg. 18. Abſalon fili mi, fili mi Abſalon, quis mihi daret, vt ego moriar pro te, fili mi. Et Apoſt. ad Gal.

2. reg. 23. 15. pſal. 54. 7. 2. reg. 18. 33. Galat. 5. 12

Digitized by Google

Galſ. 5. Vtinam præcidantur qui vos conturbant. Cicero pro lege Manilia. Vtinam Quirites virorum fortium, atquè innocentium tantam copiam haberetis, vt hæc deliberatio difficilis eſſet. Et Virg. Eglog. 8.

En erit vnquam.
Ille dies, mihi cum liceat tua dicere facta?
En erit, vt liceat totum mihi ferre per orbẽ,
Sola Sophoclæo tua carmina digna cothurno?

5 Hic quoquè pertinet Ara, ideſt, imprecatio, cum incommodi aliquid alicui optamus. pſal. 108. Conſtitue ſuper eum peccatorem, & diabulus ſtet à dextris eius. Cum iudicatur exeat condemnatus: Et multa quæ ſequũtur. Cicero pro Murena: Dii faxint, vt meus collega vir fortiſſimus hoc Catilinæ nefarium latrocinium armatus opprimat. Aeneid. 2. Priamus in Pyrrhum. Ara. Pſal. 108.

At tibi pro ſcelere (exclamat) pro talibus auſis.
Dij (ſi qua eſt cælo pietas, quæ talia curet)
Perſoluant grates dignas.

Ouid. Epiſt. 1.

O vtinã tunc, cũ Lacedæmona claſſe petebat,
Obrutus inſanis eſſet adulter aquis.

7 Prophoneſis, exclamatio eſt, & orationis vehementior elatio, dum ſæpe vtimur his particulis, o, pro, heu, eheu, Simile eſt illud Sapien. 12. & 16. O quam bonus, & ſuauis eſt, domine ſpiritus tuus in omnibus, qui vt dulcedinem tuam in filios demonſtrares, panem ſuauiſſimum de cælo præſtitiſti. & pſal. 117. Prophoneſis. Sap. 12. & 16.

pſ. 119.25. O domine ſaluum me fac, ò domine bene pro-
pſal. 119.5. ſperare: & illud: Heu mihi quia incolatus
Rom. 7.24. meus prolongatus eſt. & Apoſt. Rom 7. Heu me infœlicem, quis me liberabit de corpore mortis huius. Cicero pro Quintio: O rem incredibilem, o cupiditatem inconſideratam. Vtimur hoc ſchemate ad illudendum. Cicero. Philip. 3. O præclarum cuſtodem ouium (vt aiunt) lupum, Habet interim admirationem. Cicero pro Ligario. O clementiam admirabilem omni laude, prædicatione, literis, & monumentis decorandam. Interim commiſerationem. Actio. 7. O ſpectaculum miſerum atq; acerbum: ò magnum atq; intolerandum dolorem. In Piſonem. O ſcelus, ò peſtis, ò labes, ò tenebræ, ò lutum, ò ſordes. Virg. Eglog. 1.

En quo diſcordia ciues.
Per duxit miſeros, en queis conſeuimus agros.

Epiphonema. Ad hanc accedit Epiphonema, ideſt, acclamatio, quæ poſt rerum narrationem breui exaggeratione quaſi in extremam ſummitatem prorumpit. Simile eſt pſal. 22. Dominus regit me, vbi cum multa narraſſet, ad calcem ſubnectit: vt inhabitem in domo domini in longitudinem dierum. & pſal. 83. Deniquè concludit. Beatus vir, qui ſperat in te. Virg. Aeneid. 1.

Pſal. 22. 1.
pſ. 83. 13.

Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

& Aeneid. 4.

Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis?

Apoſtrophe. Apoſtrophe eſt conuerſio, quando ad diuerſas perſonas verba conuertimus, prætermiſſo

recto

recto, ac naturali orationis curſu. Et fit multipliciter: primo ad Deum. Simile eſt in pſ. 85. vbi poſtquā multa præmiſerat, ad Dominum conuertitur, & ait: Et tu domine fac mecum ſignum in bonum, vt videant, qui me oderunt, & confundantur. Lucæ 23. Domine memento mei dum veneris in regnum tuum. Sic pſ. 6. Anima mea turbata eſt valde, ſed tu Domine vſq; quo? Cice. actione 7. Nunc te Iupiter optime maxime. Aeneid. 2. Aeneas ad Troiam conuertitur. *Luc. 23. 42. Pſal. 6. 4. 85*

Et ſi fata Deum, ſi mens non læua fuiſſet,
Impulerat ferro argolicas fœdare latebras:
Troiaquè nunc ſtares, Priamiquè arx alta maneres.

Lucanus lib. 1. Pharſaliæ.

Quis furor, ò ciues, quæ tanta licentia ferri?

Ad homines Hierem. Thre. 1. O vos omnes qui tranſitis per viam attendite, & videte ſi eſt dolor ſimilis, ſicut dolor meus. Sic pſal. 136. Filia Babylonis miſera, beatus, qui retribuet tibi retributionem tuam, quàm retribuiſti nobis. Ad certam perſonam: vt Eſai. 4. Quomodo cecidiſti Lucifer, qui mane oriebaris? Cice. pro Quintio: O quinte Catule patrem te ne appellem, an filium? Verg. Aeneid. 6. *Thre. 1. 12. pſal. 36. 7. Eſai 4. 12.*

Quis te magne Cato tacitum, aut te Coſſe relinquat?
Quis Gracchi genus? aut geminos, duo fulmina belli,
Scipiadas, cladem Lybiæ?

Idem Aeneid. 4.

Exoriare aliquis noſtris ex oſſibus vltor,
Qui face Dardanios, ferroq; ſequare colonos.

Ad res inanimes. 2, reg. 1. Montes Gelboe, nec ros, nec pluuia veniant ſuper vos. Cice. p Milone: Vos Albani tumuli, atquè luci, vos in quam imploro, atquè obteſtor. Verg. Egloga. 5.

2. reg. 1. 21

Vos corili teſtes, & flumina Nimphis.

Si fiat apoſtrophe cum conſultatione, Communicatio nominatur.

Caput 11. *De figuris ſententiarum in petitione abſq; reſponſione, vt Prolepſi, Antiphora, & Aetyologia.*

prolepſis.

pſal. 86. 2.

1 PRolepſis, ſeu Procatalepſis, præoccupatio eſt cum ea, quæ ſequitur bebent, anteponuntur. vt pſ. 86. Fundamenta eius in mõtibus ſanctis, diligit Dominus portas Siõ. Ordo eſt: Diligit Dominus Sion, cuius fundamẽta ſunt in montibus ſanctis. Et Ezech. 1. & Ionæ 1. Et factum eſt verbum Domini: coniunctionem, & copulatiuam apposuerunt, nullum verbum præponentes, cui, quod ſequitur, copularetur, quia in animis forte quid diuinum præmeditabantur, ad quæ ſequentia connectũtur. Cicero pro Roſcio: Credo ego vos iudices mirari quid ſit, quod cum tot ſummi oratores homineſq; nobiliſſimi ſedeant, ego potiſſimũ ſurrexerim. Ouid. 13. Metamorpho.

Huic

Huic modo ne proſit, quod, vt eſt, hebes eſſe videtur,
Ne ve mihi noceat, quod vobis ſemper Achiui
Profuit ingeniũ, meaq́; hæc facundia (ſi qua eſt)
Quæ nunc pro domino, pro vobis ſæpe locuta eſt
Inuidia careat, bona nec ſua quiſque recuſet.

2 Huic fere contrariâ eſt Antiphora, ſeu Antipophora, quæ prompta eſt, & expedita redditio ad id quod proponitur. Elegans eſt exemplum apud Paulum Roma. 8. Cum enim dixiſſet prædeſtinationem Iudæi voluntate conſiſtere, ait: Quid ergo dicemus ad hęc? Reſpondet. Si Deus pro nobis, quis contra nos. Rurſus: Quis accuſabit aduerſus electos Dei? Deus qui iuſtificat? ac ſi dicat, nequaquam. Inſuper: Quis eſt qui condemnet? Chriſtus Ieſus, qui non modo mortuus eſt pro nobis, verum poſtquam ſurrexit ſedens ad dexteram patris interpellat pro nobis? quaſi dicat: Minime. Cicero: Quid tam nouum quam adoleſcētulum exercitum conficere? Confecit. Huic præeſſe? præfuit. Rem optime ductu ſuo gerere? geſſit. Sine interrogatione. Idem in paradox. Vocat? Veniendum: poſcit? dandum: eijcit? abeundum: minatur? extimeſcendum. Act. 3. in Verrem: Pater dat filiæ, prohibes: leges ſinunt, tu te interponis.

Anti-phora. *Rom. 8. 31*

3 Hæc etiam Aetihologia à quibuſdam appellatur, ideſt, cauſæ redditio, quæ fit quoties prætermiſſæ rei decora ſubiungitur ratio. Vt pſalm. 15. Propter hoc lætatum, & cor

ætiologia. *Pſal. 15. 9.*

meum,

meum, exultauit lingua mea inſuper, & caro mea raquieſcet in ſpe: quoniam non derelinquis animam meam in inferno.

Caput 12. De figuris ſententiarum in concesſione, vt Sinquereſi, Parrhiſia, Hyppomene, & Meriſmo.

ſincheresis. 1 SIncheresis conceſſio eſt, ſeu permiſſio, cũ id quod conceditur, à nobis ſtat, & aduerſæ parti importune exigenti nocet, vt pluri mum permixtam habet ironiam. Simile eſt il-

pſal.77.25 lud pſal.77. Manducauerunt, & ſaturati sũt, & deſiderium eorum attulit eis: Sed adhuc

Ioan.13.28 eſcæ eorum erant in ore ipſorum, & ira Dei aſcendit ſuper eos. & Ioan.13. Vade, & quod facis, fac citius: ironice dixit, quaſi diceret: tuo

3.reg.22.22 malo facies. Sic 3. Reg. 22. Michæ ad regem Iſrael: Aſcende, & vade proſpere, & tradet dominus in manus regis. Nam in eo bello ſagitta percuſſus interiit. Cicero act.7. Sit ſacrilegus, ſit fur, ſit flagitioſus, at eſt bonus imperator. Dido Aeneæ apud Verg. Aeneid. 4.

I, ſequere Italiam ventis, pete regna per vndas.

Ironica permiſſio eſt, qua non concedere diſceſſum, ſed negare cupiebat.

parrhisia. 2 Ad hanc refertur Parrhiſia, ideſt, licèntia, quæ orationis libertas eſt, atquè fiducia liberius affectum mentis exprimens. Ea vſus eſt

3.reg.18.18 Helias propheta ad regem Achab. 3. reg. 18.

Non

Non ego, inquit, turbaui Iſrael, ſed tu, & domus patris tui, qui dereliquiſtis mandatum Domini, & ſecuti eſtis Baalim. Eodem ſchemate vſus eſt Eſaias 22: ad Oniam: Quis tu hic, & quaſi quis tu hic: aſportare te faciam, vt aſportari ſolet gallus gallinaceus. & capit. 1. Audite, inquit, principes Sodomorum, populus Gomorrhæ. Et tandem prophetis eſt admodum frequens, quia diuino ſpiritu moti, & à Deo accepta increpandi licentia concionabantur. Simile eſt illud Baptiſtę ad Herodem: Non licet tibi habere vxorem fratris tui. Nã Christus dominus verus Deus ſua authoritate (quæ diuina erat) phariſæorum præſertim vitia increpabat, in quibus maxime vigere debuiſſet virtus, & ſanctitas. Hac ſæpiſſime vſus eſt Cicero aduerſus multos tyrannos, maxime Antonium, & Catilinam, quæ in cauſa fuit, vt quemadmodum fæliciter prophetæ olim pro veritate, ſic & ipſe miſer pro libertate dicendi infeliciter gladio occumberet. Vergil. Aeneid. 1. Eolus ad ventos.

Eſai. 22. 16

Eſai. 1. 10

Math. 14. 4

Tantane vos generis tenuit fiducia veſtri?
Iam cælum, terramq́; meo ſine numine venti
Miſcere, & tantas audetis tollere moles?
Quos ego; ſed motos præſtat componere fluctus.
Maturate fugam.

3 Hyppomenes ſuſtentatio eſt, quæ ſuſpendit animos, vt aliquid obiiciat præter communem expectationem. Simile eſt in pſa. 49. Deus Hyppomenes. pſal. 49. 1

Deorum

Deorum Dominus locutus eſt, & vocauit terram à ſolis ortu vſquè ad occaſum, &c. aduocauit cælum deſurſum, &c. donec ſubnectit: Quoniam Deus iudex eſt. Idem pſ. 48. Audite hæc omnes gentes, auribus percipite, &c. donec ſubinfert: cur timebo in die mala? iniquitas calcanei mei circundabit me. Cice. act. 7. Quid cenſetis? furtum fortaſſe, aut prædam expectatis aliquam? nolite vſq; quaq; quidē quærere. Expectate facinus quam vultis improbum: vincam tamen expectationem omnium nomine ſceleris coniurationiſquè damnati, ad ſupplicium traditi, ad palum alligati, multis millibus hominum inſpectantibus ſoluti ſunt. Martialis lib. 6.

pſal. 48. 1.

Quod conuiuaris ſine me tam ſæpe Luperce,
Inueni, noceam qua ratione tibi.
Iraſcar, licet vſq; voces, mittaſquè, rogeſquè,
Quid facies, inquis? quid faciam? veniam.

4 Meriſmos diſtributio eſt, cum aliquid in partes plures tribuitur, quarum vnicuiq; ratio peculiaris aſſignatur, vt pſ. 74. Hunc humiliat, hunc exaltat, quia calix in manu domini vini meri plenus miſto: Et inclinauit ex hoc in hoc, veruntamen fex eius non eſt exinanita, viuent omnes peccatores terræ. Paulus quoquè ad ephe. Ipſe dedit quoſdā quidem apoſtolos, quoſdam autem prophetas, alios vero euangeliſtas, alios autem paſtores, & doctores: ad cōſummationem ſanctorum, in opus miniſterii, in ædificationem corporis Chriſti. ſic Ezec. 22.

Varia

Digitized by Google

Varia hominum ſcelera, moreſquè deprauati diſtribuuntur. Ita Paulus Eph. 5. & 6. Cuiuſuis ſtatus homines ad virtutis officium ſingulis proprium dehortatur, ſchema concio oratoribus per vtile. Verg. Georg. 1.

Hic ſegetes, illic veniunt fælicius vuæ,
Arborei fætus alibi, atque iniuſſa vireſcunt,
Gramina. Non ne vides croceos vt Tmolus odores,
India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi?
At Chalibes nudi ferrum, viroſaque Pontus
Caſtorea, Eliadum palmas Epiros equarum.

Ouidius epiſt. 1.

Iamq; aliquis poſita mõſtrat fera prælia menſa,
Pingit, & exiguo Pergama tota mero.
Hac ibat Simois, hic eſt Sigeia tellus.
Hic ſterat Priami regia celſa ſenis.
Illic Aeacides, illic tendebat Vlyſſes,
Hic lacer amiſſos terruit Hector equos.

Caput 13. *De figuris ſententiarum infictione, Proſopopeia, Hipotipoſi, Memeſi, Onomatopeia, Somatopeia; & Dialogiſmo.*

1 PRoſopopeia eſt ficta perſonarum inductio, per quam cuiuſquè generis res, vocem, & ſermonem, accipiant. Sic flumina loqui dicuntur pſalmus 92. Eleuauerũt flumina Domine, eleuauerũt flumina vocem ſuam. pſalm. 18. Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum: Non ſunt loquelæ neq; ſermones, quorũ non

Pſal. 92 8

non audiantur voces eorum. Elegans eſt Proſopopeia illa Thecuitis. 2. Reg. 14. quam miſit
Pſal. 18. Ioab ad Dauidem, vt ſub aliena perſona fin-
2. Reg. 14. geret duos filios illius rixatos, & alterum interfeciſſe alterum, ſubindequè pœnæ capitis ſubiectum periclitari, quo Abſalonem reduxit, & regi conciliauit. Elegantiſſima illa re-
Mat. 7. 22. demptoris cum inducit multos prophetas in die iudicii apparituros, coram & iudice dictu ros. Domine non ne in nomine tuo prophetauimus, & virtutes multas fecimus? quibus ſe reſponſurum ait: Amen dico vobis, neſcio vos. Niſi quod illud reuera futurum eſt, atquè adeo non eſt ficta, ſed veriſſima perſonarum inductio. Eodem ſchemate vſus eſt do-
Mat. 5. 18 minus in parabola fatuarum virginum. Matthæ. 25. Finguntur autem perſonæ virginum, & verba: tamen in iudicio quod eſt certo certius venturum. Cicero. Si Sicilia tota ſi vna voce loqueretur, hoc diceret: Quod auri, qđ argenti, quod ornamentorum habui, id tu mihi abſtuliſti. Vergil. Aeneid. 4. Didonis morientis perſonam inducit nouiſſima hæc verba dicentis.

Dulces exuuiæ, dum fata, Deuſq; ſinebant,
Accipite hanc animam, mequè his exoluite curis,
Vixi, & quem dederat curſum fortuna, peregi.

4 Huic figuræ aduerſa eſt Antiproſopom: quando pro homine ingrato perſona ponitur gratiſ-

gratiſſima, aut contra, quale eſt illud. pſal. 78. Comederunt Iacob, & locum eius deſolauerunt: pro gente peccatrice, ſanctiſſimi Patriarchæ perſona ponitur. Pſal. 78. 7.

Hyppotipoſis, plurimum proſopopeiæ affinis, illuſtris eſt explanatio, vt Cic. lib. 3. de oratore cum propoſita quædam forma rerum ita exprimitur verbis, vt geri potius, aut cerni, quàm audiri videatur. Ita res pene ſub aſpectũ ſubiicit. Elegans eſt hypotipoſis illa, pſal. 106. Qui deſcendunt in mare nauibus facientes operationem in aquis multis: ipſi viderunt opera Domini, & mirabilia eius in profundo. Dixit: & ſtetit ſpiritus procellæ, & exaltati ſunt fluctus eius: Aſcendunt vſquè ad cælos, deſcẽdunt vſquè ad abyſſos, anima eorum in malis tabeſcebat. Turbati ſunt, & moti ſunt ſicut ebrius, & omnis ſapientia eorum deuorata eſt. Et clamauerunt ad Dominum cum tribularentur, & de neceſſitatibus eorum eduxit eos. Verg. Aeneid. 1. Pſ. 106. 23.

Venti velut agmine facto
Qua data porta ruunt, & terras turbine perflant.
Incubuere mari, totumq; à ſedibus imis
Vnà Euruſq;, Notuſquè ruunt, creberq; procellis
Africus, & vaſtos voluunt ad littora fluctus.
Inſequitur clamorq; virum, ſtridorq; rudentum:
Eripiunt ſubito nubes cælumquè, diemquè
Teucrorum ex oculis, ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, & crebris micat ignibus æther.
Præſentemquè viris intentant omnia mortem.
Clamant, & duplices tendunt ad ſydera palmas.

Cice.

Cice. act. 7. in Verrem. Inflammatus ſcelere, ac furore in forum venit, ardebant oculi: toto ex ore crudelitas emicabat. Verg. Aeneid. 2.

Ecce autem gemini à Tenedo tranquilla per alta
(Horreſco referens) immenſis orbibus angues
Incumbunt pelago, pariterq; ad littora tendunt:
Pectora quorum inter fluctus arrecta, iubæquè
Sanguineæ exuperant vndas, pars cætera pontum
Pone legit, ſinuatque immenſa volumine terga.
Fit ſonitus ſpumante ſalo, iamque arua tenebant,
Ardenteſquè oculos ſuffecti ſanguine, & igni,
Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.

Aethopeia. *Pſal. 80. 5.*

Ad hanc refertur Aethiopeia, nempe vitæ, ac morum alienorum imitatio: eſtq; perſonæ effictio, & verborum notatio, cum introducimus aliquem ad loquendum, vt pſal. 80. In tribulatione inuocaſti me, & exaudiui te in abſcondito tempeſtatis. Cice. contra Rullum 2. Iam deſignatus alio vultu, alio vocis ſono, alio inceſſu eſſe meditabatur: veſtitu obſoletiore, corpore inculto, & horrido, capillatior, quã ante, barba maiore, vt oculis, & aſpectu denunciare vim, & minitari videretur.

Memeſis. *Sapi. 5. 3.*

Huc quoquè pertinet Memeſis: cum aliena dicta imitando repræſentamus: quale eſt illud quod Salomon de damnatis refert ſap. 5. Qui cum pauperum iuſtorum fælicitatem vidiſsēt, præ anguſtia ſpiritus gementes aiebant: Hi ſunt, quos habuimus in deriſum, & in ſimilitudinem improperii. Nos inſenſati vitam illorũ æſti-

æſtimabamus inſaniam, & finem eorum ſine honore. Ecce quomodo computati ſunt inter filios dei. &c. Talia dixerunt in inferno hi, qui peccauerunt. Et illud Phædriæ vocem Thaidis, & verba imitantis.

At ego neſciebam quorſum tu ires:
Paruula eſt, huic abiecta adduxit mater pro ſua,
Soror eſt dicta: cupio abducere, vt reddam ſuis.
Nempe omnia hæc nunc verba huc redeunt,
Ego excludor, ille recipitur.

Huius virtutis plura ſunt genera: Plenum: cum tota fictio perſonæ repræſentatur: Mutum: cum obliquæ locutiones inducuntur: Conciſſum: qui dialogiſmus eſt, vt comediæ, tragediæ, dialogi, & diſputationes Platonis, & Ciceronis. In hoc ſchemate ſi decorum ſeruatur, apteq; perſonæ finguntur, inſigne eſt ornamentum eloquentiæ, ſin minus nil frigidius, quod Horatius in arte notauit.

Intererit multum Dauus ne loquatur, an heros,
Maturus ne ſenex, an adhuc florente iuuenta
Feruidus, aut matrona potens, an ſedula nutrix
Mercator ne uagus, cultorue uirentis agelli,
Colchus, an Aſsirius, Thebis nutritus, an Argis.

Onomatopeia fictio nois̃ eſt, cum aptamus affectibus nomen, vt mugitus boum, latratus canum, hinnitus equorum, tinnitus cimbalorũ, clangor buccinarum, murmur hominum, vagitus infantiũ, & id genus multa. Paul. 1. Cor. 13. Si linguis hoı̃m loquar, & angelorũ, cha-

ritatem autem non habeam, factus ſum velut æs ſonans, aut cimbalum tinniens. Exod. 19. Clangor buccinæ vehementius perſtrepabat. In vtroquè verbo: clangore, & perſtrepere, onomatopeiæ virtus ſplendet. Cic. in Anton. Tuæ coniugis bonæ fœminæ, locupletis quidem certe, Bambalio quidam pater, homo nullo numero, nihil illo contemptius, qui ꝓpter hæſitantiam linguæ, ſtuporemquè cordis, cognomen ex contumelia traxerit. Extat Ouidij de ſingularis auium cantibus elegans epigramma.

6 Somatopeia: id eſt, corporis factitia, dum incorporeis rebus corpora tribuimus. Ita iuſtitiam, pacem, miſericordiam, veritatem ceteraſq; virtutes, puellas virgines facimus, vnde pſal. 84. Miſericordia, & veritas obuiauerũt ſibi, iuſtitia, & pax oſculatæ ſunt, quaſi puellas occurrentes inducit. Ad eundem modum angelis, immo Deo ipſi, corporis membra confingimus. Elegantiſſimum huius virtutis exemplum eſt apud Eſai. 59. vbi quatuor virtutes, iudicium, iuſtitiam, æquitatem, & veritatem, quaſi Amazonas, cum ſuis exercitibus finxit pugnaturas aduerſus vitiorum agmina Hieroſolymis, inducitquè varios, & infælices belli euentus. Conuerſum, inquit, eſt retrorſum iudicium, iuſtitia non ſtetit, corruit in platea veritas, & æquitas non potuit ingredi. Et facta eſt veritas in obliuionem, & omnis, qui receſſit à malo, prædæ patuit. Sed ſequitur ibidem longe elegantior Somatopeia,

Soma-topeia.

pſal. 84. 11.

Eſai. 56: 14

Ibidem.

Arma-

Armatur quaſi miles Deus Optimus Maximus, vindictam de inimicis ſumpturus. Vidit Dominus, inquit, Eſaias, & malum apparuit in oculis eius: & indutus eſt iuſtitia, vt lorica, & galea ſalutis in capite eius: indutus eſt veſtimentis vltionis, & opertus eſt quaſi pallio veli. Famam quoquè Vergil. quaſi alatam fœminam inducit Aeneid. 4.

Fama malum, quo non aliud velocius vllum,
Mabilitate uiget, uireſquè acquirit eundo.
Parua metu primo, mox ſeſe attollit in auras:
Ingrediturquè ſolo, & caput inter nubila cōdit.
Illam terra parens, ira irritata Deorum
Progenuit, pedibus celerem, & pernicibus alis.

Ouidius etiã quaſi perſonas inducit quatuor anni tempora.

Verquè nouum ſtabat cinctum florente corona,
Stabat nuda æſtas, & ſpicea ſerta gerebat,
Stabat, & autumnus calcatis ſordidus vuis
Et glacialis hyems canos hirſuta capillos.

Caput 14. *De figuris ſententiarum negationis, ſeu abruptionis, paralepſi, parentheſi, parecbaſi, & epanortoſi.*

1 Paralepſis, præterito eſt, dum aliquid ſilentio præterire fingimus, quod tamen veluti per tranſennam indicamus. Eleganter Apoſtolus ad Hebræos ſcribens hoc ſchemate vſus eſt. Nam vbi ſingulorum patrum veteris teſtamenti fidem ſigillatim repetiuit, tanquã — Paralepſis. Heb. 11. 32.

alios præteriens, ſubnectit: & quid adhuc dicam? deficiet me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Sanſon, Iepte, Dauid, Samuel, & prophetis: qui per fidem vicerunt regna, operati ſunt iuſtitiam, adepti ſunt repromiſſiones: ſubiungens elegantiſſimum elogium. Ad eundem modum Eccleſiaſticus, ante narratione excellentium factorum patrum. Sic Cic. in Piſonem: Non commemoro rapinas, non exactas pecunias, non neces ſociorum, non cædes hoſtium, &c. Pro lege Manilia: Non ſum prędicaturus Quirites, quantas ille res domi, militiæ, terra, mariq; quanta felicitate geſſerit. Vergil. Aeneid. 1.

Eccl 43.29

Quid repetam exuſtas Ericino in littore claſſes?
Quid tempeſtatum regem? uentoſque furentes
Ocolia excitos? aut actam nubibus Irim?

Parecbaſis, & Parenthesis.

Rom. 1. 1.

Parecbaſis eſt digreſſio à re propoſita in aliã, non tamen prorſus alienã, qua orationis filum abrumpimus: quæ interim longior eſt, & parecbaſis dicitur: interim breuior, & parẽtheſis appellatur à Græcis, nobis interpoſitio. Elegans vtriuſq; exemplum eſt ex Paulo, in epigraphe epiſt. ad Ro. 1. Paulus ſeruus Ieſu Chriſti, vocatus apoſtolus ſegregatus in euangeliũ Dei (quod ante promiſerat per prophetas ſuos in ſcripturis ſanctis de filio ſuo: qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem, qui prædeſtinatus eſt filius Dei in virtute, ſecundum ſpiritum ſanctificationis, ex reſurrectione mortuorum Ieſu Chriſti Domini noſtri, per quem accepimus gratiam, & apoſtolatum, ad

obe-

obediendum fidei in omnibus gad ſenſum li nomine eius,in quibus eſtis,& vos vas lubens Chriſti)omnibus qui sũt Romæ dilec.multus vocatis ſanctis,gratia,& pax à Deo pa gene ſtro,& domino *Ieſu* Chriſto: Vbi duplex ra occurrit,prior eſt parentheſis,poſterior, recbaſis, illa breuior, hæc ſatis ſuperquè longior. Sic pſalm 44. Sagittæ tuæ acutæ (populi ſub te) cadent in corda inimicorum Regis. Breuis abruptio parentheſis eſt. Sic Vergil. Aeneid.1.

Aeneas (neq; enim patrius conſiſtere mentem.
Paſſus amor) rapidũ ad naues ꝑmittit Achatem.

Vtraq; eſt adeo frequens, & nota oratoribus atq; poetis, vt fruſtraneum ſit ab iis exempla referre. Debent autẽ cohærere hæc duo ſchemata cum his, q̃ dicuntur, & nullo modo ꝑturbare ſententiam, alioqui lumina orationis nõ erunt,ſed tenebræ, & offuſcationes.

3 Epanortoſis eſt correctio, quaſi ſententiæ emendatio,in ſacris literis potius dicitur Epidiorthoſis,videlicet,rei ſuperioris recognitio. pſ.61.vbi Dauid à ſubiectione Dei ſe ſubduxerat per peccatum:in ſe reuerſus dicebat: Nonne Deo ſubiecta erit anima mea? ab ipſo enim ſalutare meum:ipſe Deus meus,ſalus mea,refugium meum,non mouebor amplius.In quo verbo ſe corrigit,& recognoſcit ſe aliquando motum,& lapſum: ſed ꝑmittit ſe non amplius commouendum. Cicero offic. 3. Italiam ornare, quam domum ſuam maluit, quanquàm

Epanortoſis.
pſal. 11. 2.

alios præteriens,ſubnectit: & quid adhuc dicam? deficiet me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Sanſon, Iepte, Dauid, Samuel, & prophetis: qui per fidem vicerunt regna, operati ſunt iuſtitiam, adepti ſunt repromiſſiones: ſubiungens elegantiſſimum elogium. Ad eundem modum Eccleſiaſticus, ante narratione excellentium factorum patrum. Sic Cic. in Piſonem: Non commemoro rapinas, non exactas pecunias, non neces ſociorum, non cædes hoſtium, &c. Pro lege Manilia: Non ſum prędicaturus Quirites, quantas ille res domi, militiæ, terra, mariq; quanta felicitate geſſerit. Vergil. Aeneid. 1.

Eccl 43.29

Quid repetam exuſtas Ericino in littore claſſes?
Quid tempeſtatum regem? uentoſque furentes
Ocolia excitos? aut actam nubibus Irim?

Parecbaſis, & Parentheſis.

Parecbaſis eſt digreſſio à re propoſita in aliã, non tamen prorſus alienã, qua orationis filum abrumpimus: quæ interim longior eſt, & parecbaſis dicitur: interim breuior, & parẽtheſis appellatur à Græcis, nobis interpoſitio. Elegans vtriuſq; exemplum eſt ex Paulo, in epigraphe epiſt. ad Ro. 1. Paulus ſeruus Ieſu Chriſti, vocatus apoſtolus ſegregatus in euangeliũ Dei (quod ante promiſerat per prophetas ſuos in ſcripturis ſanctis de filio ſuo: qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem, qui prædeſtinatus eſt filius Dei in virtute, ſecundum ſpiritum ſanctificationis, ex reſurrectione mortuorum Ieſu Chriſti Domini noſtri, per quem accepimus gratiam, & apoſtolatum, ad

Rom. 1. 1.

obe-

Digitized by Google

obediendum fidei in omnibus gentibus, pro nomine eius, in quibus eſtis, & vos vocati Ieſu Chriſti) omnibus qui sũt Romæ dilectis Dei, vocatis ſanctis, gratia, & pax à Deo patre noſtro, & domino *Ieſu* Chriſto: Vbi duplex figura occurrit, prior eſt parentheſis, poſterior, parecbaſis, illa breuior, hæc ſatis ſuperquè longior. Sic pſalm 44. Sagittæ tuæ acutæ (populi ſub te) cadent in corda inimicorum Regis. Breuis abruptio parentheſis eſt. Sic Vergil. Aeneid. 1. *Pſal. 44. 6.*

Aeneas (neq; enim patrius conſiſtere mentem.
Paſſus amor) rapidũ ad naues ꝓmittit Achatem.

Vtraq; eſt adeo frequens, & nota oratoribus atq; poetis, vt fruſtraneum ſit ab iis exempla referre. Debent autẽ cohærere hæc duo ſchemata cum his, q̃ dicuntur, & nullo modo ꝑturbare ſententiam, alioqui lumina orationis nõ erunt, ſed tenebræ, & offuſcationes.

3 Epanortoſis eſt correctio, quaſi ſententiæ emendatio, in ſacris literis potius dicitur Epidiorthoſis, videlicet, rei ſuperioris recognitio. pſ. 61. vbi Dauid à ſubiectione Dei ſe ſubduxerat per peccatum: in ſe reuerſus dicebat: Nonne Deo ſubiecta erit anima mea? ab ipſo enim ſalutare meum: ipſe Deus meus, ſalus mea, refugium meum, non mouebor amplius. In quo verbo ſe corrigit, & recognoſcit ſe aliquando motum, & lapſum: ſed ꝓmittit ſe non amplius commouendum. Cicero offic. 3. Italiam ornare, quam domum ſuam maluit, quanquàm *Epanortoſis.* *Pſal. 11. 2.*

alios præteriens, ſubnectit: & quid adhuc dicam? deficiet me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Sanſon, Iepte, Dauid, Samuel, & prophetis: qui per fidem vicerunt regna, operati ſunt iuſtitiam, adepti ſunt repromiſſiones: ſubiungens elegantiſſimum elogium. Ad eundem modum Eccleſiaſticus, ante narratione excellentium factorum patrum. Sic Cic. in Piſonem: Non commemoro rapinas, non exactas pecunias, non neces ſociorum, non cædes hoſtium, &c. Pro lege Manilia: Non ſum prędicaturus Quirites, quantas ille res domi, militiæ, terra, mariq; quanta felicitate geſſerit. Vergil. Aeneid. 1.

Eccl 43.29

Quid repetam exuſtas Ericino in littore claſſes?
Quid tempeſtatum regem? uentoſque furentes
Ocolia excitos? aut actam nubibus Irim?

Parecbaſis, & Parenthesis. Parecbaſis eſt digreſſio à re ꝓpoſita in aliā, non tamen prorſus alienā, qua orationis filum abrumpimus: quæ interim longior eſt, & parecbaſis dicitur: interim breuior, & parēthesis appellatur à Græcis, nobis interpoſitio. Elegans vtriuſq; exemplum eſt ex Paulo, in epigraphe epiſt. ad Ro. 1. Paulus ſeruus Ieſu Chriſti, vocatus apoſtolus ſegregatus in euangeliū Dei (quod ante promiſerat per prophetas ſuos in ſcripturis ſanctis de filio ſuo: qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem, qui prædeſtinatus eſt filius Dei in virtute, ſecundum ſpiritum ſanctificationis, ex reſurrectione mortuorum Ieſu Chriſti Domini noſtri, per quem accepimus gratiam, & apoſtolatum, ad

Rom. 1. 1.

obe-

obediendum fidei in omnibus gentibus, pro nomine eius, in quibus eſtis, & vos vocati Ieſu Chriſti) omnibus qui sũt Romæ dilectis Dei, vocatis ſanctis, gratia, & pax à Deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto: Vbi duplex figura occurrit, prior eſt parentheſis, poſterior, parecbaſis, illa breuior, hæc ſatis ſuperquè longior. Sic pſalm 44. Sagittæ tuæ acutæ (populi ſub te) cadent in corda inimicorum Regis. Breuis abruptio parentheſis eſt. Sic Vergil. Aeneid. 1. *Pſal. 44. 6.*

Aeneas (neq; enim patrius conſiſtere mentem.
Paſſus amor) rapidũ ad naues ꝑmittit Achatem.

Vtraq; eſt adeo frequens, & nota oratoribus atq; poetis, vt fruſtraneum ſit ab iis exempla referre. Debent autẽ cohærere hæc duo ſchemata cum his, q̃ dicuntur, & nullo modo ꝑturbare ſententiam, alioqui lumina orationis nõ erunt, ſed tenebræ, & offuſcationes.

3 Epanortoſis eſt correctio, quaſi ſententiæ emendatio, in ſacris literis potius dicitur Epidiorthoſis, videlicet, rei ſuperioris recognitio. pſ. 61. vbi Dauid à ſubiectione Dei ſe ſubduxerat per peccatum: in ſe reuerſus dicebat: Nonne Deo ſubiecta erit anima mea? ab ipſo enim ſalutare meum: ipſe Deus meus, ſalus mea, refugium meum, non mouebor amplius. In quo verbo ſe corrigit, & recognoſcit ſe aliquando motum, & lapſum: ſed ꝓmittit ſe non amplius commouendum. Cicero offic. 3. Italiam ornare, quam domum ſuam maluit, quanquàm Epanortoſis. *Pſal. 11. 2.*

alios prӕteriens,ſubnectit: & quid adhuc dicam? deficiet me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Sanſon, Iepte, Dauid, Samuel, & prophetis: qui per fidem vicerunt regna, operati ſunt iuſtitiam, adepti ſunt repromiſſiones: ſubiungens elegantiſſimum elogium. Ad

Eccl 43.29 eundem modum Eccleſiaſticus, ante narratione excellentium factorum patrum. Sic Cic. in piſonem: Non commemoro rapinas, non exactas pecunias, non neces ſociorum, non cӕdes hoſtium, &c. Pro lege Manilia: Non ſum prędicaturus Quirites, quantas ille res domi, militiӕ, terra, mariq; quanta felicitate geſſerit. Vergil. Aeneid. I.

Quid repetam exuſtas Ericino in littore claſſes?
Quid tempeſtatum regem? uentoſque furentes
Oeolia excitos? aut actam nubibus Irim?

Parecbaſis, & Parentheſis. Parecbaſis eſt digreſſio à re propoſita in aliā, non tamen prorſus alienā, qua orationis filum abrumpimus: quӕ interim longior eſt, & parecbaſis dicitur: interim breuior, & parētheſis appellatur à Grӕcis, nobis interpoſitio. Ele-

Rom. 1. 1. gans vtriuſq; exemplum eſt ex Paulo, in epigraphe epiſt. ad Ro. 1. Paulus ſeruus Ieſu Chriſti, vocatus apoſtolus ſegregatus in euangeliū Dei (quod ante promiſerat per prophetas ſuos in ſcripturis ſanctis de filio ſuo: qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem, qui prӕdeſtinatus eſt filius Dei in virtute, ſecundum ſpiritum ſanctificationis, ex reſurrectione mortuorum Ieſu Chriſti Domini noſtri, per quem accepimus gratiam, & apoſtolatum, ad

obe-

obediendum fidei in omnibus gentibus, pro nomine eius, in quibus eſtis, & vos vocati Ieſu Chriſti) omnibus qui sũt Romæ dilectis Dei, vocatis ſanctis, gratia, & pax à Deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto. Vbi duplex figura occurrit, prior eſt parentheſis, poſterior, parecbaſis, illa breuior, hæc ſatis ſuperquè longior. Sic pſalm 44. Sagittæ tuæ acutæ (populi ſub te) cadent in corda inimicorum Regis. Breuis abruptio parentheſis eſt. Sic Vergil. Aeneid. 1. *Pſal. 44. 6.*

Aeneas (neq; enim patrius conſiſtere mentem.
Paſſus amor) rapidũ ad naues pmittit Achatem.

Vtraq; eſt adeo frequens, & nota oratoribus atq; poetis, vt fruſtraneum ſit ab iis exempla referre. Debent autẽ cohærere hæc duo ſchemata cum his, q̃ dicuntur, & nullo modo pturbare ſententiam, alioqui lumina orationis nõ erunt, ſed tenebræ, & offuſcationes.

3 Epanortoſis eſt correctio, quaſi ſententiæ emendatio, in ſacris literis potius dicitur Epidiorthoſis, videlicet, rei ſuperioris recognitio. pſ. 61. vbi Dauid à ſubiectione Dei ſe ſubduxerat per peccatum: in ſe reuerſus dicebat: Nonne Deo ſubiecta erit anima mea? ab ipſo enim ſalutare meum: ipſe Deus meus, ſalus mea, refugium meum, non mouebor amplius. In quo verbo ſe corrigit, & recognoſcit ſe aliquando motum, & lapſum: ſed pmittit ſe non amplius commouendum. Cicero offic. 3. Italiam ornare, quam domum ſuam maluit, quanquam *Epanortoſis.* *Pſal. 11. 2.*

alios præteriens,ſubnectit: & quid adhuc dicam? deficiet me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Sanſon, Iepte, Dauid, Samuel, & prophetis: qui per fidem vicerunt regna, operati ſunt iuſtitiam, adepti ſunt repromiſſio-
Eccl 43.29 nes: ſubiungens elegantiſſimum elogium. Ad eundem modum Eccleſiaſticus, ante narratione excellentium factorum patrum. Sic Cic. in piſonem: Non commemoro rapinas, non exactas pecunias, non neces ſociorum, non cædes hoſtium, &c. Pro lege Manilia: Non ſum prędicaturus Quirites, quantas ille res domi, militiæ, terra, mariq; quanta felicitate geſſerit. Vergil. Aeneid. 1.

Quid repetam exuſtas Ericino in littore claſſes?
Quid tempeſtatum regem? uentoſque furentes
Ocolia excitos? aut actam nubibus Irim?

Parecbaſis, & Parenthesis.

Parecbaſis eſt digreſſio à re ꝓpoſita in aliã, non tamen prorſus alienã, qua orationis filum abrumpimus: quæ interim longior eſt, & parecbaſis dicitur: interim breuior, & parẽthesis
Rom. 1. 1. appellatur à Græcis, nobis interpoſitio. Elegans vtriuſq; exemplum eſt ex Paulo, in epigraphe epiſt. ad Ro. 1. Paulus ſeruus Ieſu Chriſti, vocatus apoſtolus ſegregatus in euangeliũ Dei (quod ante promiſerat per prophetas ſuos in ſcripturis ſanctis de filio ſuo: qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem, qui prædeſtinatus eſt filius Dei in virtute, ſecundum ſpiritum ſanctificationis, ex reſurrectione mortuorum Ieſu Chriſti Domini noſtri, per quem accepimus gratiam, & apoſtolatum, ad

obe-

Digitized by Google

obediendum fidei in omnibus gentibus, pro nomine eius, in quibus eſtis, & vos vocati Ieſu Chriſti) omnibus qui sũt Romæ dilectis Dei, vocatis ſanctis, gratia, & pax à Deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto. Vbi duplex figura occurrit, prior eſt parentheſis, poſterior, parecbaſis, illa breuior, hæc ſatis ſuperquè longior. Sic pſalm 44. Sagittæ tuæ acutæ (populi ſub te) cadent in corda inimicorum Regis. Breuis abruptio parentheſis eſt. Sic Vergil. Aeneid. 1. *Pſal. 44. 6.*

Aeneas (neq; enim patrius conſiſtere mentem.
Paſſus amor) rapidũ ad naues ꝑmittit Achatem.

Vtraq; eſt adeo frequens, & nota oratoribus atq; poetis, vt fruſtraneum ſit ab iis exempla referre. Debent autẽ cohærere hæc duo ſchemata cum his, q̃ dicuntur, & nullo modo ꝑturbare ſententiam, alioqui lumina orationis nõ erunt, ſed tenebræ, & offuſcationes.

3 Epanortoſis eſt correctio, quaſi ſententiæ emendatio, in ſacris literis potius dicitur Epidiorthoſis, videlicet, rei ſuperioris recognitio. pſ. 61. vbi Dauid à ſubiectione Dei ſe ſubduxerat per peccatum: in ſe reuerſus dicebat: Nonne Deo ſubiecta erit anima mea? ab ipſo enim ſalutare meum: ipſe Deus meus, ſalus mea, refugium meum, non mouebor amplius. In quo verbo ſe corrigit, & recognoſcit ſe aliquando motum, & lapſum: ſed ꝓmittit ſe non amplius commouendum. Cicero offic. 3. Italiam ornare, quam domum ſuam maluit, quanquàm Epanortoſis. *pſal. 11. 2.*

Italia ornata, domus ipſa mihi videtur ornatior. Franciſcus Petrarcha in mortem pueri Epitaphion.

Vix mundi nouus hoſpes eram, vitæquè volantis.
Obuia mors (fallor) obuia vita fuit.

In verbo, fallor, elegans correctio eſt.

Emphaſis eſt ſignificatio qua pluſquam dicitur ad intelligendum, relinquitur, fit autem cum ex aliquo dicto latens aliquid eruitur, quod tam in ſingulis verbis accidit, quam in coniunctis, vt Matth. 5. Audiſtis quod dictum eſt antiquis? Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum: Ego autem dico vobis: Diligite inimicos veſtros, benefacite his qui oderunt vos, orate pro perſequentibus, & calumniantibus vos. Ab illo verbo, ego dico, in ſingulis dictionibus, & inciſſis eſt magna emphaſis. Sic Ioan. 13. ait Petrus ad Chriſtum: Domine tu mihi lauas pedes? per inſignem emphaſim in ſingulis verbis: Ita quoquè apud prophetas: Hæc dicit Dominus, & ego Dominus creans cælos faciens hæc. Verg. Aeneid. 1.

Ille ego qui quondam gracili modulatus auena

Et lib. 2. de equi magnitudine.

Demiſſum lapſi per funem.

Et lib. 3. de Cyclope.

Iacuitque per antrum
Immenſum.

Hæc

Hæc de ſchematibus, & figuris ad ſenſum literæ proprium aſſequendum, ceteras lubens prætereo, ne in eiſdem referendis ſim multus nimis. Supereſt, vt de tropis, & eorum generibus pauca dicamus.

Caput 15. De Tropis, eorumq; generibus, & cur ſacra ſcriptura Tropis vtatur.

1 IN libris ſacris oraculiſquè diuinis, tot ſunt ſenſus literæ improprii, tametſi ad ſenſum per figuram propriiſſimi, quot ſunt rhetorum tropi. Eſt quippe Tropus, cum ornatus, neceſſitatiſve cauſa verbum transfertur à propria in alienam ſignificationem: idquè citra falſitatem, vt Auguſtinus eleganter diſſerit libro vnico contra mendacium. Non deſunt tamen quibus appareat indecens fuiſſe literis ſacris, tropicis locutionibus vti, ac rhetorum floſculis. Adeo eſt deprauatum hominum ingenium, vt nulla ſit hæreſis, tam extra communem hominum ſenſum, quæ ſui fautores non habeat. Donatiſtæ quippe (vt refert Auguſtinus epiſtola 48. ad Vincentiũ) quia Tropos negabant in ſcriptura ſacra, illud Cantic. 1. Indica mihi vbi cubes, vbi paſcas in meridie: ad literam de ſe ipſis intelligebãt. Qui cum in regione meridionali degerent, ad veram Chriſti Eccleſiam ſe ſolos pertinere dixerunt. Anthromorphitæ, qui legebant hominem eſſe factum ad imaginem, & ſimilitudinem Dei, Deum habere effigiem humanam

Quid ſit Tropus.

Furores negantium Tropus. Donatiſtæ.

Cant. 1. 7.

Anthromorphitæ.

exiſtimauerunt, præſertim cum ſæpius ſcriptura Deo humana tribuat membra. Inde nomen ſortiti, quaſi Deum hominem fingentes, dicti ſunt. Abiſſini eo errore eo vſque tenentur, vt dum baptizantur frontem inurant ferro candenti, ſine Tropo ad literam intelligentes illud metaphoricum, quod de Chriſto dixit Ioannes, Matthæi tertio: quod eſſet baptizaturus Spiritu ſancto, & igni. Immo vero è noſtris veteres multi in eundem errorem lapſi ſunt, quod omnia ſcripturæ loca plane abſque Tropis intelligenda eſſe putarunt, vt refert Hieronymus comment. in Hieremiam capit. nono. Et Ezechielis capit. trigeſimoſexto, quorum è numero fuit Papias Ioannis apoſtoli diſcipulus, qui illud Apocalyp. vigeſimo primo: Vidi ſanctam ciuitatem Hieruſalem nouam deſcendentem de cælo, à Deo paratam, vt ſponſam ornatam viro ſuo, iuxta propriam verborum ſignificationem, citra dicendi figuram, intelligebat. Vnde in hæreſim lapſus eſt, exiſtimans Chriſtum iterum venturum adhuc, ad feliciter regnandum mille annos, cum Chriſtianis in Hieruſalem. Quē Tertullianus ſecutus eſt, libro de ſpe fidelium, & Lactantius diuinarum inſtitutionum libro 7. & Victorinus, atq; Seuerus, cum multis aliis qui millenarii nuncupati ſunt.

Abiſſini. *Math. 3. 11* *Veteres. Theologi.* *Papias.* *Apocalyp. 21. 2.* *Tertullian. Lactātius. victorinus. Seuerus.*

Operæpretium ergo erit oſtendere cur ſcriptura metphoris, parabolis, & ænigmatibus, & aliis tropicis locutionibus vtatur. Et quidem niſi contentio pertinax adſit, facile eſt

Cur tropis vtatur ſcriptura.

eſt aſſignare rationem, cum id non ſit arcanis literis peculiare: ſed cum omnibus gentium philoſophis commune, præſertim oratoribus, atquè poetis. Sunt enim huiuſmodi tropi quaſi orationis lumina, quæ veluti per natura nobis conceſſa, vel indocti eiſdem frequenter vtimur.

Scribimus indocti, doctiquè poemata paſſim.

TAM SVNT iucunda, decora, nitida, ac tanquam proprio lumine lucentia. Triplici vero de cauſa eorum vſus eſt: quia vel neceſſarius, vel quia ſignificantius, vel decentius per illos noſtros affectus explicamus. Non enim tam ſignificaret Petrus dæmonis ferocitatem, & auiditatem, ſi ferocem dixiſſet, quàm cum leonem appellauit, qui rugiens circuit, quærens quem deuoret. Neque Ioannes præcurſor potuit melius exprimere phariſæorum venenum, quàm eos, per metaphoram, progeniem viperarum appellans. Chriſtus etiam ſi propriis verbis, ac planis ſine translatione dixiſſet, omnem virtutem ab ipſo in Eccleſiam deriuari, non tam perſpicuè rem expreſſiſſet, ac fecit per tropum dicens: Ego ſum vitis, & vos palmites. Quam metaphoram perſequitur Paulus ad Romanos vndecimo, vocans gentes oleaſtrum, qui loco Iudæorum, oliuæ inſerti ſunt: cum ipſi tanquam rami ſint de trunco abſciſi.

1. Petr. 5. 8.

Mat. 3. 7.

Ioan. 5. 5.

Rom. 11. 17

Atque

Cur vtatur ſimilitudinibus, & parabolis.

3 Atque eadem ratio eſt ſimilitudinum, quibus regnum cælorum comparatur theſauro abſcondito in agro, & margaritæ à negotiatore inuentæ. Quinimmo, & parabolarum: nam quis poſſet vllis propriis verbis exprimere, quàm benigne, & clementer Deus pater ſuſcipiat peccatorem ad pœnitentiam conuerſum, ac Chriſtus per hypotipoſim ob oculos rem ponens expreſſit per parabolam de filio prodigo. Vnde poeta.

Segnius irritant animos demiſſa per aures,
Quā quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus, &c.

Ariſtotel.

Nam cum cognitio noſtra incipiat à ſenſu, quorum viſus, teſte Ariſtotele. 1. Metaph. & 2. de anima, ſit omnium præſtantiſſimus illa, quæ velut in pictura quadam ante oculos obijciuntur, magis nos delectant, ac vehementius mouent. Hinc comediæ, & tragediæ apud Comicos plus agebant, quam rhetorum orationes. Atquè hæc eſt potiſſima ratio, cur Deus per metaphoras, parabolas, & ſimilitudines rerum corporalium, de rebus ſpiritualibus in ſcriptura loquatur. Quam Auguſtinus inſinuat epiſtola 19. ad Ianuarium. Plus, inquit, mouent, & accendunt amorem verborū allegoriæ, quam ſi nuda, & ſine ullis ſacramentorum ſimilitudinibus ponerentur. Maxime cum homo rationalis ſit, & diſcurſu, à corporalibus ad ſpiritualia quaſi manu ducatur. Quod ſi Philoſophi, oratores, & ceteri ſapientes

Auguſtin.

tes

tes Ethnici in ſuis operibus rethorum floſculis, vt magis audientium animos demulcerēt, & oblectarent, paſſim vtebantur, cur non diuina ſcriptura id faciat, cum ſe noſtræ naturæ demittat, fragilitati attemperet, & accommodet? Bonis quippe, vt ad ſuam ipſorum ſalutem intelligant, & corrigantur, verborum allegoriæ conducunt, & tropi: ad improborum vero perditionem, ob ſua ipſorum ſcelera, in parabolis, & Aenigmatibus loquebatur dominus, vt videntes non viderent, & audientes non intelligerent, iuxta Eſaiæ vaticinium. Sic apud Matthæum cap. 13. Interrogantibus diſcipulis cur in parabolis loqueretur: Vobis, inquit, datum eſt noſſe myſteria, ceteris in parabolis, vt audientes non intelligant. Præſertim quod ad domandam labore ſuperbiam, noſtræquè iactantiæ acumen retundendum, diuinitus prouiſum eſt, vt ſub caligine parabolarum, & troporum obſcuritate fidei ſacramenta traderentur. Nam (vt eſt natura noſtra) plærumquè nobis facile inueſtigata vileſcũt, nec pluris æſtimantur, quam difficultas ſit, qua comparentur. Aegre quæſita magis placent, cum ſunt inuenta. Exemplo rem confirmat Auguſtinus. Si quis verbis ſimplicibus prædicaret quemadmodum boni fideles deponentes onera, & curas ſæculares, ad lauacrum baptiſmi accedunt, & inde aſcendentes, geminæ charitatis Dei, & proximi fructum reddunt, non tam delectabit, & animos permouebit, quam per metaphoram. Cantic. 4.

Eſai. 6. 10.
Mat. 13. 1.

Vbi

Vbi ad Eccleſiam ſponſus ait de fidelibus. Dẽtes tui, ſicut grex tonſarum, quæ aſcenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt in eis. Illa vero ſimilitudo ouium innocentum ſine velleribus, baptizatos innocentes, velut in pictura quadam, & ſpeculo repræſentat.

Caput 16. De Metaphora, & illius generibus.

1 TRoporum plura ſunt genera, quorum primum Metaphora, eſt rei ſimilis ad ſimilem translatio: Tropus quidem, vt elegans, & lucidus, ſic arcanis literis frequentiſſimus. Sic illud Eſai. 1. Audite cæli, & auribus percipe terra: vbi propheta orbibus cæleſtibus auditum, terræq; aures intelligentes, tã quam hominibus, per trãslationem attribuit, qua eleganter ad inſenſibilia conuertitur, qđ homines Dei voces audire renuant. Ad eundẽ modum regius vates, dum ait: Sub vmbra alarum tuarum prorege me, alas per metaphoram Deo aſſignat, quaſi aui protegenti pullos. Ad quam dominus in euangelio alluſit, dicẽs: Hieruſalem Hieruſalem, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos ſub alis, & noluiſti: ab auibus ſumpta metaphora. Sic illuc pſal. 31. Ab inundatione, in diluuio aquarum multarum ad Deum non approximabunt. Sic pſ. 146. Qui alligat cõtritiones eorum: ab artificibus medẽdi ſcilicet,

Primus tropus metaphora, quid ſit.
Eſai. 1. 2.
Mat. 23. 27
Pſal. 31. 6.

ſcilicet, chirurgis alligantibus vulnera. Ab ho mine ad montem Carmelum, transfert Amos propheta hominis verticem, & luctum: Exſiccatus eſt, inquit, vertex Carmeli. Et: Luxerunt ſpecioſa deſerti. Nam lugere, & verticem habere, hominum eſt, non montium. Sic monti Athlantico hominis membra tribuit poeta. Aeneid. 4. *Pſ. 146.3.* *Amos 1.2.* *Ezec. 5.9.*

Athlantis cinctum aſſidue cui nubibus atris
Pinniferum caput, & vento pulſatur, & imbri,
Nix humeros infuſa tegit, tum flumina mento
Præcipitant ſenis, & glacie riget horrida barba.

A lapidibus. Vt 1. Cor. 10. petra autem erat Chriſtus. Ezech. 11. Auferam à vobis cor lapidem, & apud eundem: vt adamantem, & vt ſilicem dedi faciem tuam. Sic Vergilius æneid. 4.

Duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus, Hircanæquè ad morunt vbera tygres.

A ciuitate Zachariæ 11. Aperi Lybane portas tuas: & Hieremiæ 2. Portæ cæli deſolamini vehementer. Ab animalibus, Apocalyp. 5. de Chriſto: vicit Leo de tribu Iuda. & Geneſis 49. Catulus Leonis Iuda. & apud prophetam: dominus de Sion rugiet: & in plurimis pſalmis: Quare fremuerunt gentes: Et eripuit me de ore Leonis, & à cornibus vnicornium. Et: Si ſumpſero pennas meas diluculo. *Zach. 11. 1* *Hiere. 2. 12* *Apoc. 5. 5* *Gen. 49. 9* *Amos 1.* *pſal. 2. 1.*

Hæc

Hæc enim animalium, & auium ſunt, & ad homines transferuntur. Ita apud Verg. Aene. 4. Iupiter ad Mercurium ait.

Vade age nate, voca zephiros, & labere pennis.

Quo trăslationis genere. Cicero.

2 Sunt huius tropi tot genera, quot ſunt res à quibus translatio fieri poteſt. Nullum quippe naturæ genus eſt, ait Cicero libro 3. de oratore, à quo non poſſit certa aliqua ſimilitudine translatio fieri: ſiue ſimplex, dum vnius tantum eſt partis, vt fluctuare ſegetes, non ſegetare fluctus: ſiue reciproca, dum vtriuſque partis eſt, vt alarum remigia, & alæ remigio. Itaquè peti poſſunt à Deo, à cælo, ab elementis, à rebus inanimis, ab animatis, ab homine, ab affectibus, quorum exempla è literis ſacris afferre plura, vt eſt quam facillimum, ita noſtrum excederet inſtitutum. Hinc apparet, canticum canticorum, & Apocalipſim plurimos habere ſenſus literales, tametſi abditiſſimos, quoniam vbiquè abūdat metaphoris, & tropis, quæ ad ſenſum literæ ſpectant, vt, oſculetur me obſculo oris ſui: oſculum, methaphorice, pro pace, ſeu beneuolentia, & amore. Allegorice, pro vnione verbi ad humanitatē, iuxta Bernardum: Vinum, pro dulcedine, & ſuauitate ſpiritus: vbera pro delitiis ſpiritualibus. Sic in Apocalypſis viſiones illæ non in ſpirituali, ſed in literali ſenſu ſunt: non enim ſignificant res geſtas, quæ ex ſua creatione aliarum rerum figuræ ſint quod exigitur ad ſenſum

Liber canticorum, & apocalipſis, ad literam.

ſum

ſum ſpiritualem, vt ſuo loco dicemus: ſed accipiuntur metaphorice, vt plurimum. At metaphoram ad literam pertinere, ſatis apparet. Vt illud: Vidi in dextera ſedentis librum ſcriptum intus, & foris: in ſenſu literali, per metaphoram ſignificat, ſe per intellectum cognouiſſe ſacram ſcripturam duplici ſenſu conſcriptam. Nec refert, quod paſſim doctores Apocalipſim, & cantica miſtica appellent, vt Dioniſius libro de Eccleſiaſtica hierarchia: & Hieronymus in prologo bibliorum, nam ibi miſticum, non pro ſpirituali, ſed abdito, & recondito literali ſenſu accipitur: recõduntur enim miſtica ſub tegumento verborum, tropis, & ſimilitudinibus rerum, quas pauci penetrant. Itaquè ſenſus literales ſunt, ſed difficillimi. Quis enim perfecte aſſecutus eſt illos?

Caput 17. De Catachreſi, allegoria verborum Aenigmate, & Periphraſi.

1 AD metaphoram referuntur Catachreſis, Allegoria, Aenigma, iuxta Ariſtotelem 22. cap. de arte poetica. Catachreſis, liberior metaphora eſt, cum abutimur propria verbi ſignificatione, propter aliquam ſimilitudinem, ſeu vſurpamus alienum nomen ad rem ſignificandam, quæ propria appellatione caret: vt Parcæ, quod non parcant: lucus, quod non luceat: & *Ioan.* 5. Probatica piſcina, à piſcibus qui ſolent naſci in aqua, nomen accepit, cum tamen ibi nulli naſcerentur. Sic illud pſal. Ego dixi

Catachreſis.

Ioan. 5. 2. 2. Reg. 2. 5. 13.

dixi dii eſtis vos. & 1.reg.28. Vidi Deo aſcen dentes de terra, abuſus eſt nominis Dei per
Pſal.74.11. Catachreſim. Sic illud pſal. 74. Omnia cornua
Pſal.31.9. peccatorum confringam,& exaltabuntur cornua iuſti. Et illud: in chamo,& fræno maxillas eorum conſtringe, qui non approximant ad te. Quod beſtiarum eſt proprium, per catachreſim hominibus accommodauit. Sic paſſim animantium membra rebus inanimis appropriantur: vt pedes menſæ: frons portæ: cor
2. Paralip. nua arcui, labrum calici: & ſimilia. 2. paralyp. 5. Sic Cicero pro lege Manilia: Claſſes ædificare dixit: cum id proprie in ædibus dicatur, alioqui dicturus fabricare. Sic Vergil. Aeneid. 1.

Inſtar montis equum diuina Palladis arte
Aedificant.

Equum ædificare dixit per Catachreſis abuſum, ob magnam molem quaſi ædis.

Allogia verborum. 2 Allegoria duplex eſt: rerum, quę ad ſenſum pertinet ſpiritualem, de qua paulo poſt dicturi ſumus: altera verborum metaphora dilatata, & multo latior, qua aliud ſignificatur, quã dicitur. Hæc autem tunc accidit, quando pluribus eiſquè connexis metaphoris rem eandẽ perſequimur, & quaſi vna continenti, & perpetuo contexta vtimur. Sic illud: Marc. 2. Ne-
Marc.2,21 mo mittit aſſumentum nouum in veſtimentum vetus, alioqui rumpitur vetus, & maior ſciſcura fit. & : Nemo mittit vinum nouum in

vtres

vtres veteres, alioqui rumpuntur veteres, & vinum effunditur: ſed vinum nouum in vtres nouos, & vinum vetus in vtres veteres, & vtraquè conſeruantur. Sic, & illud Ioã. 4. Leuate oculos veſtros, & videte regiones quia albæ ſunt ad meſſem, id eſt: intelligite quia populi parati ſunt ad credendum. Exempla appoſitiſſima paſſim deſumi poſſunt ex Canticis: Trahe me, poſt te curremus in odorem vnguentorum tuorum. Introduxit me rex in cellaria ſua, exultabimus, & lætabimur in te, memores vberum tuorum ſuper vinum. Sic Cicero in Piſonem: Nequè tam timidus fui, vt qui in maximis turbinibus, ac fluctibus rei publicæ nauem gubernaſſem, ſaluamq; in portum collocaſſem: frontis tuæ nubeculam, tũ collegæ tui contaminatum ſpiritum pertimeſcerem, alios ego vidi ventos, alias proſpexi procellas, aliis impendentibus tempeſtatibus non ceſſi. Sic Horatius. *Ioan. 4. 35.* *Cant. 1. 4.*

O nauis referent in mari te noui fluctus?
O quid agis? fortiter occupa portum.

Nauem pro republica, fructus pro bellis ciuibus, portum pro pace vſurpauit. & Vergi. Egloga 3.

Claudite iam riuo pueri, ſat prata biberunt.
Pro: deſinite plura canere iam ſatis audiuimus.

Aenigma ſupra metaphoram addit rei abditæ ſub verborum nube integumentum: eſtquè obſcura allegoria, per occultam ſimilitudinem. Sic illud Matthæi 19. Sunt Eunuchi, *Aenigma.* *Matth. 19.*

qui ſic nati ſunt ex vtero matris ſuæ, & ſunt qui ſe caſtrauerunt propter regnum cęlorum. Et rurſus illud: Si oculus tuus dexter, aut manus tua, aut pes tuus ſcandalizat te, erue, & abſcinde eum, & proiice abſte: melius eſt enim monoculum, debilem, aut claudum ad vitam ingredi, quam duos oculos habentem, aut duas manus, aut duos pedes, mitti in gehẽnam. Sic illud Iudicum. 14. De comedente exiuit cibus, & de forti egreſſa eſt dulcedo. & illud prou. 30. Sanguiſugæ duæ ſunt filiæ dicẽtes, affert, affert: ſignificatur quodã hominũ genus eſſe, qui more Sãguiſugæ inſatiabili cupiditate humani cruoris tenentur. Vt enim illa duplicato deſiderio. Sic illud: Si dormiatis inter medios cleros pennæ colũbæ deargentatæ & poſteriora dorſi eius in pallore auri. Quo ſignificatur, ſeruos Dei, tametſi laboribus atri & ſordidi ſint, vt ſunt ij, qui inter ollas fuliginoſas, & denigratas iacent, in poſterum fore nitidos, ac cãdidos nõ ſecus, ac pẽnæ columbæ deargẽtatæ ob cãdorẽ, & refulgẽtes velut aurũ pallore, ſeu collore Iacinthino nitidiſſimo. Quadrat in eos qui perſecutionibus affliƈtantur, tamen ſubinde Dei gratia, & fauore formoſiores redduntur. Et ſimilis translatione vſus eſt Salomon in Canticis. Oculi tui ſicut columbæ, quæ lotæ ſunt aqua, & reſident iuxta aquarum fluenta pleniſſima.

Iudicũ. 14. 14. Prouerb. 30. 15.

De hoc ſchemate fuſius Auguſtinus lib. 15. de Trinitate. cap. 9. Cicero pro Roſcio: Multos cæſos ad Tranſumenum lacum, ſed ad Ser-

*uili*um

uilium vidimus. Quis ibi non vulneratus ferro Phrigio? Rurſus ad Octauium: Ego rẽ publicam feſelli, ego ad parricidium induxi, cum te Iunonium puerum, & matris partum aureum eſſe dixi. At te fata patriæ Peridem futurum prædicabant.

Interdum tamen ænigma ex propriis verbis efficitur, & non ex translatitiis, quare tũc non eſt tropi genus, vt illud apud Matth. 22. Meſſias cuius filius eſt? Dauidis, an non. Et illud: Baptiſma Ioannis vnde erat? Simile eſt illud Verg. Egloga. 3. Mat. 22. 24 Mat. 21. 25

Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat cæli ſpatium, non amplius, vlnas

Et rurſus.

Dic quibus in terris inſcripti nomina regum
Naſcantur flores, & Phillida ſolus habeto.

Et illud Aedipi.

Quod eſt animal quadrupes, bipes, atq; tripes.

Periphraſis verborum circuitus eſt, cum pluribus verbis explicatur quod vno, aut paucioribus dici poteſt. Quidquid enim valet ſignificari breuius, & ornatius oſtenditur, periphraſis eſt, ſi cum decore fiat, alioqui in vitium incidit periſologiæ: obſtat enim in oratione quidquid non adiuuat. Elegans periphraſis eſt pſal. 2. Qui habitat in cælis irridebit, pro Deo, vt oſtenderetur, vanos fore conatus cõtra dominum in cælis commorantem. Sic in

oratione dominica. Pater noſter, qui es in cælis. Extat apud Vergil. Aeneid. 2. noctis periphraſis.

Tempus erat quo prima quies mortalibus ægris.
Incipit, & dono diuum gratiſſima ſerpit.

Dici vero libro 4.

Poſtera Phœbæa luſtrabat lampade terras.

Caput 18. De Parœmia, Paradigmate, & Parabola, quo differat à Metaphora, & ſimilitudine.

Actor. 9. 5. 1 PAroœmia eſt accommodatum rebus, temporibuſquè prouerbium, vt: Aduerſus ſtimulum calces: Sicut actorum 9. Dominus dixit Saulo: Durum eſt ibi contra ſtimulum calcitrare. Ad quod alludit Horatianum illud lib. 2. Satyra. 1.

Cui male ſi palpere, recalcitrat vndiq; tutus.

Ita illud: Canis reuerſus ad vomitum, & ſus ad volutabrum, quibus vſus eſt Petrus 2. Canonica 2. ad carpendos eos, qui poſt actam pænitētiam in eadem flagitia, à quibus aliquādo fuerant expiati, relabuntur. Prouerb. 26. Sicut canis, qui reuertitur ad vomitum: ſic improbus, qui iterat ſtultitiam. Vtrumq; complexus eſt Horatius lib. 1. Epiſt. 2.

2. pet. 2. 22

Prouer. 26. 11.

Vixiſſet canis immūdus, vel amica luto ſus.

Sic

Sic illud: Num Saul inter prophetas? 1. reg. 10. Quo vtimur cum indoctum quemquè of ficium docendi adſumere, vel aliud quid artis quam non didicit, ſibimet vſurpare viderim?t. 12.
In quos apprime quadrat egregij olim pictoris dicterium: Ne vltra crepidam ſutor. Vnde poeta.

Tractent fabrilia fabri.

Illud præterea, quod lib. 1. reg. 24. habetur: Ab impiis egredietur impietas: Latinus Comicus reddit: Malamens, malus animus. Hiſpani vero: Cada qual haze como quien es: De mala vid, no buen ſarmiento: & dominus in Euangelio: Non poteſt arbor mala, bonos fructus facere. Inſuper paræmia eſt, quod ibidem. 1. reg. ſubditur: Quem perſequeris? Canem mortuum? Conuenit in eos, qui afflictũ *Ibidem.*
hominem denuo affligunt. De huiuſmodi tyrannis conqueritur Dauid in pſalmo. Quem tu percuſiſti, perſecuti ſunt, & ſuper dolorem vulnerum meorum addiderunt. Latini dicũt: Euellere barbam mortuo Leoni. Hiſpani: A moro muerto gran lancada. Deniquè Sapientis prouerbium eſt: Adoleſcens iuxta viã ſuã, etiam cum ſenuerit, non recedet ab ea. De his dicitur, qui inueteratis conſuetudinibus obdur uerunt. Non minus docte quam eleganter poeta reddit.

Quo ſemel eſt imbuta recens, ſeruabit odorẽ
Teſta diu.

Tandẽ olim veteribus tritũ erat, atq; vulgare,

2.reg.20.9. vt 2.reg.20.legimus: Qui interrogant, interrogent in Abela. Pro quo hiſpani vſurpant: Preguntad lo a quien lo ſabe. Vnde Moſes: Interroga, inquit, patrem tuum, & annuntiabit tibi, maiores tuos, & dicent tibi. Hic tropus adeo late patet, vt liber Salomonis, quem nos, ſecundum Hebræos parabolas dicimus, apud Græcos ex eo nomine paræmiarum, id eſt prouerbiorum, acceperit.

Paradigma. Paradigma, propoſitio eſt, aut enarratio exempli hortantis, aut deterrentis. Hortantis, vt illud Iacobi 5. Helias homo erat ſimilis vobis paſſibilis, & oratione orauit, vt non plueret ſuper terram: & non pluuit annis tribus, & menſibus ſex. Sic, & illud Matthæ. 6. Reſpicite volatilia cæli, quoniam non ſerunt, neque metunt, nequè congregant in horrea, & pater veſter cæleſtis paſcit illa. Deterrentis: Simile eſt illud Luc. 17. In illa hora, quis fuerit in tecto, & vaſa eius in domo: non deſcendat tollere illa: & qui in agro: ſimiliter nõ redeat retro. Memores eſtote vxoris Loth. Hoc tropi genere vtimur cum exemplis, quas figuras appellamus, ad mores ex vtroquè teſtamento, immo, & ex humanis authoribus vtimur, & ad res confirmandas deducimus. Elegans eſt vtriuſquè paradigma, hortantis Vergil. Aeneid. 1.

Iac. 5.17. Mat. 6.26. Luc. 17.31

Antenor potuit mediis elapſus Achiuis
Illiricos penetrare ſinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum.

Deter-

Deterrentis.

At non ſic Phrigius penetrat Lacedæmona paſtor
Ledæamquè Helenam Troianas vexit ad urbes.

Parabola eſt rerum genere diſſimilium vel latens, vel expreſſa comparatio. Ea vero fit cum per vnius collationem altera res intelligitur: quo genere dicendi nemo hominum adeò frequenter vſus eſt, ac Chriſtus redéptor noſter, qui pro ſua diuina ſapientia parabolis vndiquè conquiſitis arcana recondita q; myſteria docebat, ita vt Euangeliſta de eo dicat, non loquebatur verbum ſine parabola, cuius rei rationem ſupra reddidimus. Eſt autem triplex genus parabolæ: primum cum hiſtoria per expreſſam ſimilitudinem confertur, quod fit vbicunq; ponitur nota ſimilitudinis vt ſimile eſt, vel quid huiuſmodi. Vt Matthæ. 20. Simile eſt regnum cælorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam ſuam: qua explicatur præmium futurum in beatitudine. & Matthæ. 13. Simile eſt regnum cælorum theſauro abcondito in agro: quo explicatur auiditas euangelicæ doctrinæ in bonis. & ibidem: Simile eſt regnum cælorum homini quærẽti bonas margaritas: quo idem docetur, videlicet, abneganda omnia propter Chriſtum: & ibidem: Simile eſt regnum cælorum ſagenæ miſſæ in mare: quo ſignificatur in Eccleſia militanti eſſe commiſtos bonos, & malos fideles, ſed per iudi-

[Margin: Parabola quid ſit. — *Triplex genus parabolarum.* — *Primum. Mat. 13. 44*]

cium ſeparandos, & ſecludendos à triumphantium beatitudine. Matth. 22. Simile eſt regnum cælorum homini regi, qui fecit nuptias filio ſuo: qua exponitur impiorum ſupplicium, & aliis innumeris, quas lubens prætereo, quo genere vſus eſt parabola Vergil. Aeneid. 2.

Mat. 22. 2.

Qualis mugitus, fugit cum ſaucius aram
Taurus, & incertã excuſſit ceruice ſecurim.

Secundum genus parabola.

Alterum genus eſt cum res confinguntur ad aliquid verum ſignificandum, vt parabola, quæ eſt in libro Iudicum: qua inducuntur arbores conſultantes de creando ſibi rege. Et Matth. 21. de ficulnea cui dominus maledixit, eo quod non habebat ficus cum non eſſet tempus ficuum, & continuo arefacta eſt. Eo facto ſignificans maledictionem ſuperuenturam Synagogæ, & peccatoribus ob bonorum operũ ſterilitatem. Sic philoſophi in ſuis comediis, tragediis, & ſcenis perſonas fingunt.

Mat. 21. 19.

Tertium genus parabo.

2 Tertium cum non explicatur rerum ſimilitudo, ſed verba abſolute prolata transferuntur ad aliquid deſignandum. Vt Matth. 13. parabola ſeminantis, vbi ſemen pro verbo, ſeminans pro doctore capitur, quo explicatur fructus euangelicæ doctrinæ, & diuerſitas audientium. Sic parabola de filio prodigo exprimitur Dei clementia. Et alia de diuite epulone ſupplicium improborum, & iuſtorum præmium: Et alia de Phariſæo, & publicano, iuſtitia bonorum, & damnatio malorum: Et

Mat. 13. 3.

Luc. 15. 21.
Luc 16. 39.
Luc. 18. 10.
Luc. 10. 30.

alia de eo, qui incidit in latrones, proximorũ commiſeratio. Et ſimiles, quæ ob eam rationẽ ex modo ſignificandi ad metaphorã accedunt. Tametſi rerum vera ſit hiſtoria. Chriſtus autẽ appellauit parabolam: Audite, inquit, parabolam ſeminantis. In quibus omnibus generibus nullus eſt ſenſus ſpiritualis, ſed omnes ſunt literales. Nam primus eſt ſimilitudinarius figuræ, & hiſtoriæ proprius. Secundus propter res confictas refertur ad metaphorã. Tertius propter modum eſt metaphoricus: ſed quia integra hiſtoria refertur, degenerat in parabolã.

6 Differt autem parabola à ſimilitudine, primo quod illa, vt plurimum eſt inter hiſtorias, & res plures, quæ cum aliis pluribus cõferuntur. Similitudo verò eſt fere ſemper inter res ſimplices, quarum altera alteri ſimilis eſt, vt regnum cælorum theſauro abſcondito, & mercatori, & ſagenæ miſſæ in mare. Et dęmon, leoni rugienti. 1. Petri. 5. Et tyrannus catulo leonis, & id genus innumera. Deinde parabola propius accedit ad metaphoram, vt modo dicebamus: ſimilitudo verò nunquam: tametſi plurimum illi coniuncta, vt Quintilianus eſt author libro 8. capit. 6. de tropis. Nam in omni ſimilitudine reperiuntur huiuſmodi notulæ: ſimile, tanquã, ſicut, quemadmodum, velut, & huiuſmodi alia, in metaphoris verò nunq̃, in parabolis verò raro: ex quo fit vt ſimilitudo, ſiue paradigma ſemper ſit literalis ſenſus proprius: At metaphora vbiq; eſt figuratus, quia per Tropum, tametſi literalis: Vt illud:

Quo differat parabola a metaphora, & ſimilitudine.

Simile

Simile eſt regnum cælorum theſauro, &c. eſt quidem ſimilitudo, & propter plura, quæ ad iunguntur, efficitur parabola. Sed ſi quis diceret: regnum cælorum theſaurus eſt, iam eſt metaphora, & translatitium verbum. Horum prima ratio eſt ea, quod in ſimilitudine ſemper ſumuntur verba in ſignificatione propria, non translatitia: vt regnum cælorum, pro vero regno cæleſti: theſaurus, pro vero theſauro. At non in metaphora: nam vbi dicitur thesaurizate vobis theſauros in cælis: vbi tinea non demolitur, nec fures effodiunt, & furantur: Theſaurus non pro theſauro, ſed pro meritis, & præmiis: fures, pro dæmonibus, & vitiis: tinea, pro innani gloria metaphorice ſumuntur. Alioqui pecuniæ theſauros in cælum accumulare non poſſumus, nec deferre nobiſcum: ſic pſalm. Diues cum interierit non ſumet omnia, neque deſcendet cum eo gloria eius: & alibi: Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil inuenerunt viri diuitiarum in manibus ſuis: & inſuper: Theſaurizat inquit, & ignorat cui congregabit ea. Hæc ex Beda, & Auguſtino in lib. de vtilitate credendi, & libris de doctrina Chriſtiana, & alibi.

Beda. August.

Metonimia qd ſit, & quatuor genera illius.

Caput 19. De Metonimia, & Metalepſi illi cognata.

1 METonimia eſt quædam nominis pro nomine poſitio, vt Quintilianus ait: ſeu iuxta

iuxta Bedam, tranſnominatio, dum nomen vnius rei, pro alio ponitur, ob aliquam rerum cognitionem. Quod fit quatuor modis ex cauſis, effectis, ſubiectis, adiunctis: ſi qui alii ſunt, ad hos reducuntur. Igitur primus eſt, cum nomen cauſæ pro effectu ponitur: ſic illud: Helias primum venturus eſt: & rurſus: Helias quidem venit, & fecerunt in eum quæcumquè voluerunt. In quibus locis Helias pro ſuo ſpiritu, virtute, & operibus, quæ in Ioanne reſplenduerunt, ſumitur: quod non obſcure angelus pronuntiauit Lucæ 1. Venturus eſt, inquit, in ſpiritu, & virtute Heliæ. Et Dominus: ſi vultis accipere, ipſe eſt Helias: & Matth. 25. Ite maledicti in ignem æternum: ignis pro tormento combuſtionis ignis: & illud: Vinum, & mulieres faciunt homines apoſtatare à Deo. Vinum, pro ebrietate: mulieres, pro ſcortationibus poſuit. Quod veluti exponens vno verbo vtrumquè complexus eſt Paulus: Nolite, inquit, inebriari vino, in quo eſt luxuria. Sic illud Eſai. 63. Errare nos feciſti à Viis tuis, indurasti cor noſtrum Domine, ne timeremus te. Deus omnium rerum cauſa, pro homine ab ipſo producto, dicitur feciſſe errare: quia permiſit, & liberum reliquit illum. Et illud Deus. Ignis ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit vſquè ad inferni nouiſſima. Ignis accendi, & ardere dicitur: cum tamen combuſtibilia ſint, quæ per ignem accenduntur, & ardent. Sic Cicero pro Marcello: Quos amiſimus ciues, eos Martis vis per-

Primus genus metonimia.
Mat. 17. 21
Luc. 1. 17.
Mat. 26. 41
Eccl. 19. 2.
Ephe. 5. 18.
Eſai. 63. 18
Deu. 32. 22.

Simile eſt regnum cælorum theſauro, &c. eſt quidem ſimilitudo, & propter plura, quæ adiunguntur, efficitur parabola. Sed ſi quis diceret: regnum cælorum theſaurus eſt, iam eſt metaphora, & translatitium verbum. Horum prima ratio eſt ea, quod in ſimilitudine ſemper ſumuntur verba in ſignificatione propria, non translatitia: vt regnum cælorum, pro vero regno cæleſti: theſaurus, pro vero theſauro. At non in metaphora: nam vbi dicitur theſaurizate vobis theſauros in cælis: vbi tinea non demolitur, nec fures effodiunt, & furantur: Theſaurus non pro theſauro, ſed promeritis, & præmiis: fures, pro dæmonibus, & vitiis: tinea, pro innani gloria metaphorice ſumuntur. Alioqui pecuniæ theſauros in cælum accumulare non poſſumus, nec deferre nobiſcum: ſic pſalm. Diues cum interierit non ſumet omnia, neque deſcendet cum eo gloria eius: & alibi: Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil inuenerunt viri diuitiarum in manibus ſuis: & inſuper: Theſaurizat inquit, & ignorat cui congregabit ea. Hæc ex Beda, & Auguſtino in lib. de vtilitate credendi, & libris de doctrina Chriſtiana, & alibi.

Beda. Auguſt.

Caput 19. De Metonimia, & Metalepſi illi cognata.

Metonimia qd ſit, & quatuor genera illius.

1 Metonimia eſt quædam nominis pro nomine poſitio, vt Quintilianus ait: ſeu

iuxta Bedam, tranſnominatio, dum nomen vnius rei, pro alio ponitur, ob aliquam rerum cognitionem. Quod fit quatuor modis ex cauſis, effectis, ſubiectis, adiunctis: ſi qui alii ſunt, ad hos reducuntur. Igitur primus eſt, cum nomen cauſæ pro effectu ponitur: ſic illud: Helias primum venturus eſt: & rurſus: Helias quidem venit, & fecerunt in eum quæcumquè voluerunt. In quibus locis Helias pro ſuo ſpiritu, virtute, & operibus, quæ in Ioanne reſplenduerunt, ſumitur: quod non obſcure angelus pronuntiauit Lucæ 1. Venturus eſt, inquit, in ſpiritu, & virtute Heliæ. Et Dominus: ſi vultis accipere, ipſe eſt Helias: & Matth. 25. Ite maledicti in ignem æternum: ignis pro tormento combuſtionis ignis: & illud: Vinum, & mulieres faciunt homines apoſtatare à Deo. Vinum, pro ebrietate: mulieres, pro ſcortationibus poſuit. Quod veluti exponens vno verbo vtrumquè complexus eſt Paulus: Nolite, inquit, inebriari vino, in quo eſt luxuria. Sic illud Eſai. 63. Errare nos feciſti à Viis tuis, induraſti cor noſtrum Domine, ne timeremus te. Deus omnium rerum cauſa, pro homine ab ipſo producto, dicitur feciſſe errare: quia permiſit, & liberum reliquit illum. Et illud Deus. Ignis ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit vſquè ad inferni nouiſſima. Ignis accendi, & ardere dicitur: cum tamen combuſtibilia ſint, quæ per ignem accenduntur, & ardent. Sic Cicero pro Marcello: Quos amiſimus ciues, eos Martis vis

Primus genus metonimia.
Mat. 17. 28
Luc. 1. 17.
Mat. 26. 41
Eccl. 19. 2.
Ephe. 5. 18.
Eſai. 63. 18
Deu. 32. 22.

per-

Simile eſt regnum cælorum theſauro, &c. eſt quidem ſimilitudo, & propter plura, quæ adiunguntur, efficitur parabola. Sed ſi quis diceret: regnum cælorum theſaurus eſt, iam eſt metaphora, & translatitium verbum. Horum prima ratio eſt ea, quod in ſimilitudine ſemper ſumuntur verba in ſignificatione propria, non translatitia: vt regnum cælorum, pro vero regno cæleſti: theſaurus, pro vero theſauro. At non in metaphora: nam vbi dicitur theſaurizate vobis theſauros in cælis: vbi tinea non demolitur, nec fures effodiunt, & furantur: Theſaurus non pro theſauro, ſed pro meritis, & præmiis: fures, pro dæmonibus, & vitiis: tinea, pro innani gloria metaphorice ſumuntur. Alioqui pecuniæ theſauros in cælum accumulare non poſſumus, nec deferre nobiſcum: ſic pſalm. Diues cum interierit non ſumet omnia, neque deſcendet cum eo gloria eius: & alibi: Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil inuenerunt viri diuitiarum in manibus ſuis: & inſuper: Theſaurizat inquit, & ignorat cui congregabit ea. Hæc ex Beda, & Auguſtino in lib. de vtilitate credendi, & libris de doctrina Chriſtiana, & alibi.

Beda. Auguſt.

Metonimia qd ſit, & quatuor genera illius.

Caput 19. De Metonimia, & Metalepſi illi cognata.

1 METonimia eſt quædam nominis pro nomine poſitio, vt Quintilianus ait: ſeu iuxta

iuxta Bedam, tranſnominatio, dum nomen vnius rei, pro alio ponitur, ob aliquam rerum cognitionem. Quod fit quatuor modis ex cauſis, effectis, ſubiectis, adiunctis: ſi qui alii ſunt, ad hos reducuntur. Igitur primus eſt, cum nomen cauſæ pro effectu ponitur: ſic illud: Helias primum venturus eſt: & rurſus: Helias quidem venit, & fecerunt in eum quæcumquè voluerunt. In quibus locis Helias pro ſuo ſpiritu, virtute, & operibus, quæ in Ioanne reſplenduerunt, ſumitur: quod non obſcure angelus pronuntiauit Lucæ 1. Venturus eſt, inquit, in ſpiritu, & virtute Heliæ. Et Dominus: ſi vultis accipere, ipſe eſt Helias: & Matth. 25. Ite maledicti in ignem æternum: ignis pro tormento combuſtionis ignis: & illud: Vinum, & mulieres faciunt homines apoſtatare à Deo. Vinum, pro ebrietate: mulieres, pro ſcortationibus poſuit. Quod veluti exponens vno verbo vtrumquè complexus eſt Paulus: Nolite, inquit, inebriari vino, in quo eſt luxuria. Sic illud Eſai.63. Errare nos feciſti à Viis tuis, induraſti cor noſtrum Domine, ne timeremus te. Deus omnium rerum cauſa, pro homine ab ipſo producto, dicitur feciſſe errare: quia permiſit, & liberum reliquit illum. Et illud Deus. Ignis ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit vſquè ad inferni nouiſſima. Ignis accendi, & ardere dicitur: cum tamen combuſtibilia ſint, quæ per ignem accenduntur, & ardent. Sic Cicero pro Marcello: Quos amiſimus ciues, eos Martis vis per-

Primus genus metonimia.

Mat.17.21

Luc.1.17.

Mat.26.41

Eccl.19.2.

Ephe.5.18.

Eſai.63.18

Deu.32.22.

Digitized by Google

Simile eſt regnum cælorum theſauro,&c. eſt quidem ſimilitudo,& propter plura, quæ ad iunguntur,efficitur parabola. Sed ſi quis diceret: regnum cælorum theſaurus eſt,iam eſt metaphora,& translatitium verbum. Horum prima ratio eſt ea, quod in ſimilitudine ſemper ſumuntur verba in ſignificatione propria, non translatitia: vt regnum cælorum,pro vero regno cæleſti: theſaurus, pro vero theſauro. At non in metaphora: nam vbi dicitur: theſaurizate vobis theſauros in cælis: vbi tinea non demolitur,nec fures effodiunt, & furantur: Theſaurus non pro theſauro, ſed promeritis, & præmiis: fures, pro dæmonibus,& vitiis: tinea, pro innani gloria metaphorice ſumuntur. Alioqui pecuniæ theſauros in cælum accumulare non poſſumus, nec deferre nobiſcum: ſic pſalm. Diues cum interierit non ſumet omnia,neque deſcendet cum eo gloria eius: & alibi: Dormierunt ſomnum ſuum,& nihil inuenerunt viri diuitiarum in manibus ſuis: & inſuper: Theſaurizat inquit, & ignorat cui congregabit ea. Hæc ex Beda, & Auguſtino in lib.de vtilitate credendi, & libris de doctrina Chriſtiana,& alibi.

Beda. Auguſt.

Metonimia qd ſit, & quatuor genera illius.

Caput 19. De Metonimia, & Metalepſi illi cognata.

1 METonimia eſt quædam nominis pro nomine poſitio,vt Quintilianus ait: ſeu iuxta

iuxta Bedam, tranſnominatio, dum nomen vnius rei, pro alio ponitur, ob aliquam rerum cognitionem. Quod fit quatuor modis ex cauſis, effectis, ſubiectis, adiunctis: ſi qui alii ſunt, ad hos reducuntur. Igitur primus eſt, cum nomen cauſæ pro effectu ponitur: ſic illud: Helias primum venturus eſt: & rurſus: Helias quidem venit, & fecerunt in eum quæcumquè voluerunt. In quibus locis Helias pro ſuo ſpiritu, virtute, & operibus, quæ in Ioanne reſplenduerunt, ſumitur: quod non obſcure angelus pronuntiauit Lucæ 1. Venturus eſt, inquit, in ſpiritu, & virtute Heliæ. Et Dominus: ſi vultis accipere, ipſe eſt Helias: & Matth. 25. Ite maledicti in ignem æternum: ignis pro tormento combuſtionis ignis: & illud: Vinum, & mulieres faciunt homines apoſtatare à Deo. Vinum, pro ebrietate: mulieres, pro ſcortationibus poſuit. Quod veluti exponens vno verbo vtrumquè complexus eſt Paulus: Nolite, inquit, inebriari vino, in quo eſt luxuria. Sic illud Eſai. 63. Errare nos feciſti à Viis tuis, induraſti cor noſtrum Domine, ne timeremus te. Deus omnium rerum cauſa, pro homine ab ipſo producto, dicitur feciſſe errare: quia permiſit, & liberum reliquit illum. Et illud Deus. Ignis ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit vſquè ad inferni nouiſſima. Ignis accendi, & ardere dicitur: cum tamen combuſtibilia ſint, quæ per ignem accenduntur, & ardent. Sic Cicero pro Marcello: Quos amiſimus ciues, eos Martis vis per-

Primus genus metonimia.
Mat. 17. 28
Luc. 1. 17.
Mat. 26. 41
Eccl. 19. 2.
Ephe. 5. 18.
Eſai. 63. 18
Deu. 32. 22.

iuxta Bedam, tranſnominatio, dum nomen vnius rei, pro alio ponitur, ob aliquam rerum cognitionem. Quod fit quatuor modis ex cauſis, effectis, ſubiectis, adiunctis: ſi qui alii ſunt, ad hos reducuntur. Igitur primus eſt, cum nomen cauſæ pro effectu ponitur: ſic illud: Helias primum venturus eſt: & rurſus: Helias quidem venit, & fecerunt in eum quæcumquè voluerunt. In quibus locis Helias pro ſuo ſpiritu, virtute, & operibus, quæ in Ioanne reſplenduerunt, ſumitur: quod non obſcure angelus pronuntiauit Lucæ 1. Venturus eſt, inquit, in ſpiritu, & virtute Heliæ. Et Dominus: ſi vultis accipere, ipſe eſt Helias: & Matth. 25. Ite maledicti in ignem æternum: ignis pro tormento combuſtionis ignis: & illud: Vinum, & mulieres faciunt homines apoſtatare à Deo. Vinum, pro ebrietate: mulieres, pro ſcortationibus poſuit. Quod veluti exponens vno verbo vtrumquè complexus eſt Paulus: Nolite, inquit, inebriari vino, in quo eſt luxuria. Sic illud Eſai. 63. Errare nos feciſti à Viis tuis, induraſti cor noſtrum Domine, ne timeremus te. Deus omnium rerum cauſa, pro homine ab ipſo producto, dicitur feciſſe errare: quia permiſit, & liberum reliquit illum. Et illud Deus. Ignis ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit vſquè ad inferni nouiſſima. Ignis accendi, & ardere dicitur: cum tamen combuſtibilia ſint, quæ per ignem accenduntur, & ardent. Sic Cicero pro Marcello: Quos amiſimus ciues, eos Martis vis per-

Primus genus metonimia.

Mat. 17. 21

Luc. 1. 17.

Mat. 26. 41

Eccl. 19. 2.

Ephe. 5. 18.

Eſai. 63. 18

Deu. 32. 22.

perculit, non ira victoriæ. Mars pro bello, quaſi author:& Verg. Aeneid. 1.

Tum Cererem corruptam vndis.

Ceres inuentrix, pro frugibus. Sic Terentius,

Sine Cerere, & Baccho friget Venus.

Ceres, pro cibo: Bacchus, pro vino.

2 Secundo, dum effectus pro cauſa vſurpatur: vt illud Geneſ. 47. Dies peregrinationis meę pauci, & mali, pro laboribus, & malis, quę in eiſdem annis Iacob Patriarcha perpeſſus fuerat: & illud: Nunc cognoui quod timeas me: pro, cognoſcere feci. Enimuero quia Dominus author cognitionis eſt: dicitur, & ipſe quaſi nouum quid cognoſcere: ſic ſenectus triſtis, quod triſtitiam generet. Verg. 3. Georg.

Secundum genus metonimia.
Gen. 47.9.
Gen. 22. 12

Optima quæq; dies miſeris mortalibus æui
Prima fugit, ſubeunt morbi, triſtiſquè ſenectus.

Sic, & mors pallida, quod pallorem inducat, ac mortuos pallidos efficiat, ac reddat. Horatius lib. 1. Ode. 4.

Pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas,
Regumquè turres.

3 Tertio, cum rei ſubiectæ nomen ad rem adiunctam transfertur: ſicut ex eo quod continet, id quod continetur. ſic illud Matthæ. 2. Turbatus eſt Herodes, & omnis Hieroſolyma cum illo: ciuitas pro ciuibus: ſic illud pſalmi: Lætata eſt Aegyptus in profectione eorum: regio,

Tertium genus metonimia.
Mat. 2. 4.
pſ. 104. 38.

regio, pro incolis: ſic Cicero actione 4. in Verrem: In hanc rem teſtem totam Siciliam citabo, ideſt, Siculos. Et in Piſonem pro lege Manilia: teſtis Italia, teſtis Gallia, teſtis Africa, teſtis Hiſpania: & Verg: Aeneid. 6.

Illa inclita Roma
Imperium terris, animos æquabit Olympo.

Roma, pro Romanis. Sic calix, & poculum, pro potu: Vt illud: Poteſtis bibere calicem, quem ego bibiturus ſum? Et rurſus: Calicem quidem meum bibetis: & inſuper: Calicem quem dedit mihi pater, non vis, vt bibam illum? Et poſſeſſor, pro re poſſeſſa. Sic Vergil. 2. Aeneid. *Mat. 20. 22.*

Iam proximus ardet Vcalegon.

Pro domo illius, & progenitor familiæ pro illa: Sic illud: Caſtrametatus eſt Iſrael, & reuerſus eſt Iſrael: nomen patriarchę pro poſteris Iſraelitis.

4 Quarto cum ex adiunctis res ſubiectas intelligimus: adiunctæquè rei nomen ad rem ſubiectam transfertur, vt illud Matthæ. 24. Abundabit iniquitas: ideſt, iniqui, & ſcelerati. Sic quoquè pſalmus. Abundabit ſuper muros iniquitas, & non defecit de plateis eius, vſura, & dolus: pro iniquis, vſurariis, & doloſis. Sic auaritia dominatur: pro, auaris: Sic Cice. act. 1. in Verrem. Quas res luxuries in flagitiis, crudelitas in ſuppliciis, auaritia in rapinis: ſuperbia in contumeliis efficere potuiſſet, eas omnes ſeſe hoc *Quartũ genus metonimia.* *Mat. 24. 12* *Pſ. 54. 11.*

vno

vno prætore per triennium pertuliſſe. Luxuries pro luxurioſo ponitur: crudelitas pro crudeli: auaritia pro auaro: ſuperbia pro ſuperbo. Appoſitiſſimus locus eſt in Catilinam oratione 2. Vbi in comparatione tyrãnorum, & ciuium, ex vitiis, & oppoſitis virtutibus perſonas intelligit. Sic Terentius in Andria.

Scelus quemnam hic laudat?
Pro ſceleſto.

Metalepſis. *pſal. 31. 15.* Metalepſis, ad metonimiam refertur: nil enim eſt aliud, quam ipſa geminata. Sic pſal. 59: Meus eſt Galaad, meus Manaſſes, Ephraim fortitudo capitis mei. Vbi Galaad mons, pro Galaadites habitatoribus: & hi, pro tribu, cui forte obuenit. Rachel plorat filios ſuos, & no *Mat. 2. 18.* *Hie. 31. 15.* luit conſolari: Matth. 2. Hieremiæ 31. Rachel pro regione Bethlehem itica, vbi ſepulta fuit. Et rurſus regio pro incolis: geminata metonimia. Sic ariſtæ pro æſtatibus, & item pro annis. Sic Verg. Eglog. 1.

Poſt aliquot, mea regna videns, mirabor, ariſtas.

Caput 20. De Sinecdoche tropo, & generibus illius.

ſinecdoche qd, & quaturo genera illius. 1 SInecdoche, conceptio eſt ſeu intelligentia vnius per alterum: à verbo Græco: ſynecdochomæ, ideſt, concipio: ſeu intelligo. Fit autem quatuor modis: primo cum partis nomine totum appellamus, vt anima pro homine, Actorum 27. Eramus autem in naui vniuerſæ

uerſæ animæ, ducentæ ſexaginta ſex. Sic & illud: ſeptuaginta duæ animæ ingreſſæ ſunt in Aegiptum: Gen. 46. Sic caro pro homine, Ioã. 1. Verbum caro, ideſt, homo, factum eſt. Et illud pſalmi: Ad te omnis caro veniet. Sic panis pro cæna Lucæ 14. Inuitauit Ieſum quidam de Phariſæis Sabbatho manducare panẽ. Sic tectum pro domo. Cicero Philippica 2. O tecta miſera, quam diſpari domino tenebantur. Sic Terentius in Heautontim. *Gen. 46.27* *Ioan. 1. 14.* *pſal. 64. 3* *Luc. 14. 1*

Victus, veſtitus, quo in tectum te receptes.

Sic puppis etiam pro naui. Verg. Aeneid. 1.

Haud aliter puppeſq; tuæ, pubeſq; tuorum.

Secundo cum totius nomen ad partem trãſfertur, vt homo pro anima. Lucæ 16. Mortuus eſt diues: & ſepultus eſt in inferno: ideſt, anima eius in infernum coniecta, ad modum quo corpora in carcerem, aut cadauera in ſepulchra. Et ibidem: Lazarus ab angelis deportatus eſt in ſinum Abrahæ: ideſt, anima illius. Alioqui non eſt intelligendum corpore, & anima vtrumquè fuiſſe aſportatum: ſic Ioan. 19. Homo pro corpore: Iuxta, inquit, erat monumentum, & ibi poſuerunt Ieſum, ideſt, corpus illius. Et 20. Tulerunt Dominum meũ, ideſt, corpus eius, & neſcio vbi poſuerunt eum. Sic illud Verg. Aeneid. 1. *Secundum genus ſinecdoche.* *Luc. 16. 22* *Ioã. 19. 42* *Ioã. 20. 13*

Pabula guſtaſſent Troia, Xantũq; bibiſſent.

Et illud.

Aut

Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim.

Tertium genus ſinedoche. Vbi flumina pro aquæ parte.

Mat. 6. 30. Tertio: ſpecies ſeu forma pro genere, de qua Ariſtoteles in poetica cap. 21. Dum ſpeciei nomen peculiare ad genus accommodatur: vt illud Matthæ. 6. *Si enim fœnum quod hodie eſt, & cras in clibanum mittitur, Deus ſic veſtit: quanto magis vos modicæ fidei?* fœnum ſpecies, pro herba genere ponitur. Erat enim ſermo de liliis, herbis, & floribus per pulchre veſtitis. Sic de quodam homine dicimus, Homerus iſte: quaſi præſtans poeta: alter Demoſthenes, id eſt, excellens orator. Inſuper pocula Acheloia, pro aqua. Georg. 1.

Poculaquè inuentis Acheloia miſcuit vuis.

Quartum genus ſinedoche. Quarto: genus pro forma, aut ſpecies: Sic illud Gen. 6. De cunctis viuentibus ſumes, & repones in arcam: vbi pro animali viuens ponitur: nam plantas non erat illic introductu-

Gen. 7. 2. rus: & illud Gene. 7. Poſuit Noe in arca de

Pſ. 1. 3. cunctis animantibus ſeptena, & ſeptena. Nec eſt mendacium, ſed tropus, & figurata locutio: animantia, pro animalibus, & non quibuſuis, ſed perfectis: nam, arbores, piſces, muſcas, culices, & ſimilia ex putrefactione generanda, non intromiſit: ſic illud pſal. 1. Erit tanquam lignum quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum: vbi lignum, pro arbore: ſic Lucę

Luc. 23. 31. 23. Si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? Alluſit ad ficum aridam, & arborem ſiccam,

Digitized by Google

cam, iuxta verbum præcurſoris: *Iam ſecuris ad radicem arboris poſita eſt*. Et ad illud: Ioan. 15. Areſcit, & ardet. Et rurſus: Plantaui Dominus Deus lignum in medio Paradiſi. Genus lignum, pro certa ſpecie arboris. Sic Amorrhæus, pro rege Amorrehorum, Iebuſæus, pro rege eorum, & rex Babylonis pro Nabuchdonoſor. Hinc oritur Anthonomaſia, dum vltra predicta excellentiam addit Sed iam de illa dicendum eſt. *Ioan. 15.* *Gen. 2.*

Ad hos etiam duos modos ſinecdoches, referuntur alij duo dum vnitas pro multitudine: et multitudo pro vnitate vſurpatur. Vnde ſpal. Vidi impium ſuperexaltatum ſuper cedros libani: pro, impios. Et lib. 1. regum. 4. Iſrael cæſus: pro Iſraelitis. Et apud Liuium: Romanus prælio victor: Pænus victor, pro Romanis & Carthaginenſibus. Contra vero, multitudo pro vnitate: vt in pſal. loquitur Dauid de ſe, & ait. Peccauimus, iniuſte egimus, iniquitatem fecimus. Sic Tobias. peccauimus ſupra multitudinem arenæ maris. Sic Cicero ad Brutum. Populo impoſuimus, & oratores viſi ſumus. *Apparentes modi Sinecdoche.* *pres. 103.* *Gen. 4.* *pres. 38.*

Caput. 21. De Antonomaſia. & Epitheton.

HVC tropus recidit, qui à rethoribus appellatur Anthonomaſia in nihilo Sinecdoche genere differens; niſi quod propter excellentiam, & preſtantiam vnius, tribuitur illi quod eſt commune multorum. Illic vero abſq;

N ratione

ratione excellentiæ generale quiddam, pro ſpeciali ponitur. Ergo Anthonomaſia peti po teſta ut ab animo, aut à corpore, aut ab externis. Ab animi elatione: Sic ſuperbus, pro dæmone vſurpatur Eſai. 51. Nunquid non tu percuſſiſti ſuperbum? Et iuxta quorundam ſenſum. pſal. 88. Proieciſti ſicut vulneratum ſuperbum. Et illud poetæ pro Aenea.

Magnanimuſque Achiſiades.

A corpore: vt. 1. reg: 17. Vir ſpurius altitudinis cubitorum ſex: pro Goliath gigante. Sic pro Athlante poeta.

Ipſe arduus, altaque pulſat
Sydera,

Ab externis, vt à genere filius Iſai, pro Dauid. 1. Regum. 16. Quid dabit vobis filius Iſai? Et filius Dauid, pro Christo. Sic paſſim in hiſtoria euangelica. Et ab affectu, ſic diſcipulus

1. reg. 22. 7 quem diligebat Ieſus, pro Ioanne euangeliſta. Et à ſcelere, vt traditor, pro Iuda. Sic Matth.

matth. 26, 48. 26. Dederat autem traditor eis ſignum. A loco: vt Nazarenus, pro Chriſto, vnde Nazareni pro Chriſtianis. Sic ſedens ſuper Cherubin manifeſtare. Ab officio: ſic illud Iob. 7. Quid

Iob. 7. 20 faciam tibi ò cuſtos hominum? pro Deo. Sic bonus paſtor, pro Chriſto, & alia idgenus innumera: vt propheta, pro Dauid: apoſtolus, pro Paulo: princeps eccleſiæ, pro Michaele: princeps

Digitized by Google

princeps apoſtolorum, pro Petro: vicarius Chriſti, pro Papa: orator, pro Demoſthene, poeta, pro Homero: comicus pro Terentio. Sic ab infęlicitate; Vergil. Aeneid. 2. pro Troilo dixit.

Infælix puer, atque impar congreſſus Achilli.

Et Aeneid. 3. pro Polixena.

O fælix vna ante alias Priameia virgo,
Hoſtilem ad tumulum Troiæ ſub manibus altis
Iuſſa mori.

Huic valde affine eſt Epitheton, quod tantũdem eſt latinis ac appoſitum, quoties propriũ nomen adiecto alio, quaſi veſtitur; vt pius Aeneas, fortiſſimus Hector, ſæuus Achilles, formoſusq; Alexis: Ita poeta Vergilius. Ad hunc modum, Dominus miſericors, & miſerator agnominatur, Deipara virgo: Loth iuſtus. Fit etiam Epitheton ab animo, á corpore, & ab externis: ſeu oſtendendo, ſeu ornando, ſeu vituperando.

Cap. 22. De Ironia, Sarcaſmo, Antiphraſi, & Apophaſi.

IRonia grecis, latinis eſt ſimulatio, quæ aliquid dicimus, & aliud intelligi volumus. Dicimus enim quod, non dicere ſimulamus. Ita Ariſto. rethoricæ ad Alexandrum. c. 22.

Gen.3.22. Fit enim cum vnius diſſentanei nomē, pro altero diſſentaneo ponitur. Vt illud Geneſ. tertio: Ecce Adam, quaſi vnus ex nobis factus eſt, quaſi primorum parentum imprudentiam irridens, qui dæmonis verbis fidē adhibuiſſent quibus deceperat eos dicens. Eritis ſicut Dij ſci-

Reg.18.27. entes bonū & malum. Sic quoq; illud 3. reg. 18 quo ſacerdotibus Baal illudebat Helias: Clamate voce maiore, Deus eſt enim Baal, & forſitā loquitur, aut in diuerſorio eſt, aut in itinere, aut dormit, vt excitetur. Significabat inanne quid eſſe Baal, non Deū qui poſſet audire. Terentius in Andria: Id populus curat ſcilicet. Verg. 4. Aenei.

Scilicet is ſuperis labor eſt, ea cura quietos
Sollicitat.

Cicero in exordio orationis pro Quinto ligario. Nouum crimen Cai Cęſar, & ante hunc diē in auditū, propinquus meus ad te Quintus Tubero detulit. Interdū multiplicatur, & continuatur Ironia, cum gratia, & ſermonis elegantia. Sic ille in Cluentium. Integritas tua te purgauit (mihi crede) pudor eripuit, vita anteacta ſeruauit. Verg. Aeneid. 4.

Egregiā vero laudē, & ſpolia ampla refertis
Tuq; puerq; tuus magnū et memorabile nomē,
Vna dolo diuum ſi fæmina victa duorum eſt.

Sed ſi Ironia plena eſt odio, & hoſtili irriſio-

ne,

ne, Sarcaſmos appellatur Græcis. Sic illud blaſphemum Matth. 27. Alios ſaluos fecit, ſe ipſum non põt ſaluum facere: ſi filius Dei eſt, deſcendat nunc de cruce, & credemus ei: dixit enim: quia filius Dei ſum. Et rurſus: Cõfidit in Deo, liberet eum nunc, ſi vult. Cuius rei vaticiniũ extabat in pſal. 21. ſub eodem tropi genere: Sperauit in domino, eripiat eũ, ſaluum faciat eum, quoniam vult eum. Sic Verg. Aeneid. 12. *Mat. 27. 40* *Pſ. 21. 9*

En agros, & quam bello Troiane petiſti
Heſperiam, metire iacens.

Ad Ioniam referuntur Antiphraſis, & Apophaſis. Eſt autẽ Antiphraſis, quaſi contraria locutio, qđ dictio contrariũ ſignificet, quã in ipſa apparet, vt in cathacreſi diximus, locus quia minime lucet Parcę, qđ minime parcant: piſcina. Ioan. 5. qđ nullos haberet piſces. Sic. Matt. 26. Amice ad quid veniſti? quia minime faciebat opus amici, ſed traditoris inimici. Sic illud Iob. 2. Benedic Deo, & morere: pro maledic. Si dicimus, ò bone vir de malo. Sic Ariſtoteles in rethorica ad Alexandrum cap. 22. *Ioan. 5. 2.* *Mat. 26. 50* *Iob. 2. 9*

Inter Ironiam, & antiphraſim hoc diſtat, qđ antiphraſis ſemper eſt in vno verbo, nõ ſic Ironia. Deinde Ironia vel ſola dicentis pronuntiatione indicat quod intelligi vult, nempe cõtrarium illius quod apparet. At Antiphraſis, non pronuntiatione ſed ſuis verbis, quorum eſt origo contraria. Adhunc prope modum Auguſtinus lib. 3. de doctrina Chriſtiana cap. 29.

Apophaſis Paralepſi figuræ ſententiarum negationis quam ſimillima eſt. Fit, dum aliud

quam dicemus iuſtis de cauſis abſque mendacio volumus,& ſilentio præterire ſimulamus. Sic dominus pręcipiebat ijs , quibus ſanitatẽ conferebat,ne cui miracula dicerent:ipſi nihilominus illico euulgabant , nec mandatum Chriſti ſoluebant, qui per Apophaſim non tã eos tacere,quam nos propriam, & inannem gloriam fugere docebat.Sic illud: voluit latere, & neminem ſcire , & non potuit. Voluit, quia eam ſignificationem per Apophaſim dedit. Sic illud : Multa hobeo vobis dicere, ſed non poteſtis portare modo . Et ſubiungitur : Ecce prędixi vobis omnia: Et uos dixi amicos, quia omnia quęcunque audiui à patre meo,nota feci vobis . *Sic* Cicero actio.1. in Verrem: Neq; ea dico , quę ſi dicam , tamen infirmare non poſſes. Et vbi narrauit,addit:Sunt hęc,& alia falſi accuſatoris ſigna per multa , quibus ego nunc non vtor.In verbis , non dico,non vtor,apophaſis eſt ad contrariam ſigniacationem conuerſis: Ex negatione enim ſignificatur affirmatio . Item pro Cluuentio : Mitto primam libidinis iniuriam, mitto nefarias nuptias , nil de alliis queror, prętereo &c.in verbis (mitto,prętereo,nil queror)a pophaſis eſt. Verg. Aeneid .6.

Quid Theſea magnum? quid memorem Alcidẽ

Caput.

Caput. 23. De Hyperbole, & eius generibus.

HYPERBOLE eſt quidam ſignificationis exceſſus augendi, minuendive gratia: Cum enim id quod dicimus fidem excedere videtur. Quia res ipſa (de qua loquimur) naturalem modũ excedit hyperbole eſt, ſuoque apta loco. Conceditur quippe tunc amplius dicere, quia dici quantum eſt non poteſt, meliuſque vltra, quam citra ſtat oratio. Quare ſacris literis aptius conuenit, quam cæteris ſcriptoribus, quod illæ de rebus diuinis ſint, quæ pro dignitate, dici non poſſunt ne dum laudari: hi vero humaniora tractant, quæ, hominis mentem non excedunt. Itaque; cum huiuſmodi tropo vtimur, non mentimur, ſed rei magnitudinem, aut exceſſum ſignificamus. Atque, vt nullus eſt in omnium gentium linguis familiarior tropus, ac magis tritus hyperbole quoties, vel beneuolentiam cuiuſquam volumus commendare, aut exprobrare ingratitudinem, extollere, vel minuere quicquam: ita & in arcanis literis nullus eſt frequentior dicendi modus. Illud per hyperbolem dictum, 3. reg. 10. nemo ambigit: Tanta erat argenti copia in Gieruſalem, quanta, & lapidum: quid aliud his verbis, quam ingentem fuiſſe Hieroſolymis argẽti copiã, oſtendimus? Vbi cõmemorat Euangeliſta Mattheus cap. 4. Sathanam oſtẽdiſſe domino omnia regna mũdi: qd aliud quã p hyperbolem bonã ac præcipuam mundi *3. reg. 10. 27* *matt. 4. 8.*

Roma.1. partem intelligit ? Sic & Paulus ad Roma. 1. Fides, inquit, veſtra, annunciatur in toto mundo : ideſt, in magna illius parte, quia de Romanorum fide rumor in plures mundi partes peruagabatur : tametſi de Romanorum credulitate multi orbis anguli ne verbum quidem audierant. Eadem phraſi dixit ad Coloſſenſes. 1. In toto mundo fructificat Euangelium : pro, in magna mundi parte. Quinimo, & illud quod Apoſtolis ex pſalm. 18. accomodatur : In omnem terram exiuit ſonus eorum : & in fines orbis terræ verba eorum : ad eundem modum per hyperbolem, ſcilicet, in maiores mundi partes ; & ad extrema terræ exponi poſſe non dubito. Quo liquidum ſit ad Indos noſtros, nec ad Iaponis vſque ad hec tempora non perueniſſe Euangelium, ab Apoſtolis enim non fuit illuc nauigatum. Sic illud : Tenebræ factæ ſunt in vniuerſam terram : in Iudæa, ſcilicet, alioqui cum facta fuerit illa ſolis obſcuratio per interpoſitionem lunæ (vt Dioniſius ait) non potuit ad omnes orbis partes ſolem obſcurare. Sic & illud quod apud Ioannem pharifæi conſultantes dixerunt contra Dominum : Totus mundus poſt eum abijt, ideſt, maxima populi multitudo. Hac loquendi phraſi Chriſtus minabatur exitium Bethſaidæ, Corozaim, & Capharnaum, & alijs ciuitatibus, quæ non receperant

Colloſ.1. 6. *Pſ.18.5.* *Mat.27.45* *Ioa.12.19.* *Mat.11.21*

Apoſtolos,

Apoſtolos, pollicens mitius ſe acturum cum Sodoma, & Gomorrha, quam cum illis in die iudicij. Denique Ioannes Euangeliſta eleganti quodam, ac hyperbolico epilogo concluſit dicens: Sunt alia multa, quæ fecit Ieſus, quæ ſi ſcriberentur per ſingula, nec ipſum arbitror mundum capere poſſe eos qui ſcribendi ſunt, libros.; ſignificans plane citra mendacium in gentem diuinorum operum copiam, & multitudinis exceſſum. Ergo augendi gratia per hyperbolem dicimus: Niue candidior. Sic Hieremias in threnis: Candidiores Nazaræi eius niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, ſaphiro pulchriores: Sic & illud 2. regu. 1. Aquilis velociores, leonibus fortiores. Ita Cicero in Antonium: Quæ Charibdis tam vorax? Charibdim dico? quæ ſi fuit fuit animal vnum. Oceanus medius fidius vix videtur tot res, tam diſsipatas, tam diſtantibus in locis poſitas tam cito abſorbere potuiſſe. Sic illud Vergilij.

Geminique minantur
In cælum ſcopuli.

Idem Aeneid. 7.

Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
Gramina, nec teneras curſu læſiſſet ariſtas.

Nec pauciora ſunt minuendi genera. Sic illud Leuit. 26. terrebit te ſonitus folij volantis. Sic & illud thren. 4. Denigrata eſt ſuper carbones facies eorum: nõ ſunt viſi in plateis, adhæ-

ſit cutis eorum oſsibus, aruit & facta eſt quaſi lignum. Ita quoque Vergilius.

Vix oßibus hærent.

Sic quoque Cicero in quodam ioculari libello, quem Fabius.
Quintilianus refert.

Fundum Varro vocat, quem poſſim mittere funda,
Ni lapis exciderit, qua caua funda patet.

Yperbolem quidam ad methaphoram referunt, quod in ea ſimilitudo & collatio, vel ad amplificandum, vel ad extenuandum reluceat: aſt ego nec probo, nec improbo, ſed maioris explicationis gratia diſtinxi: & quaſi audacioris ornatus tropum ad ſummum vſq; locum referuaui. Atq; tandem, vt ſupra, iterum ad monere oportet, cauendum eſſe ne ea, quæ in diuinis literis abſq; tropo ſunt dicta, ad eoſdem, præſertim ad hyperbolem quaſi per vim trahamus, quod faciunt qui miſcent ſacra profanis. VT enim quæ tropice dicuntur, citra tropum intelligi apte nequeunt: ita ſimpliciter dicta, ad tropos & ſchemata retorquere periculoſum. Credo tamen Dei gratia in his me certum ſeruaſſe modum, quæ ommia Eccleſię iudicio ſumbmiſſa ſunto.

Caput

Caput. 24. Quod ſacra ſcriptura nunquàm deſtituatur literali ſenſu.

FREQVENTER apud Eccleſie Doctores antiquos legimus, quòd deſſiciente literali ſenſu ad myſticum recurreudum eſt. Ita Origenes homil. 4. ſuper Geneſim: Non ſemper (inquit) in diuinis literis hiſtoriæ ſenſus ſtare poteſt, vt illic: ſpinæ naſcentur in manu ebrioſi. Et ibi: Vox mallei, & ſecuris nõ eſt audita in domo Dei. Et libro 4. Periarcõ Cap. 2. conatur oſtẽdere in pluribus locis ſcrituræ sẽſum literalẽ deſſicere, quod diuina prouidẽtia factum eſſe dicit, ne videntes perpetuã literæ ſignificationem habere veritatem, putaremus non eſſe propter aliud, quàm literæ ſenſum conſcriptam, aliaque myſteria non continere. Quinimo Gregorius ſæpiſſime ſuper Iob, præſertim libro. 4. Capit. 3. ait: Vbi deſſicit litera, recurrendum eſt ad myſticum ſenſum: Sicut in pſalm. 78. comederunt Iacob: & illud: Zelus domus tuæ comedit me: quæ literalem ſenſum habere non videntur. At hæc omnia intelligenda ſunt de ſenſu ſimplici, quo deſſiciente ad tropum recurrendum eſt, qui interim propter difficultatem myſticus appellatur: vel neganda prorſus quod non ſint vſquequaque vera. Nam pluſquam certum eſt, nullũ eſſe ſcripturæ locum, qui nõ habeat ſenſum literæ verum, vel ſimplici, vel tranſſatitia ſignificatione. Alioqui cum ſacra ſcriptura interdum

prouerb. 26. 9.

3. reg. 6. 7

pſal. 78. 2.

terdum

terdum hiſtoriam, interdum præcepta & do-
ctrinam tradat, niſi vbique perpetuam verita
tem contineret, eſſet prorſus in eis locis fabu-
loſa. Neque vllus vnquam fuit (niſi manife-
ſtè hæreticus) qui totam ſcripturæ literam
perpetuo veram eſſe negaret. Sunt tamen in-
tercatholicos, qui vbi ſenſus literalis proprius
eſſe poteſt, recurrant ad tropos: vt qui per me
taphoram aiunt, intelligendum eſſe Euam ex
Adæ coſta fuiſſe productam. Id autem præter
erroris lapſum, eſt abuti doctrina. Nam Au-
guſtini regula eſt lib.3. de doctrina chriſtiana,
non eſse ad metaphoras, & tropos recurendũ
niſi aperta neceſſitas cogat, vt ſupra admonui-
mus. Obſeruandum tamen figuram, vbi oc-
currat, ſiue in verbis, ſiue in rebus: non tol-
Gen.3.19. lere veritatem literæ, vt illud Gene 3. Puluis
Gen.2.23. es, & in puluerem reuerteris. Et illud: Os
nunc ex oſſibus meis, & caro de carne mea.
Nam tametſi tum iam non eſset os ſolum: ne-
que adhuc puluis: per ſinedochem tamen ma-
reg.18.24. xime, vbi nomen materiæ accipitur pro re fa-
cta ex illa materia. Sic Helias per Ironiam di-
cebat: Deus vere dormit, aut in diuerſorio eſt.
Sic per hyperbolem: Facilius eſt camellũ per
mat.19.24 foramen acus tranſire, quam diuitem intrare
luca.10.4. in regnum Dei. Sic & illud: Neminem per viã
ſalutaueritis: per hyperbolem docebat tantã
curam, & ſollicitudinem prædicandi euangelii
Apoſtolos habituros, vt nil eſſet, quod eos ab
officio prędicationis retardaret.

Caput.25. Quod ſcriptura ſub eiſdem verbis plures interdum habeat ſenſus literales.

NEC MODO à literæ ſenſu ſcritura deſtituitur, verum ſub eodem cortice plures literales ſeuſus multoties accipit. Ita Auguſtinus habet libro.3.de doctrina Chriſtiana cap.27.&.12 confeſ. à cap.20.ad finem. Nam vt ab ipſo ſcripturæ principio exordiamur, illud Geneſ.1. In principio creauit Deus cælum & terram. triplicem ſenſum habere poteſt: primum: in principio, ideſt, infilio Dei, ideſt, per diuinam ſapientiam omnia fuiſse condita, iuxta illud pſal: Verbo domini cæli firmati ſunt. Et: Omnia in ſapientia feciſti. Et illud apoſtoli:locut⁹ eſt nobis in filio, per quem fecit & ſæcula. Quod in Symbolo confitemur per quem omnia facta ſunt. Alter ſenſus eſt, vt principium, ordinē dicat ad ſequentia: ac ſi diceret, primum omniū factum eſt cælum,& terra:deinde facta ſunt cætera. Tertius eſt: Initio temporis creauit Deus omnia, nam antequam fierent, tempus non erat, ſed cum illis, incæpit. Hæc ex Auguſtino lib.1. Super Gene. ad literam cap.1.à quo accepit diuus Thomas. 1.par.quæſt.46. Immo vero ſunt qui exponāt: in principio, ideſt, per patrem:ſicut in Euangelio Ioannis:in principio erat verbū, ideſt, in patre:eſt enim De⁹ alpha, & ò, principiū & finis. Rurſus, in principio erat verbū, ideſt, ab æterno cū patre. En quā ſit multiplex vtriuſq; loci literalis

Geneſ. 1.3.
pſ.32.6.
pſ 103. 24.
Heb.1. 2.

Digitized by Google

literalis ſenſus. Et illud: Ex Aegypto vocaui
matth.2.15 filiũ meum, duplicem habet literæ ſenſum, alterum de populo Iſraelitico, alterũ de Chriſto.
pſ.8.6. Et illud pſ. Minuiſti eũ paulo minus ab angelis, gloria & honore coronaſti eũ: de homine,
pſ.2.7. & de Chriſto interpretatur apoſtolus. Sicut illud: pſ.2. Filius me⁹ es tu, ego hodie genui te:
Et de Dauide, & de Chriſto ad literã intelligitur. Quinimo nõ ſolũ ſimpliciter de Chriſto, quoad æternã generationẽ, ſed de illius reſurrectione dictũ eſſe Paul⁹ in actis interpretatur. præſertim quod litera tot patitur ſenſus, quot author Deus intellexit ex verbis ipſis ſignificari. Significãtur autẽ ſæpe ex eadẽ litera plures quos De⁹ intellexit. Sũt ergo omnes literales: quæ ratio vt eſt diui Thomæ, ſic eſt efficaciſſima. Nec opus eſt vt author homo omnes intellexerit: potuit enim Moſes vnũ aut alterũ intendere, cæteros ignorare, vt homo: tametſi quatenus Propheta ſpiritu Dei illuſtratus omnes agnouerit. Sicut Ionas non intellexit cõminatorium eſſe ſuũ ipſius oraculum de Niniue ſubuertenda, vt homo, licet Prophetiæ ſpiritu preſẽſerit. Sic Eſaias de morte Ezechiæ. Quod ſi Deus optimus maximus ſcripturam abſq; miniſtro, ſed ſe ſolo ſcripſiſſet, nemo negaret omnes ſenſus, quos fert litera, ab eo intentos, ac prorſus literales. Cur ergo non modo? Nec huiuſmodi ſenſus variãtur, quod ab vno, vel altero authore citẽtur, ſed idẽ perpetuo literæ ſenſus manet. Cõtingit tamẽ vt ex pluribus literæ ſenſib⁹, quos idem locus habet, vnus ab
vno,
Digitized by Google

vno,& alter ab alio authore referatur. Sic Eccleſia in die natiuitatis pro æterna, vel tēporali Chriſti generatione refert illud: Ego hodie genui te, quod ab apoſtolo adducitur pro reſurrectione, vt diximus. Et tamen vterq; literalis ſenſus eſt. certū quippe eſt, teſtimonia ab apoſtolis ad literā adducta in confirmationē eius, quod docebant, eum habere ſenſum literalē, in quem ab ipſis referuntur: quippe ab Spiritu ſancto edocti, neq; errare, neq; ignorare, neq; extrarem afferre poterant. Verum eſt tamen quod multa referunt vel per ſimil tudinem, vel in ſenſu ſpirituali, vel per accōmodationē, vt peculiariter ſuis locis videbimus. Illud enim Exod. 12. Os non cūminuetis exeo, de agno intelligendum erat in ſenſu literali, at in ſpirituali, propheticum erat in Chriſti morte dimplendum, vbi res illa, nēpe integritas oſſium, non eſſe Chreſti crura frangenda ſignificabat, in quē ſensū refertur à Ioanne cap. 19. ſui euangelij. Proinde ait: vt impleretur ſcriptura, nēpe prophetica in ſenſu ſpirituali: alioqui quorſum allegaret; Accipit ergo verba veteris inſtrumenti, vt illic ſunt. Quare eūdē proculdubio ſenſum retinēt: tametſi vbi ſemel ab ipſo relata ſunt, literaliter intelliguntur de Chriſto, quæ teſtimonia prius eundem ſenſum literalem habebant, ſed ab Euangeliſtis explicata ſunt. Sed quid moror; Paulus ad Galat. 4. in ſenſu allegorico non affert hiſtoriam filiorum Abrahæ; Et ad Epheſ. 5. Sacramētum magnum in Chriſto, & Eccleſia primorum parentum co- *Ioā. 1.9.9.* *Gal. 4.22.*

niun-

niunctionem? Referebant vero Apoſtoli in ſenſu ſpirituali teſtimonia, quod ſcirent apud Iudæos, qui Meſsię fidem profitebantur, & quam maiore ex parte deſignabant, hiſtorię plurimum valitura: tum maxime propter nos, vt doceremur veterem legem figuram, & typum fuiſſe euangelij. Illa vero ſemel adducta ab ipſis; literalia ſunt expreſſa: Alioqui ad docenda dogmata, & hęreticos conuicendos, ex literali ſenſu dumtaxat ſumitur efficax argumentum. Spiritualis enim valde eſt ægnimaticus, & amphibologicus: tametſi interdum ab apoſtolis ad ſuadendum ſumeretur ijs, qui recipiebant illum, ſicut à concionatoribus modo fit, licet plerumq; ab his pluſquam ſatis eſt. Ita Hieronimus in illud Matth. 13. de fermento abſconſo: ſenſus (in quit) ſpiritualis eſt quidem pius, ſed nunquā parabola, & dubia ænigmatum intelligentia poteſt ad authoritatem dogmatum proficere. Eadem eſt Auguſtini ſentētia in epiſtola. 45. ad Vincentium. Vnde Dionisius in epiſtolam ad Titum: Symbolica (inquit) theologia, quæ ex ſimilitudinibus procedit, non eſt argumentatiua. Hinc apparet ſenſum ſpiritualem minus efficacem eſſe ad conuincendū hæreticos. Atque hæc de literali ſenſu dicta ſint, ad ſpiritualem pergamus.

Ephe. 5. 32.

EVANGEL-

EVANGELICARVM INSTITVTIONVM, LIBER TERTIVS.

De myſticis ſcripturæ ſenſibus.

Caput. I. Quid ſit ſpiritualis ſenſus, ſeu myſticus, & Etymologia illius.

POST quam de ſanctæ ſcripturæ litera quoad ſimpliciſſimos hiſtoiæ ſenſus ex locorum ipſius collatione, ſacrorum expoſitione patrum, ethnicorum philoſophantium exemplis, proprijs linguarum Hebraicæ, Grecæ, Latinæ, & vulgaribus hominum phraſibus diſſeruimus: ſuper eſt, vt hoc libro tertio reſeratis theſauri cæleſtis ianuis, in ſecretius ſponſi cubiculum ingrediamur, arcana ac recondita diuinæ ſapientiæ myſteria introſpiciamus: bibamuſque Ambroſiam, nectarque Dei, ad quæ nos vocat dicens: Venite, bibite & inebriamini chariſſimi. Nam tametſi totum quod legimus in diuinis libris (præter legale abolitum) niteat quidem, & fulgeat in cortice, ſed dulcius in medulla eſt. Qui edere vult nucleum, frangat nucem.

C.5.1. *pſ.118.13.* *Ex.14.15.*

nucem. Reuela, inquit Dauid, oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua. Si tantus propheta tenebras ignorantiæ confitetur, qua nos putas paruulos & pene lactentes inſcitiæ nocte circũdari? O bid, velamen in faciẽ Moiſi poſitum legis, dum Iſraeliticæ plebi legem ferebat: ſignificans abſtruſa & recondita eſſe myſteria, quæ ſub hiſtoriæ cortice gerebantur: per Chriſtum quidem aperienda. Sicut autem quæ ad noſtræ fidei ſacramenta in lege veteri plurimum figurata cernimus: Ita quæ ad anagogem, & mores noſtros componendos, vt beatam vitã aſſequamur, tradita ſunt in Euangelio, maiore ex parte conſpicimus. Fertur namque velut medium eſſe inter legem & fælicitatem, non ſolum tempore, ſed myſteriorũ interpretatione & claritate. Erant quippe olim ſacrarum literarum arcana myſteria plurimum abſtruſa, nec humanæ mentis acies ad eas penetrare poterat: vt recte dixerit Propheta: vere tu es Deus abſconditus. At vbi Dei filius, verbum & ſapientia patris, paterni pectoris, & ipſe ſui interpres, non Prophetarum, vt antea, ſed proprio ore nobis loqui cæpit: depulſa mentis caligine clareſcere cæperant omnia, & à vero ſole iuſtitiæ in altum ſublata nebula, euaneſcentibus per veram intelligentiæ lucem tenebris, mentis acies, quaſi reiectis ab oculis Pauli ſcammis, cæcis hominibus, quibus è cęlo magna lux effulſit, reſtituta eſt. Quare nil deeſt pijs fidelibus, quibus Euangeliorum volumina accuratius euoluere datur, per

Eſai. 45. 15

quæ

Digitized by Google

quæ nobis diuina Prophetarum oracula, & figuris conuoluta myſteria patefacta ſunt, quominus vere myſticos illos ſpiritualis intelligentiæ ſenſus aſſequantur. Ergo iam ad ſcripturarum ſpiritum aſſequendum, poſt literæ intelligentiam accedamus oportet, quem ſacri Doctores ſpiritualem ſeu myſticum ſenſum appellauerunt. Is itaque eſt ſacræ ſcripturæ intelligentia, quæ ex rerum ſignificatione ſumitur. Vbi enim per voces hyſtoria cõſpicitur, & res in ea geſtæ ex prima ipſarum institutione aliud quid deſignant, quàm apparet: illic reconditum eſt myſterium, & ſpiritualis intelligentia. Vt agni Paſchalis victima Chriſti mortem in ſacrificium pro noſtra omnium ſalute oblati, præter comeſtionis & ceremoniarum hiſtoriam, myſticè deſignabat. Ea igitur ſignificatio ſcripturæ ſpiritus eſt propter quæ indicanda, quæ apud veteres patres geſta fuiſſe legimus, in figura contigerunt illis. A Chriſto Ieſu redemptore noſtro, tum etiam ab Apoſtolis, præſertim Paulo ſcripturæ ſpiritus dicitur. Vt enim caro ſine anima viuificante mortua eſt, & nil valet: ita legis veteris litera ſine ſpiritu intelligentiæ, quaſi caro mortua nil prodeſt. Quod non obſcurè pronuntiauit Chriſtus cum Ioan. 3. dixit: Spiritus eſt qui viuificat, caro non prodeſt quicquam. Et Paulus: Spiritus eſt qui viuificat, litera occidit. A ſacris vero doctoribus paulo apertius ſenſus ſpiritualis ſeu myſticus nuncupatur. Spiritualis quidem, vel quia ab Spiritu ſancto reuelatus

Quid ſit ſẽſus ſp̄ualis

Ioã. 6. 63.
Cor. 3. 6.

(vt Apoſtolus ait) Nobis reuelauit Deus per ſpiritum ſuum: vel ab ſpiritu creato, ſeu anima noſtra, ad cuius ſalutem & ſpiritualem vitam informandam & dirigendam conceſſus eſt: ſeu quaſi à ſenſibus & rebus corporeis ſemotus, vt aer, qui Hæbræis: Rauch, Græcis, Pneuma, nobis ſpiritus appellatur. Myſticus etiã ab eodem, apo tu mnim, ſterin: quod eſt, occultare & ſeruare, quaſi rem occultam, & in ſecreto abſconditam retinere. Ita enim ſub legis litera myſteria fidei condebãtur. Inde ergo myſticus ſenſus. i. recõditus, quod nomen deſumptum videtur ex Paulo cum alias, tum maximè ex primę ad Cor. epiſto. c. 2. vbi ait: Sapientiam loquimur inter perfectos, ſapientiam verò non huius ſæculi, sed loquimur Dei ſapientiam in myſterio quæ abſcondita eſt. Vt enim quæ prætioſiora, & pluris habentur, ab hominibus reconduntur, donec tempus ſit, quo euulgentur: ita myſteria Christi ad ipſius vſque tempora in lege fuere recondita, donec per ipſum nobis referata ſunt.

Cap. 2. à quibus ſit primum deſumptus ſpiritualis ſenſus.

NOn eſt doctorum eccleſiaſticorum figmentum (vt quidã falſo illis impoſuerũt) poſt literæ intelligentiam, ſpiritualem ſenſum in ſacris literis, cuius in illis frequens habetur mentio

mentio, reperire. Primum namque Apoſtolus ad Gal. ſcribens. c. 4. duorum filiorum Abrahæ, Iſmaelis & Iſaac hiſtoriã enarrans, inquit: Abrham duos filios habuit, vnũ de ancilla, & vnum de libera. Sed qui de ancilla, ſecundum carnem natus eſt qui autẽ de libera per reprõmiſſionem, quæ ſunt per allegoriam dicta. Hec. n. ſunt duo teſtamenta, vnum quidem à mõte Sina in ſeruitutem generans, quæ eſt Agar (Sina. n. mons eſt in Arabia qui coniunctus eſt ei, quæ nunc eſt Hieruſalem) & ſeruit cum filiis ſuis. Illa autẽ qui ſurſum eſt Hieruſalem, libera eſt, quę eſt mater noſtra. Et ſubdit. Nos fratres ſecundum Iſaac promiſsionis filii ſum⁹. Et paulo poſt: Non ancillæ filii, ſed liberæ, qua libertate Chriſtus nos liberauit. En Paulus diſcriminat ſenſum literæ, nempe hiſtoriam Abrahæ & filiorum eius, ab ſpirituali duorũ teſtamentorum. ſ. legis & euangelii, ſeu ſynagoge, cuius filii ſicut filius Agar ſerui fuerunt: & eccleſie, cuius filii liberi ſumus à ſeruitute legis veteris, quia filii liberæ: non ſecus ac Iſaac fili⁹ Sarræ. Immo allegoriã ꝓprio nomine appellat, quæ ſenſus eſt ſpiritualis, & ad credenda pertinens, vt ſtatim videbimus. Rurſus id ẽ apoſtol⁹. 1. ad cor. 10. ſub noĩe figuræ ſpiritualem ſenſum expreſſit. Patres, inquit noſtri omnes ſub nube fuerũt, & omnes mare tranſierunt, & omnes in Moiſe baptizati ſũt in nube & in mari, & omnes eandem eſcam ſpiritualẽ manducauerunt, & omnes eundem potũ ſpiritualem biberunt (bibebant autem de ſpi-

Gal. 4. 2.

1. cor. 10.

Digitized by Google

ritali conſequente eos petra, petra autem erat (Chriſtus) ſed non in pluribus eorum beneplacitum eſt Deo, nam proſtrati ſunt in deſerto. Hæc autem in figura facta ſunt noſtri. Et ſtatim: Hæc autem omnia in figura contingebant illis. Narrat Apoſtolus hiſtoriam, & ſpiritualiter interpretatur illam. Nam petra illa quæ aquã ſcaturiuit, Chriſtum præfigurabat fontem aquæ vitæ, quam & Samaritidæ promiſit, & omnibus ſitientibus properantibus ad illam. Figuram quoq; nominauit ſenſum illum ſpiritualem: nam ſicut figura in elocutione ad ſenſus ſpectat literæ; ita figura in rebus ſignificantibus ad intelligentiam ſpiritus Dei.
Ephe. 5. 31 Deinde ad Epheſ. 5. referens illud Geneſeos qđ de Eua dictum eſt: Propter hanc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna: ſacramentum (inquit) hoc magnum eſt, ego autem dico in Chriſto & Eccleſia: quaſi diceret: myſterium & intelligentiam ſpiritualem reconditam eſſe ſub matrimonij integumento.

Pet. 1. can. 3. 20. Item Petrus in 1. canonica c. 3. In diebus (inquit) Noe cum fabricaretur arca, pauci, ideſt, octo animæ ſaluæ factæ ſunt per aquã. Quod & vos nunc ſimilis formæ ſaluos facit baptiſma. Primum narrat hiſtoriam, deinde ſpiritualem ſubiungit intelligentiam, per arcam, videlicet, Eccleſiam intelligens. Inſuper Ioannes
Ioa. 19. 36. euangeliſta. c. 19. hiſtoriam agni paſchalis adduxit ex lib. Exod. c. 12. ac ſimul ſpiritualem intelligentiam de Chriſti morte nõ confractis

cruri-

cruribus. Et Apocalyp. 5. Vidi, inquit, in dextera ſedentis librum ſcriptum intus & foris, ideſt, quo ad literam & ſpiritum: illa enim legentibus foris apparet quaſi cortex: at ſpiritus intus eſt, quaſi nucleus. Chriſtus præterea redemptor noſter Matth. 12. hiſtoriam adduxit Ionæ, quam ſubinde ſpiritualiter interpretatus eſt. Sicut Ionas fuit, inquit, in ventre Ceti tribus diebus & tribus noctibus: ſic & filius hominis erit in corde terræ. Et Ioan. 3. Sicut Moſes exaltauit ſerpentem in deſerto: Ecce hiſtoriam: ita oportet exaltari filium hominis: Ecce ſpiritualem intelligentiam. Et Lucæ vltimo: Aperuit diſcipulis ſenſum ſcripturarum, non ſolum ad literam, ſed ad ſpiritum earum aſſequendum. Proinde ſubdit: vt intelligerent ſcripturas. Adhæc Paulus. 2. cor. 3. Idoneos nos fecit, ait, miniſtros noui teſtamenti, non literæ, ſed ſpiritus: ac ſi diceret: non legis Moſaicæ ad literam, quemadmodum veteres intelligebant illam, ſed ſecundum ſpiritualem intellectum, qualem nos docet lex euangelica: Nam litera occidit, ſpiritus vero viuificat: quod ita exponit Auguſtinus libro tertio de doctrina Chriſtiana c. quinto. Eos occidit legis ueteris litera, qui ſpiritualiter intelligēda, literaliter intelligunt. Idem Romanis ſcribēs capit. ſeptimo, & 1. Corinthio. 10. Et alibi ſæpe vtriuſque intelligentiæ meminit. Quæ loca diuus Hieronymus congerit commentariis in epiſtolam ad Galatas capit. quarto, ad comprobandum ſpiritualem ſcripturæ ſenſum. Nam

Apo. 5. 1.
Matth. 12. 40.
Ioā. 3. 14.
Luc. 24. 45
2. cor. 3. 6
Rom. 7.
1. cor. 10.

lex vetus ob id miniſtratio mortis, & lex mortis, & vmbra legis paſſim appellatur (in quit ab Apoſtolo propter occidentem literam iam abolitam: ſpiritualis nuncupatur, propter allegoriam ſub litera comprehenſam. Nam Manna, & ſubito fontis eruptionem, tanquam allegorice accipienda, cibum & potum, ſpirituales vocabat Apoſtolus ad Corinth. loco citato. Hæc ex Hieronymo, Auguſtino locis adductis, & Origene in Leuit. homilia ſemptima, & Cyrillo ibidē in libris. 9. & 10. aduerſus Iulianum. Quinimo & prophetę qui ſub vigente litera degebant, ſpiritualem ſenſum illius nihilominus intellixerunt. Hieremias capit. quarto. Circuncifionem ſpiritualem cordis exponit per carnalem illam ſignificatam. Circuncidimini, inquit, Domino, & auferte præputia cordiū veſtorū viri Iuda, & habitatores Hieruſalem. Et Eſai. capit. 1. Sacrificia legalia per ſpiritualia interpretatur: & infra. Ieiunium illud legale, per ſpirituale: Non eſt, inquit, hoc ieiunium quod elegi: ait Dominus: & ſubnectit opera miſericordiæ. Ezechiel. capit. ſecundo, librum vidit clauſum et inuolutū intus & foris, quod propter literam & ſpiritum dictum eſſe teſtatur ibi Hieronymus. At ſancta mater Eccleſia habet clauem illam Dauidis, ideſt, Chriſti authoritatem, qui ex genere Dauid fuit ſecundum carnem: vel, Dauidis ſpiritus intelligitur ad interpretandos omnes Prophetas per Antonomaſiam, quia excellentiſſimus

Hier. 4. 4.
Eſai. 1. 16.
Ezech. 2. 10
Apoc. 3. 7.

Digitized by Google

mus omnium Prophetarum: de qua Ioannes in Apocalipſi traditam fuiſſe ait angelo Philadelphiæ, ideſt, Pontifici Romano, qua claudit, & nemo aperit, ideſt, ſine cuius authoritate nemo poteſt interpretari: aperit & nemo claudit: ideſt, cuius interpretationem nemo debet reiicere. Habet enim tanquam Eccleſiæ caput authoritatem exponendi, interpretandi myſteria in ſcriptura recondita. Hunc ſcripturæ ſenſum Iudæi non intelligunt velamen habentes in cordibus eorum: loquitur enim illis Moſes adhuc velata facie, ſicut propter hoc myſterium legem dedit cum velamine. At vbi per Chriſtum velum templi ſciſum eſt, omnia ad ſpiritum patefacta sũt, & aperta nobis ianua ingrediendi in cellaria regis, vt bibentes & inebriati lætemur, & exultemus in Domino. Vnde Cyrillus in prologo ſuper Leuiticum (quem alii Origeni aſcribunt.) ait: *Sicut* verbum Dei carne veſtitum proceſſit in mundum, & aliud erat quod videbatur in eo, aliud quod intelligebatur: ita per Prohetas verbum Dei profertur ad homines literæ velamine tectum, vt litera quidem aſpiciatur tanquam caro, latens vero intrinſecus ſpiritualis ſenſus tanquam diuinitas ſentiatur.

Caput. 3. De inpugnationibus quibus impetitur, & elucidatur ſenſus ſpiritualis.

NON ſatis eſt veram doctrinam tradere de ſcripturæ diuinæ ſpiritu, niſi & improbo-

improborum impugnationes afferamus. Melius enim clareſcit veritas, ſi mendacijs opponatur: non ſecus ac candor nigredini obiectus ſplendeſcit magis, & lux in tenebris lucet. Oppugnatur ergo primum quod ſcriptura vtatur rebus ad ſignificandum, cum id vocum ſit proprium (vt Ariſtoteles dixit libro primo de interpretationem capit. primo) aut ſcripturarum, vt tradit Auguſtinus libro ſecundo de doctrina Chriſtiana capit. quarto. At cum Deus vtrorumque ſit author, & vocum & rerum, vtriſque indidit ſignificandi virtutem, quibus ad id in diuinis literis vſus eſt. Deinde Deus ſuauiter omnia diſponens, lucide & perſpicue loqui debuit, quo imbecilles homines facilius ſuam diuinam voluntatem intelligerent, præſertim cum ipſe vitam eternam promiſeri tijs, qui ſapientiã diuinam illuſtrauerint. Res autem non ſunt perſpicua ſigna, ſed obſcura, amphibologica, & ænigmatica: tranſitus enim Iſraelis per mare rubrum ſubmerſis Aegyptijs ſimbolum fuit noſtri baptiſmatis, vbi peccata, veluti olim Aegyptij, ſubmerguntur. Hoc autem facilius verbis edocere potuit. Quinimo & decuit non ſolum perſpicuis ſignis, ſed & obſcuris noſtram ignauiam exercere, & domare ſuperbiam, vt pluris faceremus quæ magno labore parta fuiſſent. Facile enim contemnuntur. quæ ſine labore parantur. Inſuper Apoſtolus ad Roman. 15: Quecumque ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, ideſt: ad corroboran-

1. obiectio *Solutio.* *2. obiectio* *Exo. 14. 12* *Solutio.* *3. obiectio* *Rom. 15. 4*

roborandam fidem noſtram. At ex ſenſu myſtico à rerum ſignificatione ſumpto efficax argumentum deduci non poteſt, teſte Auguſtino epiſtola quadrageſima octaua ad Vinc. Verum per ſenſum literalem efficaciter firmantur dogmata: per ſpiritualem vero vtcumque confirmantur, præſertim apud fideles, quorum memoriæ firmius ac tenacius per res, quàm per voces, myſteria commendantur. Maxime quod eum quæ ſpiritualiter ſignificantur, alibi per literam edocentur. Decuit vtroque modo ſignificari. *Solucio.* *4. Solutio.*

AD HAEC ſi ſpiritualis ſenſus eſt intelligentia rerum alias ſignificantium, erit ſpiritualis ſignificatio animalium aretis & hirci, cum eorum cornibus, quibus cum bella, tum regna Medorum ſignabantur at: apparet literalis, cum nullus alius eſſe poſſit. *Solutio. 5.* *Th quo. lib. 7. q. 6. ar. 2 ad. 1*

LITERALEM ſenſum eſſe Thomas affirmat, ne vnquam eo ſcriptura deſtituatur: neque cum eo ſpiritualem coincidere, quoniam res illæ non ſunt primæua ſui conditione ad ſignificandum inſtitutæ: vt tranſitus maris rubri: manna è cælo deſcendens: & aqua de petra fluens. Nec bella, aut regna Mædorum, que ſignificabant, ad Chriſtum & eius eccleſiam vlla ex parte pertinebãt: immo nec veræ res erant animalia illa, ſed per imaginationem confictæ.

VERVM HAEC non cogunt: dici nãque poteſt ſenſum literalem eſſe viſionem illã: quæ de fictis animalibus per modum hiſtoriæ narrantur *Alia ſoluti*

narrantur: & ſpiritualem ſenſum eſſe bellorum & regnorum ſignificationem: quod ad mores pertinere nulli dubium eſſe poteſt. Diſcimus, namque Deum è gente in gentem regna transferre, & propter iniuſtitias ſuas tyrannos opprimi & humiliari: vnde ex diuina viſione ad id inſtituta ſunt, prout conficta. Immo & agnus paſchalis, & virga Aaron, & id genus alia, non ſunt ex primæua ſua creatione ad ſignificandum inſtituta: tamen quia ad ſpiritualem vitam pertinet eorū ſignificatio, ſpiritualem ſenſum reddunt. Quare communi quadam vocis extenſione ſignificatio rerum omnium, de quibus ſermonem facit ſcriptura, ſpiritualis ſenſus dici poteſt: quod iam concionatoribus communis abuſus obtinuit.

Præterea tabella ante diuerſorium, ramus ante tabernam, veſtes mimorum in comediis: res ſunt ſignificantes, à quibus tamen nullus ſpiritualis ſenſus ſumi poteſt. Aſt hæc ad ſpiritualem vitam minime pertinent, ob id eorum ſignificationes non dicuntur ſpirituales. *Solutio.* Quinimo iuxta quoſdam, nec veſtes Pontificiæ, nec tintinabula, nec lapides pretioſi, nec alia ornamenta ſummi ſacerdotis (de quibus Exod. 28. longa fit mentio) ad ſenſum ſpiritualem pertinent: tametſi mihi non probatur: *Exod. 28.* eorum enim interpretationes ad mores ſacerdotum, ad Chriſti Pontificis ſummi allegoriam, immo ad vitam beatam conferre videntur.

Caput.

Caput. 4. Quòd extra ſacras literas nusquam ſit ſpiritualem ſenſum reperire.

APud priſcos Aegyptios ſolenne fuit, ſapientiæ myſteria non literis communibus euulgare: ſed quibusdam rerum ſimilitudinibus & animalium figuris, quæ noſtrates Gieroglyphica appellauerunt. Hinc Macrobius lib. 1. Saturnalium refert eoſdem illos veteres anni circulum expreſſiſſe ſerpente circunuoluto, qui caudam ore teneret: ita enim annus temporum vicibus in ſe reciprocantibus currit.

Gręcam pręterea ſententiam, feſtina lente, Delphino anchoræ aduoluto expreſſerunt. Anchora quippe quæ naturæ pondere nauim remoratur, antequam opus aggrediaris, conſulendum eſſe deſignat. Delphinus vero animal perniciſſimum, poſt deliberationem, citiſſime operandum. Vnde adagium: matura lente: quod eſt: Prius conſule, ſed vbi conſulueris, mature opus eſt facto.

Sic & illud: Meden agan: nequid nimis: regula & circino exprimebant: quaſi docerent in optima ratione morum nil à recta via deflectendum, nec plus aut minus quā ratio exigeret operandum

Auguſtin⁹ etiā lib. 3. de doctrina christiana. c. 7. docet, Gentiles vſos eſſe hoc philoſophandi genere, vt reb⁹ res ſignificarent Vbi refert Claudiani carmina de Neptuno, qui ita depingebatur, vt prolixitate comæ & barbæ, & earū canitie Oceani fluctus & flumina referret,

Tu Neptune pater, cui tempora cana crepanti
Cincta ſalo reſonant, magnus cui perpete mēto
Profluit Oceanus, & flumina crinibus errant.

ET in comicorum comedijs, rebuſq; quæ illic geruntur, mores hominum annotantur Vt in Dauo vafrities & aſtutia ſeruorum: in Thaide meretricum illecebræ, quibus incautos iuuenes decipiunt: in Menedemo nimius amor parentis. Vnde Pluthareus in opere cui titulus: Quomodo oporteat audire poemata: plūrima interpretatur tāquam ad mores intelligenda. Immo vero de allegoriis Homeri circa Deorum fabulas atque figmenta, multa volumina ſcripſit Ariſtoteles, quæ ſi extarent, non tam fuiſſet olim deluſa Gentilitas. Quin etiam ſunt qui Ouidii metamorphoſes per tropologiam exponunt, & allegoriam rerum. Neque abſre Prothei fabula ad inconſtantes, Phaetontis ad temerarios accommodari poteſt. Dæmones etiam ad ſignificandum res inſtituunt, quibus homines illudant, vt eſt videre cum apud alios, tum apud Ciceronem in lib. de diuinatione & fato. Nam in animalium extis futura coniectabantur ethnici flamines. Et apud Liuium duodecim vultures Romani imperii tempus deſignauerunt. Qubus omnibus adduci quis poteſt, vt aliis gentium voluminibus ſpirituales intelligentias, non ſecus ac in arcanis literis, perquirat. Veruntamen adeo proprium eſt illis

res

res in eis contentas, quam primum productæ, aut naturæ neceſſitate geſtæ fuere, ad ſignificandum inſtitutas eſſe, vt in cæteris diſciplinis non fuerint ea ratione & intentione vel conditæ, vel geſtæ. Sed ſi veræ ſunt, alio progenitæ, poſtmodum ad ſignificandum impoſitæ: ſi autem fictæ, ad id ipſum per phantaſiam confinguntur. Exempli gratia: Manna è cælo deſcendens, & aqua de petra fluens, exitus de Aegipto, & tranſitus maris rubri, prima ſui conditione eo creata & geſta ſunt, vt præter ſaturitatem & libertatem quam Iſraeliticæ genti præbuerant, aliud quid mirabilius ſignificarent. At coluber in circulum tortus, delphinus anchoræ appoſitus, dæmenum ſigna, & comediarum geſta ab hominibus vice nominũ imponuntur, vel confinguntur ad aliquid deſignandum. Quare eorum omnium ſignificatio literalis cenſenda eſt. Præſertim cum Deus qui eſt ſcripturæ author res ipſas ſolus creare poſſit, & exprimæua earum conditione ad aliud figurandum in eadem inſtituere. Vnde Gregorius libro tertio Moralium: ſacra ſcriptura, inquit, omnes ſcientias atque doctrinas ipſo locutionis ſuæ more tranſcẽdit, quia vno eodemque ſermone dum narrat geſtum, prodit myſterium.

Capu:

Caput. 5. Qua de cauſa in ſcriptura ſpiritualis ſenſus poſitus ſit.

SED videndum reſtat, qua commoditate aut neceſſitate in diuinis literis ſpiritualis ſenſus inditus fuerit. Inter alia vero, ob id potiſſimum exiſtimo, vt fides venturi Meſſiæ in mundum hominum memoriæ plurimum commendaretur & Iudaicæ genti perſuaderetur maxime. Nam ſi ſolis verbis id prædictum eſſet, non niſi doctores legis, & ex illis forte rari cognouiſſent. At cum rebus ipſis ſignificabatur, hiſtoriis, beneficiis, ſolennitatibus, ſacrificiis, & ceremoniis, in quibus totus populus quoditie verſabatur, non poterant hanc fidem ignorare. Hac quippe de cauſa permiſi ſunt Hebræi in Aegypto tam graui & dura pati, vt beneficium liberationis è captiuitate Pharaonis eſſet illis in memoriā ſempiternam. Ita namque Exod. 12. legimus: erit verbum, ideſt, factum iſtud legitimum, tibi & filiis tuis vſque in æternum. Et cum dixerint vobis filii veſtri, quæ nam eſt iſta religio? dicetis eis: victima tranſitus domini eſt. Quorſum tanta commendatio beneficii niſi vt altrius deſcenderet in corda eorum fides venturi Meſſiæ. Et quanquam totus ille populus nō dum intellexerit myſteria: nobis tamen ſunt maximo argumento ad corroborandam fidem, quæ tantis operibus fuit ſpiritualiter præfigurata. Qua ducti ratione Apoſtoli, &

ab

ab ipſo Chriſto ſeruatore primum edocti, ad ſtatuendum euangelium opera, & ceremonias legis, tanquam veritatis figuram, & vmbram afferebant. Vnde Paulus ad Hebræos ſcribens, legem veterem, euangelicæ veritatis vmbram nuncupauit.

Accedit altera ratio, nempe, vt myſteria fidei nō eſſent omnibus euulgata: quæ ſi nudis verbis prorſus traderentur, vulgo incredulo, ac ingratiſſimæ genti ludibrio eſſe poſſent. Hinc Deus Abrahamo apertius venturi in mūdum Meſſiæ myſterium, quam primæuis hominibus aperuit. Quod proinde fidelibus myſtice, & per ſenſum ſpiritus reuelauit, quoadusq; hominibus fidei aſſuetis palam per Chriſtum oſtenderetur. Quam ob rem Chriſtus inſtituit Apoſtolos Matth. 7. Nolite ſanctum dare canibus, nec mittatis margaritas ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus ſuis. Matth. 13. quęrentibus diſcipulis quare in parabolis loqueretur populo: quia vobis, inquit, datū eſt noſſe myſteria regni Dei: ceteris vero in parabolis, vt videntes non videant, & audiētes non intelligant. Ita placuit altiſſimo Deo reuelare ſua myſteria paruulis, & humilib⁹, quos elegit: ſupbis vero, & elatis hoībus, quos ꝓinde faſtidit, abſcondere, & celare. Propterea liber Apocalypſis quoad ſenſū ſpūalē dicitur intus ſcriptus, & ſeptem ſigillis obſignatus. Et apud Ezechielē inuolutus ob myſteria ibidē recondita. Ita Hierony. & Greg. cōm. in ca. 2. Ita Auguſtinus homil. 4. in Apocalypſim.

Matth. 7. 6

Mat. 13. 11

Digitized by Google

Caput. 5. Qua de cauſa in ſcriptura ſpiritualis ſenſus poſitus ſit.

SED videndum reſtat, qua commoditate aut neceſſitate in diuinis literis ſpiritualis ſenſus inditus fuerit. Inter alia vero, ob id potiſſimum exiſtimo, vt fides venturi Meſſiæ in mundum hominum memoriæ plurimum commendaretur & Iudaicæ genti perſuaderetur maxime. Nam ſi ſolis verbis id prædictum eſſet, non niſi doctores legis, & ex illis forte rari cognouiſſent. At cum rebus ipſis ſignificabatur, hiſtoriis, beneficiis, ſolennitatibus, ſacrificiis, & ceremoniis, in quibus totus populus quoditie verſabatur, non poterant hanc fidem ignorare. Hac quippe de cauſa permiſi ſunt Hebræi in Aegypto tam graui & dura pati, vt beneficium liberationis è captiuitate Pharaonis eſſet illis in memoriā ſempiternam. Ita namque Exod. 12. legimus: erit verbum, ideſt, factum iſtud legitimum, tibi & filiis tuis vſque in æternum. Et cum dixerint vobis filii veſtri, quæ nam eſt iſta religio? dicetis eis: victima tranſitus domini eſt. Quorſum tanta commendatio beneficii niſi vt altius deſcenderet in corda eorum fides venturi Meſſiæ. Et quanquam totus ille populus nō dum intellexerit myſteria: nobis tamen ſunt maximo argumento ad corroborandam fidem, quæ tantis operibus fuit ſpiritualiter præfigurata. Qua ducti ratione Apoſtoli, &

ab

ab ipſo Chriſto ſeruatore primum edocti, ad ſtatuendum euangelium opera, & ceremonias legis, tanquam veritatis figuram, & vmbram afferebant. Vnde Paulus ad Hebræos ſcribens, legem veterem, euangelicæ veritatis vmbram nuncupauit.

Accedit altera ratio, nempe, vt myſteria fidei nõ eſſent omnibus euulgata: quæ ſi nudis verbis prorſus traderentur, vulgo incredulo, ac ingratiſſimæ genti ludibrio eſſe poſſent. Hinc Deus Abrahamo apertius venturi in mũdum Meſſiæ myſterium, quam primæuis hominibus aperuit. Quod proinde fidelibus myſtice, & per ſenſum ſpiritus reuelauit, quoadusq; hominibus fidei aſſuetis palam per Chriſtum oſtenderetur. Quam ob rem Chriſtus inſtituit Apoſtolos Matth. 7. Nolite ſanctum dare canibus, nec mittatis margaritas ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus ſuis. Matth. 13. quęrentibus diſcipulis quare in parabolis loqueretur populo: quia vobis, inquit, datũ eſt noſſe myſteria regni Dei: ceteris vero in parabolis, vt videntes non videant, & audiẽtes non intelligant. Ita placuit altiſſimo Deo reuelare ſua myſteria paruulis, & humilib⁹, quos elegit: ſupbis vero, & elatis hoĩbus, quos ꝓinde faſtidit, abſcondere, & celare. Propterea liber Apocalypſis quoad ſenſũ ſpũalẽ dicitur intus ſcriptus, & ſeptem ſigillis obſignatus. Et apud Ezechielẽ inuolutus ob myſteria ibidẽ recondita. Ita Hierony. & Greg. cõm. in ca. 2. Ita Auguſtinus homil. 4. in Apocalypſim.

Matth. 7: 6

Mat. 13. 11

Sic intelligendum puto illud Pauli: Spiritus omnia ſcrutatur, etiam profunda Dei, ſpiritualibus ſpiritualia comparantes: animalis homo non percipit ea, quæ ſunt ſpiritus Dei, ſpiritualis autem iudicat omnia.

Cap. 6. Quomodo ſẽſus ſpiritualis dignoſcẽdus ſit.

QVANAM ratione dignoſci poſſit ſpiritualis ſenſus per quirendum eſt: Nam in pluribus à literali diſtigui nõ poſſe videtur. In metaphoris enim vbi leo pro Chriſto propter fortitudinem ſumitur, aut pro dæmone ob feritatem, res per vocem ſignificatæ alias res vltra deſignant. Erit ergo ſpiritualis ſenſus: & tamen eſt metaphoricus literalis. Sic illud: Ego ſum vitis & vos palmites. Voces res, & res alias res per metaphoram referunt. Quare & metaphoricus, & ſpiritualis vtrimque apparet. At facile difficultas expenditur. Si enim verba res veras ſignificant. quę ad alias deſignandas aptæ ſunt, præter literalẽ ſenſus ſpiritualis erit. Si autem pro rebus tantum ſumi poſſunt, quas proprie aut per tropum indicant, literalis eſt dumtaxat. Exemplis apoſi-
Eſai. 7. 14. tiſſimis res aperitur & illuſtratur. Eſai. 7. Virgineum partum hoc modo prædixit: Ecce virgo concipiet & pariet filium. Vbi quia voces in propria & ſimplici ſignificatione ponuntur ſolum eſt reperire literalem ſenſum Rurſus
Eſai. 11. 1. idem propheta cap. 11. de eodem myſterio ſic vaticinatur: egredietur virga de radice

radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendit: vbi quia per metaphoram & tropum res vice nominum vſurpantur ad idem ſignificandum, ad huc literalis tantum erit. ſed num. 17. idem virginis partus per virgam Aaronis, quæ inter alias germinauit, exprimitur. Vbi quia præter virgam germinantem, quam verba ſignificant, conceptus virgineus ac floridus apte præfiguratur, ſenſus erit ſpiritualis, ſimul cum literali. Ad eundem modum illud Gene.19. de vxore Loth reſpiciente Sodomā, & ob id verſam in ſtatuam ſalis, præter hiſtoriam, ſenſum habet ſpiritualem tropologium: docet enim fugiendū à Sodoma, ideſt, mundo vitiis redundanti, & ad montem perfectionis aſcendendum. At Lucæ. 9. vbi Chriſtus ait nō eſſe aptum regno Dei, qui apponit manum ad aratrum & reſpicit retro: ſolus eſt ſenſus literalis metaphoricus, dum aratrum, pro perfectione euangelica ponitur retro reſpicere, pro conuerſione ad ſæcularia deſideria. Pariter transfiguratio in montē Thabor, præter literam, ſenſum habet anagogicum de futura gloriæ beatitudine. Sed illud: Ego diſpono vobis, vt edatis & bibatis ſuper menſam meā in regno meo: tantum eſt literæ metaphora. Si vero verba ſignificant res confictas & imaginarias, quale eſt illud Danielis.8. Vbi Propheta vidit arietes, & hircum, & eorum cornua, quibus & regna, & bella Medorū & Græcarum ſignificabantur, vnus dum taxat literalis ſenſus eſt: iuxta Thomam: quod lib.7.

num. 17.

quæſt.6.art. 2.ad.1.quatenus voces, & res cõfictæ vice nominum, Græcorum, & Medorũ bella deſſignarunt: ſeu etiam ſpiritualis, quatenus illa bella indicant, rurſus alia ab Antichriſto gerenda. Tametſi nõ deſunt qui putent ibi verba in propria ſignificatione vſurpari, & duos ſubinde ſenſus ſpirituales oriri: vnũ moralem, quo docemur regna de gente in gentem ob ſcelera transferri: & alterum allegoricum de bellis ab Antichriſto gerẽdis. Quod de ſonno Pharaonis Gen.41. dici poteſt quod per ſeptem boues, & ſeptem ſpicas, totidem annos fertilitatis ſubnotantur per metaphoram, & vice hominum habentur iuxta Thomam, vnde literalis ſenſus eſt. Lapis quoq; ille abſciſus de monte, qui apud Danielem ſtatuam quadriformem confregit, per metaphoram Chriſtus eſt. & totus ille ſenſus literalis, tametſi intus referat allegoriam, qua credimus per euangelij prçconium in quatuor orbis partibus, Chriſtum Gentium idola, & dæmonis potentiam deſtructurum. Lapis ego vice nominis vſurpatur, & per tropum literæ ſenſum reddit.

Cap. 7. *Quis potior ſenſus ſpiritualis, an literalis: & an ex ſpirituali aliquando colligi poßit efficax argumentum.*

QVod ſi quiſpiam roget è duobus iſtis ſenſibus quis potior cenſendus ſit, cum vterque potiſſimus eſſe videatur: ſpiritualis quidẽ quia ad literalẽ confertur, velut anima ad corpus: immo iuxta Paulum litera occidit, ſpiritus

tus autem viuificat: literalis contra, quia fundamentum, & baſis eſt ſpiritualis, ſine quo ille conſiſtere nequit, ex eoq; ſolum colligitur efficax argumentum ad hæreticos reuincẽdos, & eccleſiæ dogmata confirmanda, facile diſſoluitur iſte nodus. Nã in lege veteri, & in illius hiſtoriis, ceremoniis, & ſacrificiis, præceptis iudicialibus, & legalibus, ſpiritualis ſenſus præſtat, quod ab Spiritu ſancto eſt maximè intentus ob veritatem in illis vmbris obuolutam. At in euangelica lege, & in his, quæ de veteri teſtamento manent, vt ſunt præcepta moralia ſenſus literalis eſt potior, ꝙ ſit veritas à Deo ꝑcipue intenta: tametſi cum literali ſimul ſpiritualis interdum reperiatur. Huius doctrinæ doctor eſt Paulus ad Coloſ. 2. vbi veteris legis ceremonias, legalia, & id genus alia vmbræ cõparat: ſpũalem vero intellectum eorum corpori. Quantum ergo ꝓſtat corpus vmbræ, tanto ſpiritus literæ: Idem. I. ad Cor. 9. referens illud: Non alligabit os boui trituranti: concludit, nunquid de bobus cura eſt Deo? Nonne ꝓp nos vtique hoc dicit? Propter nos ſcripta ſunt, nam debet in ſpe, qui arat, arare. Vbi conſtanter affirmat Paulus potiſſimam Dei curam loco illo legis, non eſſe de bobus, ſed de nobis. Idem prima ad Timoth. 5. Et alibi, quæ ne in re aperta plus ſatis immorari videar, non refero. At quæres, nunquid ad efficaciã colligendi rationes, & argumenta ſpiritualis ſenſus vſui eſſe poſſit? Vt enim ex litera ſemper efficacia argumenta colliguntur: ita ex

Coloſ. 2. *1. cor. 9. 9.*

ſenſu myſtico nunquam niſi cum liquido per fidem conſtat cum ſenſu ſpirituale illi congruere. Senſus namque ſpiritualis ſemper innitur vnius rei ad aliam ſimilitudine: at argumentum à ſimili aut vno, aut certe vtroque claudicat pede. Nec ſubinde non eſt verus: at certitudine fidei nec tam certus, nec perſpicuus, ſed enigmaticus. Tamen vbi à Chriſto, vel apoſtolis in ſcriptura canonica affertur & ſenſus ſpiritualis planus redditur, efficacẽ augmentationem reddere inter nos, & dogmata validiſſime confirmare poteſt. Vt ex interpretatione Pauli in illud: Non alligabis os boui trituranti, efficaciter conuincitur Eccleſiæ paſtores & doctores non eſſe ſua mercede fraudandos. Nec alibi putes ſuperuacaneum eſſe ſenſum ſpiritualem, cum ad oſtendendas veteris legis prophetias fuiſſe iam in nouo cõpletas, ſuadendamque legem populo fideli, ſi non mathematicis, ſaltem probabilibus rationibus vim habebit.

Caput. 8. De triplici ſenſu ſpirituali, Allegoria, Tropologia, & Anagoge: & quod ſimul eidem literæ poßint accommodari.

SPIRITVALIS ergo ſenſus cenſetur (vt diximus) quatenus res ſignificatæ per voces, ad alias res deſignandas inſtitute ſunt. Quod ſi futurum quid in lege gratiæ ſignificant, ſenſus eſt allegoricus: Sic duo filii Abrahã Iſaac, & Iſmael allegorice duo teſtamenta deſignant: vt Paulus docet ad Galatas. 4. Si autẽ res

Gal. 4.

ad

ad mores ſpectant , tropologiam reddunt, ideſt, moralem intelligentiam, vt pręceptum illud Deu.25. Non alligabis boui trituranti: quod (vt modo dicebamus) moraliter docet prelatos pro laboribus ſpiritualibus dignos eſſe ſtipendijs temporalibus: atque ita exponit Apoſtolus.1.Cor.9. Dicitur autem tropologia apo tu tropu, qui eſt mos, quaſi ad mores reſpiciens. Si vero ad beatitudinē referantur, Anagogia redditur, ideſt, de ſupernis intelligentia, vt ingreſſus Chriſti cum triumpho, & palmarum ramis in ciuitatem Hieruſalem: Et eccleſiam triumphantem anagogice deſignauit, & introitum in cæleſtem Hieruſalem cum ſpirituali victoria, vt ibidem interpretatur Hyeronimus. Quinimo quatuor illi ſenſus vel vnica dictione Hieruſalem deſignantur. Hiſtoria quaten⁹ vrbem illam Iudeę ſignificat, in qua regnauit Salomon, vt ipſe ait Eccleſiaſt.1. Allegorie quatenus Eccleſiam militantem: Sic pſal.12.1. Rogate quæ ad pacem ſunt Hieruſalem, & abundantia diligentibus te. Tropologia prout animam fidelem: Sic Eſai.52. Conſurge, conſurge Hieruſalem, quæ ſedes in puluere. Anagogia, prout Eccleſiam triumphantem: ad Galatas.4. Quę ſurſum eſt Hieruſalem libera eſt & mater noſtra. Et Apocalyp.21. Vidi ciuitatem ſanctam Hieruſalem, de cælo à Deo paratam ſicut ſponſam ornatā viro ſuo. Ita pſal.147. Lauda Hieruſalem dominum, lauda Deū tuum Sion: quadrifariam exponi poteſt. Vnde verſiculus.

Deut.25.4 · Pſ.12.6 · Eſai.52.c. · Gal.4.26 · Pſ.147.12

Digitized by Google

Litera geſta docet, quid credas allegoria,
Moralis quid agas, quo tendas anagogia.
Sicut Hieruſalem Polus eſt terrena fidelis,
Conſtans Eccleſia, mons fortis, patria ſumma.

Itaq; non nunquã in vna eademq; re (vel verbo) hiſtoria ſimul, & myſticus de Chriſto, vel eccleſia ſenſus, & tropologia, & anagoge referuntur, vt in Hieruſalem. Sic templũ dñi, iuxta hiſtoriam, domus quam ædificauit Salomon lib. 3. regum: iuxta allegoriã corpus dñi, Ioan. 2. 16. de quo ſaluator ait Ioan. 2. Soluite templũ hoc & in tribus diebus excitabo illud. Dicebat ſau- 1. Cor. 3. 17 tem (inquit Ioãnes) de templo corporis ſui, ſiue eccleſia: de quo Paulus. 1. Cor. 3. Templum Dei ſanctum eſtis vos: per tropologiam quiſq; fidelium: quibus dicitur: an neſcitis quod corpora veſtra templũ ſunt Spiritus ſancti, qui in vobis eſt? Per anagogem: ſuperni gaudii manſiones, cui aſpirabat regius vates dum aiebat: Beati, qui habitant in domo tua domine, in ſæcula ſæculorum laudabunt te. Sic Apocal. 22. Ioannes ait, ſe non vidiſſe templum in ciuitate cæleſti, quia dominus, inquit, omnipotens templum illius eſt, & agnus.

Non ſemp tamẽ vnicuiq; texui plures sẽs⁹ accõmodãtur. Nam pcepta, ut diliges dominũ Deum tuum: Et doctrina, vt: Deus tuus Deus vnus eſt: Et conſilia, vt Matth. 19. Si vis perfectus eſſe vade, vende quæ habes, da pauperibus, ſequere me: Et interptationes: vt ſemẽ eſt

verbum

verbum Dei: vnicã intelligentiam hẽre videntur. Sic ſane Paulus in epiſtolis fere ſemp vnicum habet ſenſum. Ergo ſacræ literæ interdũ exponendæ ſunt quatuor ſenſibus, interdũ tribus interdum duobus, interdũ vnico duntaxat, pro vt res exegerit: quod docuit Thomas in quod libeto. 8. loco ſuperius adducto. Diſtinctionem vero ſenſuũ ſpũalium tradit Origines lib. 4. periarcon, c. 2. vbi ex illo prouerb. 22. Tu autem deſcribe ea tripliciter in conſilio, & ſcientia: ſimili quodam ab homine ducto tropologiã, & allegoriam à literali diſtinguit. Vt enim homo corpore, anima, & ſpiritu cõſtat (diſtinguitur. n. ſpiritus ab anima rõne, quatenus illa corpus informat, ſpiritus ad ſuperna eleuatur meditanda) ita ſacræ ſcripturæ litera eſt quaſi corpus, anima, moralis ſenſus: ſpiritus, allegoricus: & ſuper cap. 7. Gen. hom. 2. arcam Noe tripliciter exponit: primo ad literam, deinde per allegoriã de Chriſto, qui crucem fabricatus eſt velut arcam, qua nos à peccatorum colluuie liberauit. tertio moraliter de anima pœnitentis, qui inundantibus vitiis conuertit ſe, & ſecundum lõgitudinem, latitudinem, & profunditatem ædificat arcam, ideſt per fidem, ſpem, & charitatem. Sed iam de ſingulis differendum eſt. Hieronymus comm. in cap. 16. Ezechielis, eoſdem tres ſenſus ſcripturę diſtinguit: & in Epiſtola ad Hebdibiam quæſt. 12. ex illo prouerb. 22. & variis locis Apoſtoli. Idem ſentit Eucherius Lugdunenſis Epiſcoporum vetuſtiſſimus in præfatione lib. de formu-

formulis ſpiritualibus. Diuus Auguſtinus ſuper Geneſim ad literam cap. 1. inquit: In omnibus libris ſanctis intueri oportet quæ facta narrentur, quantum ad literam: quæ futura prænuntietur, quantum ad allegoriam: quæ agenda præcipiantur, quantum ad mores: quæ æterna intimentur, quantum ad anagogiam. Ex quo diuus Thomas. 1. par. queſtio. 1. artic. 10. deſumpſit, & Neoterici poſt illum quadruplicem diuinarum ſcripturarum ſenſum hauſerunt.

Caput. 9. De Allegoria ſpiritus.

ALLEGORIA: Apotu allegorènę in: quod eſt, ad aliud dicere: nomen habet, vt præter id quod audis, aliud ſentias: vnde quaſi ad aliud elocutio. Ita Auguſtinus libro. 3. de Doctrina Chriſtiana Caput. 11.

HINC allegoria in verbis eſt figurata locutio, quæ ad methaphoram refertur à pluribus: de qua illic nos diximus: Sed inde transfertur ad allegoriam rerum, & ſenſum ſpiritualem, quas Auguſtinus & Beda ad hunc modum diſtingunt, vt illa ſit dicti, hęc facti. Ea igitur nominum prętermiſſa, quæ rerum eſt, generali quadam acceptione myſticos omnes ſenſus amplectitur. Sic enim apud ſacros doctores frequenter vſurpatur: At peculiari ac pro priore ſignificatione eum dumtaxat ſenſum deſignat, qui occulta fidei ſacramenta, & nobis credenda myſteria proponit, quam no-

ſtrates

Digitized by Google

ſtrates rerum figuras appellant: Sic enim Auguſtinus & omnium ſcholaſticorum vſus obtinuit. Sed iam tandem ordinem myſteriorum fidei, & ſacrorum ſcripturę voluminum rem aperiamus.

Geneſis. 2. legimus: Plantauit dominus Deus lignum vitę in medio Paradiſi, cuius fructum qui ederent nunquam eſſent mortem ſubituri, vitam enim nunquam interituram fructus eius conferebat. Huius rei allegoriam aperuit Salomon prouerb. 3. vbi Dei ſapientiam æternique patris filium lignum vitę omnibus amplectentibus eum eſſe declarauit immortalem vitam illis collaturum. Sic idem in canticis: ſub vmbra (inquit ſponſa) eius quem deſideraueram: nempe arboris huius ſponſi deſideratiſſimi ſedi: Et fructus eius dulcis gutturi meo. Et rurſus: Sicut malus inter ligna ſiluarum: ſic dilectus meus inter hominum filios. Ioannes quoque in Apocalypſi vidit arborem vitæ ad diuinitatis fluenta conſitam quæ ſingulis menſibus, hoc eſt, omni tempore fructum ſuum redderet. Sic Auguſtinus in Geneſim. Gen. 2. 8. Cant. 2. 3.

Geneſis. 2. Immiſit dominus ſoporem in Adam, & tulit de coſta Euam, quam cum vidiſſet ait: os nunc ex oſſibus meis, & caro de carne mea: propter hanc relinquet homo patrem & matrem, & ad hærebit vxori ſue. Hiſtoriam in ſacramentũ matrimonij refert Chriſtus Matth. 19. Allegoriam interpretatur Apoſtolus. 1. Cor. 6. Et Eph. 5. Sacramentum, inquit, Gen. 2. 2. Eph. 5. 32.

inquit, magnum eſt, ego autem dico in Chriſto, & Eccleſia. Nam in vtero virginis noſtræ humanitati coniunctus, quaſi ſponſus in thalamo dormiens dominus, aut in cruce moriens per mortē, & ſanguinem è latere ſuo fluentem Eccleſiam ſibi in ſpōſam copulauit. Sic gloſſa.

Geneſis 6. per arcam Noè, in qua ab inundante diluuio ſeruatum eſt genus humanū, figuratū eſt ſacrum Chriſti baptiſma. Vt Petrus allegorice exponit in 1. Canonica ſic inquiens:
1. Pet. 3. 20. In diebus Noe cum fabricaretur arca in qua octo animæ ſaluę factæ ſunt per aquam, quod & vos nunc ſimilis formæ ſaluos facit baptiſma. Ge. 17. Abrahamo cōmutatur nomē, prius
Gen. 17. 5. enim dicebatur Abram, ideſt, pater excelſus: poſt dictus eſt Abrahā: hoc eſt, pater multitudinis. Sic Deus Opt. Maximus prius: *I*eoua, id-
Rom. 4. 17. eſt, tanq̃ qui eſt in ſeipſo, Deus excelſus: poſt factus homo, Ieſuagh, ideſt, *S*aluator, quaſi ad nos pater multitudinis. Quod ipſe Deus expſſit illico, vt nomen cōmutauit: nam ait: Patrem
Eſai. 63. 16 multarum gentium conſtitui te. & Paulus Roma. 4. Abraham pater omnium noſtrum, ſicut ſcriptum eſt: patrem multarum gentium conſtitui te ante Deum, qui viuificat mortuos. Eſai. capit. 63. retexerat allegoriam, inquiens: Tu es (inquit) pater noſter, quia Abraham neſciuit nos.

Geneſis 21. Iſaac Abrahæ filius, & Sarræ ſterilis in conceptione miraculoſa, & inſigni obedientias dū ad ſuum de ſe ſacrificium ligna detulit ipſo manente illæſo, & ariete in ſacrificium

Digitized by Google

cium oblato,& benedictione poſterorum per illum, Redemptoris typum geſſit, qui ex Virgine naſci, & ad ſuam ipſius mortem crucem baiulare, & nos omnes per illum benedici voluit, manente eius diuinitate intacta. Allegoriam inſinuauit Apoſtolus ad Romanos 9. dicens: Non omnes qui ex circunciſione Iſraelitæ, neq; qui ſemen Abrahæ filii: ſed in Iſaac vocabitur tibi nomen: ideſt: Non qui filii carnis, hi filii Dei, ſed qui promiſſionis. Ita Tertullianus aduerſus Martionẽ, & aduerſum Iudęos, Auguſtinus contra Maximum lib. 3. cap. 26. & lib. 18. contra Fauſtum cap. 26. *Rom. 9. 6.*

Geneſis 26. in Iacob, & Eſau filiis Iſaac, quos vno partu enixa eſt Rebecca, è quibus poſterior natu primogenita, & patris benedictionẽ præripuit: duo populi Iudaicus, & Gentilicus deſignati ſunt: quorum primogenitus Iudaicus, & Dei benedictionem, & primogenituram amiſit, Ethnicus obtinuit. Quod expſſit Malachias propheta cap. 1. & Apoſtolus ad Roman. cap. 9. Et Chriſtus apertiſſime in parabola duorum filiorum, quibus in vineam ire mandauit: at maior promiſit ſe facturum, & tamen ſpreuit mandatum patris: minor initio reluctatus eſt, ſed pænitentia ductus voluntatem paternam executus eſt. *Gen. 25. 2.* *Malac. 1. 2.* *Rom. 9. 10.*

Geneſis 30. venditione Ioſephi à fratribus in Aegyptum alienigenarũ regum adũbrata eſt traditio, & venditio redemptoris à Iuda, & populo ſuo. Sic p Amos prophetam explanatum eſt: ſuper tribus ſceleribus, & ſup quarto *Amos 2. 6.*

non

non parcam: quia vendiderunt iuſtũ. Sic Stephanus actu.7. quod ipſe Dominus indicauit illis verbis, vnus veſtrum, qui intingit mecum manum in paropſi de, me traditurus eſt: quaſi diceret, ex fratribus: iuxta vaticiniũ pſalmi : qui mãducat panẽ mecum, magnificabit ſuper me ſupplantationem. Et alibi: Si inimicus me us maledixiſſet mihi ſuſtinuiſſem vtique: tu vero homo vnanimi, dux meus & notus me us, qui ſimul mecum dulces capiebas cibos. Ita Ambroſius in homil. de benedictione Ioſeph. Et Rupertus abbas.

Exod.3.1. Exodi.3 Sub rubo ardenti, in conbuſto tamen, virginis de ſignatur integritas: ſic Ecclesia interpretatur: Rubum, inquit, quem viderat Moſes in combuſtum, tuam o Dei genitrix conſeruatam agnouimus virginitatem. Sic fere omnes ſacri Doctores.

Exo.12.46 Ioan.19.36 Exodi.12. in ſacrifici agni Paſchalis, Chriſtus in ara crucis immolatus allegoricè præſignatus eſt. Quod Ioannes retexit. c.19. ſubdens, ob id non eſſe Chriſto crura confracta, quod ſcriptum eſſet de eo: Os non comminuetis ex eo.

Exo.13. Exod.13. per egreſſum filiorum Iſrael de Aegipto, & tranbtum maris rubri, & Chriſtus noſtræ libertatis aſſertor, & baptiſmus Chriſtianorum adumbratur. Ita Paulus: Patres noſtri omnes in Moiſe, & in mari baptizati ſunt Lege Auguſtinum lib.3. de Trinit.cap. 1.cor.10.2 10.& in Ioannem.

Exo.17.6. Exod.17. ſub. typopercusſionis petræ, è qua

qua fluxit aqua ad ſedandam Iſraelitarum ſitim,ne perirent: præſignata eſt apertio lateris Chriſti,è quo manauit aqua. Ita Allegoriam retexit Paulus: Bibebant de ſpiritali conſequente eos petra,petra autem erat Chriſtus. Ita Auguſtinus de utilitate pænitentiæ. cap.1. *1.cor.10.4*

Exodi.24. In reſperſione populi cum ſanguine taurorum victimę pacificæ,dicēte Moſe: Hic eſt ſanguis fæderis quod pepigit Dominus vobiſcum: præſignatus eſt Chriſtus Ieſus ſanguinem fundens pronobis. Sic ipſe Ieſus rem aperuit conſecratione proprij ſanguinis, Matth.26. Hic eſt enim calix ſanguinis mei noui & æterni teſtamenti. Sic Paulus ad Hebræ.9. latiſſime: Chriſtus Ieſus pontifex non per ſanguinem vitulorum,ſed proprium &c. Et ſubdit: Si ſanguis taurorum inquinatos ſanctificat ad emundationem carnis, quāto magis ſanguis Chriſti qui per Spiritum ſanctum ſemeptipſum obtulit immaculatū Deo, emundabit conſcientiam noſtram? Sic quoq; Ioann. in Apocalyp. Hi ſunt, ait, qui lauerūt ſtolas ſuas in ſanguine agni. *Exo.24.8* *matth.26.28.* *Heb.9.20*

Exod.34. ſub typo Moſis, qui velata facie videretur à populo: alioqui ob ſplendorem de vultu illius egredientem ab eis conſpici nō poterat: preſignabatur futurum Iudeos prè mentis cæcitate ſplendorem ſpūs qui in ſacris literis eſt, non contueri, qui adhuc ſub literę cortice & ceremonialium velamine ſunt. Retexit allegoriam Apoſt.2. cor.3. Filij, inquit, *Exo.34.33* *2.cor.3.13.*

quit, Iſrael non poterãt intendere in faciem Moiſi propter gloriam vultus eius, quæ euacuatur. Et paulo poſt: Moſes ponebat velamen ſuper faciem ſuam, vt non intenderent filii Iſrael in faciem ſuam. Sed obtuſi ſunt ſenſus eorum, & vſquè in hodiernum diem in ipſum velamen in lectione veteris teſtamenti manet non reuelatum, quòd in Chriſto euacuatur. Cum enim legitur Moſes velamen poſitum eſt ſuper cor eorum: cum autem cõuerſi fuerint ad Dominum, auferetur velamen. Nos enim reuelata facie gloriam Dei ſpeculamur, & in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem. Hęc Paulus.

Leuit. 14. 4. Leuit. 14. pro mundatione lepræ duo paſſeres offerri iubebantur, quorum alter immolaretur demiſſo altero: quo typo Chriſti paſſio eſt præſignata, qui pro mundanda peccatorũ lepra mortuus eſt, libera manente diuinitate. Ad quod Paul. alluſit ad Titum 2. Tradidit ſemetipſum pro nobis, vt nos redimeret ab iniquitate, & mundaret ſibi populum acceptabilem. Lege Theodoretum, & Origenem in Leuiticum ſuper hunc locum.

Ad Tit. 2. 14.

Exo. 16. 4. Ioan. 6. 31. Num. 11. ſub Manna, quod filiis Iſrael contulit Dominus, vt etiam Exo. 16. dicitur, præfiguratum eſt ſanctiſſimum corpus Chriſti: vel ipſomet interpretante Ioan. 6. Patres, inquit, veſtri manducauerunt Manna, & mortui ſunt: qui manducat hunc panem, viuet in æternum: Ego ſum panis vitæ, caro mea vere eſt cibus. Et: Moſes non dedit vobis panem

de

de cælo verum, & pater meus dat vobis panem de cælo verum, panis enim Dei eſt qui deſcendit de cælo, & dat vitam mundo: Ego ſum panis viuus, qui de cælo deſcendi. Ita Auguſtinus in Ioan. & libro de vtilitate pænitētię. cap. 1. Cyrillus, & Origenes in Ioannem, Theodoretus in canticis.

Num. 17. ſub virga Aaronis germinante, ac proferente flores, & amigdala: Virginis partus, & integritas allegorice indicatur, eccleſia dicente: Virga floruit, Deum & hominem genuit. Ad illud alluſiſſe videtur in vaticinio Eſaias: Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet. *num. 17. f.* *Eſai. 11 f.*

Nume. 21. ſub typo ſerpentis ænei quem Moſes ſuſtulit, & de ligno ſuſpendit: Chriſti redemptoris crucifixio adumbrata eſt. Quod ipſe aperuit in euangelio Ioā. c. 3. dicēs: Sicut Moſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita oportet exaltari filium hominis. Lege Tertullianum lib. 3. aduerſus Martionem. Et Damaſcenum lib. 2. de fide orthodoxa. *num. 21. f.* *Ioan. 3. 14*

Num. 25. & in Deuteronomio in filiis Iſrael, qui in deſerto proſtrati ſunt, & non introierunt in terram promiſſam: deſignantur, qui ob ſua ipſorum ſcelera, ius adeundi æternam fælicitatem, & beatitudinem amittunt. Sic Apoſtolus 1. Corint. 10. Patres noſtri omnes mare tranſierunt, ſed non in pluribus complacitum eſt Deo, nam proſtrati ſunt in deſerto. Hæc autem in figura facta ſunt noſtri, vt non ſimus concupiſcentes malorum, *num. 25. 9.* *1. cor. 10. 5.*

Digitized by Google

ſicut illi concupierunt, nequè fornicemur, ſicut illi fornicati ſunt: & perierunt in vna die triginta millia.

Ioſue 11 Ioſue 1. ſub typo tanti ducis, qui filios Iſrael in terram promiſſam deuictis, & interfectis inimicis introduxit: Chriſtus redemptor noſter præfiguratus eſt: qui profligatis animorum hoſtibus dæmonibus, & in tartara detruſis, nos in terram viuentium cæleſtem patriã aduexit, niſi noſtra ipſorum culpa pereamus. Vterquè Ieſus, vterquè dux: ſed ille in Palæſtinam, hic in beatitudinem intromittit. Ita Stephanus actuum 7. & Paulus ad Hebræos
Heb. 4. 7. 4. Non introierunt, inquit, Iſraelitæ omnes in requiem, ideſt, terram promiſſam: Nam ſi eis Ieſus, nempe filius Naue, requiem præſtitiſſet, nunquàm de alia loqueretur poſthac die. Feſtinemus ergo, inquit, ingredi illam requiem, ſcilicet, beatitudinem, habentes Põtificem magnum, qui penetrauit cælos Ieſum filium Dei. Ad hunc modum Origenes, & Tertullianus.

Iud. 7. *Iudicum* 7. Gedeon paucis militum copiis, ſed iis ſelectiſſimis, confractis vaſis figulinis ſolo ſplendore lucis intus incluſæ, & validiſſimo tubarum clangorem hoſtes Madianitas terruit, in fugam vertit, deuicit, & ſpoliauit. Quo Chriſti de dæmonibus, & inferno triumphus, ac victoria allegorice expreſſa ſunt. Is enim paſſione corporis, diuinitatis fulgore, & maieſtate inferorum potentiã
Eſai. 9. 4. fregit, & ab eis ſpolia detulit. Quod præſen-

ſit

ſit Eſaias cap. 9. ſui vaticinii de Chriſto prædicens: Virgam humeri eius, nempe dæmonis, & ſceptrum exactoris eius ſuperaſti, ſicut in die Madian. Sic Hieronymus commen. in Eſaiam.

Iudicum 13. in conceptione Sanſon, cuius matri angelus apparuit, & nomen illi imponendum prædixit, & Nazaræum futurum: Chriſti incarnatio denuntiata per angelum, & nominis impoſitio, & Nazaræus dicēdus, typicè præfigurata ſunt. Ita Matthæus cap. 3. de Chriſto redemptore ait prænuntiatum eſſe in prophetis: Nazaræus vocabitur. Ita Hieronymus commentariis ibidem in Matthæum. *Iud. 13. 7.* *Math. 2. 3.*

Iudicum 16. Sanſonis facto quo Gazæ detentus, & militum copiis ad cuſtodiam circūuentus, poſt medium noctis ſurrexit, & vectes ferreos confregit, & Gazæ portas ſecum detulit in montem: præſignata eſt Chriſti ſepultura, militum cuſtodia, glorioſa reſurrectio, & in cælum aſcenſio, ducta ſecum captiuitate noſtra. Id ſubinſinuauit Petrus in actis impoſſibile, inquit, erat Ieſum vinculis mortis detineri, quem Deus ſuſcitauit ſolutis doloribus inferni. Sic gloſſa. *Iud. 16. 3.*

Iudicum 16. In eodem: Sanſon qui toties deuicit hoſtes ab eis multa perpeſſus, & tandem ſua ipſius morte interemit tantam Philiſtinorum multitudinem: Chriſtus Dei filius expreſſus eſt, qui tot à Iudæis pro nobis pertulit, & victo ſæpe dæmone, tandem per mor- *Ibidem 30.*

tem perfectum de illo triumphum reportauit. Quod non obſcure prædixit ipſe: cum exaltatus fuero, inquit, à terra, omnia traham à me. Id etiam ſubindicauit Apoſtolus ad Hebræ. 11. Defficiet me, inquit, tempus enarrantem
Heb. 11. 32 de Gedeon, Barac, Sanſon, Iepte, qui per fidem vicerunt regna, operati ſunt iuſtitiam, &c. Et
Pſal. 17. 20. concludit: Deus pro nobis melius prouidit, vt non ſine nobis conſummarentur. pſa. 117. refertur hiſtoria lapidis reprobati, quam nuſquam alibi legimus, niſi forte in ſacris ſcripturis amiſſis haberetur. Cum. n. foris adducerentur lapides ad templi ſtructuram, vnus ab artificibus reiectus eſt non inuento loco, in quo reponeretur: donec angulo duorum ſemicirculorum pro claui ædificii ſedem illi aptiſſimam inuenerunt. Hiſtoriam attulit Dauid his verbis:
math. 2. 42. lapidem quem reprobauerunt ædificantes hic factus eſt in caput anguli, allegoriam per vaticinium obſcure indicauit, ſubdens: A Domino factum eſt iſtud, & eſt mirabile in oculis noſtris. At Chriſtus Dominus eam illuſtrauit
Act. 4. 11. Matthæ. 21. parabola de vinea, & colonis qui filium domini ſui interemerunt: ſubdens: Nunquam legiſtis in ſcripturis: lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli? propterea quòd ipſe, tanquàm lapis angularis, duos populos erat adunaturus. Ita Petrus actuum quarto. Ieſus Nazarenus,
1. Pet. 2. 7. quem vos crucifixiſtis, hic eſt lapis qui reprobatus eſt a vobis ædificantibus, qui factus eſt in caput anguli, & non eſt in aliquo alio ſalus.

lus. Sic quoquè Petrus 1.cano.cap. 2. & Paulus ad Romanos 9.

Sub typo Booz, qui Ruth alienigenam duxit vxorem: Chriſtus, qui ſibi gentium eccleſiam deſponſauit, præſignatur. Sub Samuele, ſub Dauide, ſub Salomone, ſub Eſdra, ſub Aſſuero mille modis adumbratur, vt ſacerdos, vt rex, vt iudex. Sed hæc de Allegoriis, quæ in ſacris literis aperiũtur ſatis dicta ſint: ad hanc normam poterit quiſpiam arcanos reſerare fontes, & haurire plures. *Ruth.4.13*

Caput 10. *De Tropologia ſeu ſenſu ſpirituali ad mores.*

MYſticus ad mores ſenſus Tropologia dicitur, cum id quod longe ſecretius, ac ſublimius eſt, & non omnibus peruium, ſed in intima verborum medulla reconditum, ad noſtros cõponẽdos mores per res ipſas ſignificatur. Ita vt in Tropologia de litera conſurgamus ad maiora, & quicquid in priore populo carnaliter factum eſt, iuxta moralem interprætemur literam, & in animarum emolumenta conuertamus. Sic Hierony. quæſt. 12. ad Hebdibiam. Quàm vero vtiliſſimum ſit ad morum inſtitutionem tropologice arcanas literas explicare, hinc maximè apparet, quòd veteris legis plæraquè, quæ ceremonias illius appellitant, niſi tropologiam explanari non poſſunt. Quid enim eſt a porcinis carnibus abſtinere, niſi immunda carnis opera

Digitized by Google

ſugere? quid non comedere rapaces aues: niſi a rerum alienarum furtis, & rapinis abſtinendum? quid nullum fieri debere ſacrificiũ abſque ſale appoſito: niſi cum gratia, & ſapore Deo omnia eſſe offerenda? plane nullum propemodum reſponſionis genus nobis relinqueretur contra impios veteris legis, & prophetarum calumniatores, cum obiiciunt: cur Deus huiuſmodi legende rebus leuiuſculis, & nullius fere momenti tulerit, niſi ex earum ſignificatione populum infantilem, & rudem uoluiſſet paulatim manu ducere, vt ad altiora conſurgeret: & niſi ad mores plurimũ conducere tropologiam commonſtremus. Quinimmo in veterum hiſtoriis pauca reperiemus, quæ animum myſtice paſcant, ſi literæ tropologiam auferamus. Contra vero ſi eam obſeruemus, quàm ſunt dulciſſima omnia, doctrinæ, amoris, & ſuauitatis plena? Ergo quorundam locorum tropologiam in medium afferamus, oſtendentes quantum ad cõponendos mores conducere poſſint. Ex quibus facile erit, & reliquos ad eundem modum interpretari.

In creatione hominis, prior homo formatus eſt, deinde mulier ex coſta de latere dormientis educta. Tropologia eſt hominem muliere dignitate ſuperiorem, ſed conſortio amoris æqualem, ita vt non dominam hẽat, nec ſeruam, ſed ſuæ carnis ſororem. Sic Paul.
1.tim.2.13 1. Timo. 2. Adam primus formatus eſt: & 1.
1.cor.11.14. Corinth. vndecim. Non enim vir ex muliere,
ſed

ſed mulier ex viro formata eſt.

Serpens ſeduxit Euam, non Adamum: qui poſtmodum ab vxore deceptus eſt. Docemur dæmonis ingenium eſſe imbecilliora prius aggredi, fęminamquè eſſe natura ſua multo imbecilliorem viro, qua ad vincendum, & illaqueandum hominem nil potentius, nil validius. Retexit Tropologiam Apoſtolus ibidem: Adam, inquit, non eſt ſeductus, ſed Eua quam ſerpens ſeduxit in aſtutia ſua. 1. tim. 2. 14

In diluuio, & ſubuerſione Sodomorum docemur, in improbos, ac ſceleribus deperditos, & effrænatos homines iram Dei cum ſecuriores ſunt repente ſæuire. Tropologiam docuit Dominus Matth. 24. dicens: In diebus ante diluuium erant homines comedentes, & bibentes, nubentes, & nuptui tradentes vſque ad eum diem, quo intrauit Noe in arcam, & non cognouerunt donec venit diluuium, & tulit omnes. Deinde, quid eſt præcipue Abrahamo, vt egrederetur è terra ſua, & cognatione ſua, & abiret in terram, quam illi Dominus commonſtrabat, niſi per Tropologiam quod docuit Redemptor ſæpius in euāgelio? Qui non renuntiauerit omnibus, quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Et alibi: qui non reliquerit patrem, aut matrem, aut fratres, aut ſorores, aut filias, aut filios, aut vxorem, aut agros, adhuc & ſe ipſum ꝓpter me, non eſt me dignus. Quam rem latiſſime perſequitur Hieronymus in epiſtola ad Heliodorum de vita ſolitaria: docens qua math. 24. 38

Digitized by Google

ratione quis in eam ſententiam adduci poſſit, vt omnia relinquat. Facile, inquit, contemnit omnia, qui ſemp cogitat ſe moriturum. Adde: & qui perpetuo conſideret, niſi deſerat ea, ab eiſdem ſe deſerendum. Circuncisionem, quã
Rom. 2.25. Dominus præceperat Abrahamo Geneſi. 17. interpretatur Apoſtolus ad Romanos 2: & ad Galatas 6. & alibi ſæpe tanquàm moribus conuenientem, non de præputii amputatione in carne, ſed de circunciſione cordis in ſpiri-
Deut. 2.25. tu: quod olim præoſtenſum fuerat a Moſe in Deutero. cap. 10. Circuncidite, inquit, præputium cordis veſtri, & ceruicem veſtram, ne induretis amplius. Sic quoq; Hieremias cap. 4.
Hier. 4.4. Circuncidimini domino, & auferte præputia cordium veſtrorum viri Iuda, & habitatores Hieruſalem.

Sub peregrinatione omnium patriarcharũ Abraham, Iſaac, & Iacob, & duodecim filiorũ eius, & reliquorum poſterorum, vt dominus ꝓdixerat Abrahamo Gene. 15. Erit ſemen tuũ peregrinum ſuper terram: quid aliud ſignificatur, quam quod ſæpe Apoſtolus docet: quã diu in hac vita ſumus peregrinari ad dominum, quod ciuitatem manentem non habeamus, quia enim huius mundi figura citiſſime tranſit? Reliquum eſt, vt qui rebus ſæculi abundant, tanta cum temperantia illis vtantur, ac ſi illis carerent.

Angeli hoſpitio recepti ſunt in Sodomis, & tamen violato hoſpitii iure, vim illis inferre Sodomitæ tentauerunt. Docemur prælibi-

dinis

Digitized by Google

dinis ardore nullum ſeruari ius: ſicut accidit Leuitæ Ephratæo in Gabaa Beniamin, Iudicum 19. vnde poeta.

Nuſquam tuta fides:

Non hoſpes ab hoſpite tutus.

Præceperat angelus Loth, & familiæ, vt nō reſpicerent ad Sodomorum ſubuerſionē. At vxor Loth non ſeruato pręcepto reſpexit, & conuerſa eſt in ſtatuam ſalis. Ad mores docet Spiritus ſanctus non eſſe gratum Deo qđ animo vindictæ congaudeat quis de punitione alterius. Noli, inquit, lætari de perditione alterius: quod enim hodie illi, cras tibi. Forte voluit mulier retro reuerti in Sodomam, vt quæ reliquerat, deſumeret. Nam ſic videtur dominus Lucæ 17. tropologiæ ſpūm interpretari: In illa (inquit) hora qui fuerit in tecto, & vaſa eius in domo, ne deſcendat tollere illa: Et qui in agro ſimiliter non redeat retro. Memores eſtote vxoris Loth. Et alibi: qui aſpicit retro non eſt aptus regno Dei. Sed quid eſt quod in ſtatuam ſalis conuertatur? in ſtatuam quidem, ne vlterius moueri poſſet: ſalis vero, vt quæ alterius perditione lætata eſt, omnium moribus condimentum eſſet, futura perpetuum exemplum: ob id quoquè ſtatua, quod huius generis ſimulacra ob indelebilem memoriam reponi conſueuerunt. In incæſtu Loth cum filiabus ſuis, præ nimia vini potatione, docemur fugere ebrietatem, quæ hominem alienat a mente. Nolite, inquit, Apoſtolus inebriari

vino,

vino, in quo eſt luxuria. Quinimmo interdum accidit, vt alibi dicitur, quod vinum ſicut mulieres, facit homines apoſtatare à Deo.

Seruiuit Iacob Labam Ethnico homini auunculo ſuo pro Rachele ſeptem annis: & tandem pro tanto labore donata illi Lya deceptus eſt. Tropologice docemur, ſic in mundo rependi beneficium, vt pro bonis meritis mala fiat retributio. Vnde pſalmus: Retribuebant mihi mala pro bonis: & Dominus: Multa bona opera feci vobis, propter quod horum vultis me lapidare? Vnde per prophetam conqueritur: Popule meus quid feci tibi: aut quid moleſtus fui? reſponde mihi.

Ex libro 1. Regum Chriſtus affert p Matthæum hiſtoriam Dauidis, & Abimalech ſacerdotis: cum ob famis neceſſitatem detulit illi panes propoſitionis, quos extra neceſſitatem ſæcularibus edere non licebat: cuius tropologiam retexit ad diſcipulorum ſuorum defenſionem.

Tropologia vſus eſt dominus Matth. 12. cũ
Matth. 12. 14. poſt narrationem hiſtoriæ Niniuitarum, ad mores ſubnectit: Viri Niniuitæ ſurgent in iudicio, & condemnabunt generationem iſtã, quia egerunt pœnitentiam in prædicatione Ione: & ecce pluſquam Ionas hic.

Rurſus hiſtoriam reginæ Sabba tropologice expoſuit ibidem, ſubdens: Regina Auſtri
Ibidem 24. ſurget in iudicio, & condemnabit generationem iſtam, quia venit à finibus terræ videre ſapientiam Salomonis, & ecce pluſquam

Salo-

Digitized by Google

Salomon hic.

In Exodo, & Deuteronomio pręcipitur, vt ſiquis viderit ouem, aut bouem alterius errantem in agro, reducat ad dominum: & ſi aſinum ſubiacentem ſubleuet cum eo: quorũ allegoriam dominus aperuit apud Matthæũ, docens peccatores errantes conuertere, ac miſeros pauperes ſubiacentes ſubleuare. Exod. 23. 5. Deut. 22. 1. mat. 12. 11. Luca 6. 6.

Huc perperam referuntur à quibuſdam parabolæ, quibus dominus ad mores componendos nos inſtruit: vt parabola qua docet in conuiuiis ſeruandam humilitatem, ad finẽ ſubnectens: *Sic omnis, qui ſe humiliat, exaltabitur, & qui ſe exaltat, humiliabitur.* Et itẽ parabola de villico iniquo, qua docet miſericordiam exercendam in fratres, concludens: Nonne oportuit, & te miſereri conſerui tui? & poſt quam pręcepit illum tradi tortoribus ſubiungit: ſic fiet vobis niſi remiſeritis vnuſquiſquè fratri ſuo de cordibus veſtris. Quoniam hęc, & ſimilia ad literam pertinent, tametſi morum doctrinam doceant: vt ex Iuniolo ſupra docuimus lib. 2. cap. 3. nu. 8.

Caput 11. De Anagoge, ſenſu ſpirituali, de futura beatitudine.

ANagogia, vt verbis vtar Hieronymi quæſtio. 12. ad Hebdibiam, ſpiritualis theorica, ideſt, meditatio eſt, qua ad ſublimiora tranſimus, terrena demittimus, de futurorũ beatitudine, & cęleſtibus diſputamus, vt præ-

ſentis

ſentis vitæ meditatio, vmbra futuræ beatitudinis ſit. Dicitur autem Apotu anagogin, quod eſt, ad ſuperna deducere. Sic ſtatus primorum parentum ſub originali iuſtitia: beatorum fælicitatem poſt hanc vitam anagogice deſignabat. Vt enim illic in Dei gratia, & amore vita foret, ſine morte abſque vlla neceſſitate: ita in beatitudine, ſed multo quidem fælicius, quanta locorum differentia ſubindicat. Ita Ioannes in Apocalipſi cap. 21. Rurſus eiectio illorum è Paradiſo ab Seraphim cum gladio flammæ ignis, anagogice præfigurat futuram malorum punitionem, & detruſionem in tartarorum ignem incombuſtibilem: Exibunt, ait, angeli, & ſeparabunt malos, & mittent in caminum ignis. Regreſſio Iacob è Meſopotamia cum vxoribus, & filiis, & tot ouium, & armentorum turmis in Palæſtinā, à qua tot annis exultauerat: anagogice refert ingreſſum noſtrum in cæleſtem patriam, à qua exules ſumus: quibus tunc dominus dictur⁹ eſt: Euge ſerue bone, & fidelis quia in pauca fuiſti fidelis, ſupra multa te conſtituam: intra in gaudium Domini tui. Quod apparet patriarcam intellixiſſe, cum ſecum reputans dicebat: In baculo meo tranſiui Iordanem iſtum, nunc cum tot turmis regredior. Proinde luctatur cum angelo, & præualet, & Iſrael, hoc eſt, videns Deum appellatur.

Mat. 13. 49. *Gen. 32. 10.* *Matt. 25. 21* *Luca 19. 17*

Ingreſſus populi in terram promiſſam poſt tot annos peregrinationis in deſerto, poſt tot ærumnas, & labores confectos, profligatis, & de-

Ioſue.

& deuictis hoſtibus populi Dei, præſignauit ingreſſum populi Chriſtiani, poſt diem iudicii cum victoria, in terram viuentium, in qua regius vates ſe bona Dei immenſa ſperabat viſurum. Anagogiam retexit Apoſtolus ad Hebreos 12. cum ait: terram illam tantopere à patribus deſideratam non eſſe illam Palæſtinorum regionem, ſed angelorum, futuram cæleſtem patriam, meliora habentem fundamenta, cuius Deus author, artifex, dominus, templum, ſol, lætitia, & gaudium ſempiternum, vt Ioannes ait in Apocalypſi. *Pſal. 26. 13* *Heb. 12. 22.* *Ibidem 14.* *Apoc. 21. 22*

Porrò ciuitas Hieruſalem, fælix ille regum ſtatus, ſub Dauide, & Salomone, vt in libris 2. & 3. regum legimus: quid aliud anagogice præſefert, quam beatorum fælicitatem? quod non obſcure pronuntiauit Dauid in pſal. 82. Glorioſa, inquit, dicta ſunt de te ciuitas Dei. Et ſubdit: Sicut lætantium omnium noſtrum habitatio eſt in te.

Hiſtoria Lazari mendici, & diuitis epulonis quid deſignat prorſus, niſi bonorum præmium, & malorum punitionem? quorum euentu retexit dominus anagogem dicens: Mortuus eſt Lazarus, & deductus eſt ab angelis, mortuus eſt diues, & ſepultus eſt in inferno. *Luc. 16. 20.* *Ibidem 22.*

Aſcenſus redemptoris in ciuitatem Hieruſalem in die palmarum cum tot hominum centuriis, glorioſo triumpho, & sũma gloriæ acclamatione, ò ſanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine Domini, rex Iſrael, ò ſan- *Mat. 21. 1.* *Mar. 11. 3.*

Digitized by Google

ò ſanna in excelſis: Quid aliud eſt per tropo
Luc.19.29. logiam,niſi fæliciſſimus ille triumphus Chri
Ioan.12.14 ſti cum ſuis fidelibus poſt iudicium, cum qui
bus ad patrem regredietur,ſeſſurus ad dexte
ram maieſtatis in excelſis,poſitis ſub ſcabello
pedum inimicis, ideſt, calcatis,& in inferna
truſis in manus miniſtrorum crudelium, &
immanium tormentorum,occurrentibus no
bis tot angelorum millibus reſonabunt vndi
què voces cum triumpho: O ſanna filio Da-
uid,benedictus qui venit in nomine domini,
rex Iſrael,ò ſanna in altiſſimis. Quod futu-
rum dominus prædixit triduo ante mortem
ſuam, cum iam iam valere diceret in vltima
concione,quam ad populum habuit, in tem-
mar.23.39 plo Salomonis. Amen dico vobis, aiebat,
non me videbitis amplius,donec dicatis:Be-
Gen.4.4. nedictus qui venit in nomine domini: Quod
eccle.44.16 nuſquam fieri potuiſſe,niſi in vltimo eius ad-
uentu, oſtendit Hieronymus commentariis
in Matthæum,in cap.13. Tandem translatio
Henoch, & raptus Heliæ per currum igneũ
in cælum, fuga quoquè Heliæ in montem
Oreb,& Dauidis in deſertum Ziph:nil aliud
4.reg.2.11. per anagogen quàm Chriſti in cælum aſcen-
ſionem deſignauerunt, illa vero apertiſſime
noſtram fælicitatem. Ad quod, & ſponſa
Cantic.vltimo alluſiſſe videtur: Fuge dilecte
Cant.8.14. mi,inquiens,aſſimilare capreæ, hinnuloquè
Pſal.67.16. ceruorum ſuper montes Bethel,& pſalm.67.
ephe.4.8. Aſcendiſti in altum,cæpiſti captiuitatem, de-
diſti dona hominibus. Anagogen retexit A-
poſto lus

Digitized by Google

poſtolus ad Epheſ.4. captiuitatem exponens, parentes noſtros olim per peccatum captiuos: dona vero, varia meritorum, & gloriæ præmia per Chriſtum redemptorem illis collata.

Caput 12. Ex euangelicarum inſtitutionum arte, quaſi ex prototypo, exempla exprimuntur.

1 CVm omnia, quæ ad Euangeliſtarum inſtitutionum artem ſpectare videntur, in medium attulerimus: supereſt, vt ex eiſdē quaſi ex prototypis, exempla expreſſa exhibeamus. Vt ſolent artifices metallorum fuſſores è matricibus imagines illis per omnia ſimiles exprimere: ita quoque in diſciplinis vſu venit. Quare cum vniuerſa, quæ diximus, eo tendant, vt arcana diuinæ ſapientiæ myſteria, ac reconditam ſacrarum literarum intelligentiam ex quatuor prædictis ſenſib⁹, & eorum partibus, quaſi è ſacris fontibus hauriamus: operæpretium erit, id ſigillatim oſtendere in nonnullis, ac præcipuis tum rebus, tum ſacræ ſcripturæ verbis. Quod vt in his, ita in reliquis ad eundem modum fieri manifeſtum erit.

DE DEO HISTORICE.

Primum omnium (vt par eſt) Deus Optimus Maximus ſe offert, qui iuxta hiſtoriam, & ſim-

& ſimplicem intelligentiam vnum eſt, atquè ſupremum numen, à ſeipſo eſt, à quo vniuerſa pendent, cuius virtute ſunt, viuunt, mouentur, gubernantur, ſine quo in nihilum redigerentur. Solus omnipotens, ſolus increatus, ſolus incomprehenſibilis, ſolus infinitus, ſolus ſimpliciſſimus, & purus actus. Incircunſcriptus, immutabilis, incorporeus, & immortalis. Sine ſui principio, & fine, immo ipſe omnium principium, & finis. Vbique præſens ſed latens, vbiquè totus, ſed immenſus, inuiſibilis, incorporeus, & æternus. At tandē omnium rerum non modo quæ ſunt, ſed quę excogitari poſſunt, perfectiones habet in infinitum perfectius, & eminentius. Quare quod non eſt, vt cumq; : quod eſt, minime dici poteſt, niſi à ſe, qui ſolus ſui perfecte cōſcius eſt: Quæ omnia in ſacris literis edocentur, & ad literam intelligenda ſunt: vt quod DEUS ſit
Deu.6.4. vnus: Deuter. 6. Audi Iſrael, dominus Deus tuus Deus vnus eſt. Quod ſe ipſo ſit, & ſua eſſentia. Exod. 3. Ego ſum, qui ſum: &, qui eſt,
Exod.3.14. *Ibidem.* miſit me ad vos, & nomen, Ieoua, ineffabile, à radice, Haiah, fuit, id ipſum plane indicat. Quod ab ipſo ſint, & pendeant omnia: APOſtolus ad Rom. 11. Ex ipſo, & per ipſum, &
Rom.11.36 *Ioan.1.3.* *Act.17.28* *Pſ.103.30.* in ipſo ſunt omnia: & Ioan. 1. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil, quod factus eſt: & actorum 17. In ipſo viuimus, mouemur, & ſumus: & pſal. 103. Emitte ſpiritum, & creabuntur, & renouabis faciē terræ, & : Auferes ſpiritum, & defficient, &
in

In nihilum reuertentur. Quod ſit omnipotẽs Lucæ 1. 37
Lucæ 1. Non eſt impoſſibile apud eum omne verbum. Quod increatus omnia creauerit: Eccleſia ex Athanaſio: Increatus Pater, increatus Filius, increatus Spiritus ſanctus, & tamen non tres increati, ſed vnus increatus. Geneſi. 1. In principium creauit Deus cælum, & terram: & pſalm. Cælum, terram, mare, & omnia quæ in eis ſunt: Et ſapiens, creauit omnia ſimul. Quod incomprehenſibilis. 2. paralyp. ca. 2. Cæli cælorum capere eum nequeũt: & ibid. 6. Cæli cælorũ non te capiunt: & Iob. 11. Forſitan veſtigia Dei comprehendes? & ad perfectum omnipotentem reperies? Excelſior cælo eſt, & quid facies? profundior inferno, vnde cognoſces? Quod inuiſibilis. 1. Timoth. 6. quem nullus hominum vidit, ſed nec videre poteſt: & Ioan. 1. Deum nemo vidit vnquam: & Exod. 33. Non videbit me homo, & viuet. Quod incorporeus, & nullis membrorum lineamentis compactus: Ioã. 4. Spiritus eſt Deus. Quod immenſus Iob. 11. Longior terra menſura eius, & latior mari: & Eſai. 66. Cælum mihi ſedes eſt, & terra ſcabellum pedum meorum: Quod incircumſcriptus pariter, & illocalis. pſalm. 138. Si aſcendero in cælum, tu illic es, ſi deſcendero in infernum, ades: & Hier. 23. Cęlum, & terram ego impleo: & Amos. 9. Si deſcenderint in infernum, manus mea educet eos: ſi aſcenderint ad cælos, detraham eos, ſuper omnia quippe eſt regendo, ſubtus omnia ſuſtinendo

Gen 1. 1. pſal. 88. 12. 2 par. 2. 6. Ibid. 6. 18. Iob. 11. 9. 1. tim. 6. 16 Ioã. 1. 18. Exo. 33. 22 Ioan. 4. 24. Iob. 11. 9. Eſai. 66 1. Hier. 23. 24 Amos. 9. 2. mala. 3. 6. num. 23. 19 1. tim. 6. 16

Digitized by Google

non pondere laboris, ſed infatigabili, atque infinita virtute. Quod immutabilis: Malach. 3. Ego Deus, & non mutor. Et nu. 23. Non eſt Deus, vt homo quod mentiatur, aut ſi filius hominis quod mutetur. Quod immortalis. 1. Timoth. 6. Solus habet immortalitatem, nempe à ſe ipſo per ſuam eſſentiam, & non ab altero participatam, vt anima, & angelus.

Caput 13. De Deo per tropos.

VBicumque in ſacris literis motus animę, ſeu humana membra Deum habere legimus, non ad literam, ſed tropice intelligenda ſunt. Simpliciſſima enim natura eſt immutabilis, & imperturbata, nec aliud ipſe, aliud quod habet, ſed ipſum eſt quod habet, & qđ eſt. Subinde ſiquis Deo humana membra, vt corpus, caput, capillos, oculos, cor, brachia & his ſimilia: motus etiam animæ, vt iram, furorem, deſiderium, appetitum, obliuionem, pænitentiam, recordationem more humano habere credit, proculdubio in corde ſuo idola fabricat, quibus honorem ſoli Deo debitū exhibet, & latriæ adorationem: quare, & hæreticus eſt, credens corporeum Deum, & idolatra. Scriptum eſt enim: ſpiritus eſt Deus: quod, & gentium philoſophi, atquè poetæ aſſecuti ſunt. Vnde ſancta ſcriptura his verbis non ad literam, ſed tropice loquitur more noſtro, vt nos imbecilles ad ſpiritualia per cor-

poralia

Digitized by Google

poralia manuducat. De qua re Auguſtinus nos admonet lib. 1. de Trinitate cap. 1. & lib. 1. de Geneſi contra Manicheos cap. 17. & lib. quæſt. in Leuit cap. 93 & lib. octuaginta triũ quæſtionum, quæſt. 52. & lib. 2. ad Simplicianum, quæſt. 2. & libro 1. contra aduerſarium legis, & prophetarum capit. 20. & Eucherius libro de formis ſpiritualibus. Et Pagninus in Iſagoge, à quibus fere hæc omnia deſumpſimus. Ergo per animam Dei voluntatem an te incarnationem accipimus. Leuit. 26. Non abominabitur anima mea vos. Per caput, diuinitatem, cui omnia ſubduntur, intelligere debemus: Sic Apoſtolus: Caput Chriſti Deus. Per canitiem, æternitatem: Ita Danielis 7. Antiquus dierum ſedit, & capilli capitis eius quaſi lana munda: quod & Ioannes in Apocalypſi repetiuit. Per capillos interim angelos, interim pulchritudinis ornatum, vt in cãticis. Per veſtimenta candida, puritatem, aut ſanctorum comitatum. Per oculos, diuinum intuitum, cui omnia patent, omnia nuda, & aperta ſunt, vt Apoſtolus ait Hebræ. 4. Per palpebras, occulta iudicia, ſeu ſpiritualem elucu tionem, vt pſal. 10. Palpebræ eius interrogãt filios hominum. Per aures intelligimus ipſum omnia audire, & nil eum ſub ſilentio latere: vt Sap. 1. Auris zeli Dei audit omnia, & tumultus murmurantium non abſconditur. Per nares, orationum ſanctorum acceptationem. Sic pſal. Dirigatur domine oratio mea ſicut inceuſum in conſpectu tuo. Et in odorẽ

Leu. 20. 11

1. cor. 11. 3.

Dan. 7. 9.

Apoc. 1.

Heb. 4. 3.

pſal. 4. 13.

Pſal. 10. 4

Sap. 1. 10.

Digitized by Google

pſal.140.1. ſuauitatis. Per faciem, eius in nobis notitiam, & reuelationem: Sic pſalmus. Oſtende nobis faciem tuam, ideſt, cognitionem, interim in ſi*pſal.79.8.* gnum amoris interim pro oſtenſione diuinitatis: vt illud: Poſteriora mea videbis, faciem
Exo.33.23. videre non potes. Per os Dei, ſermonem viſionem, & inconcuſſam ſanctarum ſcripturarum veritatem: Eſai. 1. Os Domini locutum
Eſai.1.20.
Ioan.1.1. eſt. Per ſermonem, & verbum Dei, Chriſtũ Dominum æterni patris filium: ſic Ioann. 1.
Sap.18.14. In principio erat verbum, & Deus erat verbum, & verbum caro factum eſt: & Sapiens. Dum quietum ſilentium tenerent omnia, omnipotens ſermo tuus à regalibus] ſedibus
pſal.11.7. proſiliuit: & pſalmus. Miſit verbum ſuum,
pſ.118.103 & ſanauit eos: per eloquium Dei, ſanctam ſcripturam: Eloquia Domini, eloquia ca-
pſa.148.5. ſta: Et: Quam dulcia faucibus meis eloquia
pſal.32.6. tua: Interim iuſſionem, vt pſalmus: Ipſe dixit & facta ſunt, mandauit, & creata ſunt: & pſal. Verbo Domini cæli firmati ſunt. Per linguã Dei, diuinam inſpirationem, & aſſiſtentiam ſpiritus ſancti in tradendis ſanctis ſcripturis
2.pe.1.21. per ora prophetarum. 2. Petri. 1. Spiritu ſãcto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines: vnde Eccleſia canit: Locutus eſt per prophetas. Hinc lingua Dauidis ab ipſo mouebatur:
pſal.44.2 pſalmus 44. Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis. Per labia: vtrumquè teſtamentum, & ſanctarum ſcripturarum, quibus nobis loquitur Deus conſonantiam: ſic prouerb. 16. Diuinatio in labiis regis: in iudi-

cio

tio non errauit cor eius. Per brachium Dei, pro.16. 10.
fortitudinem, vt pſalmus: Proieciſti ſicut vulneratum ſuperbum ĩ fortitudine brachii tui. pſal. 88.11
& Lucæ 1. Fecit potentiam in brachio ſuo. Eſai. 53.1.
Interim pro filio, vt Eſai. 53. Brachium Domini cui reuelatum eſt? & Hieremiæ. 32.
Eduxiſti Domine populum in brachio extento. Hier. 32.21
Interim pro Filio, & Spiritu ſãcto, vt Eſai.
51. Brachia mea populus iudicabunt. Per Eſai. 51.5.
manum Dei, poteſtatem illius, Hieremiæ 18. Hier. 18.6.
Sicut lutum in manu figuli, ita uos in manu mea domus Iſrael. Nonnunquam flagellum Iob. ait: Manum tuam longe fac a me: & ibidem. Miſeremini mei, ſaltem vos amici mei, Iob. 13.21 Ibid. 19.21
quia manus domini tetigit me. Sophoniæ. 1. Soph. 1.4.
Extendam manum meam ſuper Iudam, & habitatores Hieruſalem, & diſperdam eos. Per dexteram, Dei filium pſal. 117. Dextera domini fecit virtutẽ, dextera Domini exaltauit me. Pſ. 117. 16
Rurſus per dexteram, vim, & potentiam illius. Vt pſalmus. Hoc opus dexteræ excelſi. pſal. 76. 11.
Interim gloriam, & maieſtatis thronum, & iuſtorum ſortem. Sic pſal. 110. Sede à dextris pſal. 110. 1.
meis. Per ſiniſtram vero, locum, & ſtatum reproborum. Matthæ. ait, ſtatuet hædos a ſiniſtris. Per digitum Dei, potentiam eius: in mat. 25. 33
Exod. Digitus Dei eſt hic: & pſal. 8. Videbo cęlos tuos opera digitorum tuorum Interdum Exo. 7 19. pſal 8. 4.
Spũm ſanctum, vt Luc. 11. Ego in digito Dei Luc. 11.20
eijcio dæmonia: quod Matthæ. cap. 12. expoſuit dicẽs: Ego in ſpiritu Dei eijcio dæmonia. mat. 12.28
Itaquè vt digitus, brachium, & corpus vna na

Digitized by Google

pſal.140.1. ſuauitatis. Per faciem,eius in nobis notitiam, & reuelationem: Sic pſalmus. Oſtende nobis faciem tuam,ideſt,cognitionem, interim in ſi*pſal.79.8.* gnum amoris interim pro oſtenſione diuinitatis: vt illud: Poſteriora mea videbis, faciem *Exo.33.23.* videre non potes. Per os Dei, ſermonem viſionem,& inconcuſſam ſanctarum ſcripturarum veritatem: Eſai. 1. Os Domini locutum *Eſai.1.20.* *Ioan.1.1.* eſt. Per ſermonem,& verbum Dei, Chriſtũ Dominum æterni patris filium: ſic Ioann.1. *Sap.18.14.* In principio erat verbum, & Deus erat verbum, & verbum caro factum eſt: & Sapiens. Dum quietum ſilentium tenerent omnia, omnipotens ſermo tuus à regalibus ſedibus *pſal.11.7.* proſiliuit: & pſalmus. Miſit verbum ſuum, *pſ.118.103* & ſanauit eos: Per eloquium Dei, ſanctam ſcripturam: Eloquia Domini, eloquia ca*pſal.148.5.* ſta: Et: Quam dulcia faucibus meis eloquia *pſal.32.6.* tua: Interim iuſſionem, vt pſalmus: Ipſe dixit & facta ſunt, mandauit, & creata ſunt: & pſal. Verbo Domini cæli firmati ſunt. Per linguã Dei, diuinam inſpirationem, & aſſiſtentiam ſpiritus ſancti in tradendis ſanctis ſcripturis *2.pe.1.21.* per ora prophetarum. 2. Petri.1. Spiritu sãcto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines: vnde Eccleſia canit: Locutus eſt per prophetas. Hinc lingua Dauidis ab ipſo mouebatur: *pſal.44.2* pſalmus 44. Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis. Per labia: vtrumquè teſtamentum, & ſanctarum ſcripturarum, quibus nobis loquitur Deus conſonantiam: ſic prouerb. 16. Diuinatio in labiis regis: in iudicio

tio non errauit cor eius. Per brachium Dei, *pro.16. 10.*
fortitudinem, vt pſalmus: Proieciſti ſicut vul
neratum ſuperbum ĩ fortitudine brachii tui.
& Lucæ 1. Fecit potentiam in brachio ſuo. *pſal. 88.11* *Eſai. 53.1.*
Interim pro filio, vt Eſai. 53. Brachium Do-
mini cui reuelatum eſt? & Hieremiæ. 32.
Eduxiſti Domine populum in brachio exten *Hier.32.21*
ro. Interim pro Filio, & Spiritusſãcto, vt Eſai.
51. Brachia mea populus iudicabunt. Per *Eſai. 51.5.*
manum Dei, poteſtatem illius, Hieremiæ 18. *Hier.18.6.*
Sicut lutum in manu figuli, ita uos in manu
mea domus Iſrael. Nonnunquam flagellum
Iob. ait: Manum tuam longe fac a me: & ibi-
dem. Miſeremini mei, ſaltem vos amici mei, *Iob.13.21* *Ibid.19.21*
quia manus domini tetigit me. Sophoniæ. 1. *Soph.1.4.*
Extendam manum meam ſuper Iudam, & ha
bitatores Hieruſalem, & diſperdam eos. Per
dexteram, Dei filium pſal. 117. Dextera domi
ni fecit virtutẽ, dextera Domini exaltauit me. *pſ.117.16*
Rurſus per dexteram, vim, & potentiam il-
lius. Vt pſalmus. Hoc opus dexteræ excelſi. *pſal.73.11.*
Interim gloriam, & maieſtatis thronum, &
iuſtorum ſortem. Sic pſal. 110. Sede à dextris *pſal.110.1.*
meis. Per ſiniſtram vero, locum, & ſtatum re-
proborum. Matthæ. ait, ſtatuet hædos a ſini-
ſtris. Per digitum Dei, potentiam eius: in *mat.25.33*
Exod. Digitus Dei eſt hic: & pſal. 8. Videbo cę
los tuos opera digitorum tuorum Interdum *Exo. 7 19.* *pſal 8.4.*
Spũm ſanctum, vt Luc. 11. Ego in digito Dei *Luc. 11.20*
eijcio dæmonia: quod Matthæ. cap. 12. expo- *mat.12.28*
ſuit dicẽs: Ego in ſpiritu Dei eijcio dæmonia.
Itaquè vt digitus, brachium, & corpus vna na

pſal.140.1. ſuauitatis. Per faciem, eius in nobis notitiam, & reuelationem: Sic pſalmus. Oſtende nobis faciem tuam, ideſt, cognitionem, interim in ſi-
pſal.79.8. gnum amoris interim pro oſtenſione diuinitatis: vt illud: Poſteriora mea videbis, faciem
Exo.33.23 videre non potes. Per os Dei, ſermonem viſionem, & inconcuſſam ſanctarum ſcripturarum veritatem: Eſai. 1. Os Domini locutum
Eſai.1.20.
Ioan.1.1. eſt. Per ſermonem, & verbum Dei, Chriſtũ Dominum æterni patris filium: ſic Ioann. 1.
Sap.18.14. In principio erat verbum, & Deus erat verbum, & verbum caro factum eſt: & Sapiens. Dum quietum ſilentium tenerent omnia, omnipotens ſermo tuus à regalibus ſedibus
pſal.11.7. proſiliuit: & pſalmus. Miſit verbum ſuum,
pſ.118.103 & ſanauit eos: Per eloquium Dei, ſanctam ſcripturam: Eloquia Domini, eloquia ca-
pſa.148.5. ſta: Et: Quam dulcia faucibus meis eloquia
pſal.32.6. tua: Interim iuſſionem, vt pſalmus: Ipſe dixit & facta ſunt, mandauit, & creata ſunt: & pſal. Verbo Domini cæli firmati ſunt. Per linguã Dei, diuinam inſpirationem, & aſſiſtentiam ſpiritus ſancti in tradendis ſanctis ſcripturis
2.pe.1.21. per ora prophetarum. 2. Petri. 1. Spiritu ſãcto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines: vnde Eccleſia canit: Locutus eſt per prophetas. Hinc lingua Dauidis ab ipſo mouebatur:
pſal.44.2 pſalmus 44. Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis. Per labia: vtrumquè teſtamentum, & ſanctarum ſcripturarum, quibus nobis loquitur Deus conſonantiam: ſic prouerb. 16. Diuinatio in labiis regis: in iudi-

cio

Digitized by Google

tiò non errauit cor eius. Per brachium Dei, fortitudinem, vt pſalmus: Proieciſti ſicut vulneratum ſuperbum ī fortitudine brachii tui. & Lucæ 1. Fecit potentiam in brachio ſuo. Interim pro filio, vt Eſai. 53. Brachium Domini cui reuelatum eſt? & Hieremiæ. 32. Eduxiſti Domine populum in brachio extento. Interim pro Filio, & Spiritusſācto, vt Eſai. 51. Brachia mea populus iudicabunt. Per manum Dei, poteſtatem illius, Hieremiæ 18. Sicut lutum in manu figuli, ita uos in manu mea domus Iſrael. Nonnunquam flagellum Iob. ait: Manum tuam longe fac a me: & ibidem. Miſeremini mei, ſaltem vos amici mei, quia manus domini tetigit me. Sophoniæ. 1. Extendam manum meam ſuper Iudam, & habitatores Hieruſalem, & diſperdam eos. Per dexteram, Dei filium pſal. 117. Dextera domini fecit virtutē, dextera Domini exaltauit me. Rurſus per dexteram, vim, & potentiam illius. Vt pſalmus. Hoc opus dexteræ excelſi. Interim gloriam, & maieſtatis thronum, & iuſtorum ſortem. Sic pſal. 110. Sede à dextris meis. Per ſiniſtram vero, locum, & ſtatum reproborum. Matthæ. ait, ſtatuet hædos a ſiniſtris. Per digitum Dei, potentiam eius: in Exod. Digitus Dei eſt hic: & pſal. 8. Videbo cęlos tuos opera digitorum tuorum Interdum Spūm ſanctum, vt Luc. 11. Ego in digito Dei eijcio dæmonia: quod Matthæ. cap. 12. expoſuit dicēs: Ego in ſpiritu Dei eijcio dæmonia. Itaquè vt digitus, brachium, & corpus vna na-

pro. 16. 20. pſal. 88. 11. Eſai. 53. 1. Hier. 32. 21. Eſai. 51. 5. Hier. 18. 6. Iob. 13. 21. Ibid. 19. 21. Soph. 1. 4. pſ. 117. 16. pſal. 73. 11. pſal. 110. 1. mat. 25. 33. Exo. 7 19. pſal 8. 4. Luc. 11. 20 mat. 12. 28

pſal. 140. 1. ſuauitatis. Per faciem, eius in nobis notitiam, & reuelationem: Sic pſalmus. Oſtende nobis faciem tuam, ideſt, cognitionem, interim in ſi-
pſal. 79. 8. gnum amoris interim pro oſtenſione diuinitatis: vt illud: Poſteriora mea videbis, faciem
Exo. 33. 23. videre non potes. Per os Dei, ſermonem viſionem, & inconcuſſam ſanctarum ſcripturarum veritatem: Eſai. 1. Os Domini locutum
Eſai. 1. 20.
Ioan. 1. 1. eſt. Per ſermonem, & verbum Dei, Chriſtũ Dominum æterni patris filium: ſic Ioann. 1.
Sap. 18. 14. In principio erat verbum, & Deus erat verbum, & verbum caro factum eſt: & Sapiens. Dum quietum ſilentium tenerent omnia, omnipotens ſermo tuus à regalibus ſedibus
pſal. 11. 7. proſiliuit: & pſalmus. Miſit verbum ſuum,
pſ. 118. 103 & ſanauit eos: Per eloquium Dei, ſanctam ſcripturam: Eloquia Domini, eloquia ca-
pſa. 148. 5. ſta: Et: Quam dulcia faucibus meis eloquia
pſal. 32. 6. tua: Interim iuſſionem, vt pſalmus: Ipſe dixit & facta ſunt, mandauit, & creata ſunt: & pſal. Verbo Domini cæli firmati ſunt. Per linguã Dei, diuinam inſpirationem, & aſſiſtentiam ſpiritus ſancti in tradendis ſanctis ſcripturis
2. pe. 1. 21. per ora prophetarum. 2. Petri. 1. Spiritu sãcto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines: vnde Eccleſia canit: Locutus eſt per prophetas. Hinc lingua Dauidis ab ipſo mouebatur:
pſal. 44. 2 pſalmus 44. Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis. Per labia: vtrumquè teſtamentum, & ſanctarum ſcripturarum, quibus nobis loquitur Deus conſonantiam: ſic prouerb. 16. Diuinatio in labiis regis: in iudi-

cio

tio non errauit cor eius. Per brachium Dei, *pro.16. 10.*
fortitudinem, vt pſalmus: Proiecisti ſicut vul
neratum ſuperbum ĩ fortitudine brachii tui.
& Lucæ 1. Fecit potentiam in brachio ſuo. *pſal. 88.11*
Interim pro filio, vt Eſai. 53. Brachium Do- *Eſai. 53.1.*
mini cui reuelatum eſt? & Hieremiæ. 32.
Eduxiſti Domine populum in brachio exten *Hier.32.21*
to. Interim pro Filio, & Spiritusſãcto, vt Eſai.
51. Brachia mea populus iudicabunt. Per *Eſai. 5.51.*
manum Dei, poteſtatem illius, Hieremiæ 18. *Hier 18.6.*
Sicut lutum in manu figuli, ita uos in manu
mea domus Iſrael. Nonnunquam flagellum
Iob. ait: Manum tuam longe fac a me: & ibi- *Iob.13.21*
dem. Miſeremini mei, ſaltem vos amici mei, *Ibid.19.21*
quia manus domini tetigit me. Sophoniæ. 1. *Soph.1.4.*
Extendam manum meam ſuper Iudam, & ha
bitatores Hieruſalem, & diſperdam eos. Per
dexteram, Dei filium pſal. 117. Dextera domi
ni fecit virtutẽ, dextera Domini exaltauit me. *pſ.117. 16.*
Rurſus per dexteram, vim, & potentiam il-
lius. Vt pſalmus. Hoc opus dexteræ excelſi. *pſal.73.11.*
Interim gloriam, & maieſtatis thronum, &
iuſtorum ſortem. Sic pſal. 110. Sede à dextris *pſal.110. 1.*
meis. Per ſiniſtram vero, locum, & ſtatum re-
proborum. Matthæ. ait, ſtatuet hædos a ſini-
ſtris. Per digitum Dei, potentiam eius: in *mat.25. 33*
Exod. Digitus Dei eſt hic: & pſal. 8. Videbo cę
los tuos opera digitorum tuorum Interdum *Exo. 7 19.*
Spũm ſanctum, vt Luc. 11. Ego in digito Dei *pſal 8. 4.*
eijcio dæmonia: quod Matthæ. cap. 12. expo- *Luc. 1 .20*
ſuit dicẽs: Ego in ſpiritu Dei eijcio dæmonia. *mat.12.28*
Itaquè vt digitus, brachium, & corpus vna na

Digitized by Google

tio non errauit cor eius. Per brachium Dei, fortitudinem, vt pſalmus: Proieciſti ſicut vulneratum ſuperbum ĩ fortitudine brachii tui. & Lucæ 1. Fecit potentiam in brachio ſuo. Interim pro filio, vt Eſai. 53. Brachium Domini cui reuelatum eſt? & Hieremiæ. 32. Eduxiſti Domine populum in brachio extento. Interim pro Filio, & Spiritusſãcto, vt Eſai. 51. Brachia mea populus iudicabunt. Per manum Dei, poteſtatem illius, Hieremiæ 18. Sicut lutum in manu figuli, ita uos in manu mea domus Iſrael. Nonnunquam flagellum Iob. ait: Manum tuam longe fac a me: & ibidem. Miſeremini mei, ſaltem vos amici mei, quia manus domini tetigit me. Sophoniæ. 1. Extendam manum meam ſuper Iudam, & habitatores Hieruſalem, & diſperdam eos. Per dexteram, Dei filium pſal. 117. Dextera domini fecit virtutẽ, dextera Domini exaltauit me. Rurſus per dexteram, vim, & potentiam illius. Vt pſalmus. Hoc opus dexteræ excelſi. Interim gloriam, & maieſtatis thronum, & iuſtorum ſortem. Sic pſál. 110. Sede à dextris meis. Per ſiniſtram vero, locum, & ſtatum reproborum. Matthæ. ait, ſtatuet hædos a ſiniſtris. Per digitum Dei, potentiam eius: in Exod. Digitus Dei eſt hic: & pſal. 8. Videbo cęlos tuos opera digitorum tuorum Interdum Spũm ſanctum, vt Luc. 11. Ego in digito Dei eijcio dæmonia: quod Matthæ. cap. 12. expoſuit dicẽs: Ego in ſpiritu Dei eijcio dæmonia. Itaquè vt digitus, brachium, & corpus vna na-

pro. 16. 10.
pſal. 88. 11
Eſai. 53. 1.
Hier. 32. 21
Eſai. 5. 51.
Hier. 12. 6.
Iob. 13. 21
Ibid. 19. 21
Soph. 1. 4.
pſ. 117. 16.
pſal. 73. 11.
pſal. 110. 1.
mat. 25. 33
Exo. 7 19.
pſal 8. 4.
Luc. 11. 20
mat. 12. 28

tura ſunt: ita Pater, Filius, & Spiritus ſanct⁹, tres perſonæ, ſed vna ſubſtantia. Per imaginem Dei, & figuram eius, filium: Hebræ. 1. Splendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius. Et: Filius imago patris. Interdum, hominem: vt Apoſtolus: vir imago Dei eſt. Sed intereſt; nam filius Dei eſt naturalis imago patris ex ſua ſubſtantia genitus, ęqualis illi per omnia: at homo non ita, ſed ex nihilo ad ſimilitudinem illius conditus eſt: Geneſ. 1. Sicut filius regis naturalis imago eſt patris, quia ex ſua ſubſtantia genuit ſimilem ſibi: at imago regis ſigillo impreſſa non eſt naturalis imago illius quia non eiuſdem, ſed alterius naturæ eſt: ſubinde homo, & imago Dei eſt, & ad imaginem, ſed Dei filius ſolum imago: teſtantur Apoſtoli loca adducta, & Auguſtinus lib. 1. retractationum. Per cor, arcana ſapientiæ eiuſdem. Per alas, & ſcapulas, protectionem ab inſidiis diaboli, & prauorum hominum, ſumpta methaphora ab auibus pullos ſub alis tenentibus: vnde pſalm. 16. Sub vmbra alarū tuarum protege me. Deut. 32. Expandit alas ſuas, atque portauit in humeris ſuis: & pſ. 90. Scapulis ſuis obumbrauit tibi, & ſub pennis eius ſperabis. Venter dei, ſecreta origo generationis æternæ: vt pſalm. 110. Ex vtero ante luciferum genui te: interdum iudicia incomprehenſibilia eius. Iob 38. de cuius vtero egreſſa eſt glacies? gelu de cælo quis genuit? Per poſteriora, opera externa, per quæ inuiſibilia intellecta conſpiciuntur. Rom. 1. Interdum

Hebr. 1. 3. *1. cor. 11. 7.* *Gen. 1. 27.* *pſal. 16. 8.* *Deut. 32. 11.* *pſal. 90. 4.* *pſal. 109. 3.* *Iob. 38. 29.* *Rom. 1. 20.*

Digitized by Google

dum incarnationem, & humanitatem filii. Exo. 33.23
Exod. 33. poſteriora mea videbis, faciem, id-
eſt, diuinitatem in hac vita videre non potes.
Per pedes, ſtabilimentum, virtus, & domi-
nium in omnem creaturam pedibus illius ſu-
biectam. Alludit pſalm. 8. Omnia ſubieciſti pſal. 17.
ſub pedibus eius.

Caput 14. *De externis Dei per eoſdem tropos. & de quibuſdam affectibus ex operibus externis.*

INter externa primum occurrunt veſtimen pſal. 92.1.
ta. In Deo autem per veſtimenta intelligi-
mus decorem gloriæ, pulchritudinem maie-
ſtatis. Sic pſalm. 92. Dominus regnauit, deco-
rem induit: & pſalm. 103. Confeſſionem, & pſal. 103. 1
decorem induiſti: amictus lumine ſicut ve-
ſtimento. Per calciamenta, imperium in gen
tes pſalm. 59. In Idumæam extendam calcia
mentum meum, mihi alienigenæ ſudditi sũt. pſal. 59. 10.
per greſſum, occurſum in adiutorium no-
ſtrum: ad eundem modum per aſcenſum, &
deſcenſum illius, auxilium præſtandum, aut
vindictam ſumendã ſignificamus. Abſconde-
re ſe Deum, eſt negare cognitionem ſuam im
meritis hominibus, vt olim gentium philoſo
phis Roman. 1. nunc Iudæis, Ibidem illud:
Cæcitas contigit Iſraeli: & illud: Velamen ha Rom. 1.8.
bentes in cordibus eorum. Contra vero o- Ibid. 11.25
ſtendere ſe: eſt in corda hominum occulte ſe 2. cor. 3.15.

inſinuare per inſpirationem, illuminationē, & gratiam. Sedere Dei, eſt regnare, & præſi
pſal. 79. 3 dere: Sic pſalmus: Qui ſedes ſuper Cherubin manifeſtare coram Ephraim, & Manaſſe: & pſalm. 46. Regnabit Dominus ſuper gentes,
pſal 46. 9 Deus ſedet ſuper ſedem ſanctam ſuam. Stare Dei, eſt cum præſto eſt ad ferendum nobis au
Abac. 36. xilium: vt Abach. 3. Stetit, & menſus eſt terram: & actorum. 7. Stephanus vidit Ieſum ſtantem ad ſubueniendum ſibi in martyrio. Tranſire Dei, eſt recedere ab impiorum ani-
act. 7 36. mis cum in eis ſubrepit peccatorum ſcelus, & perfidia. Ambulare Dei, eſt delectari, & velut
leu. 26. 12. per complacentia ſpatiari, & permanere in animabus iuſtorum. Leuiti. 26. Inhabitabo in
2. cor. 6. 16. eis, & deambulabo, & ero illorum Deus. Et. 2. Corint. 6. & alibi: Neſcitis quod templum Dei eſtis vos. Loqui Dei, eſt in mentes hominum inſpirare, vel per ſanctas ſcripturas, docere: vnde paſſim apud prophetas: Hæc dicit Dominus: vel per angelos illuminare, vt Abrahamum, Iacobum, Manue, & alios: vel
Gen. 1. 31. per ſomnia admonere vt Ioſephū, & Magos, vel per aliarum creaturarum viſiones, vt Moiſem per rubum. Videre Dei, eſt omnia cognoſcere quaſi pſentia ſibi, vt ſunt: interdum vero eſt bene geſta probare: Geneſ. primo. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant val-
Ibid. 22. 12 de bona. Cognoſcere Dei, eſt nos cognoſcentes facere ex idiomate linguæ Hebraicæ. Geneſ. vigeſimo ſecundo. Nunc cognoui (ait Dominus) quòd timeas Deum: ideſt, cognoſcere
feci,

feci,ſeu expertus ſum. Sic Exod.16. Tentabo vtrum cuſtodiant mandatum meum,an nō. Ideſt,experiar,ſeu experimento monſtrabo. Exo.16. Sic illud: Deſcendam,& videbo. Neſcire Dei, eſt reprobare: Sic illud Lucæ decimo tertio. Neſcio vos, diſcedite a me operarii iniquitatis. Sic illud Matthæ. vigeſimo quinto. Zelare Dei,eſt corrigere,& caſtigare, ſeu per flagella creaturam ad ſe adducere. Sic illud: Zelo zelatus ſum: inde Deus zelotes. Gen.28.8. Iraſci Dei, eſt peccantibus iuſtam vltionem inferre: vnde vltio diuina furor,īdignatio,& ira Dei dicitur. Luc.13.27. Pænitere Dei,eſt quod aliter inchoatum,& ſtatutum erat, in aliud mutare: cum in Deo nulla ſit mutatio nec pænitudo. 3.reg.19. Exo.34.14 Gen.5.7. Sic pænitere dicitur quod creaſſet hominem, cum induxit diluuium. Geneſ. ſexto. Sic pænituit quòd Saulem creauerat Regem, cum abſtulit regnū ab eo. Sic populus Iudæorum prius electus, reprobus factus eſt, & gentium reprobus electus: Iudas de Apoſtolo traditor damnatus, latro ad Paradiſum aſſumptus. Contra vero non pænitere, eſt ſtatuta nullo modo mutare, quod ſignificari ſolet vel repetitione verborum, vel iureiurando: pſalmus. 109. Iurauit Dominus, & non pænitebit eum: & illud Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non fruſtrabitur eum; & illud: Semel iuraui ī ſancto meo, ſi Dauid mentiar: pro non mentiar ei. pſ.109.4 pſ.131.11 pſ.88.36. Obliuiſci dicitur, non per crudelitatem, aut memoriæ defectū: quæ in Deo non ſunt, ſed cum ſceleratorum culpa illis non miſeretur.

Sic

Digitized by Google

Sic quoque faciem auertere dicitur: vnde pſal-
pſal. 12. 2. mus: Vſquequò Domine obliuiſceris? vſque
quò auertis faciem tuam a me? Indurare cor
da malorum dicitur, cum exigentibus eorum
culpis induratos relinquit, aut ſpecialia auxilia
& motiones ſubtrahit: ſeu in grauiora pecca
pſal. 43. 23. ta quotidiè incidere permittit. Dormire dici-
tur, cum tarde ſuo ſecreto iudicio ſubuenit:
pſal. 120. 4 pſalm. 43. Exurge quare obdormis Domine?
Contra vero vigilare, eſt in ſubueniendis pijs
præſto eſſe: ſic pſalmus: Ecce non dormitabit,
neque dormiet, qui cuſtodit Iſrael.

Cap. 15. De Deo Allegorice.

QVæ in nouo teſtamento per fidei articu-
los credimus, in veteri adumbrata, &
prędicta ſunt, vt ſigillatim fuſius libro ſequen
ti dicemus: nunc vtcunquè ad allegoriæ ſpiri
tualis formam intelligendam expreſſa exem-
pla ſubnectenda ſunt. Quod Deus vnus cum
ſit in ſubſtantia, trinus ſit in perſonis: adum-
bratur in tribus angelis, quos vidit Abrahã,
& vnum adorauit, in Geneſi. Quinimmo ini
tio eiuſdem libri Hebraicè legimus: In prin-
cipio creauit Eloim: ideſt, Dij, cælum, & ter-
ram, non quod ſint plures Dij, cum ſcriptum
ſit: Audi Iſrael Deus tuus Deus vnus eſt, quod
Gen. 18. 2 aperte ibidem verbum ſingulare, creauit, in-
Gen. 1. 1. dicit: ſed tres perſonæ cum ſint, & vnus ipſe
Deut. 6. 4. Deus, creauit (inquit) Dii cælum, & terram:
plurale

Digitized by Google

plurale cum ſingulari nectens. Seraphin quo Eſai.6 3.
que apud Eſaiam id inſinuantes, ter ſanctum
appellauerunt: Sanctus, Sanctus, Sanctus:
Dominus Deus ſabbaoth: quod quotidie Ec
cleſiæ vſus repetit. Quod creator cæli, & Exo. 24.10
terræ, & omnium quæ ab eis continentur, ac
Dominus vniuerſorum ſit, adumbratur Exo
di.24. vbi Moſes, Aaron, Abiu, & ſeptuaginta
de ſenioribus populi viderunt Dominum ha-
bentes ſub pedibus quaſi lapidem Saphirum,
& quaſi cælum cum ſerenum eſt. Eſt angelus
in Apocalypſi: Cuius pes vnus erat ſupra ter Apoc. 10.
ram, alter ſupra mare. Quòd ſit iuſtificator,
in renouatione mundi per diluuium, in mū-
datione lepræ Naaman, & Iob patriarchæ, &
illuminatione cæcorū, & reſurrectione puel-
læ Archiſynagogi, & adoleſcentis filii viduæ,
& Lazari: & in Apocalypſi, dum apparet qua Ibid. 1. 13.
ſi filius hominis inter candelabra ſeptem pur
gans, & illuminans ea. Quòd glorificator: Pſal. 112.7.
in erectione regni Dauidis, de quo dicitur:
Suſcitans de puluere egenum, & de ſtercore
erigens pauperem, vt ſedeat cum principib⁹,
& ſolium gloriæ teneat. Item in magnifica-
tione ſolii Salomonis, in impletione templi, Gen. 28. 12
gloria, maieſtate, & ſplendore libro 3. regum
8. Quod factus ſit homo per naturarum vnio 4. reg. 8. 11.
nem in vna perſona: ex commenſuratione, &
accubitu ſenis Heliſæi prophetæ cum puero 2. reg. 4. 32.
mortuo, quem ſuſcitauit: & ex patriarchæ Ia-
cob ſcala, in cuius ſummitate Deus, in infimo
vero homo iacebat dormiens, & imago mor-
tui.

Digitized by Google

tui. Quod vero ex virgine natus abſque virili
ſemine, apparet ex rubo ardenti ſine combu-
Exo.3.2 ſtione, in Exodo, & ex porta templi per quã
Eze.44.2 nemo tranſiuit niſi Dominus. Quod pro no-
Num.21.8. bis mortuus ex ſerpente æneo, Num. 21. &
ex Ieſu filio Ioſedech ſacerdote magno veſte
Zach.3.3. ſordida induto, nempe humanitatis corpore
Eſai.63.1. flagellis fædato. & ex veſtibus ſanſuine con-
ſperſis, quibus indutum aſcendere conſpexit
filium hominis. Eſai. c. 63. cum dicebat: Quis
eſt iſte, qui venit de Edon tinctis veſtibus de
Boſrah? Quod victor reſurrexit, in ſurrectio
Iud.16.3. ne Sanſonis ante auroram in Gaza, cum ve
ctes ferreos cõfregit, & portas ciuitatis abſtu
Iud.16.3 lit in montem. Quod in cælum aſcenderit, p̄
4.reg.2.11 Henoch, & Heliam, qui raptus eſt in curru ad
cælum: per aſcenſum Iacob, & Ioſephi in Rhe
Gen.47.29 dan, qua intrarunt Aegyptum: per ingreſſum
Ioſ.3.14 populi in terram promiſſionis: per mare ru-
brum, deſertum, & vada Iordanis. Quod ite-
2.re.19.39. rum venturus Iudex, in reditu Dauidis ĩ Hie
ruſalem deuicto Abſalone, & in iudicio, quo
aduerſarios ſuos iudicauit.

Caput 16. De Deo tropologice.

Docet nos ſancta ſcriptura ethicen ſpiritus, hoc eſt, moralem diſciplinam per exempla ab ipſo Deo deſumpta. Quod ſimus iudices integri, & incorrupti, & non niſi auditis partibus ſententiam feramus: in iudicio quod exercuit cum primis parentibus, &

ſer-

ſerpente, ante expulſionem è Paradiſo: cum *Gen. 3. 14.*
Cain ante latam aduerſus eum ſententiam:
cum Sodomitis dum deſcendit requiſiturus
ſcelerum ſuorum clamorem: cum ſeruo ne- *Gen. 4. 9.*
quam in euangelio, & villico iniquitatis: in *Gen. 18. 21.*
Dauide cum Amalechite, & cũ interfectorib⁹
Isboſeth. Quòd miſericordes, & pii, & faciles
ad condonãdum, in parabola de filio ꝓdigo:
in actibus Redemptoris, cum alapa cæſus, fla- *luc. 15. 11.*
gellatus, iniuriis laceſſitus, & in crucem act⁹
non modo comminabatur, non acriter rege-
rebat, aut repellebat iniuriã: verũ, nec verbũ *mar. 8. 19.*
reſpondebat, adeo vt iudicem in magnam tã
tæ manſuetudinis admirationẽ reperet, quin
immo ꝓ interfectoribus orabat. Quòd egẽti
bus ſubueniam⁹, duplici ſaturatione multitu-
dinis, altera quinq; panibus, alterã ſeptẽ, nos
docuit. Sic olim coruis ꝓcepit, & viduæ: vt He
liã paſcerent in torrente Cyſſon, & in Sarepta
Sydonionum. Quod diuitiarũ cõtemptores,
& paupertatis amici ſimus: ſuo exemplo nos
inſtituit, qui diues cum eſſet, pro nobis ege- *2. cor. 8. 9.*
nus factus eſt. Sic olim Berzellai oblatas diui
tias, & honorem reſpuit. Quòd nos inuicẽ di
ligamus, quod mites, humiles, puri, pacifici,
modeſti, continentes, ſufferentes iniurias, nõ
malum pro malo reddentes: integerrimæ ſuę
vitæ decurſu omnium virtutum ſingulare ſpe
cimen dedit. Vt enim optimus dux in acie di
micans ad bellum milites prouocat: ita Impe
rator noſter Chriſtus vt nobis ſegnius militã
tibus ad fortiter cum hoſte congrediendum

animos

animos adderet, ſeipſum in exemplum dedit, vt quemadmodum ipſe feciſſet, ita & nos faceremus. Et ne nos deterreret laborum magnitudo, & hoſtis infracta potentia, imbecilli-
Ioh.16.33. tatem noſtram animabat dicens: Confidite, ego vici mundum.

Caput 17. De Deo per Anagogen.

VT olim in veteri teſtamento geſta per allegoriam ad ſuſcipiendam fidem Redemptoris nos inſtruebant: ita per nouæ legis hiſtoriam Anagogice de futura docemur beatitudine. Tametſi non deſunt illic plurima, quę ſub rerum inuolucris idipſum inſinuent. Nam ingreſſus in terram promiſſam, cæleſtē
Pſal.26.13. patriam præfigurabat bonis omnibus abundantem, de qua Dauid dicebat: Credo videre bona Domini in terra viuentium. At id expreſſius Dominus aperuit, & præſignauit ingreſſu in Hieruſalem cum triumpho, & populi acclamatione: Benedictus qui venit in nomine Domini, oſanna in excelſis. Apertius in aſcenſione in cælum oſtendens nobis iter, ſi per viuam fidem charitatis opera, & perfectum ſacramentorum vſum eum ſequi velimus. Paradiſus terreſtris, & arbor vitæ in medio plantata, typus fuit gloriæ cæleſtis.
Luc.2.9. At multo clarius Bethlehemiticum ſtabulū, & præſepe Domini id præfignauit, vbi angeli apparent cum gloria cæleſti, non vt cum ignis romphea parentes è paradiſo eiiciant, & prohibe-

hibeant ingreſſum: ſed canentes gloriã Deo, pacem hominibus, lætum afferunt nuntium, quo nos inuitant, & alliciunt, vt ad vidẽdum Dominum pergamus feſtinanter. Salomonis regnum pacificum, beatorum fælicitatem prę figurauit. At multo fælicius Chriſti, vita, & Euangelium: Ecce, inquit, plusquam Salomon hic. Templum illud antiquum toties gloria Domini repletum, & vrbis Hieruſalẽ tanta lætitiæ vbertate ſuffuſa, futuram ſancto rum lætitiam ſempiternam in gloria maieſtatis Dei præoſtendebat. At multo fælicius tẽplum corporis Chriſti, & ciuitas ſancta Hieruſalem, quam Ioannes in Apocalypſi Dei reuelatione quaſi agni ſponſam ornatam vidit, eandem fęlicíſſimam beatitudinem commonſtrauit. *mat. 12. 42* *Apoc. 21. 2.*

Ad eundem modum poſſit quis ſacrarum literarum ſtudioſus exempla appoſitiſſimè exprimere. ut in his uerbis Eccleſia Chriſtus, angelus, homo, aqua, abyſſus, & his ſimilibus: proſpicietq́; quàm illi fæliciter ars hæc, & inſtitutio Euangelica ſuccedat. Nos enim hæc quaſi facilia (ne ingens ſuccreſcat volumen) libenter omittimus.

EVAN-

EVANGELICARVM INSTITVTIONVM, LIBER QVARTVS.

De ſcripturis tùm canonicis, tùm apocryphis.

Caput I. *De libris canonicis veteris teſtamenti, de varia eorum partitione, numero, & authoritate.*

QVANQVAM Euangeliorū nomine libros omnes canonicos non incongrue intellī gere poſſumus, per quos sū-ma veritas lætiſſimum, & optimum nuntium nobis an nuntiat: tamen filio Dei Ieſu Chriſto reſtemptori noſtro, eiuſquè Euange-lio graphis, quos ſancta recepit Eccleſia, pla-cuit ſuam ipſorum hiſtoriam hoc peculiari nomine nuncupare. Quamobrem tametſi à nobis Euangelium in ea vſquè quaquè vulga ta loquendi conſuetudine vſurpetur: refert ni hilominus huic operi multum ad decerpen-

da ex eis teſtimonia in rerum confirmationem, difficilium locorum intellectum aſſequendum, exempla petenda, & firmanda fidem, libros ab Eccleſia iam nunc in canonem relatos noſſe, & ab eorum notitia, quaſi fundamento huius libri, exordium auſpicari. Primum quidem veteris teſtamenti volumina iuxta Hebræorum, & ſanctorum Patrum cõſenſum percurrentes, ad Euangelicæ legis libros deueniemus. Libri ergo canonici veteris inſtrumenti hi ſunt, qui à ſanctis Dei hominibus diuino ſpiritu afflatis ad noſtrã eruditionem conſcripti, ſemper apud omnes integram habuerunt authoritatem. Sed tamen eorum plures tum olim ab Hebræis, tum etiam ab orthodoxis patribus initio naſcentis eccleſiæ recepti, prothocanonici dicti ſunt. In veteri teſtamẽto rem primum aperiamus. Prothocanonici ſunt quinquè libri Moſis, Ioſue, Iudices cum Ruth, Samuel, Reges, Eſaias, Hieremias cum threnis, Ezechiel, Daniel, duodecim prophetæ minores, Iob, Pſalmi, Prouerbia, Eccleſiaſtes, Cantica, Paralypomenon, Eſther, Eſdras cum Nehemia, qui iuxta Hebraicarum literarum numerũ vigintiduo à quibuſdã Hebræorum numerãtur, quos ex noſtris Origenes, Epiphanius, Gregorius Theologus, Hieronymus, & Ruffinus ſecuti sũt. A quibuſdã vero Ruth, & lamẽtationes ſeorſum ponuntur, & iuxta Græcorum elemẽtorum numerorum, & ſeniorũ in Apocalypſi prothocanonici numerãtur vigintiquatuor,

quod peritiſſimi Hebræorum Dauid Kinhi, & benezra probauerunt, & more Chaldaico triplicata litera, Iod, ob diuini nominis honorem ſuarum literarum numero ſupputauerunt. Nec minus mirum ad rei conſenſum, libros quinquè ex his duplices eſſe, videlicet, Samuelis, regum, Paralipomenon, Eſdræ, & Hieremiæ cum threnis, quod apprime quadrat cum Alphabeto Hebraico, in quo quinquè literæ duplices inueniuntur, Caph, mem, nun, pe, cadic: quare ſi has addideris, viginti ſeptem libros numerabis, & adhuc miraberis magis. Nam ſi Ruth, à iudicibus ſepares, viginti octo reperies, quod maxime Hebræorum elementorum numero conueniet alphabetico, ſiquidem inter duplices, Sin, quoque connumerare ſolent. Multis autem nominibus, ac variis hos prothocanonicos libros tã Hebræi, quam noſtrates partiri ſoliti ſunt: nam eo tempore quo Chriſtus dominus paſſus eſt, proceres Iudæorum tripartito ſecuerunt, in legem, pſalmos, & prophetas. Legem appellabant libros quinquè Moſis, pſalmos autem, ſeu carmina, librum hymnorum Dauidis cum tribus Salomonis: prophetas vero cæteros, prothocanonicos: qua de re Philo Iudæus, & Ioſephus aduerſus Appionem nõ nihil attigerunt. Immo vero Chriſtus domi nus Matthæ.7.11.22.& Lucæ vltimo, aperte
Mar.7.13. eodèm diuiſionis genere eoſdem libros parti
ibid. 11.13
ibid. 22. 40 tus eſt. Neceſſe eſt (inquit) impleri omnia,
Luc. 24. 44 quæ ſcripta ſunt in lege Moſis, prophetis, &

pſal-

pſalmis de me.

Iudæorum præterea, & Græcorum vetuſtiſſimi in legem, prophetas, & hagiographa ſecuerunt. Legem appellant libros Moſis, prophetas, Ioſue, iudices cum Ruth, Samuelem, reges, Eſaiam, Hieremiam cum lamentationibus, Ezechielem, duodecim minores prophetas: Sic numerant prophetarum libros octo. Hagiographa vero reliquos nouem, quanquam nonnulli Ruth, & lamentationes inter hagiographa ſcriptitent, & numerum augeant, faciantquè vndenarium. Hæc Hieronymus in præfatione ad libros regum, & in Danielem, & in prologo galeato. Iſidorus quoquè in ſexto etymologiarum. Aliam longe diuerſam partitionem ſecuti ſunt Epiphanius in lib. de partibus diuinæ ſcripturæ, & Damaſcenus libro quarto de Orthodoxa fide qui in quatuor quinarios, legale, hagiographicum, carminum, propheticum: & inſuper in binarium vnum illos viginti duos libros diſtribuerunt. At Gregorius Theologus in hiſtoricos diuiſit à Geneſi vſquè ad Eſdram: in carmineos ſeu porticos, à Iob vſque ad cãtica, in propheticos, maiores, ſcilicet, & minores prophetas. Reiecit autem librum Eſther ob additiones in eo inſertas, quem Athanaſius in Synopſi, & Melito Sardienſis in epiſtola ad Oneſimum canonicos libros enumerãtes ob eandem cauſam prætermiſerunt. Nouiſſime omnium Neoterici Rabbini viginti quatuor prothocanonicos libros quadrifariã

diuidũt, in thora, ideſt, legem: in Neuijm Riſonim, ideſt, prophetas priores: in Neuiim acharonim, ideſt, prophetas poſteriores, & in Chetuuim, ideſt, ſcripta: cuius ſectionis partes longius perſequi nolo, quod ea res parum aut nihil vtilitatis legentibus ſit allatura, niſi qđ iuxta hanc partitionem Hebræorum codices euulgati ſunt. Atq; hæc de prothocanonicis libri dicta ſint ſatis.

Deuterocanonici, aut ſecundi ordinis libri ſunt, qui poſt Apoſtolorum tempora ab eccleſia inter canonicos fuere recepti: vt Eſther, Thobias, Iudith, Baruch, epiſtola Hieremiæ, ſapientia Salomonis, Eccleſiaſticus, Oratio Azariæ, hymnus trium puerorum, Suſannæ hiſtoria, Belis hiſtoria, Machabæorum prim⁹ & ſecundus. Quos omnes veteres orthodozi patres primitus apocryphos nuncupauerũt, vt author eſt Hieronymus in præfationibus ad Thobiam, & Iudith. Quãuis in his codicibus, qui vulgo circunferuntur, mendum eſt, & pro apocryphis, hagiographa leguntur: qđ plane orationis ſenſus oſtẽdit, cum dicat Thobiam à canone reiectum inter hagiographa computari: ideſt, in inter apocrypha: nam hagiographa prorſus in canone ſunt. Et rurſus ait, Iudith inter hagiographa legi, nec ſubinde valere ad ea, quæ in intentionem veniunt confirmanda. At hagiographa integræ ſunt authoritatis. Legendum igitur apocrypha, quæ minoris certitudinis ſunt. Præterea temporum ſucceſſione hos eoſdem libros Deute-

roca-

Digitized by Google

rocanonicos ſancti doctores appellauerunt eccleſiaſticos, quod primum eccleſia à Cathecumenis legi, deinde à fidelibus recitari permiſit, non ad res fidei confirmandas, ſed ad multorum notitiam capeſſendam. Demum eccleſia eoſdem recepit in canonem, & eiuſdem eſſe authoritatis cum prioribus definiuit. Quæ omnia deſumpta ſunt cum ex canonibus Apoſtolorum per Clementem, tum ex variis conciliorum decretis, præſertim Carthaginenſis. 3. toletani. 4. Florentini, & Tridentini, in quibus videre licet ſucceſſione tēporū Canonicorū librorum numerū Spūs ſancti afflatu ſuccreuiſſe, quod multis in locis Hieronymus annotauit, & Athanaſius in Synopſi, & Ruffinus in Symbolo, & copioſius multo iuniores patres. Atquè ita dictum ſit de libris canonicis veteris inſtrumēti, de apocryphis illius dicemus poſtmodum, nunc interim noui teſtamenti libros Canonicos percurramus.

Cap. 2. De libris canonicis noui, & vtriuſq; teſtamenti ex Synodo Tridentina: & eorum partitione ex Auguſtino.

PRothocanonici ſeu primi ordinis libri noui teſtamenti ſunt, qui ab omnibus orthodoxis patribus recepti, certiſſima eccleſiæ traditione indubitatæ fidei ſemper fuerunt; vt Matthæi euangelium integrum; Marci euangelium præter vltimum caput;

Digitized by Google

Lucæ euangelium præter hiſtoriam de ſudore Chriſti,& angeli confortatione, quæ eſt in cap.22. Ioannis euangelium præter hiſtoriam de muliere adultera in cap.8. Acta Apoſtolorũ, Epiſtolæ Pauli, ad Romanos vna, ad Corĩthios duæ, ad Galatas vna, ad Epheſios vna, ad Philippenſes vna, ad Coloſenſes vna, ad Theſalonicenſes duæ, ad Thimoteum duæ, ad Titum vna, ad Philemonem vna. Petri epiſtola prior, Ioannis epiſtola prima. Hæc ſcripta primum definiuit eccleſia eſſe canonica. Deinde tempore procedente eos etiam de quorum autoritate olim controuerſum fuerat, ab Spirituſancto ducta inter canonicos recepit, vt Marci vltimum cap. hiſtoriam de ſudore Chriſti,& angeli confortatione Luc.22 hiſtoriam de muliere adultera. Ioan.8. epiſtolam Pauli ad Hebræos, Iacobi epiſtolam, Petri poſteriorem, Ioannis ſecundam,& tertiã, Judæ vnam, Ioannis Apocalypſim. Quæ omnia iam eiuſdem cum præcedentibus irrefragabilis authoritatis, & catholicæ veritatis ſunt. Atque hæc omnia ex eiſdem conciliorum decretis,& prædictorum patrum ſentẽtiis deduci,& confirmari poſſunt. Sed à nobis hoc ordine enerrata ſunt ad vetuſtatem intelligendam, ſacrorumq; doctorum,& antiquorum patrum codices, ne quis in eiſdem hallucinetur,& in errores labatur.

Conci Trid. 2 Tenendum igitur eſt quod nouiſſime in concilio Tridentino ſeſſione 4. Eccleſia catholica definiuit, iuxta cuius decretum libri canonici

nonici

nonici hi ſunt. Moſis Pentateucum, Iudices, Ruth, quatuor libri regum, Paralypomenon duo; Eſdræ primus, & ſecundus qui Nehemias, Thobias, Iudit, Eſther, Iob, pſalmi Dauidis centum quinquaginta, Salomonis parabolæ, Eccleſiaſtes, Canticum canticorum, Sapiẽtia, Eccleſiaſticus, Eſaias, Hieremias cũ threnis, Baruch, Ezechiel, Daniel, Oſſeas, Ioel Amos, Abdias, Ionas, Micheas, Nahum, Abacuch, Sophonias, Aggeus, Zacharias, Malachias, Machabæorum primus, & ſecundus, Matthæus, Marcus, Lucas, Ioannes, acta Apoſtolica, Pauli epiſtolæ ad Romanos, ad corinthios duæ, ad Galatas, ad Epheſios, ad Philippenſes, ad Coloſenſes, ad Theſalonicenſes duę ad Timotheum duæ, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebræos, Petri duæ, Ioannis tres, Iacobi vna, Iudæ vna, Apocalypſis. Quos tametſi non omnes Apoſtolorum canones numerent, nec patrum vetuſtiſſima concilia, vt in noſtris inſtitutionibus fuſius annotauimus; Iam nunc tamen poſt recentiorum conciliorum decreta pro ſacris non ſuſcipere cũ omnibus ſuis partibus, prout in vulgata latina editione habentur, & eccleſia legere cõſueuit, ſumma impietas, & proculdubio hæreſis eſt aperta.

3 Iam vero ab Auguſtino lib. 2. de doctrina chriſtiana, veteris teſtamenti volumina, ſiue prioris, ſiue poſterioris ordinis canonica in duas claſſes, hiſtoricam, & propheticam, diſtributa ſunt. Hiſtorica complectitur a Ge- *Auguſtin.*

neſis vſquè ad Eſdram, cui ſubnectit Iob ante Thobiam, vt inter eos libros qui ſedibus vagantur primus obtineret locum ob hiſtoriæ vetuſtatem, deinde Thobias, poſtea Iudit, deinceps Eſther, demum Machabæi, atq; ita ſit, vt hiſtorici libri numero ſint viginti duo: Prophetica vero claſſis à Dauide exordiũ ſumit, & per Salomonem, & eccleſiaſticum, Eſaiam, Hieremiam, Baruch, ceteroſq; prophetas, tũ maiores, tum minores vſq; ad eorum vltimũ Malachiam diſcurrit, & totidem viginti duos libros amplectitur. Atq; ad eundem modum noui teſtamenti volumina partitus, euangelia quatuor cum Actis ad hiſtoriam refert. Epiſtolas vero Pauli, ceteraſq; canonicas cũ Apocalypſi ad prophetiam.

Scholaſtici. Theologi verò ſcholaſtici quadrifariam diuidunt, in libros legales, ſcilicet: Pentateucũ: in hiſtoriales, à Ioſue vſque ad Iob cum Machabæis: in ſapientiales, à prouerbiis vſque ad Eccleſiaſticum: in prophetales, à Dauide, & Eſaia vſq; ad Malachiam. Eodem ordine diuidunt eos, qui noui teſtamenti ſunt: legales appellant quatuor Euangelia: hiſtoriales, Acta Apoſtolorum: Sapientiales, Pauli, & aliorum epiſtolas: Prophetales, Apocalypſim. Sed vt facilior, & ſimplicior mihi multo magis probatur Auguſtini partitio, quam in ſcholiis, quæ vniuerſæ ſcripturæ adiicio, omnia canonica ſcripta in tria volumina, vnum de hiſtoricis veteris inſtrumenti, alterum de Propheticis, tertium de omnibus noui te-

ſtamenti

ſtamenti codicibus diſtribuens, libentiſſime ſequor.

Horum vero librorum canonicorum tanta eſt authoritas, vt eiſdem timorem, honorē, irrefragabilē veritatē deferre par ſit. Quod ſi quid, quod veritati aduerſum appareat nobis, occurrat, mendoſum eſſe codicem, aut nos minime intelligere illud credendum eſt. Hæc fere ex Auguſtino in epiſtola ad Hieronymum.

Poſt hæc diuinæ ſcripturæ volumina, eandem authoritatem habent Apoſtolorum canones, quos ſancta recepit Eccleſia, à Clemente collectos, & conciliorum vniuerſalium decreta, & Romanorum Pontificum ſanctiones, & iura quæ velut diuina oracula venerari, & deoſculari mihi (quoad vixero) in animo eſt: quoniam ab eodem Spiritu ſancto profecta ſunt.

Cap. 3. De ſcriptoribus, materia, tempore, & ſtylo librorum chronicorum veteris teſtamenti, quibuſq; linguis primo ſcripti.

CVm ſupra oſtenſum à nobis ſit primarium ſacrarum literarum auctorē Deum eſſe Optimum Maximum: ſupereſt nunc docere quinam fuerint ſcriptores homines, quorum animis arcana ſua, ac diuina myſteria ſuggeſſit, ſenſus aperuit, mentes illuſtrauit, linguas diſertas fecit, manus admouit, dum hæc altiſſima oracula illis ad fidelium

ſalutem

Digitized by Google

Pentateucus. ſalutem ſcribenda dictabat. Et ipſorum ordinem obſeruantibus primum libri quinq; legis ſe offerunt, quos Pentateucum, id eſt quintuplex volumen Græci appellauerunt: quos ſcripſiſſe Moſem ad eius vſque mortis narrationem: quæ ad calcem Deuteronomii refertur, vt dicitur: Et mortuus eſt Moſes, nemo eſt qui ignoret, ſi probe nouit, quæ Exod. 24. habentur, vbi de ſe ipſo quaſi in alterius perſona ſic ait: Scripſit Moſeh omnia verba Domini, & omnia iudicia: & rurſus Deuteronomii. 31. Scripſit Moſeh legem hanc (nempe Prothononomium, & Deuteronomium) & dedit eam ſacerdotibus filiis Leui portantibus arcam, ſcilicet, vt inibi deferretur. Certũ autem eſt ex multis ſacrarum literarum locis in arca non ſolum decalogum, aut alia ſcripturæ fragmenta aſſeruata, ſed quinquè libros legis integros. Quod vero in fine Deuteronomii additur de morte, & ſepultura Moſis per octo verſus vſq; ad calcem libri, quidam aiunt Ioſuę ſcripſiſſe, vt ſuam, cum morte Moſis hiſtoriam necteret, quidam id Eſdræ tribuunt. Ioſephus vero autumat Moſem iam moriturum virtute prophetica ſuam ipſius mortem ſacris libris aſcripſiſſe, veritus ne Iudæi propter excellentes virtutes ſuas à Deo in cælum raptum prædicarent. Scripſit ſermone Hebraico: quanquam Philo Iudæus Chaldaico putet. Sed ob id exiſtimo, quod olim ante corruptionem Chaldaica eadem fuerit, quæ Hebræa, ſi quidem inde Abraham ortus

Moſes ſcriptor. *Exod. 24. 4. deut. 31. 9.* *deut. 38. 7.* *Lingua.*

patriam

patriam linguam in Palæſtinam aduexit,quã poſteri vſquè ad Moſem, & transſmigrationẽ in Babylonem conſeruarunt,quo tempore iã Chaldæi natiuam linguam corruperant, & Hebræos captiuos longo temporis interuallo in eandem barbariem compulerunt, quæ apud eos vſquè ad tempora Saluatoris,& Hierosolymorum a Romanis excidium perdurauit. Horum librorum nomenclaturam Hebræi ab initio librorum ſumunt: ut primus, Bereſit,in principio: ſecundus, Vale ſemoth, hæc ſunt nomina: tertius, Vaicra,& vocauit: quartus, Vaiedabber,& locutus eſt: quintus, Helle had deuarim, hæc ſunt uerba. Græci uero melius a materie libri præcipua,ut ſeptuaginta,appellarunt. Primum Geneſim,à rerum creatione: ſecundum Exodum,ab exitu de Aegipto: tertium, Leuiticum, quod de Liuitiarum officiis agat: quartum Numeri,qđ tribuum multitudinem ad bellum,& manſiones numeret: quintum, Deuteronomium,ob legem repetitam. Primus liber continet hiſtoriam duorum millium trecentorum, & octo annorum a creatione mundi ad mortẽ Ioſephi Patriarchæ. Secundus a morte Ioſeph uſquè ad conſtructionem tabernaculi in deſerto,centum quadraginta ſex. Tertius à tabernaculi erectione uſquè ad numerationem eorum,qui apti erant ad bellum, unius menſis. Quartus à prima die menſis ſecundi anni, ſecundi egreſſionis de Aegypto, uſq; ad manſionem in campeſtribus Moab ſuper

Nomen.

Tempus genesis.

Exodus. leuiticus.

Numeri.

Iorda-

Iordanem, triginta octo annorum, menſium nouem, & dierum viginti. Quintus à manſione in campeſtribus Moab, vſq; ad mortẽ Moſis, duorum menſium. Vixit autem Moſes annis centum viginti: Et mortuus eſt anno ab orbe condito bis milleſimo quadrigenteſimo nonageſimo tertio, & inſuper anni ſequentis die vigeſimo, ante Chriſtum natum milleſimo quadringenteſimo ſexageſimo nono, minus diebus viginti. Itaquè ſumma annorum ab exordio mundi vſquè ad Chriſtũ natum eſt trium millium nongentorum ſexaginta duorum, iuxta Hebræorum voluminũ ſupputationem, ſecus iuxta ſeptuaginta interpretum editionem, de qua re inferius dicturi ſumus.

Deuteron.

Ioſue.

Liber Ioſue ab eodem duce ſcriptus eſt Hebræo ſermone ſibi familiari: ſic namque legimus libri huius capite vltimo: Scripſit Ioſue poſt mortem Moiſis omnia verba, q̃ locutus eſt ad eum dominus in volumine legis domini. Hiſtoria eſt decem ſeptem annorum de tranſitu filiorum Iſrael per Iordanem, de regũ regnorumq; impiorum ſubuerſione, de diuiſione terræ promiſſæ. Cetera vero ab eius morte aſq; ad finẽ libri adiecit Samuel, qui ceteros libros hiſtoriȩ ſequẽtes vſq; ad finẽ primi regum ſubtexuit. Nonnulli putant Eſdrã. Theodoritus cẽſet totum librum collectũ ex libro Iuſtorum multo poſt Ioſue mortem. Vixit 120. annis, obijt Ioſue anno ab orbe condito bis milleſimo quingenteſimo decimo, an-

te Chriſtum milleſimo quadrigenteſimoquin genteſimo ſecundo.

Liber Iudicum Hebraice à Samuele cōpoſit⁹ eſt, cui attexuit Ruth Moabitidis hiſtoriā. Continent autem libri trecentorum decem, & ſeptem annorum narrationem a morte Ioſue vſq; ad Heli cuius principatus incæpit anno mundi bis milleſimo octigenteſimo decimo, ante Chriſtum 1152. *Iudices.*

Libri quos Samuelis appellant Hebręi, gręci vero primum, & ſecundum regum, ab eodem incepti, ſed à Natham, & Gad prophetis eodem dictionis genere abſoluti eſſe creduntur. Dicitur. n. lib. 1. Paraly. cap. 29 geſta Dauid priora, & nouiſſima ſcripta ſunt in libro Samuelis videntis, & libro Nathā ꝓphetæ, & in volumine Gat videntis. Sed incertū eſt an hi tres compleuerint duorum priorum librorum regum hiſtoriam, an alia volumina ſcripſerint, quæ non extant. De hoc capite ſexto ſub nominibus Gad, & Natham. Iſidorus autumat Dauidem ſuam ipſius hiſtoriā per centum viginti annos ab Heli vſque ad finem ſecundi regum contexuiſſe: ideſt vſque ad mortem ſuam, quę fuit anno ab orbe cōdito bis milleſimo, nōgenteſimo, ac trigeſimo, & ante Chriſtum milleſimo trigeſimo ſecundo. Tertium vero, & quartum libros regum à Hieremia compoſitos ex eo, vel maxime apparet, quod vltimum caput quarti libri regum, cum vltimo Hieremiæ ſtylo, verbis, & nar-

Libri regū 1 & 2.

2. paral. 29. 29.

Libri regū 3. & 4.

& narratione conueniat. Itaquè duobus his libris continetur hiſtoria quingentorum triginta ſeptem annorum. Quare excidium Hieruſalem, & tranſmigratio in Babylonem, in qua protrahitur hiſtoria a mundi Geneſi per ſacros libros uſq; ad finem regum, accidit anno ab orbe condito termilleſimo, trecenteſimo, quadrageſimo ſeptimo, & ante Chriſtũ ſexcenteſimo decimo quinto.

Excidium Hieruſalem Hoc tẽpore.

Libri duo Paralypomenon, ideſt, prætermiſſorum: quod ea quæ ab exordio mundi ad finem regum in aliis omnibus prædictis libris prætermiſſa ſunt, breuiter in his, & per compendium explicantur ab Eſdra, qui. 1. paralypo. 6. Ioſedech ſacerdos dicitur, ſub vno volumine comprehenſi ſunt, quaſi in ſummam redigens a principio omnia eodem tempore geſta, vt ſuam ipſius hiſtoriam ſubnecteret, vt fecit.

Libri duo Paralypo.

Librum Eſdræ literis Hebræis primum à ſe inuentis, ſed Chaldæo ſermone Eſdras digeſſit. Cui Nehemias adiecit eodem dictionis, & ſcripturæ caractere alterũ librum ſuo nomine prænotatum, qui. 29. Eſdræ appellatur, quod res geſtus ſub illo ſimul enarret, & apud Hebræos à priore non ſit diuiſus, ſed in vnum connexus. Subſecuntur liber tertius, & quartus Eſdræ appochryphi quod incertum ſit de eorum authore, & de infallibili hiſtoriæ veritate. Græci patres tertium Eſdræ canonicum faciunt, & primo loco reponunt, qnod hiſtoriam connectat cum vlti

Libri duo Eſdra, & nehemiæ.

mo

mo capite libri.4. Regum, ex rebus geſtis in captiuitate ante reditum in Hieruſalem, quē narrant liber primus,& ſecundus Eſdræ. At Eccleſia catholica tertium, & quartum Eſdræ hactenus non retulit inter canonicos, ſed appochryphos iudicat. Vixit Eſdras cū Nehemia,& templū inſtaurauit, anno ab orbe cōdito termilleſimo quadrigenteſimo 21. qui fuit Iudaicæ liberationis tertius,& ante Chriſtum quingēteſimus quadrageſimus primus. Mortuus eſt in extrema ſenectute poſt quam omnes pene diuinas ſcripturas in excidio Hieroſolymitano a Chaldæis incenſas memoriter,& non ſine diuinitatis numine fideliſſime (vt prius erant per Spiritus ſancti aſſiſtentiam) reſtituiſſet, nouis, ac promptioribus ad ſcribendum repertis literis, ne cum Samaritanis ex gentibus aduenis, qui literas a Moſeh traditas (prout didicerant) retinebant, commune quid haberent. Ergo Iudæi literis eiuſdem valoris, figura tamen à Moſaicis ſeu Samaritanicis diſcrepantibus vtuntur. Ita Hieronymus, tametſi res adhuc ſub iudice ſit non vſquè quaq; certa. *Libri eſdra 3. & 4. apochriphi.*

Iob pronepos Eſau, vt apparet Geneſ. 36. (tametſi Hieronymus in quæſtionibus Hebraicis à Nachor fratre Abraham genus duxiſſe exiſtimet) primus omnium hominum, quorum extent literarum monimenta, ſcripſiſſe fertur lingua,& caracteribus Syriis, anno ab orbe condito bis milleſimo trecenteſimo ante Chriſtum mileſimo ſexcenteſimo ſe- *Gen. 36.39 liber Iob.*

xageſimo

xageſimo ſecundo, omnes ſpiritualis militiæ ſuæ pugnas, victorias, ac triumphos eruditiſſimo diſſertiſſimoq; ſermone complexus eſt. Ab initio vſque ad tertium caput ſoluta oratione progreditur: hinc vero vſq; ad quadrageſimum ſecundum, hexametris verſibus decurrit, inde vero ad finem iterum proſa concluditur. Moſes vero antequam quinq; legis libros conſcriberet, in ſermonem Hebraicum tranſtulit *Iob*, vt Origenes comment. in eundem, & Iudæorum Rabbini teſtantur, ad populi captiui ſub Pharaone in Aegipto conſolationem. Vixit annos ducentos, & decem iuxta Hebraicam veritatem: ſeptuaginta ante perſecutionem ſuam poſt eam vero cẽtum quadraginta, Athanaſius addit triginta.

Liber Thobiæ. 8 Thobias poſt recuperatam ſanitatem Chaldaica lingua librum hũc compoſuit eiuſdem fere argumenti cum *Iob*: calamitates enim ſuas, & diuinas conſolationes digeſſit, dum captiuus teneretur in Niniue, ſub Salmanaſar Aſſyriorum rege, qui anno Oſſeæ regis Iſrael nono, & Ezechiæ regis Iuda ſexto, Iſraelitas deuicit, & tranſtulit in Aſſyriam iuxta Haylam, & Abor ciuitates Medorum. Chaldaica veritas non extat, nam qui Hebraicis literis exaratus repertus eſt his temporibus Conſtantinopoli, non per omnia reſpondet noſtris codicibus, magis conſonat Græcis. Hieronymus confitetur ſe vnius diei labore è Chaldaica tranſtuliſſe lingua, cuius opus in editione vulgata probatur. Vixit centum

duo-

duobus annis, iuxta Hebræos, iuxta Græcos vero centum quinquaginta octo: ſepultus eſt Niniue anno ab orbe condito ter milleſimo quingenteſimo ſexageſimo, ante Chriſtum quatuorcenteſimo ſecundo. Numeratur hic liber inter canonicos in concilio Florentino ſub Leone decimo, & Tridentino ſeſſione.4. & Carthaginenſi tertio, cui interfuit Auguſtinus anno quattuorcenteſimo decimo poſt Chriſtum natum, confirmatum à Leone 4.20.diſt.c.de libellis, & à ſynodo Trullenſi, & Innocentio.1. in epiſt.ad Exuperium.cap. vlt.& à Gelaſio in concilio 70. Epiſcoporũ, Auguſt.lib.2.de doctr.chriſt. cap.5.Iſidor. 6. etymo.cap.1.

9 Iudith librum Chaldaicè ſcripſit Ioachinus Ieſu ſacerdotis magni filius, quo Bethuliæ liberationem ab exercitu Artaxerſis priſci, qui Aſſuerus, & Nabuchdonoſor in ſcriptura cognominatur, expreſſit, duce exercitus Holopherne à Iudith capite detruncato. Artaxerxes vero cum collega ſuo Cyro primus Medis, Perſis, & Aſſyriis imperauit, vt in Daniele, & in Eſdræ primo legimus. Hunc quoque librum ex Chaldæo Latinum fecit Hieronymus. Vixit Iudith centum viginti quinq; annis: erat autem quindecim cum patriã liberauit teſte Philone. Obiit anno ab orbe condito termilleſimo quingenteſimo, & ſexageſimo. Receptus eſt hic liber adhuc Græcus in canonem à Nicena ſynodo anno à nato Chriſto tercenteſimo vigeſimo quarto:

Lib. Iudith

Eſdr. 1.1.

Liber Eſther. to:& ab his quos in Thobia recitauim⁹.

10 Librum Eſther à principio vſq; ad initiū decimi capitis Mardochæus ſcripſit, vt Eſther.9.legimus in hæc verba. Scripſit itaque Mardochæus omnia, & literis comprehenſa miſit ad Iudæos:& paulo infra,ſuſceperūt Iudæi cuncta geſta, quæ libri huius volumine continentur. Cetera vero ſex capitula addita ſunt à Iohachino Ieſu ſacerdotis magni filio,vt Philo ait ī Chronologia. Simillima sūt his q̄ ſcribit Ioſephus lib.11.antiquitatū.Suſpicor Ioſephum hinc epiſtolarum(q̄ illic refert)exemplaria ad verbum deſumpſiſſe.Hūc librum Eſther pp lacinia quædam inſerta Melito Sardienſis,Gregorius Nazianzenus,& Athanaſius tanquam apocryphum reiecerūt. At concilium Carthaginenſe 3. in ſacrorum voluminum numerū retulit, & vniuerſa Eccleſia in conciliis florentino, & Tridentino, & olim prædicti patres. Claruit Mardochæ⁹ vna cum Ioachim ſub Artaxerxe Perſarum, ac Medorum rege. mortuus eſt anno vitę ſuę centeſimo nonageſimo octauo,ab orbe condito termilleſimo ſexcenteſimo : ante Chriſtum tercenteſimo ſexageſimo ſecundo. Hunc librum concilium Carthaginenſe.3. recepit in canonem anno Chriſti quadringenteſimo decimo.Ab hac hiſtoria vſquè ad initium Machabæorum lapſi ſunt centum octoginta,& octo anni.

Eſth.9.20. *Ibid.23.*

Libri duo machabaeorum.

11 Machabæorum libri primus,& ſecundus in canonem recepti ſunt abhinc mille ducen

tis

tis annis, vt Auguſt. eſt author lib. 18. de ciuitate Dei. Machabæorum (inquit) libros non Iudæi, ſed eccleſia pro canonicis accipit, propter quorundam martyrum paſſiones vehementes, quæ in eis continentur. Ioſephus verò etiam apud Iudæos inter ſacra volumina haberi teſtatur. Hieronymus ait in prologo hiſtoriarum Regum, librum primum Hebraico ſermone ſe vidiſſe conſcriptum: ſecundum verò non niſi Græco: ſed vtrumq; integrum eccleſia in canonem recepit, vt apparet in cõcilio Florentino, & Tridẽtino. Et olim a Gelaſio Papa in concilio 70. Epiſcoporum in decretum erat. Et ab Innocentio 1. in epiſtola ad Exuperium epiſcopum Toloſanum. Ab Auguſtino lib. 2. de doctrina chriſ. cap. 5. & ab Iſido. lib. 6. etymolog. cap. 1. & in concilio Carthag. 3. quod fuit confirmatum à Leone 4. in Synodo Trullenſi. Author primi libri prorſus ignoratur, ſecundi vero à Hieronymo creditur fuiſſe. Ioſephus Mathathiæ filius in libro 2. aduerſus Pelagianos, ab aliis Philo Iudæus ſenior. Quiſquis autem fuerit ex hiſtoria Iaſonis Cirençi, qui res à Machabæis geſta quinque libris explicauit, in vnius epitomen mira breuitate contraxit, vt ipſe teſtatur dicens: Ab Iaſone Cyrenæo quinque comprehenſos libros tentauimus vno volumine breuiare. Itaquè ab initio ſecundi libri epiſtolæ apponuntur, in reſiduo libri nil ferè aliud, quam quod ſeptem capitibus libri primi continetur.

Libri duo Machabæorum apocryphi. 3. 4. Alii vero duo libri Machabæorum, tertius & quartus, qui hoc tempore prioribus additi circumferuntur, prorſus apocryphi ſunt: Verum Machabæi non generis agnominatione, ſed caſu dicti fuerunt. Cum. n. Iudas quatuor literis, pro teſſera, vſus fuiſſet in vexillis q̃ initia ſunt dictionum illius ſententiæ, q̃ habetur Exo. 15. Quis ſicut tu in fortibus Dñe? *Exo. 15. 11.* vulguſq; militum quaſi vnicã dictionẽ pronuntiaſſet, Michabi: vocis corruptione à milite externo Iudas, & ceteris duces, qui eiſdem vexillis vtebantur, Machabæi dicti ſunt. Ita Sixtus. Ergo libri duorum, & 40. annorum hiſtoriam texunt, ſcilicet, ab anno mundi ter milleſimo ſeptingenteſimo octogeſimo 8. vſque ad termilleſimum octingenteſimum trigeſimum, qui eſt ante Chriſtum 132. Itaquè ſumma annorum à creatione mundi vſq; ad Chriſtum eſt, ter mille nongentorum ſexaginta duorum. Sed de vario, ac exactiſſimo numerandi modo libro ſeptimo dicemus fuſius tametſi non omnino conueniat inter chronographos in hac, ſimul, & illa ſupputãdi rõne.

Cap. 4. De libris propheticis, ſcriptoribus, materia, tempore, & ſtylo quo ſcripti ſunt.

Pſalterium Dauidis. PSalterium Dauidis, ideſt, librum centum quinquaginta pſalmorum à Dauide integre compoſitum teſtantur Auguſtinus, & Chriſoſtomus. Sed quia Eman, Idithum,

thum,& Aſaph cantoribus quoſdam pſalmos à ſe compoſitos tradidit ad canendum, corũ titulis prænotati ſunt. Sic Eſdræ 3. legimus hos laudaſſe Deum per manus Dauidis, ideſt, pſalmis ab eo editis. Hieronymus vero in epiſtolis ad Sophronium,& Cyprianum, ſequens Athanaſium, Arbitratur ab eiſdem compoſitos, quorum epigraphis prænotati ſunt: nempe, Dauide, Salomone, Moyſe non duce, ſed cantore: tametſi reclamet Hieronymus, eo quod in pſalmo 98. Samuelis mentio fiat multis, poſt ducem, ſæculis nati: Aſaph, Ethan, Ezrachi, Eman, Ezraita, Idithum, & tribus filiis Chore, quos refert liber primus Paralypomenon capit. 15. In Græcis vero voluminibus adduntur Ezechiel, & Hieremias, quibus aſcribitur pſalmus: Tu decet hymnus Deus in Syon: Et: Super flumina Babylonis. Et filii Ioiadæ,& Aggæus, & Zacharias. Hic ergo liber variis carminum generibus condat, vt poemata Pindari apud græcos, & Horatii apud Latinos. Omnes pſal. Hebraico ſermone compoſiti, ab Eſdra vero collecti poſt captiuitatem Babylonicam, vt Chriſoſtomus ait: vel ab amicis Ezechiæ regis ante captiuitatem, iuxta Athanaſii ſententiã. Alioqui multos plures hymnos Dauidem ſcripſiſſe teſtantur Hebræi. Vixit Dauid cum cantoribus circa annum ab orbe condito bis milleſimum nongenteſimum: ante Chriſtum vero milleſimum trigenteſimum ſecundum.

Pſal. 98. 1.

1. Paralyp. 15. 17.

Salomonis opera.

Salomon ſcripſit Hebraico idiomate librũ

prouerbiorum, & Eccleſiaſtem, & Canticum canticorum hexametris, & pentametris verſibus, vt Iſidorus ait ex Ioſepho, & Hieronymo. Quidam putant (vt Syxtus ait) à Sebna ſcriba Ezechiæ, & Eſaia propheta horũ triũ librorum ſententias ex variis libris fuiſſe collectas. Scripſit etiam librum Sapientiæ, vt ex cap. 9. eiuſdem operis apparet: Tu Domine ait, elegiſti me in regem populo tuo, & dixiſti me ædificare templum in monte ſancto tuo, iuxta ſimilitudinem tabernaculi quod præparaſti ab initio. Hebraico ſtylo compoſitus eſt, ſed non extat niſi Græco, ſubinde quidam falſo putant eſſe vnius, aut alterius Philonis opus, aut Ieſu filii Sirach, vt olim dixit Auguſtinus, ſed ſententiã retractauit: in pluribus namq; conciliis Salomonis opus appellatur, vt Carthaginenſi. 3. Lateranenſi magno, & à Gelaſio Papa in cap. Sancta Romana: diſtinct. 17. à Synodo in Trullo celebrata, Innocentio. 1. in epiſtola ad Exuperiũ, cap. vltimo. Leone 4. 20. diſtinct. cap. de libellis. Auguſtino libro 2. de doctrina chriſtiana, cap. 5. Et ab Iſidoro libro 6. etymolog. capit. i. Nouiſſime à conciliis Florent. & Trid. ſeſſione 4. à quibus in canonicorum numerũ coaptatum eſt. Obiit Salomon anno ab orbe condito bis milleſimo nongenteſimo ſeptuageſimo: ante Chriſtum natum nongenteſimo nonageſimo ſecundo. Librum quoquè Eccleſiaſticum Salomoni tribuunt prædicta concilia, & Gelaſius vbi ſupra: quoniam ex ſen-

Sapi. 9. 7

Digitized by Google

ſententiis illius collectus ſit à Ieſu filio Syrach Hebræa lingua, in qua eum Hieronym⁹ ſe vidiſſe teſtatur. Sed alter Ieſus nepos prioris in Græcum tranſtulit, vt ipſe in præfatione teſtatur, & Damaſcenus ait libro 4. de fide orthodoxa tempore Philonis Euergetis regis Aegypti, anno ab orbe condito termilleſimo ſeptingeſimo: ante Chriſtum ducenteſimo ſexageſimo ſecundo. Receptus eſt in canonem à concilio Carthaginenſi. 3. cap. 43. ſub nomine Salomonis ob aſſignatam rationem à conciliis Florent. & Trident. Gelaſio papa, Innocentio I. Leone quarto, 20. diſtinct. capit. de libellis, & à Synodo Trullenſi. Auguſtino 2. de doctrina capit. 5. Iſido. 2. etymolog. capit. 2.

3 Eſaias Hieroſolymita de tribu Iuda regi Ezechiæ genere coniunctus Hebraico ſermone, & venuſtiſſima proſa ſuā texit prophetiā: niſi quod canticum vineæ, & vrbis Syon, & regis Ezechiæ, hexametris, & pentametris verſibus decurrunt, vt Iſidorus ait. Quatuor Regum hiſtoriam Oziæ, Ioathæ, Acaz, & Ezechiæ, ſed magis euangelium texere curauit, adeò præclara, ac magnifica de chriſto ꝓtulit teſtimonia. Quia vero optimates domus regiæ, principes Sodomorum, & populū Gomorrhæ appellauit, ab impio rege Manaſſe ꝑ medium diſſectus occubuit: ac ſub quercu Rogel ſepultus eſt anno termilleſimo ducenteſimo quadrageſimo ante Chriſtum ſeptingenteſimo vigeſimo ſecundo. *Eſaias.*

Hieremias. 4 Hieremias ex Anathot viculo tribus Beniamin ab Hieruſalem tribus milliaribus, filius Helchiæ ſacerdotis magni, adoleſcens cœpit prophetare ſermone Hæbraico ſubruſtico, ſed ſenſuum maieſtate ſublimi. Ab ore eius excepit Baruch ſcriba vaticinia de Synagogæ excidio, & futura eccleſia Chriſti: & lamentationes, quibus vrbis euerſionem, & plebis exilium fleuit, more Hebræorum alphabetica methodo: ſed genere à Sapphico non diſſimili: Vixit ſub Ioſia, Ioachim, & Sedechia regibus Iuda, vſque ad tranſmigrationem reliquiarum in Aegyptum. Occubuit in Taphnis a plebe ſua lapidibus obrutus, anno ab orbe condito termilleſimo, trecenteſimo quinquageſimo. Victorinus, & alii vetuſtiſſimi patres putant ipſum adhuc uiuere, & cum Helia ab Antichriſto perimendum.

Baruch. 5 Baruch Hieremæ diſcipulus, & ſcriba in Aegyptum ductus cum eo, poſt in Babylonẽ, librum edidit Hebraice de calamitatibus captiuorum, de reditu in Hieruſalem, de aduentu filii Dei in carnem: qui vna cum libro & pecuniis miſſus eſt in Hieruſalem ad Sacerdotes, vt pro ſalute Nabuchdonoſor depcaretur. Acta sũt hæc anno 5. captiuitatis Babylonicæ. Conciliũ Florentinũ, & Tridentinum hunc librum in catalogum canonicorũ retulerunt. Sic olim Clemens Alexandrinus lib. 2. pedag. cap. 3. & Euſeb. lib. cap. 19. Et Eccleſia cum Prophetis legit in vigilia Pentecoſtes toti populo chriſtiano.

6 Eze-

6 Ezechiel propheta, & Sacerdos de terra Sarera puer ductus in exiliũ Iechonia rege, Hebraico ſcripſit ſtylo mediocri, ſed diſerto viſiones, & oracula ſibi diuinitus reuelata. Caput eius primum, & octo poſtrema adeo obſcura ſunt, vt cautum ſit non niſi triginta annorum homines ea attingere auderẽt. Moritur in Chaldea à duce gentis ſuæ obtruncatus, quod de idolatria illum reprehenderat, anno ab orbe condito termilleſimo trecenteſimo ſexageſimo. Ezechiel.

7 Daniel de tribu Iuda genere regio in Bethebero prope Hieruſalem natus, puer adductus in Babylonẽ cum Ioachim rege. Eunuchus regis Chaldæorum effectus eſt, iuxta Eſaiæ vaticinium. c. 39. Scripſit de regnis mundi, & glorioſo Chriſti aduentu, & duratione captiuitatis, & tẽpore venturi Meſſiæ. ca. 1. & initium. 2. vſq; ad illud: Reſponderunt Chaldæi regi Syriace: Hebraico ſermone narrantur. Hinc vero ad finẽ ſeptimi capituli Hebraicis caracteribus, ſed lingua Chaldaica. Ab initio octaui vſq; ad finẽ 12. iterũ Hebraico ſermone, cetera Græce tantum reperiuntur ſcripta, vt Hieronymus ibidem ait ex Theodotionis translatione. Ea vero, quæ in Hebraicis codicibus non continentur, vt oratio Azariæ, hymnus trium puerorum, Suſannæ hiſtoria, & Belis narratio: tametſi ab Origene tractatu 31. in Matthæum velut apocrypha reijciantur, & ab Euſebio, & Apollinario: tamen eccleſia catholica ab Apoſtolorum tem- Daniel. Eſai. 39. 7. Daniel. 11.

temporibus incanonem recepit in officio canonico eadem recitans. Obijt Babilone regibuſ gratiſſimus anno mundo termilleſimo quadringenteſimo.

Oſſeas.

8 Oſſeas ex tribu Iſachar & oppido Belomet, Eſaiæ ſinchronos fuit, contra decem tribus hebraice ſcripſit ſub nomine Ephraim & Samariæ. Obijt in patria anno termilleſimo trecenteſimo quadrageſimo.

Ioel.

Ioel de tribu Rubem ex agro Bether, de imminentibus Iudaicæ genti malis, regno Christi, & miſſione spiritus ſancti ſcripſit Hebraicè ſub rege Ioram. Deceſſit anno termilleſimo, quinquageſimo.

Amos.

Amos paſtor ex oppido Thecue non Iudæ, ſe tribus Zabulonis, contra decem tribus prophetauit. Vixit ſub Ieroboam rege Iſrael, à quo & à filio Amaſiæ Sacerdotis, quē de duobus vitulis auriis reprehenderat, clauo per tempora transfixus occubuit anno termilleſimo centeſimo decimo.

Abdias.

Abdias Sicheræ natus in agro Ieththachmar quinquagenarus Ochoſiæ regis Iſrael, poſt duas homnium quinquagenas cęleſti igne abſumptas, ad comprehendendum Heliam miſſus eſt, qui deſerto rege adhæſit. Prophetauit hebraicè contra Idumeos, ſepultus in Samaria anno termilleſimo ſexageſimo,

Ionas.

Ionas ex regione Opher, viculo Get, in tribu aſſer, contra Damaſcum & Niniuem Aſsyriorum metropolim, iuxta Lycum flu-

nium

uium à Nino condita Hębraicè prophetauit: tametſi Niniuitas ſua ipſorum lingua fuerit allocutus. Item de morte & reſurrectione Chriſti ſub eius hiſtoria typus datur. Vxit temporibus Eſaię, & obijt in terra Sacar anno termilleſuno ducenteſimo quadrageſimo.

Micheas Moraſthite viculo ortus in tribu Ephraim, contra Samariam & Hieruſalem vaticinatus eſt, & aduentum Saluatoris, & locum natiuitatis illius apertè prædixit. Prę cipitatus ab inimicis obijt anno termilleſimo, ducenteſimo quadrageſimo. *Michaas*

Nahum Elhęſei viculo ſemidiruto natus, ex tribu Simeon, contra Niniuitas vaticinatur, quod poſt veniam comparatam per pænitentiam in maiore flagitia prolapſi fuiſſent. prædixit euerſionem Niniue, & totius regni Aſſyriorum paulo poſt factam à Nabuchodonoſor. Vixit ſub Manaſſe, & moritur anno termilleſimo, ducenteſimo, quadrageſimo quinto. *nahum*

Abachuch, ex agro Bezocchar & tribu Simeon, contra Babylonem & Nabuchodono ſor, quia templum & Hieruſalem euerterat, vaticinatur. Hic ab angelo aſportatus eſt in lacum leonum in quem Daniel coniectus erat, vt prandium illi deferret. Obijt biennium ante reditum è capitiuitate, ſepultus in agro ſuo anno termilleſimo quadringenteſimo, ac ſexto decimo. *Abachuch*

Soponias è Sarabatha monte, prophetauit *Sophonias.*

vaſta-

Digitized by Google

vaſtationem Hieruſalem, & totius regni Iudæorum ſub Ioſia, Hieremie contemporaneus anno termilleſimo trecenteſimo trigeſimo.

Aggeus. Aggæus puer Babylone in Iudæam reuerſus eſt, vaticinatur de reædificatione templi, & gentium ſubuerſione. Vixit poſt reædificatum templum, in quo primus cecinit Alleluya: obijt anno quinquageſimo poſt reditum è Babylone, ab obre condito termilleſimo, quadringenteſimo ſexageſimo nono.

Zacharias Zacharias ex terra Calthæorum fuſius & obſcurius cæteris duodecim (quos minores appellant) in ſolutione captiuitatis Babylonicæ prophetauit ſtylo pene Danieli conſentienti, & de eadem re cum Aggæo. Senex moritur, & cum eo ſepelitur anno termilleſimo quadringenteſimo ſexageſimo.

Malachias Malachias ex oppido Sopha in tribu Zabulon forma præſtanti fuit: prophetauit contra improbos mores populi, preſertim Sacerdotum, qui poſt reditum & inſtauratum templum, ad priſtina delicta reuerſi eſſent. Claruit anno termilleſimo quadringenteſimo ſexageſimo ſecundo: ante Chriſtum quingenteſimo. Hæc fere ex Hieronymo. Iſido. de patribus veteris teſtamenti, & Sixto.

Caput.

Cap. 5. De ſcriptoribus librorum noui teſtamenti, materia, tempore, ſtylo, & lingua quibus ſcripti ſunt.

MATTHEVS ſub Caligula Cęſare anno poſt Chriſti aſcenſionem octauo in Iudæa ante diſceſſum per orbem Hebraice ſcripſit euungelium, teſtibus Irenæo & Hieronymo. In Græcam vero linguam tranſlatum eſt à Ioanne Euangeliſta (vt Theophilactus & Eraſimus aiunt.) Hinc in afferendis teſtimonijs ſemper ſequitur Hebraicam veritatem. Cęteri interdum ſeptuaginta. Obijt Mattheus anno Chriſti quinquageſimo: de cuius vita & cæterorum euangeliſtarum liber. 8. dicemus. *Matthæus*

Marcus vnus è ſeptuaginta diſcipulis, Pauli primum, deinde Petri comes in predicatione fuit, ſic in actis legimus & papias refert liber 1. de domini verbis. Et Clemens libro. 6. Ypotipoſeom. Anno decimo poſt Chriſti aſcēſionem Græce ſcripſit euagelium, vt à Petro è doctus fuerat, ſubinde à multis Petri euāgelium eſt appellatum. Moritur octauo Neronis anno. *Marcus.*

Lucas item e ſeptuaginta diſcipulis, Pauli comes, Grçce eloquentiſſime ſcripſit anno poſt Chriſti aſcenſionē decimo quinto: hinc Pauli euangelium dicitur à multis. *Lucas.*

Ioannes Apoſtolus lectis aliorum euangelijs Grçce quoq; ſcripſit cōtra hęreticos ſuū, *Ioannes*

in

in quo pręcipue de Chriſti diuinitate diſſeruit. Sub Trajano Cæſare anno ſexaſimo octauo poſt Chriſti aſcenſionē ex hominũ conſortio deceſſit. Anno vero Chriſti tercenteſ. ſeptug. Ioſephus Iudęus Tiberinus comes in Hebraicum eloquium tranſlatum inuenit in Gazophilatio Tiberiadis: Sed vt inuentor ſuſpectus, ſic quoque volumen hebraicum non obtinuit certam probationis fidem. Sed de Euangeliſtis latius lib. 8. huius operis.

Actus Apoſtolorum. Librum actuum Apoſtolorum Lucas ad Theophilum ſcripſit eodem gręcę dictionis ſtylo, quo euangelium. Comtinet euangelicę legis per orbem promulgationem, & Apoſtolorum geſta, pręſertim Pauli, cuius indiuidiuus comes fuit, vſque ad annum Neronis quartum, nempe, Chriſti ſexageſimum primum. Hic quoque liber à Ioſepho repertus eſt Teberiade Hebraico ſermone exaratus.

Paulus. Paulus Apoſtolus, qui ante Saulus, ex Giſchalis oppido Iudeę in tribu Beniamin, tredecim epiſtolas Gręco ſermone cōpoſuit & vnam ad Hebręos Hebraico. Ergo primam ad Romanos miſit Corintho per Phębem miniſtram eccleſiæ Chenchrenis, in qua conciliat credentes ex Iudeis et gentibus: qui de dignitate & meritis ad eccleſiaſtica miniſteria contendebant, Duas ad Corinthios, priorem per Stephanum & Fortunatum, hac ſedat eorum diſsidia & factiones, quas circa euangelij prædicatores quidā excitauerant,

ad Roma.

Poſte-

poſteriorem ex Philippis Macedonię , per Titum & Lucam , qui admonet, vt ſinceros euangelij miniſtros ſequantur , malos reij-ciat. Quartam ad Galatas Roma , per hanc in Iudaiſimum relapſos grauiter obiurgat, & à Moſaica ſeruitute ad euangelicam reuo-cat libertantem. Quintam ad Epheſios è Ro-mano carcere per Cichicum in ea formam *ad Eph.8* chriſtiane vitæ preſcribit. Sextam ad Philip-penſes ex Romano carcere per Epaphrodi-tum , per hanc ſuadet vnitatis concordiam *ad phili.1* contra pſeudapoſtolos.7. ad Coloſenſes ex Epheſinis vinculis per Tychicum, in ea etiã ſuperſtitiones corrigit , & Chriſtum aſcen-diſſe ad Deum docet.8.& 9. ad Theſalonicen *ad colos.1* ſes ab Athenis per Tychicum : priore con-ſtantiam in fide & perſecutionibus ſuadet: poſteriore iterum hortatur ad afflictiones perferendas propoſito præmio 10. & 11. ad *ad theſſa.2* Timotheum : priorem miſit e Loadicea per Tychicum, hac docet quæ magiſtrum & pa-ſtorem eccleſiæ deceant. Poſteriorem è vin-culis Romanis, in hac præparat illum ad per-ſecutiones & martyrium perferendum. Duodecimam ad Titum Nicopoli Macædo-niæ inſtituit per eam ordinare miniſtros eccleſiæ, & oues gubernare. Tridecimam ad Philemonem è vinculis Romanis per Oneſi *ad Tim.2* mum, hunc ſeruum illi hero ſuo reconciliat in illa. Quatuordecimam ad Hebræos hebra ico ſermone cõpoſuit ex vinculis Romanis, per Thimoteum miſit, quam Lucas aut Cle-

mens

Digitized by Google

ad titum 1. mens in Græcum verterunt eloquium, docet in ea Moſayca legalia ceſſaſſe per Chriſti aduentum, & nouum teſtamentum ſucceſſiſſe. Hanc ab Apoſtolo Paulo ſcriptam, & inter canonica ſcripta recipiendam decreuit Nicenna Synodus, & concilium Laodicenum, Carthaginenſe tertium, Auraſicanum, Florentinum, & Tridentinum, concil. p. Ephenſin. *ad philē. 1.* *ad hebr. 1.* Hanc epiſtolam, diuinam ſcripturam appellat Auguſt. lib. 2. de doct. cap. 8. & 3. de Trin. c. 11. de bapt. paruul. cap. 27. & Hieron. ad Dardanum. Et commen. in epiſt. ad Titum cap. 2. & 59. cap. quoniam.

Iacobus Apoſtolus Græce ſcripſit epiſtolam vnam, de veritate tentationum, de fide, & operibus, de diuitiis, & paupertate, de patientia, de ſacerdotibus: quam Laodicenum concilium, & Carthaginenſe tertium. Innocentius, Gelaſius, Leo vbi ſupra, Hieronym. de ſcrip. Eccleſiaſt. nouiſſime concil. Florent. & Triden. inter canonica retulere. Præfuit multis annis Hieroſolymorum eccleſiæ. Sed de eius vita, & morte diximus in annotationibus ad capit. 21. libri tertii hiſtoriæ euangelicæ.

Petrus 1. Petrus Apoſtolorum princeps duas epiſtolas Græce ſcripſit: priorem per Syluanum ad eos qui in diſperſione erant fideles, adhortans ad perfectiorem viuendi rationem, & perferendas cum gaudio tentationes. Poſteriorem ad Neophitos ex Iudæis, docens eos ſinceram fidem, & præparãs ad diem iudicii.

Hanc

Hanc in canonica retulit Loadicenum conſcilum, & Carthaginenſe tertium, nouiſsime Florentinum & Tridentinum. Cuius ſentētię olim fuerunt Hieronymus in epiſtola ad paulinum. Auguſtinus lib.2.de doct.chriſt. cap.8. Iſidorus lib.6.etymologi. cap.1. Damaſcenus lib.4.cap.18. Innocentius, Gelaſius & Leo vbi ſupra.

Iudas.13.

Iudas Apoſtolus epiſtolam breuiſsimam gręco ſermone compoſuit ad fideles de ſuſcepta fide vtiliter tuenda, & fugiendis ſeductoribus: à prędictis Synodis & patrib[9] in canonem recepta eſt.

Ioannes.3.

Ioannes Græce ſcripſit, præter euangelium, tres epiſtolas & Apocalypſim. primam ad cuiuſq; ętatis fideles, docet charitatē in Deum, & quam male hoc præceptum obſeruemus. Hanc miſit ad Parthos, vt Auguſtinus ait in lib.2.quæſt.euang.& Hyginius in epiſtola prima ad omnes Chriſti fideles. Duas alias ſcripſit de recta fide & hoſpitalitate ſeruanda, & vitandis hæreticis ad Electam & gaium. Prædicta concilia has inter libros canonicos numerarunt cum Apocalipſi, quæ prophetiam continet ab exordio eccleſiæ ad finem vſq; ſęculi: quam etiam receperunt Dioniſius lib. eccleſi. Hierarch. cap.3. Iuſtinus martyr in dialogo cum Triphone, Clemens Alexan.lib.2. pedago.cap. 12.Irenę[9]. li.4.aduerſus hæreſes, Baſili[9], Epiphanius, Gregorius theologus & Latini patres. Hieronymus in lib.de viris illuſtrib[9],

& in epiſtola ad Dardanum, & in epiſtola ad Paulinum. Auguſtinus lib. 2. de doctrina Chriſtiana, Tertullianus libro quarto aduerſus Marcionem, Beda, Caſſiodorus, Rabbanus, Rupertus, Richardus, Victorinus. Euſebius lib. 6. hiſto. Eccleſiaſt. cap. 18. refert Origenem fuiſſe huius ſententiæ, & lib. 7. capit. 23. Dioniſium Alexandrinum. & lib. 4. cap. 18. Iuſtinum martyrem. Tandem concil. Carthaginenſe. 3. Tole. 4. Florentinum, & Tridentinum. Innocentius, Gelaſius, & Leo vbi ſupra. Iſti omnes, & Ioannis eſſe, & canonicam authoritatem habere probauerunt. Scripta ſunt hæc à Ioãne in inſula Pathmos, in qua a Domitiano Cæſare relegatus eſt anno Chriſti nonageſimo ſeptimo. Tametſi Tertullianus Epiphanius, Andræas, & Aretnas Cæſarienſes epiſcopi ſub Nerone triginta octo annis ante ſcriptum fuiſſe contendãt. Ergo ſumma annorum veteris teſtamenti a creatione mundi vſque ad Chriſtum termille nongentorum ſexaginta duorum eſt. At noui teſtamenti à Chriſti ortu vſquè ad Ioannis euangeliſtæ deceſſum, centum duorum. Vixit quippe Ioannes fere centum. Sed prophetiam texuit de Iudæorum perditione, & eccleſiæ ſucceſſu vſquè ad finem mundi, immo vero de Hieruſalem triumphanti, ſanctorum præmio, & beatitudine Dei in æternũ, & vltra. Amen.

Digitized by Google

Caput 6. De libris veteris teſtamenti amiſſis quorum mentio eſt in eiſdem ſacris libris, e quibus integræ fidei teſtimonia afferuntur.

QVam plura deſunt veteris teſtamenti volumina, quorum mentio frequens eſt in eiſdem ſacris literis. Nam numeri vigeſimo primo refertur liber bellorũ domini, de quo affert Moſes teſtimonium his verbis. Vnde dicitur in libro bellorum domini: Sicut fecit in mari rubro, ſic fecit in torrentibus Arnon: Scopuli torrentium inclinati ſunt, vt requieſcerent in Arnon, & recumberent in finibus Moabitarum. De hoc diuus Auguſt. ait lib. 18. de ciuitate Dei, ante tempora Moſis fuiſſe conſcriptum, & cum aliis amiſſum, in hoc creditur ſcriptam fuiſſe prophetiam de delendo Amalech, qui poſtea dominus exequendam Sauli regi mãdauit. De quo Exod. 17. lege Aug. in quæſtionibus libri numeri. *Nu. 21. 14. Liber bellorũ domini.*

Liber Iuſtorum cuius ſcripta meminit Ioſue. 10. Nonne, inquit, ſcriptum eſt hoc in libro Iuſtorum, Steterunt ſol, & luna donec vlciſceretur ſe gẽs de inimicis ſuis? Et. 2. reg. 1. Præcepit Dauid, vt docerent filios Iuda arcum ſicut ſcriptum eſt in lib. Iuſtorum. Hic ergo lib. vetuſtiſſimus pariter amiſſus eſt. Ita Theodoretus in quæſtion. ſuper Ioſue. *Exo. 17. 14. Liber iuſtorum Ioſue. 10. 13.*

Liber Samuelis de legibus regni, cuius ſit, meminit liber primus regum. ca. 10. Locutus *Liber Samuelis de legibus regni*

eſt Samuel ad populũ legẽ regni,& ſcripſit in libor & repoſuit coram domino. Scripſit ad hęc duos libros regũ ſuo nomine prę notatos,vt ibidẽ diximus. Liber Gad prophetę continebat generalem Dauidis hiſtoriã, de quo.1. paraly. vltimo: Geſta aũt Dauid regis priora & nouiſsima inſcripta ſunt in volumine Samuelis vidẽtis,& in libro Nathã prophetę,atq; Gad videntis: vniuerſiq; regni eius & fortitudinis,& tẽporũ, quę tranſierũt ſub eo ſiue in Iſrael,ſiue incunctis regnis terrarum. Ob hęc vltima verba apparet non eſſe hos, libros regũ primũ & ſecundũ quos ſamuel ſolus cõpoſuit,inhis enim nulla mentio de regno mũdi: quarę alij ſunt libri Gad,& liber Nathã. Liber Nathã prophetę de geſtis à Dauide conſtat ex teſtimonio modo adducto ex.1.paraly.cap. vltimo.

liber Gat prophetæ.

liber nathã prophetæ.

Dauidis ſcriptura de templo

Secũdo paraly.35. ſcriptura tẽpli à Dauide cõſcripta de reb⁹ tẽpli faciẽdis & incongerendis:cuius meminit lib.1. paral. cap.28. Quinimo .2. paraly. 35. vt modo dicebamus, hic liber diſtinguitur ab altero Salomonis his verbis. Pręparate vos per domos vras & cognationes in diuiſionibus ſingulorum, ſicut in ſcriptura Dauid regis Iſrael, & in ſcriptura Salomonis filii eius. Sed vterq; lib. amiſſus eſt in excidio vrbis à chaldęis,

Salomonis ſcriptura de templo

S criptura temepli Salomonis de qua .2. P aralyp.35. in qua ex preſsit formam, ſitum, menſuram, pretium, miniſtrorum officia,

officia, vt Sacerdotum, Leuitarum, Ianitorũ & Cantorum. Hic liber diuerſus ab eo, quem fecit Dauid de eadem re, vt ex capi. iam dicto liquet.

Liber verborum dierum Salomonis de quo. 3. reg. 11. vitam & geſta Salomonis continebat, quem Chaldęi vna cum aliis ſanctis libris combuſerunt

Liber verborum Salomonis, 3. re. 11. 41

Liber trium millum parobolarũ eiuſdem Salomonis, cuius ipſe meminit ad calcem Eccleſiaſtes, & . 3. reg. 4. Erat, inquit, Salomõ ſapientior cunctis hominibus, & locutus eſt tres mille parabolas. Quas in vrbis deuaſtatione amiſſas per Nabuzardanum militiæ Caldęorum præfectum teſtatur Ioſephus lib. 8. antiquitatum, quæ ab Eſdra reparari non potuerunt. Hieronymus vero in quæſtionibus Hebraicis aſſerit in libro Prouerbiorum has tres mille parabolas contineri.

Liber parabolarũ Salomonis 3. reg. 4. 32

Quinque millia cantica Salomonis, quorum meminit idem liber 3. regum capitulo quarto, quæ omnia igni abſumpta ſunt in incendio templi, vt Ioſephus ibidem ait, ſolum remanſit vnum omnium ſelectiſſimum, quod proinde Canticum canticorum eſt appellatum, ideſt excellentiſſimum canticum

Cantica Salomonis. ibidem.

Liber verborum naturæ, ſeu naturalium diſputationum, de quo. 3. regum. 4. Diſputauit Salomon ſuper lignis à Cedro, quæ eſt in Lybona vſq; ad Hyſoppũ, quæ egreditur de pariete: & diſſeruit de iumentis, volucribus,

Liber verborum naturæ. ibidem. 33.

Digitized by Google

reptilibus & piſcibus. Quod interpretatuo Hieronymus: de vi,naturis,& moribus ill rum,quo tempore naſcuntur,& cur non vbi que omnia. Quod opus eodem incendio deflagraſſe magna iactura fuit:

Achias Salonites 2. paralyp. 29.

Liber Achiæ Silonitis de rebus geſtis a Salomone, cuius mentio fit. 2. paralyp.9. Reliqua, inquit, ſermonum Salomonis ſcripta ſunt in libro Achiæ Solonitis.

Haddo propheta Ibidem. Ibi.13.22.

Viſio Haddo videntis, de qua. 2. paralip.9 vbi ſubnectitur: *In viſione quoque Haddo videntis*. Et ibidem ad calcem.13.c. vbi dicitur: Reliqua ſermonum Abia ſcripta ſunt diligentiſſime in libro Haddo prophetæ.

Seme. pro. 2. paralyp. 12.15.

Liber Semehiæ de vita & geſtis Roboam regis Iuda. 2. paralyp.12.de eo ſic legimus. Opera Roboam prima & nouiſſima ſcripta ſunt in libro Semehiæ prophetæ.

Iehu propheta. 2. paralyp. 20.34.

Liber Iehu prophetæ de geſtis regum Iuda & Iſrael,cuius mentio eſt.2. paralypome. 20. Reliqua ait: geſtorum Ioſaphat priorum & nouiſſiorum ſcripta ſunt in verbis Iehu Chanani, quę digeſſit in libro regum Iſrael.

Liber Eſaiæ ibid.26.21. ibid.32.32.

Liber Eſaiæ prophetæ de geſtis Oziæ regis Iuda cuius mentio habetur. 2. paraly.26. nec eſt idem liber cum viſione,ſeu prophetia eiuſdem,quæ alio nomine,nempe,viſionis citatur. 2.parlypō.32.his verbis: Reliqua ſermonum Ezechie & miſericordiarum eius ſcripta ſunt in uiſione, Eſaiæ prophetæ.

Epicedijs elegiarum. Hieremiæ. ibid.3525.

Liber lamentationum Hieremiæ pro rege Ioſia in bello interfecto, cuius mentio habe-

tur

Digitized by Google

tur. 2. paralypo. 35. & Ioſephus lib. 11. antiquitatũ, & nunc apud Iudeos extare dicitur Epicedium Hieremiæ alia, vt liber emptionis & venditionis: de quo cap. 32. ſui vaticinij. Item liber de indignatione domini, cuius meminit cap. 36. Et liber de Babylonis deuaſtatione, cuius non nihil extat cap. 50. & 51. Itẽ liber de legibus quas populo migranti in Babylonem præſcripſit, & de igne abcondito in monte Nebo.

Alia opera Hierem.
Hier. 22. 14
ibi 32. 6.
ibid. 50.
ibid. 51

Liber verborum regum Iſrael & Iuda, cuius in. 3. & 4. libris regum, & in. 2. paral. pene in ſingulis capitibus: et. 1. paraly. 29. Non eſſe autem hos libros, quos regum quatuor habemus, conſtat. 2. paraly. 4. Porro (inquit) filij Ioas, & ſumma pecuniæ quæ adunata fuerat ſub eo, & inſtauratio domus Dei, ſcripta ſunt diligentius in libro regum. At in his, quos habemus, ea nedum diligentius, ſeu fuſius, verum fere non habentur. Et. 3. Eſdræ. 1. diſtinguuntur his verbis. Hæc autem præſcripta; ſunt in libro Hiſtoriarum regum Iudæ & ſingula geſta, actusque Ioſiæ, & eius gloria & intellectus in lege domini, quæque geſta ſunt ab eo, & quæ non ſunt ſcripta in libris regum Iudæ & Iſrael. Apparet in eis fuiſſet hiſtoriarum volumen, e quo in compendium redacta ſunt, quæ nos in quatuor libris regum habemus.

Liber verborũ regũ.

Liber ſermonum Chozai, de ſceleribus & pænitentia, & liberatione regis Manaſſe. Huius meminit liber. 2. paralyp. cap. 33. Reliqua,

Sermones Chozai.
2. par. 33. 8

inquit, geſtorum Manaſſe, oratio quoque eius & exauditio, ſcripta ſunt in ſermonibus Chozai. Huis operis fragmentum exiguum extat continens orationem regis Manaſſe, apponi ſolet poſt libros paraly.

liber pierũ ſacerdotũ. 1. mach 91 9. Liber de vita & geſtis Ioannis Hircani filii Simonis Machabæi, cuius meminit lib. 1. Machabeorum cap. vltimo in hæc verba: Cætera ſermonum Ioannis & bellorum eius, ecce ſcripta ſunt in libro dierum ſacerdotij & principatus ipſius. Hic liber quartus Machabæorum eſt. Hi venerunt in mentem, ſi qui ſunt alij, lubens prætereo, ſiquis plura deſiderat, legat integrum ſecundũ librum Sixti in bibiliotheca. De quorum authoritate ſtatim humanioris diſciplinæ authores in ſacris vtriuſque teſtamenti libris ſæpius referuntur.

Caput. 7. De teſtimonijs quę afferuntur ex humanis authoribus in vtroq; teſtamento: quam authoritatem habeant.

Citatur. 1. Macha. 12. hiſtoria Sparthanorum. Meminit etiam illius Darius Lacedemoniorum rex in epiſtola ad Oniam põtificem, quam affert Ioſephus lib. 12: antiquit. Refert etiam Apoſtolus in actis cap. 17. hemiſtichium, Arati poetæ medici Antigoni Macedonum regis: cuius teſtimonium cum Paulus prædicaret Athenis ex Phænomenis ipſius adduxit, vt oſtenderet omnes homines à

Deo

Deo eſſe. In Deo, inquit, viuimus, mouemur & ſumus, ſicut & quidam veſtrorum poetarum dixerunt.

Ipſius & genus ſumus.

Et in epiſtola ad Titum cap. 1. retulit Epimenedis Cretenſis philoſophi ac poetę vetuſtiſſimi teſtimonium, quod ex libro oraculorum illius desūpſit, contra falſos Cretenſes doctores, qui vniuerſas domos ſubuerterent, ac docerent quæ non expedirent turpis lucri gratia. Ait ergo: Dixit quidam ex illis proprius eorum propheta.

Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri.

Additque: teſtimonium hoc verum eſt: quaſi diceret, non eſt verum totum Epimenedis opus, in quo ipſe, & Callimachus (qui poſtea ex eo non nulla vſurpauit ad aſſerendam Iouis diuinitatem) mentiuntur: ſed tantum hic verſiculus à me vſurpatus, ad increpandos Cretenſes, ob ingenitam illis (vitio gentis) mentiendi facilitatem. Sic Hieronymus in commen. epiſtolę ad Titum. *Menander.* *1Cor.15.33* *Ara Athenis incripta*

Inſuper idem Apoſtolus ex Menandro poeta comico, quem fatetur Terentius ſe imitatum in Andria, carmen ſenarium iambicum affert in priore epiſtola ad Corinthios cap. 15.

Cor-

Corrumpunt bonos mores colloquia praua.

Quinimo idem Paulus ex Athenienſium ara inſcriptionem deſumpſit,& in concione, quam habiturus erat in Areopago (vt Lucas refert actorum.17.) pro exordio appoſitiſſime vſurpauit. Erat autem inſcriptio huiuſmodi.

acto.17.23.

IGNOTO DEO.

Quam Athenienſes nimia ſuperſtitione adducti ſuppoſuerunt altari quod extruxerant, ne vllus deorum illis iraſceretur ob ſpretam religionem & cultum eius. Ita Oecumenius. Quem vero crederent eſſe hunc Deum ignotum, non ſatis conſtat, exiſtimo tamen Deum optimum maximum,quem Hebræorũ appellabant, ſibi tamen incertum & occultum, hac inſcriptione ſignificaſſe, iuxta illud: Vere tu es Deus abſconditus:& illud Lucani.

eſaias 15.

Incerti Iudæa Dei.

Adducitur etiam à Iuda Apoſtolo liber Enoch cõtinens prophetias, è quo teſtimoniũ deſumpſit de extremo iudicio ſic inquiens: prophetauit ſeptimus ab Adam Enoch dicẽs Ecce venit Dominus in ſanctis millibus ſuis facere iudicium contra omnes &c. Fortaſſe hoc vaticinium eſt illud quod ab Enoch duabus

lib henoch.

iude. 1.14.

Digitized by Google

bus columnis inſculptum fuit, alteri lateritiæ, alteri lapideę de duplici orbis vaſtatione, vna per aquam, altera per ignem: quarum meminit Ioſephus lib. 1. antiquitatum. Sed hæc lacinia relata authoritatem habent prout literis ſacris inſerta: reſiduum vero operis non ita, niſi vbi Spiritus ſanctus approbat ea illis verbis: Reliqua diligenter ſcripta ſunt in libro illius aut alterius prophetę: cum enim prophetam nominat, verum dei prophetam intelligit, cuius opus vera ſit prophetia: ac ſimul quæ illic refert, approbat, cũ diligenter ſcripta eſſe commemorat. Proinde ab apocryphis diſtinximus. Sed iam nunc de illis cap. ſequenti *colunarum inſcriptio.*

Caput. 8. De apocryphis multiplicibus, tum literis ſacris admiſsis, tum reiectis, deq́; eorum fide & authoritate.

APOCRYPHORVM multa ſunt genera, ſed ſi nominis rationem attendere velimus, in id recidunt omnia, vt occulta inſcripta, incerta & dubia dicantur (Chryptein enim occultare eſt) quod publice legi nõ permitterentur, aut quod non eſſent tanquã authentica euulgata, ſeu in canonem recepta. Ita diuus Auguſtinus libro. 15. de ciuitate Dei Capit. 23. & libro. 18. Capit. 38. & libro. 11. contra Fauſtum in principio, & libro. 22. cap. 79. Dupliciter autem contingit incertitudo in apocryphis primo quia de authore

Digitized by Google

authore non conſtat, quo ſane modo nullus librorum canonicorum dici poteſt vlla verbi acceptione apocryphus. Quicquid alij dicāt: nam quamuis de homine ſcriptore non conſtet, certiſſimus tamen de primario authore, diuino videlicet ſpiritu, quod ſatis eſt vt nulla ratione apocriphus nominetur. Deinde incerta, dicuntur apocrypha, quia licet authorem hominem pręferant, dubię tamen & incerrę authoritatis ſunt. Ex duplici ergo capite apocrypha dicuntur, aut quia incertæ authoritatis, aut quia incerti authoris. Hinc duplex eorum genus: vnum, quo minime in fide certa, nec inter canonicas ſcripturas relata continentur, vt ſunt illa quæ ſacris libris ſunt inſerta. Alterum eorum quæ non referunt authorem certum, nec per omnia ſanę doctrinę ſunt, ſed ſuſpectę: qualia ſunt quę Apoſtolis & prophetis falſo aſcribuntur. Hęc vtraque proprie ſunt apocripha. Inde vero duo alia genera enata ſunt: nam hęretica, quia contra fidem, vulgo dicuntur apocrypha: Et illa etiam quæ ſanæ doctrinæ abſque authoribus paſſim afferuntur. Quæ vtraquæ tametſi vt cunquæ hoc nomine nuncupentur, proprie tamen apocrypha non ſunt. Sed de omnibus ſigillatim dicendum. Primum itaq; genus apocryphorum eſt eorum quæ in fide catholica incertæ authoritatis ſunt: quia nec illa ha ocenus definiuit eccleſia, nec maiores noſtri habuerunt pro certo, an diuini ſpiritus afflatu conſcripta fuerint. Quare nec ad

fidei

ſidei dogmata confirmanda, nec ad ea quę in contentione poſita ſunt, definienda admittere; immo nec in templis decantari, nec ad plebis edificationem publice, afferri vnquam voluerunt, ſed priuatim legi permittuntur. Huius primi generis apocryphorum exempla illa ſunt, quę canonicis veteris teſtamenti libris inſerta ſeu affixa reperiuntur. Videlicet, Appendix libri Paralypomenum quę eſt oratio regis Manaſſe ex libris Chozai prophetę Sic enim ſcriptum eſt 2. Paralypomenom. 33. Manaſſes vinctus compedibus egit pænitentiam coram Deo ſuo, & orauit, deprecatuſque eſt eum, & exaudiuit dominus orationem ſuam. Oratio autem eius & exauditio ſcripta ſunt in ſermonibus Chozai prophetæ.

Oratio Manaſſe. *l.2.par.33.22* *ib.3.17.40*

Eſadræ liber tertius apud Hebræos non extat, ſed tantum apud Græcos codices reperitur. Quartus vero neutris eſt agnitus ſed tantum latinis literis exaratus. Ambo apocryphi ſunt, & velut ſomnia reijciuntur à Hieronymo in præfatione ad Eſdram. Græci omnes in canonē recipiunt librum tertium & primo loco reponunt, quod ea quæ in eo narrantur, anteriora ſint his, quæ in noſtro primo Eſdrę referuntur. ſunt. autem hi libri magnæ authoritatis & fidei: tametſi non ſint indubitatæ canonicæ veritatis. Proinde eos eccleſia cum canonicis circunferri permittit, & ſacri patres, vt Athanaſius contra Arrianos lib. 3. Auguſtinus lib. 18. de ciuitate Dei:

Ambro-

Ambroſius in libro de bono mortis, &. 2.cōme. in Lucam, & in epiſtola ad Horontianum: & Cyprianus contra Demetrianum, & Eccleſia nonnulla depromit teſtimonia ex his libris, vt introitus ille in Miſſa ſecundæ feriæ Pentecoſtes: Accipite iucunditatem gloriæ veſtrę, gratias agentes Deo, qui vos ad cæleſtia regna vocauit, qui habetur cap. 2. huius libri. Et illud ex eodem capite: Modo coronā tur & accipiunt palmam: quod decantatur in natalitijs martyrum. Appendix libri Eſther, ſeptem poſteriora capita, nempe, ab initio decimi fere ad finem, varijs lacinijs contexta complectitur. In Græcis codicibus habentur, in Hebraicis minime. Vt edictum Artaxerxis de perdendis Iudæis. Oratio Mardochæi, planctus Eſther & ingreſſus ad regem. Edictum Artaxerxis pro liberatione Iudæorum. Somnium Mardochæi de exiguo fonte cente in fluuium. Item ſomnium de duobus draconibus. Ioſephus libr. 11. antiquitatum cap. 6. Edicta Artaxerxis refert ad verbum. Hieronymus in ſua ipſa editione Eſther quaſi additamenta reſecat. Origenes etiam in Epiſtola ad Iulium Affricanum. Ita gloſa & fere latini omnes. Appendix libri Iob vt additamentum genealogiæ ipſius per ſimile ei, quod habetur in Geneſi de filijs Eſau, quę annectitur poſt vltimam libri periodum in codicibus Græcis. Agnoſcunt eam omnes Græci patres & interpretantur. Item alterum additamentum ſubnectit Origenes, poſt primum,

Appendix lib. Eſther.

Appendix lib. Iob.

mum, quod deſumptum prorſus eſt ex trigeſimo tertio ca. libri Geneſeos in codicibus græcis In ſuper tertium additamentum ad caput ſecundum libri Iob, nempe, oratiuncula vxoris ſuæ, qua ſuadebat, vt Deo malediceret, quæ licet ab origine recognita ſit in epiſtola ad Iulium Affricanum: tamẽ procul dubio apocrypha eſt, nec in Hebraicis codicibus reperitur.

Appendix pſalterii ex editione ſeptuaginta addita poſt cẽtum quinquaginta pſalmos, quam Athanaſius in ſynopſi inter canonica numerat. Contra Goliath, in quit, pſalm. 151. peculiariter Dauidi extra numerum reliquorum inſcriptus eſt, cum ſingulari certamine Goliath ſtrauiſſet. Habetur in Græcis codicibus. Oratio verò Salomonis, quæ fragmentum eſt, & prior pars illius orationis, qua orauit Dominum in dedicatione templi: vt apparet lib. 3. reg. cap. 8. non eſt, cur inter apocrypha numeretur, cum pars ſit certa eius libri, qui quoad omnes eius partes in canonem eſt relatus. *Appendix pſalterii.* *3. reg. 8. 23*

Præfatiuncula in Threnos Hieremiæ, quã ſeptuaginta ad connectendum lamentationes cum vrbis deuaſtatione, quę vltimo capite prophetiæ Hieremiæ deſcribitur, addiderunt, in Hebraicis codicibus non habetur ſed abſolute incipiunt lamentationes ab alphabetis. Inſuper ex Hieremiæ. 36. c. apparet ante vrbis deuaſtationem ſpiritu prophetico threnos compoſuiſſe quos rex Ioachim in *Præfatio in threnos Hieremiæ* *Hie. 39. 28*

gnem

gnem abiecit. Sed. Hieremias reſcripſit addito quarto alphabeto cum ſua. ipſius oratione.

Liber. 3. machabeorum.

Liber tertius Machabæorum in Hebraicis codicibus non habetur, ſed in Græcis: eius hiſtoriæ meminit Ioſephus li. 2. aduerſus Appionem, & Athanaſius in Synopſi, & Euſebius in Chronicis, & Clemens in canone Apoſtolorum. 84. Nil attinet ad Machabeorum hiſtoriam, nam quæ illic narrantur ante Machabęorum hiſtoriam, per triginta annos contigerant ſub Antiocho magno anno mūdi termilleſimo ſeptingenteſimo octauo.

Liber. 4. machabeorum.

Liber quartus Machabęorum cum præcedentibus canonicis ad vnum & triginta annos hiſtoriā nectit & perſequitur. Huius libri mētio habetur in calce primi libri Machabęorū vt ſupra diximus. Refertur inter apocrypha ab Athanaſio in Synopſi. Eandē hiſtoriā refert Ioſephus libr. 13. antiquitatū, nēpe de Ioanne Hircano qui Hircanum deuicit, a quo & cognomen accepit, poſt patrem detruncatum principatum & ſacerdotium obtiuuit. Obiit anno centeſimo ante Chriſtum natum. Hæc ſunt apocrypha ſcripta, quę in canonicis circunferri & legi permittuntur. Sed proculdubio magnæ, ſed non canonicæ authoritatis.

Apocrypha ſecundi generis.

Præter hæc aūt apocryha, quæ ſacris voluminibus attexta ſunt, eſt aliud ſecundum genus eorū quæ falſo aſcribuntur prophetis & Apoſtolis. Quæ refert inter alia plura Gęlaſius

lasius

laſius in decretis d.ſt.17.c Sancta Romana: quorum non omnium,ſed huius ſecundi generis catalogum ad fidelium cautionem libenter ſubnectã · Ex veteri teſtamento primum liber de filiabus Adæ vel Geneſis. Liber de pænitentia Adæ. Liber qui dicitur teſtamentum iob, ſiue Iacob. Liber Lannæ & Mãbræ magorũ Pharaonis. Scriptura quæ appellatur Salomonis contradictio, philacteria ab angelo cõſcripta,immo vero a Dæmone Eſaiæ viſiones.

At ex nouo teſtamento, euangelium Thadæi Apoſtoli noĩe. Euangelium noĩe Thomæ Apoſtoli,quibus Manichæi vtebantur. Euangelium noĩe Barnabæ Apoſtoli. Euãgelium noĩe Bartholomæi Apoſtoli. Euangelia quæ falſauit Lucianus. Euangelia quę falſauit Hirtius. Euangelium Nazaræmorũ. Euangelium Nicodemi. Prothoeuangelium Iacobi. Actus Apoſtolorũ ſub nomine Andreæ Apoſtoli. Actus quoq; Apoſtolorum ſub nomine Thomæ Apoſtoli. Actus Apoſtolorum ſub nomine Petri Apoſtoli. Actus Apoſtolorũ nomine Philippi Apoſtoli. Actus Thadæ & Pauli Apoſtoli ſub noĩe Lucæ Euangeliſtæ. Epiſtola Pauli ad Laodicenſes: variæ epiſtolæ Pauli ad Senecam, & Senecæ ad eundem. Liber de infantia Saluatoris. Liber de natiuitate Saluatoris, & ſancta Maria & de obſtetrice illius. Liber de Chriſto paſtore, qui dicitur paſtor. Liber prouerbiorum nomine ſancti Xiſti. Apocalypſis

ſeu reuelatio Pauli Apoſtoli. Apocalypſis ſeu reuelatio Thomæ Apoſtoli. Apocalypſis ſeu reuelatio Stephani prothomartyris.. Liber tranſitus ſanctæ Mariæ. Liber qui appellatur ſors Apoſtolorum. Liber qui dicitur doctrina Apoſtolorum. Liber canonum Apoſtolorum, eos nempe quos Eccleſia non recepit. Epiſtola Abgari ad Ieſum, & rurſus altera Ieſu ad Abgarum.

Hi ſunt apporyphi ſecūdi generis vtriuſq; teſtamenti: qui vel ſine authoribus, vel ſub nomine ſanctorū patrum, qui ſacros libros ediderunt, vel de ijſdem argumentis, aut materiebus a ſciolis compoſiti, & Apoſtolis falſo aſcripti in lucē editi ſunt: ſuſpectæ quidem & non per omnia ſanę doctrinæ, ſubindeque nullius certitudinis. Quos proinde Gelaſius damnat vbi ſupra. Et Leo Papa epiſtola .19. cap. 15. ad Toribium Aſtoricenſem cuius verba ſunt: Apocryphę, inquit, ſcripturę, quæ ſub nominibus Apoſtolorum multarum habent ſeminarium falſitatum, non ſolum interdicendæ, ſed penitus auferendæ ſunt, atq; ignibus concremandæ.

Quamuis enim ſint in illis quæ videantur ſpeciem habere pietatis, nunquam tamen vacua ſunt venenis, & per fabularū illecebras hoc latenter operantur, vt mirabilium narratione ſeductos, laqueis cuiuſcunque erroris inuoluant. Ad eumdem mondum Auguſtinus vbi ſupra dicens: in eccleſijs legi publice non debent, priuatim tamen poſſunt &

cautè

cautè, quia eorum authoritas in obſcuro & abſcondito eſt. Sic etiam Hieronymus ad Lętam: Caueat inquit, apocrypha omnia: & ſi quando ea non ad dogmatum veritatem, ſed ad ſignorum reuerentiam legere voluerit, ſciat non eorum eſſe quorum titulis prænotantur: multaq; in his admixta vitioſa, & grandis eſſe prudentię aurum in luto quęrere. Ita quoq; Ruffinus in ſymbolo, & Drudo li. 1. de dogmatibus cap. 4. & lib. 4. cap. 1. Idem docet Euſebius lib. 3. Eccleſiaſt. hiſt. cap. 25. Et Nicephorus lib. 2. capit. vltimo: vbi præter actus Apoſtolorum apocriyphos, quos retulimus, ſingulorum omnium Apoſtolorum actus recenſentur, & inter apocrypha connumerantur. Alia vero opera ab hæreticis conſcripta, quæ errores fidei catholicæ aduerſos habent, & hæreſum dogmatibus ſcaturiunt, tametſi tertij generis apocrypha vulgo nuncupentur, eo tamen nomine digna non ſunt, ſed hęretica abſolute potius appellanda. Sunt item alia quarti generis, quæ a viris eccleſiaſticis tradita, ſanæ tamen doctrinæ: ſed non certæ fidei & autoritatis, vel quia de authore non conſtat, vel quia incerta ſunt, quæ narrantur, vt plęraq; à Gelaſio ibi dem relata. Ex quo apparet in eo decreto illum ampla quadam ſignificatione apocryphorum nomen, quoad omnia hæc quatuor genera

Apocrypha tertij generis.

Apocrypha 4. generis.

eorum, indiſcriminatim vſurpauiſſe; quod niſi obſerues, decretum illud telligere non poteris. Si quis autem de ſingulis apocryphis ampliorem notitiam habere deſiderat, legat Couarruuiam l. 4 variarum c. 17. qui e multis grauiſſimis authoirbus pluraſcitu digna diligenter congeſsit.

EVAN-

Digitized by Google

EVANGELICARVM INSTITVTIONVM.

LIBER QVINTVS.

De confutatione ſectarum, & demonſtratione Euangelij.

Caput. I. De Balaam Propheta Gentium, & Sybillinis oraculis.

POſtquam Euangelicæ doctrinæ fundamenta iecimus, ſupereſt aliena, detectis falſitatis erroribus, ex ſuis ipſorum vatibus euertere & confutare: vt ab inimicis noſtris & de manibus eorũ, qui nos odio proſequũtur, veritatem eruamus. Poſt noſtræ fidei baſes erigem⁹, fulciemuſq; ſacris Dei Optimi Maximi oraculis, & eorũ Prophetarũ vaticinijs, per quorum ora olim Deus loqui, & futura nobis myſteria reuelare dignatus eſt. Ergo tanta fuit Euangeliorum lux, tantuſq; Chriſti redemptoris veri ſolis iuſtitiæ ſplendor, vt multis ſæculis antequàm naſceretur, non tantum in Prophetarum, verum etiam Ethnicorum vatum, & Sybillarum mentibus fulſerit. Non ſecus ac mundi huius ſol, priuſquam oriatur, ſplen-

Digitized by Google

det & ĩ lucis radios emittit ante ortũ ſurgẽtis auroræ. Hinc Gentiũ propheta Balaam fili⁹ Beor lumine prophetiæ illuſtratus, mercede conductus a Balac filio Sephor Moabitarum rege, vt malediceret Iſraeli, ductus ad excelſa Baal religionem, fælicitatem, & victorias illus prædicens, Numeri. 23. in hunc modũ vaticinatus eſt. Quomodo, inquit, maledicã, cui non maledixit Deus; populus ſolus habitabit, & inter Gentes non reputabitur. Quis dinumerare poſsit pulucrem Iacob, & noſſe numerũ ſtirpis Iſrael; Moriatur anima mea morte iuſtorum, & fiant nouiſsima mea horum ſimilia. Et paulo poſt deductus in verticem montis Phaſga, ſic iterum vaticinatur: Ecce populus, vt Leæna conſurget, & quaſi Leo erigetur. Nõ accubabit, donec deuoret prædam, & occiſorum ſanguinem bibat. Ac tertio in monte Phogor (vt legimus ibidem capite. 24.) Criſti natiuitatẽ apertiſſime prophetauit his verbis: Orietur ſtella ex Iacob, & conſurget virga de Iſrael, & percutiet duces Moab, vaſtabitq; omnes filios Seth: & erit Idumæa poſſeſsio eius, hæreditas Seir cedet inimicis eius: Iſrael vero fortiter aget. De Iacob erit, qui dominetur, & perdat reliquias ciuitatis. Quæ omnia de Chriſto Ieſu redemptore noſtro ſpiritualiter intelligenda ſunt, qui virtute operum mirabili, doctrina fidei, & ſacro Euangelii verbo Gentiũ omnium idolatriam perdidit, ac vaſtauit. in cuius etiã natiuitate orta ſtella Magis apparuit,

Num. 23. 3

Ibid. 10.

Ibid. 24

Ibi. 24. 17

& in

& in Iudæam reduxit, vt Matthæ. 2. legimus. Spiritu vero Dei fuiſſe prædicta, præterquã quod ibidem diuina teſtatur hiſtoria, ipſe rerum monſtrauit euentus. Vere quidem dicitur: Exitus acta probat. Addidit demũ Balaam in vaticinio: venient in trierib⁹ de Italia, ſuperabunt Aſſyrios, vaſtabuntq; Hebræos, & ad extremum etiam ipſi peribunt. Quod iam nunc noſtris hiſce temporibus cõpletũ videmus. In noſtræ verò euangelicæ doctrinæ confirmationem hęc plurimum facere videntur, cum non ſolum Balaam, verum & Magi, & plures Gentium philoſophi huiuſmodi vaticiniis indubitatę fidei argumenta dederint. Quales ſunt, pretermiſsis noſtris, Plato in Alcibiade, Cicero l. 1. de diuinatione, Plinius lib. 6. vigeſimo, & vigeſimo quinto naturalis hiſtoriæ. Phioſtratus in vitam Apollonii. Sed præ ceteris apertius Calcidi⁹ Platonicus commen. in Timeum Platonis, cuius verba in noſtræ fidei gratiam libenter ſubnectam. Eſt, in quit, ſanctior & venerabilior hiſtoria, quæ perhibet ortu ſtellę cuiuſdam non morbos morteſque denuntiatas, ſed deſcenſum Dei venerabilis ad humanę conuerſationis, rerumq; mortaliũ gratiam. Quam ſtellam cum nocturno itinere ſuſpexiſſent Chaldæorum prefecte ſapientes viri, & conſideratione rerum cæleſtium ſatis exercitati, quæſijſſe dicuntur recentem ortũ Dei, repertaq; illa maieſtate puerili, venerati eſſe, & vota Deo tanto conuenientia nuncu

Matth. 2.

Nu. 24. 20.

Digitized by Google

paſſe. Philo etiam Iudæus in libro de ſpecialibus legibus, & alii, quos plures referre longum eſſet.

Hinc etiam Sybillæ de Chriſto & mirabilibus geſtis ab eo, deque Euangelii doctrina plurima oracula ediderunt, quæ niſi maiore ex parte eſſent amiſſa, ad Gentium conuerſionem, indolorum confutationem, euangelicæ veritatis confirmationem plurimum profuiſſent. vt enim Deus Iudæos per prophetas, ſic Gẽtes per Sybillas ſua ipſius arcana diuina docuit. Proinde Apoſtolus Paulus in reconditis ſcripturis, e quibus teſtimoniũ affert Clemẽs Alexãdrinus libro Stromatũ ſexto, ad Sybillarum lectionem exhortabatur his verbis: Libros Græcos ſumite, & Sybillas agnoſcite, quomodo vnum Deum, & ea quæ futura ſunt, ſignificent, & inuenietis in eis filium Dei perſpicuè & aperte ſignificatum. Sed de Sybillis iam nunc dicendum.

Caput. 2. De Sybillinis oraculis prædicentibus Euangelium, & geſta Chriſti, deq̃ numero Sybillarum, & quo ſpiritu prophetauerint.

SYBILLAE eximiæ probitatis, raræ virtutis, ac ſapientes fæminæ fuerunt. virgines, vates Deo plenæ, futurarum rerum diuina ĩſpiratione præſciæ, quæ diuerſis carminum generibus futura, inter quæ de Chriſto plurima, prædixerunt. Suidas ait, Sybil-

la,

la, vocem eſſe latinam, ac tantundem ſigni ficare quod græcis, vates, ſiue prophetiſſa. At ſi Græca vox eſt, Dei conſilium importat. Quare Sybillæ quaſi mortalibus diuinorum conſiliorū denuntiatrices. Et licet quidam furore exagitatas prophetaſſe perhibeāt, vt Homerus Calchantē, & Ariſtoteles trigeſima ſectione problematum, atræ bilis æſtu circa ſedem mentis ſuccenſo commotas arbitretur, & Ambroſius commenta. in primam epiſtolam ad Corinthios, malo, & improbo ſpiritu arreptas fuiſſe aſſerat: ſed intelligendum arbitror de aliis mulierculis auguratricibus, quibus falſo Sybillarum nomina imponuntur: vt Sardica, Rhodia, Sicula, & alijs quibuſdam, quas refert Cicero libro primo de diuinatione in hæc verba: Carent arte hi, qui concitatione quadam animi, aut ſoluto liberoque motu futura præſentiunt, quod & ſomniantibus ſæpe cōtingit, & non nunquam vaticinantibus per furorem, vt Baccis Beotius, vt Epimenides Cres. Et paulo poſt de Heleno & Caſſandra filiis Priami. Ad eundem modū dicendum de Campuſia Colophonia calchantis filia, & Mantho theſalica filia Tireſiæ Thebani. Sed de Caſſandra. Vergilius. 2. Aeneid.

Tunc etiā fatis aperit Caßandra futuris Ora,
Dei iußu non vnquam credita Teucris.

Apollinem intelligit opinor, nam ī ſexto apertius

apertius Dei phobem: Sybillam Phæbi furō
re actam, furentem ac debacchātem inducit.

At Phebi nondum patiens immanis in antro
Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſsit
Excuſsiſſe Deū, tāto magis ille fatigat Os rabi
dum fera corda domans, fingitq; premendo.

Deceptus plane exiſtimauit eodem, quo
fatidicæ & dęmonum arreptitiæ, Sybillam
exagitatam. Melius Cicero lib. 2. de diuinatio
ne: Sybillę inquit, verſus obſeruamus, quos
illa furens fudiſſe dicitur: non eſſe autem fu-
rentis, ipſumpoema declarat: eſt enim magis
artis & diligentiæ, quam incitationis & mo
tus. Et lib. 1. dixeran: Sybillę Erithreæ ora-
cula habenda ſunt, quæ inſtinctu diuino, af-
flatuq; funduntur. Siquis autem vaticinan
di genus Sybillarum proprius noſſe cupit,
platonem, Iamblicum, & porphirium legat,
cæteroſq; academicos, quorum doctrinam
petrus crinitus lib. 20. de honeſta diſciplina
cap. 1. Et Iuſtinus martir aduerſus gentes in
compendium redegerunt. Sed ad rem. Sybil
las Dei afflatu vaticinatas ſentit, ex noſtris
Auguſtinus libro. 18. de ciuitate Dei cap. 23.
& commenta. in Epiſto. ad Roman. Hieroni
mus libro. 5. contra Iouinianum. Lactantius
libro. 1. diuinarum inſtitutionum. Iuſtinus
martyr ibidem. 1. Euſebius libro. 5. hiſtoriæ
Eccleſiaſticę, & plures vetuſtiſſimi patres. at
ipſas ſua ipſarum oracula non intellexiſſe,
opinio

Digitized by Google

opinio eſt, vt accidit Cayphæ de neceſſaria chriſti morte pro hominum ſalute vaticinanti, vt Ioannes ait cap. 11. A ſe met ipſo, inquit, non dixit: ſed cum eſſet pontifex anni illus prophetauit. De numero autem Sybillarum, patria, & tempore nil certũ habem⁹, adeo variant ſcriptores Ethnici & nōſtri. Martianus Capella duas tantũ fuiſſe putat. plinius trium ſtatuas tantum numerat iuxta roſtra poſitas, vnam quam pacuuius Taurus ædilis plebis inſtituit: duas: quas Marcus Meſſala. Solinus eas nominat Cumanam, Delphicam, & Erithræam, Eriphilem. Aelianus in varia hiſtoria quatuor cenſet, alii plures, nonnulli vt expluribus Herculib⁹, vel Iouibus vnum fecerant veteres: ita expluribus Sybillis vnam aſtruere conati ſunt iuniores. Fuerunt ergo numero decem ex ſententia Varronis in libris rerum diuinarum ad Cæſarem, vbi copioſe de Sibillis diſſeruit, cuius ſententiam probant Hieronymus & Lactantius vbi ſupra. Cumæa, Cumana, perſica, Helleſpontica, Lybica, Samia, Delphica, Phrigia, Tiburtina, & Erithræa. Sed iam nunc de ſingulis, & earum oraculis dicendum eſt.

Caput. 3. De Cumæa Sybilla & illius oraculis.

SYbilla Cumæa à Cumis Campaniæ vrbe, in qua vaticinata eſt, cognomen accepit: genere Chaldæa fuit, & Beroſi hiſtoriographi filia fuiſſe fertur, Babylone nata, poſt

Digitized by Google

tpra Cyri primi Perſarum regis, indeq; in Italiam profecta. Cumis in baſilica, quam Iuſtinus martyr in admonitorio cōtra gentes ſe vidiſſe teſtatur, oracula edidit verſibus quidem omnis generis perfectis, ſed feſtinanter ſcribentium vitio corrupti non cohęrent, quod nō ſine numine accidit, ne ab indignis intelligerentur. Huius Plato in Phędone ſub nomine diuinorũ & fatidicorum meminit. Et Ariſtoteles in libro de naturę miraculis, tametſi deceptus eam nominat Erithręam, quod illa cæteras vaticinandi ſpiritu excelluerit, fortaſſe ex omnibus vnam faciens. Et Euſebius lib. 4. de vita Conſtantini. Et virgi. Ecgloga. 4.

Vltima Cumæi venit iam carminis ætas.

E cuius opere multa in Solonini laudes detorquet, quę illa de Chriſto naſcituro prædixerat, quę Stratonicus Cumanus epiſcop⁹, & Sixtus Senenſis Gręca referunt: latina vero hęc ſunt.

Cum Deus ex alto regem demittet Olympo,
Tum terra omni parens fruges mortalibus ægris Reddet in exhauſtas, frumenti vini, oleiq́.
Dulcia tunc mellis diffundent pocula coelis,
Et niueo latices erumpent lacte ſuaues.
Oppida plena bonis, & pĩguia culta vigebũt.
Nec gladios metuet, nec belli terra tumultus:
Verumflorrebit pax terris omnibus alta.

Cumq́

Digitized by Google

Cumq́ lupis agni per mõtes gramina carpent,
Permiſtique ſimul pardi paſcentur,& hædi.
Cum vitulis vrſi degent armenta ſequentes,
Carniuoruſque leo præſepia carpet,vti bos.
Cum pueris capient ſomnos in nocte dracones,
Nec lædent,quoniã domini man⁹ obteget illos.

QVAE OMNIA vel ex Eſaiæ vaticinio cap.11.de ſumpta,vel certe quam ſimillima illi eodem ſpiritu prophetata ſunt. Ait enim Eſaias.11.Habitabit lupus cum agno,& pardus cum hædo accubabit: Vitulus & leo & ouis ſimul morabuntur,& puer paruulus minabit eos. vitulus & vrſus paſcentur,ſimul requieſcent catuli eorum , & leo quaſi bos comedet paleas. Et delectabitur infans ab vbere ſuper foramine aſpidis,& in cauernam reguli,qui ablactat⁹ fuerit,manum ſuam mittet. Non nocebunt,& non occident in vniuerſo monte ſancto meo:quia repleta eſt terra ſcientia domini. Multa alia ſcripſit Sybilla Cumæa,quæ Amianus Marcelinus ſcripſit, à Iuliano apoſtata imperatore apud Aetnam igni fuiſſe tradita,quod Chriſtianorum dogmatibus quam plurimũ fauere viderentur.

Cap.4. De Sybilla Cumana & illius oraculis.

SYBILLA Cumana Cumis Ioniç vrbe nata, Amalthęa à quibuſdam,ab aliis Erophile, ſeu Demophile nominatur. Nouẽ lib. ſcripſit,& ad Tarquiniũ priſcum regem attulit,trecentos Philippæos pro eis poſtulans,

qui

qui territus magnitudine pretii deri ſit mulie ris inſaniam: quę coram eo tres combuſit, & pro ſex reliquis totidem poſtulauit. Rex magis inſanire iudicans, cum illa rurſus tribus aliјs exuſtis idem pretium exegiſſet pro reliquis, attentiore animo factus donauit Libri à. Romanis ſummo in honore & veneratione ſempre fuerunt, cuius rei teſtis eſt Satyricus inquiens.

Credite me vobis folium recitare Sybille.

Hos ergo conſulebāt, priuſquam bellū, aggrederētur, & magnā illis fidē conferebant. Ita Gellius libro primo noct. Attic. cap. 19. Obijt in Sicilia vbi ſepulchrum eius ſpectari Solinus ait. Extat huius vaticinium de incarnatione filij Dei & de eius ſanctiſsimo nomine in hunc modum.

Tunc ap mortales veniet mortalibus ipſis
In terris ſimilis natus patris omnipotentis,
Corpore veſtitus. Vocales quatuor autem
Fert, non vocaleſq́ duas binum geniorum.
Sed quæ ſit numeri totius ſumma, docebo
Nāq́ octo monades, totidē decadas ſup iſta,
Atque hecatontadas octo, ī fidis ſignificabit
Hominibus nomen: tu vero mente teneto.

Ad quorum intelligentiam obſeruare decet in nomine Gręoco ſex eſſe literas. & quoniam gręci per elementa nominabant i. vale eſ decem.

decem.H.octo.s.ducentum. o. ſeptuaginta. v.quatuorcētū.S. iterū ducentū ſumma:octo cētū octo ginta octo. Et in eo sūt duo.ss. cō ſonātes, quo elemento nomina duorum geniorū ſeu angelorū Sathaelis boni, vt ethnici credebant, & Sathan mali initiantur. Quā interpretationem dedit Beda lib.cōm.in Luc. cap.2. Quadrat numerus octo ternus: nam idem nomē i. Hsovs. octauo imponitur die quo puer circunciſus eſt: octauo reſurrexit, nempe poſt Sabbathum, quo quieuit: octauo tempore poſt ſex ætates., & ſeptimam animarum, quę in alia vita geritur, reſurgemus.

Cap. 5. De Sybilla Perſica & oraculis illius.

SYBILLA PERSICA EX PERSIS fuit, vt refert Lactantius ex Nicanore, qui res Alexandri magni ſcripſit, genere Hebræa, Noe, quæ vrbs eſt prope mare rubrum nata, patre Beroſo nō hiſtoriographo, matre Erimamtha. Hæc tanq̄ cæteris Sybillis antiquior numeratur à Lactantio prima, tamen quo temporum vixerit, non ſatis conſtat. viginti quatuor libros ſcripſit oraculorum, è quibus deſumptum extat de præcurſoris prædicatione, & baptiſmo huiuſmodi vaticinium.

Tunc quoque vox quædam veniet per deſerta locorum.
Nuntia, mortales miſeros quæ clamet ad omnes:

Vt

Digitized by Google

Vt rectos faciant calles, animoſq; repurgent
A vitijs. & aquis luſtrentur corpora mundis.

Eſai.40.3 Simile prorſus vaticinium cum eo quod habet Eſaias cap.40. Et refertur ab Euangeliſtis: Vox clamantis in deſerto, rectas facite in ſolitudine ſemitas Dei noſtri. Ioãnes etiã prædicauit baptiſmum pænitentæ, & accedentes baptizauit in Iordane.

Caput.6. De Sybilla Helleſpentica, & ſuis oraculis.

SYBILLA Helleſpontica in agro Troiano nata, vico Marmeſſia, prope oppidum Gorgeticum, quamuis nominũ variatione. vicum appellat Marpeſſum, & oppidum Gergithium Lactantius lib.1.capi.6. Hæc temporibus Cyri primi Perſarum regis fuit, vt Lactantius ait ex Heraclide Pontico. Extat huiuſmodi vaticinium de doctrina Chriſti.

Ille Dei legem complebit, non violabit,
Per ſimilem formam referens, et cuncta docebit.

Mat.5.17 Ita Dominus de ſe dicebat: Non veni ſoluere legem, ſed adimplere. Et Paulus: in ſimili-
Philip.2.7 tudinem hominum factus, habitu inuentus vt homo.

Digitized by Google

Caput.7. De Sybilla Lybica, & oraculis illius.

SYBILLA Lybica, cuius recordatur Euripides in Lamiæ prologo, vt refert Lactantius lib.1. diuinarum inſtitutionum cap. 6. Et Ludouicus Viues commen. in lib.18. de ciuitate Dei. capit.23. de Chriſti miraculis tale protulit vaticinium.

Ille quidem morbis preſſos ſanabit, et omnes
Læſos, quotquot ei fident, cæcique videbunt,
Incedent cladi, ſurdisque audire licebit,
Inſolitas mutis dabitur formare loquelas:
Expellet furias, oppreſſi morte reſurgent. *Eſai.35.4.*

QVAM ſimile oraculum habet Eſaias cap.35. Deus, inquit, ipſe veniet & ſaluabit nos: Tunc aperientur oculi cæcorum & aures ſurdorum patebunt. Tum ſaliet ſicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorũ. Non erit leo nec mala beſtia, ſed redempti à domino conuertentur cum lætitia & gaudio, quod retulit dominus. Matth.11. & addidit: mortui reſurgent: quo abſoluit omnes Sybillini huius oraculi partes. *Mat.11.5.*

Caput.8. De Sybilla Samia & ſuis oraculis.

SYBILLA Samia, quæ alio nomine Pitho dicta eſt, de ingreſſu Chriſti in Hieruſalem cum triumpho inſidentis aſello vaticinata eſt. Vixit tempore Aod iudicis ſecundi Iſraelis, de quo Iudicum.3. Huius mentio-

Digitized by Google

nem in annalibus Samiorum repertam eſſe Erathoſthenes teſtatur, Vaticinium eſt huiuſmodi.

Salue caſta Sion, permultaque paßa puella,
Ipſe tibi incenſo rex en tuus intrat aſello,
Erga omnes mitis, iuga quo tibi, quo iuga demat
Intoleranda tibi, quæ fers ceruice ſubacta.

Eſai.62.11
Zach.9.9.
Occinit Eſai.cap.62.& Zach.9. Noli timere, ſed exulta ſatis filia Sion. Ecce rex tuus venit tibi manſuetus, ſedēs ſuper aſinam & pullum filium ſubiugalis, & diſperdet quadrigam ex Ephraim, & equum & Hieruſalem: & loquetur pacem cum omnibus gentibus.

Cap.9. de Sybilla Delphica & oraculis eius.

SYbilla Delphica nomine Authemis ſeu Themis, Delphis Beotiæ in Græcia nata, ante Troianum bellum, cuius vaticinij plura carmina Homerus ſuo inſeruit operi, ut Chriſippus author eſt lib. de diuinatione, Varro & Lactantius locis adductis. Diodorus Daphnem Tireſiæ filiam fuiſſe refert, quam Argiui cum Thebas viciſſent Delphos miſere, ibique Dei oracula cōſulentibus edidit: idcirco Sybilla eſt appellata. Vixit ſub tempore Gedeonis ducis Iſraelis, de quo mentio eſt Iud.6.7.& 8. De Chriſti paſſione tale oraculum edidit.

Impinget

Impinget illi colaphos & ſputa ſceleſtus
Iſrael labijs, neque non fellis amari
Apponet eſcam, potumque immitis aceti.

Simile eſt vaticinium illud Hieremiæ. 50. Non auerti faciem meā à conſpuentibus me. Et illud Pſal. 68. Dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto. Quæ omnia in Chriſti paſſione completa ſunt. *Hier. 50. 6* *Pſal 68. 22*

Caput. 10. De Sybilla Phrigia & oraculis illius.

SYbilla Phrigia Ancyræ floruit, ibiq; vaticinata eſt. Vixit tempore Taolæ iudicis Iſraelis, de quo mentio eſt iud. 10. Inter alia vero quæ protulit oracula, vnum extat de Chriſti morte. *Iud. 10.*

Scindetur templi velum, mediumque diei
Nox tenebroſa tribus premet admirabilis horis,
Et tridui ſomno peraget mortalia fata.

Quod ita adimpletum referunt Euangeliſtæ: Et uelum templi ſciſſum eſt medium à ſummo uſque ad deorſum. Ab hora autē ſexta vſque ad horam nonam tenebræ factæ sūt ſuper vniuerſam terram. De triduo mortis eius extat apud Matth. 12. eiuſdem redemptoris vaticinium: Sicut Ionas fuit in uentre ceti tribus diebus ac noctibus: Sic erit & fi- *Matt. 27. 15.* *Mar. 15. 38* *Luc. 23. 4.* *Mat. 12. 4*

lius hominis in corde terræ tribus diebus ac noctibus. Sic illud: Soluite templum hoc (& loquebatur de corpore ſuo) & in tribus diebus excitabo illud. Sic Iudæi retulerunt eadem uaticinia, quamuis in aduerſam partem retorquentes, dum præſidi Pilato dicebant: Seductor ille dixit adhuc uiuens: poſt tres dies reſurgam.

Ioan. 2. 19. *Marc. 14. 58.* *Matt. 27. 63.*

Cap. 11. De Sybilla Tiburtina & ſuis oraculis.

SYBILLA Tiburtina, alio nomine Albunea, Tiburti Italiæ vrbis vaticinia protulit, quam Tiburtini ut Deam coluere iuxta ripam fluuij Anienis, in cuius gurgite ſimulacrum illius repertum fuerat tenens in manu librum, in quo de Chriſti reſurrectione, & in cælum aſcenſione huiuſmodi oraculum erat.

Sed poſtquam triduo lucem repetiuerit, atq;
Monſtrarit ſomnũ mortalibus, atq; docendo
Cuncta illuſtrarit, cæleſtia tecta ſubibit
Nubibus inuectus.

Zachar. Oſſe. 6. 3. *mat. 27. 63* *mat. 16. 19*

Vaticinium Zachariæ prophetæ de Chriſti reſurrectione ſic habet: viſitabit nos poſt duos dies, & die tertia viuificabit nos. Q͞d prædixit in ſe implendum Chriſtus dicens: poſt tres dies reſurgam. Ita quoque Marcus vltimo: Dñs Ieſus poſtquam locutus eſt diſcipulis aſſũptus eſt ĩ cælũ, & ſedet à dextris Dei.

Digitized by Google

Dei. Lucas vero actuum. 1. ubi dixiſſet vidẽtibus diſcipulis eleuatus eſt, & nubes ſuſcepit eum ab oculis eorũ. De hac Euthropius & Oroſius lib. 6. cap. 18. Innocentius Papa ſermone de Natiuitate Domini. Abulenſis in Euſeb. Chroni. Bapt. Mantuanus lib. 3. parthenic. referunt, quod cum Auguſtus Cæſar, qui orbis imperio potiebatur, ſe quaſi Deum, ac Dominum à populo adorari vellet, quo tempore Chriſtus natus eſt, hæc Tiburtina Sybilla Romam uenit, & mirabilẽ illi in cælo viſionem mulieris in ſinu puerũ habentis cum ſummo gloriæ ſplendore, quẽ ſolum Deum ac orbis Dominũ eſſe, qui adorari ab omnibus deberet, oſtendit: proindeque ut incępta inſania deſiſteret. Atque in eo loco ubi uiſio comparuit, templũ hodie Romæ conſpicitur Ara cæli nuncupatum, ſub diui Franciſci religione poſitum. *Actu. 1. 9.*

Caput. 12. De Sybilla Erithræa & de authoritate ſuorum oraculorum.

SYbilla Erithræa ex Erithra Ioniæ vrbe in Græcia fuit, quam Apollodorus Erithræus ciuẽ ſuã eſſe recognoſcit. De Gręcis Ilium petituris vaticinatam eſſe ait, Troiam ab eis deuaſtandam, & Homerum multa mẽtiturum. Claruit tempore Delborę prophetеſſæ, & Barac ducis Iſraelis de quibus iud. 4. conſilio C. Curionis conſulis P. Gabrinius. M. Octacilius. L. Valerius à ſenatu

Romanorum miſſi ſunt Erithręam, ut huius Sybillæ carmina conquirerent, & in vrbem deportarent. Itaque à priuatis deſcriptos circa mille verſus reportauerunt. Hæc ex Feneſtella authore diligentiſſimo. Conſtãtinus etiam magnus Imperator, ut Euſebius refert in uita Conſtantini, recitauit huius Sybillæ oraculum præclariſſimum de aduentu ſecũdo Chriſti ad iudicium acoſtrichis carminibus ita concinnatum, ut in literis verſuũ initialium Gręco idiomate hęc uerba legã tur.

IESVS CHRISTVS DEI FILIVS SALVATOR.

ET addit ipſe Conſtantinus in ſua oratione Marcum Ciceronem cum in hæc incidiſſet Sybillina acroſticha permotum poematis artificio, idipſum latinis auribus donaſſe, & inter ſuas lucubrationes annumeraſſe. Meminit ergo huius Eritreæ Cicero lib. 1. de diuinatione. Cuius oracula, inquit, habẽda ſunt quæ inſtinctu diuino afflatuq; funduntur. Et libro 2. genus carminũ huius Sybillæ explicans ait. Acroſtichon dicitur, cum deinceps ex primis uerſuum literis aliquid connectitur, ut in Sybillinis ex primo verſu cuiuſcunque ſententiæ, primis literis illius ſnię carmen oẽ prætexitur. Beatus Clemens Papa in epiſtola ad Corinthios huius Sybillæ meminit, & Aug. 18. de ciuitate Dei cap. 23. affirmat eadem acroſticha in Gręco hu-

ius

iis Sybillæ codice legiſſe, cuius copiam fece rat Flauianus Africæ proconſul. Sunt autem latina hæc, nam Græca libenter omiſſimus, ad Sybillarum codicem & Sixtum lectorem remittimus.

IESVS CHRISTVS DEI FILIVS SERVATOR.

Iudicij in ſignum: tellus ſudore madeſcet,
Et rex æternus ſummo deſcendet Olympo,
Scilicet vt carnem, mundumque vt iudicet omnem,
Vnde Deum fidi diffidentesque videbunt,
Summum cum ſanctis in ſæcli fide ſedẽtem.
Corporeum, animas hominum quo iudicet olim.
Horrebit totis cum denſis vepribus orbis
Reijcient ſimulacra viri, gazaſque repoſtas
Exuretq; ignis terras, cælumque, ſalumque,
Incendetque foris anguſti carceris Orci,
Sanctorumque omnis caro libera Lucem
Tunc repetet, ſemper cruciabit flamma ſceleſtos.
Vtque quis occultè peccauerit, omnia dicet,
Sub lucemq; Deus reſerabit tẽpora clauſa.
Dentes ſtridebunt, crebreſcent vndique luctus,
Et lux deficiet, ſolemque nitentiaque aſtra
Inuoluent tenebræ, tũ Lunæ ſplendor obibit.
Foſſas attollet, iuga deprimet ardua, mõtes,
Impedietq; nihil mortalibus amplius altũ.
Longa carina fretũ non ſcindet, mõtibus arua

Ipſa æquabuntur: nam fulmine torrida tellus
Vnaque & ſicci fontes, & flumina hiabunt,
Sydereiſque ſono triſti tuba clanget ab oris.
Stultorum facinus mærens, mundique labores
Et Chaos oſtendet, & tartara terra dehiſcẽs,
Regesque ad ſolium ſiſtentur numinis omnes
Vndaque de cælo fluet ignea ſulfure miſto,
Atque oẽs homines ſignum præſigne notabit.
Tempore eo lignum, cornu peramabile fidis
Oppoſitus mundo caſus, ſed vita piorum
Reſpergendo lauans duodeno fonte necatos

Poſthæc carmina duo alia fuiſſe his annexa ait Auguſtinus Eugub. lib. 1. de peren. philoſoph. capit. 22. in quibus ſententiæ compendium erat in illis carminibus Chriſtum Ieſum Deum & hominem ſaluatorem contineri. Longum eſſet recenſere ex Prophetis & Euangeliſtis eadem, quæ hoc loco Sybilla protulit de Chriſti aduentu ad iudicium, & de eodem iudicij die. Feruntur alia plura Sybillæ huius oracula, ſed hæc magis ad rem facere uidentur. Huius meminit Cicero libro primo de diuinatione: & Ariſtoteles libro de mirabilibus naturæ auſcult.

Caput. 13. De ſcriptoribus Sybillarum, & authoritate oraculorum illarum.

COmmunem Sybillarum narrationem plurimi ſunt qui fecerunt. Cornelius

Tacitus

Digitized by Google

Tacitus refert, Cæſarem Auguſtum in urbẽ aduexiſſe Sybillina carmina undique conquiſita, prohibens ne deinceps à quoquam priuatim retinerẽtur. Quam prohibitionem multo ante à maiorbus factam refert Cicero libro ſecundo de diuinatione. Atque in tanta auctorum varietate ſelectiores referre libuit. A. Gellius libro primo noctium Att. capit. 19. P. Crinitus libro. 20. de honeſta diſciplina capit. 1. Euſebius libro quinto hiſtoriæ Eccleſiaſticæ. Oroſius libro 1. Diodorus Siculus, Plinius, Solino, Strabo, Feneſtella, Marcus Varro, Martianus Capella, Suidas, Lactantius, Aelianus, Vergilius, Seruius. E doctoribus ſacris multi, quos retulimus. E philoſophis plures, è poetis ferè omnes. Theophilus etiam ſextus Anthiochiæ epiſcopus libro ſecundo ad Autolicum Sybillarum verſus octoginta refert. Opus etiam Græcolatinum continens libros octo carminum Sybillinorum hoc tempore è Germania prodijt, quod in manus noſtras non peruenit. Ludouicus Viues com. in. 18. de ciuit. Dei. capit. 23. Sixtus Senenſis in bibliotheca: Petrus Meſſia, quem honoris cauſa nomino, & alij, quos prudens omitto. Sed quid in cauſa fuerit, quod è pluribus Sybillarum operibus, quàm pauciſſima extent oracula, Claudius Rutilius diſthico aduerſus Stiliconem Honorij Imperatoris ſocerum, qui ſeditionem in generum concitaturus Sybillina carmina,

quæ

quæ extabant, primum igne combuſit: Sic enim ait:

Nec tantũ Geticis Craßatres proditor armis
Ante Sybillinæ fata cremauit opis.

Quam uero authoritatem Sybillarũ oracula habuerint, omnibus compertum eſt. At quanta fides earum teſtimonijs à Chriſticolis adhibenda ſit, non eſt facile definire. Illud plane certum eſt aduerſus Ethnicos in ſuorum confutationem errorum ualere plurimum, quamobrem Lactantius contra Gentes earum teſtimonijs libenter vbiq; vtitur. Verum ad noſtræ fidei dogmata confirmanda non tantum ponderis habent. Quinimo hoc idem iudicium de eiſdem Ethnici ueteres habuerunt. Scribit namq; Cicero lib. 2. de diuinatione: Sybillam ſepoſitam & conditam habeamus, ut id quod proditum eſt à maioribus, in iuſſu Senatus ne legantur quidem libri, ualeantque ad deponẽdas potius, quam ad ſuſcipiendas religiones. Cum enim ipſe Chriſtianam religionem, quam illæ futuram prædicebant, intelligere non poſſet, animaduerteretque uanam Deorum gentiũ ab illis labefactari, ꝓculdubio ad deponẽdas potius has, quàm ad conſtituendam illam eſſe exiſtimauit. Quare tametſi noſtræ religioni unum Deũ conſtituentes, multa de Chriſto uaticinantes plurimum liquido faueant, præſertim aduerſus Gentes, quæ tantum il-

lis

lis tribuunt authoritatis, inter nos uero cũ catholica fide non conſtet Spiritus ſancti afflatu uaticinia edidiſſe, licet quaſi compertũ humana opinione credamus, certa prorſus ac indubitatæ fidei argumenta ex earum teſtimonijs deſumere non poſſumus.

Caput 14. De alijs tum Sybillarum tum diuinorum oraculis, quæ exprimunt Euangelium, & de confutatione gentium per ea.

SVnt autem plæraq; tum Sybillarum, tum diuinorum oracula incertis ſedibus vagantia, quæ diuus Auguſtinus loco adducto, & Lactantius toto opere diuinarum inſtitutionum, reſperſa collegerunt in hunc modum latina.

Non poteſt ex viri ſemine & matrice Deus
Formatus eſſe.
Græcia quid confidis in uiros principes?
Ad quid dona inania mortuis dedicas?
Immolas Idolis, quis tibi errorem in mentem
impoſuit,
Vt hæc perficias magni Dei ore relicto?
Qui ſolus eſt Deus creator, inuictus, exiſtens,
Ipſe autem firmauit figuram formæ hominumque
Ipſe miſcuit naturam oĩum generationis uitæ
Hominem formatum eſſe Dei manibus
Quem etiam ſeduxit ſerpens doloſe, ut ad fatum accederet

Mortis,

Mortis, notionemque acciperet boni & mali.
Dæmones quidem ſunt Iouis magni propter voluntatem
Boni terreſtres cuſtodes mortalium omnium.
Omnium nutritorem, creatoremque, qui dulcem ſpiritum omnibus.
Appoſuit, ac principem oĩum Deorum fecit:
Eum dedit Deus fidelibus viris honorare
Ipſum tuũ cognoſce Deum, qui Dei filius eſt.
Opificem Dei, conſiliarium.

Oraculum Apollinis.

Mortalis erat ſecundum carnem, ſapiens portentificis operibus.
Sed ſub iudicibus Chaldæis armis cõprehẽſus:
Clauis & Cruce amarum tolerabit finem.

SYBILLA.

Floreſcet autem flos purus
Omnia verbo agens, omnem infirmitatem curans,
Mortuorum autem ſurrectio erit,
Et claudiorum curſus erit velox, ſurdus audiet,
Cæci videbunt, & mortui loquentur.
In panibus ſimul quinque, & piſcibus duobus
Hominum millia in deſerto quinque ſatiabit,
Et reliquias tollens poſt fragmenta omnia,
Duodecim cophinos implebit in ſpem multorum.

Ventos

Digitized by Google

Ventos compeſcet verbo ſternet autem mare
Inſanum, pedibus pacis, fideque calcant.
Fluctus perambulabit, morbos hominũ reſoluet,
Viuificabit mortuos, arcebit dolores multis,
Ex viuo autem fonte panis ſatietas erit viris.
Dicem vatem
Inſanam & mendacem. Cum autem facta fuerint vniuerſa,
Tunc mei memineritis, neq; me iam quiſquam
Mendacem dicet Dei magni Prophetam.
Mirabilis ignominioſus, ut miſerabilibus ſpem præbeat.
Sed quando hæc oĩa perfecta erunt, quæ dixi,
In ipſum omnis lex ſoluetur.
In manus iniquorũ & infidelium poſtea ueniet,
Dabunt ei alapas manibus incæſtis,
Et faucibus expuent ſaliuas virulentas.
Dabit autem in verbera ſimpliciter innocens tum dorſum.
Et colaphis accipiens tacebit, nequis agnoſcat
Quod verbum & unde uenit, ut mortuis loquatur.
Et coronam portabit ſpineam.
In cibum autem fel, in ſitim acetum dabunt,
Inhoſpitalitatis hanc monſtrabunt menſam.
Ipſa enim ſtulta Deum tuum non cognouiſti
Ludentem inter mortales cogitationes: ſed & ſpinis.
Coronaſti corona, horridum fel miſcuiſti.
Templi vero ſcindetur uelum, & medio die
Nox erit tenebroſa ingens tribus horis.
Mortis fatum finiet triduum ſoſpitans,

Et

Et tunc à mortuis egreſſus in lucem ueniet
Primus reſurrectionis vocatis mitiũ oſtẽdẽs
Vitam enim nobis acquiſiuit morte ſuperata.
Tuba de cælo uocem luctuoſam emittet.
Cum veniet,
Ignis erit, tenebræque in media nocte obſcura.
Opera autem Deorum humanis manibus facta exurentur
Cum autem dies iſte finem fatalem acceperit, & ad mortales
Iudicium immortalis Dei uenerit,
Veniet ſuper homines magnum iudicium & initium.
Tartareum autem Chaos oſtẽdet terra dehiſcẽs,
Venient autem ad tribunal Dei reges omnes
Cælum voluens terræ latebras aperiam,
Et tunc exſuſcitabo mortuos fatum ſoluens,
Et ſtimulũ mortis, poſteaque in iudiciũ ducã
Iudicans piorum, atq; impiorum vitã virorũ.
Etenim durum ad credendum omne hominum genus. Sed cum iam
Mundi & mortalium venerit iudicium, quod Deus ipſe
Faciet iudicans impios ſimul & pios:
Tum demum impios quidem in tenebras in igne mittet.
Qui autem pietatẽ colunt, iterũ viuẽt in terra
Spiritũ Deo dante, honorẽ ſimul, et uitã ipſis.
Totius enim terræ mortaliũ cõfuſio tunc erit,
Et ipſe oĩpotẽs cum uenerit tribunali iudicare
Viuorum, & mortuorumque animas & mundum vniuerſum:

Tunc

Tunc Deum iram non amplius placantem
Sed aggrauantem & perdentem genus
Hominum, ac totum id incendio depopulantē
Vrbem, quam fecit Deus eam fecit
Clariorem aſtris atque Sole, Lunaque.
Tunc gaudium dabit Deus hominibus,
Nam & terra & arbores & innumerabilia terræ pecora
Dabunt fructum uerum hominibus.
Vini & mellis dulciſsimi candidi lactis,
Atque tritici, quod eſt hominibus optimum omnium.
Piorum autem ſolum ſancta terra oĩa hæc feret,
Fluentem mellis de petra, atque de fonte
Et lac immortalitatis manabit oĩbus iuſtis.
Incorruptibilis & conditor æternus in æthere habitans,
Bonis bonum præferens, multo maiorem mercedem:
Malis aũt & irã & iniuſtis furorē colligens.
Sed miſericordiam conuertimini homines, nunc neque ad iram
Variam ducite Deum magnum.
Fuge ſceleratas religiones, et uiuo Deo famulare,
Nè forte iratus incorruptibilis Deus,
Omne genus hominum perdat, vitam, & gentem improbam
Oportet, genitorem Deum amare qui, ſapiens ſemper eſt.
Deum regem & genitorem omnium,
Quem terra contremiſcit, cælumque & mare
Et latebræ tartareæ, et dæmones abhorreſcũt.

Sed

Sed uideamus ad tantã lucem, quã Ethnici excuſationem prætendere potuerunt. Lactantius ait: His teſtimonijs Gentiles conuicti ſolent eo confugere, ut dicant nõ eſſe carmina Sybillina, ſed à noſtris conficta, atque compoſita. Quod profecto non putabit, qui Ciceronem, Varronemque legerit, alioſq; veteres qui Erithræam Sybillam, cæteraſque commemorãt, quarũ exempla proferimus. Qui autores ante obierunt, quam Chriſtus ſecundum carnem naſceretur.

Caput 15. Quod Deus ſit vnus, & de confutatione ſectarum & Deorum gentilium.

MVLTA ad confutationem gentium, & noſtræ fidei confirmationem Sybillinis oraculis adduximus: nunc uero Deos illos gentium plures è medio tollere operepretium erit, ut unius veri Dei cultum, & religionem Chriſtianam animis hominum inſeramus. Deus itaque vnus eſt, ceteri namque, quos deluſa gentilitas coluit, mortales homines fuerunt, aut dæmones, aut aſtra, ut ſol, luna, ſtellę, aut ſimulacra muta argentũ, & aurum opera manuum hominum. Cum autem uerus Deus ſpiritus purus ſit, incorporeus actus, immiſtus, & procul ab oĩ materiæ, ipſe ſua ipſius natura eſt ſimpliciſſimus, indiuiſus, nec in varios diſtrahi, aut in plures diuidi poteſt: eo enim quo Deus eſt, & hic Deus indiuiduus, vnus eſt, & plures eſſe

non

non poteſt: non enim habet ſua natura ſicut hominis, quo poſſit multis indiuiduis communicari, vt ſint plures Dii. Neq; ſumma illa rerum poteſtas diuidi poteſt, ne ſemel quidem, quicquid enim capit diuiſionem, imperfectum ſit neceſſe eſt: ſi autem imperfectio procul eſt à Deo, conſequens eſt, vt virtus diuina nō poſſit in plures diſtrahi Deos. Igitur vnus eſt, non plures. Quod ſi eſſent, aliquam differendi rationem haberent, quæ quidem vni conueniret, aliis nequaquam. Ea vero ſi perfectio eſſet, cum aliis denegaretur, non eſſent ſubinde Dij, quibus aliqua perfectio deeſt: Sin autem imperfectio, non erit Deus cuius illa eſt propria. Deus enim infinite perfectus eſt, nec vllam habere poteſt imperfectionem. Fruſtra præterea ponuntur plures, ſi ad mundi gubernationem vnus per ſe eſt ſatis. Quod ſi abſque reliquorum auxilio ſinguli quidem tantæ molis gubernaculum ſuſtinere non poſſunt, imbecilles, vt ſint neceſſe eſt, ac perinde non Dii. Deus enim omnipotens, æternæ, & infinitæ virtutis. Adhæc ſi plures Dii ſunt, aut virtute, & potentia pares, aut impares; ſi pares, abſque ratione plures, ſi impares, vnus eſt ſummus atque ſupremus, qui proculdubio eſt Deus. Si enim multi ſunt Dii, fieri poteſt vt aliquid diuerſum velint: ex qua re certamen inter eos oriatur, ſicut Homerus bellantes inter ſe Deos finxit, cū alii

Digitized by Google

Troiam capi vellent, alii repugnarent. Sicut enim res militaris conſtare non poteſt niſi vnum habeat ducem, (ſi namque in vno exercitu tot fuerint imperatores, quot legiones, quot cohortes, quot cunei, quot alæ, nec inſtrui poterit acies unoquoque periculum recuſante, nec curante, amplius quam quod ad eum proprie pertineat, nec regi facile aut temperari, quod ſuis proprijs conſilijs utantur omnes, quorũ diuerſitate plus noceant, quam proſint) ſic in hoc rerum naturæ imperio niſi vnus fuerit ad quem totius ſummæ cura referatur, vniuerſa prorſus ſoluentur & corruent. Quare ut in corpore uno multa ſunt, ac varia membrorum miniſteria, ſingulorum ſenſuum officia, multi etiam affectus, quibus commoueri ſolemus, uel ad iram, uel ad cupiditatem uel ad lætitiam, uel ad metum, uel ad miſerationem: & tamen in his omnibus una mẽs humana tantarum rerum gubernationem poſſidet, & uniuerſis ſimul intenta eſt. Ita etiam totius orbis rector eximus unus eſt, à quo cuncta pendent, reguntur, gubernantur. Quod præclare cecinit egregius eorum poeta libro ſex. Aeneid.

Principio cælum, ac terras, camposque liquentes,
Lucentemq; globum Lunæ, Titaniaque aſtra
Spiritus intus alit, totamq; infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Ac

Ac nequis forte ign oret quis nam eſſet il-
le ſpiritus, qui tantum haberet poteſtatis, de
clarauit alio loco dicens.

Deum namque ire per omnes
Terraſque tractuſque maris, cælumque pro-
fundum.
Hinc pecudes, armēta, viros, genus oē ferarū
Quemq; ſibi tenues naſcētem arceßere uitas.

Ouidius quoque in principio Metamorpho
ſis à Deo, quem fabricatorem mundi, & re-
rum opificem vocat, mundum fatetur inſtru
ctum, dum ait.

Ante mare, & terras, & quod tegit omnia
cælum,
Vnus erat toto naturæ vultus in orbe,
Quē dixere Chaos, rudis indigeſtaq; moles,
Nequicquam niſi pondus iners, congeſtaque
eodem
Non bene iunctarum diſcordia ſemina rerū.

Et Paulo poſt.

Frigida pugnabant calidis, humentia ſiccis,
Mollia cum duris, ſine pondere habentia pon
dus.
Hanc Deus, & melior litem natura diremit:
Nam cælo terras, & terris abſcidit undas,
Et liquidum ſpiſſo ſecreuit ab æthere cælum.

Et in libro duodecimo.

Immenſa eſt, finemque potentia cæli
Non habet.

Digitized by Google

Et libro primo de ponto.

Qualiter eſt igitur meritis indebita noſtris
Magna tamen ſpes eſt in bonitate Dei.

Et libro primo de arte.

Flectitur iratus voce rogante Deus.

Homerus etiam tametſi fabularum inuentor. 3. Iliadum vnius Dei numen aperte confeſſus eſt.

Iupiter omnipotens, rerumq; æterna poteſtas
Cuncta tuo: qui regna pater ſub numine torques.

Iouem appellauit Deum Optimum Maximum ab ineffabili nomine Iehoua, quod voce nonnihil corrupta è ſacris Hebræorũ literis veteres hinc potiſſimum deſumpſerunt. Et rurſus lib. 20.

Deus æquus vtrumque
Reſpicit.

Horatius lib. 3. Carmine. 4. de Deo ſic ait:

Qui terram inertem, qui mare temperat
Ventoſum, & vrbes, regnaq; triſtia,
Diuosque mortalesque turmas
Imperio regit vnus æquo.

Seneca in Hyppolito.

O magna parens natura Deum,
Tuque ſigniferi rector Olympi,
Qui ſparſa cito ſidera mundo,
Curſusque vagos rapis aſtrorum,
Celerique polos ordine verſas:

Cur

Cur tibi tanta eſt cura perennes
Agitare vias ætheris alti?
Vt nunc canæ frigora brumæ
Nudent ſiluas, nunc arbuſtis
Redeant imbres, nunc æſtiui
Colla leonis Cererem magno
Feruore coquant, uiresque ſuas
Temperet annus?

Idem in Hercule furente.

Votum ſecundet, qui poteſt, noſtrum Deus,
Rebusque laſſis adſit.

Lucanus libro nono.

Eſtque Dei ſedes vbi terra, & pontus, & aer
Et cælum & virtus. Superos quid quærimus vltra?
Iupiter eſt quodcunque uides, quodcunque moueris.

Iouem appellauit Deum, Homerum imitatus, vt cæteri. Statius quoque ait.

Videt qui cuncta ſuorum
Nouit, & inſpectis ambit latus omne miniſtris:
Nec mirum, videt ille ortus, obitusque, quid Arctos,
Quid Boreas hibernus agat, ferrique togæque
Conſilia, atque ipſam mentem probat.

Martialis in epiſtola.

Deus eſt, qui non mutatur in æuo.

Plautus etiam præſentem vbique Deum aſſerit.

Eſt profecto Deus, qui quæ nos gerimus auditq; & uidet.

Digitized by Google

Sed vnde tantæ lucis in mentibus hominum offuſcatio? vnde natæ denſiſſimæ tenebræ? vt homines in tanti Dei ignorationem deuenire potuerint? Silius libro quarto deplorat.

Heu primæ ſcelerum cauſæ mortalibus ægris
Naturam neſcire Deum.

Nec quemquam mouere debet, qđ Deos
aut diuos poetæ paſſim commemorant: eo
namque modo accipiunt illi, quo & nos: cũ
pſal.94.3. angelos non natura, ſed per participationem
Deos nominamus. Vnde pſalm. Deus magnus Dominus, & rex magnus ſuper omnes Deos, Et: Tu Dominus altiſſimus ſuper
Dan.2.11. omnem terram: nimis exaltatus es ſuper omnes Deos. Et Danielis. 2. Non reperietur quiſquam, qui indicet ſomnium tuum, exceptis Dijs, quorum non eſt cum hominibus conuerſatio. Ita Diuus Cyprianus exponit & Lyra. Tametſi interim Dij pro dæmonibus, & idolis, quos Ethnici colebant, vſur-
c.95.5. pentur: ſic pſalmus: Omnes Dij gentium dæmonia: Dominus autem cælos fecit. At angeli neque Dij ſunt, neque Deos ſe vocari aut coli uolunt, quippe qui miniſtri Deo inſeruiunt, & nil præter iuſſum ac uoluntatem
Apoc.22.9 Dei faciunt. Vnde ab uno ex his, quem Ioannes Deum exiſtimans adorare curabat, pro-
pſal.103.4 hibitus eſt dicens: Caue ne feceris, cõſeruus enim tuus ſum. Sic pſalmus. Qui fecit ange-

los ſuos ſpiritus,& miniſtros ſuos flammam ignis. Sed prætermittamus poetas,qui de rebus commentitijs diſſerentes ueritatem pluribus mendaciorum inuolucris obſcurauerunt.

Caput 16. Teſtimonijs Philoſophorum confutantur errores gentium de pluralitae Deorum.

AD PHILOSOPHOS veniamus, quorum grauior eſt authoritas,certius iudicium, qui ueritati inueſtigandæ ſtuduerunt. Demonſtrat Ariſtoteles in libris de naturali auſcultatione, unum eſſe principium motus immobile,quod à ſe reliqua moueat, ipſum uero ab alio non moueatur. Fatetur lib. 1. de cælo,hoc idem principium tribuiſſe cæteris eſſe, viuere, & moueri, quinimo & angelos ſibi miniſtros effeciſſe, & ſupra cælos collocaſſe, ut illi beatam ac ſempiternam vitam ducerent. Apertius in libris Metaphiſcis repetit unam rerum omniũ cauſam immobilem,immortalem,perpetuam,incorpoream,infinitam. Plato,qui omnium ſæpientiſſimus habetur, in pluribus dialogis, tum præſertim in Tymeo,& in apologia Socratis id ipſum perſpicue docuerat, ubique monarchiam plane aperteque defendit,& primum principium Deum nominat: ab eo mundum hunc perfectum atque mirabilem eſſe fabricatum, eiuſque,prouidentia gubernari: cuius vim maieſtatemque tantam eſſe dicit, ut

Digitized by Google

eam neque mente concipere, neque verbis enarrare quiſquam poſſet ob nimiam eius, & ineſtimabilem poteſtatẽ. Socrates vtriuſque præceptor hanc veritatem eos docuit, atque pro vnius Dei religione tuenda vitã dedit. Pythagoras ita definiuit, quid Deus eſſet; Animus qui per vniuerſas mundi partes, omnemque naturam commeans, atque diffuſſus, ex quo omnia quæ naſcuntur animalia vitam capiunt. Cuius ſectator extitit Maro. Anaxagoras (quem Ouidius libenter ſequitur) infinitam mentem eſſe dixit. Mercurius Triſmegiſtus primus omnium philoſophantium liberius veritatem confeſſus eſt. Nam vt verbis vtar Lactantii: Hic ſcripſit libros, & quidem multos ad cognitionem diuinarum rerum pertinentes, in quibus maieſtatem ſumpſi, ac ſingularis Dei aſſerit, ijſdemque nominibus appellat, quibus nos Deum, & patrem. Ac nequis nomen eius requirat, ſine nomine eſſe dixit: eo quod nominis proprietate non egeat, ob ipſam ſcilicet vnitatem. Ipſius hæc verba: Deus vnus eſt, vnus autem nomine non eget: eſt enim qui eſt ſine nomine. Deo igitur proprium nomẽ non eſt, quia ſolus eſt, nec opus eſt proprio vocabulo, niſi cum diſcrimen exigit multitudo, vt vnam quamque perſonam ſua nota, & appellatione deſignet. Deo autem quia ſemper vnus eſt, nomen eſt Deus. Hos ſecutus atque imitatus eſt Cicero, qui non modo in libris quos de legibus ſcripſit, Deum frequẽter

ter cõfitetur, vnum, ac ſupremum vocat: ſed ab eo regi mundum efficaci ratione concludit, cum diſputat de natura Deorum. Nihil eſt, ait, præſtantius Deo, ab eo igitur mundũ regi neceſſe eſt: nulli igitur eſt naturæ obediens, aut ſubiectus Deus: omnem ergo regit ipſe naturam. Quid autem ſit Deus alibi ita definit. Nec vero Deus ipſe, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi poteſt, niſi mens ſoluta quædam & libera, & ſegregata ab omni concretione mortali, omnia ſentiẽs & omnia mouens. Cato Romanorum prudentiſſimus id ipſum initio moralis doctrinæ fatetur, Deum eſſe animum pura mente colendum. Marcus Varro in libris rerum diuinarum ad Cæſarem eiſdem conſentit, & cum Sybillis omnibus, quarum hiſtoriam refert, vnum Deum ſummum, ac maximum confitetur, & prædicat, gentium vero Deos irridenda ſimulacra. Seneca inſuper vnum, & ſummum Deũ merita laude proſequitur. Nam cum de immatura morte ad quendam diſſereret: Non intelligis, inquit, authoritatem, ac maieſtatem iudicis tui rectoris orbis terrarum, cęlique, & Deorum omnium Dei, à quo iſta numina, quæ ſingula adoramus, & colimus, ſuſpenſa ſunt? & alibi: Cum primum fundamenta molis Deus pulcherrimẽ iaceret, & hoc ordiretur, quo neque maius quicquam mouit natura, nec melius, vt omnia ſub ducibus ſuis irent, quamuis ipſe per totum ſe corpus intenderat: ta-

Digitized by Google

men miniſtros regni ſui Deos genuit. Ex quibus liquet ſummo ingenio uiros vnius Dei attigiſſe veritatem, cæteroſque cognouiſſe bonos angelos illius eſſe miniſtros, ac ſatellites eidem aſſiſtentes, ut inſeruiant: malos uero dæmonia, quæ homines deciperent, ut ſe mortalium ſimulacra tamquam immortales Deos venerarentur, niſi fucatæ prauis opinionibus conſuetudini exterius conniuentes, in populares errores & ſacrificia quaſi ducerentur inuiti. Poſſent hæc omnia certioribus prophetarum teſtimonijs comprobari. Sed cum cauſam agamus cum his, qui ab ſcopo veritatis errantes falſis ducuntur opinionibus, nullum debuit, nec ad eos potuit probationis genus efficacius adhiberi, quam ut ſuorum oraculorum, poetarum, & ſapientum teſtimonijs reuincamus. Hinc conſtat illos, quos imperiti & inſipientes tamquam Deos nuncupantes adorabant, ut Iouem, Neptunum, Platonem, Bacchũ, Apollinem, Herculem, cum utriuſque ſexus cæteris, homines fuiſſe. Nec fuit quiſquam tam inconſideratus unquam, qui non intelligeret fuiſſe mortales: ſed quia reges maximi ac potentiſſimi fuerunt, ob potentiam, tyranidem, repertas artes, munera præſertim ſui ſimilibus collata in memoriam ſunt conſecrati: ut ab indocta ineptaque plebe primũ oro diis haberentur, colerenturque. Deinde coniuentibus reliquis & diſſimulantibus, quaſi in Deorum numen & locum recepti ſunt.

Plebs

Digitized by Google

Plebs enim vulgi pompis inanibus gaudet, animisque puerilibus ſpectet omnia, oblectatur friuolis, & ſpecie ſimulacrorum capitur, nec ponderare ſecum unam quamq; rem poteſt, ut intelligat nihil colẽdum eſſe quod diuinitatis nil habeat, & ſupra homines non ſit. Rem nouerant docti & prudentes uiri, intellexerant religionum uanitatem: & tamen neſcio quo timore, aut prauitate in colendis hominibus flagitioſis & nebulonibus pre ſtabant: Quinimo in populi pernitiem ſua illa fallaci diſſimulatione reliquos patiebantur ſerrare, & in barathrum perditionis detrudi. Vnde Cicero in libris de natura Deorum cum intellexiſſet falſa eſſe, quæ homines adorabant, multaq; dixiſſet quæ ad euerſionem religionum fallaciumque Deorum ualerent: ait tamen non eſſe illa vulgo diſputanda, ne ſuſceptas publice religiones diſceptatio talis extingueret. Sed videamus qui fuerint iſti Dij: A Saturno prognati ſunt cæteri, Mars, Pallas, Mercurius, Venus, Cupido perditorum: ipſe uero ab Vrano homine qui mortuus eſt in Oceano (teſte Eugemero & Mercurio Triſmegiſto, qui Vranum Saturnum & Mercuirũ cognatos ſuos nominat. Nil ergo diuinitatis habuerunt, qui ab hominibus generati ſunt, mortales à mortalibus. Iupiter patrem Saturnum fugauit; cũ fratribus bellum geſſit, Iunonem vxorem habuit, filios filiaſque procreauit, mundi regionem, quam incoluit, ſtupris, libidinibus,

adulte-

adulteriis, & multo grauioribus flagitiis cõtaminauit. Qui ergo potuit eſſe Deus, qui à ſua libidine victus eſt? Et Saturnus qui ab hoc profligatus, & reliqui qui ab his ortum habuere? Omnes mortui ſunt. Teſtis eſt inſula Creta, in qua multis poſt ſæculi eorum ſepulchra permanſerant. Sed pudet in re leuiuſcula nimis moroſum eſſe. Scribit de hac re Lactantius latiſſime in integro lib. 1. diuinarum inſtitutionũ, à quo libenter multa mutuauimus. Non omittam tamen quin Plinii ſenioris teſtimonium adducam. Is enim lib. 2. naturalis hiſtoriæ ad hũc modum de Diis gentium loquitur. Effigiem Dei, formamque quærere imbecillitatis humanę reor. Quiſquis eſt Deus, & quacunque in parte totus eſt ſenſus, totus eſt viſus, totus auditus, totus animæ, totus animi, totus ſui. Innumeros quidem Deos credere, atque etiam ex virtutibus, vitijſque hominum, ut pudicitiam, concordiam, mentem, ſpem, honorem, clementiam, fidem, aut (vt Democrito placuit) duos omnino, pęnam & beneficium, maiorem ad ſocordiam accedit. Fragilis & laborioſa mortalitas in partes iſta digeſſit, infirmitatis ſuæ memor, vt portionibus quiſque coleret quo maximè indigeret. Itaque nomina alia aliis gentibus, & numina in eiſdem innumerabilia reperimus, inferis quoque in genera deſcriptis, morbiſq;, & multis etiam peſtibus, dum eſſe placatas trepido metu cupimus. Ideoque etiam publice Febris fanum in pa-

latio

latio dicatũ eſt, Orbonæ ad ædem Lariũ ara, & malæ fortunæ exquilijs. Quã ob rẽ maior cęlitum populus, ẽt q̃ homini intelligi pōt, cũ ſinguli quoq; ex ſemetipſis totidẽ Deos faciant: Iunones, Geniosq; adoptãdo ſibi. Gẽtes vero q̃dã animalia ẽt aliqua, & obſcęna pro Diis habent, ac multa dictu magis pudenda, per fætidos cibos & alia ſimilia iurantes. Matrimonia quidem inter Deos credi, tantoque æuo ex his neminem naſci, & alios eſſe grandæuos, ſemperq; canos, alios iuuenes, atque pueros, atri colores, aligeros, claudos, ouo editos, & alternis diebus viuentes morienteſq; puerilium prope deliramentorum eſt. Sed ſuper omnem impudentiã adulteria inter ipſos fingi, mox iurgia, & odia; atq; etiam furtorum eſſe, & ſcelerum numina Deus eſt mortali iuuare mortalẽ, & hæc ad æternam gloriam via. Hæc Plinius, qui tametſi non ſatis intellexit, quid Deus eſſet, tamen optimè nouit falſam eſſe Deorum religionem, vanaque ipſa numina. Aliarum vero gentium ſectas, erroreſq; perquirere, hęreſes & apoſtaſias confutare: non eſt huius inſtitui: præſertim cũ de quolibet ſtulto opinanti virum prudentem non deceat eſſe ſollicitum. Machometus in Alcorano multis locis laudat Chriſtum, & Mariã virginem, ſed à viro prauo & ſceleratiſſimo laus nullius põderis eſt. Recognouit ſub eadem ſchola natus philoſophus Auerroes falſitatem Alchorani, deſeruitq; hoĩs deliria & impudicitias.

Digitized by Google

Ad id erat quàm facillimum. De hæreſibus confutandis integros libros ſcripſere catholici. Quare ab his ſuperſedentes ad ſcopum noſtrum reuertamur.

Caput. 17. De Prophetarum vaticinijs ſpectantibus ad præcipua fidei Chriſtianæ myſteria.

Diſſipatis gentium per ſuos vates, ſuorũque Deorum oracula erroribus, euulſiſque ex agro Dominico loliis, & zizaniis, quę noſter aduerſarius ſuperſeminauit: optimorum agricolarum more, verbis euangelicis, & ſanctorum prophetarum vaticiniis, quaſi diuinis ſeminibus, ſerendus eſt Eccleſiæ fertilis ager, plantandus pulcherrimus hortus, ut inde fœliciſſimus fidei viuentis fructus colligi poſſit. Ita enim fiet, vt duplex illud officium per Hieremiam nobis demandatum impleuerimus. Ecce dedi verba mea in ore tuo, ecce conſtitui te ſuper gentes, & regna, vt euellas, deſtruas, diſperdas, & diſſipes: deinde ſubdit: & vt ædifices, & plantes. Ergo Chriſtianæ fidei arcana ad Iudaicam perfidiam diſſipandam, prophetarum luce illuſtranda, vt Petrus ait, & referenda ſunt. Habemus, inquit, firmiorem propheticum ſermonem, cui benefacitis attendentes tanquam lucernæ lucenti in caliginoſo loco, donec dies eluceſcat, & Lucifer oriatur in cordibus veſtris. Non enim ſatis dici poteſt quan-

Hier. 1. 10

2. pet. 1. 19

Digitized by Google

quantum lucis, quantumque adiumenti adferant Prophetarum oracula ad Chriſti Euãgelium, eiuſque diuina myſteria conſequenda. Hinc Euangeliſtę tot afferunt ex Prophetis vaticinia: hinc Chriſtus incipiens à Moſe & Prophetis diſcipulos Emaũtem proficiſcentes inſtruit: hinc Zacharias Spiritu ſancto repletus apud Lucam capit. 1. benedicit Deo Iſraelis, quia fecerat ſalutem, & redemptionẽ plebis ſuæ. Sicut locutus eſt, inquit, per os ſanctorum, qui à ſæculo ſunt prophetarum eius. Videamus ergo quæ ſunt iſta, quæ à Prophetis prænuntiata ſunt, vt ea facilius intelligamus cum in nouo teſtamento videamus impleta.

Lu. 24. 27
Lu. 1. 66
Ibid. 70.

Meſsias mediator hominum.

Iratus erat creator hominum Deus humano generi, eo quòd primus eorum parens creationis ĩmemor beneficii, dæmonis ſuaſione præceptum obedientiæ tranſgreſſus, traditionis maculam à ſua ipſius origine in poſteros trãsfudiſſet. Vnde Apoſtolus ad Ephe. ſcribens ait: Eramus natura filii iræ. Et rurſus. Per vnum hominem peccatum introiuit in mundum, & per peccatum mors, & proinde mors in omnes pertranſit, quia omnes in eo peccauerũt. Quamobrem opus erat mediatore, qui Deum iratum nobis redderet propitium: & à tanta nobis iniuria per dæmonem illata vindicaret. Hunc autem eſ-

Ephe. 2. 3
Rom. 5. 12

Digitized by Google

Gen.3.15 ſe Meſſiam nobis promiſſum ex multis locis
Gen.18.18 apparet. Nam Geneſ. 3. Legimus Deum con-
Gen.12.3 tra ſerpentem pronuntiaſſe: Ponam inimi-
citias inter ſemen tuum, & ſemen mulieris,
ipſum conteret caput tuum. Et rurſus Ge-
Gal.3.16 neſis. 18. ait Abrahamo: In ſemine tuo be-
nedicentur omnes gentes. Quod vaticiniū
interpretatur Apoſtolus ad Galathas tertio
Gen 49.18 dicens: Non dixit in ſeminibus, quaſi in
multis, ſed quaſi in vno, & ſemini tuo, qui
eſt Chriſtus. Et Geneſis 49. Salutare tuum
expectabo Domine. Occinit Zacharias Lucę
Luc.1.69 primo: Erexit cornu ſalutis nobis in domo
Dauid pueri ſui; Et paulo poſt: Ad dandam
ſcientiam ſalutis plebi eius. Et Simeon Lu-
cæ ſecundo: Viderunt oculi mei ſalutare
tuum.

Meſſias verus Deus.

In nouo teſtamento plura ſunt teſtimo-
nia, quæ Chriſti diuinitatem conteſtantur:
nam Ioannis primo: Verbum Deus factum
Io.1.14 eſt caro. Et. 20. Thomas confitetur eum ve-
ibid.20.27 rum Deum, inquiens: Dominus meus, &
1.Io.5.20 Deus meus. Et 1. Ioan. vltimo: Simus in ve-
ro filio eius Ieſu Chriſto, hic eſt verus Deus
& vita æterna. Et Paulus ad Romanos. 9.
Rom.9.5 Ex quibus eſt Chriſtus ſecundum carnem,
qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæ-
cula. Sed Prophetarum oraculis confirmāda
res eſt.

Eſaiæ

Digitized by Google

Eſaiæ.7. Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel, quod eſt, nobiſcum Deus. Affert eandem prophetiam Mattheus cap. 1. ad eandem rem confirmandam. Idem Eſaias nono. Puer natus eſt nobis: & filius datus eſt nobis, & vocabitur nomen eius, magni cõſilij, Deus fortis pater futuri ſæculi, princeps pacis. Occinit Paulus ad Galatas. 4. Cum venit plenitudo temporis miſit Deus filium ſuum factũ ex muliere, factum ſub lege, vt eos qui ſub lege erant redimeret. Baruch tertio. Hic eſt Deus noſter, & non eſt alius, qui dedit legẽ Iſrael populo ſuo, & Iacob puero ſuo: poſt hęc in terris viſus eſt, & cũ hominibus conuerſatus eſt. Conſentit Ioannes capit. primo: Deus erat verbum, & verbum caro factum eſt & habitauit in nobis. Et Ezechielis, 34. Suſcitabo ſuper oues meas paſtorem vnum: Conſonat Chriſti verbum: Ego ſum ille paſtor bonus,

Eſai. 7. 14. *Matth. 1. 23* *Eſai. 9. 6.* *Gal. 4. 4.* *Baruc. 3. 37.* *Ezech. 34. 23.* *Ioã. 10. 11.*

Meßias filius Dei.

Plura ſunt vaticinia, quæ Meſſiam Dei filium eſſe oſtendunt, ſed afferamus præcipua. Pſalm. 109. dicitur: Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis. Et paulo poſt iuxta noſtram & ſeptuaginta editionẽ legimus: Tecum principium in die virtutis tuæ in ſplendoribus ſanctorum, ex vtero ante Luciferum genui te. Quod teſtimonium attulit Dominus in templo Salomo-

Pſ. 109. 1. *ibid. 3.*

Digitized by Google

Gen.3.15 ſe Meſſiam nobis promiſſum ex multis locis
Gen.18.18 apparet. Nam Geneſ.3. Legimus Deum con-
Gen.12.3 tra ſerpentem pronuntiaſſe: Ponam inimicitias inter ſemen tuum, & ſemen mulieris, ipſum conteret caput tuum. Et rurſus Ge-
Gal.3.16 neſis.18. ait Abrahamo: In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Quod vaticiniũ interpretatur Apoſtolus ad Galathas tertio
Gen 49.18 dicens: Non dixit in ſeminibus, quaſi in multis, ſed quaſi in vno, & ſemini tuo, qui eſt Chriſtus. Et Geneſis 49. Salutare tuum expectabo Domine. Occinit Zacharias Lucę
Luc.1.69 primo: Erexit cornu ſalutis nobis in domo Dauid pueri ſui; Et paulo poſt: Ad dandam ſcientiam ſalutis plebi eius. Et Simeon Lucæ ſecundo: Viderunt oculi mei ſalutare tuum.

Meſsias verus Deus.

In nouo teſtamento plura ſunt teſtimonia, quæ Chriſti diuinitatem conteſtantur: nam Ioannis primo: Verbum Deus factum
Io.1.14 eſt caro. Et. 20. Thomas confitetur eum ve-
ibid.20.27 rum Deum, inquiens: Dominus meus, &
1.Io.5.20 Deus meus. Et 1. Ioan. vltimo: Simus in vero filio eius Ieſu Chriſto, hic eſt verus Deus, & vita æterna. Et Paulus ad Romanos.9.
Rom.9.5 Ex quibus eſt Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula. Sed Prophetarum oraculis confirmãda res eſt.

Eſaiæ

Eſaiæ.7.Ecce virgo concipiet,& pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel, quod eſt, nobiſcum Deus. Affert eandem prophetiam Matthęus cap.1.ad eandem rem confirmandam.Idem Eſaias nono.Puer natus eſt nobis:& filius datus eſt nobis,& vocabitur nomen eius,magni cõſilij,Deus fortis pater futuri ſæculi, princeps pacis. Occinit Paulus ad Galatas.4.Cum venit plenitudo temporis miſit Deus filium ſuum factũ ex muliere, factum ſub lege, vt eos qui ſub lege erant redimeret. Baruch tertio.Hic eſt Deus noſter,& non eſt alius, qui dedit legẽ Iſrael populo ſuo, & Iacob puero ſuo: poſt hęc in terris viſus eſt,& cũ hominibus conuerſatus eſt. Conſentit Ioannes capit.primo: Deus erat verbum, & verbum caro factum eſt & habitauit in nobis. Et Ezechielis,34.Suſcitabo ſuper oues meas paſtorem vnum: Conſonat Chriſti verbum:Ego ſum ille paſtor bonus,

Eſai.7.14. *Matth.1.23* *Eſai.9.6.* *Gal.4.4.* *Baruc.3.37.* *Ezech.34.23.* *Ioã.10.11.*

Meßias filius Dei.

Plura ſunt vaticinia, quæ Meſſiam Dei filium eſſe oſtendunt, ſed afferamus præcipua.Pſalm.109.dicitur:Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis. Et paulo poſt iuxta noſtram & ſeptuaginta editionẽ legimus: Tecum principium in die virtutis tuæ in ſplendoribus ſanctorum, ex vtero ante Luciferum genui te. Quod teſtimonium attulit Dominus in templo Salomo-

Pſ.109.1. *ibid.3.*

Digitized by Google

Gen.3.15 ſe Meſſiam nobis promiſſum ex multis locis
Gen.18.18 apparet. Nam Geneſ. 3. Legimus Deum con-
Gen.12.3 tra ſerpentem pronuntiaſſe: Ponam inimicitias inter ſemen tuum, & ſemen mulieris, ipſum conteret caput tuum. Et rurſus Ge-
Gal.3.16 neſis. 18. ait Abrahamo: In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Quod vaticiniū interpretatur Apoſtolus ad Galathas tertio
Gen 49.18 dicens: Non dixit in ſeminibus, quaſi in multis, ſed quaſi in vno, & ſemini tuo, qui eſt Chriſtus. Et Geneſis 49. Salutare tuum expectabo Domine. Occinit Zacharias Lucę
Luc.1.69 primo: Erexit cornu ſalutis nobis in domo Dauid pueri ſui; Et paulo poſt: Ad dandam ſcientiam ſalutis plebi eius. Et Simeon Lucæ ſecundo: Viderunt oculi mei ſalutare tuum.

Meſſias verus Deus.

In nouo teſtamento plura ſunt teſtimonia, quæ Chriſti diuinitatem conteſtantur: nam Ioannis primo: Verbum Deus factum
Io.1.14 eſt caro. Et. 20. Thomas confitetur eum ve-
ibid.20.27 rum Deum, inquiens: Dominus meus, &
1.Io.5.20 Deus meus. Et 1. Ioan. vltimo: Simus in vero filio eius Ieſu Chriſto, hic eſt verus Deus & vita æterna. Et Paulus ad Romanos. 9.
Rom.9.5 Ex quibus eſt Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula. Sed Prophetarum oraculis confirmāda res eſt.

Eſaiæ

Eſaiæ.7. Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel, quod eſt, nobiſcum Deus. Affert eandem prophetiam Matthęus cap. 1. ad eandem rem confirmandam. Idem Eſaias nono. Puer natus eſt nobis: & filius datus eſt nobis, & vocabitur nomen eius, magni cõſilij, Deus fortis pater futuri ſæculi, princeps pacis. Occinit Paulus ad Galatas. 4. Cum venit plenitudo temporis miſit Deus filium ſuum factũ ex muliere, factum ſub lege, vt eos qui ſub lege erant redimeret. Baruch tertio. Hic eſt Deus noſter, & non eſt alius, qui dedit legẽ Iſrael populo ſuo, & Iacob puero ſuo: poſt hęc in terris viſus eſt, & cũ hominibus conuerſatus eſt. Conſentit Ioannes capit. primo: Deus erat verbum, & verbum caro factum eſt & habitauit in nobis. Et Ezechielis, 34. Suſcitabo ſuper oues meas paſtorem vnum: Conſonat Chriſti verbum: Ego ſum ille paſtor bonus,

Eſai. 7. 14. *matth. 1. 23* *Eſai. 9. 6.* *Gal. 4. 4.* *Baruc. 3. 37.* *Ezech. 34. 23.* *Ioā. 10. 11.*

Meſsias filius Dei.

Plura ſunt vaticinia, quæ Meſſiam Dei filium eſſe oſtendunt, ſed afferamus præcipua. Pſalm. 109. dicitur: Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis. Et paulo poſt iuxta noſtram & ſeptuaginta editionẽ legimus: Tecum principium in die virtutis tuæ in ſplendoribus ſanctorum, ex vtero ante Luciferum genui te. Quod teſtimonium attulit Dominus in templo Salomonis

Pſ. 109. 1. *ibid. 3.*

Digitized by Google

Gen.3.15 ſe Meſſiam nobis promiſſum ex multis locis
Gen.18.18 Gen.12.3 apparet. Nam Geneſ. 3. Legimus Deum contra ſerpentem pronuntiaſſe: Ponam inimicitias inter ſemen tuum, & ſemen mulieris, ipſum conteret caput tuum. Et rurſus Geneſis 18. ait Abrahamo: In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Quod vaticiniū interpretatur Apoſtolus ad Galathas tertio (Gal.3.16) dicens: Non dixit in ſeminibus, quaſi in multis, ſed quaſi in vno, & ſemini tuo, qui eſt Chriſtus. Et Geneſis 49. Salutare tuum expectabo Domine. (Gen 49.18) Occinit Zacharias Lucę primo: Erexit cornu ſalutis nobis in domo (Luc.1.69) Dauid pueri ſui; Et paulo poſt: Ad dandam ſcientiam ſalutis plebi eius. Et Simeon Lucæ ſecundo: Viderunt oculi mei ſalutare tuum.

Meſſias verus Deus.

In nouo teſtamento plura ſunt teſtimonia, quæ Chriſti diuinitatem conteſtantur: nam Ioannis primo: Verbum Deus factum eſt caro. (Io.1.14) Et. 20. Thomas confitetur eum verum Deum, inquiens: Dominus meus, & Deus meus. (ibid.20.27) Et 1. Ioan. vltimo: Simus in vero filio eius Ieſu Chriſto, hic eſt verus Deus & vita æterna. (1.Io.5.20) Et Paulus ad Romanos. 9. Ex quibus eſt Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula. (Rom.9.5) Sed Prophetarum oraculis confirmāda res eſt.

Eſaiæ

Eſaiæ.7.Ecce virgo concipiet,& pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel, quod eſt, nobiſcum Deus. Affert eandem prophetiam Matthęus cap.1.ad eandem rem confirmandam. Idem Eſaias nono. Puer natus eſt nobis:& filius datus eſt nobis,& vocabitur nomen eius,magni cõſilij,Deus fortis pater futuri ſæculi, princeps pacis. Occinit Paulus ad Galatas.4.Cum venit plenitudo temporis miſit Deus filium ſuum factũ ex muliere, factum ſub lege, vt eos qui ſub lege erant redimeret. Baruch tertio.Hic eſt Deus noſter,& non eſt alius, qui dedit legẽ Iſrael populo ſuo, & Iacob puero ſuo: poſt hęc in terris viſus eſt,& cũ hominibus conuerſatus eſt. Conſentit Ioannes capit.primo: Deus erat verbum, & verbum caro factum eſt & habitauit in nobis. Et Ezechielis,34. Suſcitabo ſuper oues meas paſtorem vnum: Conſonat Chriſti verbum:Ego ſum ille paſtor bonus,

Eſai.7.14. *matth.1.23* *Eſai.9.6.* *Gal.4.4.* *Baruc.p.37.* *Ezech.34.23.* *Ioã.10.11.*

Meßias filius Dei.

Plura ſunt vaticinia, quæ Meſſiam Dei filium eſſe oſtendunt,ſed afferamus præcipua.Pſalm.109.dicitur:Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis. Et paulo poſt iuxta noſtram & ſeptuaginta editionẽ legimus: Tecum principium in die virtutis tuæ in ſplendoribus ſanctorum, ex vtero ante Luciferum genui te. Quod teſtimonium attulit Dominus in templo Salomonis

Pſ.109.1. *ibid.3.*

Digitized by Google

Eſaiæ.7. Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel, quod eſt, nobiſcum Deus. Affert eandem prophetiam Matthęus cap.1. ad eandem rem confirmandam. Idem Eſaias nono. Puer natus eſt nobis: & filius datus eſt nobis, & vocabitur nomen eius, magni cõſilij, Deus fortis pater futuri ſæculi, princeps pacis. Occinit, Paulus ad Galatas.4. Cum venit plenitudo temporis miſit Deus filium ſuum factũ ex muliere, factum ſub lege, vt eos qui ſub lege erant redimeret. Baruch tertio. Hic eſt Deus noſter, & non eſt alius, qui dedit legẽ Iſrael populo ſuo, & Iacob puero ſuo: poſt hęc in terris viſus eſt, & cũ hominibus conuerſatus eſt. Conſentit Ioannes capit. primo: Deus erat verbum, & verbum caro factum eſt & habitauit in nobis. Et Ezechielis, 34. Suſcitabo ſuper oues meas paſtorem vnum: Conſonat Chriſti verbum: Ego ſum ille paſtor bonus,

Eſai.7.14. *Matth.1.23* *Eſai.9.6.* *Gal.4.4.* *Baruc.3.37.* *Ezech.34.23.* *Ioã.10.11.*

Meßias filius Dei.

Plura ſunt vaticinia, quæ Meſſiam Dei filium eſſe oſtendunt, ſed afferamus præcipua. Pſalm.109. dicitur: Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis. Et paulo poſt iuxta noſtram & ſeptuaginta editionẽ legimus: Tecum principium in die virtutis tuæ in ſplendoribus ſanctorum, ex vtero ante Luciferunt genui te. Quod teſtimonium attulit Dominus in templo Salomo-

Pſ.109.1. *ibid.3.*

Matth. 22. 34. nis, Matthæi. 22. vbi interrogans Phariſeos ait; Meſſias cuius filius eſt? illi autem quaſi hominem tantum ſuſpicantes dicunt; Dauidis. At ipſe: Quomodo ergo Dauid appellat eum Dominum dicens? Dixit Dominus Domino meo? & non valuerunt respondere ei. Rurſus pſalmo, 2. Filius meus es tu, Pſ. 2. 7 ego hodie genui te, vbi illud, hodie, æternitatem dicit. Retulit teſtimonium Paulus Hebr. 1. 5. Hebræ. primo. Locutus eſt nobis per filium, quem conſtituit hæredem vniuerſorum, per quem fecit & ſæcula, tantò melior angelis effectus, quanto excellentius præ illis nomen hæreditauit. Cui, inquit, angelorum dixit aliquando? Filius meus es tu, ego hodie genui te? Et rurſus: Ego ero illi 2. reg. 7. 17. in patrem, & ipſe erit mihi in filium; quod deſumpſit ex 2. regum ſeptimo, vbi non ſolum de Salomone ſermo eſt, ſed de Meſſia.

Meßias homo.

In omnibus prophetarum vaticiniis, quæ de Chriſti paſſione extant, & paſſim in arcanis literis occurrunt, oſtenditur Meſſias homo. Sed potiſſimum Eſai. nono Puer Eſai. 9. 6. natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis. Ad quod alludit Paulus Galat. 3. Cum venit, inquit, plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum factum ex muliere, factum ſub lege. Eſai. ſeptimo: Ecce virgo concipiet, Ibid. 7. & pariet filium; vtique mulieris naturalem.

ſecun-

ſecundum rationem hominis, nam ſubditi butyrum & mel comedet; quæ puellorum eſcæ ſunt. Ad id reſpiciens angelus dixit ad Mariam: Ecce concipies & paries filium; proculdubio verum hominem, cuius eris vera mater, vera genitrix. *Luc. 1. 31.*

Meßias ex Dauide & Abrahamo.

Chriſtum Dominum fore ex Abrahamo & Dauide progignendum aperte conſtat ex promiſſionibus vtrique factis, Abrahæ Gene. 3. & 26. Dauidi, 2. reg. 7. & pſal. 131. De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam, vtramque refert Apoſtolus ad Romanos. 1. Factus eſt ex ſemine Dauid ſecundum carnem. Et ad Hebræos. 2. Semen Abrahæ apprehendit. Vtraque Matthæus: liber, inquit, generationis Ieſu Chriſti filij Dauid, filij Abraham. Hinc toties in Euangelijs appellatur filius Dauidis. *Gen. 3. 21. ibid. 26. 4. 2. reg. 7. 12. pſ. 131. 11. Rom. 1. 3. Heb. 2. 16*

Caput. 18. De tempore aduentus Meſsiæ.

DVo potiſſimum loci ſunt in ſacris literis, è quibus apertiſſimè deducitur aduentus Meſsiæ tempus expreſſum. Alter, Geneſis. 49. vbi ait Iacob: Non auferetur ſceptrum de Iuda, nec Dux de femore eius, donec veniat qui mittendus eſt. Significans tunc venturum eum in regno & principatu Iudæorum, cum nullus de gente Iu- *Ge. 49. 10.*

Digitized by Google

daica dominaretur, ſed ex alienigenis aduena, vt fuit Herodes primus cognomento Aſcalonita, patre Idumæus, matre Arabs, teſte Ioſepho libro. 18. antiquitatum. Nam capta Hieruſalem à Pompeio, ducto in vrbem Ariſtobolo Hircanoque illius ſucceſſore à Parthis interfecto: à Romanorum ſenatu Herodes, qui ſuis partibus fauerat, in Iudæorum regem creatus eſt, qui Pontificum ſucceſſionem ſuſtulit, & dignitatem quotannis venalem fecit. Et poſtquam triginta vno anno regnauit inuitis Iudæis, ſeptuaginta veterum ſenatum, quem Moiſe inſtituerat, & ad illud vſque tempus etiam in captiuitate permanſerat, omnino ſuſtulit. Deinde conſentientibus & adiurantibus in regẽ ſex alijs annis imperat, in quorum initio Chriſtus naſcitur, cum primum imperij ſceptrum è Iudeis prorſus defeciſſet, & eorũ conſenſu ad Ethnicum alienigenam tranſlatum eſſet. Hic enim alienigena primus præfuit Iudæis. Dicitur autem non defuturum imperium à Iuda & ſobole eius, quoniam ipſe a patre primogenituram adeptus eſt, & proinde maiore ex parte ſucceſſores eorũ in omnem populum principatum obtinuerunt, à quo & vniuerſæ genti Iudeorum nomen inditum eſt. Itaque primum caput pro reſiduis tribus capitur per ſinedochen Iudas & femur pro gente & ſobole Iudæorum, vel certe ab ipſa tribu Iuda nunquam defecit imperium adhuc vſque Herodem.

Nam

Digitized by Google

Nam in Aegypto ſub Pharaone, in deſerto ſub Moiſe, in Palæſtina ſub iudicibus & regibus, Babylone ſub captiuitate, & poſt reditum ſuos ſemper habuit principes tribus Iudæ, quorum catalogum Matthæi. 1. & Lucæ tertio legimus. Tametſi interim parerent alterius tribus duci, vt Moyſi Leuitico, Gedeoni, Manaſeo, Tholæ, Iſachæo, Abialoni Zabiloniti, Sanſoni Danæo, Samueli Ephraino, Sauli Benianimito & aliis. At vbi inducta eſt poſt Iſraelis captiuitatem tribuum confuſio, ſublatis præſertim ſenatus iudicibus, nullus de tribu Iudæ princeps remanſit tempore huius alienigenę. Quare Chriſtus ſub eo naſcitur, vt Iacobi vaticinium impleretur.

Hebdomades Danielis.

Alter locus habetur Danielis nono, vbi certum extat vaticinium de tempore aduentus Meſſiæ: ſed quoniam multa occurrunt in eo, quæ explicatione indigent, operæ pretium erit ſingulas oraculi partes ſeorſū enarrare.

1 Primum ait: ſeptuaginta hedomades abbreuiatæ ſunt ſuper populum tuum, & ſuper vrbem ſanctam tuam, vt conſumatur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducātur iudicia ſempiterna, & impleatur viſio & prophetia, & vngatur ſanctus ſāctorū. Plane hebdomo

Leuit. 25. 8. das annorum ſunt, ſicut in Leuitico, cap. 25. Numerabis, inquit, tibi ſeptem hebdomadas annorum, ideſt, ſepties ſeptem, quæ ſimul faciunt annos quadraginta nouem. Quare ſeptuaginta hebdomades recidunt annos quatuorcentos nonaginta, ad quorum finem delenda erat iniquitas, adducenda iuſtitia, implenda prophetia, & vngendus ſanctiſſimus Meſſias in regem ſempiternum.

Dan. 9. 25. 2. Deinde exponit à quo tempore ſumendum erat initium ſeptuaginta hebdomadarum dicens: Scito ergo & animaduerte: ab exitu ſermonis vt ædificetur Hieruſalē, vſque ad Chriſtum ducem, hebdomades ſeptem & ſextaginta duæ erunt, et rurſum: ædificabitur platea & muri in anguſtia temporum.

Prima ſententia de initio numer andi hebdomadas. *Hie. 29. 10.* Quidam exponunt ab exitu ſermonis vt ędificetur Hieruſalem: ideſt, ab oraculo Hieremiæ cap. 29. vbi ait: Cum cæperint impleri in Babylone ſeptuaginta anni, viſitabo vos, & ſuſcitabo ſuper vos verbum meum bonum, vt reducam vos ad locum iſtum. Quod refertur 2. paralypo. 36. Et. 1. Eſdræ primo, & 3. Eſdræ. 1. & 2. quibus in locis dicitur Dominum ſoluiſſe captiuitatem, & ſuſcitaſſe ſpiritum Cyri primi regis Perſarū, vt impleretur ſermo ex ore Hieremię. Protulit autem Hieremias vaticinium hoc anno quarto tranſmigrationis, vt apparet ex eodem Hieremia capit. 25. & 26. Quare hebdoma-

2. paralyp. 36. 22. 1. Eſd. 1. 1. 3. Eſd. 1. 57 ibid. 2 1. Hie. 25. 1 Ibid. 26. 1.

domades numerare incipiunt ab anno quarto natiuitatis.

Alij ab exitu ſermonis: ideſt, á prophetia Zachariæ capit. 1. vbi cum angelus dixiſſet: vſque quo Domine non miſereberis Sion, & vrbibus Iuda, quibus iratus es? iſte iam ſeptuageſimus annus eſt. Reſpondit Dominus: Reuertar ad Hieruſalem in miſericordijs, domus mea ædificabitur in ea, & perpendiculum extendetur ſuper Hieruſalem, & conſolabitur Dominus Sion, & eliget adhuc Hieruſalem. Erat autum annus ſecundus Darii Hitaſpia, At ibidem legimus, ſub quo prophetantibus Aggeo & Zacharia & adhortantibus populum, cæperunt iterum admouere manus in ędificium templi aliquot annis in termiſſum; vt habetur. 1. Eſdræ. 5. & 3. Eſdræ. 5. aitque numerant ab anno ſecuudo Darii Hitaſpis qui fuit annus 42. poſt primam ſolutionem captiuitatis á Cyro factam.

Secũda ſententia.
Zacha. 1. 12
Ibid. 1. 1. 12
Eſd. 5. 1.
3. Eſd. 5. 1

Veruntamen hæc omnia, licet veriſſima ſint: ratio tamen numerandi hebdomades ab ijs initiis non congruit cum hiſtoriographorum chronicis.

Proinde ab exitu ſermonis intelligendũ eſt, ab edicto & licentia publica ſoluendi omnino captiuitatem, & redeundi in Hieruſalem, cum reſidua & vniuerſa plebis multitudine, & erigendi muros ciuitatis: quam dedit Darius Artaxerxes Longimanus primum Eſdræ anno ſecundo & ſexto

Tertia & propria ſententia.

regni eius: vt legimus 1. Eſdræ.4.&.6. dein de Nehemię anno.20. Tunc enim exiuit ſermo a rege, vt iterum ædificaretur Hieruſalem & muri eius, & ſolueretur captiuitas, vt habetur.2. Eſdr.2. Et reædificata eſt platea & muri eius in anguſtia temporum: ſcilicet, quinquaginta diebus, vt legimus.2. Eſdræ.6. Quod aperte pronuntiat vaticinium Danielis, indicans heodomadarũ initium ab eo tempore eſſe ſumendum, à quo exiit edictum vt plateæ Hieruſalem & muri eius ædificarentur, vt opere completum eſt in anguſtia temporum mira celeritate. Quo temporis articulo exitum, finem, & complementũ habuere prædicta Hieremiæ, Aggæi, & Zachariæ vaticinia, nondũ enim vſque ad hoc edictum Longimani perfecta fuerat ſolutio captiuitatis, & reductio populi in Hieruſalem, nec reſtaurata ciuitas nec muris cincta, &.2. Eſd.1. aperte conſtat. Hinc etiam, eodem initio numerandi hebdomadas ſeruato: exponi poteſt, ab exitu ſermonis, ideſt, à fine, & impletione prophetiæ iſtorum prophetarum: ſolet enim exitus, pro fine vſurpari, vt illud: Exitus acta probat.

3. Tertio addit Daniel. Et poſt hebdomadas ſexaginta duas occidetur Chriſtus, & non erit eius populus, qui eum negaturus eſt Quoniam more Hebræorum ſupra numerauerat hebdomadas ſeptẽ & ſexaginta duas: nunc ſub maiore numero minorem

com-

comprehendit, ac ſi dicat: poſt ſexaginta nouem hebdomades occidetur Chriſtus, nempe in dimidio ſeptuageſimæ. In cuius facinoris vindictam populus Romanus cum duce Veſpaſiano diſſipauit ciuitatem, & templum et in eum religionis ſtatum nunquam amplius erigendum, nec vrbis in antiquam gloriæ maieſtatem: Ergo vt numerum annorum hebdomadarum colligamus, prætermittendi ſunt centũ quadraginta ſex anni, qui ante earum initium præceſſerant: nẽpe ſeptuaginta captiuitatis ex Hieremiæ. 29. completi ad initium imperij Cyri primi qui captiuitatem ſoluere cæpit. 2. paralip. pom. 36. Et quadraginta ſex reædificationis, & intermiſſionis templi, ex Ioann. 2. lapſi, ab initio imperii cyri, vſque ad annum ſextum Darii Hitaſpis, ex. 1. Eſdræ. 6. atque ex. 3. Eſdr. 7. Et inde triginta vſque ad edictum perfectæ reductionis populi ſub anno 2. Darii Longimani ex. 1. Eſdr. 4. 3. Eſdr. 8. Et ex Chronographis, quos videre licebit lib. 7. harum inſtitutionum ſub Cyro Cambiſe, duobus Magis, Hitaſpide, & Xerxe Aſſuero.

TRES ENIM Perſarum reges Iudæis libertatem aſſeruerunt: Cyrus primus, Darius Hitaſpis, & Darius Hitaſpis, & Darius Artaxerxes Longimanus: vt dicitur. 1. Eſd. 6. &. 3. Eſd. 7. & liquet ex ratione temporum quæ habetur infra lib. 7. cap. 8. Hebdomodarum autem anni, ita colligendi

ſunt,

ſunt, ab anno ſecundo Darii Longimani, in quo exiit edictũ perfectæ libertatis Iudæorum, vſque ad imperium Alexandri in Perſas centum triginta quatuor, vt videre licet ex Chronographia libro. 7. Inde ad principatum Machabeorum, centum quadraginta ſex, vt habetur. 1. Machabeo. 2. Ab hoc ad Chriſti natiuitatem, centum ſeptuaginta trium, ex eadem Chronographia. A natiuitate vero ad Chriſtum ducem in baptiſmo, triginta, ex Lucæ 3. Colliget quatuorcentum octoginta tres, qui faciunt ſexaginta nouem hebdomadas annorum. In baptiſmo enim Chriſtus Spiritus ſancti gratia vnctus, declaratur teſtimonio patris. Dux verbi Dei. In tribus autem annis, & tribus menſibus hebdomadis ſeptuageſime prædicat: poſtea Cruci affixus moritur, quem populus & principes negauerunt coram Pilato dicentes: Non habemus regem niſi Cæſarem.

1. mac. 2. 70 *Luca. 3. 23.* *Ioan. 19. 17*

Dan. 9. 27

4 Quarto: Daniel ſubiungit: Confirmauit pactum multis hebdomadis, deficiet hoſtia & ſacrificium: nam euangelium quod in vltima hebdomada prædicauit ante mortem, pactum appellat: ſicut Hieremiæ. 31. In nouiſsimis diebus feriam vobiſcum pactũ nouum, quod ſignis & operibus miraculoſis confirmauit, & proprio ſanguine rubricauit dicens. Hic eſt enim ſanguis meus noui teſtamenti, cuius morte vaticinia omnia impleta, et confirmata ſunt, & omnia veteris

Hier. 31. 31 *Mat. 26. 28.*

legis

legis ſacrificia ceſſauerunt, quod eô verbo ſignificauit: Conſummatum eſt. In quatuor fere annis reſiduis reſurrectione ſua, aſcenſione in cælum, miſione Spiritus ſancti & euangelii promulgatione, per diſcipulos confirmauit legis euangelicæ pactum. Et lapſi ſunt quatuor, centũ nonaginta anni, qui efficiunt ſeptuaginta hebdomades illorum.

¶ Denique prædicit Daniel deſolandã fore ciuitatem & ſanctuarium, videlicet, per populum Romanorum, duce Veſpaſiano: atque inde perpetuo vſque in finem mundi permanſuram in templo abominandam deſolationem, quam dominus prædixit Matthæi. 24. Cum videritis, inquit, abominationem deſolationis, quę dicta eſt à Daniele, ſtãtem in loco ſancto: quod per Hadriani ſtatuam in templo poſitam impletum Hieronymus autumat, nos per infidelium conculcationem in finem vſque duraturam. Hæc temporum ſupputatio certiſsima cum ſit, & ex chronographis tam Iudæorum, quam gentium deſumpta, utroſque conuincit ad fidẽ noſtram ſuſcipiendam, ſi ſemel veritatis prophetiam ſuſceperint, nec vllum ſubterfugium reſiduum patet, quo elabi poſſint. Nam ſi donemus, falſam eſſe veriſsimam ſupputãdi rationem, (quam adduximus) tot anni poſt Chriſti redemptoris aduentum lapſi ſunt, vt omnes hebdomadarum rationes excedat. Nec rationi conſentaneum apparet

Digitized by Google

ſunt, ab anno ſecundo Darii Longimani, in quo exiit edictū perfectæ libertatis Iudæorum, vſque ad imperium Alexandri in Perſas centum triginta quatuor, vt videre licet ex Chronographia libro.7. Inde ad principatum Machabeorum, centum quadraginta ſex, vt habetur.1. Machabęo.2. Ab hoc ad Chriſti natiuitatem, centum ſeptuaginta trium, ex eadem Chronographia. A natiuitate vero ad Chriſtum ducem in baptiſmo, triginta, ex Lucæ 3. Colliget quatuorcentum octoginta tres, qui faciunt ſexaginta nouem hebdomadas annorum. In baptiſmo enim Chriſtus Spiritus ſancti gratia vnctus, declaratur teſtimonio patris Dux verbi Dei. In tribus autem annis, & tribus menſibus hebdomadis ſeptuageſimę prædicat: poſtea Cruci affixus moritur, quem populus & principes negauerunt coram Pilato dicentes: Non habemus regem niſi Cæſarem.

1.mac.2.7. *Luca.3.23.* *Ioan.19.17*

Dan.9.27 4 Quarto: Daniel ſubiungit: Confirmauit pactum multis hebdomadis, deficiet hoſtia & ſacrificium: nam euangelium quod in vltima hebdomada prædicauit ante mortem, pactum appellat: ſicut Hieremiæ.31. In nouiſsimis diebus feriam vobiſcum pactū nouum, quod ſignis & operibus miraculoſis confirmauit, & proprio ſanguine rubricauit dicens. Hic eſt enim ſanguis meus noui teſtamenti, cuius morte vaticinia omnia impleta, et confirmata ſunt, & omnia veteris

Hier.31.31 *Mat.26.28.*

legis

legis ſacrificia ceſſauerunt, quod eô verbo ſignificauit: Conſummatum eſt. In quatuor fere annis reſiduis reſurrectione ſua, aſcenſione in cælum, miſione Spiritus ſancti & euangelii promulgatione, per diſcipulos confirmauit legis euangelicæ pactum. Et lapſi ſunt quatuor, centũ nonaginta anni, qui efficiunt ſeptuaginta hebdomades illorum.

§ Denique prædicit Daniel deſolandã fore ciuitatem & ſanctuarium, videlicet, per populum Romanorum, duce Veſpaſiano: atque inde perpetuo vſque in finem mundi permanſuram in templo abominandam deſolationem, quam dominus prædixit Matthæi. 24. Cum videritis, inquit, abominationem deſolationis, quę dicta eſt à Daniele, ſtãtem in loco ſancto: quod per Hadriani ſtatuam in templo poſitam impletum Heronymus autumat, nos per infidelium conculcationem in finem vſque duraturam. Hæc temporum ſupputatio certiſsima cum ſit, & ex chronographis tam Iudæorum, quam gentium deſumpta, utroſque conuincit ad fidẽ noſtram ſuſcipiendam, ſi ſemel veritatis prophetiam ſuſceperint, nec vllum ſubterfugium reſiduum patet, quo elabi poſſint. Nam ſi donemus, falſam eſſe veriſsimam ſupputãdi rationem, (quam adduximus) tot anni poſt Chriſti redemptoris aduentum lapſi ſunt, vt omnes hebdomadarum rationes excedat. Nec rationi conſentaneum apparet

ad

ad ſolamen prophetę vaticinium dediſſe, poſt tot longiſsima tempora implendum, pręſertim cum eo tempore ageretur de Babylonicę captiuitatis ſolutione, nec de hac, quam ſub omnibus orbis nationibus duriorem patiuntur, fit mentio ante Meſſię aduentum futura. Quinimo in tanti ſceleris ſupplicium de non recepto, & in crucē acto Meſsia, ęternas pęnas daturos, ad calcem huius vaticinij (ſi alia pretermittamus) Daniel propheta prędixit.

Caput. 19. De vtriusque teſtamenti conſonātia & primum de conceptione Meßiæ ex Virgine, & de iјs quæ pertinent ad infantiam illius.

PRIMVM omnium admiranda Meſsię conceptio præ figurata fuit patribus in veteri teſtamento, & à prophetis predicta. Legimus in Eſai. 7. Ecce Virgo concipiet & pariet filium: quod oraculum tanquam nouum, mirabile, & inauditum ſignū datum eſt regi Achaz, quod nō eſſet, niſi foret Chriſtus ex perpetua virgine naſciturus. Rurſus Eſai. 53. Erit, inquit, ſicut virgultum de terra ſitienti, id eſt, nō irrigata uirili ſemine: Ad vtrunq; reſpexit angelus Luc. 1. qui interroganti Virgini: Quo modo id fieri poſſet, cum ipſa non eſſet cognitura virum, ait: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſsimi obumbrauit tibi: quaſi diceret: fiet

quidem

quidē non ex virili ſemine, ſed Dei virtute, cui nihil eſt impoſsibile. Præfigurata vero fuit Virginis integritas ſub porta templi orientali, quam Ezechiel cap. 44. clauſuam vidit, cui dictum eſt: Hæc porta clauſa erit, nō aperietur, nec uir tram ſibit per eam; quia ſolus dominus tranſiturus eſt. Ita, in Canticis, ſub fonte ſignato & horto concluſo,

Meſsias naſciturus Bethlehem.

De loco natiuitatis Meſsiæ extat apertiſſimum vaticinium Mic. 5. quod ſacerdotes & ſcribæ Herodi perquirenti, vbi Chriſtus naſciturus eſſet; palam & ſimplicisſime obtulerunt. In Bethlehem, inquiunt, Iudæ, ſicut ſcriptum eſt per prophetam: Et tu Bethlehem Ephrata paruula es in millibus Iuda: ex te exiet dux qui regat populum meum Iſrael, & egreſsus eius à diebus æternitatis. Refert itaq; Matthæus illud cap. 2. Et tu Bethlehem terra Iuda. Vtroq; nomine compellabatur Iuda, & Ephrata, vt Geneſ. 35 legimus de Rachele, quod mortua ſit in via, quæ ducit Ephratam, hæc eſt Bethlehē Iudę. Et addit: Nequaquā minima es in principibus Iuda. quia tametſi numero ciuium eſſet minima, dignitate principum erat maxima. Reſiduum vero vaticinij, ad oſtendendam diuinitatem confert. Id ipſum nō adeo palam prędixit pſalm: 131. Ecce audiuimus eum in Ephrata, inuenimus eum in campis

ſilue,

ſiluæ. Erat enim Bethlehem ſita in quadam campi planitie, vbi frumenti copia colligebatur, inde nomen Bethlehem, ideſt, domus panis quod ad anagogem mire quadrat; quaſi domus in qua panis vitę Chriſtus natus eſt.

Meſsias in templo præſentandus.

Offerendum fore puerum Ieſum in templo Salomonis, prædictum eſt Malachiæ. 3. ſtatim, inquit, veniet ad templum ſuum dominator, quem vos quæritis, & angelus teſtamenti, quem vos vultis. Angelus enim nō natura ſed miſſione, quia videlicet à Deo patre miſſus, vt proprio ſanguine nouum confirmaret teſtamentum. Ad quod paulus alluſit Heb. 9. Hic eſt ſanguis teſtamenti, quod mandauit ad vos Deus. Et ipſe Chriſtus: Hic eſt ſanguis meus noui & æterni teſtamenti. Mar. 14. Rurſus Aggæi. 2. veniet deſideratus cunctis gentibus, & replebit domum iſtam gloria; Et ſubdit; Maior eſt gloria domus huius nouiſsimæ, quam primæ. Et plane de materiali gloria intelligi non poteſt, quæ numquam pertingit ad gloriam & magnificentiam, quam habuit ſub Salomone. Legimus enim. 1. Eſdræ quod filij Iſdrael cū vidiſſent templum ſub Eſdra reædificatum non pertingere ad magnificentiā prioris gloriæ, plorauerunt. Quare de ſpirituali gloria, qua per Chriſti præſentiam & aduentum in ipſum fuit illuſtratum, intel-

ligendum

ligendum eſt.

Meſsias oſtenſus ab ſtella, adoratus à magis.

Nome. 24. Balaam vaticinatus eſt in hunc modum: Orietur ſtella ex Iacob, & conſurget virga Iſrael, & percutiet duces Moab. Plane ex Balaam in montibus orientis magorum genus extitit, qui ſapientes erant & aſtrorum obſeruatores. Stella Chriſtum deſignabat, qui fuit virga de radice Ieſſe, & percutiit idolatriæ principes, quos ſub nomine Moab ſignificato; vbi viguit idolatria. Rurſus pſalm. 71. Reges Tharſis munera offerent, reges Arabum & Saba dona adducent. Inſuper Eſai. 60. Exurge illuminare Hieruſalem; quia venit lumen tuum & gloria domini ſuper te orta eſt. Multitudo camellorum operiet te, dormedarij Madian & Epha. Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes. Hæc ex doctoribus ſacris, & Eccleſiæ traditione.

Meſsias fugiturus in Aegiptum.

Eſaiæ. 19. Ecce dominus aſcendet ſuper nubem leuem, et ingredietur Aegiptum, et nomouebuntur ſimulacra Aegipti a facie eius. Nubes deſignat corporis humanitatē, ſub qua velut ſub nube diuinitas operiebatur; non grauata, ſed ab omni peccatorum onere libera, ad ingreſſus autē eius idola Ae-

gypti

gypti corruerunt, vt plures hiſtoriographi ſummo conſenſu referunt: quorum non eſt ſpernenda authoritas, maxime vſu Eccleſiæ approbata.

Pro Meſsia interficiuntur infantes.

Hieremię.31. Vox in excelſo audita eſt, lamentationis luctus & fletus Rachel plorantis filios ſuos, & nolentis cōſolari ſuper eis quia non ſunt. Quam adduxit Matth.c.2. pro infantibus ab Herode īterfectis. Rachel autem regionem ſignificat, in qua ſe pulta erat, vel filios ſuos Beniamini poſteros: ſub cuius ſorte Hieruſalem cecidit cum pagis finitimis.

Meſsiæ reditus de Aegypto.

Apud Oſeam cap. 11. legimus: Ex Aegypto vocaui filium meum: quod non ſolum de populo è captiuitate educto, ſed de vero filio Dei Ieſu Chriſto intelligendum eſt. Refert namq; Matth. cap. 2. ad eandem rem hoc vaticinium.

Meſsias Nazarenus.

Qoniam Nazareth conceptus, & poſt reditum de Aegipto illic nutritus, dictus eſt Ieſus cognomento Nazarenus: Sic prenūtiatum in Sanſon, de quo dicitur, Nazaræus

vocabitur

vocabitur. Quod vaticinium retulit Matthæus cap.2. Vt impleretur, inquit, quod dictum eſt per Prophetas; Nazaræus vocabitur. Eſaiæ præterea capit.11. vbi nos legimus: flos de radice eius aſcendet: Hebraicè legimus: Nazareus de radice eius aſcendet, Itaque dictio Hebraica abſque tranſlatione ſonat cognomen Chriſti: tranſlata vero florem, ſeu ſanctitatem, quibus nominibus paſſim à Prophetis appellatur Meſſiah. Iud. 13. 6. Math. 2. 23 Eſai. 11. 1

Caput. 20. *De prædicatione Baptiſtæ, Chriſti doctrina & miraculis.*

ESai.40. Vox clamantis in deſerto: parate viam Domini, rectas facite in ſolitudine ſemitas Dei noſtri. Prædicabat autem Ioannes in deſerto Iudeæ præparans viam Domini in cordibus hominum. Vnde Zacharias Lucæ.1. Et tu puer Propheta altiſſimi vocaberis, præibis enim ante faciem Domini parare vias eius: Et Matthę.3. refertur hoc *E*ſaiæ oraculum. Rurſus Malachi. 3. Ecce ego mitto angelum meũ, qui præparabit viam ante faciem meam. Affert Chriſtus hoc vaticinium cum reſiduo Eſaiæ in Ioanne impletum. Matthæi. 11. & Marci primo. Eſai. 4. 3. matth. 3. 3. luc. 1. 1. 76 malach. 3. 1 matth. 11. 10. marc. 1. 2.

Prædicatio Chriſti.

Eſaiæ.9. Populus, qui, ambulabat in tenebris vidit lucem magnam, ſedentibus in regione vmbrę mortis lux orta eſt eis. Elegã Eſai. 9. 2.

Digitized by Google

ti metaphora ſumpta ab ijs, qui in tenebris verſantur, exprimit mentes hominum illorum idolatriæ erroribus obcæcatas; à quibus verus ſol iuſtitiæ ſuæ doctrinæ & fidei ſplendore eripuit. Refert hoc teſtimonium
Math.4.16 Matthę.4. tunc fuiſſe impletum cum Dominus prædicationem incæpit tranſlato domicilio in Capharnaum ciuitatem maritimam in confinibus Zabulon & Neptalim. Rur-
Eſai.61.1. ſus Eſai.61. Spiritus Domini ſuper me annunciare pauperibus miſit me, vt mederer contritis corde, captiuis indulgentiam, & clauſis apertionem, vt prædicarem annum placabilem Domino, & diem vltionis Deo noſtro, vt conſolarer omnes lugentes. Quā de ſeipſo interpretatus eſt Chriſtus in Synagoga Nazareth legens Eiſaiæ librum, vt ha-
Luc.4.16. betur Lucæ.4.

Chriſti Miracula.

Eſai.35.1. Vaticinat⁹ eſt vitam, conuerſationem, & opera mirabilia Chriſti. Eſaias cap.35. elegātiſſimis, appoſitiſſimiſque tranſlationibus ſignificans lætitiam & gloriam deſertæ, oppreſæ, & peccatricis Hieruſalem. Lætabitur, inquit, deſerta & inuia, & exultabit ſolitudo, & florebit ſicut lilium: Germinās germinabit & exultabit lætabunda. Deinde ad literam ſubnectit apertam prophetiam; Ecce Deus veſter: Deus veniet & ſaluabit vos
Ibidem.4. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures

ſurdo-

Digitized by Google

ſurdorum patebunt: tunc ſaliet ſicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum. Quod vaticiniū in Chriſto impletum eſſe teſtatur ipſe apud Math. cap. 15. vbi Ioannis diſcipulos remittens ad Ioannem in carceribus coniectum, ait: Renuntiate illi: claudi ambulant, cæci vident &c. Rurſus *Eſai*. 8. Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi dominus in ſignum & portentum in Iſrael. Quod oraculum de Chriſto & Apoſtolis, qui miracula operati ſunt, interpretatur in Epiſtola ad Hebreos cap. 2. *math. 15. 30* *Eſai. 8. 18.*

Cæcitas Iudæorum, & conuerſio Gentium.

Eſai. 6. pręcepit dominus prophetæ, vt vaticinaretur ad populum: Vade, inquit, & dic populo huic: Audite audientes & nolite intelligere, & videte viſionem, & nolite cognocere. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude ne forte videat oculis ſuis, & auribus ſuis audiat, & corde ſuo intelligat, & conuertatur & ſanem eum. Et dixi: vſque quo domine? Et reſpondit: Donec deſolentur ciuitates abſque habitatore, & domus ſine homine, & terra relinquetur deſerta. Et longe faciet dominus homines & multiplicabitur, quæ derelicta fuerat in medio terræ. Vaticinium hoc retulit dominus Matth. 13. ac expoſuit impletum fuiſſe in populo Iudeorum. Et Paulus ſemel actor. 28. atque *Eſai. 6. 9.* *mat 13. 14* *Act. 28. 26* *Rom. 11. 8.*

iterum ad Rom. 11. Vtrobique autem eleganter interpretatus oraculum oſtendit in
Ps.68.24. Iudæis eſſe completum. Et ſimul affert aliud ex pſal.68. Obſcurentur, inquit, oculi eorum, ne videant, & dorſum eorum ſemper incurua. Qui ob mentis eorum cęcitatem & duritiam cordis permiſit Deus & rerum cæleſtium, quæ ſurſum ſunt, obliti ſolum terrena ſaperent, & auide contuerētur.

Ingreßus in Heruſalem cum triumpho.

Zachariæ.9. Exulta ſatis filia Sion, iubila
Zach.9.9. filia Hieruſalem: Ecce rex tuus veniet tibi iuſtus & ſaluator; ipſe pauper & aſcendens ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinę: & diſperdet quadrigam Ephraim, equum Hieruſalem, diſſipabitur arcus belli, loquetur pacē gentibus, poteſtas eius à mari vſque ad mare, & à fluminibus vſque ad fines terræ. Quod vaticinium apertiſſime impletum legimus. Matth.21. cum Chriſtus in die palmarum receptus cū populi acclamatione: Oſanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine domini, oſanna in excelſis. Rurſus eadem acclamatio prænuntiata eſt in pſalmo.117. O domine ſaluum me fac, ò domine bene proſperare, benedictus qui venit in nomine domini: Deus dominus illuxit nobis. Inſuper in eadem puerorum & ple-

plebis acclamatione impletum eſt illud pſa. 8. Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem tuam. Quod vaticinium dominus in os phariſæorum coniecit, dum calumniarentur eum quod puerorum laudes ſufferret, quaſi cacanibus latrantibus offam obtrudens.

Caput. 21. De traditione Chriſti et venditionis pretio.

DAVID in pſalmo. 40. vaticinatus eſt: Qui edebat panem mecum, magnificauit ſuper me ſupplantationem. Et rurſus pſalmo. 54. Si inimicus meus maledixiſſet mihi, ſuſtinuiſſem vtique: Tu autem homo vnanimis dux meus & notus meus, qui ſimul mecum dulces capiebas cibos. Quæ diuina oracula oſtendit Chriſtus tunc eſſe in ſe ipſo per Iudam impleta, cum in vltima cæna dicebat diſcipulis Ioannis. 13. Scio quos elegerim, ſed vt impleatur ſcriptura: Qui manducat panem meum, leuabit ſuper me calcaneum ſuum. At uero Zachariæ. 11. de pretio extat vaticinium: Appenderunt, inquit, mercedem meam triginta argenteos, vt legimus Matthæ. 27. Vbi affertur hoc vaticinium cum reſiduo, quod per typum legimus in Hieremia.

Digitized by Google

De ſpontanea Chriſti traditione ad mortem.

Eſaiæ.53 apertum eſt vaticinium: oblatus eſt, inquit, quia ipſe voluit. Et pauſo poſt: Ideo diſpertiam & plurimos, & fortiũ diuidet ſpolia, pro eo quod tradidit in mortem animam ſuam procul dubio ſponte. Sic enim ipſe dicebat: Ego pono animam
Ioan. 10 meam, ut iterum ſumam eam: Nemo tollit eam à me, ſed ego pono eam à me ipſo. Poteſtatem habeo ponendi animam meam
Thr.4.20. & iterum ſumendi eam. Rurſus Threnorũ 4. ſpiritus oris noſtri Chriſtus dominus captus eſt in peccatis noſtris, cui diximus, in umbra viuemus in gentibus. Spiritum oris noſtris appellat, quo reſpiramus, uiuimur, mouemus e ſumus, ut Paulus dixit in actis. Act.17.28.

Chriſtus derelinquendus à ſuis.

Zach.13.7

Zachariæ 13. Vaticinium eſt. Percutiam
Mat.26.31. paſtorem, & diſpergentur oues gregis. In ſe ipſo fuiſſe adimpletum prædixit Chriſtus diſcipulis paulo ante captionem. Omnes, inquit, ſcandalum patiemini in me in iſta nocte: ſcriptum eſt enim, percutiam pa
Hiere.32.2 ſtorem & diſpergentur oues gregis. Præfiguratum id quidem fuit ſub typo Hieremiæ in carcerem coniæcti.

Con-

Digitized by Google

Concilium contra Chriſtum.

Vaticinium eſt in pſa. 70. Concilium fecerunt in unum dicentes: Deus dereliquit eum, perſequimini & comprehendite eum quia non eſt qui eripiat. Et pſ. 2. Aſtiterunt reges terrę & principes conuenerunt in vnum aduerſus dominum & aduerſum Chriſtum eius. Quod Petrus in actis expoſuit de coniuratione Pilati Herodis, & principum Iudęorum aduerſus Ieſum filium Dei. Et pſ. 21. Circundederunt me canes multi, conſilium malignantium obſedit me. Et pſ. 21. Salua me ex ore leonis, & à cornibus unicornium. Præfiguratum in co cilio Simeonis & Leui. Et rurſus ſub Achitophelis & Abſalonis.

Pſ. 70. 10
Pſ. 2. 2
Act. 4. 27
Pſ. 21. 13
ibidem. 22
Gen. 34. 24
ibid. 49. 5.
2 reg. 17. 21

Caput. 22. De alapis, ſputo, et flagellis, et reliquis ad paßionem ſpectantibus.

ESAIAE. 50. Dedi corpus meum percutientibus, & genas meas uellentibus, non auerti faciem meam ab increpantibus & conſpuentibus in me. Et pſ. 34. Congregata ſunt ſuper me flagella & ignoraui. Et alibi: Tota die flagellatus ſum. Eſaias capu. 53. Non erat ei aſpectus, neq; decor. Et: vidimus eum & non erat aſpectus, & deſiderauimus eum: Aſpectum & nouiſſimum uirorum, uirum dolorum, & ſcientem infirmi-

Eſai. 50

tatem. Et erat quaſi abſconditus vultus eius & deſpectus, vnde nec reputauimus eum. Putauimus quaſi leproſum percuſſum à Deo & humiliatum. Sed liceat paulis perfilum orationis abrumpere. Quis te percuſſit & fædauit ſplendor gloriæ? ſpecioſus quidem tu præ filijs hominum, pulchritudo agri pleni & totius vniuerſi, gloria Lybani, decor Carmeli & Saron: immo decor patris æterni, & figura ſubſtantiæ eius, candidus & rubicundus electus ex millibus, vt clamat ſpõſa. Vnde ergo iſta deformitas? plane à peccatis meis; Vulneratus propter iniquitates meas, attritus propter ſcelera mea, tuo tamen liuore ſanandus. O ſi quis mihi daret fontem lacrimarum, vt die ac nocte pre animi dolore plorarem, piumque fletum effunderem.

Chriſtus cruci affigitur.

Io. 19. 17. Exiuit Ieſus portans coronam ſpineam, & baiulans ſibi crucem: exiuit in Caluariæ locum interfectorum oſſibus & crauijs opletum & conſpurcatum, proinde Hebraice Gulgoleth, Chaldaice Golgotha. Ibat ergo rex gloriæ deferens regium ſceptrum, & principatum ſuper humerum ſuum, vt impleretur Eſaię vaticinium. Affigitur, & clauibus manus pedeſque perforantur, quod predixerat Dauid pſal. 21. Foderunt manus
Eſai. 9. 1 meas & pedes meos, & dinumerauerunt

omnia

Digitized by Google

omnia oſſa mea. Et Zach. 13. Quę ſunt pla ge iſte in medio manuum tuarum? Et quaſi reſpondens, ſubnectit: his plagatum ſum in domo eorum, qui me diligebant. De aper tione vero lateris idem propheta: Videbunt in quem taansfixerunt. Quod vaticinium retulit Ioannes vbi dixit quod non confregerunt Chriſti crura, ſed miles lancea latus aperuit, & exiuit ſanguis & aqua. Et ſubdit: facta ſunt enim hęc, vt ſcriptura impleretur, os non confringetis ex eo: & iterum alia ſcriptura dicit, videbunt in quem tranſfixerunt.

Pſ. 21. 17
Zach. 13. 6.
ibidem. 23

De Solis Eclypſi.

Ab hora ſexta, nempe in meridiei articulo quo Chriſtus in crucem actus eſt vſque ad horam nonam, quę nobis eſt tertia pomeridana: ſol obſcuratus eſt interpoſitione lunæ, vt Dionißius ait ſe obſeruaſſe, ſac propriis oculis conſpexiſſe, quando eam protulit ſententiam: aut Deus naturæ patitur, aut mundi machina diſſoluitur: ſeu (vt Heronymus putat) per ipſius etiam ſolis deliquium. Non enim paſſus eſt creatorem nudum ſuſpendi in altum, vt tanquam male factor ab omnibus conſpiceretur lucis proprijs radiis. Luget mundus, obtenebreſcit ſol, petræ quatiuntur, terra cõmouetur & tremit, ſaxa cõquaſſantur, velum tẽ pli

Digitized by Google

pli ſcinditur, mortuorum monumenta dehiſcunt. Solus huomo pluſquam ferreus

Amos.8.9 non dolet, non commouetur, non ſentit. Vaticinatus autem erat Amos in hunc modum: Et erit in die illa, dicit Dominus: occidet Sol in meridie. & tenebreſcere faciā terram in die luminis.

De veſtium partitione. Milites ergo cum crucifixiſſent eum, acceperunt ueſtimenta

Ioā 19.23. ſua & fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem & tunicam: Erat autem tunica inconſutilis, deſuper contexta per totum. Dixerunt ergo adinuicem: Non ſcindamus eam, ſed ſortiamur de illa, cuius ſit: vt impleretur ſcriptura, quæ dicit; Partiti ſunt veſtimenta mea ſibi, & in ueſtem meam miſerunt ſortem. Eſt autem vaticinium deſumptum ex pſalmo.

p.21 16

Deſcendit ad inferos, educitq; patres.

Zach. 13 1. Ait Zacharias capit. 9. Tu quoque in ſanguignem teſtamēti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu, in quo non erat aqua. Sanguinem Chriſti appellat noui teſtamenti, quoniam per illum confirmatum eſt (vt paulo ante

Oſea.13.14. dicebamus) quo etiam redempti ſumus. Rurſus Oſſeæ. 13. De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos, ero mors tua ò mors, morſus tuus ero inferne.

Cap

Caput.21. De reſurrectione Chriſti, et reſiduis myſterijs illius.

AD hunc modum Dauid vaticinatur in pſal.3. ſub perſona Chriſti. Dormiui & ſoporatus ſum, & exſurrexi: quoniam Dominus ſuſcepit me. Et ſp.15. Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum uidere corruptionem. Quod oraculum attulit. Petrus Apoſtolus & expoſuit de Chriſto redemptore actor.2. capi.in hunc modum: Viri fratres liceat audenter dicere ad uos de Dauid, quod defunctus eſt & ſepultus, & ſepulchrum eius eſt apud nos. Propheta ergo cum eſſet, de reſurrectione Chriſti locutus eſt, qui nec derelictus eſt in inferno nec caro eius vidit corruptionem. Hæc Petrus. Id ipſum retulit Apoſtolus Paulus acto.13.in concione ad Iudæos Antiochenos. Piſidiæ habita: Dauid, inquit. dormiuit & appoſitus eſt ad patres ſuos & uidit corruptionem, Ieſus autem, quem Deus ſuſcitauit, non uidit corruptionem: dicit enim: Non dabis ſanctum tuum uidere coruptionem. Huius figura extitit egreſſus Ionæ de uentre Ceti, quod Dominus expoſuit in euangelio. Et in ſurrectione matutina Sanſonis cum eripitur de manu militum cuſtodientium illum.

Pſ.3.5. Pſ.15.10 Act.2.29 Iud.6.3 Iona.2.11. Iudi.16.3

De aſcenſione in cælum.

Pſalmo 46. dici tur: Aſcendit Deus in iubilationem

tione, & Dominus in voce tubæ. Et alibi: Aſcendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Quod aperte interpretatur Apoſtolus ad Ephe.4. Aſcē-
Eph.4.8. dens, inquit, in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Quod autē aſcendit, quid eſt, niſi quia & deſcendit primum in inferiores partes terræ? Qui deſcen-
4 reg.2 11 dit, ipſe eſt qui aſcendit ſupra omnes cælos.
Iud.16.3. Præfiguratum id quidem in raptu Heliç per currum igneum & in Sanſone aſcendente in montem, & deferente ſecum portas ciuitatis.

De miſſione Spiritus ſancti.

Iohe.2.28. Iohelis.2. Vaticinium extat de miſſione Spiritus ſancti. Effundā (inquit Dominus) ſpiritum meum ſuper omnem carnem, & prophetabunt filij veſtri, & filiæ veſtrę ſenes veſtri ſomnia ſomniabunt, & iuuenes veſtri viſiones videbunt, & ſuper ſeruos meos & ancillas meas effundam ſpiritum meum in diebus illis. Per ſomnia intelligit, viſiones illas, quas Dominus, dum vult, per quietem immittit, vt Magos & Ioſephum non ſemel per ſomnium admonuit, vt ſæpe legimus in veteri teſtamento. Hoc idem vaticinium retulit Petrus Actuum Apoſtol. cap. 2. in pri-
Act.2.17. ma concione, quam habuit ad plebem ſtatim poſt acceptum Spiritum ſanctum. Viri, inquit, Iudæi qui habitatis Hieruſalem hoc vobis notum ſit, & auribus percipite verba

ba mea: Non enim, ſicut vos æſtimatis, hi ebrij ſunt, cum ſit hora diei tertia: ſed hoc eſt quód prædictum eſt per Prophetam Iohel: In nouiſſimis diebus effundam ſpiritum meum &c. Id enim habet ecclesiæ traditio ex poemate Gregorij.

Iudææ tunc incredula,
Veſana toruo ſpiritu
Ructare muſti crapulam
Alumnos Chriſti concrepat.
Sed ſignis & virtutibus
Occurrit, et docet Petrus
Falſa profari perfidos,
Iobele teſte comprobans.

Id ipſum præcinit Eſaias cap. 44. Tametſi paulo latentius. Hæc dicit Dominus: Effundam aquas ſuper ſitientem, & fluenta ſuper aridam. Effundam ſpiritum meum ſuper ſemen tuum & benedictionem ſuper ſtirpem tuam. *Eſai. 44. 3*

De aduentu ad Iudicium.

Apertiſſimum eſt vaticinium Iohelis tertio, Congregabo omnes gentes, & ducam eas in vallem Ioſaphat, & diſceptabo cum eis. Nec mouere quenquam debet loci anguſtia, cum præter quàm quod diuina virtute multa fiunt, quæ nos latent, *Iohel. 3. 2*

non

nō tantum intra montium cacumina in anguſtiſſima valle gentium omnium congregatio futura eſt, ſed etiam ſupra in eadem regione ad ſupremum vſque protenſa. Merito tamen ibi iudicium futurum eſt, vbi mater conſepulta fuit, & vnde in cælum aſſumpta, vt tantæ parenti tantus honor deferatur. præſertim quod inde rex Chriſtus aſcendit in cælum, illuc ad iudicium cū maieſtate iudex reuerſurus, ac maxime rationi conſonū eſt, vt illic ſeſſurus in throno maieſtatis ſit ad iudicandum homines, vbi ab eiſdem iudicatus cum dedecore, pro eorum
Eſai. 3. tamen ſalute crucis patibulum aſcenderat. Rurſus Eſai. tertio Stat ad iudicandum Dominus, ſtat ad iudicandos populos: Dominus ad iudicium ueniet cum ſenibus populi ſui, & principibus eius. Per ſenes, prophetas & patriarcas intelligit: per principes, angelos & Apoſtolos. Dauid quoque in pſal.
pſ. 95. 13
pſ. 97. 9
95. & 97. Dn̄s iudicabit orbē terræ, iudicabit populos in æquitate. Inſuper: Danielis ſeptimo, prophetę viſio de iudicio refer-
Dani. 7. A. tur: Aſpiciebam, inquit, donec throni poſiti ſunt, & antiquus dierum ſedet: veſtimentum eius candidum ſicut nix, & capilli capitis eius quaſi lana munda: thronus eius flamma ignis, rotæ eius ignis accenſus. Fluuius igneus rapidusque egrediebatur à facie eius: millia millium miniſtrabant ei, & decies millies centena millia aſſiſtebant ei: iudicium ſedit, & libri aperti ſunt. Candor

veſti-

Digitized by Google

veſtimentorum ad maieſtatem gloriæ perti net, ſicut & thronus ad authoritatem iudicis. Capillorum vero canities ad grauitatem, vt in ſenibus accidere ſolet. Fluuius igneus ex ore egrediens: per metaphoram ſeueritatem iudicij, & iram vindictæ in improbos ſignificat. Quo dicendi ſchemate idem iudicium præcinit Dauid in pſalmo: Ignis in conſpectu eius exardeſcet, & in circuitu eius tempeſtas valida. Aduocauit cælum deſurſum, & terram diſcernere populũ ſuum. Hierem. 25. Dominus de excelſo ruget & de habitaculo ſancto ſuo dabit vocem ſuam. Rugiens rugiet ſuper decorem ſuum, celeuma quaſi calcantium cõtinetur aduerſus omnes habitatores terræ, quia iudicium Domino cum gentibus, iudicatur ipſe cum omni carne, impios tradidit gladio. Quinetiam Ioannes in Apocalyp. cap. 6. Ecce terræ motus magnus factus eſt, & Sol factus eſt niger tanquam ſaccus cilicinus; & Luna tota facta eſt ſicut ſanguis, & ſtellæ de cælo ceciderunt. Quæ omnia Chriſtus apertius nos docuit Matthę. 24. & Lucæ. 21. Et Ioannes quidem in Apoc. cap. 20. apertiſſime: Et vidi, inquit, thronum magnum candidum, & ſedentem ſuper eum, à cuius conſpectu fugit terra & cælum, & locus non eſt inuentus eis. Et vidi mortuos magnos & puſillos ſtantes in conſpectu throni: & libri aperti ſunt: & alius liber apertus eſt, qui eſt vitæ: & iudicati ſunt mortui ex ijs quæ ſcripta

Pſ. 49. 3

Hie. 25. 30.

Apocalyp. 6. 12.

Matth. 24. 29.

Luc. 21. 25.

erant

erant in libris ſecundum opera ipſorum. Et dedit mare mortuos, qui in eo erant: & mors & infernus dederunt mortuos ſuos, qui in ipſis erant, & iudicatum eſt de ſingulis ſecundum opera ipſorum. Et infernus & mors miſi ſunt in ſtagnum ignis. Hec eſt mors ſecunda. Et qui non eſt inuentus in libro vitæ ſcriptus, miſus eſt in ſtagnum ignis. A quo gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti liberari ſperamus.

EVAN-

Digitized by Google

EVANGELICARVM INSTITVTIONVM, LIBER SEXTVS.

De Geographia terræ promiſſionis, ad intelligenda loca in ſcripturis contenta: præſertim ea in qua Chriſtus diuertit.

Caput I. De Geographia Paleſtinæ & Phœnicis & terminis totius terræ promiſſionis.

INTER alia quæ ad ſacras literas intelligendas ueteribus & ſanctiſſimis patribus neceſſaria viſa ſunt, vnum eſt, idq; ſatis præcipuum totius terræ Iſraeliticæ genti promiſſæ, ac per duodecim tribus partitæ, vrbes, oppida, montes, inſignia loca, flumina, fontes, & maris littora peculiari quadam notitia cognoſcere. Nam ad rerum hiſtoriam & Prophetarum vaticinia lucidius intelligenda cōfert plurimum loca & tempora, in quibus acta ſunt, quaſi præ oculis habere:

erant in libris ſecundum opera ipſorum. Et dedit mare mortuos , qui in eo erant : & mors & infernus dederunt mortuos ſuos, qui in ipſis erant, & iudicatum eſt de ſingulis ſecundum opera ipſorum. Et infernus & mors miſi ſunt in ſtagnum ignis. Hec eſt mors ſecunda. Et qui non eſt inuentus in libro vitæ ſcriptus, miſus eſt in ſtagnum ignis.

A quo gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti liberari ſperamus.

EVANGELICARVM INSTITVTIONVM, LIBER SEXTVS.

De Geographia terræ promiſſionis, ad intelligenda loca in ſcripturis contenta: præſertim ea in qua Chriſtus diuertit.

Caput 1. De Geographia Paleſtinæ & Phœnicis & terminis totius terræ promiſſionis.

INTER alia quæ ad ſacras literas intelligendas ueteribus & ſanctiſſimis patribus neceſſaria viſa ſunt, vnum eſt, idq; ſatis præcipuum totius terræ Iſraeliticæ genti promiſſæ, ac per duodecim tribus partitæ, vrbes, oppida, montes, inſignia loca, flumina, fontes, & maris littora peculiari quadam notitia cognoſcere. Nam ad rerum hiſtoriam & Prophetarum vaticinia lucidius intelligenda cōfert plurimum loca & tempora, in quibus acta ſunt, quaſi præ oculis habere:

quod geographia & chronographia præſtant, de quibus in hoc libro diſputare decreuimus. Frequenter enim in literis ſacris, potiſſimum euangelicis, montium, vrbium, oppidorum, fluminum, & vtriuſq; maris nomina occurrunt, quorum deſcriptionē proinde ſubnectere ad earum rerum exactam intelligētiam operæpretium eſt. Opus quidem ſatis impeditum, & mille difficultatib. implicatum, ac facundiæ minime capax aggredior. Nec eſt animus omnes Syriæ prouincias percurrere, tametſi in eiſdem plura ſint loca, quorum mentio in arcanis libris paſſim habetur: ſed duntaxat ea, quæ Chriſtus redemptor noſter ſua præſentia illuſtrauit, quæ ſunt in Palæſtina & Phęnicia. Magna namque Syria à ſeptētrione Iſſicis montibus Ciliciæ: ab Oriente Aſſyria, Babylonia, & Chaldæa: ab Euro Arabia deſerta, Petræa & Aegypto: ab occidente mari magno concluditur. Plures autem prouincias complectitur, Cappadociam vtrāque, ſiue Aramæam inter Pontum & Taurum montem, vnde Aramæni: Meſopotamiam inter Tygrim & Euphratem, vnde ortus Abraham: Syriam Damaſci, ubi campus Damaſcenus
Gen. 11. 31 & terra Hus, ubi ortus Iob: Syriam Anthio-
Iob. 1. 1 chię, vbi Petrus primam ſedem poſuit, & primum Chriſtiani vocati ſunt: Phæniciam ſeu geminā Galilæam ſuperiorē & inferiorem, & Palæſtinam, quæ Samariam & Iudæam continet. De his ergo quatuor Iudæa, Samaria,

maria, vtraque Galilæa dicendum eſt. Quæ à ſeptentrione à radicibus montis Antilybani, vnde Iordanes oritur, in meridiem ad Berſabeam & Aegyptum, longitudine centum ſexaginta ſex milliaribus diſtendũtur: latitudine maxima, milliaribus ſeptuaginta, ab occaſu mari magno, verſus verò ortum ad Iordanem. Itaque prætermiſſis regionibus vltra Iordanem ſitis, reſiduum terrę promiſſionis cingitur ab occaſu, mari magno: à ſeptentrionibus, Antilybano: ab ortu, Iordane: à meridie, Maiona fluuio: de quibus primum dicendum eſt.

Cap. 2. De quatuor terminis terræ promiſſionis, qui ſunt, Mare, Lybanus, Iordanes, Maiona.

MAre mediterraneum ab occaſu vi quadã naturæ per fretum Hieruſalẽ procurrit ad ortum, donec Syrię fonte reprimitur: quæ ora maris occaſui oppoſita, longitudine à meridie in ſeptẽtrionem tenditur, ac omne latus terræ promiſſæ complectitur à Maiona fluuio vſque Adonim è Lybano profluentem. *Mare.*

Mons Lybanus omnium regionis illius altiſſimus, media æſtate niuibus operitur: inter varia arborum genera excelſas cedros alit. Verſus mare mediterraneũ in duo cornua diſcinditur, quorum alterum Lybanus eſt, qui ad Sydonem vſque protenditur: al- *Lybanus.*

terum Antilybanus, qui ad Galileæ cõfinia deflexus procurrit. Inter quos uallis amœniſſima muro quondam præcluſa, Decapolitana regio introrſus eſt, quam interluunt flumina Magoras, Lycos & Adonis. Ergo Antilybanus Galilæã verſus porrectus pluribus nominibus gaudet: nã toto dorſo Lybanum dicitur, à tergo ſeptentrionali, Seir, ab orientali & meridiano, Hermon: ab Occidentali, Galad. Profluit Iordanes à duobus fontibus, Ior, & Dan, qui ad radices Antilybani ſcaturiunt, ad Cæſarem Philippi coeuntes Iordanis nomen fluuio dederunt. A ſeptentrione in meridiem defluens terram promiſſionis irrigat. Ioſephus libro de bello Iudaico 18. exiſtimat primarium

Iordanis. Iordanis fontem eſſe Phialem, indeq; ſubtus terram quindecim milliaribus ab Oriente uſque Paneadem ſub Antilybano profluere, quod Philippus paleis illinc miſſis hucuſque redditis demonſtrauit. Amnis amænus, & quatenus locorum ſitus patitur, ambitioſus, accoliſque ſe præbens uelut inuitus. Vbi prima conuallium fuit occaſio, in lacum ſe fundit, quem plures Geneſaram uocãt, ſexdecim millium paſſuum longitudinis, & ſex milliũ latitudinis: amenis etiam circunſeptus oppidis. Deinde Aſphaltitem lacum ſulphureis aquis ex vrbium ſubuerſione dirũ natura petit, à quo poſtremo ebibitur, aquaſque laudatas perdit peſtilentibus miſtas. Ibique ſulphureis

aquis

Digitized by Google

aquis aſſumitur, vel ſubterraneus in mare ſubterfluit. Aſphaltites lacus longitudine excedit centum millia paſſuum, latitudine maxima uiginti quinque implet, minima ſex. Sex de illo paulo poſt.

Ab extremo Aſphaltitis uerſum meridiẽ mõtes decurrunt uſque ad mare Syriacum, quibus latus meridionalis Iudeæ cingitur, è quorum latere Auſtrali vberrimus fons ſcaturit, è quo Maiona fluuius ad montium radices præterfluit uſque ad mare maius, in quod prope Berſabeę prolabitur. Hinc Dan Iordanis fons, & Berſabeę Maionæ terminus, extrema ſunt terræ promiſſæ. Vnde illud: Collectus eſt omnis populus à Dan vſque Berſabee. Et illud: Ab introitu Emath vſque ad riuum Aegypti. Maiona.

Caput 3. De Iudæa, et oppidis illius.

DE Iudæa à Samaria & Galilæa diuiſa iure prius proloquendum eſt. Nam tametſi Iudeę nomine tota Paleſtina & Idumæorũ ditio ſæpe intelligatur, hæc tamen, vt eſt peculiaris prouincia, à cæteris ſeiuncta ponitur. Iudæa uerſus Aegyptũ ſita auſtralem plagam obtinet, Galilæa ſeptentrionalem, Media eſt Samaria, de quibus poſtmodum. Protẽdit itaq; Iudæa fere milliario octogeſimo quinto: longitudine à Berſabee, quę Aegypto cõfinis eſt iuxta fluuiũ Maiona, vſq; ad montẽ Ephraim, latitudine vero 2. Re. 17. 2. Paral. 7. 8.

terum Antilybanus, qui ad Galileæ cõfinia deflexus procurrit. Inter quos uallis amœniſſima muro quondam præcluſa, Decapolitana regio introrſus eſt, quam interluunt flumina Magoras, Lycos & Adonis. Ergo Antilybanus Galilæã verſus porrectus pluribus nominibus gaudet: nã toto dorſo Lybanum dicitur, à tergo ſeptentrionali, Seir, ab orientali & meridiano, Hermon: ab Occidentali, Galad. Profluit Iordanes à duobus fontibus, Ior, & Dan, qui ad radices Antilybani ſcaturiunt, ad Cæſarem Philippi coeuntes Iordanis nomen fluuio dederunt. A ſeptentrione in meridiem defluens terram promiſſionis irrigat. Ioſephus libro de bello Iudaico 18. exiſtimat primarium *Iordanis.* Iordanis fontem eſſe Phialem, indeq; ſubtus terram quindecim milliaribus ab Oriente uſque Paneadem ſub Antilybano profluere, quod Philippus paleis illinc miſſis hucuſque redditis demonſtrauit. Amnis amænus, & quatenus locorum ſitus patitur, ambitioſus, accoliſque ſe præbens uelut inuitus. Vbi prima conuallium fuit occaſio, in lacum ſe fundit, quem plures Geneſaram uocãt, ſexdecim millium paſſuum longitudinis, & ſex milliũ latitudinis: amenis etiam circunſeptus oppidis. Deinde Aſphaltitem lacum ſulphureis aquis ex vrbium ſubuerſione dirũ natura petit, à quo poſtremo ebibitur, aquaſque laudatas perdit peſtilentibus miſtas. Ibique ſulphureis

aquis

aquis aſſumitur, vel ſubterraneus in mare ſubterfluit. Aſphaltites lacus longitudine excedit centum millia paſſuum, latitudine maxima uiginti quinque implet, minima ſex. Sex de illo paulo poſt.

Ab extremo Aſphaltitis uerſum meridiē mōtes decurrunt uſque ad mare Syriacum, quibus latus meridionalis Iudeæ cingitur, è quorum latere Auſtrali vberrimus fons ſcaturit, è quo Maiona fluuius ad montium radices præterfluit uſque ad mare maius, in quod prope Berſabeę prolabitur. Hinc Dan Iordanis fons, & Berſabeę Maionæ terminus, extrema ſunt terræ promiſſæ. Vnde illud: Collectus eſt omnis populus à Dan vſque Berſabee. Et illud: Ab introitu Emath vſque ad riuum Aegypti. Maiona.

Caput 3. De Iudæa, et oppidis illius.

DE Iudæa à Samaria & Galilæa diuiſa iure prius proloquendum eſt. Nam tametſi Iudeę nomine tota Paleſtina & Idumæorū ditio ſæpe intelligatur, hæc tamen, vt eſt peculiaris prouincia, à cæteris ſeiuncta ponitur. Iudæa uerſus Aegyptū ſita auſtralem plagam obtinet, Galilæa ſeptentrionalem, Media eſt Samaria, de quibus poſtmodum. Protēdit itaq; Iudæa fere milliario octogeſimo quinto: longitudine à Berſabee, quę Aegypto cōfinis eſt iuxta fluuiū Maiona, vſq; ad montē Ephraim, latitudine vero 2. Re. 17. 2. Paral. 7. 8.

terum Antilybanus, qui ad Galileæ cõfinia deflexus procurrit. Inter quos uallis amœniſſima muro quondam præcluſa, Decapolitana regio introrſus eſt, quam interluunt flumina Magoras, Lycos & Adonis. Ergo Antilybanus Galilæã verſus porrectus pluribus nominibus gaudet: nã toto dorſo Lybanum dicitur, à tergo ſeptentrionali, Seir, ab orientali & meridiano, Hermon: ab Occidentali, Galad. Profluit Iordanes à duobus fontibus, Ior, & Dan, qui ad radices Antilybani ſcaturiunt, ad Cæſarem Philippi coeuntes Iordanis nomen fluuio dederunt. A ſeptentrione in meridiem defluens terram promiſſionis irrigat. Ioſephus libro de bello Iudaico 18. exiſtimat primarium Iordanis fontem eſſe Phialem, indeq; ſubtus terram quindecim milliaribus ab Oriente uſque Paneadem ſub Antilybano profluere, quod Philippus paleis illinc miſſis hucuſque redditis demonſtrauit. Amnis amænus, & quatenus locorum ſitus patitur, ambitioſus, accoliſque ſe præbens uelut inuitus. Vbi prima conuallium fuit occaſio, in lacum ſe fundit, quem plures Geneſaram uocãt, ſexdecim millium paſſuum longitudinis, & ſex milliũ latitudinis: amœnis etiam circunſeptus oppidis. Deinde Aſphaltitem lacum ſulphureis aquis ex vrbium ſubuerſione dirũ natura petit, à quo poſtremo ebibitur, aquaſque laudatas perdit peſtilentibus miſtas. Ibique ſulphureis

Iordanis.

aquis

aquis aſſumitur, vel ſubterraneus in mare ſubterfluit. Aſphaltites lacus longitudine excedit centum millia paſſuum, latitudine maxima uiginti quinque implet, minima ſex. Sex de illo paulo poſt.

Ab extremo Aſphaltitis uerſum meridiẽ mõtes decurrunt uſque ad mare Syriacum, quibus latus meridionalis Iudeæ cingitur, è quorum latere Auſtrali vberrimus fons ſcaturit, è quo Maiona fluuius ad montium radices præterfluit uſque ad mare maius, in quod prope Berſabeę prolabitur. Hinc Dan Iordanis fons, & Berſabeę Maionæ terminus, extrema ſunt terræ promiſſæ. Vnde illud: Collectus eſt omnis populus à Dan vſque Berſabee. Et illud: Ab introitu Emath vſque ad riuum Aegypti. *Maiona.*

Caput 3. De Iudæa, et oppidis illius.

DE Iudæa à Samaria & Galilæa diuiſa iure prius proloquendum eſt. Nam tametſi Iudeę nomine tota Paleſtina & Idumæorũ ditio ſæpe intelligatur, hæc tamen, vt eſt peculiaris prouincia, à cæteris ſeiuncta ponitur. Iudæa uerſus Aegyptũ ſita auſtralem plagam obtinet, Galilæa ſeptentrionalem, Media eſt Samaria, de quibus poſtmodum. Protẽdit itaq; Iudæa fere milliario octogeſimo quinto: longitudine à Berſabee, quę Aegypto cõfinis eſt iuxta fluuiũ Maiona, vſq; ad montẽ Ephraim, latitudine vero *3. Re. 17. & 2. Paral. 7. 8*

quod geographia & chronographia præſtant, de quibus in hoc libro diſputare decreuimus. Frequenter enim in literis ſacris, potiſſimum euangelicis, montium, vrbium, oppidorum, fluminum, & vtriuſq; maris nomina occurrunt, quorum deſcriptionē proinde ſubnectere ad earum rerum exactam intelligētiam operæpretium eſt. Opus quidem ſatis impeditum, & mille difficultatib. implicatum, ac facundiæ minimè capax aggredior. Nec eſt animus omnes Syriæ prouincias percurrere, tametſi in eiſdem plura ſint loca, quorum mentio in arcanis libris paſſim habetur: ſed duntaxat ea, quæ Chriſtus redemptor noſter ſua præſentia illuſtrauit, quæ ſunt in Palæſtina & Phenicia. Magna namque Syria à ſeptētrione Iſſeis montibus Ciliciæ: ab Oriente Aſſyria, Babylonia, & Chaldæa: ab Euro Arabia deſerta, Petræa & Aegypto: ab occidente mari magno concluditur. Plures autem prouincias complectitur, Cappadociam vtrãque, ſiue Aramæam inter Pontum & Taurum montem, vnde Aramæni: Meſopotamiam inter Tygrim & Euphratem, vnde ortus Abraham: Syriam Damaſci, ubi campus Damaſcenus & terra Hus, ubi ortus Iob: Syriam Anthiochię, vbi Petrus primam ſedem poſuit, & primum Chriſtiani vocati ſunt: Phæniciam ſeu geminā Galilæam ſuperiorē & inferiorem, & Palæſtinam, quæ Samariam & Iudæam continet. De his ergo quatuor Iudæa, Samaria,

Gen. 11. 31
Iob. 1. 1

maria, vtraque Galilæa dicendum eſt. Quæ à ſeptentrione à radicibus montis Antilybani, vnde Iordanes oritur, in meridiem ad Berſabeam & Aegyptum, longitudine centum ſexaginta ſex milliaribus diſtendũtur: latitudine maxima, milliaribus ſeptuaginta, ab occaſu mari magno, verſus verò ortum ad Iordanem. Itaque prætermiſſis regionibus vltra Iordanem ſitis, reſiduum terrę promiſſionis cingitur ab occaſu, mari magno: à ſeptentrionibus, Antilybano: ab ortu, Iordane: à meridie, Maiona fluuio: de quibus primum dicendum eſt.

Cap. 2. De quatuor terminis terræ promiſſionis, qui ſunt, Mare, Lybanus, Iordanes, Maiona.

MAre mediterraneum ab occaſu vi quadã naturæ per fretum Hieruſalẽ procurrit ad ortum, donec Syrię fonte reprimitur: quæ ora maris occaſui oppoſita, longitudine à meridie in ſeptẽtrionem tenditur, ac omne latus terræ promiſſæ complectitur à Maiona fluuio vſque Adonim è Lybano profluentem. *Mare.*

Mons Lybanus omnium regionis illius altiſſimus, media æſtate niuibus operitur: inter varia arborum genera excelſas cedros alit. Verſus mare mediterraneũ in duo cornua diſcinditur, quorum alterum Lybanus eſt, qui ad Sydonem vſque protenditur: al- *Lybanus.*

aquis aſſumitur, vel ſubterraneus in mare ſubterfluit. Aſphaltites lacus longitudine excedit centum millia paſſuum, latitudine maxima uiginti quinque implet, minima ſex. Sex de illo paulo poſt.

Ab extremo Aſphaltitis uerſum meridiẽ mõtes decurrunt uſque ad mare Syriacum, quibus latus meridionalis Iudeæ cingitur, è quorum latere Auſtrali vberrimus fons ſcaturit, è quo Maiona fluuius ad montium radices præterfluit uſque ad mare maius, in quod prope Berſabeę prolabitur. Hinc Dan Iordanis fons, & Berſabeę Maionæ terminus, extrema ſunt terræ promiſſæ. Vnde illud: Collectus eſt omnis populus à Dan vſque Berſabee. Et illud: Ab introitu Emath vſque ad riuum Aegypti. Maiona.

Caput 3. De Iudæa, et oppidis illius.

DE Iudæa à Samaria & Galilæa diuiſa iure prius proloquendum eſt. Nam tametſi Iudeę nomine tota Paleſtina & Idumæorũ ditio ſæpe intelligatur, hæc tamen, vt eſt peculiaris prouincia, à cæteris ſeiuncta ponitur. Iudæa uerſus Aegyptũ ſita auſtralem plagam obtinet, Galilæa ſeptentrionalem, Media eſt Samaria, de quibus poſtmodum. Protẽdit itaq; Iudæa fere milliario octogeſimo quinto: longitudine à Berſabee, quę Aegypto cõfinis eſt iuxta fluuiũ Maiona, vſq; ad montẽ Ephraim, latitudine vero 2. Re. 17. A 2. Paral. 7. 8

milliario ſeptuageſimo à lacu Aſphaltite vſq; ad mare maius, tametſi interim vſurpetur quatenus vltra Iordanē aliquot oppida complectitur, vt Matthæi 19. Migrauit Ieſus à Galilæa, & venit in fines Iudeæ trans Iordanem. Igitur hæc regio cecidit in ſortem tribus Iudę & Beniamin, cuius metropolis & regia Hieroſolyma eſt. Sub Iudæa ſunt hæ ciuitates, Hieruſalem, Bethlehem, Hebron, Hierico, Bethel, Ephraim, Arimathea, Nicopolis, Charia, Thiarim, Eleutropolis, Engaddi, Siceleg, Cades, Barnee, & Berſabee.

Matt. 19.

Hieruſalem.

Hieruſalem Orientalium vrbium præclariſſima, ſupra Moriam & Sion montes conſtituta, vt pſal. 86. ait: Fundamenta eius in montibus ſanctis: olim à rege Chananæorum condita dicta eſt Salem: poſt à Iebuſæo poſſeſſa Iebus Salem, vocis corruptione Hieruſalem, quam inſtaurauit David, & ampliauit Salomon. Poſt Hieroſolyma quaſi ſacra ciuitas: Tandem Helia ab Helio Hadriano reędificata. Murorum ambitus quinque millium paſſuum eſt, centum ſeptuaginta quatuor turribus munita. In vertice Sionis, qui ad Auſtrum ciuitati imminet, arx Iebuſæorum fuit, poſtmodum turris Dauid appellata. In altero monte, nempe Moria, templum Salomonis eſt in confinio Sionis in decliui area, ibi inferior

Pſal. 86. 1.

& ma-

Digitized by Google

& maior ciuitas. Ad occaſum Caluarius mons, olim extra, nunc intra mœnia ciuitatis. Ibi Abraham olim voluit Iſaac filium immolare, vbi Chriſtus pro hominum ſalute poſtea cruci affigi uoluit. Portas octo habet. Prima dicitur porta Dauid ſeu piſcium, ac negotiatorum, in latere occidentali montis Sion, qua patet iter in Ioppem & oram maris & Aegyptum. Paulo ad ſeptentrionem porta Iebus, ſeu iudiciaria, quod per eam damnati in Caluarium ducerentur, in murorum ruinis intra vrbem conſpicitur. Reſpondet altera eiuſdē nominis inter Sionem & Caluarium in muro domini ſepulchrum recludente, & veterem ciuitatem ducentis paſſibus latitudinis ampliante. Tertia ad ſeptētrionem eſt dicta Ephraim, à noſtratibus ſancti Stephani, quod illic lapidatus ſit. Hac itur in Samariam & Galilæam, Quarta eſt inter ſeptentrionem & orientem in confinio montium Caluarij & Moriæ contra montē Chamos, inter quem & Oliuetum torrens Cedron præterfluit ad vrbem accedens, quæ appellatur porta Beniamin, qua iter erat in Anathoth, & Bethel, & alia oppida tribus Beniamin. Quinta erat ad Orientem contra Eurum dicta Aurea, quæ & templi: nam adeo illi coniuncta, vt potius illius vſibus, quàm ciuitatis deſeruiret. Hac compendio itur in Oliuetum, proinde eam dominus frequentabat diebus concionaturus in templo, no-

Digitized by Google

ctibus oraturus in monte, hac die palmarum ingreſſus eſt. Sexta verſus Auſtrum, ſterquilinij cognominata, quod prope illā pluuiales aquæ ab vrbe decurrentes, ſordes ſere omnes in torrentem deferebant. Septima ad Auſtrum prope torrentem, porta erat Gregis, quod illinc immolandi introducerentur in vrbem, iuxta quam & probatica piſcina, illac iter erat in vallem Ioſaphat. Octaua inter Auſtrum & occidens inter Moriam & Sionem, aquarum cognominata, quod ad fontem & natatoriam Siloe, & omnes aquæductus præterlabũtur. Vndique montibus cincta, ab oriente Oliueto ad mille paſſus: ab Auſtro, monte offenſionis, quod illic Salomon idolum Moloch collocauerit adorandum. Inter vtrunque monticulus aſſurgit dictus Acheldemach, quod in eius radice ager ſit precio ſanguinis Chriſti emptus. Ab Auſtro verſus occidens Gione, qui paulatim decreſcit in colliculum Caluario contiguum. Ab ſeptentrione Chamos ab Idolo, quod Salomon ibi erexit. Ab ſeptẽtrione verſus oriens, Silo. Vbi olim arca domini ſtetit, in cuius latere auſtrali Gabaon ciuitas Beniamin. Sic pſal-
Pſal.124. mus 124. Montes in circuitu eius.

Bethlehem.

Ab Hieruſalem verſus Auſtrum & Aegyptum ad ſiniſtram viȩ quæ ducit Chebron,

millia-

Digitized by Google

milliario, ſexto, collis eſt Ephrata, cuius longitudo ab ortu in occaſum protenditur, latitudo módica eſt a Septemtrionibus in Auſtrum, undequaque rupe inacceſſa cingitur, niſi quòd ab occidente decliuum habet in collẽ. In Ephratę dorſo verſus oriens Betlehem vrbs tribus Iudæ metropolis ſita eſt paruula quidem, ſed natiuitate Dauid ac multo: magis Chriſti redemptoris inſignis: ad plagam orientalem montis & vrbis ſub rupe quadam locus pro ſtabulo erat cum præſepe ſub rupe exciſo; vbi dominus Ieſus mundi ſaluator te verus Deus factus homo de Virgine naſci dignatus eſt. Extat ibi Sacellum, in quo veſtigia Hieronymi, Paulæ, & Euſtochi manent. Nõ procul extra vrbis portam ciſterna eſt, cuius aquam Dauid concupiuit cum eſſet in præſidio contra Philiſtæos. 2. Regu. 23. Hinc ad orientem milliario vno turris gregis erat, in qua angelus paſtorib. apparuit & Chriſtum natum eſſe nunciauit. Lucæ. 2. 2. reg. 23. 15 Luca. 2. 8.

Thecua, Ramah, Mambre, Hebron.

A Bethlehem milliario quarto inter Auſtrum & occaſum in præalto monte Thecuca viſitur, Amos prophetæ, & mulieris Thecuitis, quæ Dauidi parabolam propoſuit. 2. regu 14. patria. A Bethlehem verſus Auſtrum milliario ſexto in præaltiſſimo monte ſita eſt Ramah, vnde aſpectus patet 2. reg. 14. 3

ver-

Digitized by Google

verſus ortum, ad totam Arabiam, verſus occaſum, ad maris Syriaci oram, ab Ioppa vſque Gazam. De hac præſertim extat Hieremiæ vaticinium cap. 31. Vox in Ramah audita eſt, quod in puellis ab Herode interfectis impletum legimus Matthæ. 2. Prope Ramah milliario quarto eſt Mambre vbi iuxta ilicem commoratus eſt Abraham Geneſ. 18. A Mābre ad Hebron milliaria quinque cum declinatione minima ad occaſum primum dicta Chariatharbe, data Caleb, Ioſue. 14. illic in regem creatus eſt Dauid, Abraham, Sarra, Iſaac, Rebecca: Iacob, & Lia conſepulti ſunt in ſpelūca, quam Abrahamus emit ab Ephron filio Seor. Geneſ. 23. ibi quoque Adam & Eua primi parentes humati fuerant iuxta Hieronymi ſententiam. In epitaphio Paulæ.

Hier. 31. 15. *Matt. 2. 18.* *Gen. 18. 1.* *Ioſue. 14. 13* *& ibi. 15.* *Gen. 23. 17.*

Montana Iudeæ, Maiona fluuius, Berſabee & Gazar.

Ab Hieruſalem vſque ad fontem Maionæ fluuij montes decurrunt, qui montana Iudeæ nuncupantur, vbi præcurſor natus eſt, ad quorum radices verſus Aegyptum, & Auſtrum Maiona fluuius oritur, & in mare maius prope Gazam defluit. Eſt autem Gaza vltra Maionam ad Auſtrum Philiſtinorum ciuitas olim poſt Ioſue mortē à Cales capta, Ioſue. 15. ſed non retenta: cuius portas Sāſon abſtulit: & in ea poſt mo-

dum

Digitized by Google

dam omnes Philiſtinorum principes cum populi multitudine vna ſecum templi euerſione peremit. Iudic. 16. Fuit autem vetus gaza mediterranea Strabone teſte, ſed ea diruta: noua in littore maris Syriaci prope illam ædificata eſt. Berſabee vero, quæ Iudeæ & totius terræ patribus promiſſæ, verſus Aegyptum ad meridiem terminus eſt, citra fluuium ad ſeptentrionem ſiſtit. Hinc illuc: Collectus eſt omnis populus ad Dan. vſque Berſabee, quod hæc ad meridiem ſicut ille ad Septentriones finis ſit. Diſtat ab Hieruſalem milliaribus octoginta octo.

Ioſ. 15. 47. Iudic 19. 1. Ibidem. 20. 2. Reg. 17. 18

Caput. 4. *De Philiſtæa prouincia, ſeu proprius Philiſtina, ſub Iudæa, et reliquis.*

Sub Philiſtina noua gaza ſita eſt, de qua modo dicebamus. At prope Berſabee in mare procurrit mons Angaris, ad cuius radices in montanis Iudeæ ſita eſt gerara ciuitas. Occaſum verſus ad oram maris eſt Aſchalon ciuitas Philiſtinorum, prope illam torrens Cedron in mare maius illabitur, qui & Sored dicitur. Ibidem Ioannes Machabæus munitionem ędificauit, cui & nomen Cedron impoſuit, in ipſo maris littore Amphitheatri formam referens munitiſſimum hodie Turcarum propugnaculum: diſtat ab Hieruſalem milliario prope ſeptuageſimo, Inde ad oram maris verſus

ſepten-

Digitized by Google

ſeptentrionem Azotus eſt, ſiue Aſdod in latere occidentali vallis, oppidum inſigne, quod ex ſe homines Gigantæos tuliſſe dicitur. Prope illum mediterranea eſt Accaron vrbs præclara in vallis latere orientali.

Ioppe, Arimathæa, Emaus.

1 Hinc *I*oppe ciuitas, & portus maris inſignis cuius mētio eſt *I*oſu. 19. à *I*aphet Noe filio condita in ſaxo mari prominente. Huc Salomon templi materiem è Lybano aduexit, hic Petrus apud Coriarium hoſpes viſionem lintei è cęlo miſi edoctus eſt Cornelij & gentium conuerſionem inſtare Act. 10. Hinc *I*onas nauim aſcendit cum fugeret à facie Domini. *I*onæ. 1. diſtat ab Hieruſalem milliario trigeſimo ſecundo, ab *I*ordane ſeptuageſimo. *I*nter *I*oppam, & Hieruſalem medio fere itinere occurrit Aramata, ſeu Arimathæa, patria illius *I*oſephi, qui dominum ſepeliuit, & ſepulchrū commodauit. Matthæ. 27. Ab Arimathæa milliario octauo plus minus ſe offert Emaus caſtellum, hodie Nicopolis nominatum, vbi dominus duobus diſcipulis in fractione panis apparuit, diſtat ab Hieruſalem milliario ſeptimo & dimidio.

Ioſ. 19. 46.

Act. 10. 5.

Ione. 1. 3.

Bethel,

Digitized by Google

Bethel, Bethania, Betphage.

Ab Hieruſalem verſus ſeptentriones milliario duodecimo, occurrit mons & vrbs Bethel ad radices montis Ephraim olim dicta Luza. Geneſ. 12. & Ioſue. 16. & 18. E Bethel prorumpit in Iordanem vſque torrens Cherib, in quo Helias à coruis Dei iuſſu paſtus eſt. 3. regu. 25. Porro montes Ephraim Iudeæ & Samariç inter confines ſunt, de quibus ſtatim. *Gen. 12. 8. Ioſue. 19. 2. ibid. 18. 23.*

In vertice montis Bethel, Ramah Saulis ſita eſt. Inter torrentem Cedron ad ſeptentrionas, & Oliuetũ ad ortum, ab Hieruſalem milliario vno diſtat Bethphage, cuius meminit Matthæi. 21. villa ſacerdotum pro alendis gregibus templi. Tranſacto Olìueto milliario ſecundo ab Hieruſalem occurrit Bethania Marthæ caſtellum, in quo Dominus Lazarum quatriduo mortuum reuocauit ad vitam. Ad radices Olìueti verſus Hieroſolymam cum declinatione ad Auſtrum villa erat Gethſemani, in cuius horto Dominus orauit, & tres diſcipuli ſub prærupta rupe dormierunt. Ibidem ſacellum vſque in hodiernũ diem cernitur. *Math. 21. 1. Ioan. 11. 18. Mat. 26. 36.*

Deſertum Hieruſalem, Eſſeni, Hiericho.

Ab Hieruſalẽ verſus ortũ deſertum ingens,

gens, & quamplurimi montes decurren-tes vſque ad Iordanem & Adommin, Ioſue.15.18. Hac itur in Hierichuntem vbi homo ab Hieruſalem illuc proficiſcens incidit in latrones Lucæ.10. In hac deſerti ſolitudine Chriſtus quadraginta dies ieiunauit, & dæmonem deuicit. Huius eremi, qua declinat ad Iordanem, incolæ fuerunt Eſſeni, de quibus Plinius libro.5. hiſtor.cap. 27. ait: gens ſola & in toto orbe præter cæteras mira, ſine vlla fæmina, omni venere abdicata, ſine pecunia, ſocia palmarum, in diem ex æquo conuenarum turba renaſcitur, large frequentantibus, quos vita feſſos ad mores eorum Fortunæ fluctus agitat. Ita per ſæculorum millia (incredibile dictu) gens æterna eſt. Ab hoc deſerto, verſus ortũ procul a Iordane, milliario ſexto Hiericho eſt: ab Hieruſalem viginti octo, vrbs olim præclara, cuius Raab mulier ciuis fuit, quæ exploratores Iſraelis recepit hoſpitio. Num.22. Quam Ioſue tubarum clangore muris irruentibus depopulatus eſt. Hãc iterum extruxit Hiel de Bethel ſub rege Iſrael Achab. 3. regum decimo ſexto, & incidit in maledictionem quam ædificatoribus imprecatus fuerat Ioſue. Hæc Domini præſentia digna fuit: ibi enim in domo Zachæi cõmoratus eſt, & iuxta illam cæcis viſum reſtituit Luc.19. Sed hæc à Romanis funditus euerſa, quod inde latrones exercitui Hieruſalem obſidenti infeſtiſſimi eſſent.

Luc.10.30.
Ioſue.2.1.
ibid.6.20.
3.reg.16.34
Ioſu.6.26.
Luc.19.1.
ibid.18.35.

eſſent. Poſt rurſus vix erecta eſt, quæ ad hæc vſque tempora manet. In eius agrum defluit fons Heliſæi copioſis & ex tunc dulcibus aquis fertilem reddit campum, & roſarum plantatione perpulchrum. Vnde Solomon ſapientiæ pulchritudinem comparat plantationi roſæ in Hiericho. 4. reg. 2. 21 Eccl. 24. 18.

Mare mortuum Enggaldi.

Prope eſt Adumin mons, vltra quem Aſphaltites lacus, noſtrates appellant mare mortuum, quod in eo nullum animal viuat: nil præter bitumen gignit, aquas peſtilentes habet & teterrimas, longitudine excellit centum millia paſſuum, latitudine maxima viginti quinque implet, minima ſex. Ita Plinius: tametſi Ioſephus ſeptem millia longitudinis, latitudinis vero duo millia, ad minimum mille dicit. Olim vallis Salinarum dicebatur: in qua quinque vrbes opulentiſſimæ erant, Sodomah, Gomorrhah Adama, Hemer, Seboin, quę igne & ſulphure è cęlo miſſo in profundum abſorptæ ſunt. In cuius rei teſtimonium ciuitatum reliquiæ adhuc aquis ſupereminēt. In hunc delabitur Iordanes, de hinc quaſi à ſulphureis paludibus aquis illius abſumptis minime viſitur, niſi per ſubterraneos cuniculos ſubrumpat in mare Perſicum. Poſt fluminis demerſionem ad Aſphaltitis oram, verſus occaſum, & Iudæ tribū ſunt

Enggaldi

Digitized by Google

Enggaldi montes ad Auſtrum declinantes, in quibus olim Enggada oppidum, ſecundum ab Hieroſolymis fertilitate, palmetorumque nemoribus: ibi vineæ Salomonis & balſami vites, & vrbs palmarum fuit, quod præcipuis & copioſis palmis abūdet, nunc arentia omnia. Non procul ad ſtagni latus eſt ſaxum ingens nomine Coluber, præruptis hinc inde rupibus, vix conſcenſum præbet, ſuper quo Maſſada caſtrū munitiſſimum à Ionatha extructum fuit 1. Machabeo. 9. Poſt hoc ad extremum lacus, verſus Arabiæ montes, Sochar caſtellum eſt in eadem ſtagni plaga. Hęc de Iudæa prouincia vndiquaque cincta dixerim.

1. Mach. 9.

Caput. 5. De geographia Samariæ prouinciæ.

Samaria inter Iudæam & Galilæas media occurrit, ab occaſum mari magno, ab Oriente Iordane, latitudine milliaribus ſeptuaginta: à Septentrionibus vero montibus Gelboe, à meridie mōtanis, Ephraim & Bethel longitudine paulo minore circumſepta eſt. Hæc autem cecidit in ſortem tribuum Ephraim Dam, & dimidię Manaſſæ. præcipuæ vrbes in ea ſunt Samaria metropolis, Sichen, ſeu Sichar, Ennon, Salin, Tenac, Beſech, Abelmecula, Bethſan, Thebes, Celbus, Endor, Ieblaham, Aphech, Napheth, Sarona, Lida, Tāna, Gazer, Iebſen, Tanathſare, & aliæ plures inſignes olim,

Digitized by Google

olim, nunc ſolo æquatæ vix earum veſtigia ſuperſunt.

Sichen, vel Sichar.

AB Hieruſalem verſus Septentrionem milliario trigeſimo ſe offert Sichen trans montana Ephraim, vrbs antiquiſſima, ad radicem Garizim ſita: inter montes Dan, & Bethel, in quorũ verticibus Ieroboam poſuit vitulos aureos. 3. reg. 12. Tametſi Hieronymus alterum eorum poſuiſſe affirmet in Dam vrbe Phænicis, quæ hodie Cæſarea Philippi nuncupatur, vocis forte colluſione adductus. Ergo Sichen vrbs amæniſſima & delitijs, nulli ſecunda, Neapolis nunc dicta, olim Mamortha Plinio, Marbota Ioſepho. Extra portam eius Auſtralem, quæ reſpicit Hieruſalem, eſt ager quem dedit Iacob filio Ioſeph ſupra ſortem Ioan. 4. iuxta illud; Do tibi Sichen partem vnam ſeu præcipuam, quam tuli ab Amorrhæo in arcu & gladio. Geneſ. 33. & 48. Non procul à porta eſt fons Iacob ſeu puteus, in quo dominus ex itinere fatigatus ſedit & Samaritem ad fidem cõuertit. Ioan. 4. In eodem agro prope puteum ſepulchrum Ioſephi cernitur, & duodecim patriarcharum, vt Hieronymus ait in Epithaphio Paulæ.

3. reg. 12.
Io. 4. 5.
Gen. 33. 19.
ibid. 48. 22.
Ioan. 4.

Tafue fons, Ennon & Salin.

A SICHEN verſus ortum op pidum in cacumine montium Hebal ſitum ocurrit, Ramah nomine: eſt enim gentium regionis mos loca editiſſima appellare Ramath: ſonat quippe Hebræis, excelſum. Illinc Tafue fons delabitur in Iordanem Ioſue. 17. prope ad Iordanis ripam hinc inde Ennon, & Salin, paruo quidem interuallo inuicem diſtantes ab Hieroſolymis milliario ſexageſimo. In his præcurſor & Apoſtoli baptizauerunt. Ioann. 3. Deſlentibus ab Aquilonem non procul a Iordane ſe offerunt Tenac, Ioſue. 12, Aſermagmata, Ioſue. 17. Beſec. 1. reg. 11. Abelmeula. 3. reg. 19. Thebes Iudicum. 9. Quæ tametſi ſub Samaria comprehenſa, tempore tamẽ Chriſti à Iudæis poſſidebantur excluſis Samaritis.

Ioſue. 17. 7.

Ioan. 3. 22.

Samaria, ſeu Sebaſte, Ephra.

A Sichen verſus Septentrionem in medio Samariæ prouinciæ ſupra montem Somer in modum coronę Sebaſte ſita eſt, olim Samaria dicta, quæ regioni nomen dedit, hanc Amri rex Iſrael ędificauit, empto monte à rege Somer talentis argenti duobus. 3. reg. 16. & montis nomine Samariam appellari fecit. Poſt Herodes Antipater in

3. re. 16. 24.

Auguſti

Digitized by Google

Auguſti gratiam, Sebaſtem quæ Auguſtam ſonat appellauit. Diſtat ab Hieruſalem milliario quadrageſimo, à Sichen duodecimo à Iordane decimo quarto, à Ptolomaida, quadrageſimo ſexto. Occaſum verſus eſt Ephra ciuitas Gedeonis, in cuius area ros in vellus mirabiliter cecidit, reliqua areæ parte manente ſicca Iud.6.

Gelboe montes et torrens Cyſon.

A Samaria verſus ſeptentrionem conſidunt Gelboe montes, in quibus Saul, & Ionatas à Philiſtæis perempti ſunt. 1. regu. 31. Diſtant ab Hieruſalem milliario octogeſimo: è quorum radice aquilonari torrens Cyſon naſcitur, & verſus Galilæam profluens montem Hermon offendit, & in duo flumina diuiditur. Quorum alterum ad læuam decurrens in mare maius prolabitur inter Carmelum promontorium, & vrbem Ptolomaidam: ad cuius fluenta Helias propheta poſt inſigne ſacrificij certamē trecentos ſacerdotes Baal trucidauit. Alterum ad dexteram deflectitur vſque in mare Geneſareth in quod defluit inter Tiberiadem & Magdalū. Citra montes Gelboe Bethſan ciuitas occurrit, è cuius muro Philiſthin ſuſpenderunt de mortuos Saulem, & Ionatham. 1. reg. 31.

1. reg. 31. 4

3. re. 17. 40.

1. re. 31. 10.

Digitized by Google

Mons Hermon triplex.

Nequis piam in nomine Hermon hallucinetur, tres huius nominis montes ſe offerunt: Vnus in quem offendit Cyſon fluuius extra fines Samariæ, cuius mentio eſt, Ioſue. 11. Qui habitant, inquit, ad radices Hermon in terra Maſphor. Alter monticulus paruus eſt Galileæ inter montem Thabor & lacum Geneſareth, in cuius latere Nain ciuitas eſt. De quo pſalm. 41. Memor ero tui de terra Iordanis, & Hermonij à monte modico. Et pſalm. 88. Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt. Tertius in Lybano Galaad monti coniunctus (vti ſuperius diximus) de quo illud Deuterono. 3. & 4. de quo etiam pſal. 134. Sicut vnguentum in capite quod deſcendit in barbam. Aaron; Sicut ros Hermon, qui deſcendit in montem Sion. De alijs duobus id intelligi non poteſt, cum modici ſint, & in loca editiora ſe ipſis, qualia ſunt montana Iudeæ, rorem mittere non poſſunt, ſed de illo, qui inter cacumina Lybani, quaſi caput conſidens, rorem, & imbres ad Sion & inferiora demittit, ſeu per Iordanem illic natum illuc vſque decurrentem.

Ioſue. 11. 13 *Pſ. 41. 7.* *Pſ. 88. 3.*

Digitized by Google

Cæſarea Paleſtina Lyda.

A mõtibus Gelboe per Iablaam, de qua mentio eſt.4. reg.9. verſus occaſum pergentibus ad oram maris magni, ſita ſe offert Cæſarea Paleſtinæ, vrbs nobilis, quæ prius Turris Stratonis dicta, ab Herode in honorem, ſeu potius adulationem Cęſaris, Cæſarea dicta eſt. Et quoniam alibi huius nominis plures conditæ erant, cognomen ſuſcepit Paleſtinæ. Ita Hieronymus comment.in Matthæ.cap.16. In hanc Ioppe deſcendit Petrus vocatus à Cornelio cẽturione, & ibi illum cum tota domo baptizauit. Itaque primitiæ gentium fuit. Hinc deflectentibus ad Auſtrum per oram maris, mediterraneæ occurrunt Naphet. 17. Antipatrida actuum.23.iuxta Hieronymum, quæ & Caphar Salama.1.Machab.7. Licet Ioſephus li.13.antiqui cap.21.appellat Capharſaba; Inde Sarma actuum.9. & Lyda prope Ioppen confinium Samariæ & Iudeæ. Atque hæc de Samaria.

4 reg.9.27.

Act.10.24.

Act.9.32.

Caput.6. De Geographia prouinciæ Galileæ inferioris.

A Montibus Gelboe vſque ad Antilybanum longitudine protenditur Galilæa in ſuperiorem, & inferiorem diuiſa: latitudine vero à Iordane, & mari Tiberia-

Digitized by Google

dis vſque ad mare maius. Hæc, vt in Ioſue legimus, cecidit in ſortem tribus Iſacar, Zabulon, Neptalin & Aſſer. Nã galileæ pars, quæ trans Iordanem ad ortum & Euphratem ſita eſt, vt Gadara, Ephrem cum reliquis vrbibus & oppidis trans Iordanem poſitis, in quibus Ruben & Gad & dimidia tribus Manaſſe permanſerunt: ad quas Dominus ſemel ad Geraſenos, & iterum ad Ephren digreſſus eſt, licet ab hac deſcriptione noſtra penitus ſint alienæ, quod à gentibus, ſicut & galilæa ſuperior, poſſiderentur: tamen primum de hac nos, poſt de eiſdem & Galaad monte dicemus. Nunc de inferiori galilæa in qua plures ſunt ciuitates, quarum præcipuæ ſunt, Capharnaũ metropolis, Tiberias, Bethſaida, Tarichea, Bethulia, Noin, Nazareth, Cana, Naaſon, Neptalin, Ptolomaida: hæ & aliæ plures in Galilæa inferiori: nam de ſuperiore, in qua ſunt maritimæ Tyrus & Sydon, ad quas Chriſtus Dominus, vt mulierẽ Chananæam lucraretur, & ad ſe conuerteret, ſemel diuertit, poſt erit dicendi locus.

Lacus, Geneſareth, Tarichæa, Tiberias, Magdalum, Bethſaida.

A montibus Gelboe verſus Auſtrũ ad ripam lacus Geneſareth, recta ſe offert Tarichæa ſub Iſachar. Diſtat autem lacus ab Hieruſalem milliario nonageſimo. Longitudinis

gitudinis habet decem & octo millia paſſuum: latitudinis vero maxime octo, minime quatuor. Hunc efficit Iordanes, vt diximus. Eſt autem in ſignis vrbibus ſibi adiacentib. quarum prima poſt Tarichęam ſe offert Tiberias, quæ olim vicus Chenereth, ab Antipatre in gratiam Tiberij Cæſaris vrbs effecta, Tiberias eſt appellata. Diſtat ab Hieruſalem milliaribus nonaginta ſeptem. Poſt hanc ad ſeptentrionem traiecto torrente Cyſon occurrit Magdalũ Mariæ oppidum, vnde Magdalena cognominata, olim Dalmanutha: cuius nominis eſt alterum oppidum ad radices Lybani & ortum Iordanis, quod pluribus errandi occaſionem præbuit. Ad oram lacus conſidet Bethſaida in extremo deſerti Aulonis aquæ ductu inſignis, quæ Iulia b poſtmodũ à Philippo Herodis filio dicta, Petri, Andreæ, Philippi, & Nathahelis, qui & Bartholomæi, patria: diſtat ab Hieruſalem milliaribus centum & quatuor.

Capharnaum metropolis Galileæ.

Vbi Iordanes in lacum Geneſareth illabitur; Capharnaum ciuitas Galileę metropolis ſe offert in finibus Zabulon & Nepthalin, cuius in veteribus ſcriptoribus nulla eſt mentio. Chriſti tamen conuerſatione percelebris: in hanc è Nazaret tranſtulit domicilium, ita vt iam inde ciuitas ſua diceretur

Digitized by Google

tur. Matthæ. 9. In ea dedit initium prædica-
Math. 9. 33. tioni euangelicæ Matthæ. 4. in ea diu vixit,
Math. 4. 17 in ea ſocrum Petri, & ſeruum Centurionis ſanauit. Extat Chriſti redemptoris comminatorium vaticinium contra eam ob incredulitatem ſuam Matth. 11. & Lucæ. 10. Et tu Capharnaum vſque in cælum exaltata in infernum detraheris: iam nunc quidem impletum, nam è gloriæ nobilitate, qua eo tempore præfulgebat magno ciuium numero & amplitudine dignitatis; iam nunc nil retinet niſi veteris & amiſſæ gloriæ inanem vmbram viculus ſemidirutus. Habet celebrem fontem, qui agrū triginta ſtadiorum reddit fertilem & irriguum Coracem piſcem nullibi niſi in Nilo repertum gignit. Diſtat ab Hieruſalem miliario centeſimo decimo, à Danfonte Iordanis quadrageſimo ſecundo.

Tabor, Hermon, Naim, Sunna, Dothaim, Bethulia, ſub Iſachar.

A latere Geneſareth ad occaſum, verſus mare maius, ſub tribu Iſachar, occurrit mons Tabor in campo Eſdrelon frequentatione Domini, & mirabilibus operibus in eo geſtis percelebris: illic elegit Apoſtolos illic transfiguratus eſt, illic euāgelicas beatitudines docuit, illic ſæpius orauit. Cacumine eminet triū milliarium celſitudine, & in ſui vertice miram planitiē paulatim deprimitur in colliculos verſus occaſum in

ſortem

ſortem tribus Iſachar, & vſque ad mare maius protenditur.

Hermon non procul à Tabor verſus Auſtrum monticulus eſt modicus, de quo diximus. In illius radice ad ſeptentrionem ſita eſt Naim ciuitas, in qua Dominus viduæ filium mortuum ſuſcitauit Luc. 7. Hanc torrens Cyſon abſuit, quæ olim celeberrima vrbs, nunc paruus uiculus eſt, diſtat ab Hieruſalem centum milliaribus. Prope eſt Sunna vbi mulier hoſpitabatur Heliſæum, cuius filium ſuſcitauit. 4. Reg. 4. Dothain verſus ortum ad latus ſeptentrionale mōtium Gelboe, venditione Ioſephi nota. Gen. 37. Non procul ab ea Bethulia in eorundem montium radicibus ad orientem, Iudith viduæ præclaro facinore à tyrannide Holophernis libera, reddita, & illuſtrata. Luc. 7. 37. 4. Reg. 8. Gen. 37. 28. Iudit 13. 18

Nazareth, Sephoron, Bethlehem, Cana ſub Zabulon.

A monte Tabor ad occaſum occurrit Nazareth milliario vndecimo, ab Hieruſalem centeſimo octauo, vbi Chriſtus conceptus, nutritus & educatus, in cuius Synagoga Eſaiç vaticinium de ſeipſo interpretatus eſt: quem infideles & ingrati conciues uoluerunt è montis ſupercilio præcipitare. A Nazareth verſus Aquilonē ſexto lapide occurrit Sephorō, cuius municeps fuit Ioachinus virginis Mariæ pater, procul ab Hieruſalem

millia-

Digitized by Google

milliario centeſimo decimo quarto. A Sephoron non procul diſtat Bethlehem in tribu Zabulonis, ad cuius differentiam altera cognominatur Iudæ, Matth. 2. A Nazareth milliario octauo verſus occaſum ſe offert Canà Galileæ vbi Dominus ad nuptias inuitatus aquam in vinum initio ſignorum vertit. Diſtat ab Hieruſalem milliario centeſimo decimo quinto.

Math. 2. 1 (margin)

Cap. 7. De ſuperiore Galilæa, Neptalim, Nahaſon, Cæſarea Philippi, Ior, et Dan fontibus.

IN ſuperiore Galilæa plures ſunt ciuitates: ſed de aliquibus dicendum. A Nazareth verſus ſeptentrionem milliario vigeſimo occurrit Neptalin in ſorte eiuſdem tribus: oppidum natiuitate Thobiæ ſenioris preclarum, iuxta Nahaſon, ſic legimus Thobiæ primo.

Thob. 1. 1 (margin)

Ab Hieruſalem milliario centeſimo quinquageſimo in extremo Galileæ verſus ſeptentrionem ſe offert Cæſarea Philippi ad radices Antilybani, inter fontes Ior, & Dan, qui ante portam illius coeunt, & Iordanem efficiunt. Hæc primus dicta fuerat Dan nomine fontis, deinde Lacis, poſt Paneas Græcis, ab antro è quo Paneas fons erumpit: demum à Philippo nobilitata in Cæſaris adulationem Cæſarea dicta, cognomento Philippi, ad differentiam alterius Cæſareæ ab Herode

Herode conditæ, quæ dicitur Cæſarea Paleſtinæ. Poſtremo reperta ab Agrippa, Neroniana dicta eſt, in gratiam Neronis, cuius beneficio rex creatus fuerat.

Sidon, Sarepta, Tyrus, puteus aquarum viuentium.

A Cæſarea verſus occaſum pergentibus, ſecus radices Lybani, vſque ad Syriacum mare milliario vigeſimo quinto ad latus occurrit Sidon magna ciuitas, quæ terræ promiſſæ terminus eſt: ſub ſorte tribus Aſſer, ſed nunquam obtenta. Olim à Phænicibus condita, vel à Sidone filio Chanaan. Hucuſque diuertit Dominus Siropbæniſſæ Chananeæ filiam curaturus Matthei 15. *Matth. 15. 22.* diſtat ab Hieruſalem milliario centeſimo ſeptuageſimo. Inde milliario ſeptimo ad Auſtrum in littore maris adeſt Sarepta oppidum, in quod miſſus eſt Helias à Domino, vt à vidua aleretur 3. Regũ 17. Rurſus a Sa- *3. Reg. 17. 9.* repta milliario ſeptimo in eodem littore maris verſus Auſtrum ſe offert Tyrus, ciuitas munita & celebris, in angulo curui littoris ſita. Olim inſula, ſed à Nabuchdonoſor primum, deinde ab Alexandro magno continens effecta eſt, lignis & lapidibus uoragine repleta. Diſtat ab Hieruſalem milliario cẽteſimo quinquageſimo octauo. A Tyro milliario ſecundo fons aquarum viuentiũ perenniter fluit de Sublybano ore qua-

drupLici

druplici. Ab hoc fonte non procul verſus Auſtrum album promontorium mari prominet, diſtans ab Hieruſalem milliario centeſimo quinquageſimo ſecundo.

Ptolomais, Carmelus.

Ptolomais procul eſt ab Hieruſalem milliario centeſimo quadrageſimo tertio, quæ à Ptolomæo cognomen accepit, olim dicta Coth, & Acho, vt Hieronymus ait ad Euſtochium. Ab hac milliario quarto Cyſſonis torrentis brachium ſe effundit in mare ad radices Carmeli montis, in quo ſpelunca eſt vbi Helias & Heliſæus diu uixerunt cum pluribus filiis Prophetarum, à Carmelitis obtenta uſque in hodiernum diem. Eſt & alter huius nominis mons ad Auſtralem plagam, in quo deguit Nabal Carmeli. Ita Hieronymus commentar. in cap.1. Amos prophetæ. In Carmelo Sichanium caſtrum ſitum eſt, quod hodie peregrinorum appellatur. Inde milliario vno Dora olim ciuitas, nunc adeo euerſa, vt uix illius ruinæ appareant. Prope Magedo ciuitas in finibus campi Eſdralon, de quo ſupra. Ibi Samariæ confinium, unde ad Cæſaream Palæſtinæ milliaria octo, de qua ſupra. Hæc de regionibus circa Iordanem uerſus occaſum & mare maius.

Cap. 8.

Cap. 8. De monte Galaad, et oppidis vltra Iordanem ſitis in qua Chriſtus diuertit.

MOns Galaad, qui & Trachnorum dicitur, ab Antilybano, cui adhæret, uerſus ortum, procurrit ad meridiem, longitudine uſque ad campeſtria Moab prope mare mortuum, qua Iſrael in terram promiſſam ingreſſus eſt. Itaque inter ipſum & Iordanem ſatis ampla regionis latitudo eſt, quam occupauerunt tribus Ruben, Gad, & dimidia Manaſſe. Ruben quidem à mari mortuo & campeſtribus Moab uſque montem Eſſeuar: inde uſque ad Corozaim, & Galaad ciuitates Gad: illic uerò uſque ad fontem Phialam, dimidia tribus Manaſſe. Itaque ſub Ruben citra torrentem Arnon ad ripam Iordanis extat Bethabara, ubi præcurſor baptizans legationem accepit prope tranſitum filiorum Iſrael, & uada Iordanis. Inde uerò ad ſeptentrionem ex eodem latere Iordanis, nempe orientali, ſitæ ſunt Ennon, Ephren, Gadara, Geraſa ſub tribu Gad, in quas Chriſtus diuertit. Poſt ex eodem latere ſub dimidia Manaſſe occurrit Corozaim quaſi Bethſaidæ oppoſita ad oram Geneſareth. In utranque extat Domini deploranda comminatio: Væ tibi Corozaim, uæ tibi Bethſaida. Matth. 11. quia ſi in Tyro & Sydone factæ fuiſſent virtutes, quæ in te factę ſunt, olim in cilicio & cinere pœnitentiam egiſſent: Amen dico Matth. 11.

tibi

tibi remiſſius erit in die iudicij terræ Sodo-
morum quam tibi. Rurſus, verſus ſepten-
trionem ſub eadem dimidia tribu Manaſſe
extat vltra Iordanem ſepulchrum Iob Pa-
triarchæ, & patria ipſius, vt Hieronymus ait
in libro de locis Hebraicis. Non procul ver-
Ioſ.13.12. ſus ſeptentrionem occurrit Aſtaroth Car-
Mat.15.39 naim, Ioſue 13. à Matth. cap. 15. Magedan:
Mar.8.12. à Marco cap. 8. Dalmanutha, in quam Chri-
ſtus ſemel diuertit, & aures ſurdi aperuit.
Illic fons Phiala rotundi marginis imper-
ſcrutabilis, perpetuo plenus, neque tamen
exuberans: ſed occultis meatibus in Dan
ſcaturiens, quod paleæ ibi abſorptæ illuc
repertæ ſint. Ob id Ioſephus putat primam
originem Iordanis eſſe. Hic propter aqua-
rum copiam & camporum vbertatem pa-
ſtores Cedar, erectis tabernaculis nigri co-
loris, ſed precioſiſſimis & pulcherrimis con-
gregantur ad nundinas, quæ ibi ſtato tem-
Cant.1.6. pore fiunt. Sic illud Cantic. 1. Nigra ſum
ſed formoſa, ſicut tabernacula Cedar.

INSTI-

EVANGELICARVM INSTITVTIONVM, LIBER SEPTIMVS.

De ſcripturarum chronologia, & temporum ratione in eis contenta.

Caput 1. De diebus, hebdomadibus, & Sabbathis Hebræorum.

AD hiſtoriæ Euangelicæ ſummam, & harum inſtitutionũ metam properantes, ex his,quę nobis viſa ſunt neceſſaria, nil ſupereſt pertractandum,præterquam omnimoda temporis ratio, quæ in diuinis libris adeo frequenter obuiam ſe offert,vt ſine ea ad ſacrarum rerum cognitionem pene prorſus nihil effecerimus. Quare de diebus dicendũ eſt primum,tanquam de prima temporis menſura. Eſt autem dies duplex,vnus naturalis, qui naturę curſu integer efficitur ex vna primi orbis moti circunlatione: alter eſt artis,ab artificum menſura,vt plurimum

ortu

Digitized by Google

ortu & occaſu Solis moderatus. Vterque in arcanis literis paſſim occurrit. Nã ubi Ioannes dixit ante diem feſtũ paſchæ Chriſtum Dominum cum diſcipulis cœnauiſſe, de artificiali die intelligendus eſt: cum Marcus ac Lucas primo die azymorum, in quo Iudæi paſcha immolabant ac celebrabant, id accidiſſe aſſerant. Quare cum die Iouis ad veſperam cœna fuerit facta, die artificiali numeraſſe videtur: alioqui cum in ipſa veſpera feſtum inciperet, ante diem naturalẽ cœnaſſe non apparet. Non me latet tamen huius loci aliam eſſe (vt quibuſdã placet) germaniorem expoſitionem, de qua & in ſcholijs, & in noſtris ad hiſtoriam commentarijs fuſius diximus. De diebus artificiatis, & non integris naturalibus intelligitur illud: Poſt tres dies reſurgam: & vbicunque dies
Matt.12.40 contra noctem diſcriminatur. Sic illud: Sicut fuit Ionas in ventre Ceti tribus diebus & tribus noctibus, ſic erit & filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus nocti
Matt.4.5. bus. Sic quoque illud Matth.4. Cum ieiunaſſet quadraginta diebus & quadraginta noctibus: Alioqui nox per receſſum, & dies per acceſſum Solis vno cæli circuitu conficiuntur, atque adeo vnus dies naturalis eſt ex nocte dieq; ſimul, tãquam vna celi men
Gen.1.5 ſura. Sic Gen.1 Factum eſt veſpere & mane dies vnus. Incepit autẽ à veſpera, quia mundus in tenebris creatus eſt: ante lucis enim creationem chaos erat & tenebræ ſuper faciem

Digitized by Google

diem abyſſi: vt ibidem ait Spiritus ſanctus. Vnde Hebræi ſuos dies ac feſta à veſpera in veſperam numerantes celebrabant. Sic illud Leuit.23. A veſpera in veſperam celebrabitis Sabbatha véſtra. Quem morem in diuinis laudibus, ſacriſq; officiis decantandis vſque nunc ſeruat Eccleſia: nam feſtorum ſolennitatem à veſperis auſpicatur. Hebdomadam uerò ſeptem diebus comprehenſam & terminatam Hebræi ab initio numerarunt, vt Geneſ.1. apparet: à quibus & cæteræ gentium nationes inuiolatam obſeruationem acceperunt, planetarum ſeptem nomina ſeptem diebus hebdomadæ pariter imponentes. Initium autem hebdomadæ à ſeptimo die, nempe Sabbatho, in quo Deus requieuit, ob diei reuerentiam, exordium ſumpſerunt: cum in creatione rerum primus numeratus ſit in quo lux producta fuit. Ac proinde idem nobis dies primus ac Dominicus appellatur, in quo Chriſtus Dominus à morte reſurrexit, tanquam lux iterũ accenſa propter illuminationẽ noſtram, quæ ob tenebras noſtras morte acerbiſſima extincta fuerat. Igitur ſeptimus ipſe dies Sabbathum appellatus eſt, ideſt, requies. Sic illud: Requieuit die Sabbathi: & illud: Sabbatho ſiluerunt ſecundum mandatum. Ab ipſo uerò cæteri dies numerandi rationem ſortiti ſunt. Vt primus dies poſt Sabbathum, prima, ſeu Hebræorum phraſi, vna Sabbathi appellatur: ſecundus, ſecunda

Leu.23.32

Gen.1.& 2

Ibid.2.2

Luc.23.56

Digitized by Google

Sabbathi:ſic deinceps vſque ad ſextum. Sic
Matt.28.1 illud Matth. vlt. Veſpere Sabbathi quæ lu-
ceſcit in prima Sabbathi. Et illud: Vna Sab-
Ioan.20.1 bathi venerunt mulieres ad monumẽtum.
Quodlibet etiam feſtum Sabbathum appel
latur, vt illud: Sabbatha ſanctifices, ideſt,
Eſa.1.13 quælibet feſta. Et illud Eſa. 1. Neomenia &
Sabbatha veſtra, ideſt, feſtiuitates ueſtras
odiuit anima mea. Niſi quod ubi ſeptem
dies feſtiuitatis acciderant (vt in Paſchate,
Exo.12.16 aut feſto Pentecoſtes, de quibus dicitur: Se-
Leuit.23.7 ptem dies feſtũ celebrabitis, & nouiſſimus
erit vobis ſicut primus venerabilis) tũc Sab-
bathum primo primũ appellabatur primus
dies, vltimus vero ſecundo primum, vt appa
Luc.6.1 ret Lucæ 6. Factum eſt, inquit, in Sabbatho
ſecundo primo, de qua re Hieron. dixit ex
Greg. Nazianzeno præceptore ſuo, & nos
in ſcholijs. Ad hæc quando feſtum incede-
bat in ſeptimo die hebdomadis, magnũ ſab-
Ioan.19.31 bathum appellabatur. Sic Ioannes: Erat, in-
quit, magnus dies ille ſabbathi, ideſt, dupli-
ci feſtiuitate percelebris, proinde cap. 20. idẽ
Idem 20.19 ait: Cũ ſero eſſet die illo vna ſabbathorũ 1.
prima poſt duplex ſabbathum: niſi forte pri
mũ inter dies hebdomadis eo nomine nun-
cupauerit. Nam integra etiam hebdomada
Luc.18.12 Sabbathum appellatur: vt illud: Ieiuno bis
in ſabbatho. i. in hebdomada. Sed de die-
bus & hebdomadibus hæc ſatis dicta ſint:
ad menſium, & feſtorum in eis rationem &
numerum exponendum accedamus.

Cap. 2.

Caput 2. De menſibus Hebræorum, & feſtis in eiſdem.

MIrum quam ſit neceſſarium Hebræorum menſium & feſtorum notitiam habere ad euangeliorum hiſtoriam dilucide intelligendam. Nam cum in eis uniuerſa ratio temporis ſumatur à numero paſchatum & aliorum feſtorum, ſi hæc quibus menſibus occurrant, neſcieris, proculdubio totius hiſtoriæ Chronicon turpiter ignorabis. Ergo Hebræis menſes duodecim ſunt, lunares tamen noſtris ſolaribus reſpondentes.

Primus incipit à nouilunio proximiori æquinoctio uernali ſiue antecedat ſiue ſequatur, quo fit ut plurimum in Martio incidat. Hic appellatur in arcanis literis: Abib, ſeu Niſan, miraculum uel fuga. Sic Eſth.3. in menſe primo, ideſt menſis Niſan. De quo etiam Exodi 12. Hic menſis uobis principium menſium primus erit uobis in menſibus anni, uidelicet, quia mũdus in eo creatus, Sole Arietem ingrediente. Sic Strabo, Hieronymus, Baſilius, & Ambroſius. Die præterea uigeſima tertia eiuſdẽ Adam creatus eſt, & Dei uerbum incarnatum ac cruci affixum. Sic Athanaſius in libro de uariis quæſt. ad Antiochum. Die decima quarta lunæ huius ad ueſperam ad initium decimæ quintæ celebre feſtum erat, Peſſah, ideſt, tranſitus, in memoriam liberationis de

Martius *Eſth.3.7* *Exo.12.*

Aegypto per angelum percutientem pri-
mogenitos Aegyptiorum, & tranſeuntem
Hebræorum domos: vulgo phaſſe, Græcis
paſcha: in eo immolabant agnum & ueſce-
bantur azymis, quæ iamiam egreſſuri de
Aegypto cogentibus exire Aegyptiis, fer-
mentare non potuerunt. Durabat feſtum
per ſeptem dies, quorum primus & poſtre-
Leu.23.8. mus celeberrimi erant. Leuit. 23. Ad hoc fe
ſtum celebrandum filij Iſrael vndique con-
currebant. De hoc feſto frequens mentio
eſt apud Euangeliſtas.

Aprilis. Secundus menſis eſt: Iiiar, vel, Ziu, ideſt,
ſplendor, claritas, ab ſplendore ueris, & ap-
3.Reg.6.1 paritione florum. Sic 3. Regum 6. in menſe
Ziu, ipſe eſt menſis ſecundus.

Maius. Tertius eſt Siban, ſic Eſther. 8. in menſe
Eſth.8.9. tertio, is eſt menſis Siban. In hoc incide-
bat feſtum hebdomadarum, quod nume-
ratis ſeptem hebdomadibus ab altero die
paſchatis, in quo obtulerat manipulum pri
mitiarum, die quinquageſimo celebrare-
tur. Vnde Græcis pentecoſtes, ideſt, quin-
quageſima. Offerebant in eo panes primi-
tiarum, quod ex primis frugibus offerrētur.
Deu.16.10 Sic Deut. 16. & Exod. 34. Fuerat autem in-
Exo.34.22 ſtitutum in memoriam legis datæ quinqua
geſimo die ab egreſſu de Aegypto. Huius
Ioan.5.1 feſti meminit Ioannes Euangeliſta cap. 5.

Iunius. Quartus eſt Tammuz, ideſt, incendium,
quod Sol iam tunc incaleſcat: ſeu idolum,
nam die decimo ſeptimo huius, ieiunium
eſt

eſt fractionis tabularum legis, pro peccato idolatriæ adorationis vituli, Exod.32. *Exod.32.*

Quintus eſt Ab, ideſt pater, quo nomine Deum compellitant, in recordationem ſuarum calamitatum. Nam huius die nono ieiunium celebrabant deſolationis Hieruſalē, & deſolationis templi à rege Chaldæorum. Recitantq; eodem die lamentationis Hieremiæ, ſuam ipſorum miſeriam agnoſcentes ac deplorantes. 4. Reg. vltimo. Iulius. *4. Reg. 25.*

Sextus eſt Elul: pernoctatio: quod eo menſe præ nimio ardore Solis abſque vllo frigoris rigore ſoleant homines pernoctare delectationis gratia. Sic Nehemiæ 6. in viceſimo quinto die Elul. Auguſtus. *2. Eſd. 6. 15*

Septimus eſt Ethanim, fortitudines: vel Tiſri, ideſt, canticum. Sic 3. Reg. 8. in luna, hoc eſt, in menſe Ethanim. In hoc ſunt feſta ſex, prima die huius feſtum erat tubarum, quibus clangebant in iubilum veſtibus albis ob memoriam liberati Iſaac ab immolatione Abrahæ præ fortitudine fidei illius: inſtitutum Leuit. 23. Septem. ber. *3. Reg. 8. 2.* *Leui. 23. 24*

Die 3. ieiunium Godoliæ erat: de cuius morte mentio habetur 4. Reg. & Hiere. 41. *4. Re. 25. 25* *Hier. 41. 15*

Die decima celebratur feſtum expiationis ſeu propitiationum ieiunantes & offerentes in memoriam beneficij, quo dominus indulſit peccatū de adoratione vituli. Inſtitutum Leuit. 16. *Leui. 16. 34*

Decima quinta celebratur feſtum Scenophegiæ, ſeu tabernaculorū per ſeptem dies, *Ibid. 23. 34*

quibus habitabant in tabernaculis in memoriam peregrinationis in deſerto quadraginta annis, quos pane cæli aluit dominus habitantes in tabernaculis: primo die feſti huius afferebāt optimos arborum fructus, in ſignum quod adduxiſſet eos dominus in terram delitioſam: ſeptimo vero palmas geſtabant in memoriā depopulatę Hierichuntis. Huius feſti meminit Ioannes cap.7.

Ioan.2.7 Vigeſima ſecunda die agebatur feſtum cætus ſeu collectæ: quod in eo colligeretur populus ad vacandū diuinis, vel forte quod eo die colligeretur pecunia ad templi neceſſaria per annum: huius feſti mentio eſt. 2.

2.Par.7.9 Paralyp.7. fecit Salomon die octauo collectam, eo quod dedicaſſet altare ſeptem diebus &c. nam hic dies octauus erat à primo tabernaculorum.

Vigeſimo tertio celebrabant Gaudium legis, quod eo die lata fuerit lex, & poſt feſta huius menſis peracta, dimitteretur eo die populus vndique collectus, vt ad pro-

3.Reg.8.66 2.Par.7.10 pria remearet. 3. Reg. 8. & 2. Paralyp. 7.

October. Octauus eſt Bul, ideſt, tumens, ſeu vetuſtas defluens, quod eo menſe arborum folia decidant, & trunci nudi appareant deflu xis fructibus, & foliis veteribus. Appellatur etiam alio nomine, Marcheſuan: cogitatio, eruditio: quod eo menſe literarum ſtudia

3.Reg.6.38 redire incipiant. De hoc menſe legimus 3. Reg. 6. In menſe Bul, is eſt menſis octauus.

Nouember. Nonus eſt Kisleu, ideſt, fiducia: ſpes eius,

quod

quod inde initium ſit ſpei futurorum fru- *2.Eſd.1.*
ctuum, pluuiis ingrauidantibus terram. ſic
Nehemiæ 1. Factum eſt in mēſe Kisleu. Die
vigeſima huius menſis feſtum erat Enchæ-
nion, Encæniorum i. renouationis ſeu de-
dicationis altaris, quam fecit Iudas Macha-
bæus purgans contaminationem Sanctua-
rij, quam fecerat Antiochus. Agebatur octo
diebus in canticis & cytharis. 1. Machab. 4. *1.Mac.4.56*
& 2. Machab. 10. De hoc mentio eſt apud *2.Mac.10.*
Ioannem cap. 10. & lib. 3. Reg. *11.* *Ioan.10.22.*

Decimus eſt Thebeth, ideſt, bonitas, ſeu Decem-
pulchritudo. Sic Eſther. 2. In menſe deci- ber.
mo, is eſt menſis Thebeth.

Vndecimus eſt Sebat: ſceptrum, familia, Ianua-
vel Sebat ſeſſio, requies, habitatio, quod ob rius.
imbrium ac niuium frequentiam, & hye-
mis rigorem domi ſedentes, ac requieſcen-
tes manerent. Sic Zachariæ 1. Vndecimus
menſis, ipſe eſt menſis Sebath. In huius die
decimo indicebatur ieiunium obſeſſionis
Hieruſalem à Nabuchdonoſor.

Duodecimus eſt: Adar, ideſt, decor, ma- Februa-
gnitudo, potentia. Sic Eſther. 3. In menſe rius.
duodecimo ipſe eſt menſis Adar. In decima *Eſth.3.7*
tertia huius ſolennitas erat ob Nicanoris
cædem, indicebatur ieiunium Eſther. 9. Die *Ibid.9.17*
decima quarta & decima quinta feſtū erat,
Haphurim, ideſt, ſortium, inſtitutum ob
vindictam Iudæorum de omnibus hoſtibus
ſuis. Huius argumenti extat pſalmus 17.
quē cecinit Dauid, in die quo eripuit eum

 Domi-

Digitized by Google

Dominus de manu omnium inimicorum ſuorum. 2.Reg.22.

Pſal.17.3. 2.Reg.22.2

Præter hæc feſta quotidie; erat iuge ſacrificium matutinum & veſpertinum, in ſingulis agnus offerebatur. Inſuper ſeptimo die hebdomadæ erat Sabbathum. Omni primo die menſis Neomęnia: de quibus Eſa. 1. Neomęnia, & Sabbatha, & feſtiuitates veſtras odiuit anima mea, laboraui ſuſtinẽs, & facta ſunt mihi moleſta, prænũcians, hæc omnia ad Chriſti euangeliũ ceſſatura.

Eſa.1.13

Verum quia nouiluniũ æquinoctio vernali proximius nunquam eſt fixum, quandoq; enim antecedit, quãdoq; ſubſequitur, nec inter aſtronomos liquido conſtat, quo die inciderit ſingulis annis ætatis Chriſti, eã ob rem eorundem annorum principium & nouiluniũ quaſi fixum die decima Martij in ipſomet æquinoctio cõſtituimus, & ſubinde luna decima quinta Martij.25. paſchata numeramus. Vnde fit vt ſupputãdi rationem perſpicuã & ſanctorũ ſenſum obſeruemus, qui in die vigeſimaquinta Martij Chriſtum obijſſe credunt: quo eodẽ carnem ſumpſiſſe de Virginis vtero Eccleſia celebrat.

Cap. 3. De annorum menſura, initio, & varia ſupputandi ratione ſecundum Hebraicam veritatem, et ſeptuaginta interpretes.

RES eſt certa nec multũ ſatis perplexa, in ſacris literis eiuſdem menſurę fuiſſe

annos

annos ab exordio mundi, nec vlla ratione noſtris minores, qui (vt nonnulli exiſtimant) numerandi ratione creuerint. Nam, vt ex arcanis libris apparet, Hebræi à prima rerum conditione per duodecim lunę menſes annos conficiebant: reperiuntur quippe menſium duodecim nomina, vt capite præcedenti diximus. Sic Gen. 8. legimus: Menſe ſeptimo die vigeſimo ſeptimo arcam requieuiſſe. Et paulo poſt, primo die decimi menſis apparuerũt cacumina montium. Dicens aũt decimum & non vltimũ insinuauit annũ plures quam decem menſes habuiſſe. At res eſt apertior, nam Zacha. 1. dicit. Vndecimus menſis ipſe eſt Sebat. Et Eſter. 3. In menſe duodecimo ipſe eſt menſis Adar. Verum quia menſes lunares ſolarib. ęque non reſpondent, ſed minores ſunt ſinguli fere vnius diei ſpatio, ſit vt annus lunaris minor ſit ſolari vndecim diebus, & quarta parte, vt ex ſentẽtia Africani ſcribit Euſebius li. 8. de demonſtratione euangelica cap. 2. & Damaſcenus libro 2. de fide orthodoxa capitolo ſeptimo, à quo non omnino abhorret Plinius libro 18. hiſtoriæ naturalis c. 25. Proinde Hebręi quibus ſemper cura fuit ſimul cum lunaribus anno ſolares obſeruare, & æquales reddere, tertio quoq; anno tredecim menſes aſcribere, aut octauo quoque tres menſes addere conſueuerũt: octies quippe vndecim dies cũ quarta parte ſingulorũ nonaginta reddunt, qui

Zachar.

ſunt

ſunt tres integri menſes. Itaq; triginta duo anni ſolares, triginta tres lunares efficiũt.

Hinc fit annorum menſuram in ſacris literis eandem fuiſſe ſemper, nec temporum ſucceſſione mutatam: nam tametſi menſes ex lunæ curſu ſeruabant, anni tamen menſuram à ſole ſumebant. Quare non erant minores anni illi, quibus primi parentes, & reliqui ante diluuium vixiſſe feruntur, vt quidam falſo credunt, ſed noſtris æquales, quod ex Geneſ.7.& 8. multis rationibus confirment Ioſephus libro. 1. antiquita. cap.5. Lactantius libro. 2. diuinarum inſtitutionum cap.13.& diuus Auguſtinus libro.15. de ciuitate Dei cap.14. Sicut enim dies eandem ſemper menſuram habuerunt ex ſolis ambitu, viginti quatuor horarum ſpatio, dicente ſcriptura: factum eſt veſpere & mane dies vnus, ita annus ex ſolis retroceſſione, quę ſemper æqua fuit, eiuſdem menſuræ eſt, quod veteres diligenter obſeruauerunt. Nam tametſi donemus annorum numerum ex menſium lunariũ computatione, cũ ſint minores, paulo amplius creſcere dici tamen non poteſt Moſem, quẽ in omni ſapientia Aegyptiorum (in quibus de aſtrorũ & ſolis curſib. maxima notitia viguit) verſatũ ac ſapiẽtẽ Stephanus narrat in actis, in Geneſi cum tantam vitę longitudinem patribus conceſſam eſſe narrauit, annorum ſolarium exactam rationem non habuiſſe, aut dierum vel menſium interca-

tercalatione lunaribus non adæquaſſe. Fie ret enim proculdubio vt quatuor anni tem pora, æſtas in menſibus hiemis, autunnus in diebus veris confuſa permutarentur, quod accidiſſe vnquam in ſacris literis nul libi legimus. Si enim annos lunares dunta xat iudæi connumerarent, cum iſti mino res ſint ſolaribus quotannis vndecim die bus, vt diximus, fieret vt eodem dierum nu mero ſingulis annis Paſcha antecederet, ac ſubinde omnibus menſibus celebraretur. Quod aperte aduerſatur legi præcipienti, vt fieret menſe primo Niſan luna. 14.

Quare per embolismos, tertio quoque annos addita luna, lunares ſolaribus adæquabant. Nec mouere quemquam debet adeo protractam eſſe priorum hominum vitam, id enim diuina prouidentia factum eſt, ad propagandam, naſcente mundo, generis humani ſobolem. Quare ex ipſa temporum ſucceſſione conſtat paulatim poſt diluuium hominum ætatem minui, ac multiplicatis hominibus ſenſim breuiari. Veterem vero rationem ſupputandi annos à Numa primum, poſt a Caio Cęſare immutatam ſiquis noſſe cupit; legat Macrobium lib. 1. Saturnalium capi. 8. 12. 13. 14. Plinium libro 7. cap. 48 & libro. 18. cap. 25. Alexandrum ab Alexandris lib. 3. dierum genial. cap. 24. Anſelmum lib. 2. de imagine mundi cap. 10.

Anni autem initium apud Hebræos du-

plex

plex annotari poteſt, ſcilicet iuxta quoſdā, ante egreſſum de Aegypto ab æquinoctio autumnali, poſt vero à vernali: inde enim ordo menſium initium ſumpſit. Exod.12. Hic menſis principium menſium primus erit in menſibus anni: quaſi inſinuans anni principium. Hinc poſt egreſſum de Aegypto Niſan primus menſis dicitur, proximus æquinoctio vernali, qui vt diximus, plerunque Martio maiore ex parte reſpondet, interdum tamen Aprili, quoniam a lunæ nouæ principio exordium habet. Nouilunium vero illud primum computatur, quod cæteris proximius eſt æquinoctio verno.

Quod fuſius, & apertius tractauerunt Foro Sẽpronienſis, Stoflerinus, Monteregius, Lucidus, & Ciruelus. Mihi tamē vero ſimilius ſemper aparuit in ipſa mundi creatione annum incepiſſe ab æquinoctio vernali, ſole inter Arietis cornua concreato: ſic nanque illud facilius intelligitur producat terra lignum & germinet herbā virentem, vt ſtatim germinare naturaliter cæperint, quod & menſium ordo indicat illinc incipientium, & doctiſſimorum nobiſcum ſummus conſenſus.

Multo difficilius eſt annorum variam, ac diuerſam ſupputationem dignoſcere, & inuicem concordare. Ex libris nanque ſacris iuxta veritatem Hebraicam diuerſus eſt annorum numerus ab eo, quem ex ſeptuaginta

ptuaginta editione Græci interpretes colli gunt. Qui cum nondum Hebraicos codi ces attigiſſent, Græcos ſeptuaginta ſecuti ſunt. Hi enim more Aegyptiorum, quorum regi ſacra volumina vertebantur, annos computauerunt, quos Origener, Euſebius, Chriſoſtomus, & ex noſtris Iſido rus lib. 5. ætymologiarum cap. 39. ſecuti ſunt.

Quo fit vt ab initio tẽporis vſq; ad Chriſti natiuitatem, quinque mille centum nonaginta nouẽ annos numerent. At ibi Hieronymus ex hebræorum voluminib. vulgatam editionem nobis dedit, quam Damaſus Romanus pontifex approbauit, & eccleſia ſuſcepit, aliam eſſe annorum rationem ab exordio mundi vſq; ad Chriſtum eiſdem nouimus, nempe termille centum ſexaginta duorum, quam ſecuntur Hieronymus ipſe in hebraicis traditionibus ſuper Geneſim: Auguſtinus lib. 15. de ciuitate Dei cap. 10. & 13. Beda de temporibus, philo, & Ioſephus hebræi: Driedo. lib. 3. de eccleſ. dogm. tract. 3. cap. 5. Ioannes Lucidus, Cælius Luſitanus, & Auguſtinus Eugubinus, & fere omnes latini patres. Igitur diſcrimen eſt in annumerandis annis ab exordio mũdi vſque ad Abrahamum, nam inde vſque ad Chriſtum fere nulla eſt diſferentia.

Ab Adam vſque ad diluuium hebræi numerant mille ſexcentos quinquaginta ſex

ptuagin-

annos ex cap. quinto, & 7. Geneſeos. At ſeptuaginta interpretes computant bis mille ducentos quadraginta duos. Rurſus à diluuio vſque ad ortum Abrahæ hebræi computant annos ducentos nonaginta duos. Septuaginta vero interpretes, mille ſeptuaginta duo. Quæ omnia docet Augustinus libro decimo ſexto, de ciuitate Dei capitulo decimo. Quo fit vt in annorum numero ab Adamo ad ortum Abrahæ excedat computatio ſeptuaginta interpretum veram ex hebręis codicibus rationem annis mille tercentum ſexaginta ſex, cuius rei rationem modo reddebamus. Quoniam ſeptuaginta Aegyptiorum, quibus codices dabant, rationem ſupputandi annos ſecuti ſunt, non hebræorum.

Hinc oritur diſcrimen inter græcos, qui editionem ſeptuaginta ſecuntur, & latinos, qui vulgatam ex hebræis venerantur. Illi enim ab Adamo ad Chriſtum numerant, quinque mille centum nonaginta nouem. Nos vero ter mille nongentos ſexaginta duos. Quoniam autem in ſacris literis ab excidio Hieruſalem vſque ad Chriſtum annorum exacta ratio non habetur, ſed interciſa, ſubinde in numerandis annis illius temporis in Chronographis diſſenſſio eſt, ſed tamen parua in paucis quidem annis, & quorum ratio habenda non ſit. Ergo prętermiſſa ſeptuaginta interpretum computione, eam, quæ ex Hebraica veritate deducitur

ducitur, ad hunc modum explicatam ſubnectimus.

Caput.4. De annorum ratione ab Adamo ad Diluuium per primam ætatem.

Prima ætas, à mundi ortu ad diluuium continet annos mille ſex centos quinquaginta ſex, ſecundum Hebraicam, & noſtræ vulgatæ editionis veritatem.

Adam à mundi exordio ſexto die creatus eſt, qui fuit ſextus nouilunij menſis primi Niſan, nobis dies decimus ſextus Martij. Nam qui nunc eſt decimus, fuit primus creationis mundi: quia primus Aequinoctij, ſole Arietem ingrediente. Vixit autem 130.
annos. Adam centum triginta, & genuit Seth, poſtea vixit octogentus Geneſi, quinto.

Sed tertius filius Adæ, præter plures a- 150.
lios quos ſcriptura non refert, vixit annos centum quinque, & genuit Enos, poſtea vixit octingentos ſeptem. Gene. 5.

Enos cum eſſet annorum nonaginta ge- 090.
nuit Caynan: poſt vixit octingentos quindecim. Hic cõtra filios Cayn idolatras Dei imagines fecit, & nomen domini inuocauit. Ibidem.

Caynan ſeptuaginta annorum genuit 070.
Malaleel, poſt octingentos quadraginta. Ibidem.

Malaleel ſexaginta quinque annorum 065.
genuit

genuit Iared: poſt huius ortum, octingentos triginta. *I*bidem.

162. Iared centum ſexaginta duorum genuit Henoch, poſt vixit octingentos. *I*bidem.

065. Henoch ſexaginta quinque annorum genuit Mathuſalem, poſt vixit trecentos annos, & ambulauit coram Deo, trāſlatus eſt, & non comparuit Geneſ. 5. Eccleſiaſti. 44. ad Hebræos. 11. Iuxta quoſdam in paradiſum terreſtrē, vbi eſt cum Helia & Ioanne vſque ad aduentum Antichri, vt ex quaque lege, naturæ, ſcripturæ, & gratiæ teſtis adſit.

187. *M*athuſalē vixit centum octoginta ſeptem, & genuit Lamech poſt ſeptingentos octoginta duos. Gen. 5. Hic iuxta quoſdam ſuperuixit vſque ad diluuium.

182. Lamech vixit centum octoginta duos, antequam genuiſſet Noe; poſt, quingentos nonaginta quinque. Ibidem. Sub eo Gigantes ex genere Cain nati ſunt, quo etiam tempore poſt Cam, & Sem permixti ſunt.

600. Noe vero vixit ſexcentos annos ante diluuium Geneſ. 7.

Summa annorum ab Adam vſque diluuium mille ſexcentorum quinquaginta ſex. Iuxta ſeptuaginta interpretes, bis mille ducenti quadraginta duo.

Caput.

Digitized by Google

Caput 5. De annorum ratione à Diluuio ad Abrahamum per ſecundam ætatem.

SEcunda ætas à diluuio vſque ad ortum Abrahæ cõtinet annos nonagĩta duos.

Sem primogenitus Noe, à quo Chriſtus ſecũdum carnem deſcendit, poſt diluuium anno ſecundo genuit Arphaxat: poſt genitum autem illum vixit quingentos annos. Geneſ. 11. 002.

Arphaxat vixit triginta quinque annos antequam genuiſſet Sale: poſt vero, trecẽtos, & tres, ibidem. Ab Arphaxat ortum habuere Caldæi. 035.

Sale vixit triginta annis, & genuit Heber poſt quadringentis tribus, ibidem. A Sale ortum habuere Samariæ, & Indi iuxta Bedam. 030.

Heber vixit triginta quatuor annis, & genuit Phaleg, poſt quadringentis triginta ibidem. Sub hoc Nembroth nepos Cham cæpit fabricare turrim contra Deum, propter quod facta eſt linguarum diuiſio apud Babel, vnde hebraica lingua, quę olim omnium gentium erat, ab Heber, in cuius domo manſit, cognomẽ ſortita eſt. Erat enim ſeruus Dei abſque delicto in ædificanda turri, proinde ad illud diuiſionis linguarum ſupplicium non peruenit. Ita Auguſtinus lib. 16. de ciuita. cap. 11. ab Heber dicti ſunt Hebræi. 034.

Phaleh, ideſt, diuiſus, à linguarum diuiſione ſic dictus, vixit triginta annis, & genuit Reu, poſt ducentis nouem annis Gen. 11. ſub Phaleg cæpit idolatria à filijs Chã: nam hoc tempore Belus filius Nembroth factus eſt primus rex Aſſyriorũ, à quo idolum Bel ſeu Baal, cuius tam frequens mentio in libris regum habetur: quòd ignominiæ cauſa Iudæi Zebub, ideſt, muſcarum, cognominauerunt. Inde in euangelio, in Belzebub eijcit dæmonia. Sol præterea Aſſyriorũ lingua dicitur, Bel: fortaſſe inde Idolum Bel, quòd ſolem adorarent. Hinc Idolatriæ magna origo. Huius etiam tempore Tubal nepos Noe in Hiſpaniam colonias traduxit.

023. Reu vixit triginta duobus annis, & genuit Sarug, poſt ducentis nouem, ibidem. Ab hoc regnum Scitharum cepit, ex Beda, & Ioſepho.

030. Sarug vixit triginta annis & genuit Nachor poſt ducentis annis, ibidem hoc tempore cæpit Aegyptiorum regnum.

029. Nachor vixit viginti nouem annis, & genuit Thare, poſt centũ decem & nouem annis, ibidem.

070. Thare vixit ſeptuaginta, & genuit Abrã ibidem. Sub Thare fuit Semiramis regina, Ninus rex illius coniux, & Beli filius, à quo hiſtoriographi omnes auſpicantur. Condidit Niniuem, & Zoroaſtes Bactrianorum rex Magiam inuenit.

Sum-

Summa annorum a Diluuio ad ortum Abrahami, ducentorum nonaginta duorũ ex Gen. 11. ab exordio mundi mille nongentorum quadraginta duorum. 292.

Caput 6. Ab Abrahamo ad Dauidem per tertiam ætatem.

Tertia Aetas ab ortu Abrahę vſque ad initium regni Dauidis continet annos nongentos quadraginta duos.

Abraham cẽtum annorum genuit Iſaac Gene. 21. Fuerunt autem omnes anni vitæ eius centum ſeptuaginta quinque. Tempore Abraham fuit Melchiſedech rex Salem. 100.

Iſaac ſexagenarius genuit Iacob, Gene. 25. Fuerunt autem omnes anni eius centũ octoginta Gen. 35. Tempore Iſaac cæpit ab Iſmaele Iſmaelitarum regnum, quod & Agarenorum ab Agar illius matre & Saracenorũ à Sarra dictũ eſt. Vnde Mahometus, & ſui genus duxiſſe falſo gloriãtur. Hoc quoque tempore Tritonia Minerua fuit plurium artium inuentrix, & Vulcanus faber ferrarius. 060.

Iacob in ſenectute nonagenarius genuit Ioſeph. Gene. 30. & 37. Fuerunt autem omnes anni eius centum quadraginta ſeptem Gene. 47. Sub Iacob cæpit regnum Argiuorum, & Phoronetus primus legislator eorum. Et Oſyris rex Aegypti. Conditur Memphis, accidit diluuium Achaiæ. 090.

Ioſeph vixit centum decem annis exple- 292.

110. tis, vt legimus Gen. vlt. Sub hoc cæpit Ar-
gos habere ſegetes, floruit Apollo apud E-
thnicos medicinæ, & plurium artiū inuen
tor. Et Prometheus filius Iapeti, frater il-
lius Athlas magnus aſtrologus, & eius ne-
pos Mercurius vir ſagax, & apud gentes pri
mus muſicæ inuentor, & Heſperus Hiſpa-
niæ rex, à quo Heſperia dicta.

065. Inter regnum à morte Ioſephi vſque ad
natiuitatem Moſis Exo. 2. durauit annos ſe
xaginta quinque, quo tempore cępit ſerui-
tus Hebræorum ſub Pharaonibus Aegy-
ptiorum regibus. Conduntur Athenæ.

080. Moſes ſub Amenope Pharaone natus, o-
ctoginta annis vixit ante exitum Iſraelis
de Aegito Exo. 7. Et ſub Cenchres Pharao
ne qui in mari rubro ſubmerſus eſt, populū
eduxit, anno ab orbe condito bis milleſi-
mo quinquageſimo tertio. Poſt exitū vixit
040. in deſerto cum populo Iſrael quadraginta
annis, quo etiam tempore accidit diluuiū
Theſaliæ ſub Deucalione, incendiū Phae-
tontis, regnat Pinus in Latio, Saturnus, &
Iupiter in Creta: Danaus in Argis. Balaam
gentium Propheta vaticinatur. Ioſue dux
ſecundus Iſraelis, qui populum induxit in
026. terram promiſſionis, viginti ſex annis præ
fuit: Ioſue vixit centum & decem annis.
Solus ipſe & Caleb ex his, qui deducti sūt
de Aegypto, terrā promiſſam ingreſſi ſunt.
Hoc tempore Dardanus Troiam condidit
Cadmus literas Græcas inuenit.

Othoniel

Othoniel primus Iudex Iſraelis quadraginta annis iudicauit Iudic. 3. ſub cuius tẽpore claruit Dioniſius Bacchus, vini inuentor, & Linus, & Amphion Thebanus muſici. Minos rex Cretę & vxor eius Paſiphae. 040.

Adod Iudex ſecundus *Iſraelis* octoginta annis iudicauit. Poſt hunc Sangarus, qui ſexcentos Philiſtæos percuſſit vomere Iudicum. 3. ſub quorum tempore claruerunt Tantalus rex Phrigiæ, Perſeus filius Damæ, à quo regnum Perſarum cæpit, & nomen ſumpſit, & Tros rex Troiæ, Hercules Thebanus, & Sybilla Samia. 080.

Delbora prophetiſſa, & Barach dux *Iſrael* fuerunt Iudices quadraginta annis, Iudic. 4. quorum tempore floruit Sybilla Erithræa, Midas rex Phrigiæ, Picus primus Latinorum rex. 040.

Gedeon iudex quartus Iſraelis, & dux quadraginta annis præfuit. Aduerſus Madianitas bellum geſſit, & trecentis ſelectis viris numeroſum eorum exercitum fugauit, Judic. 6. 7. 8. Floruerunt Sybilla Delphica, Orpheus & Muſæus poetæ, atq; Dædalus in mechanicis ingenioſiſſimus. 040.

Abimelech quintus Iudex tribus annis iudicauit Iſraelem. Septuaginta ſuos fratres interfecit, vt principatum obtineret, Lapidis ictu à muliere proiecti interfectus eſt: *Iudicum*. 9. Huius tempore fuit bellum Lapitarum & Centaurorum. 003.

Thola ſextus iudex viginti tribus annis

025. iudicauit Iſraelm, Iudicum.10. Sub cuius tempore Priamus regnat Troiæ, Theſeus Athenis, floruit Sybilla Phrigia.

022. Thair Galaadites ſeptimus iudex Iſraelis iudicauit illum viginti duobus annis, Iudicum.10. quo tempore floruit Carmentes Nicoſtrata Latinarum literarum inuentrix.

006. Iepte vir fortiſſimus, filius meretricis, octauus iudex Iſraelis præfuit annis ſex, Iudic.11. & 12. ſub quo Hercules flammis ſe iniecit.

007. Abeſſan de Bethlehem, qui habuit triginta filios, & totidem filias, nonus iudex iudicauit Iſraelem ſeptem annis, Iudicum.12. Sub hoc bellum Troianum exoritur.

010. Ahialon Zabulonites decimus iudex Iſraelis præfuit illi decem annis. Huius mentio non habetur in editione ſeptuaginta interpretum, quod notauit Beda.

008. Abdon vndecimus iudex iudicauit octo annis, habuit quadraginta filios, & ex eis triginta nepotes, Iudicum.12. ſub hoc euertitur Troia, Aeneas in Italiam venit.

020. Sanſon duodecimus iudex Iſraelis iudicauit viginti annis, fortiſſimus omnium hominum viribus, mille Philiſtæos aſini mandibula proſtrauit, ſe ipſum cum pluribus eorum, *Iudicum*.16. diuina inſpiratione interemit: Apoſtolus in catalogum ſanctorum retulit ad Hebræ.11. Ruth Moabitis hiſtoria contingit tempore huius, &

ſub

ſub eodem Aſcanius Aeneæ filius Albam condidit, & cæpit regnare in *Italia*. Haſtenus duodecim Iudices, qui ſere tercentis annis præfuerunt.

Heli ſummus Sacerdos quadraginta annis principatum obtinuit primo regum. 4. 040.
Sub eo arca Dei capitur à Philiſtæis: regnum Siciniorum finitur, Anthenor Paduam ædificat. Francus Hectoris filius, vt fertur, Francorum regnum initiauit: Brutus Britannorum, qui nunc Angli dicuntur.

SAMVEL Sacerdos ſummus, 032.
& ſanctiſſimus primum ſolus, deinde ipſe ſimul, & Saul rex à Deo per manum eius electus, triginta duobus anuis præfuerunt, & regnauerunt. primo regum: 1. & 3. regum. 6. vbi numeratur anni ab egreſſu de Aegypto.

Hoc tempore Lacedemoniorũ regnum exoritur, claruerunt Homerus, & Heſiodus Græci poetæ.

Summa annorum huius tertiæ ætatis 942.
ab Abraham vſque Dauid, nongentorum quadraginta duorum, deſumpta à Geneſi vſque ad finem primi regum. Itaque ab exordio mundi ad Dauidem anni ſunt bis mille octingenti nonaginta.

Caput. 7. A Dauide ad captiuitatem per quartam ætatem.

QVarta ætas à principio regni Dauidis Vſque ad ſubuerſionem vrbis Hieruſalem, & templi Salomonis continet annos quatuor centum octoginta quatuor.

040. David regnauit quadraginta annis, vt conſtat. 3. reg. 2. Vir bello & pace clariſſimus, Deo gratus. Sub cuius tempore floruerunt Nathan, & Gad prophetæ. Carthago ab Eliſa Didone conditur, vt ait Beda.

040. Salomon filius Dauid rex pacificus, & ſapientiſſimus regnauit annis quadraginta 3. reg. 11. Templum Domini cæpit ædificare anno quatuor centeſimo octuageſimo egreſſionis, Iſrael de Aegipto anno. 4. regni ſui, & compleuit ædificare anno vndecimo. Itaque ſeptem annis ædificatum eſt. 3. reg. 6. ex quo apparet Samuelem, & Saulem triginta duobus annis, & non quadraginta præfuiſſe. Sub eo claruerunt regina Sabba, prophetæ Semehias & Abdo, & Sadoch ſummus ſacerdos.

017. Roboam filius Salomonis imprudens, & ſceleſtus regnauit decem & ſeptem annis. 3. Reg. 14. Sub quo diſciſum eſt regnum Iſrael à Iuda per Ieroboam.

003. Abiam filius Roboam impius regnauit tribus annis ſup Iudã, vt dicitur. 3. reg. 15.

ſuper

ſuper Iſrael regnat Ieroboã : vterq; impius.
Aſſa filius Abiam regnauit quadraginta vno annis. 3. Reg. 15. podagra interijt rex fidelis, prudens & fortiſſimus. Huius tẽpore regnat in Iſrael Ieroboam Nadab, & Baaſſa, qui interfecit Hieu Prophetã, quia veritatẽ illi uaticinabatur. Sic, ueritas odiũ parit. Ipſe uero interficitur à Zambri, & hic ſe combuſſit. Regnat Amri, qui emit montem Somer, & ædificauit ciuitatem Samariæ. Item, Achab: omnes impij idolatrę. Clarucrunt Azarias & Anani Prophetæ. 041.
Ioſaphat filius Aſſa rex optimus, regnauit uiginti quinque annis ſuper Iudam. 3. Regum vlt. Extat nunc ſepulchrum eius in valle Ioſaphat, quæ ex hoc cognomen ſum pſit. Sub hoc Elias, Abdias, Micheaſq; prophetãt. Regnat impius & ſceleratus Achab, & Iezabel vxor eius in Iſrael, Ochozias & Ioram filij eorum omnes impij. 025.
Ioram filius Ioſaphat regnauit octo annis: vt apparet 4. Reg. 8. hic impius factus eſt deceptus ab Athalia uxore ſua, quæ erat filia Achab. Huius tempore Helias rapitur in cælum aſſeruandus in paradiſo terreſtri. Claruit Heliſæus. 008.
Ochozias filius Ioram regis Iudæ regnauit anno vno. 4. Reg. 10. Interficitur ſimul cum Ioram à Iehu viro fortiſſimo, qui regnauit Iſrael poſt Ioram. 001.
Athalia mater Ochoziæ regnauit ſeptem annis. 4. Regum 11. Hæc impia ſuſtulit omnino 007.

nino ſemen regum domus Ioram, interfectis omnibus. Sed Ioſabetha filia Ioram, & ſoror Ochoziæ vxor Ioiadæ Pontificis aſſeruauit Ioas puellum, & nutriuit in templo in domo Pontificis. Huius tempore regnauit Ieſu ſuper Iſrael.

040. Ioas de poſteris Nathan filij Dauidis regnauit ſuper Iudam annis quadraginta, vt habetur 4. Reg. 12. Huius tempore regnauerunt in Iſrael Iehu, Ioachaz, & Ioas. Sed Zacharias filius Ioiadæ Barachiæ lapidibus occiditur inter templum & altare, vt euangelij narrat hiſtoria, iuſſu regis ingratiſſimi.

029. Amaſias filius Ioas regnauit viginti nouem annis, ſuper Iudam, vt habetur 4. Regum 14. Ob ſuperbiam cordis ſui victus eſt à Ioas rege Iſrael, & ſpoliatus auro templi, & domus regiæ. Itaque huius tempore regnauerunt Ioas, & Ieroboam filius eius ſuper Iſrael. Ionas & Amos prophetauerunt.

052. Ozias ſeu Azarias filius Amaſiæ regnauit ſuper Iudam quinquaginta duobus annis. 4. Regum 15. Hic leproſus omni vitę tēpore fuit. Sub eius tempore Ieroboam & Zacharias filius eius de poſteris Iehu. Sed hunc interfecit Sellum, & hunc Manahem, poſt quem regnauit filius eius Phaccia, & Phacce filius Romelię, qui interfecit illum. Sub hoc tempore Arſaces transfert monarchiam Aſſyriorum in Medos, mortuo Sardanapalo. Carnaus erigit regnum Macedoniæ. Lycurgus leges tulit Lacedemonijs.

Vati-

Vaticinantur Oſſeas, Ioel, Abdias & Eſaias.

Ioatham filius Oziæ decem & ſex annis regnauit in Iuda. 4. Regum 15. Hoc tempore regnauit Phacce ſuper Iſrael. Sub hoc prophetauerunt Michæas & Nahum. 016.

Achaz filius Ioatham regnauit decem & ſex annos, vt legimus 4. Regum 16. quo tēpore regnauit ſuper Iſrael Phacce: qui cum Raſſin rege Syriæ Damaſci coniurauit contra Achaz regem Iudæ: qui conduxit Theglath Phalaſar regem Aſſyriorum, & deuaſtauit Damaſcum, & uniuerſam Syriam. Phacce vero regem interfecit Oſeæ, & regnum inuaſit. Contra quem pugnauit Salmanaſar rex Aſſyriorum, & cępit eum: & deuicta Samaria tranſtulit omnem Iſraelem captiuum in Medos & Aſſyrios, vſque in hodiernum diem. Hoc tempore vrbs Roma conditur. 016.

Ezechias filius Achaz regnauit viginti nonuem annis. 4. Regum 18. Hic vir ſanctus, cui Dominus vitā protraxit in quindecim amplius annos. Sub hoc Romulus & Numa Pompilius regnant, & incipit ſenatus Romanus centum patrum. Thobias vir iuſtus claruit in Niniue ex filiis Iſrael translatis de tribu Neptalin. 926.

Manaſſes filius Ezechiæ regnauit annis quinquaginta quinque. Idola gētium, quæ pater demolitus fuerat, erexit. Eſaiam per medium ſecuit ſub quercu Rogel, eo quod principes Sodomorū illum, & ſuos aulicos appel- 055.

appellaſſet, Eſa.1.captiuus ducitur in Babylonem, ſed pœnitentia poſtmodum acta in regnum reſtituitur. Huius tempore Byzantium ædificatur à Pauſania rege Lacedęmoniorum. Tales Mileſius, & ſeptem Græciæ ſapientes claruerunt. Numa Pompilius anni menſium numero duos adiecit.

002. Amon filius Manaſſe duobus annis regnauit, vt habetur 4.Reg.21. à ſeruis interfectus domi occubuit. Claruerunt Archilochus & Alcęus poetæ. Tullus Romanis cenſum impoſuit.

031. Ioſias filius Amon triginta vno annis regnauit, vt legimus 4. Regum 22. vir iuſtus & pius, ne vaſtationem Iudæ videret, Dei voluntate ſagittis vulneratus in bello, dum reuerteretur Hieruſalem, in oppido Magedo occubuit. 4. Regum 23. In Hebræorum bibliothecis extat Hieremiæ opus apocryphum continens varias carminum elegias, ſeu lamentationes in huius regis deplorationem. Claruerũt huius tempore Hieremias, Baruch, Sophonias prophetæ, & Olda prophetiſſa. Arion muſicus, & Phalaris tyrannus Agrigentinus.

Ioachaz cognomẽto Iechonias. 3. Eſd.1. filius Ioſię tribus menſibus regnauit, captiuus in Aegyptum ducitur à Pharaone Necao, & ibi abſque liberis deceſſit. 4.Reg.23.

011. Eliakin, qui & Ioakim filius alter Ioſiæ vndecim annis regnauit. 4.Reg.23. & Hieroſolymis occubuit.

Ioachin

Ioachin Iechonias filius Ioakin nepos Ioſiæ tribus menſibus regnauit, & obſeſſus à Nabuchdonoſor rege Babylonis dedit ſe ultro in poteſtatem illius, ductuſque eſt in Babylonem ipſe, & principes populi, & uniuerſi milites Hieruſalem, cum quibus Ezechiel ducitur. Hæc nō captiuitas, ſed tranſmigratio appellatur à Matth. cap. 1.

Sedechias Mattanias filius Ioſiæ, frater Ioakin, & patruus Ioakin, regnauit undecim annis. 4. Regum 24. Captus eſt à Nabuchdonoſor, & interfectis filijs, poſt eruit illi oculos, & tranſtulit omnem populum Iuda captiuum in Babylonem: muros ciuitatis euertit, regiam & templum Domini incendit, & omnia combuſſit, anno poſt ędificationem à Salomone factam quatuorcenteſimo trigeſimo. Pauciſſimi uerò uinitores, & agricolæ, cum cæteris qui remanſerunt, in Aegyptum migrauerunt cū Hieremia. 4. Reg. 25. Anno quinto tranſmigrationis Ioakim cæpit prophetare Ezechiel: claruit hoc tempore Abachuch propheta, & Pythagoras, & Anacharſis philoſophi, & Epimenides poeta. 011

Deſolatio templi.

Summa annorum quartæ ætatis, videlicet, ab ortu Dauid uſque ad deſolationem vrbis & templi quatuor centum ſeptuaginta quatuor & ſex menſium. At vero ab exordio mundi, ter mille trecentorum ſexaginta quatuor. 474

Caput 8.

Digitized by Google

Caput 8. A captiuitate ad Chriſtum per quintam ætatem.

QVinta ætas ab euerſione templi, & Hieruſalem vſque ad Chriſti natiuitatem cõtinet annos quingentos nonaginta octo.

070. Hebræorum captiuitas conſummata fuit anno vigeſimo quinto Nabuchdonoſor ſub Sedechia, ex quo templum combuſtum eſt à Chaldæis. Durauit autem annos ſeptuaginta iuxta Hieremiæ vaticinium capit. 25. & 29. & Zacharię 1. & 1. Eſdræ 1. & Danielis 9. Sub exilio, Iechonias genuit Salatielē, Salatiel vero Zorobabelem, vt Matth. 1. & 1. Paralyp. 3. legimus. Quo etiam tempore Nabuchdonoſor regnauit duobus vltimis annis, & in brutum primum verſus mentis forte alienatione, deinde in ſenſum & regnum reſtitutus eſt. Deinde Euilmerodach filius eius annis decem & octo, Egeſar annis triginta, Loboſordiach mēſibus nouem, Balthaſar Naboam decē & octo annis. Hic cum nil de bello ſibi inſtanti pręſentiret, videretq; ſeptuageſimum annum adeſſe, exiſtimauit irritam Dei promiſſionē, qua Hieremiæ 25. & Zacha. 1. promiſerat ſeptuaginta annis captiuitatem Hebræorum diſſoluendam: & quaſi illis inſultans ſuis fecit grande conuiuium, in quo vaſis tēpli abuſus eſt. Sed ſcribentis manu in pariete admonitum diuina vltio eadem nocte conſecuta

cuta eſt. Nam deſiccatis fluentis Euphratis exercitus Darij Medorum, & Cyri Perſarum regum illac ingreſſus Babylonem vrbem deuaſtauit, & Balthaſarem interfecit, vt legimus Danielis 5. Hic autem Darius à Græcis cognominatus eſt Cyaxares, filius Aſtiagis cognomento Aſſuero Medorum regis, vt legimus Danielis 9. Et apud Ioſephum lib. 10. antiquit. cap. 13. ſororem habuit Mandanem huius Cyri matrem. Sexaginta duorum annorum erat Darius, cum Babylonem cępit, & in Medos reuerſus Danielem ſecũ detulit & honorauit. Poſt hæc autem duobus annis regnauit, quorum primo Daniel uiſionẽ habuit ſeptuaginta hebdomadarum: ſecundo vero impletus eſt numerus ſeptuaginta annorum captiuitatis. Et ipſe Darius interfectus eſt à Cyro conſobrino ſuo. Hæc fere ex Ioſepho lib. 10. antiquit. Euſebio in chronico, Hieronymo in Danielem, Metaſthene, Philone, & Xenophonte lib. 1. Cyropediæ.

Cyrus 1. Perſarum rex annis triginta regnauit: in quorum primo dominus ad explendum ſermonem ſuum, quem locutus fuerat per os Hieremiæ cap. 25. & 29. ſuſcitauit ſpiritum Cyri, vt ſolueret populum, & reduceret in Hieruſalem. Ita legimus 2. Paralyp. vltimo, & 1. Eſdrę 1. 2. 6. & Daniel. 9. Conſtituit autem principem populi Iudaici Zorobabelem filium Salatielis, & nepotem Iechoniæ regis, ad reducendum populum, 030.

numero

numero fere quinquaginta millium homi-num, quibus reſtituit uaſa templi aurea & argentea, & miſit in Hieruſalem, illi uero cæperunt reædificare templum anno ſecundo aduentus ſui. 2. Eſd. 3. Sed impedientibus Samaritis intermiſſum eſt opus vſq; ad annum ſecundum Darii Hitaſpis. 1. Eſd. 4. Hi etiam in regno Aſſueri Artaxerxis ſcripſerũt accuſationem aduerſus Iudæos, quibus Artaxerxis ſcripſit ne ædificaretur Hieruſalem, & manſit abſque muris. Igitur Zorobabel populo præfuit quinquagintaocto annis. Ieſus filius Ioſedech pontifex primus in ſolutione captiuitatis ſacerdotio functus eſt annis ſexaginta quatuor. Claruerunt in Græcia philoſophi naturales: in Latio Pytagoras, & Mathematici, Solon dat legem Athenienſibus. Craſſus regnat Lidiæ, uaticinantur Aegeus & Zacharias Sybillæ Cumæa & Halleſpontica.

●08. Cambyſes Cyri primi filius, & nepos primi Cambyſis annis octo regnauit, ut traditur à Chronographis. Ioſephus in lib. 11. antiquit. cap. 3. per ſexennium regnaſſe dicit: at conſentiunt plures: Zonaras in primo tomo annal. & Iornandès uerum Cyri fuiſſe filium affirmant. Clemens Alexandrinus libro 1. ſtromatum, Iuſtinus, Hieronymus, Plato lib. 1. de legibus, & Thucidides lib. 1. Hic forte quod à patre Cyro pręfectus fuiſſet Chaldęorũ regno, cognominatus eſt Nabuchdonoſor (ſic enim ſuos reges Chaldæi appel-

appellauerunt,ſicut Aegyptij ſuos Pharaones) id enim apparet ex hiſtoria Iudith & Holofernis, quæ huius tempore accidit. Nam ex capitibus 1.& 2. illius cōſtat, hunc annos tredecim & amplius regnaſſe, quod ſimul cum patre,qui triginta regnauit,vt diximus, cępiſſet antea regnare: poſt cuius mortem Palęſtinam expeditionem omnino voluerit abſoluere in reliquiis, quæ remanſerat. De hac re lege Auguſtinum lib.18.de ciuit.Dei, c.26. Hic fratrem Exmerdim,& ſororem quam duxerat in vxorē,interfecit, Aegyptum debellauit,& ſuo ipſius enſe caſu interemptus eſt,dum equitaret.

Magi duo fratres,mortuo Cambyſe, duo- 002.
bus menſibus tyrannidem exercuerunt. Interregnum tamen duobus annis durauit: alioqui à primo Cyri vſque ad ſextum Darij Hitaſpis, ad quem intermiſſum eſt templi opus,vt habetur 1.Eſd.4.non erunt quadraginta ſex anni, quibus reædificatio illius facta eſt. Ioan.2. Alter eorum Smerdes Pantabem Cambyſis filiam duxit vxorem: ſed interfectis Magis ab optimatibus, huic Dario nupſit. Ita Euſebius, Iuſtinus, Hieronymus in 11. Danielis. Herodotus libro 7.& *I*uſtinus lib.1. aiunt Atoſſam Cyri primi filiam nupſiſſe huic Dario, atque ex ea genuiſſe Xerxem. Hoc tempore claruit Malachias propheta.

Darius Hitaſpis, quem Plato libro 1. de legibus, non fuiſſe regis filium obſeruauit,

Digitized by Google

decem & nouem annis regnauit: Euſebio, Herodoto & Contracto teſtibus. Cuius meminerunt Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromatum, Iuſtinus lib. 1. Ioſephus li. 11. cap. 4. tametſi in annorum, quibus regnauit, numero multum diſcrepent. Nam hic regno priuatus pluribus annis fuit, & genuit Artamenen ſeu Artabazanem, deinde in regnum reſtitutus genuit Xerxem. Quã ob rem de regno controuerſum eſt inter fratres, & natu poſterior prælatus eſt primo. Anno ſecundo huius Darij prophetantibus Eggeo & Zacharia, filij Iſrael cæperunt iterum admouere manus in ædifitiũ tẽpli, vt habetur. 1. Eſdræ. 5. & 3. Eſdræ. 5. Et anno 6. regni eiuſdẽ, vt legimus. 1. Eſdrę 7. conſummatum eſt opus, cuius reædificatio quadraginta ſex annis perdurauit, vt habetur *Ioan*. 2. Muri vero Hieruſalem, & platea deſolati permanſerunt vſque ad Arta xerxem Longimanum, vt habetur. 2. Eſdrę 1. Expeditionem tentauit contra Græcos, & victus eſt illius exercitus à Milciade Athenienſium duce. Hoc tempore pelluntur reges ab vrbe Roma propter adulterium Tarquinij cum Lucretia, & incipit gubernatio per conſules Iunum Brutum, & Valerium Publicolam.

015. Xerxes Darij filius, qui & Aſſuerus Artaxerxes priſcus, Græciæ & totius Europæ terror, quindecim annis regnauit, ſed plures alios ſimul cum patre, cui ſucceſſit

teſte

teſte Platone li. 1. de legibus, & in Gorgia, & in Epitaphio, vbi hoc ordine regum iſtorum ſucceſſionem apponit: Cyrus Cambiſes, Darius Xerxes. ita diuus Hieronymus interpretatur de hoc Xerxe locum illum, Danielis. 11. Tres adhuc reges ſtabunt in Perſide, & quartus ditabitur opibus, & cõcitabit omnes aduerſus regnum Græciæ. Ita ſentiunt Euſebius, Herodotus Clemẽs Alexandrinus, Diodorus. lib. 11. Iuſtinus lib. 2. Ioſephus. 11. cap. 5. contra Athenienſes decies centum hominum millia conduxit, ac prælio nouali victus à Themiſtocle refugit. Hic forte à Methaſthene, & Philone quem ſecuntur Anſelmus, Annius, Driedo, & Lucidus, appellatur Aſſuerus Artaxerxes priſcus: conſentiunt enim in patre, & numero annorum. Nam aiunt hunc fuiſſe filium Darij, & viginti annis regnaſſe. Nec obeſt nominis diſcrimen, multis quippe nominibus vnum eundem regem appellare conſueuerunt, multo minus quòd Aſſuerum Artaxerxem Cyro primo ſucceſſiſſe dicant, quoniam intermedij non numerarunt, quòd Cambyſes cum regnauit, Magi tyranni paucis menſibus, Darius regno priuatus, & ſimul cum Xerxe hoc illius filio. Hoc tempore claruit Hærodotus hiſtoriographus, Zeuxis, & Parrhaſius pictores. Græcorum duces Themiſtocles, Leonidas, & Ariſtides. Marcus Coriolanus dux Romanorum, & Quintus Cincinatus

dictator & tribuni eſſe cęperunt, & decemuiri authores legum decem tabularum. Hippocrates medicus, & Diagoras, Socrates, Gorgius, & Zenon philoſophi, poetæ Sophocles & Euripides.

3940. Artaxerxes, qui & Darius Longimanus à Methaſthene & Philone appellatur, ſeptimus Perſarum rex, Aſſueri priſci, ſeu Xerxis filius, cum Cyro Artabano patris præfecto, & ipſius fratre ſeptem menſibus pro imperio dimicauit: quadraginta annis regnauit. Ita Iuſtinus lib. 3. Diodorus lib. 11. Euſebius in chronico, & lib. 3. hiſtor. Eccleſ. capit. 10. Ioſephus libro 11. antiquitatum, cap. 6. & lib. primo contra Appionem. Nicephorus lib. ſecundo hiſtor. Eccleſ. cap. 18.

Danielis hebdomades icipiũt. Anno ſecundo regni huius Eſdras obtinuit ab eo licentiam redeundi in Hieruſalē cum reſidua multitudine populi, & iudicandi populum, & reſtituendi legem & ciuitatem. Et anno ſeptimo aſcendit de Babylone in Hieruſalem cum vniuerſa plebis multitudine, vt legimus 1. Eſd. 7. & 3. Eſdræ 8. *1. Eſd. 7. 8.* *3. Eſd. 8. 6.* Anno vero vigeſimo Nehemias iterum licentiam obtinuit erigendi muros, & reædificati ſunt quinquaginta duorum dierum ſpatio. 2. Eſdræ 2. & 2. Eſdræ 6. *2. Eſd. 2. 1.* *2. Eſd. 6. 15* Et conſummatum eſt atque perfectum reſtitutæ ciuitatis, & murorum opus iuxta Hieremiæ vaticinium cap. 25. & Zachar. & Aggęi 1. *Hier. 25 12* *Zach. 1. 12.* *Aggæi 1. 1.* Ergo ab anno ſecundo huius Artaxerxis Longimani, in quo egreſſus eſt ſermo reſtau-

randi

[f]undi ciuitatem, & conſummandæ ſolutionis captiuitatis, incipiunt numeri ſeptuaginta hebdomades Danielis 9. Ad initium principatus huius mortuus eſt Ieſus filius Ioſedech, primus pontifex poſt captiuitatem, & ſucceſſit in pontificatu filius eius Ioakin per quadraginta octo annos: Anno vero decimo regni mortuus eſt Zorobabel primus dux poſt captiuitatem, & ſucceſſit illi Reſſa Moſolan filius eius, qui principatum geſſit ſexaginta ſex annis. Dan. 9. 24

Xerxes ſecundus octauus rex Perſarum duobus menſibus imperauit, vt Euſebius in chronicis ait, & Iornandes. Hippocrates claruit, Plato naſcitur.

Sogdianus nonus Perſarum rex, eodem Euſebio authore, nouem regnauit menſibus. Sub hoc tempore Eudoxius Philoſophus, & Dionyſius tyrannus. 9. menſes.

Darius nothus Artaxerxis, ſeu Darii Longimani filius, vnde viginti annos regnauit, Euſebio teſte, tametſi Clemens Alexandrinus octo annis tantum regnaſſe perhibeat. De hoc Thucydides libro octauo, & Pauſanias poſteriori Eliacorum, & Seuerus Sulpitius libro ſecundo, præter authores ſuperius adductos. Sub hoc Aegyptus receſſit à Perſis. Obiit octauo anno huius Ioachin ſacerdos, & ſucceſſit illi Eliaſib, qui fuit tertius Sacerdos, & functus eſt officio per viginti annos. 019.

Artaxerxes magnus, rex, cognomento 040.

Mnemon, qui & Aſſuerus Darius dictus eſt, annis quadragita regnauit, vt Euſebius ait, & Tertullianus libro aduerſus Iudęos, cap. de paſſione Chriſti; Iornandes & alij: tametſi Clemens quadraginta duobus: Plutharcus in huius vitam dicat ſexaginta duobus. Meminit huius *I*oſephus libro. 11. cap. 7. fratrem habuit Cyrum minorē, ſub quibus accidit hiſtoria Heſter, authoribus Euſebio, Beda, Sulpitio Seuero lib. 2. hiſto. ſacræ. Hermano, Lucido, Iornande, Driedone. Anno decimo huius obijt Eliaſib ſacerdos, & ſucceſſit Ioiada per viginti quatuor annos. Hic anno trigeſimoquinto obijt, & ſucceſſit Ioathan per viginti quatuor annes. Et anno decimo obijt Reſſa Moſſolam dux populi Hebræorum, & ſucceſſit illi Ioanna per quinquaginta tres annos. Naſcitur Ariſtoteles, & Iſocrates. Galli Senonos duce Brino Romam inuadunt. Carthaginenſes bella gerunt.

924. Artaxerxes Ochus duodecimus Perſarū rex patri ſucceſſit, & viginti quatuor annis regnauit, vt Tertullianus eſt author, licet Euſebius & reliqui viginti ſex dicant. Huius meminit Iuſtinus lib. 10. Plutarchus in Artaxerxe. Anno decimo nono regni huius obijt Ioathan ſacerdos, & ſucceſſit illi Iaduus per decem annos vſque ad Alexandrum. Et anno vigeſimo tertio huius obijt *I*oanna dux populi, & ſucceſſit Iudas Hircanus per quatuordecim annos.

Arſes

Arſes Ochi filius, vt (præter cæteros) Arrianus ait lib. 2. decimus tertius Perſarũ rex annis quatuor regnauit, iuxta Euſebiũ, Iornandem & Methaſtenem, qui huius tem pore claruit. Iuxta Tertullianum vno.

Hic reduxit Aegyptum ad imperium ſuum. Moritur Plato. Claruerunt Demoſthenes, Aeſchines, & Speuſippus. Incipit regnare Alexander Macedoni, Sogdianus, Furius Camillus dux eſt Romanorum.

Darius Melas Arſani filius, vltimus, Perſarum rex ſex annis regnauit, & ab Alexandro magno victus occubuit, imperiumque Perſarum ceſſauit. Huius meminere Ioſephus lib. 11. cap. 7. Tertullianus, Euſebius, Arrianus, Plutarchus, Quintus Curtius. Hunc deuicit Alexander, prius ſubacta Syria, Aegypto & Chaldæa & deſtructum eſt Perſarum imperium. Anno primo huius Alexander obſidet Tyrum, ingreditur Hieroſolymam, excipitur cum honore à Iodua pontifice, qui poſtmodum obijt. Et in eius locum ſucceſſit Manaſes frater illius, qui fungitur ſacerdotio vſque ad annum ſextum poſt mortem Alexandri.

Græcorum Monarchia.

ALEXANDER magnus primus Græcorum monarchiæ imperator, poſt diuictum Darium, annis quinque & vndecim

Mnemon, qui & Aſſuerus Darius dictus eſt, annis quadragita regnauit, vt Euſebius ait, & Tertullianus libro aduerſus Iudęos, cap. de paſſione Chriſti; Iornandes & alij: tametſi Clemens quadraginta duobus: Plutharcus in huius vitam dicat ſexaginta duobus. Meminit huius *I*oſephus libro. 11. cap. 7. fratrem habuit Cyrum minorē, ſub quibus accidit hiſtoria Heſter, authoribus Euſebio, Beda, Sulpitio Seuero lib. 2. hiſto. ſacræ. Hermano, Lucido, Iornande, Driedone. Anno decimo huius obijt Eliaſib ſacerdos, & ſucceſſit Ioiada per viginti quatuor annos. Hic anno trigeſimoquinto obijt, & ſucceſſit Ioathan per viginti quatuor annes. Et anno decimo obijt Reſſa Moſſolam dux populi Hebræorum, & ſucceſſit illi Ioanna per quinquaginta tres annos. Naſcitur Ariſtoteles, & Iſocrates. Galli Senonos duce Brino Romam inuadunt. Carthaginenſes bella gerunt.

024. Artaxerxes Ochus duodecimus Perſarū rex patri ſucceſſit, & viginti quatuor annis regnauit, vt Tertullianus eſt author, licet Euſebius & reliqui viginti ſex dicant. Huius meminit Iuſtinus lib. 10. Plutarchus in Artaxerxe. Anno decimo nono regni huius obijt Ioathan ſacerdos, & ſucceſſit illi Iaduus per decem annos vſque ad Alexandrum. Et anno vigeſimo tertio huius obijt *I*oanna dux populi, & ſucceſſit Iudas Hircanus per quatuordecim annos.

Arſes

Arſes Ochi filius, vt (præter cæteros) Arrianus ait lib. 2. decimus tertius Perſarū rex annis quatuor regnauit, iuxta Euſebiū, Iornandem & Methaſtenem, qui huius tem pore claruit. Iuxta Tertullianum vno. 004.

Hic reduxit Aegyptum ad imperium ſuum. Moritur Plato. Claruerunt Demoſthenes, Aeſchines, & Speuſippus. Incipit regnare Alexander Macedoni, Sogdianus, Furius Camillus dux eſt Romanorum.

Darius Melas Arſani filius, vltimus, Per ſarum rex ſex annis regnauit, & ab Alexan dro magno victus occubuit, imperiumque Perſarum ceſſauit. Huius meminere Ioſephus lib. 11. cap. 7. Tertullianus, Euſebius, Arrianus, Plutarchus, Quintus Curtius. Hunc deuicit Alexander, prius ſubacta Sy ria, Aegypto & Chaldæa & deſtructum eſt Perſarum imperium. Anno primo huius Alexander obſidet Tyrum, ingreditur Hie roſolymam, excipitur cum honore à Iodua pontifice, qui poſtmodum obijt. Et in eius locum ſucceſſit Manaſes frater illius, qui fungitur ſacerdotio vſque ad annum ſextum poſt mortem Alexandri.

Græcorum Monarchia.

ALEXANDER magnus primus Græcorum monarchiæ imperator, poſt diuictum Darium, annis quinque & vn-

Gg 4 decim

Digitized by Google

Mnemon, qui & Aſſuerus Darius dictus eſt, annis quadragita regnauit, vt Euſebius ait, & Tertullianus libro aduerſus Iudęos, cap. de paſſione Chriſti; Iornandes & alij: tametſi Clemens quadraginta duobus: Plutharcus in huius vitam dicat ſexaginta duobus. Meminit huius Ioſephus libro. 11. cap. 7. fratrem habuit Cyrum minorē, ſub quibus accidit hiſtoria Heſter, authoribus Euſebio, Beda, Sulpitio Seuero lib. 2. hiſto. ſacræ. Hermano, Lucido, Iornande, Driedone. Anno decimo huius obijt Eliaſib ſacerdos, & ſucceſſit Ioiada per viginti quatuor annos. Hic anno trigeſimoquinto obijt, & ſucceſſit Ioathan per viginti quatuor annos. Et anno decimo obijt Reſſa Moſolam dux populi Hebræorum, & ſucceſſit illi Ioanna per quinquaginta tres annos. Naſcitur Ariſtoteles, & Iſocrates. Galli Senonos duce Brino Romam inuadunt. Carthaginenſes bella gerunt.

O 24. Artaxerxes Ochus duodecimus Perſarū rex patri ſucceſſit, & viginti quatuor annis regnauit, vt Tertullianus eſt author, licet Euſebius & reliqui viginti ſex dicant. Huius meminit Iuſtinus lib. 10. Plutarchus in Artaxerxe. Anno decimo nono regni huius obijt Ioathan ſacerdos, & ſucceſſit illi Iaduus per decem annos vſque ad Alexandrum. Et anno vigeſimo tertio huius obijt Ioanna dux populi, & ſucceſſit Iudas Hircanus per quatuordecim annos.

Arſes

Arſes Ochi filius, vt (præter cæteros) Arrianus ait lib. 2. decimus tertius Perſarũ rex annis quatuor regnauit, iuxta Euſebiũ, Iornandem & Methaſtenem, qui huius tem pore claruit. Iuxta Tertullianum vno.

Hic reduxit Aegyptum ad imperium ſuum. Moritur Plato. Claruerunt Demoſthenes, Aeſchines, & Speuſippus. Incipit regnare Alexander Macedoni, Sogdianus, Furius Camillus dux eſt Romanorum.

Darius Melas Arſani filius, vltimus, Perſarum rex ſex annis regnauit, & ab Alexandro magno victus occubuit, imperiumque Perſarum ceſſauit. Huius meminere Ioſephus lib. 11. cap. 7. Tertullianus, Euſebius, Arrianus, Plutarchus, Quintus Curtius. Hunc deuicit Alexander, prius ſubacta Syria, Aegypto & Chaldæa & deſtructum eſt Perſarum imperium. Anno primo huius Alexander obſidet Tyrum, ingreditur Hieroſolymam, excipitur cum honore à Iodua pontifice, qui poſtmodum obijt. Et in eius locum ſucceſſit Manaſes frater illius, qui fungitur ſacerdotio vſque ad annum ſextum poſt mortem Alexandri.

Græcorum Monarchia.

ALEXANDER magnus primus Græcorum monarchiæ imperator, poſt diuictum Darium, annis quinque & vn-

Mnemon, qui & Aſſuerus Darius dictus eſt, annis quadragita regnauit, vt Euſebius ait, & Tertullianus libro aduerſus Iudęos, cap. de paſſione Chriſti; Iornandes & alij: tametſi Clemens quadraginta duobus: Plutharcus in huius vitam dicat ſexaginta duobus. Meminit huius *Ioſephus* libro. 11. cap. 7. fratrem habuit Cyrum minorē, ſub quibus accidit hiſtoria Heſter, authoribus Euſebio, Beda, Sulpitio Seuero lib. 2. hiſto. ſacræ. Hermano, Lucido, Iornande, Driedone. Anno decimo huius obijt Eliaſib ſacerdos, & ſucceſſit Ioiada per viginti quatuor annos. Hic anno trigeſimoquinto obijt, & ſucceſſit Ioathan per viginti quatuor annes. Et anno decimo obijt Reſſa Moſſolam dux populi Hebræorum, & ſucceſſit illi Ioanna per quinquaginta tres annos. Naſcitur Ariſtoteles, & Iſocrates. Galli Senonos duce Brino Romam inuadunt. Carthaginenſes bella gerunt.

324. Artaxerxes Ochus duodecimus Perſarū rex patri ſucceſſit, & viginti quatuor annis regnauit, vt Tertullianus eſt author, licet Euſebius & reliqui viginti ſex dicant. Huius meminit Iuſtinus lib. 10. Plutarchus in Artaxerxe. Anno decimo nono regni huius obijt Ioathan ſacerdos, & ſucceſſit illi Iaduus per decem annos vſque ad Alexandrum. Et anno vigeſimo tertio huius obijt *I*oanna dux populi, & ſucceſſit Iudas Hircanus per quatuordecim annos.

Arſes

Arſes Ochi filius, vt (præter cæteros) 004.
Arrianus ait lib. 2. decimus tertius Perſarũ rex annis quatuor regnauit, iuxta Euſebiũ, Iornandem & Methaſtenem, qui huius tempore claruit. Iuxta Tertullianum vno.

Hic reduxit Aegyptum ad imperium ſuum. Moritur Plato. Claruerunt Demoſthenes, Aeſchines, & Speuſippus. Incipit regnare Alexander Macedoni, Sogdianus, Furius Camillus dux eſt Romanorum.

Darius Melas Arſani filius, vltimus, Perſarum rex ſex annis regnauit, & ab Alexandro magno victus occubuit, imperiumque Perſarum ceſſauit. Huius meminere Ioſephus lib. 11. cap. 7. Tertullianus, Euſebius, Arrianus, Plutarchus, Quintus Curtius. Hunc deuicit Alexander, prius ſubacta Syria, Aegypto & Chaldæa & deſtructum eſt Perſarum imperium. Anno primo huius Alexander obſidet Tyrum, ingreditur Hieroſolymam, excipitur cum honore à Iodua pontifice, qui poſtmodum obijt. Et in eius locum ſucceſſit Manaſes frater illius, qui fungitur ſacerdotio vſque ad annum ſextum poſt mortem Alexandri.

Græcorum Monarchia.

ALEXANDER magnus primus Græcorum monarchiæ imperator, poſt diuictum Darium, annis quinque & vn-

Arſes Ochi filius, vt (præter cæteros) Arrianus ait lib. 2. decimus tertius Perſarũ rex annis quatuor regnauit, iuxta Euſebiũ, Iornandem & Methaſtenem, qui huius tempore claruit. Iuxta Tertullianum vno. 004.

Hic reduxit Aegyptum ad imperium ſuum. Moritur Plato. Claruerunt Demoſthenes, Aeſchines, & Speuſippus. Incipit regnare Alexander Macedoni, Sogdianus, Furius Camillus dux eſt Romanorum.

Darius Melas Arſani filius, vltimus, Perſarum rex ſex annis regnauit, & ab Alexandro magno victus occubuit, imperiumque Perſarum ceſſauit. Huius meminere Ioſephus lib. 11. cap. 7. Tertullianus, Euſebius, Arrianus, Plutarchus, Quintus Curtius. Hunc deuicit Alexander, prius ſubacta Syria, Aegypto & Chaldæa & deſtructum eſt Perſarum imperium. Anno primo huius Alexander obſidet Tyrum, ingreditur Hieroſolymam, excipitur cum honore à Iodua pontifice, qui poſtmodum obijt. Et in eius locum ſucceſſit Manaſes frater illius, qui fungitur ſacerdotio vſque ad annum ſextum poſt mortem Alexandri.

Græcorum Monarchia.

ALEXANDER magnus primus Græcorum monarchiæ imperator, poſt diuictum Darium, annis quinque & vn-

11. mēſ. decim mēſibus regnauit, nam prius ſeptem annis regnauerat, fuerunt quippe omnes duodecim. 1. Machabæorum 1. Vniuerſam Aſiam victoriis potius, quàm bellis ſubegit, Babylone annorum trigeſimo ſecundo ſuæ ætatis veneno interiit. Poſt quem trāſlato in multos imperio, Aegyptum Ptolomæus Lagi filius obtinuit: Macedoniam Philippus Aridæus frater Alexandri: Syriam & Babylonem Seleucus Nicanor, Aſiam minorem Antigonus. Iſti quatuor deſignati ſunt à Daniele, per quatuor cornua hirci, qui arietem contriuerat, quæque pro vno cornu ablato nata ſunt. Anno quarto Alexandri obijt Iudas Hircanus dux Hebræorum, & ſucceſſit Ioſephus primus per ſeptem annos. Lucæ 3. Claruerunt Theophraſtus, Menedemus, & Demetrius Phalereus philoſophi, & Menāder poeta, Apuleius Platonis diſcipulus. Bello clari Pyrrhus Epirotarum rex, Furius Camillus, Marcus Curius, & Quintus Fabius Conſules, Manlius Torquatus, Marcus Valerius Coruinus, & Lucius Papirius.

40. Ptolomæus Lagi filius in Aegypto regnauit annis quadraginta. Hieruſalem & vniuerſam Iudæam in ditionem ſuam dolo redegit. Regnat Babylone & in Aſia Seleucus Nicanor: plures vrbes condidit, & in eas Iudæos transfert cum honore, & iure ciuium municipali. Ab hoc tempore Machabęorum hiſtoria Gręcorum ſupputat regnum.

gnum. Poſt Seleucum regnat Antiochus Soter. Deinde Antiochus Theos, cui duo filij fuerunt: Antiochus Hierax, & Seleucus Galinicus. Anno ſexto Ptolomæi Lagi obijt Manaſſes ſacerdos Iudæorum, & ſucceſſit Onias priſcus per annos viginti ſeptem. poſt quem Simon priſcus annis duodecim'. Et poſt eum Eleazarus Oniæ frater, Antiochi Thæi inimicus anni viginti, qui vſque ad initium Ptolomæi Philadelphi ſacerdotium obtinuit. Anno item ſexto huius Ptolomæi Lagi obijt dux Hebræorũ Ioſephus primus, & ſucceſſit Semei Abner, qui præfuit vndecim annis. Poſt quem de- 030
cimo nono regni Ptolomæi eo mortuo, Mathatias Elih duodecim. Poſt hunc vero Maliat Aſſer nouem vſque ad mortem huius Lagi Lucæ. 3.

Ptolomæus Philadelphus Ptolomęi La- 038.
gi filius annis triginta octo regnauit in Aegipto. Multa beneficia in Iudæos contulit, captiuos liberos reddidit, donaria in templum miſit. Ab Eleazaro pontifice legē petijt, & ſeptuaginta duos interpretes, vt Dei legem in Græcam linguam translatam in bibliotheca generali, quam extruxerat, haberet. Hoc tempore regnat Antiochus in Aſia. Ad initium regni Philadelphi, principatum Iudæorum obtinuit Nagge Arphaxat annis decem. Poſt quem Heſſi Aglai annis octo, & poſt hunc Nahum Maſloth ſeptem. Poſt quem Amos Sirach qua-

Digitized by Google

quatuordecim vſque ad annum primum Ptolomæi Euergetis. Anno tertio huius obijt Eleazarus ſacerdos, & ſucceſſit illi Manaſſes, auunculus eius, Seleuco gallinico amicus, qui ſacerdotio functus viginti ſeptem annis, ſucceſſorem habuit Simonem iuſtum Oniæ cuiuſdam filium per viginti octo annos. Luc. 3. maxime honoratur ab Antiocho magno Aſiæ rege. Hoc tempore claruit Crates philoſophus, Eraſiſtratus medicus, & Arates poeta. Et Marcus Attilius regulus dux Romanorum contra Carthaginenſes.

026. Ptolomæus Euergetes frater Philadelphi viginti ſex annis regnauit. Hic capta ferè vniuerſa Aſia Deos Aegiptiorum, & ſpolia, quæ Cambyſes deportauerat Babylonem, dum cępit Aegiptum, in eandem reduxit, proinde ab Aegiptijs Euergetis eſt cognominatus. Regnat adhuc in Aſia Antiochus magnus, qui tres filios habuit, Seleucum Philopatrum, Antiochum Epiphanem & Demetrium. Anno. 11. Euergetis moritur Simon iuſtus ſacerdos, & ſuccedit Onias filius eius per triginta nouem annos. Claruit hoc tẽpore Ieſus filius Sirach, qui Eccleſiaſtici librum compoſuit, in quo horum ſacerdotum mentionem facit. Anno ſecundo huius Euergetis creatur dux populi Hebræorum Mathetia, Siloa, qui præfuit decem annis. Poſt quem Ioſephus Arſes ab eodem Euergete honoratus principatum

obtinuit

Digitized by Google

obtinuit annis ſexaginta Lu 3. Ptolomæus Philopator filius Euergetis, annis regnat decem & ſeptem, vincitur ab Antiocho magno Syriæ rege, & Iudæa magna clade in ditionem Antiochi cedit. Claruerũt Onias ſacerdos, ad quem Arius Lacedemonię rex legatos miſit, Et Ioſephus Ares dux Hebræorum, Et Hannibal dux Carthaginenſium, & priores Scipiones, Marcus Marcellus, Quintus Fabius Maximus, Titus Flaminius, Liuius Salinator, Claudius Nero, duces Romanorum, Neuius, Ennius, & Plautus poetæ, Panetius & Poſidonius philoſophi.

Ptolomæus Epiphanius filius Philopatoris annis viginti quatuor regnauit, cum 017
magno Antiocho bella grauiſſima geſſit in regionibus Iudæorum, & finitimis, vnde magnnm in Iudæos diſſidium, quibuſdam vni, quibuſdam alteri fauentibns. Quam ob rem Onias pontifex in Aegiptum ſe contulit, & à rege honorifice ſuſceptus regionem, & ciuitatem Heliopoleos illi donauit in qua templum Hieroſolymitano ſimile extruxit, quod ad Veſpaſiani tempora perdurauit. Hoc tempore incipit hiſtoria, quæ habetur in principio ſecundi libri Machabæorum, nam antecedit eam, quæ primo libro refertur. Anno decimo illius Antiochus magnns Aſiæ rex moritur, ſuccedit filius eius primogenitus Seleucus Philopater. Frater autem huius Antiochus Epi-

phanes

phanes erat Romæ obſes, cumque patris mortem reſciret, aufugit, & regnum occupauit excluſo Seleuco, qui paucis poſt diebus obiit. Propter inſolentiam & petulantiam huius Antiochi verſum eſt cognomē, Epiphanes, ideſt, illuſtris, in Epimanem, ideſt, inſanum, huius meminit lib. 1. Macha. cap. 1. regnauit anno. 137. regni Græcorum. Anno decimo ſeptimo huius Ptolomæi Epiphanis. Onias ſacerdos interficitur, vt. 2. Mach. 4. legimus. Succedit Mathathias de quo. 1. Mach. 2. hiſtoria texitur. Anno vigeſimo huius moritur Ioſephus Arſes dux Hebræorum. Et ſuccedit Ianæus Hircanus. Luc. 3. per annos decem & ſex, per cuius fratres turbatur principatus annis decem vſque ad contaminationē templi Hieruſalem per Antiochū Epiphanem. Hircano ſucceſſit Iudas Machabæus filius Mathathiæ ſacerdotis anno centeſimo quadrageſimo ſexto imperii Græcorum. 1. Machabæo. ſecundo. Scipio Africanus claruit, Panetius & Poſidonius philoſophi. Cæcilius Nicander, & Liuius poetæ, & Cato cenſorinus.

025. Ptolomæus Philometor regnauit annis viginti quinque puer ad modum erat cum regnum iniuit, filiusq; Cleopatræ ſororis Antiochi Epiphanis Aſiæ regis, quam ob rem eum tutorem à patre teſtamento relictum habuit. Sed Antiochus tutelæ occaſione regnum tentabat eripere, niſi à Po-

pilio

pilio Romanorum legato, quorum auxilium rex puer, & mater implorauerant prohibitus eſſet. Qui facto circulo Antiochum requiſiuit, vt ante quam ex eo exiret, reſponderet, vellet ne liberam relinquere Aegiptum, an non. Quare perterritus Antiochus, receſſit: nouerat quippe Romanorum fidem & potentiam. Hic Antiochus adeo afflixit Iudæorum gentẽ vndecim annis, quibus regnauit, vt vere fuerit Antichriſti typus præfiguratus in Daniele capitulo nono, cuius meminit Matth. capit. 24. Conatus eſt legem Dei euertere cædibus innumeris, & idolorum ſordibus omnia replens. Iouis Olimpii in templo Dei ſimulachrum poſuit, delubrum Iouis peregrini petentibus Samaritis in Samariæ monte Garizin erexit. Aduerſus hunc pugnauit Iudas Machabæus, qui legem & patriã ab iniuria vindicauit. Hic dux & princeps erat poſt Ionæum Hircanum, & in ſacerdotio patris ſucceſſit per annos quinq; quibus magnis victorijs Antiochi & ſucceſſorum tyrannidem repreſſit. A Iuda vero ſimul duces, & ſacerdotes fuerunt. Hinc vero progenitores Virginis Mariæ, quos Lucas refert, principatu priuãtur; nẽpe. Melchi Leui, Mathat, & Heli Ioachin pater Virginis & auus Chriſti redemptoris. Et Iudæ Machabæo ſucceſſit Ionathas per annos decem, & octo. 1. Machab. 9. Claruit hoc tempore Viriatus Hiſpanorum dux

ad-

aduerſus Romanos. Bellum geritur à Iugurtha in Africa: Naſcitur Terentius Comicus, & Caius Marius, & Lucius Sylla dictator perpetuus.

029. Ptolomæus Euergetes ſecundus viginti nouem annis regnauit. Hic defecit ab amicitijs, quas fecerat cum Alexandro Aſiæ rege, & reſtituit Demetrium in regnum, vt legimus. 1. Macha. 11. Ionathas dux & pontifex Iudæorũ amicitias renouat cum Romanis, & dolo capitur à Triphone, & interficitur. Cui ſucceſſit Simon frater illius. 1. Machab. 12. & eo duce anno primo principatus illius ablatum eſt iugum gentium deſuper Hieruſalem, qui fuit annus centeſimus ſeptuageſimus imperij Græcorum. Et elegit filium ſuum Ioannem, vt ſecum princeps eſſet & ſacerdos. Præfuerunt autem ambo annis ſeptem, & dolo Ptolomæi interficitur Simon pater Ioannis, & Mathathias, & Iudas frater illius in conuiuio anno centeſimo ſeptuageſimo ſeptimo, imperij Græcorum, vt habetur. 1. Mach. vltimo qui fuit annus vigeſimus octauus huius Ptolomæi Euergetis ſecundi. Et completi ſunt. 40. anni hiſtoriæ libri primi Machabeorum. Et relictus eſt Ioannes cognomento Hircanus ſolus in principatu & ſacerdotio, 1. Machab. vltimo.

035. Ptolomæus Piſcon, qui & Soter, annis triginta quinque regnauit. Nam primum regno potius annis decem & ſeptem à ma-

tre

tre Cleopatra regno pellitur, & in eius locum ſucceſſit Ptolomæus Alexāder frater, qui regnauit annis decem, quo à ciuib. pulſo è regno, quia matrem interfecerat, reuerſus eſt Ptolomæus Phiſcon, & regnat annis octo. In Iudæa vero Ioannes Hircanus Hebræorum dux & Sacerdos viginti ſex annis principatum obtinuit, cui ſucceſſit Ariſtobolus illius filius, primus poſt captiuitatem regis diadema accepit: fratrem Antigonum interfecit. Poſt Ariſtobolum regnauit Ionacus Alexander filius eius viginti ſeptem annis. Et poſt eum Alexandra vxor iſtius, nouem. Silla vaſtat Athenienſes; Aſia cedit in ditionem Romanorum.

Hoc tempora naſcuntur Cicero Arpini, matre Heluia, patre ex regio Volſcorũ genere, Marcus portio Cato, Gneius Pompeius, Marcus Varro. Nigidius figulus philoſophus & aſtrologus, Lucretius, & Catullus poetæ.

Ptolomæus Dionſius regnauit annis triginta. In Iudæa regnabat Alexandra, qua mortua Hircanus & Ariſtobolus illius filij pro regno dimicantes, anſam præbuere Romanis vt Iudæam inuaderent. Nam Hircanus maior regno priuatur ab Ariſtobolo, ſed ab Antipatro Idumeę principe, patre Herodis reſtitutus, per Pompeium in ſummum Sacerdotium cõfirmatus eſt, capto & Romam ducto Ariſtobolo & Iudæa tributaria facta. Regnat igitur Hircanus 030.

dux

dux, & Pontifex annis triginta quatuor. Quo tempore in pago Andar, haud procul à Mantua naſcitur Vergilius, & Lyrici carminis princeps Horatius. Claruit Saluſtius hiſtoriographus. Pompeius & Craſſus conſules. Cæſar Britannos expugnat.

Cleopatra ſoror Ptolomæi Dioniſio fratri in regno ſucceſſit. Nam orto bello ciuili inter Pompeium & Cæſarem, victus Pompeius in Alexandriam fugit, qui à Ptolomæo Dioniſio, à quo propter beneficia in eum collata auxilium ſperabat, interfectus eſt. Cæſarique Pompeium inſequenti inſidias parat: quare ab eo victus interijt.
603. Cleopatra vero ſoror illius regnum obtinuit à Cæſare, & tametſi viginti duobus annis regnauit, tamen anno tertio regni eius Cæſar imperium ſolus obtinuit: à quo ratio ſupputandi annos deinceps ſumenda eſt.

605. Iulius Cæſar ſolus imperat, annis quinque, & a pluſquam ſexaginta ſenatorib. & equitib. Romanis, inter quos Marcus Brutus, & Caſſius principes fuerant, confoſſus obiit in Senatu.

642. Auguſtus Octauianus Cæſar imperat annis quinquaginta ſex & menſib. ſex, ante Chriſtum natum quadraginta duob. Vndecimo huius anno Hircanus dux, & Pontifex Iudæorum ab Herode circunuentus perimitur, & ipſe à Romanis Iudæorũ rex creatur omnino alienigena, Antipatro

Aſca-

Aſcalonita patre, matre vero Cipride Arabica. Regnauit inuitis Iudæis annis triginta vno, ſed poſtea conſentientibus in eum, & adiurantibus in regem, regnauit ſex, in quorum primo naſcitur Chriſtus. Et impletum eſt vaticinium Iacob Gen. vlti. Nō deficiet ſceptrum de Iuda: nec dux de femore eius donec veniat qui mittendus eſt. Cuius explicationem lege lib. 5. cap. 17. Clarueru͂t Ouidius, Cornelius Gallus, & Strabo geographus, Titus Liuius, & Valerius maximus, Sybilla quoque Tiburtina.

Summa annorum quintæ etatis quingētorum nonaginta octo, hoc modo, à deſolatione templi, ad ſecundum annum Darij Artaxerxis Longimani centum quadraginta quinque. Inde ad Alexandrum centum triginta quatuor. Ab hoc ad Machabæos cētum quadraginra ſex. 1. Machab. 2. Ab initio principatus Machabęorum vſq; ad Chriſti natiuitatem centum ſeptuaginta tres. Summa omnium, quingentorum nonaginta & octo. A creatione vero mundi termille nongentorum ſexaginta duo, qui numerati ſunt in ſacris literis & hiſtoriographis abſque dierum, menſium, annorum interciſorum in interregnis ſupputatione, quos ſi addas ferè quatuor mille annos à creatione ad Chriſti natiuitatem efficies, iuxta Hebræorum numerandi rationem, quam ſequimur. 598.

Caput. 9. De ſexta, ſeptima, & octaua ætatibus à Chriſto ad deſolationem Templi & finem mundi.

Sexta ætas comprehendit annos vſque ad conſummationem ſæculi, ſed quantum ad rem attinet, continet ſeptuaginta tres à nato Chriſto vſque ad vltimam, & omnimodam deſolationem Templi per Veſpaſianum anno ſecundo imperij eius.

Chriſtus vnigenitus Dei filius verus Deus & homo naſcitur in plenitudine tẽporis, quã Paulus prædicat Gala. 4. in Bethlehem Iudæ iuxta vaticinium Malachiæ. 4. de virgine incomparabili Maria, de tribu Iuda, abſque virili ſemine, ſola opera Spiritusſancti, Anno ab orbe condito termilleſimo nongenteſimo ſexageſimo ſecundo, iuxta Hebraicam veritatem, at ſecundum ſeptuaginta, quinto milleſimo centeſimo nonageſimo nono. Sed hos non ſequimur.

A diluuio bis milleſimo treceñteſimo ſexto. Ab Abrahamo bis milleſimo decimo quarto. Ab exitu de Aegipto milleſimo quĩgenteſimo nono. Ab initio regni Dauidis milleſimo ſeptuageſimo ſecundo. A deſolatione prima templi & vrbis quinquageſimo nonageſimo octauo. Ab initio imperii Alexandri in Perſas trecenteſimo vigeſimo. Ab initio principatus Machabæorum centeſimo

teſimo

Digitized by Google

teſimo ſeptuageſimo tertio. Ab initio imperii Auguſti Cæſaris quadrageſimo ſecundo, in vniuerſo orbe terrarum pacē compoſita. Superſunt de Auguſti imperio quatuordecim anni, & ſex menſes quibus ſuperuixit poſt Chriſtum natum. Itaque imperauit annos quinquaginta ſex, & menſibus ſex. 014.

Anno quadrageſimo ſeptimo Auguſti Herodes primus Aſcalonita morbo intercutaneos ſcatentibus toto corpore vermibus miſerabiliter moritur. Filius Archelaus ſuccedit in regno annis nouem.

Sed accuſantibus Iudęis ab Auguſto in Vienam Galliæ relegatur, & fratres eius Tetrarchæ ſunt creati, quorum vnus fuit Herodes Antipas, qui viginti quatuor annis regnauit in Galilæa, ſub quo Chriſtus paſſus eſt.

Tiberius priuignus Auguſti Cæſaris, Liuiæ vxoris ex priore coniuge filius regnauit annis viginti tribus.

Anno eius duodecimo Pilatus ab eodem Iudeæ procurator eligitur, Herode ſecundo cognomento Antipa regnante in Galilæa, qui Tiberiadem condidit in gratiam Tiberii.

Anno decimo quinto Tiberii prædicat Ioannes Baptiſta, vt Lucas capit. 4. Chriſtus baptizatur, declaratur à patre filius dilectus vnctus oleo gratiæ præ participibus, indeque dux verbi euangelici eſſe cæpit, & im-

plentur ſexaginta nouem hebdomades Danielis, quas fore prædixit ab edicto Artaxerxis Longimani vſque ad Chriſtum ducem, vt lib. 5. diximus cap. 17.

Anno decimo octauo Tiberij Cæſaris, ætatis vero Chriſti trigeſimo tertio, & tribus fere menſibus, crucis patibulo ſuffixus moritur, vt mundum redimeret, & impletum eſt vaticinium Danielis. 9. quod ibidē
008. fuſius explanauimus, Eodem anno, quo Chriſtus paſſus eſt, Stephanus prothomartyr lapidatur. Superſunt imperij Tyberij anni octo, à prædicatione Ioannis ad mortē Chriſti tres, à morte Chriſti, ad obitum eius, quinque.

004. Caius Caligula regnauit annis quatuor, & menſes decem. Hic Herodem Antipam regno priuat, & tertium Herodem Agrippam amicum ſuum è carceribus liberatum regem Iudeæ facit, qui ſeptem annis tenuit principatum vſque ad quartum Claudij annum, quo ab angelo percuſſo, vt in actis legimus, ſucceſſit rex Agrippa filius per viginti ſex annos, vſque ad Iudæorum exterminium. Igitur Herodes Antipas cum Herodiade Romam venit, & accuſatus ab Agrippa, fugit in Hiſpaniam & mærore periit. Pilatus tantis angoribus à Caio coarctatus eſt, vt ſua ſe manu peremerit. Caius loca ſancta idolis prophanat. Matthæus in Iudæa euangelium ſcribit. Iacobus Apoſtolus Ioannis frater occiditur gladio, vt dicitur

tur Actorum. 12. Claruerunt Diodorus Si culus, Philo Iudæus.

Claudius imperat annis quotuordecim, menſibus ſeptem. Petrus Apoſtolus Antiochiæ primum, deinde Romæ ſedit annis vi gintiquinque vſque ad vltimum Neronis annum Marcus ferebat euangelium Romæ, & à Petro miſſus prædicat in Aegipto. Anno huius quarto fames grauiſſima accidit, cuius Lucas meminit in Actis. Britanniã & Orcadas inſulas Romano adiecit imperio, Iudæos tumultuantes Roma expulit, quod & Lucas refert. 014.

Nero imperat annis quatuordecim, menſibus ſeptem. Anno ſecundo Feſtus Iudeæ procurator ſucceſſit Fœlici, à quo Pauſus Romam vinctus mittitur, & biennio prædicat manens in libera cuſtodia. Quidam aiunt in Hiſpaniam profectum euãgelium ibi diuulgaſſe. Anno imperii Neronis nono Hieroſolymis in Cænaculo moritur virgo Maria mater Dei incomparabilis, ſepelitur in valle Ioſaphat, ſed reſurgit templũ illud Spiritus ſancti & corpore, & anima in cælum ſuopa choros Angelorum aſſumptum exaltatur. 014.

Iacobus frater Domini cum triginta annis Eccleſiam Hieroſolymis rexiſſet, à Iudæis lapidatus obijt, indigne ferentibus quod Paulum interficere nequiuerint. Feſto ſuccedit Albinus, huic Florus, cuius flagitia Iudæi nõ ferẽtes aduerſus Romanos

rebellant, contra quos Veſpaſianus mittitur. *I*nde initium belli Iudaici.

Anno vltimo Petrus cruci affigitur, & Paulus capite plectitur. Rebellant in Neronem Vitellius & Galba, Nero ſeipſum interficit. Otho eligitur à Senatu, & à ſe ipſo peremptus obiit. Veſpaſianus Hieroſolymis eligitur à militibus. Claruerunt Seneca magiſter Neronis, à quo interfectus eſt, Lucanus, Perſius, Palæmon inſignis grammaticus, & Feneſtella.

002 Veſpaſianus imperat annis nouem, menſibus vndecim. Hic in Iudæa ab exercitu electus Romam proficiſcitur, bellum Tito filio commendat, quo ſecũdo anno Iudæos deuicit, ciuitatem deſtruxit, regnum ſubuertit, & templum ſolo ſtrauit, anno à prima ædificatione per Salomonem nongenteſimo octuageſimo quarto, à ſecunda, primo Eſdræ, 6. quingenteſimo quinquageſimo quarto. Peractum eſt autem bellum annis quatuor duobus ante imperium ſuum ſub Nerone, duobus poſt acceptum imperium. Claruerunt Quintillianus, & Plinius ſenior.

Hactenus de temporis ratione, quæ ad hiſtoriam euangelicam intelligendam neceſſaria viſa eſt: cæterarum vero rerum ſucceſſionem vſque ad inſtantem annũ milleſimum, quingenteſimum, ſeptuageſimum octauum, vt in humanis authorib. facillimum eſt inuenire, ita extra præſens inſtitutum

tutum

Digitized by Google

futurum cum eſſet; merito decuit illud reiiceere.

Ergo ſex ſunt ætates ſæculi: quinq; tranſierunt, ſexta a Chriſto nato ad finem mundi decurrit, vt enim ſexta die hominem ad imaginem ſuam Deus condidit, ita ſexta ętate abolitam illam per peccatum ſua ſacratiſſima viſitatione reformabit.

Sex has ætates ſex illæ Hydriæ euangelicæ deſignant, quas Dominus aqua iuſſit impleri, & in vinum conuerti, vt præterita tempora quaſi inania abſque Chriſto, ipſo aduemente, & diuiuitatis dulcedine mundum lætificante, velut vmbræ rebus, vaticinia ſignificationibus implerentur.

Septima vero ætas mundi conſummatio eſt, vt enim Dominus die ſeptimo requieuit ab omni opere, quod patrarat, vt Geneſis 1. legimus, ita mũdo quieſcente, & per ignis combuſtionem abolito, ſeptima conſummabitur illius ætas.

Octaua, non mundi perituri, ſed reſurgentium ad perpetuam gloriam, & Eccleſiæ triumphantis in æternum erit. Sic quippe Dominus octaua die reſurrexit, quo noſtram in octaua ætate reſurrectionem futuram præſignauit. Vnde nõnulli pſalmi pro octaua inſcribuntur. Sed iam ad hiſtoriæ euangelicæ ſummum octauo libro exponendam accedamus.

Digitized by Google

EVANGELICARVM INSTITVTIONVM, LIBER OCTAVVS.

De hiſtoriæ Euangelicæ ſumma.

Caput I. *De ſapientia Dei, deque figura Chriſti externa, & corporis ſtatura.*

EXPLORATIS omnibus quæ ad diuinā ſapientiam inueniēdā neceſſaria nobis viſa sūt, ſupereſt vt arcanū euangelicæ doctrinę Theſaurū in agro abſconditū cum præcurſore velut digito commoſtremus. Ipſe nāq; eſt *Ieſus* Chriſtus Dei filius, in quo
Coloſ. 2.3. ſunt, inquit Paulus, recōditi theſauri ſapientiæ & ſcientiæ Dei. Hunc ignorantes Philoſophi (tametſi ex eis Ægiptios, Magos, & Perſas vſq; penetrarunt) tumore ſuperbiæ, ac ſupercilio quodam philoſophico turgentes, ſapientiam quæ tunc temporis in ſacris literis recondita erat apud Iudæos (quos facile adire poterant) aſſequi nō meruerunt, ſed auerſos eſſe arbitror, primum ſua ipſorum culpa, cum enim Deum cognouiſſent, nō glorificauerunt cum gratia

agentes

agentes illi: proinde euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratū eſt inſipiens cor eorum, exiſtimanteſq; ſe ſapienteſq;, in ſtultitiam prolapſi ſunt. Is enim verè ſapiens eſt, qui Deum agnoſcit, colit, timet, & mandata eius cuſtodit, vel Salomone cōcionante. Deinde diuina prouidentia permittente, ne veritatem ſcire, ſapientiamque inuenire poſſent, quia nondum fas erat alienigenis hominibus religionem veri Dei, iuſtitiamque cognoſcere. Statuerat enim Deus, appropinquante vltimo tempore, ducem magiſtrumq; magnum cælitus mittere, qui eam perfido ingratoque Iudæorum populo ablatam exteris gentibus ad ſuam fidem conuerſis reuelaret. Hanc igitur diuinæ ſapientiæ doctrinam, vt ab ore docentis audiuimus, ſigillatim aggrediar enarrare, ſi prius eiuſdem ſapientiæ Dei corpoream effigiem, Deiparæque Virginis formam externam ob oculos propoſuero. ERGO CHRISTVS IESVS DEI filius æterna ſapientia, verus homo, legis euangelicę author, & mirabilium operum, quę opinionem omnem (vt Ioſephi verbis vtar lib. 18. antiq.) excederent, ſupraq; naturam eſſent, admirandus affector, rebus omnibus pulchritudinem ſuis ipſarum naturis conuenientem, quatenus Deus, in creatione dederat. At ipſe ſibi factus homo eam aſſumpſit formam, quę officio prædicationis, & tantę maieſtatis grauitati expedire magis viſa eſt.

Quo

Quo ſenſu dictus eſt præ filiis hominum
Pſal.44.3. forma ſpecioſus, iuxta pſalmum 44. Sic Thomas parte prima ſummæ Theologiæ, & Eutropius hiſtoriographus vetuſtiſſimus; à quo non multum diſſidet Baſilius. Nil inconuenit itaque ſi Adam membrorum elegantia & pulchritudine faciei, tribus matrimonio conuenientibus, ad id Dei manu formatus eſſet ornatiſſimus: nam ſuo quiſque ſtatui excellentiſſima forma condecoratus erat. Chriſtus igitur ſtatura corporis propagatus ad palmos prorſus ſeptem, & rectus fuit: tametſi ſenſim decliui, ita vt non admodum arduo & extento nimium ſtatu eſſet: egregio, venerando, viuidoque vultu, quem intuentes facile poſſent & diligere & formidare. Sic Publius Lentulus Aſiæ proconſul ad Senatum ſcribens: Cæſariem habuit ſubflauam coloris nucis auellanæ præmaturæ, non admodum denſam, planam ad aures: inde leniter quodammodo ad criſpos declinantem, uentilantem ab humeris & fulgentiorem, iuxta Nazareorum morem in medio diſcriminatam. Sic enim & Nazareus dictus & in Sanſone preſiguratus fuit. Nouacula enim in caput eius non aſcendit, nec manus aliqua hominis, niſi matris in tenera duntaxat ætate. Sic Nicephorus ex vetuſtiſſimis patribus libro 2. hiſtor. Eccleſiaſt. cap. 4. Frontem habuit ſereniſſimā cum facie, ſine ruga & macula, ſupercilia nigra non perinde inflexa.

Oculi

Oculi acres, glauci, ſubflaueſcentes, varij & clari, è quibus mirifica prominebat gratia. Naſus longior quantum decuit; barbæ capillus flauus, paulo copioſior, nec admodum demiſſus capiti concolor in medio bifurcatus. Aſpectus ſimplex & maturus, facies nec rotunda nimium, nec acuta, ſed maternam referens, paululum deorſum verſus declinans, modice rubicunda coloris tritici matureſcētis cum modica fuſcedine. Venuſtas in facie, & rubor moderatus præſeferēs grauitatem & prudentiam cum lenitate & māſuetudine, placabilitatem iracundiæ expertem. Manus & brachia viſu delectabilia. In increpatione terribilis & formidandus: in admonitione blandus & amabilis. Flere viſus eſt ſæpe, ridere nunquam. In colloquio grauis, rarus & modeſtus. In omnibus tam corporis quàm animę partib. nulla reprehenſio, ſed ſumma perfectio, quā venerari glorioſum, non credere, non amare, impium & immaniſſimū ſcelus. Vnde Paulus: Si quis non amat dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ſit Anathema, Manarata. 1. Cor 16. 22

Caput 2. De forma glorioſa Virginis Deiparæ.

MARIA Dei Genitrix, Virgo perpetua, ſacratiſſimum Spiritus ſancti tēplum, ſtaturæ mediocris, paululum longioris fuit. Capillos habuit flauos prælongos, oculos acres,

acres, fuſcos, rectos aſpectu, pupillas eorum ſubflauas, & oleæ colore, ſupercilia inflexa, & decenter nigra: naſum moderatè longiorē, labia florida: & verborum ſuauitate plena. Cui vere accommodatur, quod olim Salomon: Vitta coccinea labia tua ſponſa, fauus diſtillans, & mel ſub lingua tua. Sic illud Pſalmi: Diffuſa eſt gratia in labiis tuis. Facies illi fuit non rotunda, nec acuta: ſed aliquanto longior, venuſtiſſima, grauis & modeſta, manſuetudinem & charitatem præſeferens. Color triticeus albeſcens: vultus grauis & benignus, totus pulcher abſque macula: brachia, manus & digiti longiores, inceſſus grauis, veſtitus humilis proprij & natiui coloris abſque tinctura. Ieiunijs, orationibus, & diuinę contemplationi ſummè dedita: docilis, amans, & ſacrarum literarum, quas iuxta ſuæ gentis morem ab ineunte ætate didicerat, ſtudioſiſſima: ita vt ab earum lectione fere nūquam diſcederet, aliarum virginum, quæ templo inſeruiebant, ipſa cuſtos & magiſtra: cæteris diſcedentibus ad propria ipſa à Deo nunquam recedebat. In omnibus modeſta, grauis, & obediens, pauca admodum, eaque neceſſaria loquens: ad audiēdum facilis & perquam affabilis, vt eam videntes facile amarent & venerarētur. Libertate dicendi ad omnes decenter vſa eſt ſine audacia, ſine riſu, ſine perturbatione, ſine iracundia maximè. Benigne ſalutans:
manuum

manuum laboribus, ac virtutum exercitiis dedita. Faſtus omnis expers, ſimplex, minimeq; vultũ fingens, mollitia fugiens, præexcellentem humilitatem colens: denique in rebus omnib. ſumma illi inerat gratia. Vnde Spiritus ſanctus: Quam pulchra, inquit, es chariſſima, quam ſuauis & decora. Hanc qui non amat, lapis eſt & pluſquam ferreus. Anni vitæ eiuſdem octoginta duo: ſeptem cum parentibus educata: ſeptem cum dimidio ſeruiuit in templo: in domo Ioſeph ſex menſes, in decimo quarto concepit, & peperit in decimo quinto: triginta tribus annis paulo plus cum filio vixit: & poſt aſcenſionem eius cum Ioanne Euangeliſta in cęnaculo, quod ille emerat, vſque ad mortem & aſſumptionem eiuſdem ſanctiſſime degit. Hæc Anſelmus, Epiphanius, & Nicephorus lib. 2. hiſt. Eccleſ. cap. 23. Vtriuſque imaginem tam filij quàm matris depinxit Lucas, vt in eius vita diximus. Virginis Deiparæ genus (vt ab antiquis patribus ſacriſque doctoribus accepimus) ita deducitur. Stolanus ſeu Solon, & vxor eius Emerentiana, ex genere Dauid, vterq; Bethlehemites fuit. Duas filias Annam maiorem natu, & Heſmeriam genuerunt. Anna nupſit primum Leui Ioachin ex genere Dauidis de tribu Iudæ Nazarethno, ex quo genuit Mariam Virginem, quam deſponſauit Ioſepho ex eodem genere Dauidis Bethlehemitico, atque ex ſola Virgine ſine virili ſemine,

ſed

ſed opera tantum Spiritus ſancti natus eſt Ieſus Chriſtus.

Mortuo vero Leui Ioachino, Anna ſecundo nupſit Salomæo, ex quo genuit alteram Mariam Salome cognominatam, à patre ducto cognomine. Hæc ex coniuge Zebedæo genuit Iacobum maiorem, & Ioannem Euangeliſtam. Salome tandem vita functo Anna tertio nupſit Cleophe, ex quo habuit tertiam filiam, quam eodem nomine nuncupauit Mariam, addito cognomento Cleophe à patre. Hæc Alpheo fratri Ioſephi ſponſi Virginis nupta quatuor ſuſcepit liberos ex eo, Iacobum, quem nominamus minorem, Iudam Thadæum, Ioſephum iuſtum, & Simeonem, duas item filias Eſther & Thamar. Hi fratres Domini dicti ſunt, tum quia filii fratris Ioſephi & ſororis Virginis, tum quia mortuo patre eorum Cleopha Ioſeph curam tutelarem conſobrinorum ſuſcepit, vnde pater tutelaris eorum ſicut nutricius Chriſti dictus eſt. Quare vulgo omnium pater exiſtimatus eſt, & omnes fratres. Hinc dicebant quidam apud Matthæum cap. 13. Nonne hic eſt fabri filius? Nonne mater eius dicitur Maria? & fratres eius Iacobus & Ioſeph, & Simon, & Judas? & ſorores eius nonne omnes apud nos ſunt? Scio plures Græcorum in ea ſententia eſſe, vt exiſtiment hos veros Ioſephi liberos fuiſſe ex priore coniugio: ſed iſtorum inuentum non arridet.

Digitized by Google

arridet. Heſmeria vero ſoror Annæ natu minor nupſit Aprano Aronitidi ex genere Leui, ex quibus nata eſt Eliſabeth vxor Zachariæ ſacerdotis Leuitici ex genere Aronis de vice Abiæ: à quibus ortus eſt Ioannes Baptiſta. Hinc intelligitur illud Lucæ 1. Ecce Eliſabeth cognata tua, id eſt, conſobrina duarum ſororum filię.

GENVS

GENVS VIRGINIS EX MATRE.

- *Solon ſeu Stolanus & Emerentiana.*
  - *Anna ter nupta Ioachino, Salomæ & Cleophæ.*
    - *Maria virgo Deipara.*
      - *Ieſus Chriſtus Dei & Mariæ filius.*
    - *Maria Salome vxor Zebedæi.*
      - *Iacobus maior.*
      - *Ioannes Euangeliſta.*
    - *Maria Cleophe vxor Alphæi fratris Ioſephi, ſponſi virginis.*
      - *Iacobus minor.*
      - *Ioſeph iuſtus.*
      - *Iudas Alphæus.*
      - *Simon Thadæus.*
      - *Eſther.*
      - *Thamar.*
  - *Heſmeria vxor Aprani.*
    - *Eliſabeth vxor Zachariæ.*
      - *Ioannes Baptiſta.*

Caput 7. De genealogia Chriſti redemptoris ab Adamo ad Mariam matrem eius: ex Matthæo et Luca.

1 INTER alia quæ plurimum negotij faceſſere ſolent ob implexas difficultates, ea eſt duorum Euangeliſtarum conſenſio in Chriſti genealogia. Quare eam ſubnectere apertiſſimè curauimus cum noſtris ad eiuſdem interpretationem ſcholiis.

GENEALOGIA CHRISTI *ſecundum carnem.*

Ex Geneſi cap.2. Et 1. Paralip. 1.	Deus.	Ex Luca cap.3.
	Adam,	
	Seth.	
	Henos.	
	Cainam.	
	Malaleel.	
	Iared.	
	Henoch.	

Mathuſala.
Lamech.
Noe.
Sem.
Arphaxat.
Cainam. — Hic ſeptuaginta inſertus eſt.
Sale.
Heber.
Phaleg.
Ragau.
Sarug.
Nachor.
Thare.
Ex Matth. cap. 1. — Abraham. — Ex Luca cap. 3. 3
Iſaac.
Iacob.
Iudas.
Phares.
Eſdralon.
Aaram.
Aminadab.
Nahaſſon.
Salmon.
Booz.
Obeb.
Ieſſe.
Ex Matth. cap. 1. Salomon, Roboam, — Dauid rex. — Nathan, Mathatha. *Ex Luca cap. 3.* 4

		Abia.	*Menna.*	
		Aſſa.	*Melcha.*	
		Ioſaphat.	*Eliacin.*	
		Ioram.	*Iona.*	
			Ioſeph.	
	Hi tres prętermittuntur à Mattheo numerantur 4. Reg. & 2. Paralip.	*Ochozias.*	*Iuda.*	
		Ioas Heli.	*Simeon.*	
		Amaſias.	*Leui.*	
		Ozias.	*Mathat.*	
5		*Ioathan.*	*Iorin.*	
		Achaz.	*Eliezer.*	
		Ezechias.	*Ieſu.*	
		Manaſſes.	*Her.*	
		Amon.	*Elmadan.*	
7		*Ioſias.*	*Coſſam.*	
		Iechonias Ioachaz.	*Addi.*	Si hi duo fuerūt fratres intelligendus eſt Lucas, quod Melchi fuit Addi ſucceſſor.
		Iechonias Ioakin.	*Melchi.*	
8	Hi duo fratres ex Matthæo, qui ait Ioſiam genuiſſe Iechoniam, & fratres eius.	*Iechonias Ioachin.*	*Neri.*	
		Salatiel.	*Ex Luca.*	
9	Ex Matth.	*Zorobabel.*		
		Abiud.	*Reſſa. Moſſollan.*	Ex Ioſepho & Philone.
10	*Hanania;* Ex Eſd. & 1. Paralyp.			
11	*Phaltias;*	*Eliacin.*	*Iohāna. Ianneus.*	

Ieſeie.	Azor.	Iuda.	Hircanus.
		Ioſeph	primus.
Raphaia.	Sadoc.	Semei.	Abner.
		Mathathias.	Elih.
Arnam.	Achim.	Mathath.	Aſſer.
		Nagge.	Arphaxat.
Obdia.	Eliud.	Heſſi	Agglai.
		Nahum.	Moslot.
Sechenias.	Eleazar.	Amos.	Schirach.
		Mathathias.	Siloa.
Naaraia.	Mathan.	Ioſeph.	Arſes.
		Ianne.	Hircanus.
Elio Enai.	Iacob.	Melchi	Secundus.
		Leui	Secundus.
Obduia.	Ioſeph vir Mariæ.	Mahat	Secundus.
		Heli	Ioachin pater M. 12

IESVS CHRISTVS. 13

Scholia in Chriſti genealogiam.

1 PRIMVM omnium obſeruandum eſt Lucam cap.3. à Chriſto redemptore ad Deum optimum maximum mundi opificem, ſeriem aſcendendo reduxiſſe: quia gentibus vniuerſis ſcribebat, quibus communis pater fuit Adam: generationes verò ab Adamo vſque ad Abrahamum deſumpſit Lucas ex Geneſ. 2.5.10.11. & 1. Paralypom.1.

2 CAINAM decimus tertius ab Adam numeratur à Luca filius Arphaxat, tranſlationem

tionem ſeptuaginta ſecutus, qui aſſerunt Arphaxat centum triginta quinque annorum generaſſe Cainam. In Hebræorum autem codicibus, nec in editione noſtra vulgata, nec in Geneſi, nec in libris Paralypomenon mentio fit vlla Cainam: ſed eo prorſus omiſſo, Arphaxat dicitur genuiſſe Salem.

3 Ab Abramo exordiũ ſumpſit Matthæus, quia Hebræus Hebræis ſcribebat, qui tanto ſe patre gloriabantur, præſertim quod ad oſtendendum Hebræis Chriſtum eſſe ex ſemine Abrahę, & genere Dauidis ſecundum carnem, id ſatis erat. Conſentit autem cum Luca ab Abramo vſque ad Dauidem, in deducenda generationum ſerie, quæ prorſus eadem ſequitur Geneſ. 21. 29. 39. 35. & 38. & Ruth. 4. & 1. Paralyp. 1. & 2.

4 A Dauide diuerſas ſeries nectere incipiũt Euangeliſtæ: Matthæus quidem per Salomonem, & poſteros illius vſque ad Ochoziam: Lucas per Nathan, & ſucceſſores vſque ad Iudam. Fuit autem Nathan filius Dauidis ex Bethſabee, frater Salomonis, deſignatus à patre ad regiam ſucceſſionem poſt Salomonem, & poſteros illius. Hac de cauſa Nathan vocatus fuit Ahiſcar, id eſt, frater principis: & poſteri eius Ahiſcarim & Mathithim, quæ vox ſucceſſores datos declarat. Hæc ex Philone, qui refert Ioſaphat regem tanto in honore poſteros Nathani habuiſſe, vt eos, quaſi proprios filios Iorami filii ſui fratres appellaret, & eorum

Digitized by Google

filios fratres etiam Ochoziæ nepotis ſui. Nec ſunt audiendi qui hunc Nathan aiunt fuiſſe filium Vriæ ex Bethſabee, & in regni ſucceſſorem à Dauide adoptatum. Nam cum ex eo Virgo genus ducat, conſequeretur enim Chriſtum nõ eſſe ex genere Dauidis ſecundum carnem: quæ eſt hæreſis contra Paulum ad Rom.1. *Rom.1.3*

5 OCHOZIAS filius Iorami regis Iuda, & Attaliæ filiæ Achab, & Iezabelis regum Iſraelis, binomius fuit dictus: etiam Ioachaz. 2. Paralypo.21. legimus enim ibi: Suſcitauit Dominus cõtra Ioram ſpiritum Philiſtinorum & Arabum, & vaſtauerunt terram Iuda, inſuper & filios eius & vxores, nec remanſit ei filius niſi Ioachaz, qui minimus erat natu. Et ſtatim cap.22. Conſtituerunt, inquit, Ochoziam filium eius minimum regem pro eo. *2.Paralyp.21.17.* *Ibid.22.1*

Hunc ergo Ochoziam & duos ſequẽtes, Ioſias & Amaſiam prætermiſit Matthæus, ne tres teſſaradecadas, quas perſequi propoſuerat, excederet: vtque impleretur Prophetę uaticiniũ: non ſeſſurum de domo Achab niſi in quartam generationem. Hi tres pręterea idolatræ & peſſimi fuerunt, proinde his merito ſublatis Matthæus pro Ochozia Oziam ſubſtituit.

IOAS, Heli, Simon, trinomius fuit: à Matthæo dictus eſt Ioas, à Luca Simeon: à Philone, Heli. Hic ſcripturæ more appellatur.4.Regum 11. & 2.Paralypo.22. filius *4.Reg.11.2* *2.Paralypo.22.11*

Ocho-

Ochoziæ: cuius tamen verus & naturalis pater erat Iudas ex Nathan oriundus: nam eius poſteri ius hæreditarium habebant, vt ſcholio.4.diximus. Quod autē filius Ochoziæ non fuerit, perſpicuum eſt ex 4. Regum vndecimo, & 2. Paralypom.22. vbi dicitur: Non erat vltra ſpes aliqua, vt de ſtirpe regia quis regnaret Ochoziæ: ſiquidem Attalia mater eius vidēs quod mortuus eſſet filius ſuus per Iehu, ſurrexit & interfecit omnem ſtirpem regiam domus Ioram. Hic tamen Ioas puerulus de medio filiarum regis furtim ſublatus eſt & ereptus, ne Dauidis ſemen per Nathan deficeret. Quare vt nonnulli exiſtimant ab hoc vſque ad Zorobabelem iidem reges ſunt, quos Matthæus & Lucas numerant, tametſi diuerſis nominibus. In Salatiele verò & Zorobabele nominibus etiam cōueniunt, ſed ab his ad finem prorſus diſcrepare ſecundum diuerſas generationum ſeries.

4. Reg. 11. 2. Paralyp. 22.

Quidam tamen facilius, neſcio an verius exiſtimant, à Salomone & Nathan, Euangeliſtas cæpiſſe diuerſas omnino genealogias deſcribere, ita vt nunquam conuenerint, atque Salatielem & Zorobabelem patrem & filium, quorum nomina reperiuntur in vtroque Euangeliſta, diuerſos homines eſſe in linea Lucæ ab his, quos refert Matthæus. Ioas quoque filium eſſe naturalem Ochoziæ, nec de ſtirpe Nathan quemquam regnaſſe. Hoc noſtrum ſchema

Digitized by Google

vtrique opinioni accommodari poteſt.

1. Paralyp. 3. 15. IOASIAS quatuor filios habuit. 1. Paralypom. 3. Ioakim, Sedechiam, & Sellum. Quis verò primus regnauerit incompertum eſt. Quidam aiunt Sellum minorem natu *Hier. 22. 11* cæpiſſe regnare. Nam Hierem. vigeſimo ſecundo, dicitur regnaſſe, & poſt fratres non legimus. Atque eundem eſſe Ioachaz. *4. Reg. 23. 30.* 4. Regum 23. & 2. Paralypom. 36. vbi vi- *2. Paralyp. 36. 1* ginti trium annorum obtinuiſſe regnum aſſeritur. Ex quo apparet minoris fuiſſe ætatis, quàm cæteros, qui poſt eum regnauerunt. Hic quoque Iechonias dicitur 3. *3. Eſd. 1. 34* Eſdræ 1. Alii contra aiunt Ioannam maiorem natu cæpiſſe regnare, qui Ioachaz di- *4. Reg. 23. 30.* ctus eſt. 4. Regum 23. & 2. Paralypom. 36. Et Iechonias 3. Eſdræ 1. Et Sellum Hiere- *2. Para. 36 1.* miæ 22. Dicitur autem cæpiſſe imperium *3. Eſd. 12. 11.* cum eſſet triginta trium annorum. 3. Eſ- *Hie. 22. 11* dræ 1. Forte ſimul cum patre decem annis *3. Eſd. 1. 35* regnauerant.

Primus ergo de filiis Ioſiæ, qui regnauit mortuo patre tribus tantum menſibus, regno potitur, & in Aegyptum captiuus ſine liberis deceſſit, è pluribus autem nominib. à nobis dicitur Iechonias, Ioachaz: primum vt in Matth. & 3. Eſdræ 1. ſecundum, vt in 4. Regum, & 2. Paralypom. vbi ſupra.

POST hunc regnauit Eliakin frater eius, qui mutato nomine dictus eſt Ioakin. *4. Reg. 23. 34.* 4. Regum 23. & Iechonias à Matthæo, dum *Matth. 1. 11* ait: Ioſiam genuiſſe Iechoniam, & fratres

Digitized by Google

eius. Hic captiuus defertur in Babylonem & pacto tributo remittitur in regnum: iterumque captus occiditur, & non ſepelitur. Hieremi. vigeſimo ſecundo. Succeſſit filius eius Iechonias Ioachin, de quo poſtmodum: poſt hunc patruus eius Sedechias. Hier.22 24

Ergo cum Matthæus ait, Ioſiam genuiſſe Iechoniam & fratres eius in tranſmigratione: intelligit Ioacxin cum Ioachaz, & Sedechia fratribus. Sed in linea non numerantur niſi duo, Ioachaz & Ioaxin: quia uiuente Iochin in Babylone, regnauit Sedechias Hieroſolymis, non uerus rex, ſed intruſus a Chaldæis.

Quare ſi Euangeliſtæ conueniunt in numerandis eiſdem: conſequitur Addi, Ioachaz, & Melchi; Ioaxin eoſdem fratres fuiſſe: vnde cum ait Lucas Melchi fuit Addi, intelligendus eſt ſucceſſor illius in regno, non generatione. Math. 1

8 IECHONIAS Ioachin: filius Iechoniæ Ioaxin, nepos Ioſiæ à Matthæo numeratur, dum ait: Poſt transmigrationem Babylonis Iechonias (videlicet Ioachin) genuit Salatielem. Diuerſus à Iechonia Ioachin patre ſuo, quem genuit Ioſias inſtante exilio ante tranſmigrationem. Quod obſeruauit Hieronymus ex varia ſcripturæ nominũ differẽtia Vnde quidã ſic legẽdũ putãt Ioſias autẽ genuit Iechoniã & frates eius. In trãſmigratione Babylonis Iechonias genuit

Iechoniam.

Iechoniam. Et poſt tranſmigrationem Babylonis Iechonias genuit Salatiel.

Sabalatiel,& Zorobabel tanquàm pater, & filius numerantur a Matthæo & Luca. Vnde apparet quòd in progenitoribus eorundem vſque ad Ioas conuenerint, cum vtrorunque nominentur filij ab Euangeliſtis. Quod ſi diuerſi fuerunt, eiuſdem tamen nominis, vt in magnatibus fieri ſolet. Conſequitur varias eſſe generationum ſeries à Dauide vſque ad Chriſtum. Obſeruandum tamē quod. 1. paralypo. 3. dicitur: De Phaiada ortus eſt Zorobabel, qui genuit Araniam.

Hebræi dicunt Zorobabelem filiū Phaiadæ, & hunc Salatielis, ac ſubinde tanquā nepotem appellari filiū illius vulgari phraſi, & ſcripturę more, auumque genuiſſe nepotem. Hieronymus & Anſelmus aiunt fuiſſe binomium Phaiadam & Salatielem. Abulenſis noſter exiſtimat alium eſſe Zorobabelem ducem populi, quem referunt Aggæus, Eſdras, Matthæus, Lucas, ab eo, qui connumeratur. 1. Paralyp. 3. filius Phaiadæ.

A Zorobabel vſque ad Chriſtum quatuor nominum lineæ deducūtur, duæ priores pertinent ad Matthæum, duæ poſteriores ad Lucam. Nam Abiud, qui & Ananias, filius Zorobabel dicitur. 1. Paralyp. tertio, cuius ſucceſſiones per vndecim generationes enumerantur ibidem ab Eſdra. Quod

niſi

Digitized by Google

niſi ſpiritu prophetico fieri non potuit, tot nanque generationes vnus homo aſſequi experientia nequiuit, vixit nanque ipſe tempore Abiudis. Atque cum eiſdem recenſendis Matthæo conſentiat (mirabile dictu) apparet eoſdem homines eſſe qui ab vtroque referuntur vſque ad Ioſephum & Chriſtum, quanquam nominibus diſſentiant, eo quod vnus nomina, alter cognomina appoſuerit, conſentiente Philone, qui Ananiam Abiud appellari dixit. Communis autem ſententia habet Abiudem omniũ vltimum eſſe, quorum in veteri teſtamenti voluminibus mentio habeatur.

Sequentium nanque progenies cum alijs pluribus Hebræorum libris ob frequentia bella, & plures captiuitates amiſſa eſt. Ita Hieronymus, Auguſtinus, Euſebius, Philo Iudæus, & Nicephorus. De duabus lineis ad Lucā ſpectantibus idem ſentimus. Nam Moſſollam filius Zorobabelis. 1. paraly. 3. ab eodem Philone appellatur Reſſa, ex quo apparet Philonis ſeriem conſentire cũ Luca: altero nomina, altero cognomina referente.

Pauci admodum ſunt, quos Matthæus refert à Zorobabele vſque ad Chriſtum, ſi cum his, quos Lucas commemorat, conferantur. Quare ſuſpicor pluribus prætermiſſis, primores dumtaxat, ſeu magis notos, in hunc ordinem à Matthæo fuiſſe relatos: quod innuere videtur, dum eoſdem

in

in tres teſſaradecadas redegit. Nam plures fuiſſe tum ex libro Regum & Paralypom: tum ex Luca plus ſatis monſtrauimus. Aut forte in ſuo ordine plures mulierum generationes occurrerunt, aut accidit progenitores Virginis fœlicius generaſſe.

Ioſephi genus retulit Matthæus, non Mariæ, tametſi ille ad Chriſtum nil generationis habuerit: quoniam mulierum genealogias ſancta ſcriptura numerare non conſueuerat. Idcirco ad virum reduxit, genus vxoris enarraturus: ſubinde addit: virum Mariæ; nam ex eadem cognatione, & tribu iuxta legem vir, & vxor eſſe debebant. Atque adeo oſtendens *I*oſephum ex Dauidis genere prognatum, monſtrauit ſimul & Mariam. Nec obſtat diuerſas tribus conſueuiſſe coniugio copulari, vt Aaron de tribu Leui cum Elizabeth filia Aminadab de tribu Iudæ Exod. 6. Et Nahaſon dux tribus Iudæ cum Eliſabeth filia Aaronis Exod. Et Irias Pontifex cum Ioſabeth *I*orami regis filia, quarto regum. 11. Nam ratio legis, quæ diuerſarum tribuum coniugia prohibebat, fuit: ne hæreditatum fieret confuſio, vt habetur numero trigeſimo ſexto, vbi ad Hebraicam veritatem legimus: Omnis filia, quæ poſſederit hæreditatem ex tribubus filiorum Iſrael, erit in vxorem vni ex cognatione tribus patris ſui, vt poſſideant filij Iſrael vnuſquiſque hæreditatem patrum ſuorum.

Nu. 36. 8.

Digitized by Google

rum. Vnde cum tribu Leui, cui nulla erat pars hæreditatis, vt Ioſue.decimoquarto, habetur, nulla erat prohibitio. Immo vero neque cum alijs tribubus inter minores natu filios, quibus non erat hæreditarium ius, vt inter Dauidem, & Micolem Saulis regis filiam de tribu Beniamin. primo libro Regum. Quare ſolis primogenitis, ijs etiam qui hæreditatem propriam habituri eſſent, id erat lege vetitum, ne extra propriam tribum copularentur. Cum ergo virgo Deipara primogenita fuerit Ioachini, & Annæ de tribu Iudæ, vt ſupra vidimus, non potuit alterius tribus viro nubere, quàm Iudæ. Sic quoque Ioſeph primogenitus Mattham de tribu Iudæ non potuit ducere vxorem niſi de eadem tribu. reg.18.17.

CONSTANTISSIMVM eſſe debet, Matthæum genus Ioſephi deduxiſſe Lucam vero Mariæ & Chriſti, & vterq; per naturales parentes, ad ſuum vſque primogenitorem. Quanquàm non deſunt qui de legalibus non nihil inſerant, ſed non arridet. Quare cum Lucas ait: Chriſtus putabatur filius Ioſephi, qui fuit Heli, illud, q̃ non refert Ioſephũ, ſed Chriſtũ, ſenſus eſt, putabatur filius Ioſephi, nõ tamen erat; ſed Heli nepos, nepotes aũt, filios appellare frequẽs eſt literis Sacris. Sic Chriſtus dicitur filius Dauid, i. genus ducens ab eo. Sic de multis regib. dicitur q̃d fuerũt ſepulti in ſepulchro Luca. 3.

Dauidis

Dauidis patris eorum. Quod ſi Ioſephum referat, non vt naturalem, ſed vt generum: ſolent enim ſoceri generos ſuos vulgari phraſi filios appellare.

Iam vero nominum variam eſſe ortho graphiam, quis non videt? At illud inde natũ eſt, quod nomina propria Hebræorum variè corrumpunt Græci, à quibus noſtra deſumpta ſunt.

Caput 4. Vita ſancti Matthæi per anthorem ex vetuſtiſsimis Patribus collecta.

MAtthæus Leui Capharnaites, Alphæi filius, ex publicano Apoſtolus factus, vt in euangeliorum legimus hiſtoria, à tribu ſua Leui cognomen ſumpſit, quod Iſidorus ſcribit in libro de patribus noui teſtamenti. Poſt Chriſti autem in cælum aſcenſum, accepto iam Spiritu ſancto, in Iudæa primum prędicauit Euangelium, deinde in Aetiopia, quæ in diuiſione orbis obtigerat ſibi, rem diuinam peragens, ob Chriſti fidem, & ſeruatam Ephigeniæ regis filię caſtitatem, mucrone à tergo percuſſus interiit martyr & Apoſtolus, anno poſt Chriſti mortem, quinquageſimo. Hebræis, ideſt, Chriſtianis ex ſua gente conuerſis diſceſſurus è Iudæa, anno ab aſcenſione Chriſti octauo, Hebraicè ſcripſit Euangelium: quod munus primus omnium ſubiuit, vt aiunt Abdias vnus de ſeptuaginta diſcipulis, qui

cum

cum Matthæo conuerſatus eſt, & Eutropius, ac Africanus vetuſtiſſimi & probatiſſimi authores. Sic & Papias ipſius Matthæi, & aliorum Apoſtolorum, præſertim Ioannis auditor apud Euſebium li. 3. hiſt. Eccl. cap. vlti. Origenes quoque in enarratione primi pſalmi, cuius verba refert Nicephorus libro 5. hiſto. Eccleſi. cap. 16. Quibus accedunt Irenæus, Nazianzenus, & Metaphraſtes, & Euſebius libro 3. hiſto. Eccleſi. cap. 18. & vltimo, & Hieronymus commenta. in Eſaiam cap. 6. & in Oſeam cap. 11. & in libro deſcrip. eccleſ. in Matthæum, ac tandem Nicephorus lib. 2. cap. 4. & libro 4. cap. 32. Vbi quod Euſebius dixerat libro 5. cap. 10. ipſe quoque narrat: Pantænum ſtoicum, humaniore literatura præſtantiſſimum ad fidem conuerſum, & inſtitutioni Chriſtianorum Alexandriæ præfectum, ſub Commodo imperatore apud Indos prædicantem, Matthæi euangelium reperiſſe ibi à Bartholomæo Apoſtolo Hebraico ſermone expoſitum, & ad monſtratum tempus reſeruatum. Idipſum Hieronymus de ſcriptoribus Eccle. in Pantænum, addens illum Matthæi codicem Hebraicum delatū à Pantæno Alexandriam reuerſo, atque hunc aſſeruatum in bibliotheca Paraphili martyris alibi aſſeuerat. Nicephorus lib. 16. capit. 37. refert in Cypro ſub arbore quadā cum Barnabæ Apoſtoli corpore euangeliū quoque Matthæi repertum haud dubiè Hebraicum,

cum, ſub Anaſtaſij imperio, vnde cæpit Cyprus eſſe liberi iuris, & ab Antiochia, cui olim ſubiecta fuerat, exempta. E quib. partim oculatis, & omnib. fide digniſſimis teſtibus liquet Matthæum Hebraicè ſcripſiſſe euangelium, adeo vt à tantorum patrum ſententia quaſi temerarium ſit diuertere.

Non deſunt tamen qui id in dubium vertant, ac putent Græcis literis exaratum, eo quòd de Hebraico nullus hactenus teſtimonium attulit, præſertim cum adducat ſæpe Hieronymus ex Nazaræorum apocrypho, vt comment. in Matthæum c.6. & 12. & in Eſai. lib. 18. in proemio, & lib. 3. contra Pelagium circa principium, & libro deſcrip. eccleſ. in Iacobum, & Clemens Alexandrinus libro 4. Stromatum, & alij quos retulimus in noſtris ſacris inſtitutionibus cap. de apocryphis. Verum aliud eſt nō extare Hebraicum, à quo potuerit teſtimoniū peti, aliud non fuiſſe Hebraicè compoſitum. Nec patres tam Græci quàm Latini, habentes ſuæ linguæ probatos codices ſoliciti vnquā fuerunt petere alienos, niſi dūtaxat in his, quę à noſtris exemplarib. diſſident, qualia ſunt apocryphra, quæ his locis refert Hieronymus. Hæc fuſius perſequuti ſumus, ne quis deinceps hallucinetur. Quis autem Matthæum in Græcā linguam tranſtulerit, Hieronymus putat incertū, & Papias ait pleroſque interpretatos, prout quiſque poterat. Theophilactus tamen præfatione commēt.

in

in Matthæum, id munus Ioanni tribuunt euangeliſtæ. Ergo quia Matthęus Hebraice ſcripſit, ex Hebræorum codicibus affert teſtimonia: cæteri vero euangeliſtæ magis iuxta Gręcam editionem ſeptuaginta interpretum, quia Græcè ſua euangelia tradiderunt. Nonnulla apocrypha ab eo dictata falſo referuntur, è quibus Gelaſius Papa diſt. 15. damnat librum de ortu, ſeu ſtirpe Marię, & alterum de infantia Saluatoris, eo quòd in eis reperiantur aniles fabulæ, quas Irenæus lib. 1. aduerſus Valentinorum hæreſes, & Epiphanius in primo Panarij ſectio. 3. refellunt. Vnde palā apparet quorundam impoſtorum deceptio, qui vt illis libris authoritatem aſſererent, confictis præfationibus, à Hieronymo de Hebraico tranſlatos eſſe dixerunt.

Elenchus capitum Euangelij ſecundum Matthæum.

MATTHAEI 1.
Genealogia Chriſti.
Tres teſſaradecades.
Ioſeph vult eimittere vxorem.

2

Magi adorant:
Fuga in Aegiptum.
Pueri interficiuntur.

3

Prædicatio Ioannis
Baptiſmus Chriſti.

4

Ieiuniū, & tentatio Chriſti.
Prædicatio regni cælorum.
Vocatio quatuor apoſtolorum.

Digitized by Google

5
Prędicatio beatitudinum.
Perfectio apoſtolorum & legis.
Non iraſcendum.
Non męchandum.
Liber repudij.
Non periurandum.
Iniuria tolleranda.
Dilig<ē>dus inimicus
6
Eleemoſyna.
Oratio.
Ieiunium
Contemptus terrenorum.
7
Noniudicandum de altero
petendum à Deo.
Falſi; prophetæ uitandi.
Verbum Dei audiendum.
8
Leproſus mandatuã centurionis puer ſanatur.
Socrus petri.
Dęmoniaci & male habentes.
Scriba & adoleſcens ſequi uolentes.
Tempeſtas maris.
Geraſenorum dæmones inporcos
9
Paralyticus ſanatur
Matthæi uocatio.
Conuiuium cum publicanis.
Diſputatio dę Ieiunio à diſpulis Ioanis
Filia archiſynagogæ ſuſcitatur.
Sanatur mulier à fluxu ſanguinis.
Duo cæci illuminantur.
Mutus dæmoniacus liberatur
Circuibat omnes ciuitates.
10
Electio apoſtolorũ, & nomina
Miſſio & poteſtas curandi.
Paupertas apoſtolica.
Minatur nõ recipiẽtibus.
Prædicit perſecutiones.
Promiſſio recipientibus.

11 Mi-

Digitized by Google

11

Miſſio diſcipulorum Ioannis & laus.

Exprobratio Iudæorum & trium ciuitatum

Agit gratias patri, vocat omnes ad ſe.

12

Diſcipuli colligunt ſpicas.

Sanatur manus arida.

Demoniacus cæcus, & mutus

peccatum in Spiritũ ſanctum.

Arbor bona & mala

Phariſæi ſigna petunt.

Mater et fratres foris

13

Parabula ſeminantis

Parabolas Zizaniorum

Parabola grani Synapis.

parabola fermenti.

Parabola theſauri abſconditi.

parabola margarite.

parabola ſagene maris.

Nazareni ſcandalizātur in ſapientia & cognatione Chriſti.

14

De Herode, & Ioanne occiſo.

De quinq; panibus & duobus piſcibus.

Ambulat Chriſtus ſupra mare.

Aduentus eius in Genesar.

15

Tranſgreſsio præceptorum ob traditiones humanas.

De Cananæa.

De turbis ſanatis.

De ſeptem panibus.

16

Phariſæi ſigna petũt

Cauendum á fermẽto phariſæorum.

Confeſsio petri e claues.

Increpatio petri.

Tollere crucem & ſequi Chriſtum.

17

Transfiguratio Chriſti.

De Helia uenturo.
De lunatico non ſanato à diſcipulis.
De fide transferente montes.
De prædictione mortis.
De exigentibus didragma.

18

Quis maior in regno celorum.
De uitando ſcandalo.
Parabola paſtoris, & ouis.
De correctione fraterna.
De clauibus eccleſiæ.
De aſſiſtentia Chriſti.
Parabola decem millium talentorum.

19

Phariſæi tentant diuortio.
Paruuli offeruntur illi.
De adoleſcente ſeruante mandata
Diues difficile ſaluabitur.
De centuplum accipiente.

20

Parabola operariorum uineæ
Prædictio mortis in aſcenſu Hieroſolymæ.
De petitione filiorum Zebedei
Duo cæci ſanatur in Hiericho.

21

De ingreſſu in Hieruſalem in aſina.
Eijcit vendentès.
Sanat cæcos.
De ficu arida fide & oratione

Inter

Interrogatio in qua poteſtate faciat.
Parabola de duobus filij.
Parabola de uinea, & torculari
De lapide angulari reprobato.

22

parabola de uocatis ad nuptias.
De cenſu & numiſmate Cęſaris
De eo, qui habuit plures vxores
De primo legis mandato.
Cuius filius Meſſias.

23

Deploratio phariſæorum. Hypocritarum.
Deploratio Hieruſalem, quæ occidit prophetas.

24

Deſtrutio Hieroſolymæ.
De aduentum Antichriſti.
Signa iudicij futuri.
Vigilandum, quia dies & hora ignoratur.

25

Parabola de decem virginibus.
Parabola de tribus qui talenta acceperunt.
De aduentu & iudicio Chriſti.

26

Magdalena ungit,

dominum.
Iudas paciſcitur.
De cæna agni paſchalis
Inſtitutio Sacramenti.
Petrus promittit ſe non negaturum.
Oratio in horto.
Proditio Iudæ.
Examinatio, apud caypham.
Negatio petri. 27
Ducitur ad pilatum
Deſperatio Iudæ
Abſolutio Barrabæ
pilatus lauat manus
Coronatur ſpinis Chriſtus.
Angariatur Simon.
Crucifigitur, ſepelitur.
Cuſtodes ſepulchri
28
Angelus apparet mulieribus.
Chriſtus ocurit illis.
cuſtodes mentiuntur.
Apparet diſcipullis, quos mittit ad prædicandum.

Caput. 4 Vita ſancti Marci per authorem ex uetuſtiſſimis patribus collecta.

IOANNES cognomento Marcus, ciues Hieroſolymitanꝰ, Mariæ ſororis petri ac hoſpitis apoſtolorum filiꝰ in cuius domũ petrus è carcere Herodis adductus primũ peruenit, ut in actis legimꝰ: & apud Nicephorũ lib. 2. hiſto. Eccleſ. cap. 43. Barnabæ conſobrinꝰ, & ſimul cũ paulo in euãgelica prædicatione comes fuit: à quibus è pãphilia diſcedẽs Hieroſolymã reuerſus eſt. Quam ob rẽ
Act. 13. 17. in altera peregrinatione à paulo non receptus, cũ Barnaba nauigat in Cyprũ, vt Lucas refert in act. 15. Deinde petrũ ſecutꝰ eſt cuius etiam erat à baptiſmate filiꝰ, vt Iſidorus

rus

rus refert in lib. de patribus noui teſtamenti:ac petrus ipſe dixiſſe uidetur in prima canonica:Salutat uos Marcus filius me⁹. Romæ auditor petri factus,rogatur à fratribus vt Euangelium ſcribat:quod ipſe literis Græcis præſtitit,non ſecus ac à petro dictante & referente didicerat. Vnde à quibuſdã,quod iuxta Marcum eſt,petri dicitur Euangeliũ: quod ab illo dictatũ,& apoſtolica autoritate probatum & eccleſiæ legendum, vulgatum ſit ac permiſſum. Ita Clemens ſexto Hypotipoſeon libro,& papias Hierapolitanus præſul Ioannis apoſtoli auditor,qui referens ſuam ac Ioannis presbyteri ſententiã ad hunc modũ ait:Hoc quoq; Ioannes præsbyter dixit:Marcus quod petri eſſet interpres,quæ memoriæ commendauerat, & petro dictante acceperat, certo & diligenter conſcripſit, non tamen ſeruato dictorum ac factorum Chriſti ordine. Non.n. omnia audiuit,neq; ſemper conſectatus eſt Dñm, admodũ nanque puer erat:poſt tñ. petri diſcipulus fuit:atq;ut ille pro auditorum cõmoditate doctrinã promulgabat, nõ ex ordine ſermones & oracula Domini commemorans. Sic Marcus ſcripſit,ac minime eſt hallucinatus,cum nil eorum quæ audiuit,omiſſerit,neq; à ueritate aberrauerit. Hæc fere Nicephorus lib. 3. hiſto. eccleſ. cap. 20. Ad eundem modum Origenes in enarratione primi pſalmi,cuius uerba referuntur ab eodẽ Nicephoro lib.5.cap.16. Euſebius itẽ

libro 2.hiſto.ecclecſ.cap.14.&.15.&.Hieronymus in catalogo ſcript.eccleſiaſt.in vitam Marci.procopius Metaſthenes,& Nicephorus lib.2.cap.14.&.15. Tandem ab vrbe Roma Marcus petit Aegiptum, & Euangeliū, quod ſcripſerat,apud Cyrenem primum,& Pentapolin predicat Deinde Alexandriam profectus ob plurimam ibi credentium multitudinem,eccleſiam condidit tanta quidē ſanctitate, vt ſobrietatis eius exemplo, Philo Iudæorum diſertiſſimus commotus ſit ad earū laudes ſuis ſcpritis celebrandas,quē legatione functum apud Caium Caligulā Imperatorem ad colloquium petri Romæ diuinum verbum concionantis , fama eſt perueniſſe. Scribit itaque de eccleſię ſanctitate,& ſobrietate ſub Marco in libro de vita contemplatrice,in quo Therapeutes eos appellat quie animarum ægritudines curaret. Sie nanque ab eo fideles appellati ſunt priuſquā ab Antiochia Chriſtianorum nomenclatura longe lateque per totum orbē propagaretur. Et quā quam abſonum quidam putant Iudæū noſtrorum mores ac virtutes decantare:nil tamē eſt mirū cū è Iudæis cōuerſi Moſis adhuc traditiones ob legis reuerētiā ſeruarent, quanquā ſcirent mortuas, cupiētes eas cū honore ſepelire. Forte Iudæus ipſe Chriſtianos, Iudęos eſſe putabat, ac laudare ſuos. De noſtris autē ſermonē contexuiſſe, locus nēpe Mariæ, vbi eo tempore noſtrates degebant, demōſtrat & cōtinētiā
vitę,

vitę,& morum inſtituta, quæ refert. Sic Epiphanius ſẽtit in fine panarij: & diuus Augustinus in lib. de moribus Eccleſiæ contra Manichæum: & Caſianus in libr. inſtitutionũ Monachorum: & Hieronymus, & Euſebius in locis adductis. Hinc ergo à diuo Marco manauit prima origo ſanctorum patrum ac monachorum in Aegipto: hinc & mulierum monaſteria eſſe ceperunt, quæ mente ſobria virginitatem & modeſtiam colerent, cuiuſuis corporeæ voluptatis expertes, liberorum dumtaxat immortalium cupidæ, quos ſola ex ſe Dei amans anima procreare poteſt. Hæc ad Chriſti gloriam Marcus inſtituit, tantamque parſimoniam eis indixit ob ſapientie ſtudium, vt vix ſexto quoque die corporea alimenta ſumerent, diuinarũ rerum contemplatione abſorpti. Scholæ prefectum in eccleſia Alexandrina eſſe voluit, qui ſapientia prẹſtaret, & cẹteros inſtrueret, ſacraſque literas interpretaretur, quo munere dum vixit ipſe functus eſt, cui poſt mortem ſucceſſit in Epiſcopatu Anianus, in præfecturam multi vita & ſapientia celleberrimi: inter quos Clemens & Pantænus & alij, qui ſuis ſcriptis Eccleſiam illuſtrauerunt. Marcus igitur à cultoribus idolorũ varie per vitam agitatus eſt. Impetu demũ repente facto funibus illius pedes conſtringunt, & crudelem inmodum per vrbem trahunt, & ad locum maritimum Bubulci dictum, vbi in præruptis montis

ſaxis,

ſaxis, quæ olim bubulcorum magalia fuerant, Eccleſiam extruxerat, trahunt dicentes: Trahimus bubalum hunc ad Bubulci ſtabulum. Vnde ſuſpicor originem traxiſſe conſuetudinem ducendi, & lampadibus ornandi taurum in ſua feſtiuitate, cum in viſione Ezechielis Leonis figure exprimatur. Itaque corpus eius ſaxis alliſum eſt: ex quo larga ſanguinis vena profluxit. Conijcitur in carcerem, vbi ei Dominus apparuit futuram gloriam illi renuncians. Denuo è carcere eductus, vnco immaniſſimè per plateas trahitur iterum, & raptatur; qua in paſſione ſpiritum Deo commendans obijt martyr euangelicus, collucentibus in eo mirifice ingentibus corporis gratijs, & animæ virtutibus, ſtaturæ & ætatis plene, iam ſemicanus. Ferunt poſt euangelium inter alia Barnabæ quoque vitam ſcripſiſſe, & Ex Greco eloquio in latinum à Beda trãſlatam, cuius rei meminit Iacobus Genuenſis in libro annuarum feſtiuitatum. Quin & ſui euangelij poſtremo capiti lacinium aſſuerũt hæretici, vt Hieronymus refert lib. 2. aduerſus Pelagianos. Vbi enim dominus recumbentibus diſcipulis poſt reſurrectionem apparuit, & exprobrauit eorum incredulitatẽ, quia his qui viderant eum reſurgentem non crediderant, inſertum erat: Et illi ſatisfaciebant dicẽtes: Sæculum iſtud iniquitatis, & incredulitatis ſubſtantia eſt, que non ſinit per immundos ſpiritus veram Dei apprehendi virtutem;

tutem: idcirco, iam nunc reuela iuſtitiam tuam, &c. Quod quidem additamentum quod Manichęorum dogma redoleret, ab omnibus vetuſtiſſimis & ſanctiſſimis patribus Græcis & latinis reiectum eſt tan quam nothum. Atque hinc arbitror hoc vltimum caput initio naſcentis eccleſiæ nonnullis patribus fuiſſe ſuſpectum, & à Græcis codicibus auulſum, vt Hieronymus ait queſt. 3. ad Hebdibiam. Et Euthimius in explanatione eiuſdem capitis. Sed iam nunc eadem veneratione, quà reliquum, id non recipere hæreſis eſt, Qua de re diximus lib. 4. cap. 2.

Elenchus Capitum Euangelij ſecundum Marcum.

MARCI. 1.

Prædicatio & baptiſmus Ioannis
Baptizatur Chriſtus.
Ieiunium Chriſti.
Vocatio quatuor apoſtolorum.
De dęmoniaco ſanato.
De ſocru Simonis.
Sanat omnes male habentes & dęmoniacos.
Leproſus mũdatur.

2

Sanatur paraliticus.
Vocatio Matthæi & conuiuium.
Diſcipuli Ioãnis diſputant de ieiunio.
Diſcipuli vellunt ſpicas.

3

De habente manum aridam.
Electio apoſtolorũ & poteſtas.

De

224

De furore & blaſphemia in Spirrtum ſanctum.

De matre & fratribus.

4

parabola de ſeminante.

De lucerna ſub modio & menſura.

parabola de ſemente ultro creſcente,

parabola de grano Synapis.

De procella maris

5

De dæmoniaco Genaſenorum.

Filia Iairi ſuſcitatur.

Aemorrhoyſa à profluuio ſanatur.

6

prædicans in Nazareth non ſuſcipitur.

Miſſio Apoſtolorum.

De Herode & Ioanne.

De quinque panibus & duobus piſcibus.

Ambulans ſupra mare putatur phantaſma.

7

De diſcipulis illotis manibus manducantibus.

De Cananea Syrophæniſſa.

De ſurdo & muto.

8

De ſeptem panibus.

Phariſæi ſigna quærunt.

De cæcos uidente homines vt arbores

Confeſſio Petri.

Prædictio mortis, & reprehenſio petri.

Tollenda crux & Chriſtus ſequend?

9

9

De transfiguratione.
De Helia uenturo.
Dæmoniacus non potuit ſanari à diſcipulis.
predictio mortis & reſurrectionis.
Ad uocato puero docet quis ſit maior.
De alijs eijcientibus dæmonia
De ſcandalo uitando.

10

Quod non licet uxorem dimittere
De paruulis oblatis.
De diuite contriſtato.
De centuplum accepturis.
Aſcendens Hieruſalem prædicit mortem.
De filijs Zebedei.
De Bartimeæo cæco.

11

Ingreditur Hieruſalem in aſina.
De ficu arida, nummularijs & fide
Interrogatio, in qua poteſtate faceret.

12

parabola uineæ & torcularis
De lapide reprobato.
De cenſu cæſaris.
De eo qui plures habuit vxores
De primo mandato in legis.
Cuius fillius, Meſſias.
Cauenda doctrina phariſæorum.
De uidua offerente duo

Digitized by Google

thenas, conuolaret: viſendi hominem deſiderio inflammatus Lucas Palæſtinam adiit, ac primo quoque ſermone ad fidem cõuerſus, & dominum ſecutus, ac paulo poſt temporis in ſeptuaginta duorum diſcipulorum numerum aſcitus eſt, vt Græcus Cyrus refert in catalogo: Raphael Volaterranus in antropologia: Gregorius Magnus in prooemio moralium: & Metaphraſtes, qui cum Cleopha in Emaũntem profectum fuiſſe Lucam aiunt, itinerisque ſocium: cum Chriſtus illis peregrinus apparuit. Quamquam Ambroſius, & Auguſtinus alium eſſe affirment, quod nos ibidem annotauimus: & diuus Hieronymus, alijque patres in dubium vertant, viderit ne Lucas in carne Dominum, ob ea verba, quibus in præfatione ſui Euangelii ipſe de ſe ſic loquitur: Viſum eſt mihi ſcribere, ſicut tradiderunt nobis, qui à principio viderant, ac miniſtri fuerunt ſermonis. At horum ſenſus eſſe poteſt, vt quæ à Chriſto geſta ſunt, antequam Lucas accederet: vt ab aliis acceperat, memoriæ mandauit, cætera vt uidit & expertus eſt. Poſt diſperſionem autem apoſtolorum per orbem Paulum apoſtolum ſectatus eſt, cuius extitit amiciſſimus. Sic enim Coloſſenſibus ſcribens ait: Salutat vos Lucas medicus chariſſimus. Omnis eius peregrinationis comes fuit, donec Romam peruentum eſt, quod acta teſtãtur apoſtolica ab eodem literis exarata. In prima verò Pauli defenſione

eregrinatio.

Miſimus fratrem cuius laus eſt in euangelio per omnes eccleſias. Chryſoſtomus exiſtimat quotieſcunque Paulus in ſuis epiſtolis 2.Cor.8.18. ait: iuxta euangelium meum: Lucæ ſignificare volumen. A qua opinione Hieronymus in Catalogo non abhorret, neque Euſebius lib.3.hiſt.cap.4. Quamuis Origenes in dialogo de recta ad Deum fide cõtra ſentiat Paulum à Luca & Marco hiſtoriæ euangelicæ narrationem didiciſſe: ſed cũ eodem Paulo pugnare videtur dicente, ſe non ab hominibus neque per hominem: ſed ab ipſo Ieſu euangelium accepiſſe. Hoc opus dedicauit Lucas Theophilo amico ſuo, Deiq; amantiſſimo, vt ipſe in præfatione commemorat. Nonnulli tamen eo nomine omnes fideles Dei amicos intelligunt: id enim eſt Theophilus, quod nos in annotationibus diximus. Ab hoc opere initio naſcentis eccleſiæ hiſtoriã de ſudore ſanguineo Chriſti, & angeli confortatione, ſcioli ſuſtulerunt, quod Arriani ex eo conarentur adſtruere, filium Dei non eſſe eiuſdem naturę cum patre, vt pote impaſſibilis, quod Epiphanius retulit in Anchorato: ob idque in vetuſtioribus codicibus non reperitur, vt Hieronymus dixit in ſecundo dialogo aduerſus Pelagianos, & apertius Hilarius lib. decimo de Trinitate. Sed hiſtoriam eam eſſe canonicam præter conciliorum & eccleſiæ definitionem, affirmat Dionyſius in lib. de de cœleſti hierarchia, & Athanaſius in ſexto

Digitized by Google

volumine de beatitudine filii Dei, & ab Ecclefia iam olim fuiſſe cautum aiunt, quod plane conſtat: nam in opere contra hæreſes iam refert eam Irenæus quaſi canonicam: itaque multis retro ſeculis eam negare hæreſis erat aperta.

Acta apoſt. apocrypha illi falſo aſcripta.

Alterum volumen, quod acta Apoſtolica prænotauit, Romæ ſcripſit, & vſque ad biennium ibidem commorantis Pauli deduxit. Eius verò hiſtoriæ periodum Pauli & Theclę inſcriptam, & totam baptizati Leonis fabulam, Aſianus quidã presbyter Pauli ſtudioſus compoſuit mentito Lucę titulo: nam vt Tertullianus eſt author, apud Ioannem euangeliſtã conuictus id ſe Pauli amore feciſſe confeſſus eſt: ob idque à ſacro canone excidit, & inter apocrypha computatur. Idem autem Tertullianus aſſeruit epiſtolam ad Hebræos à Luca fuiſſe compoſitam: ſed de translatione in ſermonem Græcum intelligendum id eſſe arbitror. Epiſtolam enim, quam Paulus Hebræis Hebraicè eloquentiſſimè dederat, Lucas pari facundia & elegantia gentibus Græce reddidit. Sic Euſebius lib. 3. hiſtor. cap. 32. niſi id prę ſtiterit Clemens, aut Barnabas, quod nonnulli dixerunt, Martioni & Tatiano errandi anſam præbentes, qui primo compoſitam ab his affirmarunt, vt refert Philaſtrius in catalogo Hæreſeon cap. 89. & Euſebius lib. 3. cap. 29. & Epiphanius lib. 1. contra hęreſes, hæreſ. 42. & lib. 21. hęreſi 69. & Theo-

doretus

doretus in præfatione epiſtolæ ad Hebręos, & Hieronymus in catalogo,& in præfatione epiſtolæ ad Titum.

Pinxit autem Lucas elegantiſſimè coloribus & penicillo Chriſti ſeruatoris, & Virginis matris imagines, quas Antiochenæ eccleſiæ reliquiſſe ferunt, indeq; Conſtantinopolim translatas, & Pulcheriæ Auguſtæ dono miſſas, miraculorum frequentia percelebres fuiſſe. At vtriuſque, matris, videlicet, & filii ſtaturam, effigiem, colorem, membrorum diſpoſitionem, & alia huiuſmodi verbis explicarunt Eutropius, Epiphanius, Anſelmus, & Nicephorus, vt paulo ante diximus hoc lib.6. Inſtitutionum Euangelicarum, cap. 2. & 3. *Piſtura.*

Elenchus capitum Euangelij ſecundum Lucam.

LVCAE 1.

Proęmium operis.
Conceptio Ioannis.
Incarnatio Chriſti.
Viſitatur Eliſabeth.
Natiuitas Ioannis.

2

Natiuitas Chriſti.
Circũciſio eiuſdem.
purificatio Mariæ.
De Simone & Anna propheti ſſa.
puer inuenitur in medio Doctorum.

3

prædicatio & vita Ioannis.
Baptiſmus pœnitentiæ.
Incarceratio Ioãnis.
Baptiſmus Chriſti.
Genealogia illius ab Adam.

4

De ieiunio & tentatione Chriſti.
Prædicat in ſynagoga Nazareth.
Dæmoniacus ſanatur in Synagoga Capharnaum.
De ſocru Petri.
Veſpere curat, mane abiit ad prædicandum.

5

Vocatio Apoſtolorum & captura piſcium.
De leproſo ſanato.
De paralytico per tectum demiſſo.
Vocatio Matthęi, cōuiuium, diſputatio.

6

Diſcipuli vellunt ſpicas.
De manu arida.
Electio Apoſtolorū & nomina.
Prædicatio beatitudinum.
De dilectione inimici.
De lege naturæ ſeruanda.
De iudicio temerario vitando.
De arbore bona & mala.
Sermo Dei audiendus.

7

De ſeruo Centurionis.
De filio viduæ ſuſcitato.
De legatione Ioannis ad Chriſtum.
Laus Ioannis.
Conuerſio Magdalenæ.

8

De vxore Chuſæ & Suſanna.
Parabola ſeminantis.
De lucerna & candelabro.
Mater & fratres Chriſti.
Tempeſtas maris ſedatur.
De dæmoniaco Geraſenorum.
Filia Iairi ſuſcitatur.
De Aemorrhoyſſa.

Millio

Miſſio apoſtolorum & poteſtas.

De fama Ieſu apud Herodem.

De quinque panib. & piſcibus.

Confeſſio Petri.

prædictio mortis.

Sequela Chriſti.

Transfiguratio.

De lunatico non ſanato à diſcipulis.

Prædictio mortis.

Contentio diſcipulorum.

prohibetur quis ab Apoſtolis vt eiiciat demonia.

Non ſuſcipitur à Samaritanis.

De tribus volẽtibus ſequi Chriſtum.

10

Electio ſeptuaginta duorum.

Deploratio ciuitatum.

Reuerſio diſcipulorum & gratiarum actio.

De quæſtione legis periti.

De eo qui incidit in latrones.

De Martha & Maria.

11

De oratione dominica.

De dæmoniaco muto.

De muliere quæ extulit vocem.

De petentibus ſignum.

De non lotis manibus.

Deploratio Phariſæorum & Scribarum.

12

De fermento Phariſæorum.

De volente diuidere hæreditatem.

Parabola de eo qui habebat multa bona.

De auferenda ſollicitudine terrenorum.

De auaritia fugiẽda.

Vigilandum cũ ſeruo vigili.

De ſeruo cũ ebrioſis.

De perſecutionibus.

Digitized by Google

Non contendēdum cum proximo.

12

De Galilæis & aliis in Syloe occiſis.

Parabola de ficu.

De muliere cōtracta duodecim annis.

Parabola de ſynapi.

Parabola de fermento.

De porta anguſta.

De inſulis Herodis.

14

De hydropico ſanato.

Parabola de inuitato ad nuptias.

Pauperes ad cœnam vocandi.

Parabola de inuitatis ad cœnam.

De tollenda cruce.

De duobus qui non cōputauerunt ſumptus.

15

Parabola de oue perdita & paſtore.

Parabola de dragma inuenta.

Parabola de filio prodigo.

16

De villico diffamato.

De ſeruanda lege.

De diuite Epulone.

17

De vitādis ſcādalis.

De cōdonādo fratri.

Parabola de ſeruo ab agro regreſſo.

De decem leproſis.

De regno Dei intra nos.

De iudicio exemplo Noe & Loth.

18

Parabola iudicis & viduæ.

Parabola Phariſei & publicani.

De pueris oblatis.

De ſeruandis præceptis Dei.

Diues difficile ſaluatur.

Prædictio mortis.

De cœco ſanato in Hiericho.

19

De Zachæo.

Parabola de decē ſeruis & minis: & de nolentibus regem.

De

De ingreſſu in Hieruſalem in aſina.
Fleuit ſup ciuitatē.
Eiecit emētes & vendentes.

20

De quærētibus, qua poteſtate faceret.
Parabola vineæ & filio occiſo.
De lapide reprobato.
De cenſu Cæſaris.
De eo, q habuit plures vxores, & ſtatu reſurrectionis.
Cuius filius Meſſias.

21

De vidua offerente duo minuta.
De conſummatione Templi & Hieroſolymæ.
De fine ſæculi & iudicio.

22

Paciſcitur Iudas de vendendo Chriſto.
De eſu agni paſchalis.
De Euchariſtiæ inſtitutione.
Contentio quis eorum maior.
Oratio in horto.
Captio Ieſu.
Trina negatio Petri.
Examinatur à principe ſacerdotum.

23

Ducitur ad Pilatum.
Spernitur ab Herode.
Dimittitur Barrabas.
Damnatur Chriſtus ad crucem.
Angariatur Simon.
Planctus filiarū Hieruſalem.
Crucifigitur, deridetur.
Sepultura.
Mulieres parant aromata.

24

De Reſurrectione & mulieribus.
Petrus vadit ad monumentum.
Apparet duobus diſcipulis.
Apparet vndecim.
Vltimo apparēs promittit Spiritum ſanctum.
Aſcendit in cęlum.

Digitized by Google

Caput 6. Vita ſancti Ioannis per authorem ex vetuſtiſſimis patribus collecta.

IOannes Apoſtolus & Euangeliſta Zebedæi & Mariæ Salome ſororis Virginis filius, frater Iacobi maioris natu minor, Nazareth natus, vt apud Oecumenium Metaphraſtes ait, tametſi Bethſaidæ Sixtus affirmet: Hieroſolymis tamen nutritus fuiſſe creditur, ac in domo Caiphæ familiaris.

Primum adoleſcens, vt qui virginitatem perpetuo ſeruaturus erat, è nuptiis eſt auocatus. Sic enim Abdias eundem in oratione, quam paulo ante mortem iam iam diſceſſurus habuit, dixiſſe refert. Rurſus vocatus à Domino, dum piſcatoriam artem cum patre exerceret ad littus Galilęæ, protinus cum fratre ſecutus eſt eum, cui deinceps perpetuo adhæſit maximè præ cæteris dilectus. Erat prorſus literarum ignarus: ſed Chriſti conſuetudo & doctrina, quam ſupra Domini pectus dormiens imbibit, è piſcatore rudi Theologum diuinum effecit. E tribus vnus fuit qui transfigurationi, & ſuſcitationi puellæ, ac orationi in horto interfuit. Is cum Dominum interrogare de proditore nemo auderet in cœna, percõtatus accepit. Totq; & tanta Chriſtus in eũ ſigna amoris contulit, vt dilectus Domini tanquam proprio nomine compellaretur, recũbere ac dormire ſinit in ſinu eius.

Suffixus

Suffixus cruci matrem ſuam illi commendat, ac viciſſim illum matri, ita vt hoc iure Virginis filius & Chriſti germanus nuncuparetur. Aſtitit paſſioni ſocius, & ad ſepulturam vſque permanſit, matrem conſolatus & comitatus eſt, diſcipulorum primus ad monumentum cucurrit. Petro ſeniori & Apoſtolorum principi poſt reſurrectionem adhæſit, prædicationis & conuerſionis Samaritanorũ adiutor, vt Lucas inquit in Actis. 3. Patre mortuo, diuẽditiſque poſſeſſionib. quas hæreditario iure obtinuerat, in Galilæa Cayphæ pontifici domum eam emit in Sion in qua Dominus paſcha cum diſcipulis celebrauerat, inibi cum virgine matre ad eius ſolatium & ſeruitium toto vitæ illius tempore perſeuerat. Hæc ex Nicephoro lib. 2. hiſto. eccleſi. cap. 3.

Tandem poſt Virginis obitum diſcedẽs, relicta Paleſtina ad enunciandam Chriſti fidem in Aſiam proficiſcitur, ingreſſuſque Epheſum, vbi iam primum Paulus prædicauerat, teſtibus Irenæo libro tertio, aduerſus hæreſes, & Euſebius libro tertio hiſtoria. eccleſia. capitulo decimoſeptimo, vigeſimoſecundo, vigeſimotertio, mira in euangelij confirmationem operatur. Dianæ templum toto orbe celebratum, & ab Amazonis conſtructum, vt fertur, oratione ad Deum fuſa ſubuertit, & ſolo æquauit: plurimas eccleſias extruxit, innumeras gentes ab idolatriæ errore ad fidem reuocauit.

In-

Interea ad Domitianum Cæſarem res defertur, iubet vt Aſiæ proconſul in feruentis olei dolium Apoſtolum mergat, quod opere completum in Epheſo Abdias narrat, quanquàm id Romæ factum fuiſſe Tertullianus eſt author libro de præſcri. hæred. & Metaphraſtes in vitam eiuſdem, eodem forte in Italiam reuocato. Cum autem è dolio exijſſet illæſus, rei nouitate exterritus iudex (quæ diuina erat prouidentia eius, qui dixerat: Sic eum volo manere donec veniam) à nece abſtinuit Apoſtoli, ad Pathmō inſulam relegare ſatis eſſe duxit, vbi diuinis fruens viſionibus librum eodem titulo inſcripſit, Apocalypſeos.

Deinde mortuo Domitiano omnia eius acta ab imperatore Nerua ſimul & a Senatu reciſa ſunt, vnde Ioannes ab exilio abſolutus redit Epheſum inſularib. proſequentibus ipſum magnis gemitibus & lamentis. Hi pietate obtinuerunt, vt euangelium illis relinqueret, quod Ioannes libenter, nec ingrato animo fecit. Reuiſit eccleſias, quas in Aſia fundauerat. Vbi adoleſcentem reperit, & ſpiritus acumine introſpexit magnū pænitentiæ exemplar futurum, & eccleſiæ miniſtrum. Eum catechizat & inſtruit, ac demum diſcendens ciuitatis illius Epiſcopo coram omnibus ſæpius commendat, quaſi in poſterum exacturus depoſitum. Illo tandem ſegnius agente in vitia prolabitur adoleſcens, & latronum princeps efficitur. Re-

dit

dit Apoſtolus, exigit depoſitum ab Epiſco-po,reperit eſſe deperditum,abit ad eum ex-quirendum,capitur à latronibus,ad princi-pem eorum ducitur,quem vt à longe agno uit tanto pudore ſuffuſus eſt, vt fugeret: quem diuinis Apoſtolus currens inſequeba tur & ſimilia clamãs. Quid fugis miſer? cur iuuenis ſenem? cur armatus inermem? cur filius parentem?

Siſte gradum, teq́ue aſpectu ne ſubtrahe no-
ſtro. Quem fugis?

Conſiſte parumper,& tui ipſius miſere-re: adhuc tibi ſpes veniȩ relinquitur,ego ꝓ te rationem reddam,libẽter pro te mortem excipiam: contine te fili, Chriſtus me miſit.
Reſtitit tandem animo fractus adoleſcẽs ac vultu quidem præ pudore in terram de-miſſo proiectis armis flebat amariſſimè ad genua Apoſtoli prouolutus, cui ille iureiu-rando promiſit ſe ei à Domino veniam im petraturum. Adduxit & magnis ieiunijs,& orationibus miſericordiam eſt ei aſſecutus. Demum eccleſiæ Epiſcopus creatur digniſ-ſimus. Hæc Clemens Alexandrinus in ſer-mone: Quis ſaluus fiat. Et Nicephorus lib. 2.cap.42.& Euſebius lib.3.cap.17. Druſia-num & Callimachum ad vitam reuocauit. Cratonem philoſophum mũdi contempto-rem,per fidem ad maius diuitiarum cõtem ptum adduxit. Duos fratres iam olim diſci

Digitized by Google

pulos à morte animæ gemmas confractas tanquam illæſas conſolidando, & petras in gemmas, & plantas in aureas virgas cõuertendo, liberauit. Crucis ſigno veneni vim extinxit & putauit, adeò eſt diuina virtus ſupra naturam, quod Capnion dixit libro. 3. verbi mirifici. Vixit annos centum viginti iuxta Suidam, aut ſaltim prope centum iuxta noſtrates, peruenit nanque ad Traiani tempora. Confectus ſenio ad eccleſiam deportabatur in ſella, & hæc duntaxat verba repetebat: Filioli diligite alterutrum. Rogatus autem, cur idem verbũ toties eorum animis inculcaret, ait: Quoniam Domini præceptum eſt, & ſi recte fiat, eſt ſatis. Hæc ex Hieronymo comment. in epiſt. ad Galat. cap. 6.

Senectus.

Diceſſus è mundo.

Anno poſt paſſionẽ Domini ſexageſimo octauo vocauit eum Dominus dicens: Veni ad me, quia tempus eſt vt epuleris in conuiuio meo cum fratrib. tuis. Sic. n. Melito Sardienſis & Faber. Tũc ergo coram multis diſcipulis ſe deferri iubet, & prope Epheſum ſepulchrũ fodi, habitaq; ad eoſdem magna cõcione vale faciens ſepulchrũ ingreſſus eſt viuens, ac pallio & lapide coopertus eſt. Poſtero die cum à diſcipulis quibuſdam paulo ſtudioſioribus requireretur, nil eſt inuentum niſi pallium & lintea, quibus induebatur. Chriſoſtomus putat mortuum fuiſſe homil. 2. in Ioannem, & Tertullianus libro de anima, capit. de mortis vi. & Hieronymus

Matth.

Matth.20. & lib.de ſcript. eccleſi. in uitam huius,& Euſebius libro 3. hiſtor. eccleſi.ca pitulo 31.& Policrates Epheſinus in epiſto la ad Victorem Romanum Præſulem. Et Beda in Ioannem cap.21. Quibus conſentit Nicephorus libro.2. hiſtor. Eccleſiaſt. cap. 42.addens,poſt mortem reuixiſſe, ac ſimul cum corpore in cæleſte regnum ſublatum eſſe, non ſecus ac de Virgine Deipara vniuerſa credit Eccleſia,vt qui matris loco Dei matrem habuiſſet,& Chriſti frater ſummè dilectus extitiſſet præ ceteris,hac gratia donaretur, quod plane vt à vero non abhorret, ita mihi multum arridet. Quanquam alij, inter quos ſunt diuus Thomas Aquinas, Euthimius commenta. in Ioannem, Theophilactus ibidem,Trapezuntius, qui de hac re iuſtum volumen compleuit, & Metaphraſtes in vitam eiuſdem, autumant, in terreſtrem paradiſum viuentem fuiſſe translatum, & cum Helia, & Henoch ad diem vſque iudicij reſeruari, vt Antichriſtum redarguat, & ab eo martyrij palmam recipiat; quod inſinuari videtur Apocalypſis capitulo 11. quamuis illic duo tãtum teſtes connumerantur, Helias videlicet, & Henoch. Quomodo autem intelligendũ ſit illud: Sic eum volo manere donec veniam,ſuo loco dicturi ſumus. Iſidorus in libro de patribus noui Teſtamenti ait, quoſdam contendere Ioannem adhuc dormientem in ſepulchro iacere, quod terra illic Apoc. 11.

ſenſim

ſenſim ab imo ſcaturiens ad ſepulchri plani tiem aſcendat, & quaſi flatu quieſcẽtis deorſum ad ſuperiora puluis ebulliat, qui vniuerſa morborum genera ſanet. At Hieronymus manna ſcaturiens illic repertum eſſe commemorat. Extat ad Ioannem Euangeliſtam Dioniſij Areopagitæ epiſtolium charitate flagrans.

Scripſit Græco ſermone Euangelium rogatus ab Epiſcopis, vltimus omnium in Aſia: indicto namque prius multo ieiunio, & Eccleſiæ oratione montem conſcendit, & Prochorum diſcipulum ſequi ſe iubet. Ad cacumen autẽ montis cum conſcenderent: ecce nubes, & inde tonitrua, fulgura, & coruſcationes. Prochorus cecidit exanimis; Ioannes intrepide accedit, ac tandem extremum tonitruum dilucide reſonat: In principio erat verbum: Ioannes ſcripſit, & Prochoro dictauit. Itaque deſcendit è monte non tabulas Moſaicas, ſed euangelium ferens, quo hæreticorum dogmata refelluntur, præſertim Cherinti, cuius conſuetudinem vbique vitauit, & Ebionitarum aduerſus Chriſti diuinitatem tunc temporis conſurgentium. Legerat quidem Ioannes aliorum euangelia, & probauerat, verumtamen narrationem vnius anni, antequam præcurſor conijceretur in carcerem, ſolus ipſe & fuſius quam reliqua texuit, multaq; omiſſit, quæ ab alijs erant prædicta. Quæ res, vt Hieronymus annotauit, diſſonantiã

tollit

tollit inter reliquos euangeliſtas, & ſuum ipſius euangelium. Athaſius in Synopſi ait Ioannem iterum proprio ore dictaſſe euangelium Gaio apud Epheſum, ad quem poſt modum epiſtolam miſit, de quo & Paulus meminit: Salutat vos, inquit, Gaius. Refert Nicephorus lib. 10. hiſtor, cap. 33. hoc Ioannis Euangelium in antro fuiſſe repertũ Hieroſolymis tempore Iuliani imperatoris apoſtatæ, dum eiuſdem iuſſu rurſus templi fundamenta iaciebantur. Hoc idẽ volumen in Hebraicum ſermonem ab incerto autore translatum in Gazophilatio Tyberiadis inuenit, & attulit Comes Tyberinus, anno trecenteſimo ſeptuageſimo à Chriſti ortu. Hiſtoriam de muliere adultera, quæ habetur Ioan. 8. ſcribit Euſebius lib. 3. ex teſtimonio Papiæ inſertam fuiſſe ex euangelio ſecundum Hebræos, atque ob id vetuſtiores Græcos tanquam apocrypham ex euangelij codice reieciſſe, quod Hieronymus annotauit lib. 2. aduerſus Pelagianos, & apertius Euthimius comment. in eiuſdem Ioannis locum. At vbi ecclesia cum reliquis euangelij partibus eam recepit in canonem, nil immorandum. Et Diuus Ambroſius in epiſtola ad Studium ait, omnibus catholicis ſemper fuiſſe per celebrem & receptã.

Tres Epiſtolas ſcripſit Ioannes, quarum prima titulo, ad Parthos, prænotauit Auguſtinus lib. 2. quæſtio. Euangelicarum, quæſtio. 39. Et Higinius ſeptimus poſt Petrum

Ro-

Romanæ Eccleſiæ pontifex in epiſtola ad omnes Chriſti fideles. Alteram ad Gaium de recta fide ſeruanda. Tertiam de hoſpitalitate exercenda ad Electam, ſimul Apocalypſim, in quo de futuris fidelium tribulationibus, Hieroſolymę excidio, & ſempiterna Iudæorum abiectione diſſeritur: refert Hieronymus libro de ſcripton. eccleſiaſ. in Ioannem, & in Papiam. Et Euſebius libr. 3. cap. 19. & Nicephorus lib. 2. cap. 46. quoſdã ex orthodoxis exiſtimaſſe alterius Ioannis presbyteri eſſe, cuius & meminit Papias libro explanationum ſermonum Domini, cuius & ſepulchrum extat in Epheſo prope illud Ioannis Euangeliſtæ. At illos aberraſſe conſtat, quoniam eccleſia tanquam Ioannis apoſtoli vtranque ſimul, & Apocalypſim recepit in canonem. Quæ omnia Hieronymus enumerat in epiſtola ad Paulinum, & in epiſtola ad Euagrium, idque multa concilia, ac demum Tridentinum confirmarunt. Quod de Apocalypſi teſtati fuerant Dioniſius Areopagita, & alter Corinthiorum Epiſcopus, Papias, Irenæus Baſilius, Epiphanius, Gregorius Theologus, Arethas, & Euſebius. Errauit ergo Dioniſius Alexandrinus, vir pius, & omni diſciplinarum genere præſtans, vt refert Nicephorus libro 6. capitulo 22. qui Apocalypſim Euangeliſtæ opus eſſe negat. Errauerunt etiam Alogiani hæretici aſſerentes à Cherintho hæreſiarcha compoſitam, propter illud de

regno

regno Chriſti futuro in Hieruſalem poſt reſurrectionem: inde namq; aſtruebant homines iterum in carne uoluptuoſe victuros Gaius quoq; Origenis auditor aberrat in dialogis diſputationum ſuarum, ubi eidem Cherintho opus aſcribit, ob mille annos illos, quos enumerat. Quem locum non recte intelligentes Irenæus, Tertullianus & Victorinus errandi anſam ſumpſerunt: immo & Iuſtinus martyr, & Lactantius eorum errore ducuntur.

Hæc libuit afferre ne in his authoribus hallucineris. Actus Ioannis Apocryphi ſunt in quibus narrantur ſtupenda prodigia ab apoſtolis facta, ita ut pecudes & canes loquerentur, & alia: de quo Philactrius in catalogo hæres. cap. 54

Item & uolumen de tranſitu uirginis, quod Ioannis eſſe refert Iacobus Genuenſis, apocryphum eſt, repulſum plane multo ante ab Auguſtino in ſermone. 35. de ſanctis, ubi nil Ioannem de Virginis aſſumptione ſcripſiſſe commemorat.

Elenchus capitum Euangelij ſecnndum Ioannem.

IOANNIS. 1,
Aeterna] generatio verbi, & incarnatio. Teſtimoniū Ioannis de Chriſto adlegatos Altera die mōſtrat agnū Dei altera Andreas, & alius et petrus ſequūtur Chriſtum. altera uocatur philippus & nathanæl

2

Nuptiæ in Cana.

De paſchate in quo eiecit vendentem de templo.

3

De Nicodemo.

Ioannes & Chriſtus baptizant.

Quæſtio de purifica tione.

Teſtimonium Ioan nis de Chriſto.

4

De Samaritana.

De filio Reguli.

5

De ꝓbatica piſcina,

Sanatur ęgrotans tri ginta octo annis.

Iudęi querunt inter ficere Chriſtum.

nu.36.4. 6

De quinq; panibus & duobus piſcibus prope paſcha.

Fugit Chriſtus ne fie ret rex, Apparet di- ſcipulis nocte in ma- ri, turbæ nauiculis ſrçuntur eum.

Sermo de vero ma- na pa ne cæleſti.

Multi ex diſcipulis deſciſcunt.

Petrus verbo vitæ adhæret.

7

Ieſus clam aſcendit ad feſtum ſceno- pegiæ.

Mirantur ſuper do- ctrina, quam non didicerat.

Sacerdotes mittunt comprehendere.

Diſſenſio turbæ.

Diſceptatio cum mi niſtris, e Nicodemo.

8

De muliere adul- tera.

Sermo de ſua diui- nitate.

Appellatur Samari- tanus.

Tentant lapidare eũ

9

De cęco à natiuitate

Diſceptatio Iudæo- eum cum cæco.

10

Occurrit Ieſus cęco.

Ser-

Digitized by Google

Sermo de omnibus paſtore & mercenario.

De feſto encenioru.

Volunt iterum lapidare.

Abijt trans Iordanē.

11

De Lazaro ſuſcitato.

Confeſſio Marthæ.

Conciliū cōtra Chriſtum.

Secedit in Ephrem.

Proximo paſchate multi ueniunt Hieroſolymam.

12

Cænat cum Martha & Lazaro.

Maria ungit pedes illius.

Ingreditur Hieruſalem in aſello.

Gentiles adducuntur à philippo.

Vox de cælo ſonuit.

Sermo de fide.

13

Lauat pedes diſcipulorum.

Sermo de humilitate.

Prædictio proditoris.

Exit Iudas.

Mandatum dilectionis inuicem.

14

Sermo de diuinitate cum patre & Spiritu ſancto in cænaculo.

15

Sermo de adhæſione ad Deum exemplo uitis & palmitum.

De mutua charitate

De perſecutionibus propter Chriſtum.

Conſolatio Spiritus ſancti,

16

De prædictione mortis & perſecutionum

promiſſio, Spiritus ſancti.

Petendum in nomine Chriſti

17

Oratio Chriſti ad patrem pro ſuis

18

Captio Chriſti

De auricula Malchi.

Adductio ad Annã: inde ad Caypham.
Examinatio chriſti.
Trina negatio petri.
Adducitur ad pretorium
Examinatur à pilato
Dimittitur Barrabas

19

Flagellatur: coronatur ſpinis.
Damnatur ad crucẽ
De crucifixione & titulo crucis.
De partitione veſtimentorum.
Franguntur crura latronum.
Sepelitur Chriſtus.

20

De reſurrectione & primo aduentu magdalenæ ad ſepulchrũ
Veniunt petrus & alius diſcipulus.
Apparet ut hortulanus magdalenæ.
Nocte apparet decẽ diſcipulis.
Poſt dies octo eiſdẽ & thomæ.

21

Septem piſcantibus apparet in mari
De trina interrogatione petri.
De prædictione Ioanis.

Capt. 7. Epitome hiſtoriæ euangelicæ, peregrinationis, doctrinæ, et vitæ Chriſti ratione temporis.

Quoniam in præcedenti libro rationem temporis, ab orbe condito ad Templi deſolationem à Romanis factam, ſigillatim per hominum ætates, & ſingulorum annorum decurſus deduximus: ad operis metam accedentes, ſupereſt ut hoc ultimo

timo capite, quod ſummam hiſtoriæ euangelicæ complectitur, peculiarem ętatis Chriſti annorum, menſium, & dierum prædicationis eius menſuram, cũ doctrine, peregrinationis, & miraculorum compendio, per librorum & capitum argumenta referamus. Tria nanque præcipua illa, quæ de hiſtoria euangelica ſumma doceri poſſunt, videlicet, ratio exactiſſima temporis, diſcurſus peregrinationis Chriſti, doctrinæ & prædicationis epitome, hoc eodem capite, ſimul à nobis comprehenduntur: qua vna in re plurimum laborauimus. Eſt enim totius operis ſcopus, in quem cætera omnia diriguntur.

LIBER PRIMVS.

De conception præcurſoris, et infantia Chriſti, vſque ad annum duodecimum ætatis eius: nam cæteri vſque ad trigeſimum ſilentio conteguntur.

1 IN PRAEFATIONE ſuſcepti laboris in ſcribendo Euangelium ratio redditur. Lucæ. 1.

Compendio Ioannes proponit, quæ fuſius impoſterum xeplicantur. de æterna verbi generatione, de creatione rerum, de vita, & vera luce, de præcurſore, & teſtimonio eius, de aduentu filij Dei, de negatione quorundam, & præmio recipientium eum, de incarnatione verbi. Marci. 1. Ioannis. 1.

Anno mundi.3961. Septēbris 24 2 temporalis generatio à conceptione præcurſoris incipit, enarrantur parentes illius, angelus predicit conceptionem eius, Zacharias hæſitat, redditur mutus, concipit. Eliſabet. Lucæ.1.

Martii.25 3 In ſexto menſe à conceptione Ioannis Gabriel mittitur ad Mariam, ſalutat eam, illa turbatur, ille conſolatur eam, & annuntiat illi Chriſti incarnationem, querit illa medium, exponit angelus, ipſa præſtat conſenſum, verbum incarnatur. Lucæ, primo.

Aprilis. Maius. 4 Viſitatur Eliſabeth, exultat fætus, benedicitur Maria, laudat ipſa dominum, & cum Eliſabetha manet, vt creditur, vſque ad Ioānis natiuitatem. Lucæ.1.

Iunii.24. 5 Nono menſe naſcitur præcurſor, circuncidi tur, imponitur illi nomen Ioannis, mirantur vicini, loquitur, prophetat, & canit Zacharias, puer creſcit in deſerto. Lucæ.1.

6 Texitur temporalis genealogia Chriſti ab Abrahamo vſque ad Ioſephum per tres teſſaradecadas, vt conſtet Ieſum eſſe Meſſiā promiſſum de tribu Iuda, & genere Dauidis. Matthæi.1.

September. 7 Ioſeph intelligit, Mariam eſſe grauidam, vult dimittere eam, admonetur ab angelo, eam concepiſſe de Spirituſancto, prænuntiatur nomen eius, ſeruatur Marie integritas Matth.1.

8 Cenſetur orbis ab Auguſto, Ioſeph &

Maria

Maria proficiſcuntur Bethlehem, naſcitur *Anno mũ-*
Chriſtus, annuntiatur paſtoribus, canunt *di 3962.*
angeli, circunciditur puer, cui nomen Ieſus *Anno Chri*
imponitur. Luc. 2. *ſti. 1.*
Decembris
9 Magi ſtella duce veniunt Hieroſolimã; *25.*
turbatur Herodes, docetur vbi Chriſtus erat *Ianuarij. 1.*
naſciturus; abeunt Bethlehem, adorant die *Ianuarij 6.*
decimatertia, offerunt munera, admonen
tur in ſomnis, reuertuntur in ſuam regionẽ. Februa
Matth. 2. rij. 2.
10 Purificatur Maria die trigeſimo tertio
à circunciſione ex Leuitico. 24. offertur
Chriſtus Hieroſolymis in templo Salomo-
nis, ſuſcipitur à Simeone, canit, prophetizat
ſimul cum Anna Phanuelis. Matth. 2. Lu-
cæ. 2. Anno
11 Angelus monet Ioſephum, fugit cum chriſti. 3
puero & matre in Aegiptum, Herodes pue- Ianua-
ros Bethlehemiticos bimulos occidit. Mor- rij. 4.
tuo Herode Ioſeph iterũ admonitus rediit Anno
in terram Iſrael, habitat in Nazareth. Mat- chriſti. 7
th. 2. Lucæ. 2 Anno
12 Anno duodecimo aſcendunt Hieroſo- chriſti.
lymam Ioſeph, puer, & mater, amittitur 12
puer, reperitur in tẽplo inter doctores, ſub- Anno
ditur parentibus vſque ad annum trigeſi- chriſti.
mum illius. Lucæ. 2. 30

LIBER SECVNDVS.

De initio prædicationis Ioannis & Chriſti, & de geſtis vtriuſque per annum & pluſquam dimidium, ſcilicet, à dimidiato trigeſimo vſque ad trgieſimum primum expletum, et dies amplius ætatis Chriſti.

Anno xpi. 30. menſe Iulio.

1 IOANNES incipit prædicare anno trigeſimo Chriſti prope medium, bapatizat in Iordane, prędicat pęnitentiam, declaratur eius veſtitus & cibus, accurrunt omnes ad eum, reprehendit Phariſeos & Saducæos, docet turbas, publicanos & milites quid eſſent facturi, predicat vſque ad finem trigeſimi Chriſti. Matthæi. 3. Marci 1. Lucæ. 3.

anno. 31 Ianuarij. 6.

2 Baptizatur à Ioanne Chriſtus decima tertia die anni trigeſimiprimi ætatis eius, ſcilicet, ſexta Ianuarij: deſcendit Spiritus ſanctus in ſpecie columbæ, auditur vox patris, reducitur genealogia Chriſti naturalis à parente Mariæ vſque ad Adam, & Deum Optimum Maximum. Matth. 3. Marci. 1. Lucæ. 3.

Ianuarii 10 Februarii. 20

3 Poſt baptiſmum ſtatim petit deſertum, ieiunat quadraginta diebus & totidem noctibus, tentatur à diabolo, vincit eum tribus tentationibus, accedũt angeli & miniſtrant ei Matth. 4. Marci. 1. Lucæ. 4.

4 In Bethania Ioannes toto anno trigeſimo primo Christi prædicat Christum eſſe Dei filium, mittitur ad eum legatio prima die Ianuarij anni trigeſimi ſecundi: confitetur ſe non eſſe Meſſiam, neque Heliam, neque prophetam, ſed vocem clamantem in deſerto. Ioan. 1. Anno 32. Ianuarii. 1. Ianuarii 2.

5 Altero die poſt legationem Iudæorum, venit Christus ad Ioannem, demonſtratur agnus Dei prior Ioanne, ait fuiſſe ignotum ſibi donec Spiritus ſanctus dedit illi columbæ ſignum, ex quo intellexit eſſe filiũ Dei, & baptizaturum in Spiritu ſancto. Ioan. 1. Ianuarii 3.

6 Poſtera die iterum demonſtratur agnus Dei: credit Andreas te alius diſcipulus, ſequũtur Christum, manent cum eo die illo. Andreas adducit Simonem fratrem, Christus prænuntiat illi permutationem nominis in Cepham, ideſt, Petrum. Ioan. 1.

7 Altera die à vocatione Petri abiturus Christus in Galileam vocat Philippũ, hic adducit Nathanaelem, qui confitetur Christũ filium Dei, & regem Iſraelis, cui contra Christus prommittit cælorum apertionem, & angelorum viſionem Ioannis. 1. Ianuariis 4.

8 Die tettia poſt aduentum Nathanaelis fiunt nuptię in Cana, adeſt Christus, mater, diſcipuli: deficit vinum, rogatur à matre, iubet hydrias impleri, fit vinum ex aqua, bibunt, mirat ur Archytriclinus, credunt diſcipuli Ioannis. Ianuari 6.

Liber

LIBER TERTIVS.

De ſecundo anno geſtorum, & prędicationis Chriſti: & eſt trigeſimus ſecundus ætatis illius, cum menſibus pluſquam duobus de trigeſimo tertio lapſis.

Martij. 10. Martij. 24

1 E CANA petit Capharnaum: inde poſt paucos dies Hieroſolymam ad paſcha celebrandum, eijcit flagello ementes & vendentes de templo, rogatur quod ſignum oſtendat, cur hæc faciat? ipſe tanquam ſignorum maximum prędicit diſſolutionem templi corporis ſui, & poſt triduum reędificationem, ideſt, poſt mortem reſurrectionem ſuam. Deinde prædicat & plura ſigna facit, credunt multi Ioannis. 2.

Martij. 25

2 Nicodemus venit ad Ieſum nocte, vt doceatur de fide, prædicat illi Chriſtus baptiſmum ex aqua & Spiritusancto, diuinitatem ſuam & mortem, dilectionem Dei erga homines in mittendo filio, non ad condemnationem, ſed ad redemptionem. Docet mundi condemnationem fore ex eo quod non accceperit lucem, ideſt, Chriſtum Ioannis. 3.

Aprilis. 1

3 Ad Hieruſalem Chriſtus proficiſcitur in partem Iudæ prope Ennon & Salin vbi Ioannes

nes baptizabat: oritur quæſtio inter diſcipulos Ioannis, renuntiatur Ioanni, quod nunc Chriſtus baptizaret, docet ſe non eſſe Chriſtum, ſed precurſorem, ſponſi amicum, Chriſtum eſſe ſponſum de cælo miſſum, vt per ipſum ſaluentur homines, alioqui perituri. Ioannis.3.

4 Herodes reprehenſus à Ionne de inceſtu recludit ipſum in carcerem, vt gratum faceret Herodiadi inceſtuoſæ, quæ inſidiabatur illi: vterque cupiebat interficere eum, ſed Herodes metuebat Ioannem, quia erat iuſtus, & populum, quia tanquam prophetam habebant illum. Matthæi. 14. Mar.6. Lucæ.3. Aprilis, 10

5 A Iudæa per Samariam ſecedit iterum Chriſtus in Galilæam, in puteo Iacob iuxta ciuitatem Sichar innoteſcit Samaritidæ ſe eſſe Meſſiam: ipſa annuntiat ſuis, afferunt diſcipuli cibos, ipſe docet eos quam ſit meſſis multa & matura: Samaritani credunt, Chriſtus biduo manet cum eis in Sichimis. Matthæi. 4. Marci. 1. Lucæ. 4. Ioan. 4. Aprilis 15.

6 E Sichimis poſt duos dies reuertitur in Canam: Regulus quidem Capharnaites illuc accedit, rogat vt ſecum pergeret ad ſanandum filium ſuum ægrotantem: ipſe vero ſolo verbo eum ſanat abſentem, agnoſcit pater eodem temporis momento fuiſſe ſanum, credit cum familia ſua Ioan.4. Aprilis 17.

7 Transfert domicilium in Capharnaum: prædicat in Galilea regnum cælorum, euangelium Aprilis 19

gelium & pænitentiam : impletur prophetia Eſaiæ : & fama eius ubiq; ſpargitur. Matth.4. Marc.1. Lucæ.4.

Apr.10 Egreditur ad mare Geneſareth, uidit quatuor diſcipulos piſcantes in duabus nauibus, tota nocte nil cæparant, deſcendunt ad lauandum retia, ipſe aſcendit in nauim Petri, inde docet turbas, iubet iterum piſcari, implentur ambæ nauiculę piſcibus, ſtupeſit Petrus cum reliquis, uocat eos ſecundo ad perpetuam ad hæſionem ſecum, ut ſint piſcatores hominum, relictis retibus ſe-

Apr. 22 quuntur eum. Matth.4. Lucę. 5.

9 Ingreditur Capharnaum, docet in Synagoga quaſi poteſtatem habens, ſanat ibi dęmoniacum, mirantur omnes, procedit fama per omnem regionem Galileæ. Mar. 1. Luc.4.

Aprilis. reſiduũ 10 E Synagoga abit domum Petri, ſanat ſocrum eius; ueſpere ad ianuam congregata ciuitate ſanat omnes ægrotos, impletur uaticinium Eſaiæ : diluculo abit in deſertum, diſcipuli & turbæ requirunt eum, cupiunt detinere, at ipſe abit ad prædicandum in totã Galilæam. Matth. 8. Mar. 1. Luc.4.

11 Circuit totam Galilæam, prædicat, ſanat; abit opinio eius in Syriam, afferunt undiq; ægrotos, ſequuutur undequaq; turbæ, iubet ire transfretum, repellitur Scriba uolens ſequi ipſum : vocantur alij duo, nec permittuntur ſuorum gerere curam. Matthęi.4.8. Luc.9.

12 Aſcen

12 Aſcendit nauim cum diſcipulis, docet turbas, quibus dimiſſis, iubet transfretare maii. 2.
nauigat cum alijs nauibus, dormit, ingruit tempeſtas, timent diſcipuli, excitant illum, carpit eos, & ſedat mare, mirantur & timent omnes. Matthæi. 8. Marci 4. Lucæ. 8

13 Appulit ad Geraſenos, occorunt duo dæmoniaci, unus ſæuior, in quo erat legio dæmoniorum, ſanantur ambo, mittuntur dæmones in porcos, qui ruunt præcipites in mare. Paſtores fugiunt, nuntiant in ciuitate & regione illa, egrediuuntur ciues, maii. 3.
rogant Chriſtum ut diſcedat, reuertitur ad nauim. Sæuior ſanatus uult eum ſequi, remittitur ad prædicandum ſuis, Chriſtus nauigans regreditur in Galilæam. Matth. 8. Mar. 5. Lucæ. 8.

14 Redit in Galileam, excipitur à turbis, uenit Capharnaum, docet domi, adſunt maii. 4.
phariſæi & legis doctores, ſubmictitur per tectum paralyticus, remittit illi peccata, ipſum calunniantur de blaſphemia, ſanat illum, qui defert grabatum, omnes magnificant deũ: Mat. 9. Marci. 5. & 2. Luc. 8. et maii. 8.
5. 9.

15 Egreſſus ad mare uocat Matthæum, conuiuatur in domo illius cum publicanis & peccatoribus: murmurant Phariſæi, Chriſtus reſpondet præ ferendam eſſe miſericordiam, ac ſe ueniſſe ad uocandum peccatores ad pænitentiam. Rurſus diſcipuli Ioannis cum Phariſæis obiiciunt illi quod non

ieiu-

gelium & pænitentiam: impletur prophe-
tia Eſaiæ: & fama eius ubiq; ſpargitur. Mat
Apr.10 th.4. Marc.1.Lucæ.4.
Egreditur ad mare Geneſareth, uidit qua
tuor diſcipulos piſcantes in duabus naui-
bus, tota nocte nil cæparant, deſcendunt
ad lauandum retia, ipſe aſcendit in nauim
Petri, inde docet turbas, iubet iterum piſca
ri, implentur ambæ nauiculę piſcibus, ſtu-
pefit Petrus cum reliquis, uocat eos ſecun
do ad perpetuam ad hæſionem ſecum, ut
ſint piſcatores hominum, relictis retibus ſe
Apr. 22 quuntur eum. Matth.4. Lucę. 5:
9 Ingreditur Capharnaum, docet in Syna
goga quaſi poteſtatem habens, ſanat ibi dę
moniacum, mirantur omnes, procedit fa-
ma per omnem regionem Galileæ. Mar. 1.
Luc.4.
Aprilis. reſiduũ 10 E Synagoga abit domum Petri, ſanat ſo-
crum eius; ueſpere ad ianuam congregata
ciuitate ſanat omnes ægrotos, impletur uati
cinium Eſaiæ: diluculo abit in deſertum, di
ſcipuli & turbæ requirunt eum, cupiunt de
tinere, at ipſe abit ad prædicandum in totã
Galilæam. Matth. 8. Mar. 1. Luc.4.
11 Circuit totam Galilæam, prædicat, ſa-
nat; abit opinio eius in Syriam, afferunt un
diq; ægrotos, ſequuutur undequaq; turbæ,
iubet ire transfretum, repelli tur Scriba uo
lens ſequi ipſum: uocantur alij duo, nec
permittuntur ſuorum gerere curam. Mat-
thęi.4.8. Luc.9.
12 Aſcen

12 Aſcendit nauim cum diſcipulis, docet turbas, quibus dimiſſis, iubet transfretare maii. 2.
nauigat cum alijs nauibus, dormit, ingruit tempeſtas, timent diſcipuli, excitant illum, increpit eos, & ſedat mare, mirantur & timent omnes. Matthæi. 8. Marci 4. Lucæ. 8

13 Appulit ad Geraſenos, occorunt duo dæmoniaci, unus ſæuior, in quo erat legio dæmoniorum, ſanantur ambo, mittuntur dæmones in porcos, qui ruunt præcipites in mare. Paſtores fugiunt, nuntiant in ci- maii. 3.
uitate & regione illa, egrediuuntur ciues, rogant Chriſtum ut diſcedat, reuertitur ad nauim. Sæuior ſanatus uult eum ſequi, remittitur ad prædicandum ſuis, Chriſtus nauigans regreditur in Galilæam. Matth. 8. Mar. 5. Lucæ. 8.

14 Redit in Galileam, excipitur à turbis, maii. 4.
uenit Capharnaum, docet domi, adſunt pharisæi & legis doctores, ſubmictitur per tectum paralyticus, remittit illi peccata, ipſum calumniantur de blaſphemia, ſanat illum, qui defert grabatum, omnes magnificant deũ: Mat. 9. Marci. 5. & 2. Luc. 8. et maii. 8.
5. 9.

15 Egreſſus ad mare uocat Matthæum, conuiuatur in domo illius cum publicanis & peccatoribus: murmurant Phariſæi, Chriſtus reſpondet præferendam eſſe miſericordiam, ac ſe ueniſſe ad uocandum peccatores ad pænitentiam. Rurſus diſcipuli Ioannis cum Phariſæis obiiciunt illi quod non

ieiu-

gelium & pænitentiam : impletur prophetia Eſaiæ : & fama eius ubiq; ſpargitur. Matth.4. Marc.1. Lucæ.4.

Apr.10 Egreditur ad mare Geneſareth, uidit quatuor diſcipulos piſcantes in duabus nauibus, tota nocte nil cæparant, deſcendunt ad lauandum retia, ipſe aſcendit in nauim Petri, inde docet turbas, iubet iterum piſcari, implentur ambæ nauiculę piſcibus, ſtupeſit Petrus cum reliquis, uocat eos ſecundo ad perpetuam adhæſionem ſecum, ut ſint piſcatores hominum, relictis retibus ſequuntur eum. Matth.4. Lucę. 5:

Apr. 22 9 Ingreditur Capharnaum, docet in Synagoga quaſi poteſtatem habens, ſanat ibi demoniacum, mirantur omnes, procedit fama per omnem regionem Galileæ. Mar. 1. Luc.4.

Aprilis. reſiduũ 10 E Synagoga abit domum Petri, ſanat ſocrum eius ; ueſpere ad ianuam congregata ciuitate ſanat omnes ægrotos, impletur uaticinium Eſaiæ : diluculo abit in deſertum, diſcipuli & turbæ requirunt eum, cupiunt detinere, at ipſe abit ad prædicandum in totã Galilæam. Matth. 8. Mar. 1. Luc.4.

11 Circuit totam Galilæam, prædicat, ſanat; abit opinio eius in Syriam, afferunt undiq; ægrotos, ſequuutur undequaq; turbæ, iubet ire transfretum, repellitur Scriba uolens ſequi ipſum : vocantur alij duo, nec permittuntur ſuorum gerere curam. Matthęi.4.8. Luc.9.

12 Aſcen

12 Aſcendit nauim cum diſcipulis, docet turbas, quibus dimiſſis, iubet transfretare nauigat cum alijs nauibus, dormit, ingruit tempeſtas, timent diſcipuli, excitant illum, carpit eos, & ſedat mare, mirantur & timent omnes. Matthæi. 8. Marci 4. Lucæ. 8 maii. 2.

13 Appulit ad Geraſenos, occorunt duo dæmoniaci, unus ſæuior, in quo erat legio dæmoniorum, ſanantur ambo, mittuntur dæmones in porcos, qui ruunt præcipites in mare. Paſtores fugiunt, nuntiant in ciuitate & regione illa, egrediuuntur ciues, rogant Chriſtum ut diſcedat, reuertitur ad nauim. Sæuior ſanatus uult eum ſequi, remittitur ad prædicandum ſuis, Chriſtus nauigans regreditur in Galiſæam. Matth. 8. Mar. 5. Lucæ. 8. maii. 3.

14 Redit in Galileam, excipitur à turbis, uenit Capharnaum, docet domi, adſunt phariſæi & legis doctores, ſubmictitur per tectum paralyticus, remittit illi peccata, ipſum calunniantur de blaſphemia, ſanat illum, qui defert grabatum, omnes magnificant deũ: Mat. 9. Marci. 5. & 2. Luc. 8. et 5. maii. 4. maii. 8. 9.

15 Egreſſus ad mare uocat Matthæum, conuiuatur in domo illius cum publicanis & peccatoribus; murmurant Phariſæi, Chriſtus reſpondet præferendam eſſe miſericordiam, ac ſe ueniſſe ad uocandum peccatores ad pænitentiam. Rurſus diſcipuli Ioannis cum Phariſæis obiiciunt illi quod non

ieiu-

gelium & pænitentiam: impletur prophetia Eſaiæ: & fama eius ubiq; ſpargitur. Matth.4. Marc.1. Lucæ.4.

Apr.20 Egreditur ad mare Geneſareth, uidit quatuor diſcipulos piſcantes in duabus nauibus, tota nocte nil cæparant, deſcendunt ad lauandum retia, ipſe aſcendit in nauim Petri, inde docet turbas, iubet iterum piſcari, implentur ambæ nauiculę piſcibus, ſtupeſit Petrus cum reliquis, uocat eos ſecundo ad perpetuam adhæſionem ſecum, ut ſint piſcatores hominum, relictis retibus ſequuntur eum. Matth.4. Lucę. 5:

Apr. 22 9 Ingreditur Capharnaum, docet in Synagoga quaſi poteſtatem habens, ſanat ibi dęmoniacum, mirantur omnes, procedit fama per omnem regionem Galilex. Mar. 1. Luc.4.

Aprilis. reſiduũ 10 E Synagoga abit domum Petri, ſanat ſocrum eius; ueſpere ad ianuam congregata ciuitate ſanat omnes ægrotos, impletur uaticinium Eſaiæ: diluculo abit in deſertum, diſcipuli & turbæ requirunt eum, cupiunt detinere, at ipſe abit ad prædicandum in totã Galilæam. Matth. 8. Mar. 1. Luc.4.

11 Circuit totam Galilæam, prædicat, ſanat; abit opinio eius in Syriam, afferunt undiq; ægrotos, ſequuutur undequaq; turbæ, iubet ire transfretum, repellitur Scriba uolens ſequi ipſum: uocantur alij duo, nec permittuntur ſuorum gerere curam. Matthęi.4.8. Luc.9.

12 Aſcen

12 Aſcendit nauim cum diſcipulis, docet turbas, quibus dimiſſis, iubet transfretare nauigat cum alijs nauibus, dormit, ingruit tempeſtas, timent diſcipuli, excitant illum, carpit eos, & ſedat mare, mirantur & timent omnes. Matthæi. 8. Marci 4. Lucæ. 8 maii. 2.

13 Appulit ad Geraſenos, occorunt duo dæmoniaci, unus ſæuior, in quo erat legio dæmoniorum, ſanantur ambo, mittuntur dæmones in porcos, qui ruunt præcipites in mare. Paſtores fugiunt, nuntiant in ciuitate & regione illa, egrediuuntur ciues, rogant Chriſtum ut diſcedat, reuertitur ad nauim. Sæuior ſanatus uult eum ſequi, remittitur ad prædicandum ſuis, Chriſtus nauigans regreditur in Galilæam. Matth. 8. Mar. 5. Lucæ. 8. maii. 3.

14 Redit in Galilæam, excipitur à turbis, venit Capharnaum, docet domi, adſunt phariſæi & legis doctores, ſubmictitur per tectum paralyticus, remittit illi peccata, ipſum calunniantur de blaſphemia, ſanat illum, qui defert grabatum, omnes magnificant deũ: Mat. 9. Marci. 5. & 2. Luc. 8. et 5. maii. 4. maii. 8. 9.

15 Egreſſus ad mare uocat Matthæum, conuiuatur in domo illius cum publicanis & peccatoribus: murmurant Phariſæi, Chriſtus reſpondet præferendam eſſe miſericordiam, ac ſe uenisse ad uocandum peccatores ad pænitentiam. Rurſus diſcipuli Ioannis cum Phariſæis obiiciunt illi quod non

ieiu-

gelium & pænitentiam: impletur prophetia Eſaiæ: & fama eius ubiq; ſpargitur. Matth.4. Marc.1. Lucæ.4.
Apr.10
Egreditur ad mare Geneſareth, uidit quatuor diſcipulos piſcantes in duabus nauibus, tota nocte nil cæparant, deſcendunt ad lauandum retia, ipſe aſcendit in nauim Petri, inde docet turbas, iubet iterum piſcari, implentur ambæ nauiculę piſcibus, ſtupeſit Petrus cum reliquis, uocat eos ſecundo ad perpetuam adhæſionem ſecum, ut ſint piſcatores hominum, relictis retibus ſequuntur eum. Matth.4. Lucę. 5:
Apr. 22
9 Ingreditur Capharnaum, docet in Synagoga quaſi poteſtatem habens, ſanat ibi dęmoniacum, mirantur omnes, procedit fama per omnem regionem Galileæ. Mar. 1. Luc.4.
Aprilis. reſiduū
10 E Synagoga abit domum Petri, ſanat ſocrum eius; ueſpere ad ianuam congregata ciuitate ſanat omnes ægrotos, impletur uaticinium Eſaiæ: diluculo abit in deſertum, diſcipuli & turbæ requirunt eum, cupiunt detinere, at ipſe abit ad prædicandum in totā Galilæam. Matth. 8. Mar. 1. Luc.4.
11 Circuit totam Galilæam, prædicat, ſanat; abit opinio eius in Syriam, afferunt undiq; ægrotos, ſequuutur undequaq; turbæ, iubet ire transfretum, repellitur Scriba uolens ſequi ipſum: vocantur alij duo, nec permittuntur ſuorum gerere curam. Matthęi.4.8. Luc.9.
12 Aſcen

12 Aſcendit nauim cum diſcipulis, docet turbas, quibus dimiſſis, iubet transfretare nauigat cum alijs nauibus, dormit, ingruit tempeſtas, timent diſcipuli, excitant illum, carpit eos, & ſedat mare, mirantur & timent omnes. Matthæi. 8. Marci 4. Lucæ. 8 maii. 2.

13 Appulit ad Geraſenos, occorunt duo dæmoniaci, unus ſæuior, in quo erat legio dæmoniorum, ſanantur ambo, mittuntur dæmones in porcos, qui ruunt præcipites in mare. Paſtores fugiunt, nuntiant in ciuitate & regione illa, egrediuuntur ciues, rogant Chriſtum ut diſcedat, reuertitur ad nauim. Sæuior ſanatus uult eum ſequi, remittitur ad prædicandum ſuis, Chriſtus nauigans regreditur in Galilæam. Matth. 8. Mar. 5. Lucæ. 8. maii. 3.

14 Redit in Galileam, excipitur à turbis, uenit Capharnaum, docet domi, adſunt phariſæi & legis doctores, ſubmictitur per tectum paralyticus, remittit illi peccata, ipſum calumniantur de blaſphemia, ſanat illum, qui defert grabatum, omnes magnificant deũ: Mat. 9. Marci. 5. & 2. Luc. 8. et 5. maii. 4. maii. 8. 9.

15 Egreſſus ad mare uocat Matthæum, conuiuatur in domo illius cum publicanis & peccatoribus; murmurant Phariſæi, Chriſtus reſpondet præferendam eſſe miſericordiam, ac ſe ueniſſe ad uocandum peccatores ad pænitentiam. Rurſus diſcipuli Ioannis cum Phariſæis obiiciunt illi quod non

ieiu-

ieiunaret ipſe, & diſcipuli eius, quibus ſa-
tisfacit, docens quibuſdam metaphoris ſæ-
Eodem die. ueriora præcepta, & aſperiora vitæ exerci-
tia non fuiſſe ingerenda in initio vocationis
Apoſtolorum, & in ſua ipſius præſentia,
donec ipſe cælum conſcenderet. Matth. 9.
Mar. 2. Luc. 5.

16 Diſputante Dño acceſſit Iairus, rogat
vt liberet filiam à morte. Dum abiit Aemor
rhoyſa ſanatur à fluxu ſanguinis. In uia
occurrunt ſerui nuntiantes puellam obiiſſe
Ingreditur domum Archiſynagogi, eijcit
flentes, ſuſcitat puellam præſentibus pa-
rentibus, & tribus diſcipulis. Matth. 9. Mar.
5. Luc. 8.

Veſpe- 17 E domo Archiſynagogi reuertitur do-
re. mum propriam: ſecuntur eum duo cæci
clamantes: domi interrogantur de fide, &
ſanantur à cæcitate; Illis egreſſis affertur dæ-
moniacus mutus, eijcitur dæmon, loquitur
mutus, turbæ mirantur, Phariſæi calumnian-
tur. Matthæi. 9.

maii. 10 E Capharnaum petit Hieruſalem ad fe-
14. ſtum Pentecoſtes: ſabbatho ſanat homine
in piſcina, iubet auferre grabatum, calun-
niantur Phariſæi quia curaret ſabbatho, &
patrem ſuum diceret eſſe Deum. Reſpon-
det Chriſtus ſe ex uoluntate patris omnia
operari, ſuſcitare, viuificare, & omnes iudi-
caturum fore, omnia eſſe ſibi à patre dona-
ta: claritatem & teſtimonium Dei habere
pro ſe, & non Ioannis tantum ſed & ſcriptu-

rarum

Digitized by Google

ratum, in nomine patri ſui veniſſe, & ipſos non accepiſſe eum, propter quod accuſandos fore ab ipſo Moyſe, qui de eo ſcripſerat Ioan. 5.

19 E Hieroſolymis profectus contigit vt ſabbatho octauo die poſt pentecoſtem ambularet per ſata, & diſcipuli vellerent ſpicas ut manducarent, murmurant phariſæi, Chriſtus defendit eos exemplo Dauidis & ſacerdotum. Matth. 12. Mar. 2. Luc. 6. maii. 12

20 Tranſiens inde Ieſus intrat in quandã Synagogam, ſanat manum aridam, inſidiãtur phariſæi cum Herodianis, ſecedit ad mare, ſequitur eum undiq; turba, aſcendit nauim, ſanat, eiicit dæmones, præcipit ne manifeſtent illum, quę ſua erat manſuetudo iuxta Eſaiæ vaticinium. Matth. 12. Mar. 3. Luc. 6. maii. 28

21 E mari procuritt in Galileæ campum, conſcendit in montem Thabor, pernoctat in oratione: mane eligit duodecim Apoſtolos, deſcendit cum eis ad campeſtria, fortè ad montis collicullum, unde conſpicuus turbis prædicaret: accurrunt undiq; gentes. Matth. 10. Mar. 3. Luc. 6. maii 30 31

22 prędicat celeberrimum ſermonem, cuius prima pars eſt de uera beatitudine, docet aditum patere ad eam uiis octo, & ſingulis præmia ſubiungit: de perfectioue euangelica, de eleemoſyna, oratione ieiunio: de contemptu ſæculi, de inquirendo Deum, & uitandis pſeudo prophtis. Matthe. 5. Eodem die.

Eodem die. th. 5. 6. 7. Luc. 6.

23 Secunda pars cōcionis eſt, de perfectione Apoſtolica: conferuntur Apoſtoli ad ſal terræ, ad lucem mundi, ad ciuitatem ſupra montem, ad lucernam ſuper candelabrum. Docemur conſpicuè operari, legem adimplere, nec minimum mandatum præterire, Matth. 5.

Eodem die. 24 Tertia, de perfectione Chriſtiana abundantior quàm Phariſæorum: interpretatur præcepta legis, primo de non occidendo, immo nec iraſcendo: de recōciliatione cum fratre & conſenſu cum aduerſario: ſecundo de non mœchando, nec corde, nec oculo, nec manu, de libello repudii: tertio, de non iurando omnino: quarto, de lege talionis, de non vindicando ſe, de habēda pace cum omnibus: quinto, de dilectione inimici, de benefaciendo & ſalutādo illū. Mat. 5. Luc. 6.

Eodem die. 25 Quarta pars de eleemoſyna, oratione, ieiunio, & paupertate. Docet eleemoſynam faciendam eſſe propter Deum, non ad captandā gloriam hominum, ſubinde vt plurimum, vbi inanis gloriæ periculum ſubrepit, ſecreto dandam. In oratione, fugiēdam hypocriſin, priuatam proinde nonnūquam fore, ſecretam & breuem, apponit orandi modum. Ieiunium gratum Deo, ſi fiat ſine fuco & hypocriſi. Matth. 6.

Eodem die. 26 Quinta, de contemptu diuitiarum, & abiicienda terrenorum ſollicitudine. Docet theſaurizandum in cęlo, intētionem cordis rectam,

rectam, ſeruiendum Deo non mammonæ: ſollicitudinem ſæculi non modo circa ſuperflua, ſed alias neceſſaria, non tantum circa præſentia, ſed futura, deponendam: & quærendum primum regnum Dei. Matth. 6.

27 Sexta, de non temere iudicando. Docet eodem iudicio nos iudicandos fore, quo iudicamus alios: cæcum non ducere cæcũ: nec diſcipulum eſſe ſupra magiſtrum: defectus proprios corrigendos, alienos interim diſſimulando: non proiiciendum euangelium deriſoribus: inquirendum Deum, petendũ, pulſandum, ſeruandam legem naturæ, intrandum per anguſtam portam. Matth. 7. Eodem die.

28 Septima, de vitandis pſeudoprophetis, de arbore mala & bona: de dignoſcendis hominibus ab operibus: de iis, qui dicent, Domine, Domine: & peribunt, quia non fecerunt voluntatem Dei. Epilogus & peroratio eſt de inhęrẽdo huic doctrinæ, exemplo viri prudentis & imprudentis. Sequitur acclamatio turbæ, Matthæi 7. Lucæ 6. Eodem die.

29 Poſt ſermonem deſcendit de monte, ſequuntur eũ turbę, occurrit leproſus, adorat, orat, mundatur: præcipit illi offerre munus pro emundatione, & tacere, ille euulgauit: præ multitudine turbarum ſequentiũ non intrabat in ciuitates, ſed erat in deſertis & orabat. Matth. 8. Mar. 1. Luc. 5. Eodem die.

30 Intrat Capharnaum, Centurio mittit ſeniores vt rogẽt pro ſeruo ſuo paralytico: rogant quia ædificauit illis Synagogam: ibat Iunio.

Chriſtus, Centurio mittit amicos, qui dicerent ſe non eſſe dignum vt domum ſuam ingrederetur: laudatur eius fides, prædicitur ſalus gentium, & reprobatio Iudæorũ, ſanatur ſeruus. Matth. 8. Lucæ 7.

Iunio ad finẽ. 31 Venit in ciuitatem Naim: ad ingreſſum efferebatur mortuus filius viduæ, miſertus mulieris ſuſcitat filium: magnificatur Deus à turbis, diuulgatur fama illius, Lucæ 7.

Iunio ad initiũ. 32 Diſcipuli Ioannis nunciant illi opera Chriſti: ille mittit duos ex illis cum legatione ad eum, confitens illum eſſe Meſſiã venturum. In conſpectu eorum Chriſtus facit miracula; remittit eos ad Ioannem, laudat illum, carpit Iudæos, qui nec illum, nec ſe receperint. Matth. 11. Luc. 7.

Iulio. 33 Exprobrat Corozaim, Bethſaidæ, & Capharnaum incredulitatem, & minatur illis. Agit gratias Deo patri, quia abſconderit ſua myſteria à mundi ſapientibus, & reuelauerit humilibus: ait ſe omnia accepiſſe à patre: vocat omnes ad ſe, lex illius ſuauis. Matth. 11.

Iulii 22. 34 Hieroſolymis ſeu Magdalo rogatur à Simone phariſæo vt manducaret cũ illo: dum recumbit, accedit retro Magdalena peccatrix, lachrymis lauat, capillis tergit, oſculatur & vngit pedes Chriſti, murmurat Phariſæus contra mulierem, defenditur à Chriſto, remittuntur illi peccata, Luc. 7.

Iulij ad finem. 35 Reuertitur domũ in Capharnaum, eiicit dæmonium à cæco & muto, admirantur

turbæ,

turbæ, calumniãtur Phariſæi, quòd in Beelzebub eiiceret dæmonia, conuincit eos de peccato in Spiritum ſanctum: concionatur de arbore bona & mala, de locutione ex abundãtia cordis, de uerbis otioſis. Matt. 12. Mar. 3. Luc. 11.

36 Phariſæi ſignum de cęlo petebãt ab eo, quibus ait, nullum aliud dandum eſſe illis præterquam Ionę: prædicit eorum infidelitatem condemnandum à Niniuitis, & à regina Sabba. Concionatur de lucerna & candelabro, de oculo corporis & intentionis, de luce & tenebris, de recidiuo in peccatũ, de dæmone reuertente in hominem, Matthæi 12. Mar. 3. Luc. 11. Eodem die.

37 Mulier de turba exclamat, & benedicit Christum: ipſe verò beatos fore ait, qui verbum Dei audiunt & cuſtodiunt. Quæritur à matre & fratribus, & non poterant intrare præ turba: ait, matrem, fratres eſſe, atque ſorores qui faciunt voluntatem Dei. Matt. 12. Mar. 3. Luc. 11. & 8. Eodem die.

38 E domo exiit ad mare, concionatur è nauicula pluribus parabolis: prima de ſeminãte, cuius ſeminis pars cecidit ſecus viã, pars ſuper petroſa, pars inter ſpinas, pars in terram bonam: hanc poſt concionem expoſuit, & rationem dedit cur in parabolis loqueretur: pergit concionari de lucerna, & candelabro, de occultis à Deo manifeſtandis, de remetiẽdo eadem menſura, Matt. 13. Mar. 4. Luca. 8. Septembris.

Eodem die. 39 Proſequitur concionē ſecunda parabola de eo, qui ſeminauit bonum ſemen, & ipſo dormiente inimicus eius ſuperſeminauit zizania. Tertia parabola de meſſe creſcente, & terra vltro fructificante, Matt. 13. Mar. 4.

Eodem die. 40 Pergit concionari quarta parabola de grano ſynapis. Quinta parabola de fermento in ſatis tribus. Sexta de theſauro abſcondito in agro. Septima de margarita à negociatore inuenta. Octaua de ſagena in mare miſſa cum explicatione de die iudicij. Finit concionem. Matt. 13. mar. 4.

Eodem die. 41 Finito ſermone redditur ratio cur in parabolis loquebatur, ſcilicet, quia ſic fuerat vaticinatum. Reuertitur domum, ediſſerit diſcipulis parabolam zizaniorum de mundo, de bonis & malis, de dæmone, de angelis, de iudicio, de igne perpetuo, de beatis. Matt. 13. mar. 4.

Octobri. 42 Abijt in Nazareth, docet in Synagoga, interpretatur vaticinium Eſaiæ, carpit incredulitatem eorum, illi mirabantur ſapientiam, ſcandalizabantur in genealogia illius: concionatur de medico vt curet ſeipſum, de propheta ſine honore in patria: de Helia & vidua Sareptana: de Heliſæo & Naamā Syro leproſo: iraſcuntur, ducunt ad ſupercilium montis vt præcipitēt: ille per medium eorum dilabitur, non facit ſigna propter incredulitatem eorum. Luc. 4.

Vſq; ad finē anni 32. 43 Diſcurrit ad prædicandū per omnes ciuitates & caſtella in circuitu, prędicat euangelium:

geliũm: ſanat omnes infirmitates, ſequũtur eum diſcipuli & mulieres, inter quas Magdalena Ioãna vxor Chuſæ procuratoris Herodis, & Suſanna miniſtrant de ſuis facultatibus. Eligit Apoſtolos vt mittat ad prædicandum, dat illis poteſtatem faciendi miracula. Matt. 9. & 10. Mar. 6. Luc. 8. 9.

44 Concionatur apoſtolis, quos mittit ad prædicandum: docet paupertatem Apoſtolicam, docendos primum Iſraelitas, gratis faciendi miracula, manendum in eadem domo: ſalutandum cum pace: excutiendũ puluerem in non recipientes: grauius puniendos quàm Sodomitas & Gomorrhęos. Matthæi 10. Mar. 6. Luc. 9. anno 35 Ianuario.

45 Pergit cõcionari de perſecutionibus, de manſuetudine, de prudentia, de ſimplicitate, prædicit traditiones eorum & flagella, aſſiſtentiam Spiritus ſancti, perſecutiones, mortes & odia. Docet patientiam & perſeuerantiam, & promittit ſe cito affuturum. Conſolatur ſe ducẽ eorum ſimilia paſſum. Timendum eſſe Deum, qui poteſt corpus & animam perdere. Matth. 10. Eodem die.

46 Proſequitur ſermonem, proponit præmia eorum, qui confitebuntur Chriſtum, & punitionem eorum, qui negaturi ſunt eum. Docet ſe veniſſe ad ſeparãdos fideles ab infidelibus: parentes à filiis: non eſſe dignum ſe qui non reliquit omnia & ſe ipſum, & ſumit crucem & ſequitur eum: amiſſurum vitam, qui amat eam pluſquàm Deum: non Eodem die. Februario.

amiſſurum mercedem qui in nomine Chriſti bonũ opus fecerit. Finito ſermone egrediuntur Apoſtoli: & prædicant vbique pœnitentiam ſanantes & oleo vngentes infirmos, Matth. 10.

Martio ad initium. 47 Interim incidit dies natalitius Herodis, fecit conuiuiũ principibus, ſaltans Herodiadis filia, præmonita à matre pro premio petit caput Ioannis: miſſo ſpiculatore decollatur in carcere, affertur caput in diſco, diſcipuli ſepeliunt corpus, afferunt nuntium ad Chriſtum, ſecedit cũ diſcipulis in deſertum prope paſcha. Matth. 14. Marci 6.

LIBER QVARTVS.

De tertio anno prędicationis et operum Chriſti, vſque ad vltimum aſcenſum in Hieruſalem Eſt annus trigeſimus tertius ætatis eius, lapſis pluſquam duobus menſibus è trigeſimo quarto.

Martii 10. 1 PRope paſcha ſecedit in deſertũ Bethſaidæ trãs mare Tyberiadis, ſequũtur eum plurimę turbæ: paſcit quinque millia hominum, ſine mulierib. & paruulis, quinque panibus ordeaceis, & duobus piſcibus à puero acceptis, ſuperfuerunt duodecim cophini fragmentorũ, acclamãt turbę quod eſſet verus ille propheta venturus in mundum. Matth. 14. Mar. 6. Luc. 9. Ioan. 6.

Martii 11. 2 Ne crearent ipſum regem compulit diſcipulos transfretare, & præcedere eum ad deſer-

deſertum Bethſaidæ: remanſit ipſe, dimiſit turbas: fugit in montem ſolus orare: nocte ingruit tempeſtas maris, periclitantur diſcipuli, ad quartam vigiliam noctis venit Chriſtus ambulans ſupra mare: timent putantes phantaſma, Petrus ambulat ſupra mare, timet, mergitur, liberatur. Appulerunt in Genezareth, nautæ adorant, infirmi ſanantur.

3. Altera die poſt nauis appulſum: turbæ è deſerto Bethſaidæ nauigiis veniunt Capharnaum quærentes Ieſum, ibi in Synagoga concionatur de pane celeſti, de manna, de pane vitæ, de neceſſitate ſumendi Euchariſtiam, litigatio Iudæorum, multi deciſcunt dicentes durum ſermonem, Petrus adhæret verbo vitæ: prædictio damnationis Iudæ. Ioan. 6. Martij 12.

4. Interim fama Ieſu euulgatur apud Herodem: quidam putant Ioannem ſurrexiſſe: quidam Heliam eſſe: quidam alium de veteribus prophetis. Herodes fatetur ſe decollaſſe Ioannem, credit ſurrexiſſe: cupit videre eum. Matth. 14. Marci 6. Lucæ 9. Aprili.

5. Ambulat in Galilæa, Phariſæi & Scribæ ab Hieroſolymis veniunt, carpunt diſcipulos, quòd illotis manibus manducarent, defendit eos Chriſtus & reprehendit illos, quòd propter traditiones ſuas tranſgrederentur mandata Dei, nempe, de honorandis parentibus propter auaritiam. Docet non coinquinare hominem quod intrat in Maio.

os,ſed quod exit ab ore:domi ad interroga-
tionem Petri id exponit. Matt.15. Mar.7.
Maii 12. 6 Egreditur & ſecedit ad partes Tyri &
Sidonis, intrat quandam domum, vult la-
tere. Accedit mulier Cananæa petens ſana-
tionē filiæ, egreditur, illa clamat poſt eum,
conſiſtit ad preces diſcipulorum: confabu-
latur cum ea,ſanat filiam à dæmone, & ma-
trem ab infidelitate. Matt. 5. Mar.7.
Maii 13. 7 E finibus Tyri venit per Sidonē ad ma-
re Galileæ inter medios fines Decapoleos:
adducitur ſurdus & mutus, vt ſanetur:mit-
tens digitos in aures: ait, Hephethah,& ape
ruit aures,& ſoluit linguam illius,præcepit
ne dicerent, ſed magis diuulgabāt cum ad-
miratione & acclamatione. Mar.7.
Maii 25 8 Poſt dies aliquot aſcendens in montem
cum plurima turba ſedit: & ſanauit pluri-
mos:ſeptem panibus & paucis piſciculis pa-
ſcit quatuor millia hominum, extra paruu-
los & mulieres: ſuperſunt ſeptem ſportæ,
Matth.15. Mar.8.
Iunii 1. 9 Aſcendit inde in nauiculam, venit in fi-
nes Magedam, & in partes Dalmanutha.
Phariſæi & Saducæi quærunt ſignum de cę
lo: carpit eos exemplo naturali ſerenitatis
cœli & tempeſtatis futuræ: deplorat adul-
teram generationem:negat illis ſignum niſi
Ionæ: aſcendit in nauiculam & transfreta-
uit. Matth.16. Mar.8.
Iunii 2. 10 Dum trāsfretarent, nec detulerunt niſi
vinum, panem in nauim: concionatur ſuis
de

de cauendo fermento phariſæorum & Saducæorũ: reprehendit eos tarditatis, quod putarent ſe loqui de penuria panum, cum loqueretur de doctrina phariſaica. Matth. 16. Mar. 8.

Veniunt Bethſaidam, offertur illi cæcus, apprehenſa manu eduxit eum extra vicum, expuit in oculos, & impoſuit manus illi, & uidebat homines velut arbores. Rurſus impoſitis manibus clare uidit, præcepit illi ut nemini diceret in vico. Marci. 8. Iunij. 8

12 E Bethſaida egreditur per caſtella in partes Cæſareæ Philippi: in uia interrogat quã de ſe homines opinionem haberent, Petrus confitetur eum eſſe Chriſtum, promittit illi primatum Eccleſiæ. Matth. 16. Marci. 8. Lucæ. 9 Iulio ad initium

13 Prædicit mortem & paſſionem ſuam futuram Gieroſolymis à principibus ſacerdotum; reſtitit illi Petrus: ipſe comminatus eſt illi tanquam Sathanæ aduerſanti. Prædicat tollendam crucem propriam, nullam eſſe commutationem pro anima: præmium confitentium Chriſtum in aduento ad iudicium, prędicit transfigurationem. Matth. 16. Mar. 8 Luc. 9 Iulij. 29

14 Poſt hęc verba ad dies octo, aſsummit tres diſcipulos in cacumen montis, & dum oraret, transfiguratur, apparent Moiſis & Helias, diſcipuli grauantur ſommo, timent, Petrus vult manere, vox patris ſonuit è nube pręcipit Ieſus ne cui dicant donec ipſe Augu-ſti. 6.

ſe

ſe reſurgat: diſcipuli interrogant de aduentu Heliæ, ipſe interpretatur de Ioanne. Matth. 17. Mar. 9. Luc. 9.

Auguſti. 7. 15 Sequenti die deſcendunt è monte, veniunt ad reliquos diſcipulos qui non poterant eiicere dæmonium, ad preces patris dæmoniaci Chriſtus ſanat illum. Abiit domũ, rogatur à diſcipulis, cur non potuerint eiicere, ait propter incredulitatem, & quia non eiicitur niſi per ieiunium, & orationẽ. Matthæi. 17. Marci. 9. Lucæ. 9.

Auguſti 25. 16 Inde prætergrediebatur Galilæam, docebat diſcipulos paſſionem ſuam futuram & reſurrectionem, contriſtabantur, non audebant interrogare. Veniunt Capharnaum exigitur à Chriſto didragma: domi ait ſe eſſe liberum à tributo ſoluendo, quia Dei filius, ſed ob vitandum ſcandalum mittit Petrum piſcari, vt inuento ſtatere in ore piſcis ſolueret pro ambobus. Matthæi. 17. Mar. 9. Lu. 9.

Auguſti 26. 17 Domi reprehendit diſcipulos quod in via contendiſſent de primatu: & concionatur illis (ablato in medium paruulo) de humilitate, de recipiendis Chriſti diſcipulis, de eo qui in nomine ſuo eiiciebat dæmonia, ad Ioannem qui prohibuerat: de miſericordia exhibenda ſuis; Matthæ. 18. Marci. 9. Lucæ. 9.

Eodem die 18 Proſequitur concionem, docet vitandũ omnino ſcandalum minatur mundo pro illis, ait abſcindenda membra ſcandalizantia, ne

ne totum corpus pereat. Concionatur de prudentia, de pace, de non contemnendis pusillis ob angelos eorum, & ob voluntatem patris sui declarat. Parabola de paſtore, qui reliquit nonaginta nouem oues, & vnam errantem quæſiuit, & ad caulas reduxit ne periret. Matt.18. Mar.9.

19 Pergit concionari de correctione fraterna: apponit modum correctionis, de poteſtate eccleſię de conſenſione fidelium, de aſſiſtentia Spiritus ſancti. Rogat Petrus an ſepties condonandum ſit fratri? ait, ſemper. Parabola de rege exigente ratione à ſeruis, & de ſeruo, qui non condonauit fratri; docet puniendos qui non condonauerint. Eodem die

20 Finito ſermone cæpit migrare à Galilęa: fratres ſuadent vt manifeſtet ſe mundo: ait, nondum eſſe tempus. Mittit fratres Hieroſolimam ad feſtum Scenopegiæ: manet in Galilęa occulte aſcendens Hieruſalem, venit in ciuitatem Samaritanorum, non recipiunt eum: Iacobus & Ioannes volunt igne de cælo eos comburere: Chriſtus non volut. Matthæi. 19. Marci. 10. Lucæ. 9. Ioannis.7. Auguſti. 27.31

21 Tranſiens per mediam Samariam, ad ingreſſum cuiuſdam caſtelli occurrunt decem leproſi, à longe clamant vt miſereatur eorum: mittit ad ſacerdotes, mundantur dum ireut, vnus eorum Samaritanus regreſſus eſt, vt gratias ageret: laudatur ejus Setembris.1.

fides

fides,cæteris reprehenſis.Luc. 17.

Septembris. 15. 22 Iudei in feſto quærebant Ieſum, feſto mediante aſcendit in templum: Concionatur de ſua doctrina,quod ſit Dei. Docet clamans in templo ſe eſſe Dei filium à Deo miſſum:de turba multi credunt:phariſæi & principes mittunt miniſtros vt apprehendant eum. In nouiſſimo die feſti vocat omnes ſitientes ad ſe fontem aquæ viuæ: fit diſſenſio turbarum, miniſtri redeunt dicentes: Nunquam ſic locutus eſt homo Ioãnes.7.

23, 23 Perrexit in montem Olioeti, diluculo redit in templum, afferunt illi mulierem in adulterio deprehenſam: rogant an ſit lapidanda: ipſe digito ſcribebat in terra & ait:Qui ſine peccato eſt,primus lapidem mittat,abeunt omnes & primi ſeniores, ipſe abſoluit eam, Ioannes.8.

Septembris.24. 24 Concionatur in templi Gazophilatio de ſua diuinitate, quod ipſe ſit lux mundi, quod ſit verum teſtimonium eius, quia duorum, prędicit eos morituros in ſuis peccatis, exaltaturos eum in crucem, non eſſe filios Abrahę, ſed dæmonis,quia opera illius faciunt, calumniantur eum eſſe demoniacum & Samaritanum. Ipſe contra docet ſe eſſe Dei filium ab Abraham deſideratum, & multo priorem eo. Volunt lapidare eum, ipſe ſe abſcondit, & exiuit de templo. Ioannes.8.

Eodem die

25 Egreſſus de templo præteriens ciuitatem vidit cęcum natum expuit,& facto luto liniuit, oculos illius & miſit ad natatoriam Siloe, lauit ſe & vidit. Diſceptant phariſæi cum cæco & cum parentibus illius occurrit Chriſtus cæco iam videnti, oſtendit ſe eſſe Chriſtum filium Dei in iudicium mundi veniſſe, peccatum phariſæorum inexcuſabile. Ioan. 9. Eodem die

26 Concionatur de vero & bono paſtore, de ouili, de latrone, de ouibus, de mercenario, de oſtio ouilis, de aliis ouibus, de vno ouili futuro, de obedientia ad patrem vſque ad mortem: diſſentiunt Iudæi. Ioan. 10. Septembris. 25.

27 E Hieroſolymis mittit ſeptuaginta duos diſcipulos, & mittit binos prædicare in ciuitates & oppida, in quæ erat ipſe venturus. Concionatur docens eos prædicationis modum: quod meſſis multa, quod ſint agni inter lupos, quod ſeruanda ſit paupertas apoſtolica & frugalitas: quod curent infirmos, & prædicent regnum Dei. minatur non recipientibus, & tribus ciuitatibus. Abeunt, faciunt, reuertuntur cum gaudio: ipſe agit gratias patri. Lucæ. 20. Septembris. 26.

28 Hiroſolymis rogatur, quomodo aſſequenda vita ęterna? reſpondet diligendo Deum & proximum: inquiritur quis ſit proximus: quod oſtendit parabola de eo, Septembris. 27.

qui

qui incidit in latrones & Samaritano, qui curauit vulnera eius. Lucæ. 10

29 Egreditur è Hieruſalem, venit Bethaniam, excipitur hoſpitio à Martha: Maria ſedens ad pedes eius audiebat uerbum Dei: arguitur à Martha quod non adiuuaret eam defendit illam Chriſtus. Lucæ. 10.

Octobris. 1.

30 E Bethania egreditur, & orans in quodam loco rogatur à diſcipulis, ut doceret eos modum orandi ſicut Ioannes ſuos: proponit orationem dominicam, & parabolam de amico petente tres panes, qua docuit nos inſtanter orare Lucæ. 11

Octobris. 3.

32 Rogatur à Phariſæo, diſcumbit in domo illius, iudicatur ab illo, quod illotis manibus manducaret: reprehendit Chriſtus præpoſteram eorum munditiem: conqueritur, legeperitus quod iniuriam irrogaret etiam eis: at ipſe deplorat eorum corruptos mores hiſidiantur ei. Lucæ. 11.

Octob. 7.

32 Concionatur ad plurimam turbam, de cauendis hypocrytis, de non timenda morte corporis: de confitendo Deum coram hominibus: de blaſphemia in Spiritum ſanctum non remittenba, de alliſtentia Spiritus ſancti in diſcipulorum mentibus. Lucæ. 11.

Octob. 8.

33 Ipſo concionante acceſſit quidam rogans eum, tanquam arbiter diceret hæreditatem inter illum & fratrem. pergit concionari de cauenda auaritia, propoſita parabo

rabo

fabola de eo, qui horrea fecit maiora, & audiuit ea nocte ſe moriturum: de abijcien da nimia ſolitudine terrenorum plurimis. exemplis: de facienda eleemoſyna. Lucæ 12.

34 Pergit concionari de officio fidelis ſerui erga uenturum Dominum: docet nos debere eſſe paratos: rogatur a Petro, an ad omnes loquatur? ait quis ſit fidelis ſeruus quis præmium habiturus, quis malus, & quod illius flagitium: quantum eius deſiderium patiendi: quam ignea charitas euangelica: quod relinquenda omnia propter Deum: quod habenda pax cum aduerſario. Lucæ. 12. Eodem die.

35 Dum concionaretur renuntiatur illi Pilatum interemiſſe Galilæos: pergit docere pænitentiam agendam exemplo eorum, quos oppreſſerat turris Siloe. Proponit parabolam de ficu infrugifera, tacitè admonemur negligentiæ noſtræ. Luc. 13 Eodem die.

36 Inde peragrat omnem regionem circum uicinam. Hieroſolymis quodam Sabbatho docebat in Synagoga: ſanat mulierem contractam decem & octo annis: calumniatur ab Archiſynagogo, quod curaret in Sabbatho: ſatisfacit exemplo aſini ſoluti in Sabbatho: proponit parabolam de ſynapi, & alteram de fermento. Luc. 13. Eodem die.

37 Inde procurrit per ciuitates & caſtella: reuertens Hieroſolymam interrogatur an pauci ſaluentur? reſpondet, anguſtā eſſe portam Vſq; ab finē Nouēbris.

tam ſalutis, & Dominum dicturum multis: Neſcio vos. Phariſæi ſuadent vt fugiat, quia Herodes velit ipſum occidere: reſpondet intrepide ſe paſſurum Hieroſolymis. Deplorat Hieruſalem. Lucæ. 13.

Nouenbris. 23. 38 Inuitatur à quodā principe Phariſæorū ſabbatho: diſcūbit cū eis: affertur hidroycus rogat an liceat in ſabatho curare? Illis tacētibus ſanat hydropicum. Docet parabolā de ſeruanda humilitate in conuiuijs: inuitandos eſſe pauperes propoſita parabola de eo, qui fecit cænam magnam, apud quem amici ſe excuſauerunt. Lucæ 14.

Nouenbris. 24. 39 Pergit Hieruſalem, ſequitur eum plurima turba, conuerſus ad eam docet, renunciandum eſſe omnibus, tollendam crucem, ædificaturum debere prius computare ſumptus, ſimiliter & qui commiſſurus eſt bellum. Sal eſſe bonum, ſed ſi euanuerit, valere nihil. Lucæ. 14.

Nouenbris. 25. 40 Intrat Hieruſalem tempore hyemis, mēſe Nouēbri, in feſto Enceniorum, aſcēdit in templum, deambulat in porticu, circūdant eum Iudæi, diſputat cū eis de infidelitate eorum, de ſeuero paſtore, de vnitate eſſentiæ cum patre: volunt lapidare eum & comprehendere, elabitur ab eis. Ioan. 10.

Decembris. 3. 41 E Hieruſalem abit & regreditur ad fines Iudæ trans Iordanem, ubi olim Ioannes baptizabat, docet turbas, credunt multi, murmurant phariſæi quod recipiat publicanos & peccatores: proponit parabolam

de

de paſtore quærenti ouem relictis nonagin ta nouem, & aliam de muliere, qui perdiderat dragmam. Ioannis. decimo, Lucæ 15.

Pergit concionari, proponit parabolam de filio prodigo, qui vbi bona paterna dilapidauit, pænitentia ductus reuertitur ad patrem, qui benignè ſuſcepit eum inuidente illi fratre maiore. Lucæ. decimoquinto. Eodem die.

Proſequitur concionem propoſita parabo la de eo, qui habebat villicum iniquum, & exegit rationem villicationis ab eo, ille vero prudenter condonauit condebitoribus multa, vt reciperent illum domibus ſuis. Docet ſeruiendum Deo ſoli, non Mammonæ & auaritię, deridetur ab auaris. Luc. decimoſexto.

Finito ſermone accedunt phariſæi tentantes, an liceat viro dimittere vxorem quacunque ex cauſa? Reſpondet indiſſolubile eſſe vinculum matrimonij. Abijt domum, diſcipulis interrogantibus idem ſatisfacit docẽs continentiæ perfectionem. Matthæi. 19. Marci. 10. Lucæ. 16.

Domi concionatur, & proponit parabolam de diuite Epulone damnato, & Lazaro paupere ab angelis deportato in ſinum Abrahæ, de Abrahamo nolente dare illi nec guttam aquæ, nec Lazarum in mundum remittere. Lucæ. 16. Decembris. 8.

Digitized by Google

Eodem die. 46 Pergit concionari de ſcandalo uitando, de condonanda iniuria, de virtute fidei collata grano Synapis: parabola de ſeruo reuertente ab agro, interrogatur de regno Dei, quomodo veniet? Reſpondet eſſe intra nos Luce.17.

Eodem die. 47 Proſequitur concionem, & proponit parabolam de phariſeo & publicano, quorum ille glorioſus deſcendit damnatus, alter inglorius iuſtificatus, quia omnes qui ſe humiliat exaltabitur, afferunt illi pueros & amplexatur eos. Finito ſermone abijt inde Matth.19. Mar.10 Lucæ.16

Decembris.9. 48 Egreditur, in uia occurrit illis princeps quidam adoleſcens, rogans quid eſſet facturus ad conſequendam uitam. Reſpondet obſeruanda eſſe legis mandata: ad perfectionem uero renuntiandum omnibus, quod qui fecerint centuplum accepturos. Mttah.19. Mar.10. Luc.16

Eodem die. 49 Pergit concionari in uia, & proponit parabolam de operarij in vineam conductis de primo laborantium. Docet nouiſſimos futuros primos & primos nouiſſimos.

Ad finẽ Decembris. 50 Occurrit nuntius à duabus Lazari ſororibus, quod infirmaretur, venit in Bethaniã inuenit iam mortuum, reſuſcitat quatriduanum: admirantur turbæ, renuntiant ſacerdotibus. Ioannis. 11.

51 Pontifices cogunt concilium ad ocidendum Chriſtum: prophetat pontifex expedire ut redemptor moreretur pro nobis de-

decernitur à concilio. Chriſtus abit in deſertum prope ciuitatem Eprhen ubi morabatur cum diſcipulis. Ioannis. 11 Anno. 34 Ianuarii. 2. 6

LIBER QVINTVS.

De narratione quatuordecim dierum ante mortem ab aſcenſu ultimo in Hieruſalem, vſque ad cænam Paſchatis anni trigeſimi quarti labentis.

PRoximo inſtante paſcate à deſerto Ephren proficiſcitur Hieruſalem. In itinere prædicit diſcipulis paſſionem ſuam, flegella, ignominiam, mortem & reſurrectionem. Illi vero non intellexerunt. Matth. 20. Mar. 10. Luc. 19 Martii. 7.

2 Acceſſit ibi uxor Zebedęi cum filijs, petit à Chriſto dexteram & ſiniſtram filijs ſuis in regno illius, quibus ſatisfacit Chriſtus: alij decem indignati ſunt, conciliat eos ſuo exemplo qui non uenit miniſtrari, ſed miniſtrare. Matth. 20. Mar. 10 Luc. 19. Eodem die.

3 Ad ingreſſum in Hiericho accurrit plurima turba: Zachæus puſillus & diues publicanus aſcendit in Sicomorum, ut uideret Ieſum, qui ſe obtulit illi hoſpitem, diſcumbit cum illo, murmurant phariſæi: fit ſalus illi. Luc. 19. martii. 15 Eodem die.

4 Proponit parabolam de eo qui abiit in

regionem longinquam ad accipiendum regnum & reuerti, diſtribuit decem Mnas ſeruis ſuis, reuerſus dedit præmium ijs, qui aliquid lucrati fuerant, ſumpto ſupplicio ab eo qui nil lucratus fuit, & occiſis inimicis ſuis. Lucæ.19.

martij. 17. Ad egreſſum è Hierocho occurrũt duo cæci, vnus Bartimæus, petunt ſibi viſum reſtitui, tetigit eorum oculos, & condonauit illis lucem oculorum. Abiit in viam quæ ducit Hieruſalem. Matth.20. Marc.10. Lucæ.19.

Venit Bethaniam ſexto die ante paſcha, ſcilicet ſabbatho ante diem palmarum, fit conuiuium Bethaniæ in domo Simonis leproſi, Martha miniſtrat, Lazarus diſcumbit: Maria vngit pedes & caput Chriſti, obmurmurat Iudas, defendit eam Chriſtus, plebs accurrit ad videndum Lazarum rediuiuum: ob id cogitabant principes interficere Lazarum. Matthæ. 26. Mar. 14. Ioannis. 12.

Dominica Palmarum martij. 20. luna. 10 Sequẽti die venit Bethphage, mittit duos diſcipulos, afferunt aſinum & pullum, quibus inſidet Chriſtus: pergit glorioſe Hieruſalem cum populi acclamatione, appropinquans ciuitati flet ſuper illam, ingreditur templum, ſanat cæcos & claudos, laudatur à pueris iuxta pſalmi vaticiniũ. Matthæ.21. Mar.11. Luc.19. Ioannis. 12.

Eodem die gentiles deſiderant videre Chriſtum, adducit eos Philippus, conciona

tur

tur Chriſtus de grano frumenti morituro, vt fructificet, auditur vox de cælo, prædicit paſſionem ſuam, credunt multi ex principibus, non audent confiteri. Veſpere regreditur Bethaniam cum duodecim. Ioannes. 12.

Altera die reuertitur ſecundo è Bethania in Hieruſalem, quærit è ficulnea fructum, non inuenit, maledicit, areſit: ingreditur templum, eijcit vendentes, & ementes, veſpere reuertitur in Bethaniam & Oliuetum. Matthæi. 12. Marc. 11. Lucæ 19. Eodem die.

Poſtridie è Bethania petit tertio Hieruſalem, apparet ficus arida, docet plurimum valere fidem, & orationem condonatis iniurijs. Ingreditur Hieroſolymam, docet populum, principes quærunt interficere eum. Matth. 21. Mar. 11. Luc. 19. Alter ſermo eodem die poſt meridiē

Ipſo die rogant eum pontifices qua poteſtate faceret, ipſe viciſſim interrogat de baptiſmo Ioannis, vnde eſſet? cui aſtute reſpondent, ſe neſcire. Tunc ipſe nec voluit illis aperte dicere in qua poteſtate faceret. Matth. 21 Mar. 11. Luc. 20. Eodem die ad veſperā Eodem veſpere vaticinium,

Incepit concionari in templo Salomonis tertio die ante paſcha, & ſumpta occaſione ab interrogatione præcedenti proponit parabolam de duobus filijs, quorum alter ad mandatum patris dixit: nolo, poſtea obediuit opere, alter dixit ſe facturum, & non fecit. Matth. 21. Mar. 11.

Eodem. veſpere. ſermo d iuditio

13 Proſequitur concionem propoſita parabola de locata uinea de ſeruis cæſis, & filio domini occiſo, ne redderent tributum, & haberent ſibi uineam; de lapide, quem reprobauerunt ædificantes, qui factus eſt caput anguli. Matthæi. 21. Mar. 11. Lucæ. 20.

Eodem veſpere

Diſpu-tiones e ẽ dodie

14 Pergit proponere parabolam de rege, qui fecit nuptias filio ſuo, inuitati ſe excuſauerunt uenire, quos rex perdidit, & inuitauit pauperes, non veſtitum uero ueſte nuptiali miſit in tenebras exteriores. Mar. 22.

Eodem die.

15 Ipſo concionante accedunt phariſæi, & ficte rogant, an liceret ſoluere tributum Ceſari, an non? agnita uero eorum uerſutia, reſpondet, reddendum Cæſari, quod Cæſaris, Deo, quod Dei. Matthi 22. Mar. 12. Luc. 20.

Eodem die.

16 Abeuntibus phariſæis accedunt Saducæi & obiiciunt quæſtionem contra reſurrectionem de ea, quæ ſepties nupta fuerat cuius eſſet futura vxor in reſurrectione? Reſpondet illis, non eſſe nuptias: ſed omnes eſſe ut angelos Dei. Matth. 22. Mar. 12. Lu. 20.

17 Digreſſis Saducæis, oillic reuertuntur phariſæi & interrogant quod ſit maximum legis mandatum: Reſpondet, primum de dilectione Dei, e affine illi de dilectione proximi. Laudat ſcriba reſponſum, cui Chriſtus ait, non eſſe longe à regno Dei. matth. 22. mar. 12. Luc. 20.

Con

18 Conſequenter interrogat eos Chriſtus cuius eſſet futurus filius Meſſias, reſpondẽt Dauidis: vrget quia Dauid appellauit Meſſiani, Dominum, ex quo liquet crediđiſſe Deum. Conuincit omnes & obmutuerunt Matth.22. Mar. 12. Luc. 20.

Eodem die.

19 Ad huc ipſo die concionatur & monet audiendos & non imitandos ſcribas & pharisæos, deſcribit eorum hypocriſim: deplorat & minatur illis interitum. Prophetizat diſcipulorum ſuorum perſecutiones & uaſtitatem Hieruſalem: finit concionem. Math. 23. Mar, 12. Lucæ. 20.

Alter ſermo eodem die poſt meridiẽ

20 Finito ſermone ſedet contra Gazophilazium, & præfert duo minuta ærea uiduę pauperculæ magnis oblationibus & numeribus diuitum, egreditur de templo. Mar. 12. Luc. 21.

Eodem die ad veſperã

21 Egreditur de templo, oſtendunt ei diſcipuli ædificiũ templi prædicit illius euerſionem: rogatur à tribus diſcipulis quando id eſſet futurum? & quod ſignum aduentus illius? primæ quæſtioni ſatisfacit, & concionatur iter agens in Bethaniam, uenit in mõtem Oliueti, ſedet ex aduerſo ciuitatis, docet multa de vaſtatione urbis per Romanos & alias gentes, de falſis prophetis, de multitudine præliorum & magnis diſcipulorum perſecutionibus. Matthæi. 24. Mar. 13 Luc. 21.

Eodem veſpere uaticinium.

22 Ad huc ſedens in monte Oliueti proſequitur ſermonem, & reſpondens ſecundæ

quæſtioni docet ſigna aduentus ſui, deſtru- ctionem orbis, Antichriſtū futurū, aduentū ſuum. Matthæi. 24. Marci. 13. Lucæ. 17. &.21.

Eodem veſpere ſermo de iudicio.

23 In eodem ſermone docet repẽte ventu- rū diē iudicii, docet exemplo Noe & Loth, & patris familias vigilantis & cuſtodientis domum ſuā à fure, quomodo vigilare debeamus, & præparare nos ad illum diē. Mat.24. Marci. 13. Lucæ. 17. 18. 21.

Eodem veſpere

24 Pergit docere vigilandum eſſe ne aduẽ- tꝰ Domini nos inueniat imparatos, propoſita parabola de eo qui peregre profectus reliquit ſeruis ſuis poteſtatem, & ianitori præcepit vigilare. Matthæi.24. Marci.13.

Eodem veſpere

25 Aliam parabolam proponit de iudice iniquo, & vidua moleſta qua docet ſemper in oratione ſtandū, donec à Deo optimo & æquiſſimo iudice miſericordiā īpetremꝰ. L.

Eodem veſpere

26 Tertiam parabolā adiecit de decē virginibꝰ, quinq; prudentibꝰ, & quinq; fatuis expectantibꝰ ſponſum, illis admiſſis ad nuptias, iſtis reiectis, quibus lumē defecit & oleum: quo docet vigilandum, ne bona opera deficiant. Matthæi.25.

Eodem veſpere

Eodem veſpere ad occaſum ſolis.

27 Quartam addidit parabolam de domino peregre profecto, qui ſeruis ſuis tradidit bona ſua, vni quinque talenta, ali duo, ali vnum: rurſus vero exegit rationem, & his, qui lucrati fuerant, dedit præmia, illi vero, qui otioſum ſeruauerit, pœnam, Matthæi.25.

pro-

Digitized by Google

28 Proſequitur concionem, & prædicit modum, quo venturus eſt ad iudicandum in extremo iudicio cum potentia, maieſtate, & angelis miniſtris, collaturus regnum iuſtis: impios vero igne æterno exterminaturus. Finit ſermonem. Matth. 25. Poſt ſolis occaſum.

29 Finito ſermone, quem ad profundum veſpere protraxerat, ingreſſo iam altero die, ſcilicet, biduo ante paſcha, prædicit crucifixionem, & mortem ſuam: abiit Iudas in Hieruſalem, paciſcitur cum Iudæis, fit concilium, emitur Chriſtus. Matthæi. 26. Marci. 14. Fer. 4. Martij. 23. luna 13

LIBER SEXTVS.

De cæna, paßione, morte, & ſepultura; eſt narratio trium dierum.

1 PRidie paſchatis, qui erat primus azimorum, quia in eo poſt ſolis occaſum immolandus, & cænandus erat agnus: miſit Petrum, & Ioannem in ciuitatem, vt parent ſibi cænam: veſpere venit Chriſtus, & diſcumbit cum duodecim. Matth. 26. Marc. 14. Lucæ. 22. Fer. 5. Martij. 24. luna 14.

2 Veſpere eodem die cænat Chriſtus cum diſcipulis agnum, lauat eorum pedes, contendit Petrus cum eo, docet eos humilitatem. Ioannis. 13. Veſpere ingrediente. luna 15

Poſt ſolis occaſum. 3 Poſt lotionem iterum ſedet ad menſam, aperit deſiderium patiendi pro nobis: ait hanc eſſe vltimam ſuam cænam in vita mortali. Inſtituit Euchariſtiam, docet formam tranſubſtantiandi panẽ in corpus, & vinum in ſanguinem ſuum. Matth. 26. Marc. 14. Lucæ. 22.

Ad initium noctis. 4 Prædicit ſe tradendum ab vno eorum, & illius damnationem, interrogatur ab omnibus, & ab ipſo Iuda, quis eſſet ille? Recumbit Ioannes in pectus Domini: reuelatur ei traditor ſigno buccellæ panis intinctæ: comedit eam Iudas, intrat in eum Sathanas, & abiit ingreſſa iam nocte. Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. Ioan. 13.

Nocte facta ſermo. 1. 5 Ad exitum Iudæ cæpit Chriſtus concionari, & dicere glorificationem ſuam. Hinc contendunt diſcipuli, quis eorum maior futurus: carpit eos Chriſtus, mandat dilectionem, prædicit mortem, offert ſe Petrus ad illam, prædicitur eius negatio trina. Matth. 26. Mar. 14. Luc. 22. Ioan. 13.

Eadem nocte. 6 Proſequitur concionem, prædicit traditionem, & captionem ſuam, docet in regno cælorum plures eſſe manſiones, docet Thomã ſe eſſe viam, veritatem, & vitam: docet Philippum ſe eſſe eiuſdem naturæ cum patre. Marci. 14. Ioan. 14.

Eadem nocte. 7 Pergit concionari de fide, & operibus, de efficacia fidei, de petendo à patre in nomine eius, de ſeruandis mandatis, de miſſione Spiri-

Digitized by Google

Spiritus ſancti, de vnione ad Deum, de dilectione: docet Iudam Thadæum, ſe & patrem cum Spiritu ſancto venturos, & manifeſtaturos ſe iuſtis, non mundo: commendat illis pacem, conſolatur eos, quia vadit ad patrem, non vinctus, ſed vltroneus. Finit primam partem ſermonis, & ſurgit à menſa iturus in hortum. Ioan. 14.

8 Altera pars ſermonis poſt quam ſurrexit à menſa, de perpetua adhæſione ad ſe exemplo uitis & palmitum, de mutua dilectione, de ſeruandis præceptis, de amore Dei, de perſecutionibus diſcipulorum futuris, de peccato inexcuſabili perſequentium, de aduentu Spiritus ſancti. Ioan. 15. Nocte profunda ſermo alter.

9 Prædicit diſcipulorum perſecutiones, conſolatur eos, quia vadit miſſurus Spiritum ſanctum, vt mundum arguat, & eoſdem doceat omnem ueritatem: volentes interrogare docet propter inſtantem paſſionem eos triſtitia afficiendos, ſed paulo poſt gauiſuros, exemplo parturientis: prædicit paſſionem ſuam, & diſperſionem eorum, ſed in ſe confidendum, qui vicit mundum. Ioannis 16. Eadem nocte.

10 Finito ſermone orat patrem pro clarificatione filij, pro diſcipulis, & futuris fidelibus, vt permaneant in vnione fidei, & charitatis, offert vitam ſuam pro ſanctificatione eorum, pro conſeruatione à malis, Eodem nocte oratio. 1.

ſis,pro dilatione euangelii,pro aſſequenda ip ſis beatitudine. Ioan.17.

Eadem nocte in horto. 2. oratio.

11 Poſt orationem dicto hymno egreditur in hortum, aſſumi tres diſcipulos ad orandum, illis dormientibus, ter orat, agonizat, ſudat ſanguine, confortatur ab angelo, excitat diſcipulos, it obuiam Iudæ, & miniſtris. Matthæ. 26. Marc. 14. Lucæ.22. Ioan.18.

Eadem nocte captio.

12 Venit Iudas cum miniſtris, antecedens oſculatur Chriſtum ille procedens interrogatione proſternit aduerſarios,comprehenditur Petrus abſcindit auriculam Malco, ſanat vulnus Chriſtus, alloquitur principes, & magiſtratus templi, fugiunt diſcipuli adoleſcens nudus elàbitur. Matth. 26. Marc.14. Luc.22. Ioann. 18.

Eadem nocte.

13 Ducitur Chriſtus primum ad Annam, inde ad Caypham, congregatur concilium, Petrus, & Ioannes ſequuntur Chriſtum: intrat Petrus domum pontificis cùm miniſtris ad ignem, examinatur Chriſtus à pontifice, alapa cæditur à miniſtro. Matth. 26. Marc. 14. Luc.22. Ioan.18.

Eadem nocte.

14 Principes, & Concilium quærunt falſos teſtes, aduenіunt duo: Pontifex interrogat, & adiurat Chriſtum, an ſit Meſſias filius Dei, fatetur Chriſtus, accuſatur blaſphemiæ, iudicatur reus mortis, colaphis, & alapis cæditur à miniſtris, in faciem expuitur.

Matth.

Matthæ. 26. Marci. 14. Lucæ. 22. Ioannis. 18.

15 Interea Petrus ſedens ad ignem foris in atrio deorſum agnoſcitur ab oſtiaria, negat primo, exit ante atriũ, ſemel gallus cantat, egreditur ianuam, & ab alia ancilla & miniſtris rogatus negat ſecundo cum iuramento. Interuallo facto quaſi vnius horæ rogatus à multis, & à cognato Malchi negat tertio anathematizando & deteſtando & iurando, & eo loquente gallus iterum cantatauit. Conuerſus dominus reſpexit Petrum, recordatur ipſum, pænitet., & egreditur, flet amare. Matth. 26. Mar. 14. Lucæ. 22. Ioan. 18. Mediâ fere nocte.

16. Die veneris mane congregatur iterũ concilium magnum examinatur an ſit filius Dei? adducitur à Caypha in prætorium Pilati. Iudam pænitet, affert triginta argentos in templum, & abiens laqueo ſe ſuſpendit. Principes illis emunt agrum figulo in ſepulchrum peregrinorum. Matthæ. 27. Marc. 15. Luc. 22. Ioan. 8. Mane ferria. 6. luna. 15 Martii. 25.

17 Pontifices & ſacerdotes accuſant Chriſtum apud Pilatum, quod prohiberet dari tributum Cæſari, & ſe regem Meſſiam eſſe diceret. Pilatus inquirit, non inuenit cauſã iterum accuſant tacet Chriſtus, miratur preſes. Tertio accuſant quod commouerit Galileam, Remittitur ad Herodem, qui petit lignum à Chriſto, cui nil reſpondit, ſpreuit & remiſit illum, fiunt Herodes & Eodem die hora. 1.

Pilatus

ſis,pro dilatione euangelii,pro aſſequenda ipſis beatitudine. Ioan.17.

Eadem nocte in horto. 2. oratio.

11 Poſt orationem dicto hymno egreditur in hortum, aſſumi tres diſcipulos ad orandum, illis dormientibus, ter orat, agonizat, ſudat ſanguine, confortatur ab angelo, excitat diſcipulos, it obuiam Iudæ, & miniſtris. Matthæ. 26. Marc. 14. Lucæ.22. Ioan.18.

Eadem nocte captio.

12 Venit Iudas cum miniſtris, antecedens oſculatur Chriſtum ille procedens interrogatione proſternit aduerſarios,comprehenditur Petrus abſcindit auriculam Malco, ſanat vulnus Chriſtus, alloquitur principes, & magiſtratus templi, fugiunt diſcipuli adoleſcens nudus elàbitur. Matth. 26. Marc.14. Luc.22. Ioann. 18.

Eadem nocte.

13 Ducitur Chriſtus primum ad Annam, inde ad Caypham, congregatur concilium, Petrus, & Ioannes ſequuntur Chriſtum: intrat Petrus domum pontificis cùm miniſtris ad ignem, examinatur Chriſtus à pontifice, alapa cæditur à miniſtro. Matth. 26. Marc. 14. Luc.22. Ioan.18.

Eadem nocte.

14 Principes, & Concilium quærunt falſos teſtes, adueniunt duo: Pontifex interrogat, & adiurat Chriſtum, an ſit Meſſias filius Dei, fatetur Chriſtus, accuſatur blaſphemiæ, iudicatur reus mortis, colaphis, & alapis cæditur à miniſtris, in faciem expuitur.

Matth.

Matthæ. 26. Marci. 14. Lucæ. 22. Ioannis. 18.

15 Interea Petrus ſedens ad ignem foris in atrio deorſum agnoſcitur ab oſtiaria, negat primo, exit ante atriũ, ſemel gallus cantat, egreditur ianuam, & ab alia ancilla & miniſtris rogatus negat ſecundo cum iuramento. Interuallo facto quaſi vnius horæ rogatus à multis, & à cognato Malchi negat tertio anathematizando & deteſtando & iurando, & eo loquente gallus iterum cantatauit. Conuerſus dominus reſpexit Petrum, recordatur ipſum, pænitet., & egreditur, flet amare. Matth. 26. Mar. 14. Lucæ. 22. Ioan. 18. Mediâ fere nocte.

16. Die veneris mane congregatur iterũ concilium magnum examinatur an ſit filius Dei? adducitur à Caypha in prætorium Pilati. Iudam pænitet, affert triginta argentos in templum, & abiens laqueo ſe ſuſpendit. Principes illis emunt agrum figulo in ſepulchrum peregrinorum. Matthæ. 27. Marc. 15. Luc. 22. Ioan. 8. Mane ferria. 6. luna. 15 Martii. 25.

17 Pontifices & ſacerdotes accuſant Chriſtum apud Pilatum, quod prohiberet dari tributum Cæſari, & ſe regem Meſſiam eſſe diceret. Pilatus inquirit, non inuenit cauſã iterum accuſant tacet Chriſtus, miratur preſes. Tertio accuſant quod commouerit Galileam, Remittitur ad Herodem; qui petit ſignum à Chriſto, cui nil reſpondit, ſpreuit & remiſit illum, fiunt Herodes & Eodem die hora. 1.

Pilatus

ſis,pro dilatione euangelii,pro aſſequenda ipſis beatitudine. Ioan.17.

Eadem nocte in horto. 2. oratio.

11 Poſt orationem dicto hymno egreditur in hortum, aſſumi tres diſcipulos ad orandum, illis dormientibus, ter orat, agonizat, ſudat ſanguine, confortatur ab angelo, excitat diſcipulos, it obuiam Iudæ, & miniſtris. Matthæ. 26. Marc. 14. Lucæ.22. Ioan.18.

Eadem nocte captio.

12 Venit Iudas cum miniſtris, antecedens oſculatur Chriſtum ille procedens interrogatione proſternit aduerſarios,comprehenditur Petrus abſcindit auriculam Malco, ſanat vulnus Chriſtus, alloquitur principes, & magiſtratus templi, fugiunt diſcipuli adoleſcens nudus elàbitur. Matth. 26. Marc.14. Luc.22. Ioann. 18.

Eadem nocte.

13 Ducitur Chriſtus primum ad Annam, inde ad Caypham, congregatur concilium, Petrus, & Ioannes ſequuntur Chriſtum: intrat Petrus domum pontificis cùm miniſtris ad ignem, examinatur Chriſtus à pontifice, alapa cæditur à miniſtro. Matth. 26. Marc. 14. Luc.22. Ioan.18.

Eadem nocte.

14 Principes, & Concilium quærunt falſos teſtes, adueniunt duo: Pontifex interrogat, & adiurat Chriſtum, an ſit Meſſias filius Dei, fatetur Chriſtus, accuſatur blaſphemiæ, iudicatur reus mortis, colaphis, & alapis cæditur à miniſtris, in faciem expuitur.

Matth.

Digitized by Google

Matthæ. 26. Marci. 14. Lucæ. 22. Ioannis. 18.

15 Interea Petrus ſedens ad ignem foris in atrio deorſum agnoſcitur ab oſtiaria, negat primo, exit ante atriū, ſemel gallus cantat, egreditur ianuam, & ab alia ancilla & miniſtris rogatus negat ſecundo cum iuramento. Interuallo facto quaſi vnius horæ rogatus à multis, & à cognato Malchi negat tertio anathematizando & deteſtando & iurando, & eo loquente gallus iterum cantauit. Conuerſus dominus reſpexit Petrum, recordatur ipſum, pænitet., & egreditur, flet amare. Matth. 26. Mar. 14. Lucæ. 22. Ioan. 18.

Mediâ fere nocte.

16. Die veneris mane congregatur iterū concilium magnum examinatur an ſit filius Dei? adducitur à Caypha in prætorium Pilati. Iudam pænitet, affert triginta argentos in templum, & abiens laqueo ſe ſuſpendit. Principes illis emunt agrum figulo in ſepulchrum peregrinorum. Matthæ. 27. Marc. 15. Luc. 22. Ioan. 8.

Mane ferria. 6. luna. 15 Martii. 25.

17 Pontifices & ſacerdotes accuſant Chriſtum apud Pilatum, quod prohiberet dari tributum Cæſari, & ſe regem Meſſiam eſſe diceret. Pilatus inquirit, non inuenit cauſā iterum accuſant tacet Chriſtus, miratur preſes. Tertio accuſant quod commouerit Galileam, Remittitur ad Herodem, qui petit lignum à Chriſto, cui nil reſpondit, ſpreuit & remiſit illum, fiunt Herodes & Pilatus

Eodem die hora. 1.

ſis,pro dilatione euangelii,pro aſſequenda ipſis beatitudine. Ioan.17.

Eadem nocte in horto. 2. oratio.

11 Poſt orationem dicto hymno egreditur in hortum, aſſumi tres diſcipulos ad orandum, illis dormientibus, ter orat, agonizat, ſudat ſanguine, confortatur ab angelo, excitat diſcipulos, it obuiam Iudæ, & miniſtris. Matthæ. 26. Marc. 14. Lucæ.22. Ioan.18.

Eadem nocte captio.

12 Venit Iudas cum miniſtris, antecedens oſculatur Chriſtum ille procedens interrogatione proſternit aduerſarios,comprehenditur Petrus abſcindit auriculam Malco, ſanat vulnus Chriſtus, alloquitur principes, & magiſtratus templi, fugiunt diſcipuli adoleſcens nudus elàbitur. Matth. 26. Marc.14. Luc.22. Ioann. 18.

Eadem nocte.

13 Ducitur Chriſtus primum ad Annam, inde ad Caypham, congregatur concilium, Petrus, & Ioannes ſequuntur Chriſtum: intrat Petrus domum pontificis cùm miniſtris ad ignem, examinatur Chriſtus à pontifice, alapa cæditur à miniſtro. Matth. 26. Marc. 14. Luc.22. Ioan.18.

Eadem nocte.

14 Principes, & Concilium quærunt falſos teſtes, adueniunt duo: Pontifex interrogat, & adiurat Chriſtum, an ſit Meſſias filius Dei, fatetur Chriſtus, accuſatur blaſphemiæ, iudicatur reus mortis, colaphis, & alapis cæditur à miniſtris, in faciem expuitur.

Matth.

Matthæ. 26. marci. 14. Lucæ. 22. Ioannis. 18.

15 Interea Petrus ſedens ad ignem foris in atrio deorſum agnoſcitur ab oſtiaria, negat primo, exit ante atriũ, ſemel gallus cantat, egreditur ianuam, & ab alia ancilla & miniſtris rogatus negat ſecundo cum iuramento. Interuallo facto quaſi vnius horæ rogatus à multis, & à cognato Malchi negat tertio anathematizando & deteſtando & iurando, & eo loquente gallus iterum cantatuit. Conuerſus dominus reſpexit Petrum, recordatur ipſum, pænitet., & egreditur, flet amare. Matth. 26. Mar. 14. Lucæ. 22. Ioan. 18. — Mediâ fere nocte.

16. Die veneris mane congregatur iterũ concilium magnum examinatur an ſit filius Dei? adducitur à Caypha in prætorium Pilati. Iudam pænitet, affert triginta argentos in templum, & abiens laqueo ſe ſuſpendit. Principes illis emunt agrum figulo in ſepulchrum peregrinorum. Matthæ. 27. Marc. 15. Luc. 22. Ioan. 8. — Mane ferria. 6. luna. 15 Martii. 25.

17 Pontifices & ſacerdotes accuſant Chriſtum apud Pilatum, quod prohiberet dari tributum Cæſari, & ſe regem Meſſiam eſſe diceret. Pilatus inquirit, non inuenit causã iterum accuſant tacet Chriſtus, miratur preſes. Tertio accuſant quod commouerit Galileam, Remittitur ad Herodem, qui petit ſignum à Chriſto, cui nil reſpondit, ſpreuit & remiſit illum, fiunt Herodes & — Eodem die hora. 1.

Pilatus

Matthæ. 26. Marci. 14. Lucæ. 22. Ioannis. 18.

15 Interea Petrus ſedens ad ignem foris in atrio deorſum agnoſcitur ab oſtiaria, negat primo, exit ante atriũ, ſemel gallus cantat, egreditur ianuam, & ab alia ancilla & miniſtris rogatus negat ſecundo cum iuramento. Interuallo facto quaſi vnius horæ rogatus à multis, & à cognato Malchi negat tertio anathematizando & deteſtando & iurando, & eo loquente gallus iterum cantauit. Conuerſus dominus reſpexit Petrum, recordatur ipſum, pænitet., & egreditur, flet amare. Matth. 26. Mar. 14. Lucæ. 22. Ioan. 18. Mediâ fere nocte.

16. Die veneris mane congregatur iterũ concilium magnum examinatur an ſit filius Dei? adducitur à Caypha in prætorium Pilati. Iudam pænitet, affert triginta argentos in templum, & abiens laqueo ſe ſuſpendit. Principes illis emunt agrum figulo in ſepulchrum peregrinorum. Matthæ. 27. Marc. 15. Luc. 22. Ioan. 8. Mane ferria. 6. luna. 15 Martii. 25.

17 Pontifices & ſacerdotes accuſant Chriſtum apud Pilatum, quod prohiberet dari tributum Cæſari, & ſe regem Meſſiam eſſe diceret. Pilatus inquirit, non inuenit cauſã iterum accuſant tacet Chriſtus, miratur preſes. Tertio accuſant quod commouerit Galileam, Remittitur ad Herodem, qui petit ſignum à Chriſto, cui nil reſpondit, ſpreuit & remiſit illum, fiunt Herodes & Eodem die hora. 1.

Digitized by Google

Pilatus maici, Matthæi 27. Mar. 15. Luc. 23. Ioan. 18.

Eodem die hora. 3. 18 Pilatus cogit concilium pro liberando Chriſto, intercedit vxor præſidis pro illo, Iudæis exigentibus, dimittitur Barabbas, flagellatus Ieſus induitur clamyde coccinea coronatur ſpinis, arundine & ſalutationibus illuditur à miniſtris, expuitur, percutitur caput eius, alapis cæditur facies, Matth. 27. Marci. 15. Luc. 23. Ioan. 18.

Eodem die hora. 3. 19 Adducitur foras Ieſus à Pilato, coronatur ſpinis, indutus purpura oſtenditur ab eo dicente: Ecce homo. Accuſatur ad crucem, examinatur à Pilato, vult dimittere eum, ſuggillant ei inimicitias cum Ceſare, ſedit pro tribunali, ait: Ecce rex veſter. Inſtant dicentes, ſe non habere regem niſi Cæſarem Pilatus lauat manus, iudicatur Chriſtus innocens, iudicium ſupra ſe & filios imponunt, traditur Ieſus voluntati eorum, Matthæi. 27. Mar. 15. Lucæ. 23. Ioan. 18.

Eodem die ad finē horę tertiæ, et initiū ſextæ medio die. 20 Ducitur Ieſus ad crucem, Simon conducitur, deplorant ſuper mulieres Hieruſalem, datur ei vinum mirrahatum, crucifigitur inter duos latrones, imponitur cauſæ titulus, orat patrem pro crucifigentibus, milites diuidunt veſtimenta, Matthæi. 27. Mar. 15. Luc. 23. Ioan. 19.

Hora fere nona 21 Prætereuntes deridebant eum & populus expectans, & principes ſacerdotum cum ſcribis & ſenioribus populi, & milites offerentes acetum, & alter latronum, defendit

dit eum alter, & petit miſericordiam, quam aſſequitur. Commendat matrem diſcipulo. Circa nonam ſol obſcuratur, ipſe clamat ad patrem, ſitit, offerunt illi ſpongiam aceto plenam. ait conſummatum eſſe, reddit ſpiritum in manus patris. Matthæi. 27. Mar. 15. Lucæ. 23. Ioan. 19.

22 Ad Chhriſti mortem rumpitur velum templi per medium, terra quatitur, petræ ſcinduntur, aperiuntur ſepulchra. Centurio agnoſcit filium Dei, turbam pænitet, mulieres & noti eius erant à longe, milites frangunt crura latronum, latus Chriſti aperitur lancea, manat ſanguis & aqua. Matthæi. 27. Mar. 15. Luc. 23. Ioan. 19. Hora non.

23 Ioſeph petit à Pilato corpus Ieſu, donatur illi, mercatur ſyndonem mundam: venit Nicodemus, affert myrrham & aloem, deponunt è cruce, ſepeliunt in monumento Ioſephi, claudunt lapide. Ad ſolis occaſum ingrediente iam Sabbatho mulieres vident & parant aromata. Matthæi. 27. Mar. 15. Lu. 23. Ioan. 19. Veſpere ad ſolis occaſum.

24 Sabbatho conueniunt phariſæi & ſacerdotes, poſtulant à Pilato milites ad cuſtodiendum ſepulchrum, concedit Pilatus. ob ſignat lapidem, ponunt cuſtodiam. Matth. 27. Sabbatho. Martii. 26.

Liber

LIBER SEPTIMVS.

De reſurrectione Chriſti & aſcenſionem in cœlum. Eſt quadraginta dierum hiſtoria.

Dies dominica. Martii. 27 Sūmo mane.

VEſpere Sabbathi mulieres parant aromata. Reſurgit Chriſtus; mane prima ſabbathi creditur apparuiſſe Virgini, pergunt mulieres ad ſepulchrum, fit terræmotus, examinantur cuſtodes, ingrediuntur mulieres ad oſtium monumenti, apparet illis angelus ſedens ſuper lapidem, inuitat ut intrent ſepulcrum: illis ingredientibus & non iuuento corpore apparent duo angeli, reuertuntur ad diſcipulos Matth. 28. Mar. 16. Luc. 24.

Eodem die ad ortum

2 Milites cuſtodientes ſepulchrum excitati, cum terrore veniunt in ciuitatem, nuntiant principibus ſacerdotum: illi congregato concilio promittunt munera, & ſecuritatem apud preſidem ſi mentiantur Apoſtolos ſuffuratos fuiſſe corpus Ieſu. Matth. 27.

Eadem hora.

3 Petrus & Ioannes veniunt ad monumentum, Ioannes præcurrit citius, ſed Petrus ingreſſus eſt prior: non inueniunt corpus, ſed linteamina tantum, reuertuntur ad

ad alios, tunc temporis duo ex ſeptuaginta diſcipulis abeunt in Emauntem. Luc.24 Ioan.20

4 Mulieres iterum mane paulo poſt ſolis ortum reuertuntur ad monumentum: dum cæteræ exirent, Magdalena manet ad oſtium ſepulchri, cui tanquam hortulanus apparet primo Chriſtus. Rurſus eidem iam cum cæteris redentibus apparet ſecundo: nuntiant diſcipulis, reuertitur Petrus ad ſepulchrum apparet illi dominus. Matth. 28. Marci. 16. Lucæ. 24. Ioannis. 20 Eodem die poſt ſolis ortum.

5 Euntibus Emauntem Chriſtus ut peregrinus apparet, interpretatur illis ſcripturas, cognoſcitur in benedictione panis, reuertuntur diſcipuli in Hieruſalem, inueniunt apoſtolos dicentes ſurrexiſſe dominum & apparuiſſe petro. Marc. 16. Lucæ. 24. Eodem die veſpere.

6 Diſcipulis colloquentibus ea ipſa nocte diei reſurrectionis apparet Chriſtus, conſolatur eos, oſtendit ſigna clauorum, præbet ſe illis palpandum, manducauit cum eis, aperuit eis intellectum ad ſcripturas, in ſuflauit ſpiritum ad remittenda peccata. Deerat Thomas, manet incredulus. Luc. 24 Ioan. 20. Eodem die iam nocte.

7 Poſt dies octo iterum apparet Chriſtus diſcipulis congregatis in unum: uocat Thomam, infert digitum in latus & loca clauorum; credit Thommas, prætermittuntur

tuntur

LIBER SEPTIMVS.

De reſurrectione Chriſti & aſcenſionem in cœlum. Eſt quadraginta dierum hiſtoria.

Dies dominica. Martii. 27 Sūmo mane.

VEſpere Sabbathi mulieres parant oromata. Reſurgit Chriſtus; mane prima ſabbathi creditur apparuiſſe Virgini, pergunt mulieres ad ſepulchrum, fit terræmotus, examinantur cuſtodes, ingrediuntur mulieres ad oſtium monumenti, apparet illis angelus ſedens ſuper lapidem, inuitat ut intrent ſepulcrum: illis ingredientibus & non iuuento corpore apparent duo angeli, reuertuntur ad diſcipulos Matth. 28. Mar. 16. Luc. 24.

Eodem die ad ortum

2 Milites cuſtodientes ſepulchrum excitati, cum terrore veniunt in ciuitatem, nuntiant principibus ſacerdotum: illi congregato concilio promittunt munera, & ſecuritatem apud prȩſidem ſi mentiantur Apoſtolos ſuffuratos fuiſſe corpus Ieſu. Matth. 27.

Eadem hora.

3 Petrus & Ioannes veniunt ad monumentum, Ioannes præcurrit citius, ſed Petrus ingreſſus eſt prior: non inueniunt corpus, ſed linteamina tantum, reuertuntur

ad

ad alios, tunc temporis duo ex ſeptuagin-ta diſcipulis abeunt in Emauntem. Luc.24 Ioan.20

4 Mulieres iterum mane paulo poſt ſolis ortum reuertuntur ad monumentum: dum cæteræ exirent, Magdalena manet ad oſtium ſepulchri, cui tanquam hortulanus apparet primo Chriſtus. Rurſus eidem iam cum cæteris redentibus apparet ſecundo: nuntiant diſcipulis, reuertitur Petrus ad ſepulchrum apparet illi dominus. Matth. 28. Marci. 16. Lucæ. 24. Ioannis. 20 Eodem die poſt ſoſis ortum.

5 Euntibus Emauntem Chriſtus ut peregrinus apparet, interpretatur illis ſcripturas, cognoſcitur in benedictione panis, reuertuntur diſcipuli in Hieruſalem, inueniunt apoſtolos dicentes ſurrexiſſe dominum & apparuiſſe petro. Marc. 16. Lucæ. 24. Eodem die veſpere.

6 Diſcipulis colloquentibus ea ipſa nocte diei reſurrectionis apparet Chriſtus, conſolatur eos, oſtendit ſigna clauorum, præbet ſe illis palpandum, manducauit cum eis, aperuit eis intellectum ad ſcripturas, inſuflauit ſpiritum ad remittenda peccata. Deerat Thomas, manet incredulus. Luc. 24 Ioan. 20. Eodem die iam nocte.

7 Poſt dies octo iterum apparet Chriſtus diſcipulis congregatis in unum: uocat Thomam, infert digitum in latus & loca clauorum; credit Thommas, prætermit-

tuntur

LIBER SEPTIMVS.

De reſurrectione Chriſti & aſcenſionem in cœlum. Eſt quadraginta dierum hiſtoria.

Dies dominica. Martii. 27 Sūmo mane.

VEſpere Sabbathi mulieres parant oromata. Reſurgit Chriſtus; mane prima ſabbathi creditur apparuiſſe Virgini, pergunt mulieres ad ſepulchrum, fit terræmotus, examinantur cuſtodes, ingrediuntur mulieres ad oſtium monumenti, apparet illis angelus ſedens ſuper lapidem, inuitat ut intrent ſepulcrum: illis ingredientibus & non iuuento corpore apparent duo angeli, reuertuntur ad diſcipulos Matth. 28. Mar. 16. Luc. 24.

Eodem die ad ortum

2 Milites cuſtodientes ſepulchrum excitati, cum terrore veniunt in ciuitatem, nuntiant principibus ſacerdotum: illi congregato concilio promittunt munera, & ſecuritatem apud præſidem ſi mentiantur Apoſtolos ſuffuratos fuiſſe corpus Ieſu. Matth. 27.

Eadem hora.

3 Petrus & Ioannes veniunt ad monumentum, Ioannes præcurrit citius, ſed Petrus ingreſſus eſt prior: non inueniunt corpus, ſed linteamina tantum, reuertuntur

ad

ad alios, tunc temporis duo ex ſeptuaginta diſcipulis abeunt in Emauntem. Luc. 24 Ioan. 20

4. Mulieres iterum mane paulo poſt ſolis ortum reuertuntur ad monumentum: dum cæteræ exirent, Magdalena manet ad oſtium ſepulchri, cui tanquam hortulanus apparet primo Chriſtus. Rurſus eidem iam cum cæteris redentibus apparet ſecundo: nuntiant diſcipulis, reuertitur Petrus ad ſepulchrum apparet illi dominus. Matth. 28. Marci. 16. Lucæ. 24. Ioannis. 20

Eodem die poſt ſolis ortum.

5. Euntibus Emauntem Chriſtus ut peregrinus apparet, interpretatur illis ſcripturas, cognoſcitur in benedictione panis, reuertuntur diſcipuli in Hieruſalem, inueniunt apoſtolos dicentes ſurrexiſſe dominum & apparuiſſe petro. Marc. 16. Lucæ. 24.

Eodem die veſpere.

6. Diſcipulis colloquentibus ea ipſa nocte diei reſurrectionis apparet Chriſtus, conſolatur eos, oſtendit ſigna clauorum, præbet ſe illis palpandum, manducauit cum eis, aperuit eis intellectum ad ſcripturas, in ſuflauit ſpiritum ad remittenda peccata. Deerat Thomas, manet incredulus. Luc. 24 Ioan. 20.

Eodem die iam nocte.

7. Poſt dies octo iterum apparet Chriſtus diſcipulis congregatis in unum: uocat Thomam, infert digitum in latus & loca clauorum: credit Thommas, prætermit-

tuntur

LIBER SEPTIMVS.

De reſurrectione Chriſti & aſcenſionem in cœlum. Eſt quadraginta dierum hiſtoria.

Dies dominica. Martii. 27 Sūmo mane.

VEſpere Sabbathi mulieres parant aromata. Reſurgit Chriſtus; mane prima ſabbathi creditur apparuiſſe Virgini, pergunt mulieres ad ſepulchrum, fit terræmotus, examinantur cuſtodes, ingrediuntur mulieres ad oſtium monumenti, apparet illis angelus ſedens ſuper lapidem, inuitat ut intrent ſepulcrum: illis ingredientibus & non inuento corpore apparent duo angeli, reuertuntur ad diſcipulos Matth. 28. Mar. 16. Luc. 24.

Eodem die ad ortum

2 Milites cuſtodientes ſepulchrum excitati, cum terrore veniunt in ciuitatem, nunciant principibus ſacerdotum: illi congregato concilio promittunt munera, & ſecuritatem apud præſidem ſi mentiantur Apoſtolos ſuffuratos fuiſſe corpus Ieſu. Matth. 27.

Eadem hora.

3 Petrus & Ioannes veniunt ad monumentum, Ioannes præcurrit citius, ſed Petrus ingreſſus eſt prior: non inueniunt corpus, ſed linteamina tantum, reuertuntur

ad

ad alios, tunc temporis duo ex ſeptuaginta diſcipulis abeunt in Emauntem. Luc. 24 Ioan. 20

4. Mulieres iterum mane paulo poſt ſolis ortum reuertuntur ad monumentum: dum cæteræ exirent, Magdalena manet ad oſtium ſepulchri, cui tanquam hortulanus apparet primo Chriſtus. Rurſus eidem iam cum cæteris redentibus apparet ſecundo: nuntiant diſcipulis, reuertitur Petrus ad ſepulchrum apparet illi dominus. Matth. 28. Marci. 16. Lucæ. 24. Ioannis. 20 — Eodem die poſt ſolis ortum.

5. Euntibus Emauntem Chriſtus ut peregrinus apparet, interpretatur illis ſcripturas, cognoſcitur in benedictione panis, reuertuntur diſcipuli in Hieruſalem, inueniunt apoſtolos dicentes ſurrexiſſe dominum & apparuiſſe petro. Marc. 16. Lucæ. 24. — Eodem die veſpere.

6. Diſcipulis colloquentibus ea ipſa nocte diei reſurrectionis apparet Chriſtus, conſolatur eos, oſtendit ſigna clauorum, præbet ſe illis palpandum, manducauit cum eis, aperuit èis intellectum ad ſcripturas, in ſuflauit ſpiritum ad remittenda peccata. Deerat Thomas, manet incredulus. Luc. 24 Ioan. 20. — Eodem die iam nocte.

7 Poſt dies octo iterum apparet Chriſtus diſcipulis congregatis in unum: uocat Thomam, infert digitum in latus & loca clauorum: credit Thommas, prætermit-

tuntur

Digitized by Google

ad alios, tunc temporis duo ex ſeptuaginta diſcipulis abeunt in Emauntem. Luc.24 Ioan.20

4 Mulieres iterum mane paulo poſt ſolis ortum reuertuntur ad monumentum: dum cæteræ exirent, Magdalena manet ad oſtium ſepulchri, cui tanquam hortulanus apparet primo Chriſtus. Rurſus eidem iam cum cæteris redentibus apparet ſecundo: nuntiant diſcipulis, reuertitur Petrus ad ſepulchrum apparet illi dominus. Matth. 28. Marci. 16. Lucæ. 24. Ioannis. 20

Eodem die poſt ſolis ortum.

5 Euntibus Emauntem Chriſtus ut peregrinus apparet, interpretatur illis ſcripturas, cognoſcitur in benedictione panis, reuertuntur diſcipuli in Hieruſalem, inueniunt apoſtolos dicentes ſurrexiſſe dominum & apparuiſſe petro. Marc. 16. Lucæ. 24.

Eodem die veſpere.

6 Diſcipulis colloquentibus ea ipſa nocte diei reſurrectionis apparet Chriſtus, conſolatur eos, oſtendit ſigna clauorum, præbet ſe illis palpandum, manducauit cum eis, aperuit eis intellectum ad ſcripturas, inſuflauit ſpiritum ad remittenda peccata. Deerat Thomas, manet incredulus. Luc. 24 Ioan. 20.

Eodem die iam nocte.

7 Poſt dies octo iterum apparet Chriſtus diſcipulis congregatis in unum: uocat Thomam, infert digitum in latus & loca clauorum; credit Thommas, prætermittuntur

tuntur

tuntur plura ſigna. Finis euangelij credere
viua fide Ieſum eſſe Meſſiam Dei filium,
Ioannis. 20.

Aprilis 4. Abeunt diſcipuli à Iudæa in Galilæam,
quinque ex eis piſcantibus in mari Tiberiadis, apparet ſeptimò, manducat cum eis
examinatur Petrus an plus cæteris diligat
Dominum, eligitur in paſtorem: oritur
quæſtio an Ioannes eſſet moriturus. Ioannis. 21.

Aprilis 15. A mari Tiberiadis abeunt diſcipuli in
Thabor montem Galileæ. Apparet Chriſtus octauo: mittit eos ad docendum & baptizandum omnes gentes, promittit ſe illis ſemper affuturum. Matthei. 28.

Maij. 6. Redeunt è Galilea in Hieruſalem: eiſdem recumbentibus quadrageſimo die
poſt reſurrectionem, vltimo apparet: exprobrat incredulitatem eorũ. Conueſcens
præcepit, vt Hieroſolymis ne diſcederent,
ſed expectarent aduentum Spiritus ſancti.
Docet quid ſint prædicaturi per orbem: ſigna & aduentum. Educit eos in Oliuetum, aſcendit in cælum, ſedet à dextris
Dei. Diſcipuli reuertuntur Hieruſalem,
laudant Deum quotidie in templo. Marci.
16. Luc. 24

Vſq; ad annum 178. Coronis operis & peroratio, abeunt Apoſtoli per orbem, prædicant euangelium,
in eius confirmationem efficiuntur ſigna.
Multa alia prætermiſſa. Mar. 16. Ioãnis. 21.

Hi-

Digitized by Google

Hiſtoriæ periodus.

Itaque in tota Euangelica hiſtoria ſunt elapſi quindecim menſes ante Chriſti natiuitatem, & poſt illam, triginta tres anni completi die vigeſima quinta menſis Decembris, & inſuper quatuor menſes, & dies decem completi ad ſextam Maij, paulo plus minuſvè vſque ad aſcenſionem in cælum. Sublatis eius quadraginta diebus poſt reſurrectionem vixit ante mortem ſuam Chriſtus triginta tres annos menſes tres, ita vt mors illius per tres alios menſes accelerata fuerit: victurus in eis iuxta Danielis vaticinium. Ob id dicebat: Deſiderio deſideraui hoc paſcha manducare vobiſcum, & rurſus: Baptiſmo habeo baptizari, nempè mortis, & coarctor nimis, donec perficiam illũ. Sed à quo arctaris, dulciſſimè Ieſu, niſi ab amore, quo nos diligis? hæc quippe charitas tua fortior morte te obſtrinxit, vt in crucem actus pro donanda nobis vita morereris. *Sis* benedictus in æternum & vltra, qui cum patre & Spiritusancto viuis & regnas Deus in ſecula ſeculorum Amen.

Libri octaui ac ſubinde Euangelicarum Inſtitutionum finis.

BIBLIOTECA VITTORIO EMANUELE IN ROMA

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google